מאימתי

מאימתי מזכירין גבורות גשמים. שאומר משיב הרוח ומוריד הגשם. וגמרא מפרש טעמא דאמאי קרי ליה גבורות גשמים מפני שיורדין בגבורה שנאמר עושה גדולות וגו׳: **סימן קללה בחג הן.** כלומרין במס׳ סוכה בפרק הישן (דף מח.): מאימתי מותר לפנות משתתרה המקפה משל לעבד שבא למזוג כוס לרבו ושפך לו קיתון על פניו וא״ל אי אפשי בשמושך כלומר כשהגשמים יורדין לסוכה הכל יוצאין ונראה שאין הקב״ה חפץ שנשתמש לפניו ואמאי מתחילין להזכיר גבורות גשמים בחג ונראה שהוא מתפלל שיבא מטר בחג: **לא אמרתי לשאול.** שיתפלל על הגשמים בחג כגון ותן טל ומטר: **אלא להזכיר.** שמתחיל להזכיר בחג גבורות של מקום שמוריד גשמים: **בעונתו.** כלומר בזמנו: **אם כן.** ואמאי פוסק בפסח מלהזכיר: **גמ׳ תנא היכא קאי.** כלומר מדקתני מאימתי מכלל דפשיטא ליה להאי תנא דחייבים להזכיר והיכא חזיון דמחייב להזכיר: **הפס קאי.** מזכירין גבורות גשמים כו׳ במסכת ברכות: (ו) **וליתני הפס.** במסכת ברכות סמוך דתני מזכירין ליתני מאימתי): **מ״ש דשבקיה עד הכא.** כלומר האי דקתני הכא בסדר מועד מאימתי ליתני התם (ד) דקתני מזכירין במסכת ברכות היינו סדר זרעים: **עד הכא.** עד סדר מועד: **אלא.** לא תימא דהא דקתני מאימתי דהתם קאי דתנא מראש השנה סליק ששניהן בסדר אחד הן להכי לא מצי למימר מאי שנא דשבקיה עד הכא: (ו) **בחג.** הוי דין על המים ומשום דתני אימתי הוי דין על המים קתני נמי אימתי זמן הזכרה) (ה): **ואיידי דתני בחג נידונין.** כלומר אגב דתנא בחג נידונין על המים קסבר בנפשיה הואיל ונידונין בחג על המים ש״מ בעינן להזכיר עניינא דמיא לרגויי על המים דליתו לברכה להכי קתני מאימתי מזכירין: **כתיב עושה גדולות** (ו) **עד אין חקר.** אלמא דכתיב חקר בגשמים וכתיב חקר בברייתו של עולם מה ברייתו של עולם כתיב ביה גבורה אף גשמים הוי כמאן דכתיב ביה גבורה: **ואמר רבי יוחנן שלש מפתחות.** היינו שלא נמסרו לשליח אחד ביחד (ו): **יפתח ה׳.** ולא שליח: כי

מזכירין גבורות גשמים רבי אליעזר אומר מיום טוב הראשון של חג ר׳ יהושע אומר מיום טוב האחרון של חג אמר לו ר׳ יהושע הואיל ואין הגשמים אלא סימן קללה בחג למה הוא מזכיר אמר לו ר׳ אליעזר אף אני לא אמרתי לשאול אלא להזכיר משיב הרוח ומוריד הגשם בעונתו אמר לו א״כ לעולם יהא מזכיר אין שואלין את הגשמים אלא סמוך לגשמים ר׳ יהודה אומר א העובר לפני התיבה ביו״ט האחרון של חג האחרון מזכיר הראשון אינו מזכיר ב ביו״ט הראשון של פסח הראשון מזכיר האחרון אינו מזכיר: **גמ׳** (ה) תנא היכא קאי דקתני מאימתי תנא התם קאי דקתני (ב) ג מזכירין גבורות גשמים בתחיית המתים ד ושואלין בברכת השנים ה והבדלה בחונן הדעת וקתני מאימתי מזכירין גבורות גשמים וליתני התם מ״ש דשבקיה עד הכא אלא תנא מראש השנה סליק דתנן (ג) ובחג נידונין על המים ואיידי דתנא ובחג נידונין על המים תנא מאימתי מזכירין גבורות גשמים וליתני מאימתי מזכירין על הגשמים מאי גבורות גשמים א״ר יוחנן מפני שיורדין בגבורה שנאמר (ד) [1] עושה גדולות (ו) עד אין חקר ונפלאות עד אין מספר וכתיב [2] הנותן מטר על פני ארץ ושולח מים על פני חוצות מאי משמע אמר רבה בר שילא אתיא חקר חקר מברייתו של עולם כתיב הכא עושה גדולות עד אין חקר וכתיב התם [3] הלא ידעת אם לא שמעת אלהי עולם ה׳ בורא קצות הארץ לא ייעף ולא ייגע אין חקר לתבונתו (ז) וכתיב [4] מכין הרים בכחו נאזר בגבורה ומנא לן דבתפלה דתניא [5] לאהבה את ה׳ אלהיכם ולעבדו בכל לבבכם [1] איזו היא עבודה שהיא בלב הוי אומר זו תפלה וכתיב בתריה [6] ונתתי מטר ארצכם בעתו יורה ומלקוש אמר ר׳ יוחנן (ח) ג׳ מפתחות בידו של הקב״ה שלא נמסרו ביד שליח ואלו הן מפתח של (ג) גשמים ומפתח של חיה ומפתח של תחיית המתים מפתח של גשמים דכתיב [7] יפתח ה׳ לך את אוצרו הטוב את השמים לתת מטר ארצך בעתו מפתח של חיה מנין דכתיב [8] ויזכור אלהים את רחל וישמע אליה

מאימתי. מיום טוב האחרון של חג. שמיני דלא יתבון בסוכה ואפילו המילדא אינו אלא מדרבנן משום ספיקא ואע״ג דבקיאינן בקביעא דירחא גזרה שמא יחזור הדבר לקלקולו או משום מנהג אבותינו בידינו כדאי׳ פ״ק דביצה (דף ד:) ולכן מדכרינן אבל כל שבעה לא שהגשמים בימי סוכה סימן קללה הן כדתנן פרק שני דסוכה (דף כח:) משל לעבד וכו׳: **אם כן.** אם אתה אומר מזכירין אע״פ שאין שואלין הואיל ומשמע בעונתו אף בקיץ יזכירו ומה אתה נותן סימן מי״ט הראשון ור׳ אליעזר אומר בברייתא בגמרא כל הקיץ אם בא להזכיר מזכיר דלעולם בעונתו משמע מיהו עד השתא לא רמי עליה חובה אבל בי״ט ראשון חובה לרגלו לפני שאלה שכל הבא לבקש מקדיש ומרגלה ואסימון קללה לא קפדינן ורבי יהושע קפיד: **התם** קאי. פירוש בסדר זרעים בברכות פרק אין עומדין (דף לג.) וליתני התם מאי שנא כו׳ כלומר אמאי תנא הכא במועד מאי דתני התם בסדר זרעים:

אלא תנא מראש השנה קא סליק. פירוש ור״ה הוא בסדר מועד ואם תאמר ואכתי ליתני בסדר זרעים וי״ל דהכא עיקר דאמר בחג נידונין על המים ואורחא דמילתא לרגלו לפני שאלה לכך שביק עד הכא אבל בסדר זרעים (ח) אומריס מזכירין גבורות גשמים אפשר דמשמע לעולם כמו תחיית המתים או הבדלה בחונן הדעת:

וליתני מאימתי מזכירין (ט) **גשמים מאי גבורות גשמים אמר ר׳ יוחנן שיורדין בגבורה.** תימה התם בברכות פ׳ אין עומדין (שם) קתני כי הכא מזכירין גבורות גשמים ושואלין הגשמים וכו׳ אמאי לא קא מקשה כמו הכא וליתני מזכירין על הגשמים מאי גבורות ויש לומר שאני הכא דהוי עיקר סדר של גשמים בא״ז זמן מתחילין לאומרו ומאימתי פוסקין מלאומרו ומשום הכי פריך הכא טפי מהתם: **וכתיב** מכין הרים בכחו נאזר בגבורה. וזה גבי בריאת עולם וכי היכי דהאי חקר בברייאת העולם רולה לומר בגבורות כמו כן הכא גבי גשמים האי חקר נמי רולה לומר גבורות אבן יש להקשות אמאי נקט גבורות טפי מכח וכמו כן הוה ליה למימר מאימתי מזכירין כח גשמים או ליתני גדולות גשמים וי״ל דמן הדין נקט גבורות משום טעמא דאיכא כח ואיכא גדולה אי נמי משום דהברכה מתחלת בגבורה להכי נקט גבורות:

שלשה מפתחות שלא נמסרו לשליח. וא״ת והא אמרינן (סנהדרין דף קיג.) דמפתח הגשמים (י) נמסרין לאליהו וכן מפתח של תחיית המתים וכן לאליעזר דכתיב (מלכים א יז) ויאמר אליהו חי ה׳ וגו׳ דה״נ אומר בפירקין דלקמן (דף כג.) וי״ל דהא דקאמר שלא נמסרו לשליח אינו ר״ל שלא נמסרו מעולם דהא של תחיית המתים ושל גשמים נמסרו אבל לא נמסרו לשליח לחיות לעולם ממונה עליהם: **וישמע** אליה אלהים ויפתח את רחמה. פירוש שהוא בעצמו עשה וא״ת מהכא משמע דליכא אבל שבשה מפתחות וא״כ יש להקשות והא כתיב (ירמיה ג) פתח ה׳ את אוצרו ויוצא את כלי זעמו ומשמע נמי שלא נמסרו לשליח וכמו הכא וישמע אליה אלהים וגו׳ וא״כ אמאי לא חשיב לה וי״ל דלא חשיב כי אם אותן מפתחות של טובה ולהכי לא קא חשיב מפתח של זעם וא״ת דמשמע מהאי קרא דפתח ה׳ שלא נמסר מפתח של זעם לשליח והא אמרינן (פסחים דף קיח.) יורקמי שר של ברד הוי וי״ל מכלי זעם אחרינא קאמר שלא נמסרו לשליח אבל משום ברד לא דאותו של ברד נמסרו: איבעיא

מסורת הש״ס

(א) [ברכות ג:], ב) שם לג., ג) ר״ה טז., ד) [ל״ל עושה גדולות ואין מקר נפלאות עד אין מספר (איוב ה פ״ט) וכן בת״א למקרא ע״ש וגם לקמן ט׳: ומה לא. וכפי׳ הרע״ב מ״ב פ״ה דברכות צריכין אנו להגיה על דרך הנ״ל], ה) סנהדרין קיג., ו) רש״א מ״ו

הגהות הב״ח

(א) גמ׳ שנאמר עושה גדולות ואין חקר נפלאות כו׳ כל״ל ותיבת עד נמחק וע״ב (איוב ה): (ב) שם אין חקר לבינתו נותן ליעף כח וכתיב מכין הרים: (ג) שם ואלו הן מפתח של חיה ומפתח של גשמים ומפתח של תחיית המתים מפתח של חיה מנין דכתיב ויזכור אלהים את רחל וישמע אליה אלהים ויפתח את רחמה מפתח של גשמים מנין דכתיב יפתח ה׳ לך גו׳ מטר ארצך בעתו מפתח של תחיית המתים וכו׳ כל״ל: (ד) רש״י ד״ה מאי שנא כו׳ ליתני התם היכא דתני כו׳ סדר זרעים אמאי שבקיה עד הכא כו׳ כל״ל והד״ל: (ה) ד״ה בחג כו׳ זמן הזכרה לישנא אחרינא ואיידי דתני כו׳ כל״ל והד״ל: (ו) ד״ה כתיב עושה גדולות ואין חקר כו׳: (ז) ד״ה ואמר כו׳ ביאר. נ״ב דקא קשיא ליה קושיית התוס׳: (ח) תוס׳ ד״ה אלא תנא כו׳ אבל בסדר זרעים דתני מזכירין כל״ל: (ט) ד״ה וליתני מאימתי מזכירין על הגשמים כו׳ פרק אין עומדין דקתני כי הכא מזכירין גבורות גשמים ושואלין וכו׳ אמאי לא כו׳ כל״ל ומיבת הגשמים נמחק: (י) ד״ה אלשה כו׳ דמפתח הגשמים נמסר לאליהו:

מוסף רש״י

מזכירין גבורות גשמים. משיב הרוח, אמינו לשון בקשה אלא לשון הזכרה ובמה (ברכות לג.). **ג׳ מפתחות בידו של הקב״ה שלא נמסר ביד שליח.** על אוצרו של הקב״ה יש מפתחות ומסרם ליד שלוחים הממונים, אבל ג׳ מפתחות יש לו בידו שלא מיגה שליח עליהם מבראשית אלא בידו הם ולא רלה למסור שליח עליהם (סנהדרין קיג.).

רבינו גרשום

מאימתי מזכירין גבורת גשמים. שאומ׳ מוריד הגשם. מאחר שהגשמים סימן קללה הוא בחג. כדאמרן בסוכה, משל לעבד שמשמש לרבו והפך לו רבו קיתון על פניו, כלומר שאינו חפץ בו, אף כך כשיורדין גשמים בחג יוצאין הכל מן הסוכה ונראה שאין חפץ הקב״ה שישבו בסוכה, ואמאי מתחיל להזכיר גבורות גשמים ונראה שהוא מתפלל שירדו גשמים בחג. לא אמרתי לישאל. שיתפלל על הגשמים בחג, אלא להזכיר. שמתחיל להזכיר בחג גבורות של (גשמים) מקום שמוריד גשמים בעונתם לאחר החג כשצריכין. אם כן לעולם יהא מזכיר. אפי׳ בימות החמה, שמוריד גשמים בעונתן. גמ׳ התם קאי מזכירין כו׳. במס׳ ברכות. וליתני התם. במס׳ [ברכות] סמוך לדתני מזכירין כו׳ ליתני מאימתי, מ״ש דשבקיה עד הכא, כלומר מי קתני הכא בסדר מועד מאימתי אמאי דתני מזכירין במס׳ ברכות דהיינו בסדר זרעים. תנא מר״ה סליק(י). ששניהם בסדר אחד הן, להכי לא מצי למימר מ״ש דשבקיה עד הכא. כתיב עושה גדולות עד אין חקר. אלמא דכתיב חקר בגשמים, וכתיב חקר בברייתו של עולם, מה בברייתו של עולם כתיב ביה גבורה אף בגשמים הוי כמו דכתיב [ביה] גבורה. שלא נמסרו. שלשתן ביחד ביד שליח. יפתח ה׳. ולא שליח.

עין משפט נר מצוה

א א ב ג מיי׳ פ״ב מהלכות תפלה הלכה טו סמג עשין יט טוש״ע ס״א סי׳ קיד סעיף ג [וסימן תפח סעיף ג]:

ב ד מיי׳ שם הלכה [ד] טז סמ״ג שם טוש״ע ס״א סי׳ קיז סעיף ג:

ג ה מיי׳ שם הלכה [ד] יז וסמג שם טוש״ע ס״א סי׳ רלד סעיף ג:

ו [מיי׳ פ״ג שם הלכה ג]:

תורה אור השלם

1. עֹשֶׂה גְדֹלוֹת וְאֵין חֵקֶר נִפְלָאוֹת עַד אֵין מִסְפָּר: איוב ה ט

2. הַנֹּתֵן מָטָר עַל פְּנֵי אָרֶץ וְשֹׁלֵחַ מַיִם עַל פְּנֵי חוּצוֹת: איוב ה י

3. הֲלוֹא יָדַעְתָּ אִם לֹא שָׁמַעְתָּ אֱלֹהֵי עוֹלָם יְיָ בּוֹרֵא קְצוֹת הָאָרֶץ לֹא יִעֵף וְלֹא יִיגָע אֵין חֵקֶר לְתְבוּנָתוֹ: ישעיהו מ כח

4. מֵכִין הָרִים בְּכֹחוֹ נֶאְזָר בִּגְבוּרָה: תהלים סה ז

5. וְהָיָה אִם שָׁמֹעַ תִּשְׁמְעוּ אֶל מִצְוֹתַי אֲשֶׁר אָנֹכִי מְצַוֶּה אֶתְכֶם הַיּוֹם לְאַהֲבָה אֶת יְיָ אֱלֹהֵיכֶם וּלְעָבְדוֹ בְּכָל לְבַבְכֶם וּבְכָל נַפְשְׁכֶם: דברים יא יג

6. וְנָתַתִּי מְטַר אַרְצְכֶם בְּעִתּוֹ יוֹרֶה וּמַלְקוֹשׁ וְאָסַפְתָּ דְגָנֶךָ וְתִירֹשְׁךָ וְיִצְהָרֶךָ: דברים יא יד

7. יִפְתַּח יְיָ לְךָ אֶת אוֹצָרוֹ הַטּוֹב אֶת הַשָּׁמַיִם לָתֵת מְטַר אַרְצְךָ בְּעִתּוֹ וּלְבָרֵךְ אֶת כָּל מַעֲשֵׂה יָדֶךָ וְהִלְוִיתָ גּוֹיִם רַבִּים וְאַתָּה לֹא תִלְוֶה: דברים כח יב

8. וַיִּזְכֹּר אֱלֹהִים אֶת רָחֵל וַיִּשְׁמַע אֵלֶיהָ אֱלֹהִים וַיִּפְתַּח אֶת רַחְמָהּ: בראשית ל כב

רבינו חננאל

אידי דתנן במתניתין מאימתי מזכירין גבורות גשמים, מקשי תנא היכא קאי דקתני מאימתי. כלומר, מי הזכיר שנזכיר גבורות גשמים עד שיאמר מאימתי. ושנינן, תנא מראש השנה סליק, דתנן ובחג נידונין על המים, ולפיכך תנא (הכל) [הכא] מאימתי מזכירין גבורות גשמים. ואמאי תני גבורות, כלומר מה גבורה יש בגשמים. ואמר ר׳ יוחנן שיורדין בגבורה, שנאמר בענין המטר עושה גדולות עד אין חקר, ונמר חקר חקר ברייתו של עולם, שנאמר בורא קצות הארץ אין חקר לתבונתו, וכתיב מכין הרים בכחו נאזר בגבורה, מיכן סמכו לומר גבורות גשמים. ופריש במתני׳ בתפלה. ואמרי׳ ומנא לן שלא תהא הזכרה זו אלא בתפלה, ופשטנא מדכתיב [ולעבדו] בכל לבבכם וגו׳ ונתתי מטר ארציכם בעתו יורה ומלקוש וגו׳, ודייקינן איזו היא [עבודה] בלב שבשבילה המטר יורד, הוי אומר זו תפלה. וא״ר יוחנן שלש מפתיחות לא נמסרו לשליח אלא הם בידו של הקב״ה. מפתח שנאמר יפתח ה׳ לך את אוצרו הטוב את השמים וגו׳. מפתח של חיה, שנאמר וישמע

איבעיא להו רבי אליעזר מהיכא גמיר לה מלולב גמיר מה לולב ביום וכו'. פי' ולולב הוי רלוי דמיס וגדל על המיס או דלמא מניסון גמר לה פי' ונפקא מינה (ה) אי מלולב גמר לה אבל ניסון המים סבירא ליה דלאו ביום ראשון הוא או מניסון המים קא גמר לה דסבירא ליה דניסון המים ביום ראשון הוא אי נמי דאי מלולב גמר הוה דווקא ביום שנאמר (ויקרא כג) ולקחתם לכם ביום אבל אי מנסון הוה אפילו בלילה ולענין זה אהני דאמר מר ומנחתם ונסכיהם (ו) בלילה אף וכו' פירוש דאע"ג דניסון קרבנות לא הוי עד לאחר הקרבת קרבנותיהם ואם כן היאך קריבי נסכים בלילה רואה לומר בלילה שניה והניסון החג דהוי ממיס מצי למהוי בלילה ראשונה ואע"ג דאמרינן במסכת יומא בפ' בראשונה (דף כו:) (ז) אמר רב ואיתימא ר' יוחנן אין מנסכים מים בחג אלא בתמיד של שחר וא"כ לא הוי בלילה ראשונה דהא אינה אלא ביום יא לומר דאינו חייב לנסך אלא בתמיד של שחר מכל מקום אי בעי עביד ליה בלילא: **דאמר** רבי אבהו לא למדה רבי אליעזר אלא מלולב.

פירוש וסבירא ליה דניסון לא הוי עד בשני: **משעת** נטילת לולב. פירוש דהיינו תחילת יום ראשון של סוכות ורבי יהושע אומר משעת הנחתו פירוש לאורתא דמוצאי שביעי של סוכות שמניחין בו את הלולב: **משעה** שמפסיקין לישאל. ותן טל ומטר בברכת השנים פוסקין מלהזכיר מוריד הגשם בתחיית המתים: **העובר** לפני התיבה בי"ט של חג האחרון מזכיר וכו'. פי' האחרון שמתפלל תפלת מוסף הראשון אינו מזכיר פירוש שמתפלל שחרית אינו מזכיר ובירושלמי קאמר אמאי אינו מזכיר מאורתא פירוש מתפלת ערבית ומשני דלית תמן כל עמא ולדכרו בשפרא פירוש בתפלת שחרית ומשני דהוו סברי דהוו מדכרו ליה מאורתא:

מים. מ"ס מנסכיהם דכתיב בשני ויו"ד דכתיב בשני ונסכיה ומ"ס שבשביעי כתיב כמשפטם והוי מים (ח) טעמא דרבי עקיבא בשני ונסכיה דמשמע תרי נסכים הלכך בשני בחג הוא מזכיר גבורות גשמים: אי

כי אני ה'. ולא שלים: **פותח את ידך.** ולא שלים: **גשמים נמי היינו פרנסה.** (ב) וכבר חשבנוה ליה: **מלולב גמר לה.** שדומה ללולב שכשם שאי אפשר לאלו ארבע מינין בלא גשמים ובאין לרצות על המים כדאמרינן בסוכה (ג) כך אי אפשר לעולם בלא מים: **מה לולב ביום.** שמתחילין ליטול ביום ראשון אף הזכרה נמי ביום כלומר שאינו מזכירין בלילי יום טוב הראשון **על למחר: מה ניסוך המים מאורתא.** כדאשכחן במס' סוכה (דף נא:) שממלאין המים הכלי מים לניסוך המים בלילה. ויש ספרים דכתיב בהו דאמר מר ומנחתם ונסכיהם בלילה (ג) שמקריבין הקרבנות ביום יכולין להביא המנחות והנסכים בלילה אף האי ניסוך המים נמי יכול לנסך בלילה: **אף הזכרה נמי מאורתא.** שבלילי י"ט הראשון קאמר ר' אליעזר שמתחילין להזכיר גבורות גשמים: **גמרא גמיר לה.** רבי אבהו דרבי אליעזר לא למדה אלא מלולב: (ד) **מתניתין שמיע ליה.** דרבי אליעזר גמר מלולב: **משעת הנחתו.** מיום שמברכין בו באחרונה דהיינו בשביעי א]: **ארבעה מינין הללו.** שבלולב ואתרוג: **כך גשמים.** יהא מזכיר כל השנה אפילו בימות החמה אם הוא רוצה יהא מזכיר: **משעה שפוסק מלאחור.** שבפסח פוסק מלומר ותן טל ומטר פוסק מלהזכיר גבורות גשמים. והשתא לא מצית למימר אם בא להזכיר כל השנה כולה מזכיר אלא בימות החמה אינו מזכיר הואיל ואין זמנו אף כך אי אפשר לעולם בלא מים אמר לו ר' יהושע והלא גשמים בחג אינו אלא סימן קללה אמר לו ר' אליעזר אף אני לא אמרתי לשאול אלא להזכיר וכשם שתחיית המתים מזכיר כל השנה ואינה אלא בזמנה כך מזכירים גבורות גשמים כל השנה ואינן אלא בזמנן לפיכך אם בא להזכיר כל השנה כולה מזכיר רבי אומר אומר אני משעה שמפסיק לשאלה כך מפסיק להזכרה ר' יהודה בן בתירה אומר בשני בחג הוא מזכיר ר' עקיבא אומר בששי בחג הוא מזכיר ר' יהודה משום ר' יהושע אומר העובר לפני התיבה ביום טוב האחרון של חג האחרון מזכיר הראשון אינו מזכיר ביום טוב ראשון של פסח הראשון מזכיר האחרון אינו מזכיר שפיר קאמר ליה ר"א לרבי יהושע אמר לך רבי יהושע בשלמא תחיית המתים מזכיר דכולי יומא זמניה הוא אלא גשמים כל אימת דאתיין זמנייהו היא והתנן (ד) יצא ניסן וירדו גשמים סימן קללה הם שנאמר (ד) הלא קציר

מלולב גמר לה. שדומה ללולב, שכשם שאי אפשר לאילו בלא מים כן אי אפשר לעולם בלא מים. **מה לולב ביום.** שמתחיל ליטול ביום ראשון, **אף הזכרה ביום,** (בו') [כלומר] שאינו מתחיל להזכיר בלילי יו"ט ראשון עד למחר. **מה ניסוך המים מאורתא.** כדאשכחן במס' סוכה, שממלאין המים לניסוך המים בלילה. ויש ספרים שכתוב בהן [דאמר מר] מנחתם ונסכיהם בלילה, שמקריבין קרבן ביום יכולין להביא המנחה והנסכים בלילה, אף האי ניסוך המים יכולין לנסך בלילה. **אף הזכרה נמי מאורתא.** שבלילי יו"ט הראשון קאמר ר' אליעזר (שמזכירין) [שמתחילין] להזכיר גבורות גשמים. **גמרא גמיר לה.** ר' אבהו דר' אליעזר לא למדה אלא מלולב. ממתניתין שמיעה ליה דר' אליעזר גמר מלולב. **משעת הנחתו.** מיום שמברכין בו באחרונה דהיינו בשביעי. **ארבעת מינין הללו.** שבלולב ואתרוג. **כך גשמים.** יהא מזכיר כל השנה אפי' בימות החמה אם הוא רוצה, אף בחג נמי אם הוא רוצה יהא מזכיר. **משעה שפוסק מלשאל.** שבפסח פוסק מלומר ותן טל ומטר, פוסק מלהזכיר גבורת הגשמים, ועכשיו לא מצית למימר אם בא להזכיר כל השנה מזכיר, אלא בימות החמה אינו מזכיר הואיל ואין זמנו, אף בחג אינו מזכיר הואיל ואין זמנו, אף הכי דמזכירין תחיית המתים כל השנה אע"ג דלא זמניה, כך מזכירין גבורות גשמים אם רוצה כל השנה, ובחג נמי אע"ג דלאו סימן ברכה הוא מזכירין. **סימן קללה הוא.** וכיון דלאו זמנה אין מזכירין, אינו מזכיר. **שפיר קאמר ליה ר' אליעזר לר"י.** דכי היכי דמזכירין תחיית המתים כל השנה אע"ג דלא זמניה, כך מזכירין גבורות גשמים אם רוצה הוא מזכירין. **אמר בשני ונסכיהם.** דסגי בנסכה, וכיון דבשני אתרבי מ' לדרשה דמים, לפיכך מתחיל להזכיר בשני. **בשני ניסוכין הכתוב מדבר.** שני ניסוכין על קרבן אחד, ונסכיהם משמע ניסוכין הרבה דקרבנות הרבה. **סבר לה כר"י.** דמרבה ניסוך המים.

אליה אלהים ויפתח את רחמה מפתח של תחיית המתים מנין דכתיב [1] וידעתם כי אני ה' בפתחי את קברותיכם במערבא אמרי אף מפתח של פרנסה דכתיב [2] פותח את ידך וגו' ור' יוחנן מאי טעמא לא קא חשיב להא אמר לך גשמים (ה) היינו פרנסה: ר' אליעזר אומר מיום טוב הראשון של חג כו': איבעיא להו ר' אליעזר מהיכא גמיר לה מלולב גמר לה או מניסוך המים גמר לה מלולב גמר לה מה לולב ביום אף הזכרה ביום או דלמא מניסוך המים גמר לה מה ניסוך המים מאורתא (ו) דאמר מר א [3] ומנחתם ונסכיהם אפילו בלילה אף הזכרה מאורתא תא שמע דאמר רבי אבהו לא למדה ר' אליעזר אלא מלולב איכא דאמרי ר' אבהו גמרא גמיר לה ואיכא דאמרי מתניתא שמיע ליה מאי היא דתניא מאימתי מזכירין על הגשמים (ז) רבי אליעזר אומר משעת נטילת לולב (ז) ר' יהושע אומר משעת הנחתו א"ר אליעזר הואיל וארבעת מינין הללו אינן באין אלא לרצות על המים וכשם שארבע מינין הללו אי אפשר בהם בלא מים כך אי אפשר לעולם בלא מים אמר לו ר' יהושע והלא גשמים בחג אינו אלא סימן קללה אמר לו ר' אליעזר אף אני לא אמרתי לשאול אלא להזכיר וכשם שתחיית המתים מזכיר כל השנה כולה ואינה אלא בזמנה כך מזכירים גבורות גשמים כל השנה ואינן אלא בזמנן לפיכך אם בא להזכיר כל השנה כולה מזכיר רבי אומר אומר אני משעה שמפסיק לשאלה כך מפסיק להזכרה ר' יהודה בן בתירה אומר בשני בחג הוא מזכיר ר' עקיבא אומר בששי בחג הוא מזכיר ר' יהודה משום ר' יהושע אומר העובר לפני התיבה ביום טוב האחרון של חג האחרון מזכיר הראשון אינו מזכיר ביום טוב ראשון של פסח הראשון מזכיר האחרון אינו מזכיר שפיר קאמר ליה ר"א לרבי יהושע אמר לך רבי יהושע בשלמא תחיית המתים מזכיר דכולי יומא זמניה הוא אלא גשמים כל אימת דאתיין זמנייהו היא והתנן (ד) יצא ניסן וירדו גשמים סימן קללה הם שנאמר [4] הלא קציר חטים היום וגו' ר' יהודה בן בתירה אומר בשני בחג הוא מזכיר מ"ט דרבי יהודה בן בתירה דתניא (ח) רבי יהודה בן בתירה אומר נאמר בשני [5] ונסכיהם ונאמר בששי [6] ונסכיה ונאמר בשביעי [7] כמשפטם הרי מ"ם יו"ד מ"ם הרי כאן מים מכאן רמז לניסוך המים מן התורה ומאי שנא בשני דנקט דכי רמיזי להו בקרא בשני הוא דרמיזי הלכך בשני מדכרינן רבי עקיבא אומר בששי בחג הוא מזכיר שנאמר בששי ונסכיה (ו) בשני ניסוכין הכתוב מדבר אחד ניסוך המים ואחד ניסוך היין ואימא תרוייהו דחמרא סבר לה כר' יהודה בן בתירה דאמר רמיזי מיא אי

גבורות הגשמים, ונמי אם בא להזכיר כל השנה מזכיר, אלא בימות החמה אינו מזכיר הואיל ואין זמנו, אף הכי דמזכירין תחיית המתים כל השנה אע"ג דלא זמניה, כך מזכירין גבורות גשמים אם רוצה כל השנה, ובחג נמי אע"ג דלאו סימן ברכה הוא מזכירין. **אי לאו דאמר ר' אליעזר לר"י.** דכי היכי דמזכירין תחיית המתים כל השנה אע"ג דלא זמניה, כך מזכירין גבורות גשמים אם רוצה הוא מזכירין. **אמר בשני ונסכיהם.** דסגי בנסכה, וכיון דבשני אתרבי מ' לדרשה דמים, לפיכך מתחיל להזכיר בשני. **בשני ניסוכין הכתוב מדבר.** שני ניסוכין על קרבן אחד, ונסכיהם משמע ניסוכין הרבה דקרבנות הרבה. **סבר לה כר"י.** דמרבה ניסוך המים.

ד א מיי' פ"ד מהלכות מעשה הקרבנות הלכה ה:

תורה אור השלם

1. וְיָדַעְתֶּם כִּי אֲנִי יְיָ בְּפִתְחִי אֶת קִבְרוֹתֵיכֶם וּבְהַעֲלוֹתִי אֶתְכֶם מִקִּבְרוֹתֵיכֶם עַמִּי:
יחזקאל לז יג
2. פּוֹתֵחַ אֶת יָדֶךָ וּמַשְׂבִּיעַ לְכָל חַי רָצוֹן:
תהלים קמה טז
3. וּמִנְחָתָם וְנִסְכֵּיהֶם לְפָרִים לְאֵילִם וְלַכְּבָשִׂים בְּמִסְפָּרָם כְּמִשְׁפָּטָם:
במדבר כט יח
4. הֲלוֹא קָצִיר חִטִּים הַיּוֹם אֶקְרָא אֶל יְיָ וְיִתֵּן קֹלוֹת וּמָטָר וּדְעוּ וּרְאוּ כִּי רָעָתְכֶם רַבָּה אֲשֶׁר עֲשִׂיתֶם בְּעֵינֵי יְיָ לִשְׁאוֹל לָכֶם מֶלֶךְ:
שמואל א יב יז
5. וּשְׂעִיר עִזִּים אֶחָד חַטָּאת מִלְּבַד עֹלַת הַתָּמִיד וּמִנְחָתָהּ וְנִסְכֵּיהֶם:
במדבר כט יט
6. וּשְׂעִיר חַטָּאת אֶחָד מִלְּבַד עֹלַת הַתָּמִיד מִנְחָתָהּ וּנְסָכֶיהָ:
במדבר כט לא
7. וּמִנְחָתָם וְנִסְכֵּיהֶם לְפָרִים לְאֵילִם וְלַכְּבָשִׂים בְּמִסְפָּרָם כְּמִשְׁפָּטָם:
במדבר כט לג

רבינו חננאל

אליה אלהים ויפתח את רחמה. מפתח של תחיית המתים, שנאמר וידעתם כי אני ה' בפתחי את קברותיכם וגו'. **גשמים היינו פרנסה.** ומשום שהגשמים חשובים כתחיית המתים קבעו ברכה זו בתחיית המתים. **פיסקא ר' אליעזר אומר מיום טוב הראשון של חג מזכיר.** [איבעיא להו אי מלילי יו"ט הראשון מזכיר], וגמר לה מניסוך, דאיתקש ניסוך המים לניסוך היין, דאמר [מר] ומנחתם ונסכיהם (לך) (מלילי יו"ם טו"ב הראשו"ן מזכי"ר) אפילו בלילה, פירש [נ"א: פירשתין] בתמורה בתחלת פרק יש בקרבנות. **או** מלולב גמר לה, דכתיב ולקחתם לכם ביום ולא בלילה. **ופשטנא** מהא דתניא מאימתי מזכירין על הגשמים, ר' אליעזר אומר משעת נטילת לולב, ר' יהושע אומר משעת הנחתן, אמר ר' אליעזר הואיל וארבעת מינים הללו אינם באין [אלא] לרצות המים כו'. **שפיר קאמר ליה רבי אליעזר לר' יהושע.** אני לא אמרתי לשאל אלא להזכיר, כשם שתחיית המתים מזכיר כל השנה ואינה אלא בזמנה, כך

גשמים מזכיר ואינן אלא בזמנן. **ואמרינן** ר' יהושע פריך הכי, מה לתחיית המתים שמזכיר בכל יום, וכל יומא דזמניה היא, אלא גשמים אטו כל יומא דזמנייהו הוא, והתנן יצא ניסן וירדו גשמים סימן קללה היא. **ר' יהודה בן בתירה אומר בשני של חג הוא מזכיר.** ומאי לה מניסוך, דכתיב בשני ונסכיהם, מדכתיב [מ"ם] יתירה, דהוה ליה למכתב ונסכה וכתיב ונסכיהם. ובששי כתיב יוד יתירה דכתיב ונסכיה, ובשביעי (משפטים) [כמשפטם], כתיב מ' יתירה, מיכן לניסוך המים מן התורה. וכי רמזי מיום שני רמזי, הלכך מיום שני מזכיר. **ר' עקיבא אומר בששי בחג הוא מזכיר.** ר' עקיבא נמי אית ליה מיכן (אין) לניסוך המים, מיהו דייק מדכתיב ביום הששי ונסכיה, בשני ניסוכין הכתוב מדבר, ניסוך מים וניסוך יין, דכי כתיב בשני ניסוך יתירה בששי כתי (הלכת') [הלכך] בששי מזכיר.

הגהות הב"ח

(**א**) גב' אמר לך דגשמים נמי היינו פרנסה: (**ב**) רש"י ד"ה גשמים נמי היינו פרנסה שזרעים ופירות גדלים מהם לפרנסת העולם וכבר חשבנוה ליה: (**ג**) ד"ה מה ניסוך כו' ונסכיהם בלילה אפילו בלילה דאע"פ שמקריבין הקרבנות: (**ד**) ד"ה בשני ניסוכין כו' אבל ונסכיהם דמשמע הרבה ניסוכין בקרבנות הרבה: (**ה**) תוס' ד"ה מיומא כו' ופקא מינה דאי מלולב גמר לה כו' דס"ל דניסוך המים נמי ביום ראשון הוא: (**ו**) **בא"ד** ומנחתם ונסכיהם אפילו בלילה וכו' פי' לאע"ג כו' וא"כ האיך קריבי **בבשים** [נ"א מיהת בבשים מיהת בדפו"ר ולפנ"ל אין כוונת רבינו להגיה נסכים לבבשים אלא הדפוסים המצוחמים מיקנו לנסכים] בלילה אלא י"ל בלילה שניה מ"מ הניסוך דחג דהוי ממיס כו' כל"ל: (**ז**) ד"ה מים כו' **וטעמא** דר"ע **דכתיב** בשני ונסכיה:

הגהות מהר"ב רנשבורג

א) רש"י ד"ה משעת הנחתו וכו' דהיינו בשביעי. נ"ב וכן פרש"י לקמן דף ג ע"ל בד"ה אלא ר' יהושע היא וכו' דהיינו בשביעי וכו' עכ"ל. וצ"ע דלקמן דף ד סע"ל פרש"י בד"ה בשני יהושע היא וכו' דהיינו יום שמיני וכו' עכ"ל. וכן משמע מדברי הס"ם שם ודו"ק. שוב ראיתי דלקמ"מ דמ"ש רש"י בשביעי על שעת הנחת לולב אמר אבל ההזכרה היא לאורתא דשמיני וכמ"ש תוס' ד"ה משעת שגילה וכן נלמד ממהרש"ל לקמן דף ג ע"ל ד"ה גמ' יעוש"ה:

מוסף רש"י

משעת הנחתו. משעת הנחת לולב הוא מזכיר, דהיינו יום שמיני (לקמן ד.).

רבינו גרשום

כי אנה', ולא שליח. **פותח את ידך**, ולא שליח. **גשמים** נמי **היינו פרנסה.** וכבר חשיבנא ליה. **פיסקא**

מסורת הש"ס

(**ה**) תמורה יד. [זבחים מ. פד.] מנחות מד: נב., (**ו**) [לקמן ד.], (**ז**) [סס], (**ח**) [לקמן יב.], (**ט**) שבת קג:, (**י**) זבחים קי:, (**יא**) [דף לז: ע"ר תוס' שם ד"ה כדין], (**יב**) ל"ל מתניתא, (**יג**) לפנינו איתא ר' אבא ואי תימא רמי בר חמא ואי תימא ר' יוחנן,

---

מלולב גמר לה. שדומה ללולב, שכשם שאי אפשר לאילו בלא מים כן אי אפשר לעולם בלא מים. **מה לולב ביום.** שמתחיל ליטול ראשון, **אף הזכרה ביום,** (בו') [כלומר] שאינו מתחיל להזכיר בלילי יו"ט ראשון עד למחר. **מה ניסוך המים מאורתא.** כדאשכחן במס' סוכה, שממלאין המים לניסוך המים בלילה. ויש ספרים שכתוב בהן [דאמר מר] מנחתם ונסכיהם בלילה, שמקריבין קרבן ביום יכולין להביא המנחה והנסכים בלילה, אף האי ניסוך המים יכולין לנסך בלילה. **אף הזכרה נמי מאורתא.** שבלילי יו"ט הראשון קאמר ר' אליעזר (שמזכירין) [שמתחילין] להזכיר גבורות גשמים. **גמרא גמיר לה.** ר' אבהו דר' אליעזר לא למדה אלא מלולב. ממתניתין שמיעה ליה דר' אליעזר גמר מלולב. **משעת הנחתו.** מיום שמברכין בו באחרונה דהיינו בשביעי. **ארבעת מינין הללו.** שבלולב ואתרוג. **כך גשמים.** יהא מזכיר כל השנה אפי' בימות החמה אם הוא רוצה, אף בחג נמי אם הוא רוצה יהא מזכיר. **משעה שפוסק מלשאל.** שבפסח פוסק מלומר ותן טל ומטר, פוסק מלהזכיר

אי סבר לה כר' יהודה. לימא כר"י שיזכיר בשני: **ניסוך יתירא בשני כתיב.** כלומר ונסכיה דמרבי תרי ניסוכין כתיב בשני להכי אמר בשני מתחיל להזכיר ואהני מ"ס יו"ד מ"ס מים דלא מצינו למימר תרוייהו דיין: **או הסך הסך או נסך נסך.** מדשני קרא בדיבוריה ס"מ תרתי: **אי ר"ע תרי יומי הוו.** ומו לא דהא אמר (ב) ונסכיה דהיינו בשני מרבה ניסוך המים: **וסבר לה כר' יהודה דמתניתין.** דאמר בלוג הוה מנסך כל שמונה. לא סבר כוותיה במה דאמר כל שמונה. לא סבר לה כר' יהודה דאמר כל שמונה מנסך אלא במה דאמר דאמר בשמיני מנסך דאמר בשמיני מנסך דאמר בשמיני מנסך משכחת לה לרבי יהודה [ב"ב] דאמר בשני מתחילין לניסוך המים כל שבעה: (ג) **דמפיק ראשון ומעייל שמיני.** משיב בעל הגמרא מי מצי אמר רבי יהודה דבשמיני מנסך מאי שנא כו' כל"ל והל"ש: (ד) ד"ה אלא כו' משום המתמו הוא מוכיר ואעפ"כ כו' דגמ' כו' כל שבעה וה"ה ולאי דכר"א נמי מאי פשיט אבל כו' דהא לא מיבעי ליה אי ר' אליעזר כו' לא הוו אלא ו' ימים דליכא למימר דאיהו מפיק ראשון ומעייל שמיני משום הני פירכי דפריך לעיל הלכך לא אתי כר' יהודה כו' כל"ל: (ה) ד"ה הי ר' יהושע וכו' הא אמר מי"ע: (ו) ד"ה לפי שאינן נעקרין שאלמלא נעקרין אין העולם כו' לאו משום חיוב דרוח אלא חיוב גשם הוא מזכיר: (ז) תוס' ד"ס עשר נטיעות פי' רש"י עשר נטיעות המפוזרות כו' אוקמי אילנא ושרי אבל יותר: (ח) ד"ה ואילו כו' דבני גדעון כשאמר יהי נא חרב אל הגזה לבדה ועל כל הארץ יהיה טל כתיב ויעש כן אבל כשאמר טל יהיה על הגזה לבדה ועל כל הארץ חרב כתיב ויהי כן לומר כו' משמע דעל האדמה היה נמי על כו' כל"ל: (ט) **בא**"ד ועל כל האדמה חרב כתיב כו' כל"ל ומיהת יהיה נמתק:

הגהות הב"ח

(א) גמ' אמר רב נחמן בר יצחק מהא תרוייהו רבי יהושע בן בתירה: (ב) רש"י ד"ה אי כ"ע כו' דהא אמר מ"ם דמרבה ניסוך המים היינו בששי הס"ד: (ג) ד"ה וסבר לה כו' לניסוך המים כל שבעה דמפיק לאשון ומעייל שמיני הס"ד ואמ"כ מה"ש מפיש בעל הגמ' מי מצי אמר רבי יהודה דבשמיני מנסך מאי שנא כו' כל"ל והל"ש: (ד) ד"ה אלא כו' משום המתמו הוא מוכיר ואעפ"כ כו' דגמ' כו' כל שבעה וה"ה ולאי דכר"א נמי מאי פשיט אבל כו' דהא לא מיבעי ליה אי ר' אליעזר כו' לא הוו אלא ו' ימים דליכא למימר דאיהו מפיק ראשון ומעייל שמיני משום הני פירכי דפריך לעיל הלכך לא אתי כר' יהודה כו' כל"ל: (ה) ד"ה הי ר' יהושע וכו' הא אמר מי"ע: (ו) ד"ה לפי שאינן נעקרין שאלמלא נעקרין אין העולם כו' לאו משום חיוב דרוח אלא חיוב גשם הוא מזכיר: (ז) תוס' ד"ס עשר נטיעות פי' רש"י עשר נטיעות המפוזרות כו' אוקמי אילנא ושרי אבל יותר: (ח) ד"ה ואילו כו' דבני גדעון כשאמר יהי נא חרב אל הגזה לבדה ועל כל הארץ יהיה טל כתיב ויעש כן אבל כשאמר טל יהיה על הגזה לבדה ועל כל הארץ חרב כתיב ויהי כן לומר כו' משמע דעל האדמה היה נמי על כו' כל"ל: (ט) **בא**"ד ועל כל האדמה חרב כתיב כו' כל"ל ומיהת יהיה נמתק:

מוסף רש"י

הובא בעמוד הבא

רבינו גרשום

אי סבר כר"י. [לימא כר"י] שיזכיר בשני. ניסוך יתירה (בשני) [בששי] כתיב. כלומר, ונסכיה דמרבה תרי ניסוכין כתיב בששי, להכי אמר בששי מתחיל להזכיר, ואהני מים דלא מצי למימר תרוייהו דיין. אי ר' יהושע חדא יומא. ותו לא, דאמר משעת הנחתו בשביעי מזכיר, וה"א דמתחיל לנסך. אי ר"ע תרי יומי הוו. ותו לא, דהא אמר ונסכיה דכתיב בששי מרבה ניסוך המים. אי ר' יהודה בן בתירה שתא הוי. ותו לא, דהא אמר מ"ם מים, דהיינו בשני מרבה ניסוך המים. **וסבר לה כר' יהודה דמתניתין.** דאמר בלוג היה מנסך כל שמונה, ולא אמר דסבר כוותיה במה דאמר מנסך כל שמונה, אלא במה דאמר בשמיני מנסך, וכיון דבשמיני מנסך משכחת לה לר' יהודה [ב"ב] דאמר בשני מתחיל לנסך ניסוך המים כל שבעה, דאפיק ראשון ועייל שמיני. **משיב** בעל התלמוד, מי מצי אמר ר' יהודה דבשמיני מנסך, מ"ש דקאמר דבראשון אינו מזכיר דכי רמיזי מיא בשני אמרי דמונסכיהם מרבה ניסוך המים, שמיני נמי מי מצי אמר דמנסך ביה מיא, שביעי אמר רחמנא, דמים כתיב בשביעי ולא בשמיני. **אלא ר' יהושע היא.** דאמר משעת הנחתו דהיינו בשביעי מזכיר, ואעפ"כ סבר דניסוך המים כל שבעה, דגמרא גמיר לה הלכה למשה מסיני דניסוך המים כל שבעה. ולאי כר"ע אתי שפיר אבל כרבי יהודה בן בתירה וכר"ע לא מיתוקמא אלא להכי לא מוקי לה כר' אליעזר דהא לא מיבעי אי ר' אליעזר סבירא ליה הכי דולאי לרבי אליעזר אתי שפיר והא דקא מוקים כר' יהושע רבותא קמשמע לן אבל כר"י בן בתירה וכר"ע לא מיתוקמא דרבי יהודה ליף מוגאמר בשני ונסכיהם כו' אלמא דסבר דניסוך המים לא הוו אלא ו' ימים דאיהו לא מפיק ראשון ומעייל שמיני משום הני פירכא דפריך לעיל לא אתי כרבי יהודה ורבי עקיבא ליף מנסכיה שנאמר בששי אלמא דסבר דניסוך המים לא הוו אלא תרי יומי אבל כרבי יהושע מיתוקמא לפיכך אין מזכירין אלא ביו"ט האחרון דבשמיני בחג אין קולה אבל ניסוך המים הוי כל שבעה דגמרא גמיר לה: **עשר נטיעות.** המפוזרות בתוך בית סאה מורשין כל בית סאה ערב שביעית עד ר"ה אע"ג דשאר שדות אין מורשין לפני שביעית ל' יום זה מורשין דהואיל אם אין מורשין שביבו מפסידין: **וניסוך המים.** כל שבעה: **ר' יהודה אומר משום רבי יהושע העובר לפני התיבה בי"ט האחרון של חג כו'.** כעין אמר מר הוא כלומר אמרינן לעיל(ד) ר' יהודה אומר: **מי רבי יהושע אילימא רבי יהושע דמתני'** (ה) **מיו"ט האחרון הוא מזכיר.** דראשון נמי המתפלל תפלת יוצר מזכיר ואילו הכא תני הראשון אינו מזכיר: **האמר משעת הנחתו.** דהיינו בשביעי והכא קתני יו"ט האחרון של חג דהיינו בשמיני: **ותו הא דתניא.** במכילתא אחריתי, ר' יהודה [אומר] משום בן בתירה העובר לפני התיבה ביו"ט האחרון [אחרון] מזכיר ראשון אינו מזכיר. **אלא אמר רב נחמן בר יצחק תהא.** תרוייהו הא דבעית ה' יהושע והא דבעית הי בן בתירה. ר' יהושע בן בתירה [היא]. **זימנין קרי ליה בשמיה דאבוה.** [ר"ל בן בתירה], וזימנין קרי ליה בשמיה דידיה, ר' יהושע. **מקמי דליסמכיה.** לא הוי חשוב וקרי ליה משמיה דאבוה. **בטל וברוחות לא חייבו.** משיב הרוח ומוריד הטל. מ"ט. לא חייבו חכמים להזכיר, דלא מיעצרי, כלומר שמעולם ירד טל ומנשב רוח ולא צריכי (שאין ברכה מ"ט דלא מיעצר כלומר שלעולם יורד ואין בו) ברכה.

אי רבי יהודה בן בתירה. דלאמר בשני בחג הוא מזכיר שית יומי הוו אי"כ לא יהיה הניסוך כי אם שמה ימים: **עשר נטיעות.** פירש"י (ז) נטיעות מפוזרות בבית סאה מורש כל בית סאה בשבילן דכל נטיעה יונקת ודווקא מבית סאה היה לריך להם יכול לחרוש עד ר"ה של שביעית דהוו שפיר אוקמי אילנא שרי אבל יותר מבית סאה אינו חורש אלא כדי לורכן דהואיל ומפוזרות ביותר מבית סאה קיימי שפיר ובפחות מיכן למה קיימי ולעיקר קיימי ודוקא נטיעות אמר דחורשין בשבילן עד לאם השנה אבל אילנות אסור דאורייתא כל אילו ומדרבנן (ח) פסח ועלרת תקון בשדה הלבן עד פסח מותר אבל מפסח ולהלן אסור ושדה אילן עד עלרת מותר מכאן ואילך אסור:

ערבה. שמקיפין את המזבח וניסוך המים הלכה למשה מסיני כולהו: **ויאמר אליהו התשבי מתושבי גלעד.** לכך נקרא מתושבי גלעד לפי שהרגו ישראל אנשי יבש גלעד על מעשה פילגש בגבעה ולא נאתר ביבש גלעד כי אם מעט אנשים מן המיושבים בעיר כי כל השאר היו עם אספסוף לכך מעיד כי אליהו מן התושבים כך שמעתי מהר"י טרוטי"ש משם הר"י בה"ר יצחק ממלאן: **בטל** וברוחות **לא** חייבו חכמים להזכיר. משיב הרוח ומוריד הטל כו' לפיכך אין קפידא לומר מוריד הטל אפילו בימות החמה אך שלא יאמר מוריד הגשם והכי הלכתא ואם לא אמר בימות הגשמים כי אם מוריד הגשם ולילא משיב הרוח ומוריד הטל אין מחזירין:

ואילו טל לא מיעצר. ומ"ה נראה דגבי גדעון (שופטים ו) כשאמר (ח) על האדם יהיה טל ועל הגיזה יהיה חורב כתיב ויעש כן אבל כשאמר על האדם יהיה חורב ועל הגזה יהיה טל כתיב ויהי כן לומר דעל הגיזה היה הטל אבל לא כתיב ויעש כן משמע דעל האדם היה טל דטל לא מיעצר ע"כ בנוסח שלפני ועוד מצאתי כשאמרו על כל האדם יהיה טל כתיב ויעש אלהים כן וכשאמר טל יהיה על הגיזה לבדה (ט) ועל כל האדם יהיה חרב כתיב ויהי כן ולא הזכיר בזה הש"י וטעמו אשר אומר כי הוא זה כי אין הש"י מזכיר שמו על הרעה כי אם יהיה חורב על כל האדם היתה רעת יושבי בה וכתיב (שמות כ) בכל המקום אשר אזכיר את שמי אבוא אליך וברכתיך אבל כשאמר על כל האדם יהיה טל כתיב ויעש אלהים וכדומה לזה (בראשית ח) ויקרא אלהים לאור יום ולחשך קרא לילה וגבי חשך לא הזכיר השם יתברך וכן בחמשה דברות אחרונות (שמות כ) מלא תלא ואילך לא הזכיר הש"י הכל הולך אל מקום אחד משל למלך שבנה דירה נאה והניח לצייר מגינו לפני כל חדרי הבית זולתי בית הכסא מקום הטינוף:

בימות

אי סבר לה כרבי יהודה בן בתירה נימא כוותיה קסבר רבי עקיבא כי כתיב ניסוך יתירא בששי הוא דכתיב תניא ר' נתן אומר [1] **בקדש הסך נסך שכר לה' בשני ניסוכין הכתוב מדבר אחד ניסוך המים ואחד ניסוך היין אימא תרוייהו דחמרא אם כן** [2] **ליכתוב קרא או הסך הסך או נסך נסך מאי הסך נסך שמעת מינה חד דמיא וחד דחמרא אלא הא דתנן** (א) **א ניסוך המים כל ז' מני אי ר' יהושע נימא חד יומא אי ר"ע תרי יומי אי ר' יהודה ב"ב שיתא יומי לעולם ר' יהודה ב"ב היא וס"ל כר' יהודה דמתני' דתנן** (ב) **רבי יהודה אומר בלוג היה מנסך כל שמונה ומפיק ראשון ומעייל שמיני ומאי שנא ראשון דלא דבי רמיזי מים בשני הוא דרמיזי שמיני נמי כי רמיזי מים בשביעי הוא דרמיזי אלא רבי יהושע היא וניסוך המים כל שבעה הלכתא גמירי לה** (ג) **דאמר ר' אמי א"ר יוחנן משום ר' נחוניא איש בקעת בית חורתן** [3] **עשר נטיעות** [4] **ערבה** [5] **וניסוך המים הלכה למשה מסיני: רבי יהודה אומר משום רבי יהושע העובר לפני התיבה ביום טוב האחרון של חג האחרון מזכיר הראשון אינו מזכיר ביום טוב הראשון של פסח הראשון מזכיר האחרון אינו מזכיר: הי רבי יהושע אילימא רבי יהושע דמתניתין הא אמר ביום טוב האחרון של חג הוא מזכיר אלא ר' יהושע דברייתא האמר משעת הנחתו ותו הא דתניא ר' יהודה אומר משום בן בתירה העובר לפני התיבה ביום טוב האחרון של חג האחרון מזכיר הי בן בתירה אילימא רבי יהודה בן בתירה הא אמר בשני בחג הוא מזכיר אמר רב נחמן בר יצחק** (ג) **תהא ברבי יהושע בן בתירה זימנין דקרי ליה בשמיה דאבא והא מקמי דליסמכוהו והא לבתר דליסמכוהו** [6] **תנא בטל וברוחות לא חייבו חכמים להזכיר ואם בא להזכיר מזכיר מ"ט א"ר חנינא לפי שאין נעצרין וטל מגלן דלא מיעצר דכתיב** [2] **ויאמר אליהו התשבי מתושבי גלעד אל אחאב חי ה' אלהי ישראל אשר עמדתי לפניו אם יהיה השנים האלה טל ומטר כי אם לפי דברי וכתיב** [3] **לך הראה אל אחאב ואתנה מטר על פני האדמה ואילו טל לא קאמר ליה מאי טעמא כמשום דלא**

חג כו'. כעין אמר מר הוא כלומר אמרינן לעיל(ד) ר' יהודה אומר: **מי רבי יהושע אילימא רבי יהושע דמתני'** (ה) **מיו"ט האחרון הוא מזכיר.** דראשון נמי המתפלל תפלת יוצר מזכיר ואילו הכא תני הראשון אינו מזכיר: **האמר משעת הנחתו.** דהיינו בשביעי והכא קתני יו"ט האחרון של חג דהיינו בשמיני: **ותו הא דתניא.** במכילתא אחריתי, ר' יהודה [אומר] משום בן בתירה העובר לפני התיבה ביו"ט האחרון [אחרון] מזכיר ראשון אינו מזכיר. **אלא אמר רב נחמן בר יצחק תהא.** תרוייהו הא דבעית ה' יהושע והא דבעית הי בן בתירה. ר' יהושע בן בתירה [היא]. **זימנין קרי ליה בשמיה דאבוה.** [ר"ל בן בתירה], וזימנין קרי ליה בשמיה דידיה, ר' יהושע. **מקמי דליסמכיה.** לא הוי חשוב וקרי ליה משמיה דאבוה. **בטל וברוחות לא חייבו.** משיב הרוח ומוריד הטל. מ"ט. לא חייבו חכמים להזכיר, דלא מיעצרי, כלומר שמעולם ירד טל ומנשב רוח ולא צריכי (שאין ברכה מ"ט דלא מיעצר כלומר שלעולם יורד ואין בו) ברכה.

הגהות הגר"א

[א] רש"י ד"ס לפי כו'. מזכיר דרוחות מועילות כל"ל:

רבינו חננאל

ואקשינן, אלא הא דתנן ניסוך המים שבעה, מני, אי ר' יהודה בן בתירא האמר ניסוך המים מיום שני של חג מתחיל משעה שמזכיר, ולא משכחת אלא ששה, אי ר' עקיבא תרי יומי הוו כו', כל אחד משעה שאומ' כי מזכיר, מאותה שעה מתחיל ימי הניסוך. ואסיקנא, **הא דתנן ניסוך המים שבעה גמרא היא,** דאמר משמיה דר' יוחנן, ערבה ביום השביעי של חג, **וניסוך המים שבעת ימי החג, ועשר נטיעות (מעודדות) [מפוזרות] בבית סאה חורשין כל בית סאה בשבילן, כבר פירשנוה. ואלו כולן גמרא בידינו, כי הלכה למשה מסיני הם.** ותריצנה הכי, א"ר יהודה משום ר' יהושע בן בתירא, [וקודם שנסמך בישיבה היו קורין אותו בן בתירה], **העובר לפני התיבה ביום טוב אחרון של חג, האחרון מזכיר.** פי' המתפלל במוסף הוא מזכיר בתחיית המתים מוריד הגשם, [והמתפלל שחרית אינו מזכיר, וב"ר יהושע הראשון של פסח] המתפלל שחרית מזכיר מוריד הגשם ופוסק, והמתפלל במוסף אינו מזכיר כלל. וכך הלכ', דגרסי' בירושלמי א"ר יוחנן הלכה כר' יהודה שאמר משום ר' יהודה בן בתירא, ומאי טעמא דר' יהודה, [כדי שיצאו] המועדות בטל, מפני שהטל סימן יפה לעולם. **אם** לא הזכיר גשמים בתחיית המתים ולא שאלה בברכת השנים מחזירין אותו. היכן הוא חוזר בו ויהיה כמו שא' בראש

עין משפט נר מצוה

ה א מיי' פ"י מהלכות תמידין ומוספין ה' סמג עשין רס:
ו ב מיי' פ"ג מהלכות שמיטה ויובל הלכה ה:
ז ג מיי' פ"ז מהלכות לולב הלכה כ:
ח ד מיי' פ"י מהלכות תמידין ומוספין ה':
ט ה מיי' פ"י מהלכות תפלה הלכה ח סמג עשין יט טוש"ע מ"ח סי' קיד סעיף ג:

תורה אור השלם

1. וְנִסְכוֹ רְבִיעִת הַהִין לַכֶּבֶשׂ הָאֶחָד בַּקֹּדֶשׁ הַסֵּךְ נֶסֶךְ שֵׁכָר לַיְיָ׃ במדבר כח ז
2. וַיֹּאמֶר אֵלִיָּהוּ הַתִּשְׁבִּי מִתֹּשְׁבֵי גִלְעָד אֶל אַחְאָב חַי יְיָ אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר עָמַדְתִּי לְפָנָיו אִם יִהְיֶה הַשָּׁנִים הָאֵלֶּה טַל וּמָטָר כִּי אִם לְפִי דְבָרִי׃
3. וַיְהִי יָמִים רַבִּים וּדְבַר יְיָ הָיָה אֶל אֵלִיָּהוּ בַּשָּׁנָה הַשְּׁלִישִׁית לֵאמֹר לֵךְ הֵרָאֵה אֶל אַחְאָב וְאֶתְּנָה מָטָר עַל פְּנֵי הָאֲדָמָה׃

מלכים א יז א

מלכים א יח א

גליון הש"ס

גמ' לכתוב קרא או הסך וכן בכ"ק דף סה ע"ל ודף פה ע"ב ובמנחות דף יז ע"ב:

הגהות הגר"א

[א] רש"י ד"ס לפי כו'. מזכיר דרוחות מועילות כל"ל:

רבינו חננאל

ואקשינן, אלא הא דתנן ניסוך המים שבעה, מני, אי ר' יהודה בן בתירא האמר ניסוך המים מיום שני של חג מתחיל משעה שמזכיר, ולא משכחת אלא ששה, אי ר' עקיבא תרי יומי הוו כו', כל אחד משעה שאומ' כי מזכיר, מאותה שעה מתחיל ימי הניסוך. ואסיקנא, הא דתנן ניסוך המים שבעה גמרא היא, דאמר משמיה דר' יוחנן, ערבה ביום השביעי של חג, וניסוך המים שבעת ימי החג, ועשר נטיעות (מעודדות) [מפוזרות] בבית סאה חורשין כל בית סאה בשבילן, כבר פירשנוה. ואלו כולן גמרא בידינו, כי הלכה למשה מסיני הם. ותריצנה הכי, א"ר יהודה משום ר' יהושע בן בתירא, [וקודם שנסמך בישיבה היו קורין אותו בן בתירה], העובר לפני התיבה ביום טוב אחרון של חג, האחרון מזכיר. פי' המתפלל במוסף הוא מזכיר בתחיית המתים מוריד הגשם, [והמתפלל שחרית אינו מזכיר, וב"ר יהושע הראשון של פסח] המתפלל שחרית מזכיר מוריד הגשם ופוסק, והמתפלל במוסף אינו מזכיר כלל. וכך הלכ', דגרסי' בירושלמי א"ר יוחנן הלכה כר' יהודה שאמר משום ר' יהודה בן בתירא, ומאי טעמא דר' יהודה, [כדי שיצאו] המועדות בטל, מפני שהטל סימן יפה לעולם. **אם** לא הזכיר גשמים בתחיית המתים ולא שאלה בברכת השנים מחזירין אותו. היכן הוא חוזר בו ויהיה כמו שא' בראש

חדש אם עקר את רגלו חוזר בתחלה ואם לאו חוזר לעבודה, והכא אם עקר אם עקר את רגליו חוזר בתחלה ואם לאו חוזר לשומע תפלה. ג) (וכן א"ר יהודה קודם שיסמך בישיבה היו קורין אותו בן בתירה). **מתוך חמשה דברים נגאלו ישראל ממצרים,** מתוך צרה שנאמר ויאנחו בני ישראל מן העבודה, מתוך צוותה שנאמר [וישמע] אלהים את נאקתם, מתוך זכות אבות שנאמר ויזכר אלהים את בריתו [וגו'], מתוך תשובה שנאמר וירא אלהים את בני ישראל [וגו'], מתוך הקץ שנאמר וידע אלהים. וכך הם מפורשים בענין בצר לך ומצאוך, וכן בענין וירא בצר להם בשמעו את רנתם. **אסור ליחיד להזכיר עד שיזכיר שליח ציבור** ויאמר מוריד הגשם. קמא לצלותא כמי שיזכיר שליח ציבור דמי. **ומזכירין הצבור ביחיד** אע"פ שלא מקמי שליח צבור. **תנא בטל וברוחות לא חייבו חכמים להזכיר.** שאינן נעצרין כמו המטר, מדכתיב חי ה' אם יהיה טל ומטר כי אם לפי דברי, וכתיב לך הראה אל אחאב ואתנה מטר על פני האדמה, ואלו טל לא אדכר למימרא

ז) נלקח מסגור שיך למעלה וכל"ל ומתילנא הכי אמר ר"י משום ריב"ג וקודם שנסמך בישיבה היו קורין אותו בן בתירה.

בימות החמה אמר משיב הרוח אין מחזירין אותו מוריד הגשם מחזירין אותו. אבל אם אינו אומר לא אמר משיב הרוח אין מחזירין אותו ובימות הגשמים לא אמר מוריד הגשם מחזירין אותו אבל אם אינו אומר לא אמר מוריד הגשם מחזירין אותו אבל אם אינו אומר לא אמר מוריד הגשם מחזירין אותו בימות הגשמים אין מחזירין ואם ספק אם הזכיר אם לאו אם אינו זכור (ג) שלא אמר שום דבר בימות הגשמים כל י׳ יום מזקה מה שהוא למוד הוא אומר ומחזירין מספק כל י׳ יום וכן זכרנו ומי כמוך וכתוב לחיים שאומרים מן הכסה עד יום הכפורים מספק מחזירין ירושלמי בשם רבי חנינא היה שייך בגשם והזכיר טל אין מחזירין אותו בטל והזכיר של גשמים מחזירין אותו והתניא בטל וברוחות לא חייבו חכמים להזכיר ואם בא להזכיר מזכיר לא דמי ההוא דמלאי ומיקל לההוא דלא מלאי ולא מיקל ומפרש רבינו נתנאל (ד) טוב כשאינו מזכיר לא בגשם ולא טל מכשהוא מזכיר בגשם לפי שהגשמים סימן קללה בימות החמה היה שייך בטל לא הזכיר לא טל ולא בגשם אין מחזירין אותו והדין להפך במוריד הגשם דאמר בירושלמי בגשם והזכיר של טל אין מחזירין אותו והתניא אם לא שאל בברכת השנים או שלא אמר גבורות גשמים מחזירין בההוא דלא הזכיר כלל לא טל ולא מטר ומשם הר״ם שאין לומר בימות החמה משיב הרוח דהא אמר רבי חנינא בימות החמה אמר משיב הרוח אין מחזירין אותו מכלל דלכתחילה אין לאומרו ומשום הכי אמר הר״י בשם א״ז לעולם בין בימות החמה בין בימות הגשמים מוריד הטל דלעולם לא אתי לידי ספק אמר ספק לא אמר והיכא דלא מזכיר בגבורות מזכיר בשומע תפלה דהכי קאמר בירושלמי ומה שאלה שהיא מדוחק אומר בש״ת הזכרה שהיא מרווח לא כ״ש וכי היכי דשואלין בש״ת הוא מזכיר בש״ת ואפילו (ה) הזכיר קודם שומע תפלה אינו אומר עד שיגיע לש״ת והיכא דלא אמר בשומע תפלה אי מזכר קודם שעקר רגליו חוזר לש״ת ואי לא חוזר לראש בין לא אמר מוריד הגשם ובין לא אמר ותן טל ומטר (ומחזירין) וכן הפסק והני מילי ביחיד אבל שליח צבור פסק רבינו יהודה דאין מחזירין לפי דאין מחזירין שליח צבור אלא משום ג׳ דברים מתחיית המתים ומבורה ירושלים ומברכת ומלמשיחים משום דנראה כיופר שמעתי מפי רבי שלמה לא דמי (ו) מלאי ומיקל למאן דלא מלאי ולא מיקל פירוש מיקל כמו מקלל כלומר שאין מחזירין אם לא אמר ותן טל ומטר: **הא בחרפי**. פי׳ הא דאמר נעלרים היינו בחריפי כלומר בפירות המתבכרות וכו׳ אבל באפלי במאוחרות לא מיעלרי:

רוחות ארוחות **לא קשיא הא ברוח וכו׳**. וה״הדמלי לשנויי הא בחריפי הא באפלי אלא שפיר קא משני ליה הא ברוח מצויה וכו׳: **שניות למטר**. שניות במעלה כדאמרי אינשי משנה למלך: **הא דאתא ניחא**. פי׳ כשיורדות בנחת חשובה כאן ברזיא כלומר בחוזק ואז אינה טובה:

גילהי דליליא. פי׳ זריחת הלילה שקורין לניש״ר בלע״ז: **ושמשא** דביני קרחי. פי׳ כמו דבר קרחה שמכאן ומכאן יורדין הגשמים והשמש זורח באמצע זה דשמש לא מעלי:

ערפילא

ארץ כשיאמר לשלג הוה ארץ הרי הוא כגשם מטר וגשם מטרות והרי יש כאן חמשה: **מיטרא ניחא**. שיורד בנחת יפה לפירות התבואה: דלא מיעצר. לעולם אפילו באותן שנים: **אישתבועי למה ליה**. (ח) אם יהיה השנים האלה טל ומטר כי אם לפי דברי הא לא נעלר: **אפילו טל דברכה**. שיאמיר שוס למה: **וליהדריה לטל דברכה**. ולימא ואתנה טל ומטר: **דלא מינכרא מילתא**. דהא טל הוה מעיקרא ולא היה אחאב הרשע מודה בחזירה לטל של ברכה דאי הוה אומר כי אם לפי דברי הא לא נעלר: **אפילו טל דברכה**. שיאמיר שוס למה: **וליהדריה לטל דברכה**. ולימא ואתנה טל ומטר כי אם לפי דברי הא לא נעלר: **אפילו טל דברכה**. שיאמיר שוס למה: **וליהדריה לטל דברכה**. ולימא ואתנה טל ומטר: **דלא מינכרא מילתא**. דהא טל הוה מעיקרא ולא היה אחאב הרשע מודה בחזירה לטל של ברכה דאי הוה אומר כי אם לפי דברי הא לא נעלר: **אפילו טל דברכה**. שיאמיר שוס למה: **וליהדריה לטל דברכה**. ולימא ואתנה טל ומטר: **דלא מינכרא מילתא**. דהא טל הוה מעיקרא ולא

דלא מיעצר וכי מאחר דלא מיעצר אליהו אשתבועי למה ליה הכי קא״ל אפילו טל דברכה נמי לא אתי וליהדריה לטל דברכה משום דלא מינכרא מילתא (ט) (אלא) רוחות מנא לן דלא מיעצרי (י) א״ר יהושע בן לוי דאמר קרא [1] כי כארבע רוחות השמים פרשתי אתכם נאם ה׳ מאי קאמר להו אילימא הכי קאמר להו הקב״ה לישראל דבדרתינכו בארבע רוחי דעלמא אי הכי כארבע בארבע מיבעי ליה אלא הכי קאמר כשם שאי אפשר לעולם בלא רוחות כך א״א לעולם בלא ישראל א״ר חנינא א הלכך בימות החמה אמר משיב הרוח אין מחזירין אותו אמר מוריד הגשם מחזירין אותו בימות הגשמים לא אמר משיב הרוח אין מחזירין אותו ולא אמר מוריד הגשם מחזירין אותו ולא עוד אלא אפילו אמר מעביר הרוח ומפריח הטל אין מחזירין אותו תנא בעבים וברוחות לא חייבו חכמים להזכיר ואם בא להזכיר מזכיר מ״ט משום דלא מיעצרי ולא מיעצרי והתני רב יוסף [2] ועצר את השמים מן העבים ומן הרוחות אתה אומר מן העבים ומן הרוחות או אינו אלא מן המטר כשהוא אומר ולא יהיה מטר הרי מטר אמור הא מה אני מקיים ועצר את השמים מן העבים ומן הרוחות קשיא רוחות ארוחות קשיא עבים אעבים עבים אעבים לא קשיא הא בחרפי הא באפלי רוחות ארוחות לא קשיא הא ברוח מצויה הא ברוח שאינה מצויה רוח שאינה מצויה חזיא לבי דרי אפשר בנפוותא תנא העבים והרוחות שניות למטר היכי דמי אמר עולא ואיתימא רב יהודה דבתר מיטרא למימרא דמעליותא היא והכתיב [3] יתן ה׳ את מטר ארצך אבק ועפר ואמר עולא ואיתימא רב יהודה זיקא דבתר מטרא לא קשיא הא דאתא ניחא הא דאתא רזיא (ואי בעית אימא) הא דמעלה אבק הא דלא מעלה אבק ואמר רב יהודה זיקא דבתר מיטרא כמיטרא עיבא דבתר מיטרא כמיטרא שימשא דבתר מיטרא כתרי מטרי למעוטי מאי למעוטי גילהי דליליא ושמשא דביני קרחי אמר רבא מעלי תלגא לטורי כחמשה מטרי לארעא שנאמר [4] כי לשלג יאמר הוא ארץ וגשם מטר וגשם מטרות עזו ואמר רבא תלגא לטורי מטרא רזיא לאילני מטרא ניחא לפירי

עורפילא

אינו מעלה אבק: **רזיא**. בכח. ולא גרסינן ואי בעית אימא הא והא כו׳. אלא ה״ג הא דמעלה אבק הא דלא מעלה אבק. והיינו הך **למיטרא**. שניות למטר דלקתני בתוספתא: **למעוטי מאי**. מאחר דכולהו כמיטרא מאי קמעטינן דהוי בתריה ולא הוי כמיטרא: **גילהי דליליא**. אישלושטר״א בלע״ז. בגילהי הוה קאי במס׳ (פסחים דף יג.) ורוב גילהי בגיליא שכיח: **וכיומא שמשא דביני קרחי**. שבין העבים שנראה במקום אחד אורה ובמקום אחר מעונן כקרח שיש לו שערות במקום אחד וקרחה במקום אחר: **מעלי תלגא לטורי**. וכ״ש לנבקעה אלא הריס אין להם גשמים אלא שלג שהגשמים יורדין למטה ואין הבר שותה מהן ועוד שלג שבעמקים נמס והולך מפני החום ששולט שם כמיס הוא אבל בהריס קרוי שלג: **לחמשה מיטרי לארעא**. דהכי משמע קרא כי לשלג יאמר הוא מטר וגשם מטרות עזו ואמר רבא תלגא לטורי מטרא רזיא לאילני מטרא ניחא לפירי: **אישתבועי למה ליה**. (ח) אם יהיה השנים האלה טל ומטר כי אם לפי דברי הא לא נעלר: **אפילו טל דברכה**. שיאמיר שוס למה: **וליהדריה לטל דברכה**. ולימא ואתנה טל ומטר: **דלא מינכרא מילתא**. דהא טל הוה מעיקרא ולא

מפקא ומילן ובשדה האילן בזקנים מעצרת ומילן, ואמרו בזקנים מפני שיזקנים הרבה שלא אילנות בנית פאה הרי אלו מעצרפים וחוברים כל בית פאה בשבילן עד עצרת, לפי שכולו צריך להן ואיתה תמותן שדה לבן ועשית שדה אילן, ואם אינם שלא חורש לכל אחד מתמיו לפי חשבון עד עצרת והשאר אסור אסור מפקא ומילן (סוכה לד.). **ערבה**. למקדש, דאילו ערבה לוולב מקרא נפקא (שם). **וניסוך המים**. לתמידין של שחר שבעת ימי החג כדאמרינן בפרק לולב וערבה (מת.) והתם מפרש כילד מנסכין בין מים בין יין, וכל קרבנות כל ימות

השנה אלא נסכיהם אלא יין חוץ מן החג בתמיד של שחר שצריך שני ניסוכין (שם). **הלכה למשה מסיני**. אלו שלשה נשאלו בבית המדרש מנין לסם מן התורה, והשיבו שהלכה למשה מסיני הם ושמע השומע וגרסם כסדר שמעתם (שם). עד כאן מתעתד קודם. **זיקא דבתר מיטרא**. מטר יורד ולא כל צרכו ואין בו כדי להרגיל את העפר והרוח בא ומעלה את האבק ומכסה את עשב הזכרעים שהם לחים מן המים ונדבק בהם ונעשה טיט ומתייבש ומרקיבין (דברים כח כד). **מטרא רזיא**. כבד (יבמות מז:) **וגדול וחזק** (שם קב:).

עין משפט נר מצוה

י א מיי׳ פ״י מהלכות תפלה הלכה ח סמג עשין יט טוש״ע א״ח סימן קיד סעיף ג ד ה [וסימן קיז סעיף ג ד]:

רבינו חננאל

דלא מיעצרי. וכן הרוחות לא מיעצרי, דכתיב כי כארבע רוחות השמים פרשתי אתכם. א״ר חנינא בימות החמה אמר אין הרוח אין מחזירין אותו, אמר מוריד הגשם מחזירין אותו. בימות הגשמים לא אמר משיב הרוח אין מחזירין אותו, לא אמר מוריד הגשם מחזירין אותו, ולא עוד אלא אפילו אמר מעביר הרוח ומפריח הטל אין מחזירין אותו, לפי שאינן נעצרין. **תנא בעבים וברוחות לא חייבו חכמים להזכיר ואם בא להזכיר מזכיר.** איני והתני רב יוסף ועצר את השמים מן העבים ומן הרוחות, ושנינן [עבים אעבים ל״ק], חרפי אין נעצרים, אפלי נעצרים משום דמעלי כדבעינן למימר קמן. רוחו[ת] א]רוחות נמי, רוח מצויה לא מיעצרא, רוח גדולה שאינה מצויה בכל עת נעצרת. ולמה אין מזכיריין, וצריכין אותה לזרות בגרנות. ושנינן איפשר בנפוותא, פי׳, יכולין להבר בלא רוח, לכבור בכברה ולהסיר התבן מן הבר. **תנא עבים ורוחות שניות למטר.** פי׳, מיטרא ובתריה דיקא בניחותא או עיבא, מעלי כאילו מטרא תניינא. שימשא **בתר מטרא כתרי מטרי.** והני מילי שימשי בגיליא, אבל גלוהי דלילא ושימשי דביני קרחי לא. השלג מועיל לארץ מה׳ מטרות, שנאמר כי לשלג יאמר הוי ארץ וגשם א׳ מטר ב׳ וגשם ג׳ מטרות ב׳, הרי כאן חמשה. השלג מועיל להרים, המטר הגדול לאילנות, מטר בניחותא לפירות.

רבינו גרשום

ה״ק ליה. אפי׳ טל שיורד לברכה לא ליהוי. **וליהדריה** נמי לטל דברכה. כלומר אמאי לא אמר ליה ואתנה מטר וטל על פני האדמה. **משום דלא מינכרא.** דכיון דבכל יומא הוי נחית טל שאינו של ברכה, כי א״ל האידנא נחית טל דברכה לא מינכר בין טל דעד השתא, ר״ל דעד השתא נמין הוי נחית טל. דמכנפנא לכו. והכי משמע, כי מארבע רוחות אשר פרשתי אתכם אקבץ אתכם. **כשם שאי אפשר לעולם בלא רוח.** שבכל יום משיב הרוח. **אמר משיב הרוח אין מחזירין אותו.** אע״ג דלא זמניה הוא. **אמר מעביר הרוח.** אין בכך כלום, ואפ״ה לא מיעצר. **בעבים וברוחות.** משיב הרוח ומביא עבים. למימרא דלא מיעצרי. שתדיר באין עבים ומנשב הרוח, ואין בהם לא קללה ולא ברכה. **בעבים וברוחות הכתוב מדבר.** אלמא דאית בהו ברכה וקללה, ואמאי אמרת לא חייבו חכמים להזכיר. **קשיא עבים אעבים** כו׳ חרפי. שלפני המטר, אין בהן משום ברכה. אפלי. שלאחר המטר יש בהן משום ברכה. **רוח מצויה.** ברכה, שאינה מצויה אינה ברכה. **מיבעי לבי דרי.** וכיון שצריכין הן אלמא דמיעצרי, דיש בהן משום ברכה. **אפשר בנפוותא.** וכיון שאין צריכין אין בהן משום ברכה ולא מיעצרי. **שניות למטר.** כלומר טובים הם למטר, כמו שני למלך. **דאתא ניחא.** הוה שני למטר כמטר. **דאתא רזיא.** כתיב ביה יתן ה׳ מטר ארצך אבק וגו׳. **גלוהי דלילא.** ברק. שמשא **דביני קרחי.** שזורח כאן ואין זורח כאן. מעלי חד תלגא לטורי. להכי אמר לטורי שתדיר בהרים. **גשם מטר וגשם מטרות.** הרי ה׳. **אמר רבא תלגא לטורי.** מעלי.

מסורת הש״ס

ח) [בע״י ליתא], ט) ע״ז י: ע״ש,

תורה אור השלם

1. הוֹי הוֹי וְנֻסוּ מֵאֶרֶץ צָפוֹן נְאֻם יְיָ כִּי כְּאַרְבַּע רוּחוֹת הַשָּׁמַיִם פֵּרַשְׂתִּי אֶתְכֶם נְאֻם יְיָ: זכריה ב ו
2. וְחָרָה אַף יְיָ בָּכֶם וְעָצַר אֶת הַשָּׁמַיִם וְלֹא יִהְיֶה מָטָר וְהָאֲדָמָה לֹא תִתֵּן אֶת יְבוּלָהּ וַאֲבַדְתֶּם מְהֵרָה מֵעַל הָאָרֶץ הַטֹּבָה אֲשֶׁר יְיָ נֹתֵן לָכֶם: דברים יא יז
3. יִתֵּן יְיָ אֶת מְטַר אַרְצְךָ אָבָק וְעָפָר מִן הַשָּׁמַיִם יֵרֵד עָלֶיךָ עַד הִשָּׁמְדֶךָ: דברים כח כד
4. כִּי לַשֶּׁלֶג יֹאמַר הֱוֵא אָרֶץ וְגֶשֶׁם מָטָר וְגֶשֶׁם מִטְּרוֹת עֻזּוֹ: איוב לז ו

הגהות הב״ח

(א) רש״י בד״ה אישתבועי למה ליה דקאמר אם יהיה: (ב) ד״ה מאי היא **באיזה** עבים: (ג) תוס׳ ד״ה בימות כו׳ אם אינו זכור שאמר שום דבר כו׳ כל״ל ותיבת שלא נמחק: (ד) **בא״ד** ומפרש רבינו נתנאל יותר טוב כשאינו מזכיר כו׳ בימות החמה הלכך היה שייך בטל ולא הזכיר כו׳ גבורות גשמים בתחיית המתים מחזירין כו׳ ולא מטר (ומשם הר״מ שאין לומר כו׳ דלכתחילה אין לאומרו) תמ״מ וכ״כ הגה״ש: (ה) **בא״ד** הוא מזכיר בש״ת ואפילו נזכר קודם ש״ת: (ו) **בא״ד** מפי ר׳ שלמה לא דמי ההוא דמצלי ומיקל למאן:

לעזי רש״י

וו״ן [וי״ן]. נפה.
אישלושטר״א [אישלושירנ״א]. ברק לילה.

מוסף רש״י

שייך לעמוד קודם

בלוג היה מנסך כל שמונה. בתרתי פליג, דקאמר מ״ק שלשה לוגין בכל יום, ואיהו אמר בכל יום לוג, וקאמר מ״ק שבעה ולא שמיני, והוא אומר כל שמונה (סוכה מז. וכעי״ז שם מח:). **עשר נטיעות.** משנה היא בפרק זרעים (שביעית פ״ה מ״ו) עשר נטיעות המפחיות בתוך בית פאה, שאין בין זו לזו אלא כמה שיש בין זו לחברתה ומפסן בית פאה שהוא כ׳ אמה על כ׳ אמה מפחיות לאורך ורוחב בשוה, מוכשין כל בית פאה בשבילן ערב שביעית עד ר״ה, אע״פ שמלוה מן המורה להוסיף מחוץ על הקודש, כדמפקא לן מבחרים ובקליר משנות, חרים של ערב שביעית הנכנס לשביעית, ואסור לחרוש שלשים יום לפני ר״ה, כדתמרינן בשמעתא קמייתא דמו״ק (ג.) מקבלין, בנטיעות נאמר למשה מסיני שמותר לחרוש מתחתיהם עד ר״ה כדי שלא יכאו, ואם עשר הן ומפחיות הללכתן בתוך בית פאה, נאמר למשה שיוקנות בבית פאה כולה ומותר לחרוש את כולן בשבילן, אבל אם אינם עשר או שאינן מפחיות הללכתן, חורש תחת כל אחת ואחת כשיעור יוקיקה לפי חשבון עשר לבית פאה, ובאילנות זקנים נאסר כ׳ יום לפני ר״ה כדתמרינן במו״ק, לר׳ יומעאל מהלכתא ולר״ע מקבלין, וחכמים עשו סייג לתורה ואסרו בשדה הלבן

עורפילא. גשמים דקיס כך שמן כדלקמן: **אפי' לפרצידא דתותי קלא.** הגרגרין שתחת גושה של קרקע: **מהניא.** שמתחיל לצמצם ולעלות מיד: **עורו פילי.** שסותם סדקי הארץ. ל"א שמגדלת ומצמחת הגרעינין העומדין בסדקי הקרקע: **לורבא מרבנן.** בחור חריף כמו ביעי דצריבן במסכת ביצה (דף ז). תלמיד חכם זקן לא קרי לורבא אלא להוה מרבנן קרי ליה: **כיון דנבט נבט.** שמתחיל לצמצם ולעלות עולה למעלה כך תלמיד חכם כיון שיצא שמו הולך וגדל למעלה: **אורייתא מרפאתא ליה.** שיש לו רוחב לב מתוך תורתו ומשיב לגבו יותר משאר בני אדם. וקמ"ל דחייבין לדונו לכף זכות: **לאו.** שמתמה כל גופו: ה) **בוניה.** תלמידי חכמים מקיימי עולם בביניינו: **ברזל.** קפדניס וקשיס כברזל: **שלשה שאלו לו.** משום דרבי ברכיה מייבי בגשמים לקמן נקט לה: **ובנות אנשי העיר יוצאות והיה הנערה.** משמע הנערה היוצאה תחילה מן העיר ויאמר לה השקיני (ו) לה היה מנחש: **אפי' חיגרת אפי' סומא.** לפי שלא פירש בשאילתו ואפשר שתהיה בעלת מום ולא יבין בה אליעזר ויקחנה: **(אלא) השיבוהו להוגן.** וזיממנו לו רבקה: **דבר טמא.** כלב או חזיר: **והיינו דאמר להו נביא כו'.** מדגלי ביה קרא ואמר הצרי אין בגלעד (ז) [אלמא דלא הוי ניחא קמי שמיא כדאמרינן הצרי אין בגלעד] פנחס היה שם והיה יכול להמיר נדרו אלא שלא רצה יפתח לילך אצלו (ח) והוא לא רצה לבוא אצל יפתח בנרגשית רבה (ט): **ובשביל אשר לא צויתי.** בירמיה כתיב בפרשת בקבוק ובנו את במות (י) (המופת אשר בגיא בן הנם) לשרוף את (בנותיהם ואת) בניהם באש אשר לא (יא) [צויתי ולא] דברתי ולא עלתה על לבי שלא תאמרו הלא זה כמו כן הקב"ה ליפתח ומיעט ואברהם. כי מעולם לא צויתי למיעט לשרוף את בנו באש דכתיב ויקח את בנו הבכור אשר ימלך תחתיו ויעלהו עולה על החומה ונשמים נתכוון כסבור היה לרצות להקב"ה והאי דכתיב (יב) על שרפו עצמות מלך אדום לשיד מילתא אחרינא הוא. ולא דברתי ליפתח (יג) מימיה ימימה ותהי חק בישראל (יד) ובתרגום מזכיר פנחס לגבאי ויפתח לגבאי אלמא לא היה הקב"ה רוצה בבנו שהרי מזכירם לגבאי לפי שלא הלכו זה אצל זה לבטל הנדר: ה"ג **ולא עלתה על לבי זה יחק בן אברהם.** כלומר שעיפ"פ שצויתי לו מעולם לא עלתה על לבי לשחוט בנו אלא לנסותו מפני קטיגורו היינו שטן כדאמר בסנהדרין בהנחנקין (דף פט:) ויהי אחר הדברים האלה (טו) אחר דבריו של שטן וכו'. ואית דלא גרסי האי ולא עלתה על לבי (טז) דטעי בקרא אחרינא דלא כתב אלא אשר לא צויתי ולא דברתי (ירמיה ז' פסוק כב) ובפרשת בקבוק כתיב כל הני שלשה אשר לא צויתי ולא דברתי ולא עלתה על לבי. בתמוהמא (יז) אשר לא צויתי זו בתו של יפתח אע"פ שצויתי לו תורה ומצות מצוה זו לא צויתי עליו ולא דברתי זה בנו של מישע מלך מואב ולא מיעט לגבי דידי הוא לי לדבר עמו אפילו דיבור בעלמא. ובאגדה (יח) קא חשיב כלב בהדייהו אשר יכה את קרית ספר ולכדה וגו' (יט) ורבי יוחנן דלא חשיב ליה דבגמרא פשיט ליה להאי קרא בהלכות שנשתכחו בימי אבלו של משה דלאמרינן בתמורה (דף טח.) ואין לחוש שתשרה רוח הקדש על עבד ועל ממזר דלאמרינן בנדרים (דף לח.) שאין שכינה שורה כו' מפי רבי: **ויבוא לגשם לנו.** פעמים אינו מתבקש שהוא סימן קללה בקיץ (כ): **דבר המתבקש נעוצה.** טל אפילו בימות החמה: **פעמים נראה.** כשהוא ערום נראה זרועו וכנגד לבו ואינו נראה כשהוא לבוש והכף נראית כל שעה שהיד נראית לעיניים. וי"ל על כפיס (כא) על השמים צורת אדם שהוא בכסא וכן נשא לבבנו אל כפיס (איכה ג) מפי רבי: (כב) ה"ג **שבורה שאלה והזכרה חדא מילתא היא.** כלומר הא דקתני אין שואלין את הגשמים היינו אין מזכירין את הגשמים: **ומאן תנא.** דאמר סמוך לימות הגשמים מזכירין אבל לא קודם לכן: **רבי יהושע היא.** דאמר משעת הנחת לולב הוא מזכיר דהיינו יום שמיני וזהו סמוך לגשמים דמן החג ואילך הוא זמן גשמים:

עורפילא. היינו גשם דק אפילו לפרצידא דתותי קלא מהניא פי' פרצידא זו גרגרין שהוא מתחת האדמה היינו כמו חטה שמתחת הקרקע: **מאי עורפילא עורו פילי.** פי' מעוררן ומצמיחן פילי פי' אותן העומדים בסדקי הארץ: **שלשה שאלו שלא כהוגן.** אליעזר שאול ויפתח וא"ת אמאי לא חשיב כלב בן יפונה שאמר אשר יכה את קרית ספר ולכדה ונתתי לו את עכסה בתי לאשה אמאי לא פריך כמו הכא יכול ממזר או עבד וי"ל דהא דקאמר כלב שיתן לו (ט) הקב"ה כל מי שיכול לחזור אותן הלכות ששכחו בימי אבלו של משה אתן לו עכסה בתי וי"מ דלכך נקראת (ל) עכסה שכל הרואה אותה כועס על אשתו וזהו ודאי משום לגיעות יתירא דקא חזו בה והיה סומך דזכותה וחכות דידיה מסתייע דלא מזדווגין לה אלא כפי מעשיה כדאיתא בסוטה (דף ג.) דאין מזווגין וכו': **יכול אפי' חיגרת או סומא.** תימה אמאי לא נקט הכא גבי אליעזר עבד אברהם כמו דקאמר גבי שאול בסמוך יכול אפי' ממזרת או שפחה וכו' ואמר רש"י משום דגבי אליעזר לא שייך עדיין ממזרת דהא לא נתנה תורה אי נמי דגבי אשה לא דייק עלמא אלא ליופי וא"ת היכי קאמר דשאל אליעזר שלא כהוגן והא לא אמר אלא אשר אומר אליה הטי נא כדך ואם ירמה שתהא חיגרת או סומא לא יאמר לה וי"ל דה"פ יכול אפילו חיגרת ואפילו סומא יכול אפי' חיגרת שיהיה לה אפילו רגל של עץ והוא לא יהא רואה או סומא כגון שיש לה עינים יפים ואינה רואה כלל: **והיינו** דקאמר להו נביא לישראל הצרי אין בגלעד אם רופא אין שם. כלומר להתיר נדרו ליפתח והא הוה פנחס ואמאי לא הלך יפתח אצלו להתיר נדרו אלא מתוך גסות רוחו אמר לא אלך אצלו שאני שופט ונגיד ופנחס אמר ליתי גבאי דאלמא נגיד ועל ידי תהא פטורה שהייתי (מ) שורה ומתיר הנדר ופוטר אותה ולנסוף נענש שניהם יפתח נענש שנפלו אבריו קודם מיתה דכתיב ויקבר בערי גלעד ופנחס נענש דכתיב לפניס היה ה' עמו (מא): ואמר

ד.

ה) נמ' אליעזר עבד אברהם דכתיב ובנות אנשי העיר יוצאות וגו' והיה הנערה אמר: (כ) **שם** ולא דברתי זו בתו של יפתח: (ג) **רש"י ד"ה וכנות** כו' השקיני בה היה מנחש: (ד) **ד"ה והייני** כו' יפתח ליך אצלו מתוך גסות רוחו אמר לא אלך אצלו שאני שופט ונגיד ופנחס לא היה רוצה לבא אצל יפתח שהוא נביא כנ"ל: (ה) **ד"ה וכתיב** כו' ולא דברתי ליפתח שנאמר מימיס ימימה כו' ואית דלא גרסי האי: (ו) **ד"ה ויבוא** כו' קלא בקרן הס"ד ואמ"כ מה"ד טל דבר המתבקש לעולם אפילו בימות: (ז) **ד"ה** פעמים כו' ויש לומר על כפיס השמים כו' כל"ל ותיבת על נמחק: (ח) **בא"ד** מפי רבי הס"ד ואמ"כ מה"ד שאלה והזכרה כו' ותיבות ה"ג סגרוה נמחק וג"כ זהו פי' למאי דקאמר שאלה וכו': (ט) **תוס' ד"ה** שנשם וכו' שיתן לו בתו הכי קאמר כל מי וכו': (י) **שם ד"ה** והייני וכו' שהייתי מורה ומתיר:

גליון הש"ם

גמ' ר"י **היא דאמר** משעת הנחתו. תמוה לי אמאי נקט ר"י דבריהם ולא נקט ר"י דמתני' מיו"ט המחרון אמ"כ מצאתי בגי"ה בספר המכריע לרי"ל דמתקן זה וכל"ל סתם מני ר"י היא:

מוסף רש"י

נבט. לשון צמח (מז"ק יח:). **משעת הנחתו.** מיום שמנהיגין בו בתמורה דהיינו בשביעי (לעיל ב:).

רבינו חננאל

עורו פילי. פי' הטיפה היורדת בכח ומערערת, פילא כמו פילחא, כדכתיב כמו פלח ובקע בארץ. אפי' לפרצידא דתותי קלא. פי' [הפרי] שתחת האבן צומח, (ג) וכן תלמיד חכם דומה לפרי תחת האבן ששואב שואב וכיון שצומח [צומח] בבת (אחים) [אחת] (פי' פרצידא דתותי קלא, זרע תבואה אחיה תחת אבן צומחת. פי' קלא, מלשון שקל קלא פתק בה). **צורבא** מרבנן דמרתח אורייתיה מרתחא ליה, שנאמר הלא כה דברי כאש. **אמר רב שמואל בר נחמני א"ר יונתן שלשה שאלו שלא כהוגן,** אליעזר שאול ויפתח. ומצינו בבראשית רבה, ארבעה הן ששאלו שלא כהוגן אליעזר שאול ויפתח וכלב, ופשטיה כיון דשאול וכלב שורן דתרווייהו נתינת (בתורה) [בתם] כת', חשיב להו כאחד. לפיכך תני הכא שלשה. אין שואלין הגשמים. כיון ששנינו כאן שאילת הגשמים סמוך לגשמים היא, הוצרכנו לומר סברוה שאלה והזכרה ביום אחד הם. הניחא לר' יהושע דאמר משעת הנחתו מזכיר, (ן)מחר שואל, כי אין שאלה אלא בתפלת החול בי"ח בברכת השנים, אלא לר' אליעזר קשיא. ושנינן הזכרה לחוד ושאלה לחוד לזמן אחר, ולאו כי הדדי.

ט) עי' מ"ש בפיוט רבינו לקמן ריש פ"ג ושיין כמן.

רבינו גרשום (המשך)

השנים, שהרי מתפללין אתה חונן. דאי ר' אליעזר, כיון דאמר בראשון מתחיל להזכיר, לא מצי למיהוי התחלת הזכרה והתחלת שאלה ביום אחד, דביו"ט ראשון ליכא שאלה, שהרי אין מתפללין בו אתה חונן, ולא מצי למישאל אלא בברכת השנים. אפי' תימא, דקתני אין שואלין ר' אליעזר היא, ולא תימא שאלה והזכרה כהדדי, אלא שאלה לחוד והזכרה לחוד, דמזכירין ביום ראשון ושואלין בחולו של מועד.

הגהות הב"ח

(א) נמ' אליעזר עבד אברהם דכתיב ובנות אנשי העיר יוצאות וגו' והיה הנערה אמר: (ב) **שם** ולא דברתי זו בתו של יפתח: (ג) **רש"י ד"ה** וכנות שהקיני בה היה מנחש: (ד) **ד"ה** והייני כו' יפתח ליך אצלו מתוך גסות רוחו אמר לא אלך אצלו שאני שופט ונגיד ופנחס לא היה רוצה לבא אצל יפתח שהוא נביא כנ"ל: (ה) **ד"ה** וכתיב כו' ולא דברתי ליפתח שנאמר מימיס ימימה כו' ואית דלא גרסי האי: (ו) **ד"ה** ויבוא כו' קלא בקרן הס"ד ואמ"כ מה"ד טל דבר המתבקש לעולם אפילו בימות: (ז) **ד"ה** פעמים כו' ויש לומר על כפיס השמים כו' כל"ל ותיבת על נמחק: (ח) **בא"ד** מפי רבי הס"ד ואמ"כ מה"ד שאלה והזכרה כו' ותיבות ה"ג סגרוה נמחק וג"כ זהו פי' למאי דקאמר שאלה וכו': (ט) **תוס' ד"ה** שנשם וכו' שיתן לו בתו הכי קאמר כל מי וכו': (י) **שם ד"ה** והייני וכו' שהייתי מורה ומתיר:

תורה אור השלם

1. הֲלוֹא כֹה דְבָרַי כְּאֵשׁ נְאֻם יְיָ וּכְפַטִּישׁ יְפֹצֵץ סָלַע:
ירמיהו כג כט
2. אֲרֹן אֲשֶׁר לֹא בַמְּסֻבָּנֶת תֹּאבַל בָּהּ לֶחֶם לֹא תְחֻסַּר כֹּל בָּהּ אֶרֶץ אֲשֶׁר אֲבָנֶיךָ בַרְזֶל וּמֵהֲרָרֶיהָ תֶּחְצֹב נְחֹשֶׁת:
דברים ח ט
3. וְהָסֵר כַּעַס מִלִּבֶּךָ וְהַעֲבֵר רָעָה מִבְּשָׂרֶךָ כִּי הַיַּלְדוּת וְהַשַּׁחֲרוּת הָבֶל:
קהלת יא י
4. וְהָיָה הַנַּעַר אֲשֶׁר אֹמַר אֵלֶיהָ הַטִּי נָא כַדֵּךְ וְאֶשְׁתֶּה וְאָמְרָה שְׁתֵה וְגַם גְּמַלֶּיךָ אַשְׁקֶה אֹתָהּ הֹכַחְתָּ לְעַבְדְּךָ לְיִצְחָק וּבָהּ אֵדַע כִּי עָשִׂיתָ חֶסֶד עִם אֲדֹנִי:
בראשית כד יד
5. וַיֹּאמֶר אִישׁ יִשְׂרָאֵל הַאִיתָם הָאִישׁ הָעֹלֶה הַזֶּה כִּי לְחָרֵף אֶת יִשְׂרָאֵל עֹלֶה וְהָיָה הָאִישׁ אֲשֶׁר יַכֶּנּוּ יַעֲשְׁרֶנּוּ הַמֶּלֶךְ עֹשֶׁר גָּדוֹל וְאֶת בִּתּוֹ יִתֶּן לוֹ וְאֶת בֵּית אָבִיו יַעֲשֶׂה חָפְשִׁי בְּיִשְׂרָאֵל:
שמואל א יז כה
6. וְהָיָה הַיּוֹצֵא אֲשֶׁר יֵצֵא מִדַּלְתֵּי בֵיתִי לִקְרָאתִי בְּשׁוּבִי בְשָׁלוֹם מִבְּנֵי עַמּוֹן וְהָיָה לַיְיָ וְהַעֲלִיתִהוּ עוֹלָה:
שופטים יא לא
7. הֲצָרִי אֵין בְּגִלְעָד אִם רֹפֵא אֵין שָׁם כִּי מַדּוּעַ לֹא עָלְתָה אֲרֻכַת בַּת עַמִּי:
ירמיהו ח כב
8. וּבָנוּ אֶת בָּמוֹת הַבַּעַל לִשְׂרֹף אֶת בְּנֵיהֶם בָּאֵשׁ עֹלוֹת לַבָּעַל אֲשֶׁר לֹא צִוִּיתִי וְלֹא דִבַּרְתִּי וְלֹא עָלְתָה עַל לִבִּי:
ירמיהו יט ה
9. וַיִּקַּח אֶת בְּנוֹ הַבְּכוֹר אֲשֶׁר יִמְלֹךְ תַּחְתָּיו וַיַּעֲלֵהוּ עֹלָה עַל הַחוֹמָה וַיְהִי קֶצֶף גָּדוֹל עַל יִשְׂרָאֵל וַיִּסְעוּ מֵעָלָיו וַיָּשֻׁבוּ לָאָרֶץ:
מלכים ב ג כז
10. וְנַדְעָה נִרְדְּפָה לָדַעַת אֶת יְיָ כְּשַׁחַר נָכוֹן מוֹצָאוֹ וְיָבוֹא כַגֶּשֶׁם לָנוּ כְּמַלְקוֹשׁ יוֹרֶה אָרֶץ:
הושע ו ג
11. אַדְיָה כַטֶּל לְיִשְׂרָאֵל יִפְרַח כַּשּׁוֹשַׁנָּה וְיַךְ שָׁרָשָׁיו כַּלְּבָנוֹן:
הושע יד ו
12. שִׂימֵנִי כַחוֹתָם עַל לִבֶּךָ כַּחוֹתָם עַל זְרוֹעֶךָ כִּי עַזָּה כַמָּוֶת אַהֲבָה קָשָׁה כִשְׁאוֹל קִנְאָה רְשָׁפֶיהָ רִשְׁפֵי אֵשׁ שַׁלְהֶבֶתְיָהּ:
שיר השירים ח ו
13. הֵן עַל כַּפַּיִם חֲקַתִּיךְ חוֹמֹתַיִךְ נֶגְדִּי תָּמִיד:
ישעיהו מט טז

רבינו גרשום

עורפילא. מיטרא דקה. **פרצידא.** גרגר. **דתותי קלא.** תחת קרקע קשה. **עורו פילי.** התעוררו בקצים, כלומר שמכניס המטר דקה בבקעים ומוציא התבואה שבהם. כיון **דנבט.** שבקע ויצא, אף ת"ח כיון שיוצא שמו בעולם שוב הולך וגדול בכל שעה. **שאינו קשה כברזל.** שאינו קשה לרצות. **הצרי אין בגלעד.** כלומר, שהיה יכול לילך אצל אליהו ומתיר לו נדרו. **על לבי זה יצחק.** שלא היה בלבו של הקב"ה שישחטהו, אלא בפה כדי לנסותו. **על כפים חקותיך.** ידים נראין לעולם. **אין שואלין את הגשמים.** ותן טל ומטר. **ר' יהודה אמר האחרון מזכיר.** גבורות גשמים, וה"ה דשואלין ותן טל ומטר. **מאן תנא.** דהתחלת שאלה והזכרה מצי למיהוי ביום אחד. **דאמר משעת הנחתו.** דהיינו בשביעי מתחילין להזכיר, שהוא חולו של מועד [ו]מצי להתחיל לשאול בברכת

ואמר ר' אלעזר הלכה כר"ג דאמר דאין שואלין עד שבעה וכו'. פירוש ואם אמרת הלכה כר' יהודה בהא דקאמר במתני' רבי יהודה אומר העובר לפני התיבה בי"ט המחרון של חג המחרון מזכיר והרמשון אינו מזכיר ומדמינן לעל שאלה להזכרה דפריך ורמינהו עד מתי שואלין את הגשמים עד שיעבור וכו' ומשני גברא לגברא וכו': **והא** אמר רבי יוחנן במקום ששואלין הגשמים מזכיר. ומשני ההוא להפסקה פי' דבמקום שמפסיק מלשאול מפסיק מלהזכיר אבל מתחיל קודם להזכיר וטעמא הוי להזכרה הוה ריצוי שאלה ומש"ה ליכא תשש"א מז מזכיר קודם: **הא** לן. פירוש לבני בבל (ו) [א] עד לאחר שבעה במרחשון דאית להו פירי בדברא ובארץ ליכא תשש"א דהא יכולים פירותיהן להיות יבשים בלא הולכה למדבר: **והא** להו. כי המתחיל להזכיר יתחיל לשאול:

רבי יהושע היא דאמר משעת הנחתו אמר רבא אפילו תימא רבי אליעזר שאלה לחוד והזכרה לחוד: רבי יהודה אומר העובר לפני התיבה כו': ורמינהו [ח] עד מתי שואלין את הגשמים [ט] ר' יהודה אומר עד שיעבור הפסח ר' מאיר אומר עד שיעבור ניסן אמר רב חסדא לא קשיא כאן לשאול כאן להזכיר מישאל שאיל ואזיל להזכיר ביו"ט הראשון פסיק אמר עולא הא דרב חסדא קשיא [ג] כחומץ לשינים וכעשן לעינים ומה במקום שאינו שואל מזכיר במקום ששואל אינו דין שיהא מזכיר אלא אמר עולא תרי תנאי אליבא דר' יהודה רב יוסף אמר מאי עד שיעבור הפסח עד שיעבור שליח צבור ראשון היורד ביו"ט ראשון של פסח א"ל אביי שאלה ביו"ט מי איכא א"ל אין שואל מתורגמן וכי מתורגמן שואל דבר שאינו צריך לצבור אלא מחוורתא כדעולא רבה אמר מאי עד שיעבור הפסח עד שיעבור זמן שחיטת הפסח וכתחילתו כן סופו מה תחילתו מזכיר אע"פ שאינו שואל אף סופו מזכיר אע"פ שאינו שואל א"ל אביי בשלמא תחילתו מזכיר (ב) הזכרה נמי ריצוי שאלה היא אלא סופו מאי ריצוי שאלה איכא אלא מחוורתא כדעולא [ג] א"ר אסי א"ר יוחנן הלכה כר' יהודה א"ל ר' זירא לר' אסי ומי אמר רבי יוחנן הכי והתנן [ד] בשלשה במרחשון שואלין את הגשמים רבן גמליאל אומר בשבעה בו [ה] וא"ר אלעזר [ו] א הלכה כרבן גמליאל א"ל [ז] גברא אגברא קא רמית איבעית אימא לא קשיא כאן לשאול כאן להזכיר והאמר ר' יוחנן במקום ששואל מזכיר ההוא להפסקה איתמר והאמר ר' יוחנן התחיל להזכיר מתחיל לשאול פסק מלשאול פוסק מלהזכיר אלא לא קשיא [ח] הא לן הא להו מאי שנא לדידן דאית לן פירי בדברא לדידהו נמי אית להו עולי רגלים כי קא"ר יוחנן בזמן שאין בית המקדש קיים השתא דאתית להכי הא והא לדידהו ולא קשיא כאן בזמן שבית המקדש קיים [ט] כאן בזמן שאין בית המקדש קיים ואנן דאית לן תרי יומי היכי עבדינן אמר רב מתחיל במוספין ופוסק במנחה ערבית ושחרית וחוזר במוספין אמר להו שמואל פוקו ואמרו ליה לאבא אחר שעשיתו קודש תעשהו חול אלא אמר שמואל מתחיל במוספין ובמנחה ופוסק ערבית ושחרית וחוזר ומתחיל במוספין

רבא

למחר במוספין פוסק השאלה בתפלת מנחה של ערב יו"ט הראשון והזכרה שיכול להזכיר ביום טוב מזכיר עד תפלת מוסף של יום טוב הראשון: **לפחילנו**. שהוא מזכיר תמלה ביום טוב אחרון של חג ואינו שואל עד למחר המג (ה) כך בסופו אינו שואל במנחה ערב יו"ט הראשון ומזכיר עד מוסף של יו"ט ראשון והכא ליכא למיפרך שאלה ביו"ט מי איכא: **דהזכרה נמי צורך שאלה היא**. שמרלה תחילה לפי שא"א לו לשאול ביו"ט וכיון דליכא שאלה אתריה מזכיר הוא לרגויי בעלמא: **אבל סופו**. למה הוא מזכיר הואיל ואינו צריך לשאול מכאן ואילך הא כיון דאפסקת מאתמול גלית אדעתך דלא ניחא לך בהו ואמאי מזכיר: **הלכה כרבי יהודה**. דאמר העובר לפני התיבה וכו': **מי אמר רבי יוחנן הכי**. דהלכה כרבי יהודה דמזכיר ביו"ט המחרון: **בשלשה במרחשון**. דלא שאל עד שבעה במרחשון. וקא ס"ד דבמקום שהוא שואל מזכיר עד דמשני לקמן: **לאן לשאול**. בשבעה במרחשון: **לאן להזכיר**. מיו"ט המחרון ור' יוחנן אית ליה דרבי אלעזר: **והא א"ר יוחנן במקום ששואל מזכיר**. (ו) במקום שאינו שואל מזכיר והיכי א"ר יוחנן דהלכה כר' יהודה שמזכיר ביו"ט המחרון הא ליכא שאלה דאין אומר ברכת השנים ביו"ט: **להפסקה איתמר**. דכשהוא מפסיק לשאלה בערב הפסח פוסק נמי להזכרה דהכי משמע במקום ששואל מזכיר: **והא תרוייהו איתמר**. התחלה והפסקה: **יתחיל לשאול**. דהיינו בחול שיכול לשאול: **פסק מלשאול**. בערב הפסח פוסק מלהזכיר. אלמא לא סבירא ליה כרבי יהודה והיכי אמר הלכה כמותו: **הא לן והא להו**. לבני בבל שיש להו תבואה ופירות בשדה כל תשרי אין מזכירין עד שבעה במרחשון ושם שואלים כדאמר רבי יוחנן מתחיל להזכיר מתחיל לשאול: **והא להו**. לבני ארץ ישראל דקולרין בניסן ואוספין בתשרי מזכירין בי"ט המחרון כרבי יהודה דאמר רב אסי הלכה כמותו: **בדברא**. מדבר כלומר בשדות: **אית להו עולי רגלים**. ואם ירדו להן גשמים קשה להן בחזירתן: **אנא כי א"ר יוחנן**. הלכה כר' יהודה דמזכיר ביו"ט המחרון כו' בזמן שאין בהמ"ק קיים וליכא עולי רגלים מזכיר: **לאן בזמן שבית המקדש קיים**. דליכא עולי רגלים אינו מזכיר עד ז' במרחשון: **אלן דאית לן תרי יומי**. שני ימים טובים אחרונים שמיני ספק שביעי ותשיעי ספק שביעי לרבי יהודה דאמר מיו"ט האחרון בא"ה מהן מזכיר: **מתחיל במוסף**. של שמיני ספק שביעי דשמא יו"ט האחרון הוא: **ופוסק במנחה**. שמא שביעי חול הוא ואין זמן הזכרה עד מוסף של מחר: **ופוסק נמי בערבית ושחרית**. של תשיעי ספק שמיני: **לאנא**. תרבי: **לאחר שעשיתו קודש**. לשמיני ספק שביעי שהזכרת בו גבורות גשמים כרבי יהודה מיו"ט האחרון: **תעשהו חול**. בתמיה. שמפסיק בתמנחה של אותו היום: **ופוסק ערבית ושחרית**. דלאו היינו תפלה של אותו היום:

רבא

[האחרון] של [חג] וירד המטר נמצא המטר מעכבן בחזירתן. ואוקימנא בזמן הזה דליכא בית המקדש.

[והיכי תריץ] רב חסדא דרבי יהודה קאמר שאינו מזכיר אלא עד יום ראשון של פסח (וה"ה לשאלה). [אלא אמר עולא. הא] דפרכת האמר ר' יהודה ששואל עד שיעבור הפסח, תרי תנאי ואליבא דר"י. עד שיעבור ש"ץ ראשון של יו"ט ראשון. היינו נמי

כדאמר ר' יהודה במתניתין, הראשון [מזכיר האחרון] אינו מזכיר, וה"ה לשאלה. שאלה ביו"ט מי איכא. דקאמרת דקאמר ר' יהודה ביו"ט ראשון שואל, והא אינו מתפלל אתה חונן, והיאך אמר שאלה בברכת השנים. שואל במתורגמן. המתורגמן המתרגם דרשה ביו"ט של פסח אומר שאלה בדרשה. דבר שאינו צריך לצבור. כלומר שאין הצבור שואלין בתפלתן, היאך ישאל המתורגמן. אלא [מחוורתא] כדעולא. דלא תריץ ליה עד שיעבור ש"ץ, אלא לאחר הפסח ממש. עד שיעבור זמן שחיטת פסח. דהיינו י"ד, אבל ביו"ט ראשון אינו שואל, והאי דקאמר ר' יהודה במתניתין עד יו"ט הראשון, היינו להזכרה ולא לשאלה. מה תחלתו מזכיר אע"פ שאינו שואל. שמזכיר בחג ואינו שואל עד ששים בתקופה. אף סופו מזכיר. עד יום ראשון, ואינו שואל אלא עד י"ד. דהזכרה נמי ריצוי שאלה היא. כלומר, להכי מזכיר בחג הואיל ותתיר לשאול בששים בתקופה שלפניו. מאי ריצוי שאלה איכא. והא ו) עדיין הוא עתיד לשאול, אלא מכיון שפסק מלשאול שוב אינו מזכיר. אלא כדעולא דתריץ עד שיעבור הפסח ממש, והא דא"ר יהודה במתני' עד יום ראשון של פסח, ג) היינו להזכרה ולא לשאלה. הלכה כר' יהודה. דאמר מזכיר ביום אחרון של חג, וה"ה לשאלה. כאן לשאול כאן להזכיר. הא דאמר ר' יוחנן הלכה כר' יהודה דאמר ר' אליעזר הלכה כר"ג היינו לשאלה. והאמר ר' יוחנן במקום שהוא שואל מזכיר. אלמא הא דאמר ר' יוחנן הלכה כר' יהודה היינו בין להזכיר, דכי הדדי נינהו, וקשיא אלכתא אהלכתא. ההוא להפסקה. כלומר, לא דאמר מקום שהוא שואל הוא מזכיר הכא, כלומר, שפוסק מלשאול ומלהזכיר ביום ראשון של פסח, אבל להתחלה מתחיל בחג ושואל בשבעה במרחשון. הא לן והא להו. הא דאמר הלכה כר"ג דאינו שואל עד שבעה במרחשון היינו להו, לבני בבל דאית להו פירי בדברא ואין צריכין לגשמים עד ז' במרחשון, והא דאמר הלכה כר' יהודה דבחג מזכיר ושואל, לן בא"י דלית לן פירי בדברא. אית להו עולי רגלים. ואם יורדין גשמים בג' ג) אינן יכולין לחזור מפני הגשמים. כי קאמר ר' יוחנן. הלכה כר' יהודה דשואל ומזכיר בחג, בזמן שאין בית המקדש קיים דליכא עולי רגלים, והא דאמר הלכה כר"ג בזמן שביהמ"ק קיים, ובז' במרחשון כבר חזרו. ואנו דאית לן תרי יומי. [שמיני] ואחרון של חג, היכי עבדינן, הא אחד מהן חול הוא, ובאיזה יום יתחיל לשאול. מתחיל במוספין. של יום ראשון מימים האחרונים, ופוסק במנחה דשמא חול הוא, וערבית ושחרית מיום האחרון לגמרי. לאחר שעשיתו קדש. ששאלה במוסף, אלמא דקדש הוא, תעשהו חול, שאין אתה מזכיר במנחה. ופוסק ערבית. שהרי היא הכנסה דיום אחרון, ושחרית, ושואל במוסף כמו שעשה אתמול, דקדש הוא, ואמר דאחרון שואל.

ו) הכי גרסינן ואילא דאמרי לימא ר' יהושע היא אפי' תימא רבי אליעזר כו'. ולא גרסינן סברוה שאלה לחוד והזכרה לחוד דהא לא משתמע ממתני': עד דאימתי שואלין את הגשמים. בסוף יומות הגשמים: עד שיעבור הפסח. דלמרינן כל חולו של מועד ותן טל ומטר: עד שילא ניסן. וכדמפיק טעמא במתני': הכי גרסינן אמר רב חסדא כאן לשאול כאן להזכיר מישאל שאיל ואזיל והזכרה ביו"ט ראשון פוסק. לשאול שואל והולך עד שיעבור הפסח כדקתני עד מתי שואלין כו' להזכיר אינו מזכיר אלא בתפלת יולר של יו"ט ראשון: במקום שאינו שואל. ביו"ט האחרון של חג שאינו מתפלל תפלתו תפלת חול דאין שאלה אלא בברכת השנים: מזכיר. גבורות גשמים כדאמר רבי יהודה המחרון מזכיר: במקום שהוא שואל. בחולו של מועד של פסח: תרי תנאי. חד אמר עד שיעבור הפסח שואלין כל שכן שמזכירין וחד אמר שאלה עד הפסח והזכרה שיכול להזכיר ביו"ט מזכיר ביו"ט הראשון של פסח בתפלת יולר ובמוספין פוסק: רב יוסף אמר. האי דקתני עד אימתי שואלין עד שיעבור כו' ה"ק עד שיעבור שליח צבור כו' והיינו כאידך רבי יהודה דאמר הראשון מזכיר המחרון אינו מזכיר: שאלה ביו"ט מי איכא. וכי מתפלל הוא תפלת חול שאתה אומר עד שיעבור הפסח דהיינו מזכיר אינו מזכיר: דהזכרה נמי צורך שאלה היא. דכי מתפלל הוא תפלת חול ד"ל ד"ל דהיינו כל זמן תפלת יולר כו' עד למחר במוספין ל"א פוסק השאלה בתפלת ערבית של ערב יו"ט: (ה) ד"ה כתחילתו כו' למחר המג הם"ד ואם"כ מה"ד כך בסופו אינו שואל בלילי יו"ט: (ו) ד"ה והא אמר כו' מזכיר הא במקום: (ז) תוס' ד"ה הא לן פי' לבני בבל אין מזכירין עד שבעה במרחשון דאית להו פירי בדברא כי המתחיל להזכיר יתחיל לשאול והא להו פי' לבני א"י ליכא תשש"א דהא יכולים כו' כל"ל וד"ה והא להו נמתק:

גליון הש"ס

גמ' כאן בזמן שאין בית המקדש קיים. עי' יומא דף יג ע"א תוס' ד"ה הלכה:

הגהות הגר"א

[א] תוס' ד"ה הא לן פי' לבני בבל אין שואלין עד שבעה. כל"ל (ועמ"ש רבינו בא"ח ריש סימן קי"ד):

רבינו גרשום

אמר רבא [אפילו תימא] ר' אליעזר היא. דאמר הזכרה ביו"ט הראשון, ולא מצי למישאל ביה שהרי אין מתפלל אתה חונן. דראשון מזכיר. וה"ה שואל. ר"י אמר עד שיעבור הפסח. והיכי אמר במתני' שאינו שואל אלא עד יום ראשון של פסח. כאן לשאול כאן להזכיר. הא דאמר ר' יהודה במתניתין הראשון מזכיר ביו"ט ראשון של פסח, היינו להזכיר, אבל לשאול יכול לשאול עד שיעבור הפסח. במקום שאינו שואל מזכיר. שהרי מתחיל להזכיר בחג ואינו שואל עד ששים בתקופה. מקום שהוא שואל, דקאמרת דשואל עד שיעבור הפסח, על אחת כמה וכמה שיזכיר, (ומתרץ)

רבינו חננאל

פיסקא. ר' יהודה אומר העובר לפני התיבה. ורמינן עלה, עד מתי שואלין את הגשמים, ר' יהודה אומר עד שיעבר הפסח. ומשני רב חסדא, פוסק מלהזכיר מיום הראשון של פסח ושואל עד שיעבר הפסח. וזהו כחומץ לשינים (וכעשן) שמקהה לשינים, [וכעשן לעינים]. ומשני עולא תרי תנאי ואליבא דר' יהודה. [רב יוסף אמר כו']. ואקשינן ושאלה ביום טוב מי איכא, ופריק אין לשאול מתורגמן. ומדלא דחי לה ואמר מי איכא תורגמן בצלותא, שמעינן מינה דבי דינא הוו מוקמי מתורגמן לישאל מילתא דהוה צריכא להו, לפיכך אמר אישר להוא לשאל בערבית ושחרית של יום טוב, יהי רצון מלפניך ה' אלהינו שתתן טל ומטר על פני האדמה. רבה אמר מאי עד שיעבור הפסח עד שיעבור זמן שחיטת הפסח. פי' שואלין את הגשמים עד ערב הפסח זמן שחיטת הפסח ופוסק, ומזכיר במנחה, ואע"פ שפוסק מלישאל עדיין מזכיר לילי חמשה עשר ושחרית ביום טוב ופוסק, נמצא מזכיר מאחרי שפסק מלשאל בתחילתו, מה תחילתו מזכיר אעפ"י שאינו [שואל], כן בסוף. ודחה לה אביי, בשלמא תחילתו מזכיר כי הוא ריצוי לשאלה, כלומר להבא עוד צריך לשאל, אלא סופא הזכרה בלא שאלה למה כו', אלא מחוורתא כדעולא, דאמרי' תרי תנאי אליבא דר' יהודה. א"ר אסי א"ר יוחנן הלכה כר' יהודה. דקתני העובר לפני התיבה ביום טוב האחרון של חג האחרון מזכיר. פירוש שליח ציבור המתפלל מוסף הוא מזכיר מוריד הגשם, ומזכיר והולך עד יום טוב הראשון של פסח בתפלת שחרית, [ו]אחר כך (ו)פוסק. ואקשינן, איני דהילכתא כר' יהודה, והאמר ר' אלעזר הילכתא כרבן גמליאל דתני בשבעה במרחשון שואלין את הגשמים. ושנינן, רבי אליעזר קא רמית אר' יוחנן. איבעי תימא הלכה כר' יהודה מלהזכיר, כלומר מזכירין מיום טוב (הראשון) [האחרון] של (פסח) [חג], והילכתא כרבן גמליאל לשאל, שאין שואלין את הגשמים ואין אומרים ותן טל ומטר אלא בשבעה במרחשון. ונדחת זו, דהא בהדיא לית ליה לר' יוחנן הפסקה בין הזכרה לשאלה, דאמר ר' יוחנן התחיל להזכיר ישאל פסק מלשאל יפסוק למלהזכיר. אלא לא קשיא, הא דר' יוחנן לבני ארץ ישראל, והא דאמר רבי אלעזר עד שבעה במרחשון לבני בבל, משום דאית להו פירא בדברא והמטר מפסיקים. ואקשינן בני ארץ ישראל נמי יש להם עולי רגלים, ואם ישאלו מיום טוב (הראשון) [האחרון] של [חג] וירד המטר נמצא המטר מעכבן בחזירתן. ואוקימנא בזמן הזה דליכא בית המקדש.

תורה אור השלם

1. בְּחֹמֶץ לַשִּׁנַּיִם וְכָעָשָׁן לָעֵינָיִם כֵּן הָעָצֵל לִשֹׁלְחָיו: משלי י כו

הגהות הב"ח

(א) גמ' ורמינהו עד מתי שואלין את הגשמים ר"מ אומר עד שיצא ניסן רבי יהודה אומר כו': (ב) שם בשלמא תחילתו מזכיר דהזכרה נמי ריצוי: (ג) רש"י ד"ה שאלה כו' שיעבור הפסח דהיינו עד שיעבור זמן תפלת שליח צבור: (ד) ד"ה עד שיעבור זמן שחיטת פסח עד שיעבור חצות יום ד"ל דהיינו כל זמן תפלת יולר כו' עד למחר במוספין ל"א פוסק השאלה בתפלת ערבית של ערב יו"ט: (ה) ד"ה כתחילתו כו' למחר המג הם"ד ואם"כ מה"ד כך בסופו אינו שואל בלילי יו"ט: (ו) ד"ה והא אמר כו' מזכיר הא במקום: (ז) תוס' ד"ה הא לן פי' לבני בבל אין מזכירין עד שבעה במרחשון דאית להו פירי בדברא כי המתחיל להזכיר יתחיל לשאול והא להו פי' לבני א"י ליכא תשש"א דהא יכולים כו' כל"ל וד"ה והא להו נמתק:

גליון הש"ס

גמ' כאן בזמן שאין בית המקדש קיים. עי' יומא דף יג ע"א תוס' ד"ה הלכה:

הגהות הגר"א

[א] תוס' ד"ה הא לן פי' לבני בבל אין שואלין עד שבעה. כל"ל (ועמ"ש רבינו בא"ח ריש סימן קי"ד):

רבינו גרשום

אמר רבא [אפילו תימא] ר' אליעזר היא. דאמר הזכרה ביו"ט הראשון, ולא מצי למישאל ביה שהרי אין מתפלל אתה חונן. דראשון מזכיר. וה"ה שואל. ר"י אמר עד שיעבור הפסח. והיכי אמר במתני' שאינו שואל אלא עד יום ראשון של פסח. כאן לשאול כאן להזכיר. הא דאמר ר' יהודה במתניתין הראשון מזכיר ביו"ט ראשון של פסח, היינו להזכיר, אבל לשאול יכול לשאול עד שיעבור הפסח. במקום שאינו שואל מזכיר. שהרי מתחיל להזכיר בחג ואינו שואל עד ששים בתקופה. מקום שהוא שואל, דקאמרת דשואל עד שיעבור הפסח, על אחת כמה וכמה שיזכיר, (ומתרץ)

ו) נראה דל"ל והא מו אינו עתיד לישאל וכו'. ג) הדבר תמוה דהא תי' זה כבר דחי הגמ' לעיל ומולא הא מתרץ דתרי תנאי דליכא ד"י ול"ע. ג) אולי ל"ל בג' במר חשון אז דל"ל בחג אינן יכולין לחזור וכו'.

רבא אמר כיון שהתחיל שוב אינו פוסק. כלומר כיון שהתחיל ביום ראשון של (ס) אחרונים שוב אינו פוסק וכן הפסק: **יורה** במרחשון הוא. פי' אקרא דכתיב ויורך לכם גשם מורה ומלקוש בראשון פריך דמתני' אפשר לתרץ דאמלקוש קסמיך אגל ביורה מודה דבמרחשון:

ובחזירתו אוכל חזיז מן התלם וכו'. וקשיא הא דקאמר לעיל נמצא הגדילה בששה חדשים גדילה באחד עשר יום הוה ליה למימר גדילה בתליסר (מ) ובי"ד יומי שהרי מיד מתחלת ליגדל ומצא י"ל דלכל המאוחרת שנזרעה בשלישית קאמר נמצא גדילה בי"א יום ול"ע: **לא אבוא בעיר.** פירוש בעיר כ"ל בעיר ממש וי"מ פשטיה דקרא בעיר בשנאה כלומר לא אבוא בשנאה ועיר הוי ל' שנאה כמו ומלאו פני תבל עריס (ישעיה יד): ומי

רבא אמר כיון שהתחיל שוב אינו פוסק. כלומר כיון שהתחיל ביום ראשון של (ס) אחרונים שוב אינו פוסק וכן הפסק: **יורה** במרחשון הוא. פי' אקרא דכתיב ויורך לכם גשם מורה ומלקוש בראשון פריך דמתני' אפשר לתרץ דאמלקוש קסמיך אגל ביורה מודה דבמרחשון

רבא אמר כיון שהתחיל שוב אינו פוסק וכן אמר רב ששת כיון שהתחיל שוב אינו פוסק ואף רב הדר ביה דאמר רב חננאל אמר רב מונה עשרים ואחד יום כדרך שמונה עשרה ימים מר"ה עד יוה"כ א ומתחיל וכיון שהתחיל שוב אינו פוסק ב והלכתא כיון שהתחיל שוב אינו פוסק: **מתני'** (ג) עד מתי שואלין את הגשמים ר' יהודה אומר עד שיעבור הפסח ר' (ד) מאיר אומר עד שיצא ניסן שנאמר [1] ויורד לכם גשם יורה ומלקוש בראשון: **גמ'** א"ל רב נחמן לר' יצחק בניסן (ה) יורה במרחשון הוא (ו) (דתנן) (ז) יורה במרחשון ומלקוש בניסן א"ל הכי אמר רבי יוחנן בימי יואל בן פתואל נתקיים מקרא זה דכתיב ביה [2] יתר הגזם אכל הארבה וגו' אותה שנה יצא אדר ולא ירדו גשמים ירדה להם רביעה ראשונה באחד בניסן אמר להם נביא לישראל צאו וזרעו אמרו לו מי שיש לו קב חטים או קבים שעורין יאכלנו ויחיה או יזרענו וימות אמר להם אעפ"כ צאו וזרעו נעשה להם נס ונתגלה להם מה שבכתלין ומה שבחורי נמלים יצאו וזרעו שני ושלישי ורביעי וירדה להם רביעה שניה בחמשה בניסן הקריבו עומר בששה עשר בניסן נמצאת תבואה הגדילה בששה גדילה באחד עשר יום נמצא עומר הקרב מתבואה של ששה חדשים קרב מתבואה של אחד עשר יום ועל אותו הדור הוא אומר [3] הזורעים בדמעה ברנה יקצרו הלך ילך ובכה נושא משך הזרע וגו' מאי הלוך ילך ובכה נושא משך וגו' א"ר יהודה שור כשהוא חורש הולך ובוכה ובחזירתו אוכל חזיז מן התלם וזהו בא יבא ברנה מאי נושא אלומותיו א"ר חסדא ואמרי לה במתניתא תנא קנה זרת שיבולת זרתים א"ל רב נחמן לר' יצחק מאי דכתיב [4] כי קרא ה' לרעב וגם בא אל הארץ שבע שנים בהנך שבע שנים מאי אכול א"ל הכי אמר רבי יוחנן שנה ראשונה אכלו מה שבבתים שניה אכלו מה שבשדות שלישית בשר בהמה טהורה רביעית בשר בהמה טמאה חמישית בשר שקצים ורמשים ששית בשר בניהם ובנותיהם שביעית בשר זרועותיהם לקיים מה שנאמר [5] איש בשר זרועו יאכלו וא"ל רב נחמן לר' יצחק מאי דכתיב [6] בקרבך קדוש ולא אבוא בעיר משום דבקרבך קדוש לא אבוא בעיר א"ל הכי א"ר יוחנן אמר הקב"ה לא אבוא בירושלים של מעלה עד שאבוא לירושלים של מטה ומי איכא ירושלים למעלה אין דכתיב [7] ירושלים הבנויה כעיר שחוברה לה יחדיו וא"ל רב נחמן לר' יצחק מאי דכתיב [8] ובאחת יבערו ויכסלו מוסר הבלים עץ הוא א"ל הכי א"ר יוחנן אחת היא שמבערת רשעים בגיהנם מאי היא ע"ז כתיב הכא מוסר הבלים עץ הוא וכתיב התם [9] הבל המה מעשה תעתועים וא"ל רב נחמן לר' יצחק מ"ד [10] כי שתים רעות עשה עמי תרתין הוא דהוו עשרין (י) וארבע שביקא להו א"ל הכי א"ר יוחנן אחת שהיא

שקולה

מתני' עד מתי שואלין את הגשמים כו'. (א) הא אסיק' לשמעתא כי שליח ציבור היורד לפני התיבה ביום טוב הראשון של פסח מזכיר מוריד הגשם ופוסק מלהזכיר, והיורד בחמוסף אינו מזכיר. (ב) כיון שא"ר מאיר עד שיצא ניסן שנא' ויורד לכם גשם מורה ומלקוש בראשון, ואקשינן והא מורה במרחשון הוא ומלקוש בניסן. ושנינן בימי יואל בן פתואל ג (ש"מ) [נאמר] מורה בניסן, שיצא אדר ולא ירדו גשמים, ירנ"ד[ה] רביעה ראשונ[ה] באחד בניסן, אמר להם הנביא צאו וזרעו, נעשה להן נס ונתגלה להם החטים שאוגרין הנמלין בחורין ובכתלים ולקחו אותן וזרעו. ירדה להן רביעה שנייה בחמשה בניסן, וצמחו זרעים והקריבו העומר ב"י בניסן. נמצאת תבואה [ה]גדילה בו' חדשים [גדילה] בי"א יום, על אותו דור נאמר הזורעים בדמעה ברינה יקצורו, השור שהיה בהליכתו הולך כמו בוכה, בחזירתו היה אוכל חזיז. בא יבא ברינה [נושא] אלומותיו, קנה זרת שבולת שתים. א' ליה **רב נחמן לר' יצחק הא דכתיב כי קרא ה' לרעב** וגו' אותן שבע שנים מאי אכול. א' ליה הכי א"ר יוחנן שנה ראשונה אכלו מה שבבתים שנייה אכלו מה שבשדות כו'. **ותוב** בעא מיניה, בקרבך קדוש ולא אבוא בעיר. א' ליה, הקב"ה הבטיח לישראל שאינו בא בירושלם של מעלה עד שיבנה להם ירושלם של מטה וישרה שכינתו הקדושה בקרבם. **ותוב** בעא מיניה מאי דכת' ובאחת יבערו ויכסלו וגו'. אמר ליה אחת היא שמבערת הרשעים לגיהנם, ומאי ניהי עבודה זרה. **ותוב** בעא מיניה מאי דכת' כי שתים רעות עשה עמי וגו', תרתי בלחוד הוא דעבוד כ"ב שביקא להו. יש מי שמפרש כי יש עבירה הכתובה בכ"ד ספרים, כלומר במקרא, (שלו) [כולן] שלא עשו אותה. ומנין כ"ד, שתים רעות וכ"ב דמתמה, (שמפרש וכי יש עבירה הכתובה בכ"ד)

יב א ב מיי' פ"ב מהל' תפלה הל' טו טוש"ע מ"ח סימן קיד סעיף ח:

מוסף רש"י

עד מתי שואלין את הגשמים. כסוף ימות הגשמים, **עד שיעבור הפסח.** דלמרינן כל חולו של מועד ומן טל ומטר (לעיל ד:).

רבינו חננאל

ושקלי', ואסקוה [מונה] כ"א יום מראש השנה ועד יום טוב האחרון של חג, (ומתחיל להזכיר ביום טוב האחרון), כדרך שמונה עשרה ימים מראש השנה ועד יום הכיפורים והעשירי הוא יום הכפורים, ומתחיל להזכיר, וכיון שמתחיל שוב אינו פוסק, וכן הלכה. **מתני' עד מתי שואלין את הגשמים כו'.** ח) הא אסיק' לשמעתא כי שליח ציבור היורד לפני התיבה ביום טוב הראשון של פסח מזכיר מוריד הגשם ופוסק מלהזכיר, והיורד בחמוסף אינו מזכיר. ט) כיון שא"ר מאיר עד שיצא ניסן שנא' ויורד לכם גשם מורה ומלקוש בראשון, ואקשינן והא מורה במרחשון הוא ומלקוש בניסן. ושנינן בימי יואל בן פתואל ג (ש"מ) [נאמר] מורה בניסן, שיצא אדר ולא ירדו גשמים, ירנ"ד[ה] רביעה ראשונ[ה] באחד בניסן, אמר להם הנביא צאו וזרעו, נעשה להן נס ונתגלה להם החטים שאוגרין הנמלין בחורין ובכתלים ולקחו אותן וזרעו. ירדה להן רביעה שנייה בחמשה בניסן, וצמחו זרעים והקריבו העומר ב"י בניסן. נמצאת תבואה [ה]גדילה בו' חדשים [גדילה] בי"א יום, על אותו דור נאמר הזורעים בדמעה ברינה יקצורו, השור שהיה בהליכתו הולך כמו בוכה, בחזירתו היה אוכל חזיז. בא יבא ברינה [נושא] אלומותיו, קנה זרת שבולת שתים. א' ליה הכי א"ר יוחנן שנה ראשונה אכלו מה שבבתים שנייה אכלו מה שבשדות כו'. א' ליה הקב"ה הבטיח לישראל שאינו בא בירושלם של מעלה עד שיבנה להם ירושלם של מטה וישרה שכינתו הקדושה בקרבם. **ותוב** בעא מיניה מאי דכת' ובאחת יבערו ויכסלו וגו'. אמר ליה אחת היא שמבערת הרשעים לגיהנם, ומאי ניהי עבודה זרה. **ותוב** בעא מיניה מאי דכת' כי שתים רעות עשה עמי וגו', תרתי בלחוד הוא דעבוד כ"ב שביקא להו. יש מי שמפרש כי יש עבירה הכתובה בכ"ד ספרים, כלומר במקרא, (שלו) [כולן] שלא עשו אותה. ומנין כ"ד, שתים רעות וכ"ב דמתמה, (שמפרש וכי יש עבירה הכתובה בכ"ד)

רבינו גרשום

כיון שהתחיל. לשאול במוסף דיום ראשון שוב אינו פוסק, אלא שואל במנחה (בשחרית ובערבית) [בערבית ובשחרית] ומוסף וכו'. **ואף רב הדר ביה.** ואמר כיון שהתחיל שוב אינו פוסק. **מונה כ"א.** בתשרי, דהיינו ראשון של אחרון, ויתחיל לשאול ושוב אינו פוסק, כדרך שמונה מר"ה ועד יוה"כ. **יורה ומלקוש בראשון.** האי ראשון היינו ניסן. **בימי יואל נתקיים מקרא הזה.** יורה בראשון, ולעולם יורה במרחשון הוא. **שני ושלישי ורביעי.** בניסן, נמצא תבואה שרגילה להתגדל בו' חדשים גדילה ב"י"א יום, מרביעי דניסן עד יום י"ו בו שמקריבין בו העומר. **כשהשור** הולך לזרוע בוכה, שרעב. **מהו אלומותיו.** דמשמע תרי, דקנה זרת ושיבולת שתי זרתות. **אמר הקב"ה לא אכנס בירושלים של מעלה.** דהכי משמע, עד שבקרבך קדוש שיכנה ירושלים למטה, לא אכנס לירושלים של מעלה. **יחדיו.** משמע תרי ירושלים. **ומגלן דהאי אחת משמע** ע"ז, כתיב הכא מוסר הבלים עץ הוא. **עשרים וארבעה שביקא להו.** כלומר, והלא עברו על עשרים וארבעה ספרים. ע"א, עשרים ושש עבירות כתיבי באותה פרשה התשפט התשפט.

ח) נעיל ד:, ט) [גר' רי"ף ורא"ש יוסף], ג) [ל' דתמיא], ד) [נקמן ו.], ה) ס"א ומתמי [וכן גירסת הערוך עשרין ותרתי וכו' בענך עשר ע"ש שהאריך בפירוש הזה ממסכ' כולהן], ו) והא וכו' ל"א ליתא בס"א, ז) [פרשת עקב], ח) [לף ו.], ט) [מ"ב ח], י) [יואל ב], כ) בתמיה משום דבקרבך קדוש דהיינו שאתה כו' גירסת רש"ש, ל) [ס"א ומסיק], מ) גי' רש"ש וכי"כ.

תורה אור השלם

1. וּבְנֵי צִיּוֹן גִּילוּ וְשִׂמְחוּ בַּיְיָ אֱלֹהֵיכֶם כִּי נָתַן לָכֶם אֶת הַמּוֹרֶה לִצְדָקָה וַיּוֹרֶד לָכֶם גֶּשֶׁם מוֹרֶה וּמַלְקוֹשׁ בָּרִאשׁוֹן: יואל ב כג
2. יֶתֶר הַגָּזָם אָכַל הָאַרְבֶּה וְיֶתֶר הָאַרְבֶּה אָכַל הַיְלֶק וְיֶתֶר הַיְלֶק אָכַל הַחָסִיל: יואל א ד
3. הַזֹּרְעִים בְּדִמְעָה בְּרִנָּה יִקְצֹרוּ: תהלים קכו ה
4. וְאֲלִישָׁע הִדַּבֵּר אֶל הָאִשָּׁה אֲשֶׁר הֶחֱיָה אֶת בְּנָהּ לֵאמֹר קוּמִי וֹלְכִי אַתְּ וּבֵיתֵךְ וְגוּרִי בַּאֲשֶׁר תָּגוּרִי כִּי קָרָא יְיָ לָרָעָב וְגַם בָּא אֶל הָאָרֶץ שֶׁבַע שָׁנִים: מלכים ב ח א
5. וַיִּגֹּר עַל יָמִין וְרָעֵב וַיֹּאכַל עַל שְׂמֹאול וְלֹא שָׂבְעוּ אִישׁ בְּשַׂר זְרֹעוֹ יֹאכֵלוּ: ישעיהו ט יט
6. לֹא אֶעֱשֶׂה חֲרוֹן אַפִּי לֹא אָשׁוּב לְשַׁחֵת אֶפְרַיִם כִּי אֵל אָנֹכִי וְלֹא אִישׁ בְּקִרְבְּךָ קָדוֹשׁ וְלֹא אָבוֹא בְּעִיר: הושע יא ט
7. יְרוּשָׁלִַם הַבְּנוּיָה כְּעִיר שֶׁחֻבְּרָה לָּהּ יַחְדָּו: תהלים קכב ג
8. וּבְאַחַת יִבְעֲרוּ וְיִכָּסְלוּ מוּסַר הֲבָלִים עֵץ הוּא: ירמיהו י ח
9. הֶבֶל הֵמָּה מַעֲשֵׂה תַעְתֻּעִים בְּעֵת פְּקֻדָּתָם תֹּאבֵדוּם: ירמיהו י טו
10. כִּי שְׁתַּיִם רָעוֹת עָשָׂה עַמִּי אֹתִי עָזְבוּ מְקוֹר מַיִם חַיִּים לַחְצֹב לָהֶם בֹּארוֹת בֹּארֹת נִשְׁבָּרִים אֲשֶׁר לֹא יָכִלוּ הַמָּיִם: ירמיהו ב יג

הגהות הב"ח

(א) גמ' יורה בניסן היא יורה במרחשון הוא: (ב) רש"י ד"ה מונה כו' אלא כ' וכלים ביום שביעי יום כו' כל"ל ותיבת טוב נמחק: (ג) **בא**"ד דהיינו ביו"ט לתרון. נ"ב כלומר עד ליל יו"ט ולא ליל יו"ט בכלל: (ד) ד"ה יצאו וזרעו מה שבלים שני כל"ל והל"ל ותיבת וזרעו נמחק: (ה) תוס' ד"ה רבא כו' ביום ראשון של שני ימים אחרונים שוב:

רבינו גרשום

כיון שהתחיל. לשאול במוסף דיום ראשון שוב אינו פוסק, אלא שואל במנחה (בשחרית ובערבית) [בערבית ובשחרית] ומוסף וכו'. **ואף רב הדר ביה.** ואמר כיון שהתחיל שוב אינו פוסק. **מונה כ"א.** בתשרי, דהיינו ראשון של אחרון, ויתחיל לשאול ושוב אינו פוסק, כדרך שמונה מר"ה ועד יוה"כ. **יורה ומלקוש בראשון.** האי ראשון היינו ניסן. **בימי יואל נתקיים מקרא הזה.** יורה בראשון, ולעולם יורה במרחשון הוא. **שני ושלישי ורביעי.** בניסן, נמצא תבואה שרגילה להתגדל בו' חדשים גדילה ב"י"א יום, מרביעי דניסן עד יום י"ו בו שמקריבין בו העומר. **כשהשור** הולך לזרוע בוכה, שרעב. **מהו אלומותיו.** דמשמע תרי, דקנה זרת ושיבולת שתי זרתות. **אמר הקב"ה לא אכנס בירושלים של מעלה.** דהכי משמע, עד שבקרבך קדוש שיכנה ירושלים למטה, לא אכנס לירושלים של מעלה. **יחדיו.** משמע תרי ירושלים. **ומגלן דהאי אחת משמע** ע"ז, כתיב הכא מוסר הבלים עץ הוא. **עשרים וארבעה שביקא להו.** כלומר, והלא עברו על עשרים וארבעה ספרים. ע"א, עשרים ושש עבירות כתיבי באותה פרשה התשפט התשפט.

יחזקאל הנביא את ישראל בפרשת התשפוט את עיר הדמים, אלו הן, עיר שופכת דם, ועשתה גלולים, טמאת השם, רבת המהומה, איש לזרועו היו בך למען שפוך דם, (י) אב ואם הקלו בך, לגר עשו בעושק בתוכך, יתום ואלמנה הונו בך, קדשי בזית, ואת שבתותי חללת, אנשי רכיל היו בך, ואל ההרים (היו) [אכלו] בך, זמה עשו בתוכך, ערות אב גלה בך, טמאת הנדה (ענה) [ענו] בך, ואיש את אשת רעהו עשה תועבה, ואיש את כלתו טמא בזמה, ואיש את אחותו בת אביו ענה בך, שוחד לקחו בך, נשך ותרבית לקחת, ותבצענ[י] רעיך בעשק, ואותי שכחת נאם ה'. ותבצענ[י] רעיך בעשק, ואותי שכחת נאם ה'. ועל כולם לא חתם אלא על הגזל, והנה הכיתי כפי אל בצענך אשר עשית ועל דמך אשר היו בתוכך. היעמדו לבך אם תחזקנה ידיך לימים אשר אני עושה אותך אני ה' דברתי ועשיתי. והפיצותי אותך בגוים וזריתיך בארצות והתימותי טומאתך ממך. ונחלת בך לעיני (ה)גוים וידעת כי אני ה'. א' ליה הכי אמר ר' יוחנן. עבירה אחת שיש בה שתי רעות, ומאי ניהו ע"ז, שנאמר כי שתים רעות עשה עמי אותי עזבו, והלכו אל הגלולים, כי עברו עיי כתיים גו', עד ועמי המיר כבודו בלא יועיל.

ט) נרשה דר"ל דלפוקמא לעיל דאין הלכה כר"י דהך מתני' רק כאידך דר"י דש"ך היורד וכו'. נ) נרשה דל"ל ר"מ אומר עד שיצא וכו'. ג) אולי ל"ל בימי יואל בן פתואל ירד מורה בניסן. ד) כאן ל"ל מ"ש למטה לא גלו ישראל וכו'. ה) אב ואם נמצאים נב' וכן יתום ואלמנה כ"ה בערוך.

ומי סיב שמואל והא בר נ"ב שנין הוה וכו'. ועתה[ד] (אפי') חיי שמואל נ"ב שנה שהרי בשנה רלשונה שהיה עלי ממונה לכ"ג נולד שמואל דכתיב (שמואל א א) ועלי יושב כלומר אותו יום נתייבש ונתמנה ועלי היה נביא ושופט ארבעים שנה דמפרש בקרא ושמואל היה נביא ושופט י' שניס קודם מלכות שאול כדאיתא בסדר עולם נמצא שהיה שמואל בן מ"ט שנה כשפסק מלהיות שופט וחצי שנה שבשנה רלשונה שהיה עלי נביא נולד ותרתין שניו ופלגא דשאול המלך הרי נ"ב שניו ולהכי קא פריך ומי סיב ומורי ש"י תשיב הני ארבעים שנה דעלי קודם שנשבה הארון ובאותו יום שנשבה מת דכתיב ויהי כהזכירו ארון האלהים ויפול מאחורנית ותשבר מפרקתו וגו' והארון היה בבית אבינדב בגבעה עשרים שנה דכתיב (שמואל א ז) וירבו הימים ויהיו עשרים שנה וינהו כל בית ישראל אחרי ה' ומיד כשמלך דוד בירושלים דהיינו לאחר כשמלך בחברון שבע שניס ומחצה הביאו לשם גא וחשוב ארבעים שהיה עלי עם עשרים שנה שהיה הארון בבית אבינדב היינו שניס נמצא שהיה שניס שנה משנולד שמואל עד שבא הארון בירושלים אע"ג דנולד בשנה הראשונה א"כ נכי לפחות חצי שנה ע) דהריון אותן שבעה חדשים (ג) היה הארון בשדה פלשתים דלא קא חשיב ומלי' להנהו דשעת הריון נמצא שהיה שמונה שניס ממיתת שמואל עד שבא הארון בירושלים שהרי היה שנה חדשים ממיתת שמואל קודם שמשחו דוד למלך בחברון ומלך שם שבע שניס ומחצה ומיד מלך בירושלים והביא הארון ועתה הסר שמונה שניס מן שניס שניס שהיה משנולד שמואל עד הבאת הארון ושאר נ"ב שניס: **יעקב** אבינו **לא** מת. וכן משמע (ד) דכתיב ויגוע ולא כתיב וימת כדמפרש בסוטה (דף יג.)

גבי מעשה דחושים:

ביודעה ומכירה **קאמינא.** פי' ביודעה שבא עליה ומכירה שראה אותה: מלקוש

שקולה כשתים ומאי ניהו ע"ז דכתיב [1] כי שתים רעות עשה עמי אותי עזבו מקור מים חיים לחצוב להם בארות בארות נשברים וכתיב בהו [2] כי עברו איי כתיים וראו וקדר שלחו והתבוננו מאד וגו' ההימיר גוי אלהים והמה לא אלהים ועמי המיר כבודו בלא יועיל תנא כותיים עובדים לאש וקדריים עובדין למים ואע"פ שיודעים שהמים מכבין את האש לא המירו אלהיהם ועמי המיר ה) כבודי בלא יועיל וא"ל רב נחמן לר' יצחק מ"ד [3] ויהי כאשר זקן שמואל ומי סיב שמואל כולי האי והא בר נ"ב הוה דאמר מר ב) מת בנ"ב שנה זהו מיתתו של שמואל הרמתי א"ל הכי א"ר יוחנן ג) זקנה קפצה עליו דכתיב [4] נחמתי כי המלכתי את שאול אמר לפניו רבש"ע שקלתני כמשה ואהרן ד) דכתיב [5] משה ואהרן בכהניו ושמואל בקוראי שמו מה משה ואהרן לא בטלו מעשה ידיהם בחייהם אף אני לא יתבטל מעשה ידי בחיי אמר הקב"ה היכי אעביד לימות שאול לא קא שביק שמואל לימות שמואל אדזוטר מרנני אבתריה לא לימות שאול ולא לימות שמואל כבר הגיעה מלכות דוד ו) ואין מלכות נוגעת בחברתה אפילו כמלא נימא אמר הקב"ה אקפיץ עליו זקנה היינו דכתיב [6] ושאול יושב בגבעה תחת האשל ברמה ז) וכי מה ענין גבעה אצל רמה אלא לומר לך מי גרם לשאול שישב בגבעה שתי שנים ומחצה תפלתו של שמואל הרמתי ומי מידחי גברא מקמי גברא אין דא"ר שמואל בר נחמני א"ר ז) (יוחנן) מ"ד [7] על כן חצבתי בנביאים הרגתים באמרי פי במעשיהם לא נאמר אלא באמרי פי אלמא מידחי גברא מקמי גברא רב נחמן ור' יצחק הוו יתבי בסעודתא א"ל רב נחמן לר' יצחק לימא מר מילתא א"ל הכי א"ר יוחנן א אין מסיחין בסעודה שמא יקדים קנה לושט ויבא לידי סכנה בתר דסעוד א"ל הכי א"ר יוחנן יעקב אבינו לא מת א"ל וכי בכדי ספדו ספדנייא וחנטו חנטייא וקברו קברייא א"ל מקרא אני דורש שנאמר [8] ואתה אל תירא עבדי יעקב נאם ה' ואל תחת ישראל כי הנני מושיעך מרחוק ואת זרעך מארץ שבים מקיש הוא לזרעו מה זרעו בחיים אף הוא בחיים א"ר יצחק ח) כל האומר רחב מיד נקרי א"ל רב נחמן אנא אמינא ולא איכפת לי א"ל כי קאמינא ביודעה ובמכירה ט) (ובמזכיר את שמה) כי הוו מיפטרי מהדדי א"ל ליברכן מר אמר ליה אמשול לך משל למה"ד לאדם שהיה הולך במדבר והיה רעב ועיף וצמא ומצא אילן שפירותיו מתוקין וצילו נאה ואמת המים עוברת תחתיו אכל מפירותיו ושתה ממימיו וישב בצילו וכשביקש לילך אמר אילן אילן במה אברכך אם אומר לך שיהו פירותיך מתוקין הרי פירותיך מתוקין שיהא צילך נאה הרי צילך נאה שתהא אמת המים עוברת תחתיך הרי אמת המים עוברת תחתיך אלא יהי רצון שכל נטיעות שנוטעין ממך יהיו

ששקולה כשתים. דכותיים וקדרייס כדמפרש שהרעו משניהן לא הביאו מהן דכותיים וקדרים (ו) אע"פ שירתמס פחותה לא רצו להמיר ועמי המירו באחר ולא עוד אלא בלא יועיל: **והאמר מר.** במועד קטן (דף כח.) זו מיתתו של שמואל הרמתי (ב) ולא ידעת היא. במסכת שמחות (פ"ג) מפרש מת בכך שניס זו היא מיתת כרת בכך וכך זו היא מיתת אסכרה: ימיו של שמואל נ"ב שנה דכתיב (ב) עד יגמל הנער וגו' דשיבירי"ר בלע"ז וכ"ד חדשים נקרא תיוקן וכתיב (שמואל א א) ויבא אש עד עולם עולמו של לוי חמשים שנה שנאמר (במדבר ח) ומבן חמשים שנה ישוב מלצא העבודה (ג) (בכורות) ירושלמי ובסדר עולם תמצא כשני דפין תוספת על זה: **קפצה.** הלבן שערו: **נחמתי.** ורלה הקב"ה להורגו מיד: **שקלתני כמשה ואהרן דכתיב משה ואהרן בכהניו ושמואל בקוראי שמו וגו'.** שוין הן: **מעשה ידיהן.** יהושע אף הוא היה תלמידו של אהרן כדאמרי' בעירובין (דף נד:) יצא משה ושנה להן לאהרן פירקו: **כי זוטר.** בחור: **מרנני זולי עלמא אנבריה.** דאמרי מדמית זוטר שמא ח"ו עבירה היתה בו: **וכי מה ענין גבעה בנימין אצל רמה.** בהר אפריס: **שיבב ג' שניס ומחצה.** כדמפרש בסדר עולם שמלך מחצית שנת עשתי עשרה ושניס עשרה ושלשה עשר ושמואל מת בתוך שנת שלש עשרה לסוף שמונה חדשים: **מי מידחי גברא קו'.** דאידחי שמואל מקמי דוד: **כמעשיהם לא נאמר.** דמשמע בעבור חטא: **אלא באמרי פי.** מפני דבר שגזרתי כגון המי מעשה דשמואל: **שמא יקדים קנה.** כשיוצא הקול נפתח אותו כובע שעל פי הקנה ונכנס בו המאכל ומסתכן ולפיכך לא אומר לך כלום. מאכל ומשתה הולך דרך הושט: מ) ה"ג **לימא לן מר מידי.** ולא גרסינן חד לחבריה: **לא מת.** אלא חי הוא לעולם: **בכדי.** וכי בחנם ספדו ספדיא וחנטו חנטיא דכתיב ביה (בראשית נ) ויחנטו (אותו) ויספדו (לו): **מקרא אני דורש.** והמי דחנטו חנטיא סבוריס היו שמת: **מה זרעו בחייס.** כשהוא מקבץ את ישראל מארץ שבים המיים הוא מקבץ שהן בשבי שהמתים אינן בשבי: **אף הוא בחייס.** שיביאנו בגולה כדי לגאול את בניו לעתיד כמו שמצינו במצריס וירא ישראל וגו' ו) ודרשינן ישראל סבא. ודחנטו חנטיא נדמה להס שמת אבל חי היה: **כל האומר רחב מיד נקרי.** נעשה בעל קרי: **לא איכפת לי.** איני חושש: **ביודעה.** היינו נמי מכירה: **כי הוה מיפטר.** רב נחמן מרב יצחק: **והיה אינו נאה.** שזה צריך לאדם עייף לנוח תחתיו: **ופירותיו מתוקין.** לרעב: **ואמת המים.** לצמא:

יהיו

עין משפט נר מצוה

א [טוש"ע א"ח סימן קע סעיף א]:

לעזי רש"י

דישיבירי"ר. לגמול (ילד).

מוסף רש"י

מי גרם לשאול שישב בגבעה. דבמלי שנה לרלשונה סרח וגנזוה עליו מיתה אלא שעמדה לו תפלת שמואל (זבחים קיח:). **נקרי.** רואה קרי (מגילה טו.).

רבינו חננאל

ותוב בעא מיניה, כתיב ויהי כי זקן שמואל וגו', מי קש כולי האי, והאמר מר במסכת מועד (במשקין) מת בן חמשים [ושתים] שנה זו היא מיתתו של שמואל הרמתי. אמר ליה הכי אמר ר' יוחנן, זקנה הקפיץ הקב"ה עליו, שנאמר (ויהי כי זקן שמואל) נחמתי כי המלכתי את שאול למלך, ויחר לשמואל ויזעק אל ה' כל הלילה, אמר לפניו רבונו של עולם שקלתני כמשה ואהרן כו'. עד מי גרם לשאול לישב שתי שנים ומחצה בגבעה, תפלתו של שמואל הרמתי. ומי מידחי גברא מקמי גברא, אין, שנאמר חצבתי בנביאים הרגתים באמרי פי, במעשיהם לא נאמר אלא באמרי פי, אלמא מדחי גברא מיקמי גברא. אין אומרין דבר הלכה בסעודה שמא יקדים קנה לושט ויבא לידי סכנה, (ותתקל הסעודה). בתר דבריך א' ליה הכי אמר ר' יוחנן, יעקב אבינו לא מת, שנאמר כי הנני מושיעך מרחוק ואת זרעך מארץ שבים וגו', מקיש יעקב לזרעו, מה זרעו בחיים אף הוא בחיים.

רבינו גרשום

ומאי ניהו ע"ז. דכתיב פן תשחיתון ועשיתם פסל, ואמר כל מקום שנאמר השחתה אינו אלא דבר ערוה וע"ז. ע"א, מאי נינהו ע"ז, כלומר, כשהוא עובד הני תרי ע"ז דקדריים וכותיים. ומנלן דהאי קרא כי שתים רעות משמע ע"ז, כתיב הכא כו'. **לא בטלו מעשה ידיהן בחייהן.** משכן. **מרנני כל עם אבתריה.** דאמרי לפי שחטא מת בחור. קפצה עליו זקנה, דלא רנני עליה, דסבר זקן הוא. **אלא באמרי פי.** כגון שמואל. **ביודעה ומכירה.**

מסורת הש"ס

ה) [ל"ל כבודן], ו) מו"ק כח., ז) [שנת קנב.], ח) [נמ"ש תוס' גיטין סח. ד"ה וכתיב], ט) [ברכות מח: וש"נ], י) [תוספתא דסוטה פי"ח], יא) [ל"ל יומא], יב) מגילה טו., יג) [ל"ל מיתת כרת], יד) [שמואל א ח], טו) [ל"ל בבכורים פ"ב ה"ח ע"ש], טז) [ד"ה ה"ג לפני ד"ה שמת], יז) [שמות יד], יח) [ל"ל אפרס], יט) [עי' בפ"ק דל"ה דף יח. מהרש"א].

תורה אור השלם

1. כִּי שְׁתַּיִם רָעוֹת עָשָׂה עַמִּי אֹתִי עָזְבוּ מְקוֹר מַיִם חַיִּים לַחְצֹב לָהֶם בֹּארֹת בֹּארֹת נִשְׁבָּרִים אֲשֶׁר לֹא יָכִלוּ הַמָּיִם: ירמיהו ב יג
2. כִּי עִבְרוּ אִיֵּי כִתִּיִּים וּרְאוּ וְקֵדָר שִׁלְחוּ וְהִתְבּוֹנְנוּ מְאֹד וּרְאוּ הֲן הָיְתָה כְּזֹאת: הַהֵחֱלִיף גּוֹי אֱלֹהִים וְהֵמָּה לֹא אֱלֹהִים וְעַמִּי הֵמִיר כְּבוֹדוֹ בְּלוֹא יוֹעִיל: ירמיהו ב י-יא
3. וַיְהִי כַּאֲשֶׁר זָקַן שְׁמוּאֵל וַיָּשֶׂם אֶת בָּנָיו שֹׁפְטִים לְיִשְׂרָאֵל: שמואל א ח א
4. נִחַמְתִּי כִּי הִמְלַכְתִּי אֶת שָׁאוּל לְמֶלֶךְ כִּי שָׁב מֵאַחֲרַי וְאֶת דְּבָרַי לֹא הֵקִים וַיִּחַר לִשְׁמוּאֵל וַיִּזְעַק אֶל יְיָ כָּל הַלָּיְלָה: שמואל א טו יא
5. מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן בְּכֹהֲנָיו וּשְׁמוּאֵל בְּקֹרְאֵי שְׁמוֹ קֹרְאִים אֶל יְיָ וְהוּא יַעֲנֵם: תהלים צט ו
6. וַיִּשְׁמַע שָׁאוּל כִּי נוֹדַע דָּוִד וַאֲנָשִׁים אֲשֶׁר אִתּוֹ וְשָׁאוּל יוֹשֵׁב בַּגִּבְעָה תַּחַת הָאֶשֶׁל בָּרָמָה וַחֲנִיתוֹ בְיָדוֹ וְכָל עֲבָדָיו נִצָּבִים עָלָיו: שמואל א כב ו
7. עַל כֵּן חָצַבְתִּי בַּנְּבִיאִים הֲרַגְתִּים בְּאִמְרֵי פִי וּמִשְׁפָּטֶיךָ אוֹר יֵצֵא: הושע ו ה
8. וְאַתָּה אַל תִּירָא עַבְדִּי יַעֲקֹב נְאֻם יְיָ וְאַל תֵּחַת יִשְׂרָאֵל כִּי הִנְנִי מוֹשִׁיעֲךָ מֵרָחוֹק וְאֶת זַרְעֲךָ מֵאֶרֶץ שִׁבְיָם וְשָׁב יַעֲקֹב וְשָׁקַט וְשַׁאֲנַן וְאֵין מַחֲרִיד: ירמיהו ל י

הגהות הב"ח

(א) רש"י ד"ה ששקולה כו'. נ"ב מלשון רש"י משמע שהיה גורם טומיים עובדים למים וקדרייס עובדין לאש וכ"ה בילקוט ע"ש: (ב) ד"ה והאמר מר כו' של שמואל הרמתי כרת היא בנמ"ל שמחות מפרש מת בכך וכך שניס כו' כנ"ל ותיבת ולא נמחק: (ג) תוס' ד"ה ומי כו' אותן שבעה חדשים שהיה הארון בכו' דשעת הריון ונמצא שהיו שמונה: (ד) ד"ה יעקב כו' וכן משמע מדכתיב ויגוע:

יהיו כמותך. בתורה ולעושר וכבוד: **יורה.** ונתתי מטר ארצכם בעתו יורה ומלקוש (דברים יא). **יורה.** רביעה לשונה היולדת במרחשון כדלקמן. למה נקרא יורה שמורה להן להטיח גגותיהן בטיט של טיט שלא יטפו גשמים בבית: **ולהכניס פירותיהן.** שהיאוחו בשדות לייבשן עד עכשיו: **כל צרכיהן.** שאר דברים הצריכים לימות הגשמים: **שיורד בנחת.** והכי משמע יורה כאדם שמורה לתלמידיו בנחת לכתיב (קהלת יב) דברי חכמים בנחת נשמעים. אי נמי לשון חץ יורה ההולך ביושר ואינו נוטה לכאן ולכאן. לשון אחר שמתכוין לארץ ואינו יורד בזעף בספרי[א]: **תלמיה רוה.** כשאתה מרוה תלמי חרישה של ארץ ישראל: **נחת הוא לגדודיה.** בני אדם היינו פשט המקרא. ולקמיה[ב] דרש שאפי' גייסות פוסקות בו: ה"ג **אי אינו אלא שעוטף את הזרעים.** כלומר דעד השתא אמרינן יורה לברכה אי אינו אלא יורה לשון קללה כמו ירה יירה (שמות יט) שעובר הכל אי לשון חץ היורה והכי משמע קרא[ג] והיה אם שמוע תשמעו אל מצותי וגו' ואם לאו ונתתי מטר ארצכם יורה לרעה. מלתא דעלמא הוא ואורחא דבריתא למתני כי האי גוונא: **משיר פירותיהן.** שעודן באילן כגון אתרוגים או רמונים או סופי תאנים. ולא גרסינן שוטף את הגרנות דגרנות (ג) במרחשון ליכא: **מה מלקוש לברכה.** שא"א לזורעו לשבר גרנות ולהשיר פירות שאינם מצויים באותו הפרק ואי אתה יכול לזורעו אלא לטובה שיורד על המלילות ועל הקשין וממלא את התבואה בקשיה: הדר אמר דלמא מלקוש קללה הוא והכי משמע שמע וקשה כלומר מל את הבתים והאילנות שמפילן ומשברן וקשה לתבואה: **שמעלה סקאים.** וברכה דקרא למילוי מים בורות שיחין ומערות. גימגום: **שמפיל את הבתים.** ומשמעו כדלקמן שמל קשיותן של ישראל. אי נמי שמל דבר הקשה חותך ומשבר את הבתים כלומר אין בו תקלת גרנות והשרת פירות לפי שא"א לו: **סקאי.** מין ארבה כדמתרגם הללל (דברים כח) סקאה ומלקוש לשון ארבה כמו והנה לקש אחר גזי המלך (עמוס ז): **אם המורה לדקה.** אלמא יורה לטובה: ה"ג **אי אינו אלא יורה בשני ומלקוש באייר.** שיש עדין מלילות וקשין: **פ"ל בעתו.** יורה במרחשון ומלקוש בניסן אין היא העת והזמן ויפה הוא כדלקמן דזמן רביעה לאשונה במרחשון הוא. אית ספרים דכתוב בהו אי אינו אלא בבקליו דזמן יורה בבקליו הוא וכרבנן דפליגי עליה דר"מ לקמן ת"ל בעתו יורה ומלקוש מה מלקוש בעתו אף יורה בעתו דמלקוש זהו שיורד על המלילות ועל הקשין וזהו ניסן שיש בו קשין ומלילות: **דבר שמל קשיותן של ישראל.** שבשאינו יורד בחורין ישראל בתשובה ומתענין ועושין לדקות: **מלילות.** לאלי שיבולות שאדם מולל בידו כדכתיב (דברים כג) וקוטפת מלילות בידך: **וקשין.** קנה: **שממלא תבואה בקשיה.** ומשלימה: (ד) **הי רביעה.** איזה זמן רביעה: **בכירה.** לאשונה. ולקמן מפרש למאי הלכתא ינינו יורה יש בו ג' זמני גשמים: **אפילה.** אחרונה כמו כי אפילות הנה (שמות טו): **ר' יהודה אומר.** בכירה בז' במרחשון ובינונית בי"ז ואפילה בכ"ג וכולהו הני תלתא יורה קרי להו: **אין היחידים מתענין כו'.** דאמרי' בשמוך שלשת להתענות והואיל וזמן שלשת ברגש חדש הוא אין ליחידים להתענות (ה): **יחידים.** חסידים. והכי אמרי' במתני' לקמן (דף י.) הגיע י"ז במרחשון ולא ירדו גשמים התחילו היחידים להתענות שמכאן ואילך זמן רביעה אפילה לר"מ דסתם מתני' ר"מ. וה"ג אמר ר' יוסי דאין מתענין עד ר"ח כסליו דהיינו רביעה אפילה והיינו כחכמים דאמרי יורה בכסליו: **אמר רב חסדא הלכה כר' יוסי.** ואמימר תני להא דאמר רב חסדא הלכה כרבן גמליאל דאינו שואל עד ז' במרחשון: **ז' ימים בזה אחר זה.** שירדו גשמים (ו) עכשיו א] ופסקו עד יום שביעי וירדו ז' ימים זה אחר זה אתה מונה בהם לאשונה ושניה ושלישית: **כר' יוסי.** דאליבא דר' יוסי הכי הוו בין רביעה לאשונה ושניה או שניה ושלישית דלאשונה בי"ז ושניה בכ"ג דהיינו ז' ימים עם שניה ימי רביעה ומכ"ג עד ל' ז' ימים בגלא יום רביעה אחרונה. דלכולהו תנאי לא הוי הכי דלר"מ דאמר לאשונה בג' ושניה בז' ליכא בין זו לזו אלא ארבעה ימים בין שניה לשלישית יש י' ימים ולר' יהודה בין לאשונה לשניה י' ימים אבל בין שניה לשלישית יש כ] כ) יותר: נראה לרבי דהכי גרסינן **אמר רב חסדא הלכה כר' יהודה.** דאמר בכירה בז' במרחשון ואז מתחילין לשאול כדלקמן (דף י.): **לאשונה לשאול.** מכאן ואילך ותן טל ומטר: **שלישית להתענות.** שאם לא ירדו גשמים עד זמן רביעה שלישית אפי' פעם אחת מתענין היחידים שני וחמישי ושני: הנודר

מלקוש לברכה או אינו אלא שמפיל הבתים ומשבר האילנות וכו'. ל"ע אמאי לא קאמר ומשבר הגרנות ומשיר את הפירות כדלעיל: **גשמים** שירדו ז' ימים זה אחר זה **ולא** פסקו אתה מונה בהן רביעה ראשונה ושניה. כיון דלא פסקו ז' ימים דאין בין י"ז לכ"ג אלא ז' ימים י"ז י"ח י"ט כ' כ"א כ"ב כ"ג אבל לא גרסינן ושלישית שהרי אם יתחיל בכ"ג וירדו ז' ימים לצופים (ו) אכתי לא תמצא רביעה שלישית דאיכא ח' ימים מכ"ג עד ר"ח כסליו ואנשי נרבונ"א גורסין גשמים שירדו ז' ימים זה אחר זה אתה מונה בהם רביעה שניה ושלישית כילד הגשמים התחילו באמצע היום וירדו ז' ימים לצופים א"כ ירדו עד חצי יום של ר"ח מעת לעת:

לאזלי

יהיו כמותך אף אתה במה אברכך אם בתורה הרי (ג) תורה אם בעושר הרי עושר אם בבנים הרי בנים אלא יהי רצון (ד) שיהו צאצאי מעיך כמותך: ת"ר יורה שמורה את הבריות להטיח גגותיהן ולהכנים את פירותיהן ולעשות כל צרכיהן (ה) דבר אחר שמרוה את הארץ ומשקה עד תהום שנאמר [1] תלמיה רוה נחת גדודה ברביבים תמוגגנה צמחה תברך דבר אחר יורה שיורד בנחת ואינו יורד בזעף או אינו יורה אלא שמשיר את הפירות ומשטיף את הזרעים ומשטיף את האילנות ת"ל מלקוש מה מלקוש לברכה אף יורה לברכה או אינו מלקוש אלא שמפיל את הבתים ומשבר את האילנות ומעלה את הסקאין ת"ל יורה מה יורה לברכה אף מלקוש לברכה ויורה גופיה מנלן דכתיב [2] ובני ציון גילו ושמחו בה' אלהיכם כי נתן לכם את המורה לצדקה ויורד לכם גשם מורה ומלקוש בראשון: ת"ר (ו) יורה במרחשון ומלקוש בניסן אתה אומר יורה במרחשון ומלקוש בניסן או אינו אלא יורה בתשרי ומלקוש באייר ת"ל בעתו מלקוש אמר רב נהיליאי בר אידי אמר שמואל דבר שמל קשיותיהן של ישראל דבי ר' ישמעאל תנא דבר שממלא תבואה בקשיה במתניתא תנא דבר שיורד על המלילות ועל הקשין ת"ר יורה במרחשון ומלקוש בניסן אתה אומר יורה במרחשון או אינו אלא בחדש כסליו ת"ל [3] בעתו יורה ומלקוש מה מלקוש בעתו אף יורה בעתו (ז) (כיון שיצא ניסן וירדו גשמים אינו סימן ברכה) תניא אידך יורה במרחשון ומלקוש בניסן דברי ר"מ וחכמים אומרים יורה בכסליו (ח) מאן חכמים אמר רב חסדא ר' יוסי היא דתניא (ט) איזו היא רביעה ראשונה הבכירה בשלשה במרחשון בינונית בשבעה בו אפילה בשבעה עשר בו דברי ר"מ ר' יהודה אומר בשבעה ובי"ז ובעשרים ושלשה א ר' יוסי אומר בי"ז ובעשרים ושלשה ובראש חדש כסליו וכן היה ר' יוסי אומר אין היחידים מתענין עד שיגיע ראש חדש כסליו אמר רב חסדא הלכה כר' יוסי אמר אמימר מתני להא דרב חסדא בהא לישנא (י) בשלשה במרחשון שואלין את הגשמים רבן גמליאל אומר בשבעה בו אמר רב חסדא (כ) הלכה כרבן גמליאל כמאן (ל) אזלא הא דתניא ר"ש בן גמליאל אומר גשמים שירדו שבעה ימים זה אחר זה אתה מונה בהן רביעה ראשונה ושניה ושלישית כמאן אמר רב חסדא הלכה כר' יוסי אמר רב חסדא הלכה כר' יוסי אמר ר' זירא (מ) לנדרים דתנן

הנודר

יג א מיי' פ"י מהלכות נדרים הל' יא ופ"ל מהלכות מתנות עניים הלכה יא סמג לאוין רמב עוש"ע י"ד סי' רכ סעיף יח:

יד ב מיי' פ"ג מהלכות תפלה הלכה טו סמג עשין יט עוש"ע א"ח סי' קיז סעיף ג:

הגהות הב"ח

(א) גמ' אם בתורה הרי יש לך תורה ואם לגדולה הרי יש לך גדולה ואם לכבוד הרי יש לך כבוד ואם בעושר הרי יש לך עושר אם בבנים הרי יש לך בנים אלא יהי רצון שיהו כל צאצאי מעיך: (ב) שם ועשות כל צרכיהן ד"א יורה שיורד בנחת ואינו יורד בזעף ד"א שמרוה את הארץ כו' למתה תברך או אינו יורה כו' את הזרעים ומשבר את הגרגרות ת"ל יורה ומלקוש מה מלקוש לברכה: (ג) רש"י ד"ה משיר כו' דגרגרות במרחשון ליכא וברכה דקרא למילוי מים בורות שיחין ומערות גימגומ"ם הס"ד ואמ"כ מה"ד יורה ומלקוש אם מלקוש לטובה יורה נמי לטובה לישנא אחרינא מה מלקוש לברכה שא"א כו' התבואה בקשיה ומה"ד הדר אמר וכו' וקשה לתבואה שמעלה סקאים הס"ד ואמ"כ מה"ד שמפיל את כו' ומשבר את הבתים ואילנות ואין בו תקלת כו' כל"ל ותיבת כלומר נמחק: (ד) ד"ה הי רביעה ל"ל איזוהי רביעה: (ה) ד"ה אין היחידים כו' אין ליחידים להתענות אלא משלישית ואילך והכי אמרינן במתני' לקמן וכו' דאמרי יוהה בבכליו הס"ד ואמ"כ מה"ד ואמימר תני להא דאמר כו' כל"ל ותיבות אמר רב חסדא הלכה כר' יוסי נמחק: (ו) ד"ה ז' ימים כו' שירדו הגשמים עכשיו ולא פסקו עד: (ז) תוס' ד"ה גשמים כו' ז' ימים לצופים אח"כ ירדו עד חצי יום אכתי לא תמצא:

רבינו חננאל

מורה ומלקוש. מורה שמורה את הבריות להטיח גגותיהם ולהכניס פירותיהם. מלקוש שמל קשיותיהם של ישראל. תנא דבר שיורד על המלילות ועל הקשין וממלא התבואה בקשיה. ת"ר מורה במרחשון ומלקוש בניסן **דברי** ר' מאיר **וחכמים אומרים מורה בחדש** כסליו. מאן חכמים אמר רב חסדא ר' יוסי היא. דתניא מאימתי זמן רביעה, ר' מאיר [אומר] בכורה בשלשה, בינונית בשבעה, אפילה בשבעה עשר. ר' יהודה [אומר] בשבעה ובשבעה עשר ובעשרים ושלשה. ר' יוסי אומר בי"ז ובכ"ג ובראש חדש כסליו. וכן היה ר' יוסי אומר אין היחידים מתענין עד שיגיע ראש חדש כסליו. **כמאן אזלא הא דתניא רבן שמעון בן גמליאל אומר גשמים שירדו ז' ימים זה אחר זה אתה מונה רביעה**

ראשונה ושניה ושלישית כמאן כר' יוסי. פי', כגון שהתחילו הגשמים לירד ביום הראשון מחצי יום, וכשתחשב ז' ימים מעת לעת, אתה מוצא מקצת מיום השמיני להשלמת ז' ימים, ולא תמצא מאלו התנאים בז' ימים למנות בהן רביעה ראשונה ושניה (ו)או שניה ושלישית אלא לר' יוסי בלבד, דאי ר' מאיר ראשונה ושנייה משכחת לה, שנייה ושלישית לא משכחת לה, דהא בין שנייה ושלישית י' ימים. ואי לר' יהודה שנייה ושלישית הוא משכחת לה, ראשונה ושנייה לא משכחת לה. דהא לדבריו י' ימים בין הראשונה לשנייה. אבל ר' יוסי דאמר ראשונה בי"ז שניה בכ"ג, הנה ז' ימים ביניהם, אתה מונה בהן ראשונה ושנייה, ואם התחילו הגשמים בחצי היום בכ"ג יום למרחשון, נמצאו עד ראש חדש כסליו ז' ימים, ומקצת היום של יום ראשון אתה משלימן מיום ראשון של חדש כסליו, נמצאת מונה להן שנייה ושלישית. והוא שהיה (ר' א') מרחשון חסר, כי (בש') בפיר' בתוספתא הוא ר' יוסי א' בכירה בי"ז בינונית בכ"ג אפילה בל'. **אמר רב חסדא הלכה כר' יוסי.** ואמרינן בשלמא רביעה ראשונה לשאול ותן טל ומטר, כר' מאיר דאמר בכירה בג' במרחשון, דתנן בג' במרחשון שואלין את הגשמים. שלישית להתענון, כדתנן הגיע י"ז במרחשון ולא ירדו גשמים התחילו היחידים מתענין. אלא רביעה שניה למאי, פירוש כיון דמרביעה ראשונה מתחילין לשאול עד רביעה שלישית ובשלישית מתחילין להתענות, שניה למה לי, הלא מתחלת רביעה ראשונה עד שלישית כולן ימי שאלה הן למה נקראת שניה. והביאו טעם ר' זירא ורב זביד למאי הלכתא (למאי הלכתא) נקראת שניה. ובפרק ג' פירש כי רביעה א' וב' לשאול, ג' להתענות, [ו]כן הלכתא. וא"ר זירא שניה לנודר, דתניא הנודר עד הגשמים עד שתרד רביעה שניה.

עין משפט נר מצוה

ו) [נ"מ קז.], ג) [עיי' ה.], ג) כ"ש מ"ז ועי' בילקוט ולעיל גבי אי אינו אלא מלקוש בחייב מ"ל בעתו שייך למיתני בתר הכי כיון שאלא ניסן כו', ד) [עירובין פג. וש"נ], ה) נדרים סג. [ע"ש תוספת' פ"ל], ו) לקמן י. [וש"נ], ז) [נדרים סג. ע"ש תוספתא פ"ל], ח) [פרקא עקבן], ט) דף מ:, י) [דברים יח], כ) ס"א ז' ימים,

תורה אור השלם

1. תְּלָמֶיהָ רַוֵּה נַחֵת גְּדוּדֶיהָ בְּרְבִיבִים תְּמַגֶּגֶנָּה צֶמְחָהּ תְּבָרֵךְ: תהלים סה יא
2. וּבְנֵי צִיּוֹן גִּילוּ וְשִׂמְחוּ בַּיְיָ אֱלֹהֵיכֶם כִּי נָתַן לָכֶם אֶת הַמּוֹרֶה לִצְדָקָה וַיּוֹרֶד לָכֶם גֶּשֶׁם מוֹרֶה וּמַלְקוֹשׁ בָּרִאשׁוֹן: יואל ב כג
3. וְנָתַתִּי מְטַר אַרְצְכֶם בְּעִתּוֹ יוֹרֶה וּמַלְקוֹשׁ וְאָסַפְתָּ דְגָנֶךָ וְתִירֹשְׁךָ וְיִצְהָרֶךָ: דברים יא יד

גליון הש"ס

גמ' לנדרים דתנן. תמוה לי אמאי לא נקטו נמי לשכירות בתים דקתני בריש דמתני' שם המשכיר בית לחבירו עד הגשמים עד שתרד רביעה שניה:

הגהות מהר"ב רנשבורג

א] רש"י ד"ה שבעה ימים וכו' שילדו גשמים עכשיו ופסקו נ"ב ולא פסקו: ב] ד"ה כר' יוסי וכו' אבל בין שניה לשלישית יש יותר ל"ל אין יותר:

מוסף רש"י

ובראש חדש כסליו. הוי רביעה אחרונה (נדרים סג.). **כר' יוסי.** דמיום י"ז עד יום כ"ג הוו שבעה ימים, דאי ר' מאיר לא הוו אלא ה' ימים (שם). **לשאול.** להתפלל על הגשמים (שם). **להתענות.** לגזור תענית אם לא ירדו (שם).

רבינו גרשום

שמורה הבריות. לפי שהוא מטר הראשון. שיורד בנחת. כמו עושה הוראה לבניו בנחת. ששוטף את הגרגות. דמשמע יורה כחץ. שמפיל אילנות. דמשמע ו) מחתך מלקושה. סקאין. צלצל. שמל קשיותן. שכשאינו (יורה) [יורד] מתענין ומפללין. או אינו. יורה אלא בכסליו. **בעתו.** היינו י"ז במרחשון. **בכירה.** גרסינן. **עד שיגיע** ר"ח כסליו. כדאמר דאין מתענין אלא עד השלישית שאינה יורדת. כמאן כר' יוסי. דאמר ראשונה בי"ז ושניה בכ"ג, הרי ראשונה ושניה בז' ימים.

ו) אולי ל"ל דכן משמע לשון מלקוש.

דאזלי אתיגרא. פי׳ שהולכים במקלות ונשענים עליהם ואמר תרגומא מחזיק בפלך דכתיב [ג] גבי יואב הוי באתיגרא: **בשבילי** הרשות. פי׳ בדרך שעשוי דרך הרשות והכרמים: **עד** שתדרד רביעה שניה. מכאן ואילך מזקי להו:

עד מתי נהנין ושורפין בתבן ובקש של שביעית. פירוש בשנה שמיינית וכו׳ וס״ל כמ״ד שפיחי זרעים מותרים ולר׳ עקיבא דאמר שפיחי זרעים אסורים מקרא דהן לא נזרע ולא נאסוף כדמפרש במסכת פסחים פרק מקום שנהגו (דף נא:) ל״ל דמוקי לה ולבהמתך ולחיה וגו׳ בשפיחי אילנות ולאו דוקא תבואה קאמר אלא כגון תבואת הכרם דהיינו אילנות אבל שפיחי זרעים אסורים: **לא** אמרן אלא קודם ועצר דאורתא. כלומר שירדו גשמים קודם ק״ש של ערבית אבל קודם של שחרית יש בהם משום ועצר כדאמר רב שמואל בר רב ילחק:

איבא דאמרי לא ביירי תרביצי. שאין הגנות ריקים מזרעים: וכל

א) הנודר עד הגשמים (ג) [ב] משירדו גשמים עד שתדרד רביעה שניה רב זביד אמר לזיתים דתנן [ג] [2] מאימתי כל אדם מותרין בלקט בשכחה ובפאה משילכו הנמושות בפרט ובעוללות משילכו עניים בכרם ויבואו בזיתים משתדרד רביעה שניה מאי נמושות אמר ר׳ יוחנן סבי דאזלי [ד] אתיגרא ר״ל אמר לקוטי בתר לקוטי רב פפא אמר כדי להלך בשבילי הרשות דאמר מר [ה] [3] מהלכין כל אדם בשבילי הרשות עד שתדרד רביעה שניה רב נחמן בר יצחק אמר לבער פירות שביעית [ו] דתנן [ז] עד מתי נהנין ושורפין בתבן ובקש של שביעית עד שתדרד רביעה שניה מאי טעמא דכתיב [1] ולבהמתך ולחיה אשר בארצך [ד] כל זמן שחיה אוכלת בשדה האכל לבהמתך בבית כלה [ח] לחיה מן השדה כלה

לבהמתך מן הבית אמר רבי אבהו מאי לשון רביעה דבר שרובע את הקרקע כדרב יהודה דאמר רב יהודה מיטרא בעלה דארעא הוא שנאמר [2] כי כאשר ירד הגשם והשלג מן השמים ושמה לא ישוב כי אם הרוה את הארץ והולידה והצמיחה ואמר רבי אבהו רביעה ראשונה כדי שתרד בקרקע טפח שניה כדי לגוף בה פי חבית אמר רב חסדא גשמים שירדו כדי לגוף בהן פי חבית אין בהן משום ועצר ואמר רב חסדא גשמים שירדו קודם ועצר אין בהן משום ועצר אמר אביי לא אמרן אלא קודם ועצר דאורתא אבל קודם ועצר דצפרא יש בהן משום ועצר דאמר רב יהודה בר יצחק [ט] הני עניי דצפרא לית בהו מששא דכתיב [3] מה אעשה לך אפרים מה אעשה לך יהודה וחסדכם כענן בקר וגו׳ א״ל רב פפא לאביי והא אמרי אינשי במפתח בבי מיטרא בר חמרא מוך שקך וגני לא קשיא הא דקטיר בעיבא הא דקטיר בענני אמר רב יהודה טבא לשתא דטבת ארמלתא איכא דאמרי דלא ביירי תרביצי ואיכא דאמרי דלא שקיל שודפנא איני והאמר רב חסדא טבא לשתא דטבת מנוולתא לא קשיא הא דאתא מיטרא מעיקרא הא דלא אתא מיטרא מעיקרא ואמר רב חסדא גשמים שירדו על מקצת מדינה ועל מקצת מדינה לא ירדו אין בהן משום ועצר איני והכתיב [4] וגם אנכי מנעתי מכם את הגשם בעוד שלשה חדשים לקציר והמטרתי על עיר אחת ועל עיר אחת לא אמטיר חלקה אחת תמטר וגו׳ [י] ואמר רב יהודה אמר רב שתיהן לקללה לא קשיא הא דאתא טובא הא דאתא כדמבעי ליה אמר רב אשי דיקא נמי דכתיב תמטר תהא מקום מטר ש״מ א״ר אבהו [כ] [ה] מאימתי מברכין על הגשמים משיצא חתן לקראת כלה [ו] מאי מברך אמר רב יהודה אמר רב [ז] מודים אנחנו לך ה׳ אלהינו על כל טפה וטפה שהורדת לנו ור׳ יוחנן מסיים בה הכי אילו פינו מלא שירה כים ולשוננו רנה כהמון גליו כו׳ עד [א] אל יעזבונו רחמיך ה׳ אלהינו ולא עזבונו ברוך רוב ההודאות ולא כל ההודאות אמר רבא אימא אל ההודאות אמר רב פפא [ח] הלכך

נימרינהו

הנודר עד הגשמים. דאמר קונס אם אחרה מדבר זה עד הגשמים: **עד שתרד רביעה שניה.** בנדרים הולכין אחר לשון בני אדם ואין קורין גשמים לראשונה עד שתרד שניה שמכאן ואילך מקולקלות הדרכים ומאוסות מפני הגשמים. ל״א עד הגשמים משמע תרי דהיינו רביעה שניה: **כל אדם.** אפילו העשיריה: [מ] **פרט.** לא תפאר אחריך (דברים כד) לא תטול תפארתו ממנו: **משילכו הנמושות.** בשדה דמכאן ואילך נתייאשו שאר העניים לפי שיודעין אם נשאר לקט שכחה ופאה נמושות נטלוס: **נמושות.** לשון ממשש [נ] **משילכו עניים בכרם ויבאו.** כלומר שלקטו וחזרו ובאו פעם שניה והשתא מסחי דעתייהו עניים: **משתדרד רביעה שניה.** דעד ההיא שעתא לקטו הכל: **דאזלי אתיגרא.** הולכין בנחת ומעייני טפי. מחזיק בפלך (שמואל ב ג) מתרגמא אתיגרא: **לקוטי בתר לקוטי.** עני מולין בנו אחריו שמכאן ואילך פוסקין שאר עניים מלקוט: ה״ג **רב פפא אמר בשבילי הרשות.** כלומר שיש רשות מב״ד לעוברי דרכים לקלר שבילן לילך בשדות: **עד שתרד רביעה שניה.** שמכאן ואילך גדלה התבואה וקשה לה דישת הרגל דאמר מר בפרק מרובה [פ] בתנאים שהתנה יהושע מהלכין בשבילי הרשות וכו׳: **נתבן וקש של שביעים.** ספיחים שגדלו בשביעית דיש בהן איסור שביעית או תבואה שגדלה בשביעית לאחר שנכנסה: **הלה לחיה מן השדה.** לשון זכר כמו עשו הלה (בראשית יח) כלומר הלה האוכל: **הלה לבהמתך.** כמו הלה בחימה הלה ולאיניומו (תהלים נט) ומשירדה רביעה שניה מכאן ואילך אין תבן וקש בשדות שהגשמים עושין אותן זבל: **והולידה.** כאדם שמוליד: **גשמים ברביעה ראשונה.** אם באין כל כך שנימסם הקרקע [צ] יפין הן ואין צריך להתענות: **לגוף כה פי חביה.** שאותה מן המים עד שנעשה תיאוה כל כך איכול לעשות מגופת חבית בלא תוספת מים: **אין בהם משום ועצר.** אין זו קללה של ועצר את השמים [ק] : **קודם ועצר.** קודם זמן ק״ש דכתיב ביה ועצר את השמים: **אבל ירדו קודם ועצר דצפרא יש בהן משום ועצר.** הואיל ולא ירדו ביום ואין יפין לעולם: **ליה בהו משום.** ואין שנתן מתברכת: **והשדכם כענן בקר.** שאין בו ממש: **מיטרא במיפתח בבי.**

ח) נראה דל״ל עד ממי נהנין וכו׳ עד שתרד רביעה שניה שאז כבר כלה לחיה. ב) ל״ל ואמר״ אמר רב שתיהן לפורענות.

אם יורדין בבקר כשפותחין הפתחים יקפל החמר שמוכר תבואה את שקו ליכנס ליין מפני שהשנה מתברכת ויהיה שובע בעולם ולא **פ) ישתכר במכירת תבואתו.** אלמא יפין הן: **דקטיר בעיבא.** אם נתקשרו שמים בענניים עבים ולא קלושים אין בהם משום ועצר: **דקטיר בענני.** שהיא קלושה מעב אין בו ממש: **טבא לשתא.** אשריה כלומר טובה יש לשנה דטבת ארמלתא שאין גשמים יורדין בה להרביע את הארץ: **איכא דאמרי דלא ביירי תרביצי.** אותן מקומות שמרבילין בהן תורה אינן בורות מפני שהדרכים יפין הן והולכין התלמידים ממקום למקום ללמוד תורה. ל״א לא ביירי תרביצי גנות שאינן גדילין על רוב מים כגון כרשינין: **לא שקיל שודפנא.** אין השדפון נאחז ומתדבק בתבואה: **מנוולתא.** שהדרכים מנוולים בטיט מפני הגשמים: **הא דאתא מיטרא מעיקרא.** שירדו הגשמים בזמנן במרחשון וירדו אף בטבת רעים הן שכבר די לעולם בגשמים של מרחשון: **דלא אתא מיטרא מעיקרא.** טבא לשתא דטבת מנוולתא. לשון אחר הא דאתא מיטרא מעיקרא טבא דמנוולתא: **אין בהם משום ועצר.** לאותן של קצת מדינה שירדו להן גשמים מוכרין לאחרים: **ואמר רב יהודה אמר רב שיחין נקלה.** אותן שירדו ואותן שלא ירדו מפני שרוב גשמים קלקלו את תבואתם: **הא דאיכא מיטרא עוכא.** יותר מדאי שתיהן לקללה: **כדמבעי ליה.** אין בהם משום ועצר שקצת מדינה תספק לקצת מדינה: **אמטר בהא מקום מטר.** כלומר יותר מדאי: **מאימתי מברכין על הגשמים.** בפרק הרואה (ברכות דף לד.) אמרינן על הגשמים אומר הטוב והמטיב והתם (דף נט:) פרכינן הך ברכה דתקון לה רבנן [ר] ומשנינן לה הא דחזא מיחזא והא דשמע משמע: **חתן נקראת כלה.** שירדו כל כך שנשתטפה עופלת יוצאה אחרת וזולתה כנגדה מפי מורי. ל״א שהשווקין מקלחין מים שוק מקלח וזה מקלח כנגדו: **רוב ההודאות.** כלומר רוב ההודאות אתה קורא להקב״ה ולא כל ההודאות והכי משמע ברוב אתה ברוב ההודאות ולא בכל אלא כך חותם בא״י אמ״ה אל ההודאות דמשמע כל ההודאות:

לנימרינהו

משום ועצר. כלומר דיש בהן משום ברכה. **קודם ועצר.** דק״ש. מוך. קפל ודמוך, כלומר, שכל היום יורד מטר. **עיבא.** עבים עבות הן של ברכה, ובהכי אמרו מוך שקך וגני. **ענני.** קטנים. **ארמלתא.** שאין יורד גשמים. **לא ביירי תרביצי.** אין חריבין בתי מדרשות, שיכולין תלמידים לבוא, שאין מעכבין להן גשמים, ובטבת יש להם פנאי יותר מכל ימות השנה. ע״א, שאין מפסידין הגנות. **דאתא מיטרא מעיקרא.** קודם טבת, ובטבת (נמי אתי טוביה אי ומוקפין) הוי ארמלתא. **הא כתיב והמטרתי.** ג) לפורענות. **הא דאתא טובא.** אין בהן משום ועצר, דברכה הוי. **דאתא כדבעי.** כלומר דעיר הוי קללה. דיקא נמי. דקרא בדעיר מיטרא כתיב. **תמטר.** תהא מקום מטר כל דהו. **משיצא חתן לקראת כלה.** משיצאו מים התחתונים לקראת מים העליונים, כדרך שיבא חתן לקראת כלה.

ח) זהו פי׳ הכ׳ ומ״ש למעלה כגון הא דגרסי׳ כו׳ עד אתפליגא שייך לכאן.

עין משפט נר מצוה

טו א מיי׳ פ״א מהלכות נדרים הלכה יח סמג לאוין רמב טושע״ע י״ד סימן רכ סעיף יח:

טז ב מיי׳ פ״ח מהלכות מתנות עניים הלכה יא:

יז ג מיי׳ פ״ט מהלכות מזקי ממון הלכה ד טור ח״מ סי׳ רעד:

יח ד מיי׳ פ״ז מהלכות שמטה ויובל הל׳ ח סמג עשין קמח:

יט ה מיי׳ פ״י מהלכות ברכות הלכה ו סמג עשין כז טושע״ע א״ח סי׳ רכח סעיף א:

כ ו ז מיי׳ שם הלכה ה טושע״ע שם סעיף ב:

מוסף רש״י

סבי דאזלי אתיגרא. זקנים עניים הולכים על משענתם בנחת ורוחים כל שבולת ושבולת, ולשון נמושות כמו לא ימושו, שממשמשין והולכין (ב״מ כא:). **לקוטי בתר לקוטי.** לשון נמושות כמו לא ימיש, שיטולין ומשין הכל מלפמיכם (שם). **מהלכין כל אדם בשבילי הרשות.** סתם בני אדם משהכניסו תבואתם עד שעת הזריעה מפקיעים שדותיהם ליכנס בה כל אדם לקבר לקבר את הדרך שלא יקוף, והן נקראין שבילי הרשות לפי שבראשות שוטין, ואתנה יהושע שלא יקפידו על כך, עד שתרד רביעה שניה. ומנה בי״ז במרחשון, כדאמרינן בתענית (טז.) ומאז והלאה הזריעה לומנות וקשה לה לריסת הרגל (ב״ק פא.). **והשדכם כענן בקר.** לא קבוע (ברכות נט.). **שתיהן לקללה.** אותה שימטיר עליה רוב גשמים שמתקלקלין את התבואה, ואת שלא ימטיר אין גשמים ואין תבואה גדילה (לקמן כ.). **משיצא חתן לקראת כלה.** שהמים קבוצין על אתן וכשהטיפה טופלת עליהן עפה תחתונה דוחפת לקראתה (ברכות נט:).

רבינו חננאל

רב זביד אמר לזיתים, דתניא מאימתי כל אדם מותרין בלקט שכחה ופאה משילכו הנמושות, בפרט ובעוללות משילכו עניים בכרם ויבאו, בזיתים עד שתרד רביעה שניה. סבי דאזלו אתגרא. זקנים המהלכין במשענת, בנתיבי בני רשות הרבים. מאי לשון רביעה. שרובע לקרקע, כדרב יהודה דאמר מטרא בעלה דארעא היא, שנאמר והולידה והצמיחה. **רביעה [ראשונה] כדי שתרד בקרקע טפח. שניה כדי לגוף בה פי חבית.** אמר רב חסדא גשמים שירדו כדי לגוף בה פי חבית אין בהן משום ועצר. וכן גשמים שירדו קודם ועצר, פי׳, קודם קרית שמע שכתוב בה ועצר את השמים [ולא יהיה מטר]. אמר אביי לא אמרן אלא קודם קרית [שמע] של ערב, אבל קודם שמע דצפרא יש בהן משום ועצר. כלומר, המטר היורד בשחר אינו כלום [ן]עובר הוא, כדכתיב חסדכם כענן בקר. והני מילי במטר דקטיר בענני, והוא שעמד והולך אבל אם נתקשרו שמים בעבים בבקר אינו פוסק אותו היום [כולו] מטר, וזהו האמור בר חמרא מוך שקיך וגני, הצע**

השק שלך ושכב שלך לך היום הליכה. **וטוביא דשתא,** דטבת ארמלתא. **דלא ביירא תרביצי,** כגון הא דגרסי חד מטיא תרביצא וחד מטיא אספלידא. וי״א דלא ביירי תרביצי, [פיר׳] ביירי מלשון בורא, כדכתיב והאדמה לא תשם ומתרגמינן וארעא לא תבור. כלומר שהשקה [חשדה] ונשאר בה לחלוחית עדיין, [ן]משתיבלש] חורשין אותה וזורעין אותה, היינו דלא ביירי תרביצי. פי׳ **טבת ארמלתא,** שלא ירדו גשמים בטבת, שהגשמים הם [כ]בעל לארץ, שנאמר והולידה והצמיחה. [וי״א לא ביירי תרביצא] אין מניחין [ל]האכסדרא בורא, שדה בור, [אלא] שוכנין בה מפני שלא באו גשמים [כדי] לינכס בבית, אלא יושבין באכסדראות כמו אלמנה שאין לה ישיבת בית. **איכא דאמרי דלא שקיל שיבתנא.** כלומר, לא נסתלק החום אלא ישנים בפתחים פתוחים מפני חוזק החום. **איני,** כי טוב הוא כאשר לא יבא המטר בטבת, והאמר רב חסדא טבא דטבת מטולתא, כלומר, בעת שיהו בני אדם [עולין] מטונפים את רגליהן ובבגדיהם בטיט בה טובה השנה. ושנינן, אם היו גשמים במרחשוון וכסלו, הטוב שלא יהיו בטבת גשמים, ואם לא היו גשמים במרחשוון וכסליו (הוו ביה תשתא), [טוביא דשתא] דטבת מטולתא. **ועוד אמ׳,** גשמים שירדו על מקצת מדינה אין בהם משום ועצר. איני והכתיב חלקה אחת תמטר וחלקה (אחת) אשר לא תמטיר עליה תיבש, ואמר רב שתיהן לקללה. ושנינן אי אתא טובא ומתכנשין תמן מיא לקללה, כדכתיב [תמטר], שם יהיה המטר כנוס, כלומר נקרים שם המים כגון שנקרין במקום האשבורן, אבל אם באו [גשמים] כדבעו לה, לברכה. **משיצא חתן לקראת כלה.** כשתרד הטיפה על הקרקע שכבר ירד בו מטר מעלת כמין אבעבועין, ונקראין חתן וכלה, לפי ירידת הגשמים, שהגשמים נקרין רביעה, וכשנראין אילו האבעבועין, היו מברכין ברכת גשמים.

מסורת הש״ס

ח) נדרים סב: שביעית פ״ט מ״ז, **ב)** [ל״ל עד שיהו כך אימא במשנה נדרים סב: ועי׳ במשנה ז פ״ט דשביעית], **ג)** פאה פ״ח מ״א ב״מ כא:, **ד)** [ועיין בערך גד ובערך נמש גרס אתיגרא ע״ש שמביא ראיה מתרגום], **ה)** ב״ק פא., **ו)** [שביעית פ״ט מ״ז], **ז)** [במשנה דשביעית איתא מאימתי כו׳ משתדרד רביעה כו׳ עי׳ ר״ש שם ובכל״ש כתב דשניהם אמת], **ח)** [פסחים נב: נדה נא:], **ט)** ברכות נט. ע״ש, **י)** [לקמן כ.], **כ)** ברכות נט: וע״ש, **ל)** [גי׳ רי״ף אר״י מודיס וגי׳ רא״ש א״ר הונא], **מ)** [ל״ל פאה ר״י בזיח עי׳ מולין קלא:], **נ)** [דברים כח], **ס)** [ב״ק דף פא.], **ע)** [דברים יח], **פ)** [שם בברכות פרש״י בע״א ע״ש], **צ)** [שמואל ב ג],

תורה אור השלם

1. וְלִבְהֵמְתְּךָ וְלַחַיָּה אֲשֶׁר בְּאַרְצֶךָ תִּהְיֶה כָּל תְּבוּאָתָהּ לֶאֱכֹל: ויקרא כה ז
2. כִּי כַּאֲשֶׁר יֵרֵד הַגֶּשֶׁם וְהַשֶּׁלֶג מִן הַשָּׁמַיִם וְשָׁמָּה לֹא יָשׁוּב כִּי אִם הִרְוָה אֶת הָאָרֶץ וְהוֹלִידָהּ וְהִצְמִיחָהּ וְנָתַן זֶרַע לַזֹּרֵעַ וְלֶחֶם לָאֹכֵל: ישעיהו נה י
3. מָה אֶעֱשֶׂה לְּךָ אֶפְרַיִם מָה אֶעֱשֶׂה לְּךָ יְהוּדָה וְחַסְדְּכֶם כֶּעָנָן בֹּקֶר וְכַטַּל מַשְׁכִּים הֹלֵךְ: הושע ו ד
4. וְגַם אָנֹכִי מָנַעְתִּי מִכֶּם אֶת הַגָּשֶׁם בְּעוֹד שְׁלֹשָׁה חֳדָשִׁים לַקָּצִיר וְהִמְטַרְתִּי עַל עִיר אֶחָת וְעַל עִיר אַחַת לֹא אַמְטִיר חֶלְקָה אַחַת תִּמָּטֵר וְחֶלְקָה אֲשֶׁר לֹא תִמָּטֵר עָלֶיהָ תִּיבָשׁ:
עמוס ד ז

הגהות הב״ח

(ח) גמ׳ הנודר עד הגשמים עד שיהו גשמים עד שתרד: **(ב)** רש״י ד״ה גשמים שיגמס הקרקע בעומק טפח יפין הן:

גליון הש״ס

רש״י ד״ה מאימתי מברכין כו׳ ומשנינן לה **הא** דחזי מחזי. ק״ל הא דמינן שם הך תירוצא כאן דאתא טובא וכו׳ ולא״ע:

הגהות הגר״א

[א] גמ׳ כהמון גליו כו׳ עד ס״ב וימליכו את שמך מלכנו כ״ה גירסת הרי״ף וש״פ:

רבינו גרשום

עד שתרד. רביעה ראשונה אינה חשובה כלום. מאימתי כל אדם מותרין בלקט בשכחה ופאה. (של) בעה״ב (המוציא) [המוצא] לקט שכחה ופאה יכול ליקח. משילכו הנמושות. שכבר הסיחו עניים מדעתן. אתיגרא. בטורח, שכבר לא השאירו כלום. שבילי הרשות. דרכים שהם ברשות היחיד בשדות. **ח)** ברביעה. שניה כבר כלה לחיה. שניה. אין צריך אלא כדי שיכול ללוש מהן עפר לגוף פי החבית. אין בהן

למימרינהו לתרוייהו. ברוך אתה ברוב ההודאות במדרגת ההודאות האל של כל ההודאות משמע ומתחלה היה משמע רוב ממש ולא מרובות וכמו כן בישתבח אל מלך גדול בתשבחות אל ההודאות. מפי רבי: (ב) רשעי עובדי כוכבים אינן חיין כי תולעתם לא תמות ואשם לא תכבה (ישעיה סו): **ופליגא דרב יוסף.** דאיהו אמר כתחיית המתים ולא יותר שבה חיים בני אדם שהתבואה גדילה בו: **למטר לקחי.** השוה לקח למטר: **יערף.** כמו אף שמיו יערפו טל (דברים לג) ושחקים ירעפו טל (משלי ג) שהוא מרבה הפירות: **כפיב חזל טל.** דמשמע נחת: **ערפיהו למטר.** הרגום: **נשמה.** משוס כאשר זוי ה' אלהי ולא כדי להקרות רבי: **לא יכילנא.** למיגמר: **וכי אדם עץ השדה.** אלא מקיש אדם לעץ השדה מה עץ השדה אם עץ מאכל הוא ממנו תאכל ואותו לא תכרות כך תלמידי חכמים אם הגון הוא ממנו תאכל למוד הימנו ואם לאו אותו תשחית סור מעליו: **ברזל בברזל יחד ואיש יחד פני רעהו.** מה ברזל זה אחד מחדד את חבירו כגון סכין על גבי חבירתה: **איהו דולקא יחידי.** עץ אחד איהו דולקת אלא ד' או ג' ביחד: **יחידי.** בלא חבר שיחדדנו: **שמוסיפין טפשות דכתיב** (ג) **נוחלנו.** אשר נוחלנו מתרגם דאיטפשנא: **שחוטאין.** דכתיב נוחלו גבי חטאנו: **ואיבעיא אימא מהכא נוחלו שרי צוען וגו' והתעו את מצרים.** ותועה היינו חוטא: **תורה לעץ דכתיב עץ חיים היא למחזיקים בה.** כשמדליק את האור מלית את העצים דקין תחלה: **קטנים מחדדין.** ששולטין כל שעה: **הניו.** משמע להוליך לו מים: **וכתיב לכו למים.** ילך הוא עצמו: **אם תלמיד (חכם) הגון.** שרואה ללמוד ממך מצוה לרב לילך אצלו במקומו: **ואם לאו.** ילך הוא אצל הרב: **יפולו מעינותיך חוצה.** אם הגון הוא אמור לו (ד) סתרי תורה: **ואם לאו יהיו לך לבדך.** ואין לזרים אתך: **שנאה משקים הללו מים יין וחלב.** (ה) זו התורה שאינו נותן בה כלום ויודעה ולומדה: **בפחות שבכלים.** במאני דפחרא (ו): **במאני דפחרא.** בדרך שחוק אמר ומרמז מה את אומרת לי והלא אדיך נותן יין בכלים מכוערין של חרס: **ואלא במאי גירמיה.** אם לא בשל חרס הא כולי עבדי הכי: **ותקיף.** החמיץ: **כי היכי דאמרה לי.** לי חכמה מפוארה בכלי מכוער הכי אמרי לה (ז) דיין משתמר בכלי מכוער אף התורה מתקיימת כי יותר משאילו הייתי נאה:

ובל העוסק בתורה שלא לשמה תורתו נעשית לו סם המות.

וקשה והלא אמרינן (פסחים דף נ:) לעולם יעסוק אדם בתורה אע"ג שאינה לשמה שמתוך שלא לשמה בא לשמה ויש לומר דתרי שלא לשמה הוי דמה שאמרינן לעולם יעסוק בתורה אפילו שלא לשמה היינו כלומר כדי שיקרא רבי או כדי שיכבדוהו ומה שאמרינן הכא כל העוסק בתורה שלא לשמה נעשה לו סם המות היינו מי שלומד לקנטר (ב): **אם תלמיד חכם הגון ממנו תאכל.** פירוש למוד לפניו ואותו לא תכרות כלומר לא תפרד ממנו ליך לפני רב אחר ואם לאו לא תלמוד לפניו והא דאמרינן דלומדים מת"ח אע"פ שאינו הגון כר"מ שהיה לומד לפני אחר במסכת חגיגה (דף טו.) היינו דוקא תלמיד חכם (אחר) יכול ללמוד לפניו לפי שלא ילמוד ממעשיו אבל אם אינו תלמיד חכם אינו רשאי ללמוד לפניו:

אף דברי תורה וכו'. וכן נמי אמרינן בעירובין פ' כיצד מעברין (דף נה.) לא בשמים היא ולא מעבר ליס היא כלומר לא תמצא התורה במי שמגביה עצמו כשמים שדעתו גבוה ולא בסוחרים ההולכים במדינת היס בעבר היס (ג) דאי ספרא לא סייפא ואי סייפא לא ספרא (ד) והכי נמי איתא התם לא בסחרנין ולא בתגרין ולא (ה) באיסטרולגין כלומר באותן שרואין בכוכבים אמרו ליה לשמואל והא מר איסטרולגוס הוא אמר להו תיתי לי דלא מעיינא בהו אלא בעידן דנפקא (ו) למיא פירוש להטיל מים ולא אי מבטל לעצמי: (ז) **אי** הוו סנו הוו חכימי **טפי.** (ח) פי' אם היו שונאים היופי הוו תלמידי חכמים ביותר:

בראתים

(ה) נימרינהו לתרוייהו אל ההודאות ורוב ההודאות אמר ר' אבהו גדול יום הגשמים מתחיית המתים דאילו תחיית המתים לצדיקים ואילו גשמים בין לצדיקים בין לרשעים ופליגא דרב יוסף דאמר רב יוסף (ו) מתוך שהיא שקולה כתחיית המתים קבעוה בתחיית המתים אמר רב יהודה גדול יום הגשמים כיום שניתנה בו תורה שנא' [1] יערף כמטר לקחי ואין לקח אלא תורה שנא' [2] כי לקח טוב נתתי לכם תורתי אל תעזובו רבא אמר יותר מיום שניתנה בו תורה שנאמר יערף כמטר לקחי (ז) מי נתלה במי הוי אומר קטן נתלה בגדול רבא רמי כתיב יערף כמטר לקחי וכתיב תזל כטל אמרתי אם תלמיד חכם הגון הוא כטל ואם לאו עורפהו כמטר תניא היה ר' בנאה אומר כל העוסק בתורה לשמה תורתו נעשית לו סם חיים שנאמר [3] עץ חיים היא למחזיקים בה ואומר [4] רפאות תהי לשרך ואומר [5] כי מוצאי מצא חיים וכל העוסק בתורה שלא לשמה נעשית לו סם המות שנאמר יערף כמטר לקחי ואין עריפה אלא הריגה שנאמר [6] וערפו שם את העגלה בנחל א"ל ר' ירמיה לר' זירא ליתי מר ליתני א"ל חלש לבאי ולא יכילנא לימא מר מילתא דאגדתא א"ל הכי אמר ר' יוחנן מאי דכתיב [7] כי האדם עץ השדה וכי אדם עץ שדה הוא אלא משום דכתיב [7] כי ממנו תאכל ואותו לא תכרת וכתיב [8] אותו תשחית וכרת הא כיצד אם ת"ח הגון הוא ממנו תאכל ואותו לא תכרת ואם לאו אותו תשחית וכרת אמר רבי חמא (ד) (אמר רבי) חנינא מאי דכתיב [9] ברזל בברזל יחד לומר לך מה ברזל זה אחד מחדד את חבירו אף שני תלמידי חכמים מחדדין זה את זה בהלכה אמר רבה בר בר חנה למה נמשלו דברי תורה כאש שנאמר [10] הלא כה דברי כאש נאם ה' לומר לך מה אש אינו דולק יחידי אף דברי תורה אין מתקיימין ביחידי והיינו דאמר רבי יוסי בר חנינא (ה) מאי דכתיב [11] חרב אל הבדים ונואלו חרב על שונאיהן של תלמידי חכמים שעוסקין בד בבד בתורה ולא עוד אלא שמטפשין שנאמר ונואלו ולא עוד אלא שחוטאין כתיב הכא ונואלו וכתיב התם [12] אשר נואלנו ואשר חטאנו ואיבעית אימא מהכא [13] נואלו שרי צוען [וגו'] והתעו את מצרים אמר רב נחמן בר יצחק למה נמשלו דברי תורה כעץ שנאמר עץ חיים היא למחזיקים בה לומר לך מה עץ קטן מדליק את הגדול אף תלמידי חכמים קטנים מחדדים את הגדולים והיינו דאמר ר' חנינא (ו) [14] הרבה למדתי מרבותי ומחבירי יותר מרבותי ומתלמידי יותר מכולן רבי חנינא בר פפא רמי כתיב [14] לקראת צמא התיו מים וכתיב [15] הוי כל צמא לכו למים אם תלמיד הגון הוא לקראת צמא התיו מים ואי לא הוי כל צמא לכו למים רבי חנינא בר חמא רמי כתיב [16] יפוצו מעיונותיך חוצה וכתיב [17] יהיו לך לבדך (ז) אם תלמיד הגון הוא יפוצו מעיונותיך חוצה ואם לאו יהיו לך לבדך (ז) (ואמר) רבי חנינא בר אידי (ג) למה נמשלו דברי תורה למים דכתיב הוי כל צמא לכו למים לומר לך מה מים מניחין מקום גבוה והולכין למקום נמוך אף דברי תורה אין מתקיימין אלא במי שדעתו שפלה (ח) ואמר רבי אושעיא למה נמשלו דברי תורה לשלשה משקין הללו במים וביין ובחלב דכתיב הוי כל צמא לכו למים וכתיב [15] לכו שברו ואכלו ולכו שברו בלא כסף ובלא מחיר יין וחלב לומר לך מה שלשה משקין הללו אין מתקיימין אלא בפחות שבכלים אף דברי תורה אין מתקיימין אלא במי שדעתו שפלה (ט) כדאמרה ליה (ט) ברתיה דקיסר לר' יהושע בן חנניה אי (י) חכמה מפוארה בכלי מכוער אמר לה אביך רמי חמרא במני דפחרא אמרה ליה אלא במאי נירמי אמר לה אתון דחשביתו רמו במאני דהבא וכספא אזלה ואמרה ליה לאבוה רמייא להמרא במני דהבא וכספא ותקיף אתו ואמרו ליה אמר לה לברתיה מאן אמר לך הכי אמרה ליה רבי יהושע בן חנניה קריוהו אמר ליה אמאי אמרת לה הכי אמר ליה כי היכי דאמרה לי אמרי לה והא איכא שפירי דגמירי

אי

א [מיי' פ"ב מהל' מ"ת הלכה יג]:

בא ב מיי' פ"ד מהל' מ"ת הל' ח טוש"ע י"ד סימן רמו סעיף ז:

כב ג מיי' שם פ"ג הלכה ט:

הגהות הב"ח

(א) גמ' אלא במי שדעתו שפלה עליו כדאמרה ליה כו' בכלי מכוער אמר לה אי בת מלכא אבוך במאי רמי חמרא אמרה ליה במאני דפחרא אמר לה כ"ע במאני דפחרא ואבוך במאני דפחרא אמרה ליה אלא במאי מירמי אמר לה כגון אתון דחשביתון רמו:

(ב) רש"י ד"ה (כעבי עובדי כוכבים) תא"מ וי"ב ס"א רשעים: (ג) ד"ה שמוסיפין טפשות דכתיב אשר נוחלנו מתרגם כו' כל"ל: (ד) ד"ה יפולו כו' אמור לו (מתרי תורה) תא"מ וי"ב ס"א דברי תורה: (ה) ד"ה שאשה כו' מים יין וחלב בלא כסף זו התורה מי שאינו נותן: (ו) ד"ה בפחות כו' דפחרא הס"ד ואח"כ מה"ד א"ל אי בת מלכא את כו' בשחוק אמר: (ז) ד"ה כי היכי כו' הכי אמרי לה כי היכי דיין משתמר: (ח) תוס' ד"ה אי הוו כו' פי' אם היו שונאים. נ"ב ולהאי פירושא איתא משופריה דיעקב ולרבי אבהו אגל לפרש"י קשיא:

גליון הש"ם

תוס' ד"ה אף ד"ת וכו'. וה"נ אימא התם במדלא דגרים רבה פ"מ:

רבינו חננאל

אמר ר' אבהו גדול יום הגשמים כיום שנתנה בו תורה כו'. כל העוסק בתורה לשמה נעשית לו סם חיים, שנאמר עץ חיים היא למחזיקים בה והמתעסק שלא לשמה נעשית לו סם המות, שנאמר יערף כמטר לקחי, ואין עריפה אלא הריגה. אמר ר' יוחנן, כתיב כי האדם עץ השדה, אם תלמיד חכם הוא הגון, ממנו תאכל ואותו לא תכרת, ואם אינו הגון, אותו תשחית וכרת. **דברי תורה** אין מתקיימין ביחידי. שנאמר חרב (על) [אל] הבדים ונואלו. **והקטנים מחדדין את הגדולים.** והיינו דאמ' ר' דאמ' ר' הרבה תורה למדתי מרבותי ומחבריי יותר מהם ומתלמידי יותר מכולם.

רבינו גרשום

ששקולה כתחיית המתים. ששניהם חיים לעולם. אלא להכי כתיב כי האדם [עץ השדה], שת"ח נמשל בו. וממנו תאכל. כלומר, שיכול להבין בתורה. אותו תשחית וכרת, שהתורה משחתת בו. **נואלו שרי צוען.** והרי הן היו חוטאין. **בפחות שבכלים.** כלי חרס.

עין משפט נר מצוה

א [מיי' פ"ב מהל' מ"ת הלכה יג]:

בא ב מיי' פ"ד מהל' מ"ת הל' ח טוש"ע י"ד סימן רמו סעיף ז:

כב ג מיי' שם פ"ג הלכה ט:

תורה אור השלם

1. יַעֲרֹף כַּמָּטָר לִקְחִי תִּזַּל כַּטַּל אִמְרָתִי כִּשְׂעִירִים עֲלֵי דֶשֶׁא וְכִרְבִיבִים עֲלֵי עֵשֶׂב:
דברים לב ב
2. כִּי לֶקַח טוֹב נָתַתִּי לָכֶם תּוֹרָתִי אַל תַּעֲזֹבוּ:
משלי ד ב
3. עֵץ חַיִּים הִיא לַמַּחֲזִיקִים בָּהּ וְתֹמְכֶיהָ מְאֻשָּׁר:
משלי ג יח
4. רִפְאוּת תְּהִי לְשָׁרֶךָ וְשִׁקּוּי לְעַצְמוֹתֶיךָ:
משלי ג ח
5. כִּי מֹצְאֵי מָצָא חַיִּים וַיָּפֶק רָצוֹן מֵיְיָ:
משלי ח לה
6. וְהוֹרְדוּ זְקֵנֵי הָעִיר הַהִוא אֶת הָעֶגְלָה אֶל נַחַל אֵיתָן אֲשֶׁר לֹא יֵעָבֵד בּוֹ וְלֹא יִזָּרֵעַ וְעָרְפוּ שָׁם אֶת הָעֶגְלָה בַּנָּחָל:
דברים כא ד
7. כִּי תָצוּר אֶל עִיר יָמִים רַבִּים לְהִלָּחֶם עָלֶיהָ לְתָפְשָׂהּ לֹא תַשְׁחִית אֶת עֵצָהּ לְנַדֵּחַ עָלָיו גַּרְזֶן כִּי מִמֶּנּוּ תֹאכֵל וְאֹתוֹ לֹא תִכְרֹת כִּי הָאָדָם עֵץ הַשָּׂדֶה לָבֹא מִפָּנֶיךָ בַּמָּצוֹר:
דברים כ יט
8. רַק עֵץ אֲשֶׁר תֵּדַע כִּי לֹא עֵץ מַאֲכָל הוּא אֹתוֹ תַשְׁחִית וְכָרָתָּ וּבָנִיתָ מָצוֹר עַל הָעִיר אֲשֶׁר הִוא עֹשָׂה עִמָּךְ מִלְחָמָה עַד רִדְתָּהּ:
דברים כ כ
9. בַּרְזֶל בְּבַרְזֶל יָחֵד וְאִישׁ יַחֵד פְּנֵי רֵעֵהוּ:
משלי כז יז
10. הֲלוֹא כֹה דְבָרִי כָּאֵשׁ נְאֻם יְיָ וּכְפַטִּישׁ יְפֹצֵץ סָלַע:
ירמיהו כג כט
11. חֶרֶב אֶל הַבַּדִּים וְנֹאָלוּ חֶרֶב אֶל גִּבּוֹרֶיהָ וָחָתּוּ:
ירמיהו נ לו
12. וַיֹּאמֶר אַהֲרֹן אֶל מֹשֶׁה בִּי אֲדֹנִי אַל נָא תָּשֵׁת עָלֵינוּ חַטָּאת אֲשֶׁר נוֹאַלְנוּ וַאֲשֶׁר חָטָאנוּ:
במדבר יב יא
13. נוֹאֲלוּ שָׂרֵי צֹעַן נִשָּׂאוּ שָׂרֵי נֹף הִתְעוּ אֶת מְצַרַיִם פִּנַּת שִׁבְטֶיהָ:
ישעיהו יט יג
14. לִקְרַאת צָמֵא הַתִּיוּ מָיִם יֹשְׁבֵי אֶרֶץ תֵּימָא בִּלַּחְמוֹ קִדְּמוּ נֹדֵד:
ישעיהו כא יד
15. הוֹי כָּל צָמֵא לְכוּ לַמַּיִם וַאֲשֶׁר אֵין לוֹ כֶּסֶף לְכוּ שִׁבְרוּ וְאֱכֹלוּ וּלְכוּ שִׁבְרוּ בְּלוֹא כֶסֶף וּבְלוֹא מְחִיר יַיִן וְחָלָב:
ישעיהו נה א
16. יִפְרְצוּ מַעְיְנֹתֶיךָ חוּצָה בָּרְחֹבוֹת פַּלְגֵי מָיִם:
משלי ה טז
17. יִהְיוּ לָךְ לְבַדֶּךָ וְאֵין לְזָרִים אִתָּךְ:
משלי ה יז

בראתים לא נאמר אלא בראתיו. פי' דמשמע דמהדר אגשם ואם כן משום דגדול יום הגשמים כיום שנברא בו שמים וארץ משמבא ביה הקב"ה אי הוה כתיב בראתים הוה משמע דאהדר אשמים וארץ: **פנים** נזעמים לשון סתר. פירוש בשביל לשון שקר שאומר לשון הרע הרוח לפון תבטל הגשם והיינו פניס נזעמים: **מותר** לקרותו רשע. אף על גב דאמרי' בקדושין (דף כח.) הקורא לחבירו רשע יורד עמו לחייו לזה מותר דודאי נכשל בעבירה ועומד במורדו דהכתת פניו ענתה בו: **בהורין.** לשון בהרות טרוק"ש בלע"ז:

אי הוו סנו טפי הוו גמירי דבר אחר מה שלשה משקין הללו אין נפסלין אלא בהיסח הדעת אף דברי תורה אין משתכחין אלא בהיסח הדעת אמר רבי חמא בר' חנינא גדול יום הגשמים (א) כיום שנבראו שמים וארץ שנאמר [1] הרעיפו שמים ממעל ושחקים יזלו צדק תפתח ארץ ויפרו ישע וצדקה תצמיח יחד אני ה' בראתיו לא נאמר אלא בראתיו גדול יום הגשמים שאפי' ישועה פרה ורבה בו שנאמר תפתח ארץ ויפרו ישע אמר רבי תנחום בר חנילאי אין הגשמים יורדים אלא א"כ נמחלו עונותיהן של ישראל שנאמר [2] רצית ה' ארצך שבת שבות יעקב נשאת עון עמך כסית כל חטאתם סלה א"ל זעירי מדיהבת לרבינא אתון מהכא מתניתו לה אנן מהכא מתנינן לה [3] ואתה תשמע השמים וסלחת לחטאת וגו' אמר ר' תנחום בריה דרבי חייא איש כפר עכו אין הגשמים נעצרין אא"כ נתחייבו שונאיהן של ישראל כליה שנאמר [4] ציה גם חום יגזלו מימי שלג שאול חטאו א"ל זעירי מדיהבת לרבינא אתון מהכא מתניתו לה אנן מהכא מתנינן לה [5] ועצר את (ג) השמים ואבדתם מהרה אמר רב חסדא אין הגשמים נעצרין אלא בשביל ביטול תרומות ומעשרות שנאמר ציה גם חום יגזלו מימי שלג מאי משמע (ד) תנא דבי רבי ישמעאל בשביל דברים שצויתי אתכם בימות החמה ולא עשיתם יגזלו מכם מימי שלג בימות הגשמים אמר רבי שמעון בן פזי אין הגשמים נעצרין אלא בשביל מספרי לשון הרע שנאמר [6] רוח צפון תחולל גשם ופנים נזעמים לשון סתר אמר רב סלא אמר רב המנונא אין הגשמים נעצרין אלא בשביל עזי פנים שנאמר [7] וימנעו רביבים ומלקוש לא היה ומצח אשה זונה היה לך וגו' ואמר רב סלא אמר רב המנונא כל אדם שיש לו עזות פנים סוף נכשל בעבירה שנאמר ומצח אשה זונה היה לך רב נחמן אמר בידוע שנכשל בעבירה שנאמר היה לך ולא נאמר יהיה לך אמר רבה בר רב הונא כל אדם שיש לו עזות פנים מותר לקרותו רשע שנאמר [8] העז איש רשע בפניו רב נחמן בר יצחק אמר מותר לשנאותו שנאמר [9] ועז פניו ישונא אל תקרי ישונא אלא ישנא אמר רב קטינא אין הגשמים נעצרין אלא בשביל ביטול תורה שנאמר [10] בעצלתים ימך המקרה (ב) בשביל עצלות שהיה בישראל שלא עסקו בתורה נעשה שונאו של הקב"ה מך ואין מך אלא עני שנאמר [11] ואם מך הוא מערכך ואין מקרה אלא הקב"ה שנאמר [12] המקרה במים עליותיו רב יוסף אמר מהכא [13] ועתה לא ראו אור בהיר הוא בשחקים ורוח עברה ותטהרם ואין אור אלא תורה שנאמר [14] כי נר מצוה ותורה אור בהיר הוא בשחקים תנא דבי ר' ישמעאל אפילו בשעה שרקיע נעשה בהורין בהורין להוריד טל ומטר רוח עברה ותטהרם אמר ר' אמי אין הגשמים נעצרין אלא בעון גזל שנאמר [15] על כפים כסה אור בעון כפים כסה אור ואין כפים אלא חמס שנאמר [16] ומן החמס אשר בכפיהם ואין אור אלא מטר שנאמר [17] יפיץ ענן אורו מאי תקנתיה ירבה בתפלה שנאמר [15] ויצו עליה במפגיע (ג) ואין פגיעה אלא תפלה שנאמר [18] ואתה אל תתפלל בעד העם הזה [וגו'] ואל תפגע בי וא"ר אמי מאי דכתיב [19] אם קהה הברזל והוא לא פנים קלקל אם ראית רקיע שקיהה כברזל מלהוריד טל ומטר בשביל מעשה הדור שהן מקולקלין שנא' והוא לא פנים קלקל מה תקנתן יתגברו ברחמים שנא' [19] וחילים יגבר ויתרון הכשיר חכמה כל שכן אם הוכשרו מעשיהן מעיקרא ריש לקיש אמר אם ראית תלמיד

שלמודו

מפזרת העבים: (ד) המלאך אף בני (ה) שמו יפיץ ענן אורו גשם שלו: **וילו.** הקדוש ברוך הוא: **עליה.** על הגשם שירד: **במפגיע.** כשיתפלל עליה כמו ואל תפגע בי: **קהה הברזל.** כמו הקהה את שיניו (ו) ושיני בניס תקהינה (ירמיה לא): **והוא לא פנים קלקל.** שקלקלו הדור: **וכ"ש אם הוכשרו מעשיהן.** קודם לכן והכי משמע ויתרון הכשיר לחכמה אם הכשירו מעשיהן ממחילה שיבואו הגשמים יותר מבחיליים יגבר שהן מגבירין חיליים ועומדין בתפלה בזמן שקלקלו:

שלמודו

אי הוו סנו טפי הוו גמירי. שאי אפשר לנאה להשפיל דעתו ובא לידי שכחה: **בהיסח הדעת.** שאם לא ישמרם יפה יהו נשפכין או נופל לתוכן דבר מאוס ונפסלים מלשתות בדבר קל יותר משמן ודבש שמתוך שהן עביס ליפה הפסולת למעלה ואפשר אדם נוטל העליון וזורקו לחוץ והתחתון בר ונקי מה שאין כן במשקה גלול שאינו עב קליי"ר בלע"ז: **בהיסח הדעת.** אם אינו מחזירם תמיד: **שנאמר הרעיפו שמים ממעל ושחקים יזלו לדק תפתח ארץ ויפרו ישע ולדקה תצמיח יחד אני ה' בראתיו בראתים לא נאמר.** דמשמע אשחקים יזלו קאי אלא אני ה' בראתיו לטל ומטר שמע מינה שמשתבח ומתפאר (ג) הקב"ה במטר השמים: **ישועה פרה ורבה בו.** מלילי זכות נכנסין לפניו ביום הגשמים שמזכיר (ד) לישועה מתוך שעת רצון הוא. לישע דקרא ויפרו ישע ואימתי בזמן שהשחקים יזלו לדק: **רצית ה' ארצך.** במים: **נשאת עון עמך.** מיד: ה"ג **א"ל מר זעירי מדיהבת לרבינא אתון.** זעירי סתם היה מן הראשונים ורבינא סוף הוראה ולא ראו זה את זה: **ואתה תשמע השמים וגו'.** ואומר ונתת מטר על ארצך בתפלה דשלמה: **ציה גם חום יגזלו מימי שלג.** כשציה גם חום גוזלין מימות השלג שאין יורדין מטר כמשפטם בידוע ששאול חטאו: **ולא יהיה מטר.** וסמיך ליה ואבדתם: **ציה.** דריש לשון צוי. דבריס שצויתי אתכם בימות החמה תרומות ומעשרות גזלו מימי שלג את המטר: **רוח צפון תחולל גשם ופנים נזעמים לשון** (ה) **שקר.** תחולל תבטל כמו לא יחל דברו (במדבר ל). כדאמרי' ביבמות (דף עב.) דרוח לפון ברור הוא ומביא אורה לעולם. מה שגשמים נעצרין ופניס נזעמין שמראה הקב"ה שאינו מביא מטר לעולם מפני לשון שקר רכילות. ופשט המקרא כשם שרוח לפון תחולל גשם כך פניס נזעמים מפני לשון שקר: **וימנעו רביבים.** משום דמאחת הכלס שהיה בך עזות: **היה.** משמע כבר נכשל: **העז איש.** שיש בו עזות פניס אמור לו רשע בפניו ואין בו משום מלקות כדאמרי' במסכת קדושין (דף כח.) ומשום דבר זה בלבד מותר לקרותו רשע: **מותר לשנאותו.** אע"ג דכתיב (ו) ואהבת לרעך כמוך: **ועז פניו ישונא.** ועז כתיב חסר ו' מי שהוא עז פניס ישנא בשו"א (ז): **ימך.** כמי שאין בו כח להוריד טל ומטר: **ועתה לא ראו אור.** מפני שלא ראו אור של תורה: **אפילו כשהשמים בהורין.** כמו בהרת. מגומר בעביס ורוצה להוריד גשמים רוח עברה ותטהרם

ה) שבת לב:, **ו)** [מגילה יח.], **ז)** [לקמן ח. ברכות כו: סוטה יד. סנהדרין לה:], **ח)** בס"ת: שמכה, **ט)** [ל"ל סתרן], **י)** [ויקרא יט], **יא)** [ל"ל בס"ן שמאלית וא"ל עי' מהרש"א בח"ל], **יב)** [מיוב לז], **יג)** [בהגדה של פסח],

הגהות הב"ח

(א) גמרא גדול יום הגשמים כיום שנבראו ס"א מיום: **(ב)** שם ועצר את השמים ולא יהיה מטר ואבדתם: **(ג)** רש"י ד"ה שנאמר כו' ומתפאר בו הקב"ה (ומיא שמים) תא"מ וי"ב ס"א אין זה ולספריס דגרסי גדול יום הגשמים מיום שנברא הי' ניחא ומכריח ממה שמיא שמים אלמא דגדול מיום: **(ד)** ד"ה אפי' כו' המלאך אף בני. נ"ב לשון רש"י באיוב אף בני שם מלאך הממונה על הענינים והוא יפיץ ענן מטרו של המקום:

רבינו חננאל

(למה) אין הגשמים יורדין בעולם אלא אם כן נמחלו עונותיהם של ישראל, שנאמר רצית ה' ארצך וגו', נשאת עון עמך וגו', ואתה תשמע השמים וסלחת לחטאת עבדיך ועמך ישראל כי תורם את הדרך הטובה אשר ילכו בה ונתת מטר על ארצך אשר נתת לעמך לנחלה. אין הגשמים נעצרים אלא אם כן נתחייבו שונאי ישראל כלייה כו'. או בשביל תרומה ומעשרות. ובשביל מספרי לשון הרע. ובשביל עזי פנים. וכל מי שיש לו עזות פנים ודאי נכשל בעבירה. ומותר לקרותו רשע, שנאמר העז איש רשע בפניו. ומותר לשנאותו [שנאמר] ועז פניו ישונה, אל תקרי ישונה אלא ישנה. אין הגשמים נעצרין אלא בעון גזל, שנאמר על כפים כסה אור. ואין כפים אלא גזל, שנאמר ומן החמס אשר בכפיהם. וכן נמי נעצרין בשביל ישראל שמעשיהם מקולקין, [שנאמר] והוא לא פנים קלקל.

רבינו גרשום

נפסלין בהיסח הדעת. כלומר מפסידין כשאין משתמרין. אלא בראתיו. דהיינו בריית עולם. שצויתי אתכם בימות החמה. היינו תרומות ומעשרות. שנאמר ומצה. שהוא עז פנים, מיד אשה זונה היה לך. ועוז פניו. שמעיז פניו, ישונא. ימוך. שאינו נותן מטר. בהרים בהרים. גדודים. וכ"ש היכא דהוכשרו מעשיהם מעיקרא. דהיינו יתרון הכשר.

מסורת הש"ס

לעזי רש"י

קלי"ר. בהיר, צלול.

שלמודו קשה עליו כברזל בשביל משנתו שאינה סדורה עליו שנאמר [1] והוא לא פנים קלקל מאי תקנתיה ירבה בישיבה שנאמר [1] וחילים יגבר ויתרון הכשיר חכמה כ"ש אם משנתו סדורה לו מעיקרא כי הא דריש לקיש הוה מסדר מתני' ארבעין זמנין כנגד מ' יום שניתנה תורה ועייל לקמיה דר' יוחנן רב אדא בר אהבה מסדר מתני' עשרין וארבע זמנין כנגד תורה נביאים וכתובים ועייל לקמיה דרבא רבא אמר אם ראית תלמיד שלמודו קשה עליו כברזל בשביל רבו שאינו מסביר לו פנים שנאמר והוא לא פנים קלקל מאי תקנתיה ירבה עליו רעים שנאמר וחילים יגבר ויתרון הכשיר חכמה כ"ש אם הוכשרו מעשיו בפני רבו מעיקרא ואמר ר' אמי מאי דכתיב [2] אם ישוך הנחש בלא לחש ואין יתרון לבעל הלשון אם ראית דור שהשמים משתכין (ג) כנחשת מלהוריד טל ומטר בשביל לוחשי לחישות שאין בדור מאי תקנתן ילכו אצל מי שיודע ללחוש דכתיב [3] יגיד עליו רעו ואין יתרון לבעל הלשון ומי שאפשר לו ללחוש ואינו לוחש מה הנאה יש לו ואם לחש ולא נענה מאי תקנתיה ילך אצל חסיד שבדור וירבה עליו בתפלה שנאמר [4] ויצו עליה במפגיע (ד) ואין פגיעה אלא תפלה שנאמר [5] ואתה אל תתפלל בעד העם הזה ואל תשא בעדם רנה ותפלה ואל תפגע בי ואם לחש ועלתה בידו ומגים דעתו עליו מביא אף לעולם שנאמר [3] מקנה אף על עולה רבא אמר שני ת"ח שיושבין בעיר אחת ואין נוחין זה לזה בהלכה מתקנאין באף ומעלין אותו שנאמר מקנה אף על עולה (ה) אמר ר"ל מאי דכתיב אם ישוך הנחש בלא לחש ואין יתרון לבעל הלשון לעתיד לבא מתקבצות ובאות כל החיות אצל הנחש ואומרים לו ארי דורס ואוכל זאב טורף ואוכל אתה מה הנאה יש לך אמר להם ואין יתרון לבעל הלשון אמר רבי אמי אין תפלתו של אדם נשמעת אלא אם כן משים נפשו בכפו שנאמר [6] נשא לבבנו אל כפים (ו) [איני והא] אוקים שמואל אמורא עליה ודרש [7] ויפתוהו בפיהם ובלשונם יכזבו לו ולבם לא נכון עמו ולא נאמנו בבריתו ואף על פי כן [8] והוא רחום יכפר עון וגו' (ז) לא קשיא כאן ביחיד כאן בצבור אמר ר' אמי אין גשמים יורדין אלא בשביל בעלי אמנה שנאמר [9] אמת מארץ תצמח וצדק משמים נשקף וא"ר אמי בא וראה כמה גדולים בעלי אמנה מניין מחולדה ובור ומה המאמין בחולדה ובור כך המאמין בהקב"ה עאכ"ו אמר רבי יוחנן כל המצדיק את עצמו מלמטה מצדיקין עליו הדין מלמעלה שנאמר אמת מארץ תצמח וצדק משמים נשקף רבי חייא בר אבין אמר רב הונא מהכא [10] וכיראתך עברתך ריש לקיש אמר מהכא [11] פגעת את שש ועושה צדק בדרכיך יזכרוך הן אתה קצפת ונחטא בהם עולם ונושע אמר ריב"ל כל השמח ביסורין שבאין עליו מביא ישועה לעולם שנאמר בהם עולם ונושע אמר ריש לקיש מאי דכתיב [12] ועצר את השמים בשעה שהשמים נעצרין מלהוריד (ה) (טל ומטר) דומה לאשה שמחבלת ואינה יולדת והיינו דאמר ריש לקיש משום בר קפרא נאמרה עצירה בגשמים ונאמרה עצירה באשה

נאמרה

אם ראית דור שהשמים משתכין עליו כנחושת מלהוריד גשם עליו וכו'. מכאן מוכיח ר"ת דהא דאמרי' בנגע בתרא (דף יט. ושם) אין טומנין בסלעים מ"ט משום דמשתכי ליה לקדירה ר"ל משתכי מקלקלים המאכל שבקדירה ובלע"ז אורמש"ר והא דאמר לקדירה לאו דוקא לקדירה אלא למאכל שבקדירה דהכי נמי קאמר (שבת דף יח:) האי קדרה חייתא שרי ואין לפרש כפרש"י שפי' התם משתכי משברים הקדירה דא"כ מאי קאמר הכא שהשמים משתכין (ו) ר"ל שהשמים משתברין אלא ודאי משתכים ר"ל מעלין חלודה כמו דבר שבטל ממלאכתו ימים רבים ומתליד ובלע"ז רלוליי"ר: **ואי** לוחש ועלתה בידו ומגים דעתו מביא אף לעולם שנאמר יגיד עליו ריעו וגו'. כלומר אם יגיד עליו רייעו שעל ידו באו הגשמים והוא מגים דעתו מקנה אף עולה כלומר הוא קונה אף ועולה כלומר אם עולה שמגים דעתו עליו הוא מקנה האף:

בחולדה ובור כך בהקב"ה על אחת כמה וכמה.

פי' מתמין בחולדה ובור מעשה היה בנערה אחת היתה רוצה לילך לבית אביה והיה בור בדרך ונפלה ובא בחור אחד ואמר אם אני אעלין תגשאי לי אמרה לו הן ונשבעו ביניהן שהוא לא ישא אשה אחרת והיא לא תגשא לאיש אחר ואמרו מי מעיד ביניהן והיתה חולדה אחת הולכת לפני הבור ואמרו אלו שניים בור וחולדה יהיו עדים ביניהן והלכו לדרכם והיא עמדה בשבועתה והוא נשא אשה אחרת וילדה בן בת חולדה ונשכתו ומת ואילדה לו בן שני ונפל לבור ומת אמרה לו אשתו מה זה המעשה שהגיע לנו שלא כשאר בני אדם נזכר השבועה וסיפר לאשתו כל המעשה אמרה לו א"כ חזור וקחנה וכתב לה גט והלך ונשא את הבתולה והיינו דאמרי' המתמין בבור וחולדה שהעמידו עדותן:

ונגומה

תורה אור השלם

1. אם קֹהָה הַבַּרְזֶל וְהוּא לֹא פָנִים קִלְקַל וְחֵילִים יְגַבֵּר וְיִתְרוֹן הַכְשִׁיר חָכְמָה: קהלת י י
2. אם יִשֹּׁךְ הַנָּחָשׁ בְּלוֹא לָחַשׁ וְאֵין יִתְרוֹן לְבַעַל הַלָּשׁוֹן: קהלת י יא
3. יַגִּיד עָלָיו רֵעוֹ מַקָּנֶה אַף עַל עוֹלָה:
איוב לו לג
4. עַל כַּפַּיִם כִּסָּה אוֹר וַיְצַו עָלֶיהָ בְּמַפְגִּיעַ:
איוב לו לב
5. וְאַתָּה אַל תִּתְפַּלֵּל בְּעַד הָעָם הַזֶּה וְאַל תִּשָּׂא בַעֲדָם רִנָּה וּתְפִלָּה וְאַל תִּפְגַּע בִּי כִּי אֵינֶנִּי שֹׁמֵעַ אֹתָךְ: ירמיהו ז טז
6. נִשָּׂא לְבָבֵנוּ אֶל כַּפָּיִם אֶל אֵל בַּשָּׁמָיִם:
איכה ג מא
7. וַיְפַתּוּהוּ בְּפִיהֶם וּבִלְשׁוֹנָם יְכַזְּבוּ לוֹ:
תהלים עח לו
8. וְהוּא רַחוּם יְכַפֵּר עָוֹן וְלֹא יַשְׁחִית וְהִרְבָּה לְהָשִׁיב אַפּוֹ וְלֹא יָעִיר כָּל חֲמָתוֹ: תהלים עח לח
9. אֱמֶת מֵאֶרֶץ תִּצְמָח וְצֶדֶק מִשָּׁמַיִם נִשְׁקָף:
תהלים פה יב
10. מִי יוֹדֵעַ עֹז אַפֶּךָ וּכְיִרְאָתְךָ עֶבְרָתֶךָ:
תהלים צ יא
11. פָּגַעְתָּ אֶת שֵׁשׂ וְעֹשֵׂה צֶדֶק בִּדְרָכֶיךָ יִזְּכְרוּכוּ הֵן אַתָּה קָצַפְתָּ וַנֶּחֱטָא בָהֶם עוֹלָם וְנִוָּשֵׁעַ:
ישעיהו סד ד
12. וְחָרָה אַף יְיָ בָּכֶם וְעָצַר אֶת הַשָּׁמַיִם וְלֹא יִהְיֶה מָטָר וְהָאֲדָמָה לֹא תִתֵּן אֶת יְבוּלָהּ וַאֲבַדְתֶּם מְהֵרָה מֵעַל הָאָרֶץ הַטֹּבָה אֲשֶׁר יְיָ נֹתֵן לָכֶם:
דברים יא יז

רבינו גרשום

והוא לא פנים קלקל. שלא הראה פנים במשנה, קלקל בתלמוד. והוא לא פנים. שאין רבו מסביר לו פנים. ירבה עליו רעים לרצות את רבו שיסביר לו פנים. משתכין. מחליד. לוחשי לחישות. שיודעין להתפלל ואין מתפללין. מקנה. שמגים דעתו, אף על עולה, מעלה כעס על העולם. ומעלין[ן] אותו. שמסלקין אותו מן העולם. מה הנאה יש לך. שאתה נושך ואינך אוכל. כאן ביחיד. נשא לבבנו. כאן בצבור. ויפתוהו בפיהם. מצדיקים עליו מלמעלה. כדכתיב וסביביו נשערה מאד.

מסורת הש"ס

(א) [נעיל ז: וש"נ], (ב) ערכין טו:, (ג) גי' רש"ל, (ד) [בשלמות ס"ס קסג מיתם קדיין מהדדי לא קשיא כאן בימיד וכו' וכ"ל בע"י מעתה אין עוכך להגהת רש"ל נעיל בסמוך אינו והא], (ה) [ביקונו מיתא מעכו], (ו) [נ"ל מלהוריד], (ז) [מלכים ח ב],

הגהות הב"ח

(א) גמ' דור שהשמים משתכין עליו כמשמע מלהוריד כו' לחישות שאין באותו הדור מאי: (ב) רש"י ד"ה שלמודו כו' משמע קרא והוא לא פנים קלקל שאינו יודע: (ג) ד"ה ולך כו' מציאו הקב"ה בדין (אלל נחמ) תמ"מ. וע"כ ס"א אינו ונגירסא שלפנינו ל"ל מביאן: (ד) ד"ה ואעפ"כ כו' מכוונת בכפו מבחוץ הס"ד. נ"ב כלומר עם כפו: (ה) ד"ה מחולדה כו' מעשה בנחור אחד. נ"ב עי' בערוך ערך חלד מבאר המעשה בתרגומו: (ו) תוס' ד"ה אם כו' קאמר הכא שהשמים משתכין שאין ר"ל שהשמים:

לעזי רש"י

רודדיליי"א [רידדויל"א]. חלודה.

רבינו חננאל

תלמיד שתלמודו קשה עליו, מפני שאין רבו מסביר לו פנים, בהלכה. אם ראית הגשמים נעצרין ומתכסין, שאין בדור לוחש לחישות כראוי כו'. אין הגשמים יורדין אלא בשביל בעלי אמונה שנאמר אמת מארץ תצמח. א"ר יוחנן כל המצדיק עצמו מלמטה, ומחזיק דרך החסידות, אפילו מעט אם יטה מדקדקין עליו מלמעלה ולוקחין הדין ממנו, שנאמר אמת מארץ תצמח וצדק משמים נשקף. ועוד מהכא, וכיראתך עברתך, לפי דקדוקך ביראתך כן מדקדקין עליך בעברתך. ועוד מהכא, בדרכיך יזכירוך, כפי דרכך מזכירין אותך מלמעלה. אמר ר' יהושע בן לוי כל ששמח ביסורין הבאין עליו מביא ישועה לעולם שנאמר הן אתה קצפת ונחטא [בהם] עולם ונושע. הן קצפת והכית אותנו בשביל חטאתינו שחטאנו, שמחנו בהן, כלומר הודינו, כי הכאה זו בשביל עוונותינו היא עולם ונושע, ראויה זו להיות (תשובה) [ישועה] לעולם. אמר רבי שמעון בן לקיש נאמרה עצירה ולידה ופקידה באשה, וכנגדן ברקיע ובארץ.

ונצומה ונבקשה מאלהינו. ויעתר לנו פירוש מדקאמר על [זאת] משמע דאיכא מילתא אחריתא וכן פירש בסמוך על דנא: **אלא** בדבר הסמוי מן העין שנאמר יצו ה' וגו'. תימה דאמרינן פרק כל הבשר (חולין דף קה:) גבי הני שקולאי דדרו חביתא דחמרא בעו לאתפוחי אותבוהו תותי מרזיבא פקע חביתא ומפרש שם בשביל השד שהיה שם עד דאכפייה מר בר רב אשי לשד לשלם אמר ליה שילא למר בר רב אשי ליקבע לי מר זימנא דאיזיל ואשלם קבע ליה זימנא כי מטא זימניה איעכב ואמר ליה אמאי לא אתית בזמנך אמר ליה כל מידי דלייר ואתיס וכייל ומני לית לן רשות למישקל מיניה אלמא בדבר המדוד והמנוי לית ליה רשות למשקל מיניה ובדבר הסמוי אית ליה רשות אלמא אין ברכה בדבר הסמוי וי"ל דלא קשה מידי דהא דקאמר התם (ה) היינו טעמא דלית להו אלא בדבר הפקר ולא דבר דכייל ומנוי או לייר ואתיס היינו בשביל דאין ברכה מצויה בהני ולית בהו דבר הפקר והאי דבעלים ניהו אלא בדבר הסמוי והיינו מטעם הדברכה מצויה בדבר הסמוי ומה שמתברכה בשביל הברכה אית להו רשות למישקל בסמוי דהיינו כמו הפקר שאין לשום אדם זכות בו אי נמי הכא מיירי בדבר המנוי והמדוד בלא לייר ואתיס ובהא אית להו רשותא והתם מיירי במדוד ומנוי וכייל ולייר ואתיס ובהא לית להו רשותא: **גדול** יום גשמים כיום קיבוץ גליות שנאמר שובה ה' את שביתנו כאפיקים בנגב וגו'. ואם תאמר אמאי לא קאמר גדול יום הגשמים יותר מקיבוץ גליות דהא כאפיקים בנגב כתיב ומי נתלה במי קטן נתלה בגדול שאפיקים גדולים מיום קיבוץ גליות דהכי נמי אמר (לעיל דף ז.) יערוף כמטר לקחי מי נתלה במי קטן נתלה בגדול וי"ל דה"פ אנו מתפללים הכי שובה ה' את שביתנו כאפיקים היורדין בנגב שגדול יום קיבוץ כאפיקים בנגב מ"כ עשה עמנו לטובה אות בקבוץ גליות בהיות כי זה כמו זה ואפיקים בנגב תחדש בכל יום כיום קיבוץ גליות אבל יותר לא: עשר

נאמרה עצירה באשה שנאמר [1] כי עצר עצר ה' בעד כל רחם ונאמרה עצירה בגשמים דכתיב [2] ועצר את השמים נאמר לידה באשה ונאמר לידה בגשמים נאמר לידה באשה דכתיב [3] ותהר ותלד בן ונאמר לידה בגשמים דכתיב [4] והולידה והצמיחה נאמר פקידה באשה ונאמר פקידה בגשמים נאמר פקידה באשה דכתיב [5] וה' פקד את שרה ונאמר פקידה בגשמים דכתיב [6] פקדת הארץ ותשקקה רבת תעשרנה פלג אלהים מלא מים מאי פלג אלהים מלא מים תנא כמין קובה יש ברקיע שממנה גשמים יוצאין אמר רבי שמואל בר נחמני מאי דכתיב [7] אם לשבט אם לארצו אם לחסד ימציאהו אם לשבט בהרים ובגבעות אם לחסד ימציאהו לארצו בשדות ובכרמים אם לשבט לאילנות אם לארצו לזרעים אם לחסד ימציאהו בורות שיחין ומערות בימי רבי שמואל בר נחמני הוה כפנא ומותנא אמרי היכי נעביד [א] ניבעי רחמי אתרתי לא אפשר אלא ליבעי רחמי אמותנא וכפנא ניסבול אמר להו ר' שמואל בר נחמני [ב] ניבעי רחמי אכפנא דכי יהיב רחמנא שובעא לחיי הוא דיהיב דכתיב [8] פותח את ידך ומשביע לכל חי רצון ומנלן דלא מצלינן אתרתי דכתיב [9] ונצומה ונבקשה מאלהינו על זאת מכלל דאיכא אחריתי במערבא אמרי משמיה דר' חגי מהכא [10] ורחמין למבעא מן קדם אלה שמיא על רזא דנא מכלל דאיכא אחריתי בימי ר' זירא גזור גזרה וגזור דלא למיתב בתעניתא אמר להו ר' זירא [ג] נקבליה עילוון ולכי בטיל הגזירה ליתביה אמרי ליה מנא לך הא אמר להו דכתיב [11] ויאמר אלי אל תירא דניאל כי מן היום הראשון אשר נתת את לבך להבין ולהתענות לפני אלהיך נשמעו דבריך אמר רבי יצחק אפילו שנים כשני אליהו וירדו גשמים בערבי שבתות אינן אלא סימן קללה היינו [ד] דאמר רבה בר שילא [ה] קשה יומא דמיטרא כיומא דדינא אמר אמימר אי לא דצריך לברייתא בעינן רחמי ומבטלינן ליה ואמר רבי יצחק שמש בשבת צדקה לעניים שנאמר [12] וזרחה לכם יראי שמי שמש צדקה ומרפא ואמר רבי יצחק גדול יום הגשמים שאפילו פרוטה שבכים מתברכת בו שנאמר [13] לתת מטר ארצך בעתו ולברך את כל מעשה ידך ואמר רבי יצחק [ו] אין הברכה מצויה אלא בדבר הסמוי מן העין שנאמר [14] יצו ה' אתך את הברכה באסמיך תנא דבי ר' ישמעאל אין הברכה מצויה אלא בדבר שאין העין שולטת בו שנאמר יצו ה' אתך את הברכה באסמיך ת"ר [ז] הנכנס למוד את גרנו אומר יר"מ ה' אלהינו שתשלח ברכה במעשה ידינו התחיל למוד אומר ברוך השולח ברכה בכרי הזה מדד ואח"כ בירך הרי זו תפלת שוא לפי שאין הברכה מצויה לא בדבר השקול ולא בדבר המדוד ולא בדבר המנוי אלא בדבר הסמוי מן העין: קיבוץ גייסות צדקה [ח] (מעשה) פרנס סימן: אמר רבי יוחנן גדול יום הגשמים כיום קבוץ גליות שנאמר [15] שובה ה' את שביתנו כאפיקים בנגב ואין אפיקים אלא מטר שנאמר [16] ויראו אפיקי ים ואמר רבי יוחנן גדול יום הגשמים שאפילו גייסות פוסקות בו שנאמר [17] תלמיה רוה נחת גדודיה ואמר רבי יוחנן אין הגשמים נעצרין אלא בשביל פוסקי צדקה ברבים ואין נותנין שנאמר [18] נשיאים ורוח וגשם אין איש מתהלל במתת שקר וא"ר יוחנן מאי דכתיב

עשר

נאמרה עצירה באשה שנאמר. כלומר על כולן מבקשים רחמים: **פלג.** בריכה: **כמין קובה.** אהל מלא מים: **אם לשבט.** אם גזר הקב"ה רוב גשמים לרעה אז יורדים בכח כשבט שמכה בכח וחזרו בתשובה הקב"ה מורידן על הריס וגבעות מקום שאין שם מים: **אכל אם לחסד.** שיורדין בנחת ימציאהו לארצו לארץ ישראל: **אחרתי.** לא בעינן רחמי אהדדי כדלקמן: **נבעי רחמי אכפנא.** דליתיב שובעא ומותנא ליבטל ממילא: **דכי יהיב רחמנא שובעא לחיי הוא דיהיב.** לחיים ולא למתים דאינו מביא שובעא כדי להמית בני אדם אלא כדי שיחיו: **משביע לכל חי רצון.** שובע נותן לבני אדם חיים: **על זאת.** על הדא משמע. בעזרא כתיב: **על רזא דנא.** בדניאל כתיב: **דלא ליהבו בתעניתא.** דלא בעו דליתי ברכה לעולם בשבילן: **ניקבל עילוון.** יומי תעניתא דמשוס קבלה מהני לן כתעניתא וכי בטיל גזרה [ב] עבדין להו: **ומנלן דעבדינן הכי.** כלומר דמהני אי עבדינן הכי: **אשר נתת לך להתענות לפני אלהיך נשמעו דבריך.** אלמא משקיבל עליו נשמעו דבריו: **כשני אליהו.** בימי אחאב שהיה העולם צריך לגשמים דכתיב (מלכים א יז) אם יהיה השנים האלה טל ומטר כי אם לפי דברי: **סימן קללה.** שבני אדם צריכים לחזר בשוק לקנות סעודת שבת [ג]: **קשי יומי דמיטרא.** שאין בני אדם יכולין לעשות צרכיהן: **כיומא דדינא.** שני וחמישי שמתקבצין בני אדם לדון עם חבריהן כתקנת עזרא. שיש הומות וקולות ואושות ביום הגשמים כיום הדין. ובערב שבת כל שכן דקשי מיטרא: [ד] **והיינו דאמר ר' שילא: ומבטלינהו.** לירידת גשמים שטורחין בני אדם ואינן יכולין לצאת ולבא: **לדקה לעניים.** שמתעדנין בה ונוח להן יום ברוח ומתממין בה ביום הלינה: **ירא שמי.** שומרי שבת: **פרוטה שבכים.** אפי' מעשה ידיס שאינן צריכים לגשמים מתברכין: **ברוך השולח ברכה.** [ה] שיפוע. ומזכיר בה מלכות ואזכרה ככל הברכות כולן: **הרי זו תפלת שוא.** [ו] ושוב אין ברכה נכנסת בה: **בדבר הסמוי מן העין.** שאינו יודע הסכום: **כאפיקים.** כאפיקי נחלים: **בנגב.** [ז] יבשה. והנה תרגומו [ח] מתרגמינן נגיבו: **אפיקי ים.** מולאי [ד] יס. אלמא אפיק לשון מים ואפיקים בנגב נמי לשון גשמים: **גייסות.** חיילות. כשאתה מרווה תלמי הארץ בגשם מיד גדודים ומחין כדלקמן: **פוסקי צדקה ברבים.** לשם ולפנים. ואורחא דמילתא נקט שאין אדם עשוי לפסוק צדקה בינו לבין עצמו ואינו נותן: **נשיאים ורוח.** באין לעולם כאילו גשמים יורדין ואינן יורדין בשביל האיש המתהלל במתת שקר לכשם שהוא עושה לפנים ומחניף את העניים אף שמים מחניפין את הארץ שמראין נשיאים ורוח וגשם אין. אי נמי אין קאי אגשמתם דמכל אלו נעצרין: ליוקא

עין משפט נר מצוה

כג א ב טוש"ע ח"מ סי' תקעו סעיף טו:
כד ג שם סימן תקעא סעיף ג:
כה ד מיי' פ"ו מהל' ברכות הלכה כב סמג עשין כז טוש"ע ח"מ סימן לז סעיף ג:

הגהות הב"ח

(א) רש"י ד"ה סימן כו' קעודת שבת הס"ד ואחר כך מס"ד והיינו דאמר ר' שילא קבי יומי דמיטרא שאין כו' עד כ"ש דקבי מיטרא מס"ד ומבטלינהו לירידת גשמים כו': (ב) ד"ה הרי זו תפלת שוא דשוב אין ברכה: (ג) ד"ה בנגב לשון יובש והנה מרגו: (ד) ד"ה פוקיף יס מולאי מים אלמא כו' כל"ל: (ה) תוס' ד"ה אלא כו' דהא דקאמר התם הכי היינו טעמא:

מוסף רש"י

אין הברכה מצויה. שמתברך וכבר מאליו, פוס"ר"ן בלע"ז (ב"מ מב.). באסמיך. דרש ליה לשון דבר הסמוי מן העין (שם). שאין העין שולטת בו. שנאמר באסמיך, לשון גמיס (שם).

רבינו חננאל

פקידה שנאמר פקדת ארץ ותשוקקה, לידה שנאמר והולידה והצמיחה, עצירה שנא' ועצר את השמים. תנא כמין קובה יש ברקיע ומשם גשמים יורדים, שנאמר פלג אלהים מלא מים. הוה כפנא ומותנא, אמרי לא איפשר למיבעי רחמי אתרתי, דכתיב ונצומה ונבקשה מאלהינו על זאת. במערבא אמרי, ורחמין למיבעי מן קדם אלהא על רזא דנא, מכלל דאיכא (אחד) אחריתי. אלא מיבעי רחמי אכפנא ומותנא [לא] נסבול, דכי יהב רחמנא שובעא לחיי הוא דייהב, שנאמר פותח את ידך ומשביע לכל חי רצון. בימי רבי זירא גזור שמדא, ומנעום מלקבוע תענית. אמר ר' זירא ניקבליה עילון מהשתא, ולכי בטיל שמדא ניתוב בתעניתא, שנאמר ויאמר אלי אל תירא דניאל כי מן היום אשר נתת לבך להבין ולהתענות וגו'. גשמים (בליל') [בערבי] שבתות אפילו שנים כשני אליהו סימן קללה הן. אין הברכה מצויה לא בדבר המדוד ולא בדבר המנוי ולא בדבר השקול אלא בדבר הסמוי מן העין שנאמר יצו ה' אתך את הברכה באסמיך. א"ר יוחנן אין הגשמים נעצרין אלא בשביל פוסקי צדקה ברבים ואינם נותנים שנאמר נשיאים ורוח וגשם אין וגו'.

רבינו גרשום

אם לשבט. דאתי ברזיא. להרים, שילך על ההרים. אם לחסד. שיורד בנחת, ימציאהו, ליישוב. צדקה לעניים. שמתחממין שהן ערומים. בערבי שבתות. סימן קללה הוא, שאין יכולין לטרוח לכבוד שבת.

מסורת הש"ס

ג) כ"מ פס., ב) עיין בר"ף בע"י פירושו, ג) ב"מ מב., ד) [ל"ל מעבר], ה) בס"ג: שמדא, ו) [ד"ה והיינו לפני ד"ה קשי] ז) [ל"ל ופסנ], ח) [בראשית מ],

תורה אור השלם

1. כִּי עָצֹר עָצַר יְיָ בְּעַד כָּל רֶחֶם לְבֵית אֲבִימֶלֶךְ עַל דְּבַר שָׂרָה אֵשֶׁת אַבְרָהָם: בראשית כ יח
2. וְחָרָה אַף יְיָ בָּכֶם וְעָצַר אֶת הַשָּׁמַיִם וְלֹא יִהְיֶה מָטָר וְהָאֲדָמָה לֹא תִתֵּן אֶת יְבוּלָהּ וַאֲבַדְתֶּם מְהֵרָה מֵעַל הָאָרֶץ הַטֹּבָה אֲשֶׁר יְיָ נֹתֵן לָכֶם: דברים יא יז
3. וַתַּהַר וַתֵּלֶד בֵּן וַתֹּאמֶר אָסַף אֱלֹהִים אֶת חֶרְפָּתִי: בראשית ל כג
4. כִּי כַּאֲשֶׁר יֵרֵד הַגֶּשֶׁם וְהַשֶّלֶג מִן הַשָּׁמַיִם וְשָׁמָּה לֹא יָשׁוּב כִּי אִם הִרְוָה אֶת הָאָרֶץ וְהוֹלִידָהּ וְהִצְמִיחָהּ וְנָתַן זֶרַע לַזֹּרֵעַ וְלֶחֶם לָאֹכֵל: ישעיהו נה י
5. וַיְיָ פָּקַד אֶת שָׂרָה כַּאֲשֶׁר אָמָר וַיַּעַשׂ יְיָ לְשָׂרָה כַּאֲשֶׁר דִּבֵּר: בראשית כא א
6. פָּקַדְתָּ הָאָרֶץ וַתְּשֹׁקְקֵהָ רַבְּת תַּעְשִׁרֶנָּה פֶּלֶג אֱלֹהִים מָלֵא מָיִם תָּכִין דְּגָנָם כִּי כֵן תְּכִינֶהָ: תהלים סה י
7. אִם לְשֵׁבֶט אִם לְאַרְצוֹ אִם לְחֶסֶד יַמְצִאֵהוּ: איוב לז יג
8. פּוֹתֵחַ אֶת יָדֶךָ וּמַשְׂבִּיעַ לְכָל חַי רָצוֹן: תהלים קמה טז
9. וְנָצוּמָה וְנִבְקְשָׁה מֵאֱלֹהֵינוּ עַל זֹאת וְנֶעְתָּר לָנוּ: עזרא ח כג
10. וְרַחֲמִין לְמִבְעָא מִן קֳדָם אֱלָהּ שְׁמַיָּא עַל רָזָה דְּנָה דִּי לָא יִבְהַדּוּן דָּנִיֵּאל וְחַבְרוֹהִי עִם שְׁאָר חַכִּימֵי בָבֶל: דניאל ב יח
11. וַיֹּאמֶר אֵלַי אַל תִּירָא דָּנִיֵּאל כִּי מִן הַיּוֹם הָרִאשׁוֹן אֲשֶׁר נָתַתָּ אֶת לִבְּךָ לְהָבִין וּלְהִתְעַנּוֹת לִפְנֵי אֱלֹהֶיךָ נִשְׁמְעוּ דְבָרֶיךָ וַאֲנִי בָּאתִי בִּדְבָרֶיךָ: דניאל י יב
12. וְזָרְחָה לָכֶם יִרְאֵי שְׁמִי שֶׁמֶשׁ צְדָקָה וּמַרְפֵּא בִּכְנָפֶיהָ וִיצָאתֶם וּפִשַּׁתֶּם כְּעֶגְלֵי מַרְבֵּק: מלאכי ג כ
13. יִפְתַּח יְיָ לְךָ אֶת אוֹצָרוֹ הַטּוֹב אֶת הַשָּׁמַיִם לָתֵת מְטַר אַרְצְךָ בְּעִתּוֹ וּלְבָרֵךְ אֶת כָּל מַעֲשֵׂה יָדֶךָ וְהִלְוִיתָ גּוֹיִם רַבִּים וְאַתָּה לֹא תִלְוֶה: דברים כח יב
14. יְצַו יְיָ אִתְּךָ אֶת הַבְּרָכָה בַּאֲסָמֶיךָ וּבְכֹל מִשְׁלַח יָדֶךָ וּבֵרַכְךָ בָּאָרֶץ אֲשֶׁר יְיָ אֱלֹהֶיךָ נֹתֵן לָךְ: דברים כח ח
15. שׁוּבָה יְיָ אֶת שְׁבִיתֵנוּ כַּאֲפִיקִים בַּנֶּגֶב: תהלים קכו ד
16. וַיִּרְאוּ אַפִּקֵי יָם יִגָּלוּ מִסְּדוֹת תֵּבֵל בְּגַעֲרַת יְיָ מִנִּשְׁמַת רוּחַ אַפּוֹ: שמואל ב כב טז
17. תְּלֻמֶיהָ רַוֵּה נַחֵת גְּדוּדֶיהָ בְּרְבִיבִים תְּמֹגְגֵנָּה צִמְחָהּ תְּבָרֵךְ: תהלים סה יא
18. נְשִׂיאִים וְרוּחַ וְגֶשֶׁם אַיִן אִישׁ מִתְהַלֵּל בְּמַתַּת שָׁקֶר: משלי כה יד

לינוקא דריש לקיש. בן אחותו של ר' יוחנן ולאחר מיתתו של ריש לקיש כדמוכח לקמן: **אמר.** ינוקא לר' יוחנן מאי עשר תעשר: **א"ל ינוקא.** והכתיב לא תנסו: **שיבנו.** כלומר שייגעו דולורא"ט בלע"ז: **אי הוה מעינא להתם.** להאי קרא דהביאו את כל המעשר הוה ידעית ליה ממילא: **לר' הושעיא רבך.** דאמרית לי משמיה: **אולת אדם תסלף דרכו ועל ה' יזעף לבו.** כשאדם חוטא מסלף דרכו שבאין עליו פגעים ועל השם יזעף לבו שכועס ואומר מפני מה אירע לי פגע זה: **ולא רמזה.** משה באורייתא שהחומש הוא יסוד נביאים וכתובים ובכולן יש סמך למצות מן התורה: **דל עייניה.** רבי יוחנן שהיו עפעפיו מכסין את עיניו ומגביהן במזלגי דכספא בגבא קמא בפ' אחרון (דף קיז.) שהיה רואה לראותו מפני שהוא חריף: **דלא ליעביד לך כדעבד לאחוך.** שלא יתן עיניו בך כמו שנתן באביך והמיתו בגבא מציעא (דף פד.): **מטר בשביל יחיד.** שאם א"ל מטר אלא לאדם אחד כגון שזרע אחר זמן זריעת בני אדם או שדר בעיר שכולה נכרים וצריך למטר בא בזכותו (**ח**) . ופרנסה שפע טובה ומחיה לכל העולם אינו בא לעולם בזכות אחד אלא בשביל רבים שאם רבים לריכין שובע שמשלח ברכה בתבואה הקב"ה עושה אם זכו אבל יחיד הלריך שיתברכו תבואותיו אין הקב"ה משנה בעבורו דין השנה אלא כפי ברכותיה ואע"פ שמוריד (**ט**) בשביל יחיד מטר זה להשביח תבואותיו שלא יהו גרועות משל אחרים אבל לעשות שדהו כשדה שובע לא: **מטר ארצך.** של אחד משמע: **ממטיר לכם.** לשון רבים: **באדה של מריס.** סלע וחצין ממנו מים והיה מתגלגל והולך עם ישראל והוא הסלע שבו הכה משה שלא היה רואה להזיל מימיו בשבילו לפי שמתה מריס: (**י**) **ונספלקו ענני כבוד.** ענני רקיע. וענני עשן ושאר עננים אינן של כבוד: **חזרה בזכות שניהן.** שכן כתיב (**יא**) ובדברתם שניכם אל הסלע ונתן מימיו: **כי משמש ארבע לשונות אי דלמא אלא דהא.** כל מקום שצריך לדרוש כי בין לענין דרשה בין למשמעות המקרא תוכל לשנותו באחד מהני ארבע לשונות דלשון כי משמע בכולם וכן וכל וכרם ואדי בכלל הני ד' הן. והאי דכי גוע אהרן משמש בלשון דהא ושמעינן מינה טעמא דקרא דמה טעם נתרלו דהא מית שהרי מת אהרן. ורש"י לקיש לא אתי למימר דלא מתרגמין שום כי בעולם אלא (**יב**) מהני לשונות אלא אפי' מתרגם [**א**] דלמא אדי דרשינן משמעותיה כמשמעות דהא. ומאן דמתרגם וחזיתו כל כנישתא דהא מית טועה הוא דאם כן ואתחזיתו מיבעי ליה וירלו כל העדה במשקל וירלו רלאשי הבדיים (**יג**) וירפו המים (**יד**) ויעלו מעל משכן קרח (**טו**) : **חזרו שניהם בזכות משה.** מדכתיב ואכחיד את שלשת הרועים פשיטא לן דבדידהו משתעי שלא מלינו פרנסים לישראל שלשה כאחד אלא הם: **מפה בניסן.** שנאמר (במדבר כ) ויבואו בני ישראל כל העדה מדבר לין בחדש הראשון ושב העם בקדש ותמת שם מריס ותקבר שם (**טז**) (בפרה) אלומה: **אהרן מת.** באחד לחדש (**יז**) : **מוספניה.** מאותו מקום: **אחוו לבדדי.** מראין ומציטין זה לזה דלא סלקא להו שמעתא כרבא: אקרויה

עשר תעשר. הכי איתא בסיפרי עשר תעשר את כל תבואת זרעך היוצא השדה שנה שנה אין לי אלא תבואת זרעך שחייב במעשר רבית ופרקמטיא וכל שאר רווחים מנין ת"ל את כל דהוה מצי למימר את תבואתך מאי כל לרבות רבית ופרקמטיא וכל דבר שמרויח בו והכי נמי איכא בהגדה (**יח**) היוצא השדה שנה [שנה] כלומר אם לא תעשר שדך כהוגן לא יהיה לך אלא היוצא מן השדה כלומר לא יעשה שדך אלא כפי מעשרות שהיו קודם לכן דהיינו היוצא מן השדה כלומר מה שהיית רגיל להוציא למעשר מן השדה ומעשה באדם אחד שהיה עשיר והיה לו שדה שעשתה אלף כור והיה אותו עשיר נוטל ק' כורין למעשר ומפרים כל שנה ושנה וכן עשה כל ימיו כשחלה למות קרא לבנו ואמר לו בני דע ששדה זו שאני מוריש לך עושה בכל שנה ושנה אלף כורין הזהר שתפרים ק' כורין כאשר עשיתי ומת אותו האיש ועמד הבן במקומו ועשה השדה אלף כורין כאשר היה עושה בחיי האב והפרים ממנה ק' כורין בשנה שניה נשתכל ולאה הבן שמעשר היה דבר גדול ואמר שלא יפרים לשנה אחרת נתמעט השדה ולא עשה כי אם מאה כורין נצטער עליו ושמעו קרוביו שכך מיעט ולא הפרים מעשר באו כולם אצלו מלובשים לבנים ושמחים אמר להם כמדומה לי שאתם שמחים בקלקלתי אמרו לו נצטער עליך כי גרמת לך כל הרעה הזאת ומפני מה לא הפרשת מעשר כראוי היטב בא וראה כי מתחלה כשבא השדה לידך היית בעל הבית והקב"ה הנן שהיה המעשר חלקו ליתן לעניים ועכשיו שלא הפרשת חלקו לו היה הקב"ה בעל הבית ואתה הנן שאין שדך עושה (**יט**) מה שהיה עושה מתחלה אלף כורין והפרים לך מאה כורין והיינו דכתיב (במדבר ה) ואיש את קדשיו לו יהיו כלומר (**כ**) כשאינו מפרים כהוגן לא יהיה לו אלא הקדשים כלומר המעשר ועל זה אמרו חכמים המעכב מעשרותיו לסוף בא שלא יהיה לו אלא אחד מעשר כדכתיב (ישעיה ה) וזרע חומר יעשה איפה דהיינו המעשר דאיפה ג' סאין ובחומר יש (לו) ל' סאין וכן כתיב (**כא**) כי עשרת למדי כרם יעשו בת אחת וה"ר נתן האופניא"ל פי' (**כב**) היוצא מן השדה כלומר ואם לאו שאין אתה מפרים העיסור יהיה לאותו היוצא לשדה דהיינו עשו הרשע כלומר שיקמוהו

העובדי כוכבים:

תלמוד

[1] עשר תעשר (**כג**) עשר בשביל שתתעשר אשכחיה ר' יוחנן לינוקא דריש לקיש אמר ליה אימא לי פסוקיך א"ל עשר תעשר א"ל ומאי עשר תעשר א"ל עשר בשביל שתתעשר אמר ליה מנא לך א"ל זיל נסי אמר ליה ומי שרי לנסוייה להקב"ה והכתיב [2] לא תנסו את ה' א"ל הכי אמר רבי הושעיא חוץ מזו שנאמר [3] הביאו את כל המעשר אל בית האוצר ויהי טרף בביתי ובחנוני נא בזאת אמר ה' צבאות אם לא אפתח לכם את ארובות השמים והריקותי לכם ברכה עד בלי די (**כד**) מאי עד בלי די אמר רמי בר חמא אמר רב עד שיבלו שפתותיכם מלומר די א"ל אי הות מטי התם להאי פסוקא לא הוית צריכנא לך ולהושעיא רבך ותו אשכחיה ר' יוחנן לינוקיה דריש לקיש דיתיב ואמר [4] אולת אדם תסלף דרכו ועל ה' יזעף לבו יתיב רבי יוחנן וקא מתמה אמר מי איכא מידי דכתיבי בכתובי דלא רמיזי באורייתא א"ל אטו הא מי לא רמיזי והכתיב [5] ויצא לבם ויחרדו איש אל אחיו לאמר מה זאת עשה אלהים לנו דל עיניה וחזא ביה אתיא אימיה אפיקתיה אמרה ליה תא מקמיה דלא ליעבד לך כדעבד לאבוך (**כה**) (א"ר) יוחנן מטר בשביל יחיד פרנסה בשביל רבים מטר בשביל יחיד דכתיב [6] יפתח ה' לך את אוצרו הטוב לתת מטר ארצך פרנסה בשביל רבים דכתיב [7] הנני ממטיר לכם לחם מיתיבי ר' יוסי בר' יהודה אומר שלשה פרנסים טובים עמדו לישראל אלו הן משה ואהרן ומרים וג' מתנות טובות ניתנו על ידם ואלו הן באר וענן ומן באר בזכות מרים עמוד ענן בזכות אהרן מן בזכות משה מתה מרים נסתלק הבאר שנאמר [8] ותמת שם מרים וכתיב בתריה ולא היה מים לעדה וחזרה בזכות שניהן מת אהרן נסתלקו ענני כבוד שנאמר [9] וישמע הכנעני מלך ערד (**כו**) מה שמועה שמע שמע שמת אהרן ונסתלקו ענני כבוד וכסבור ניתנה לו רשות להלחם בישראל והיינו דכתיב [10] ויראו כל העדה כי גוע אהרן אמר ר' אבהו אל תקרי ויראו אלא ויירא כדדריש ר"ל (**כז**) דאר"ל כי משמש בארבע לשונות אי דלמא אלא (**כח**) דהא חזרו שניהם בזכות משה מת משה נסתלקו כולן שנאמר [11] ואכחיד את שלשת הרועים בירח אחד וכי בירח אחד מתו והלא מרים מתה בניסן ואהרן באב ומשה באדר אלא מלמד שנתבטלו ג' מתנות טובות שנתנו על ידן ונסתלקו כולן בירח אחד אלמא אשכחן פרנסה בשביל יחיד שאני משה (**כט**) כיון דלרבים הוא בעי כרבים דמי רב הונא בר מנוח ורב שמואל בר אידי ורב חייא מוותניא הוו שכיחי קמיה דרבא כי נח נפשיה דרבא אתו לקמיה דרב פפא כל אימת דהוה אמר להו שמעתא ולא הוה מסתברא להו הוו מרמזי אהדדי חלש דעתיה אקרויה

מסורת הש"ס

(**א**) [שבת קיט.], (**ב**) [לקמן כב.] שבת לב: מכות כג.; (**ג**) [נ"ל ואמר רבין], (**ד**) ר"ה ג., (**ה**) גיטין ל. שבועות מט.; (**ו**) [פסחים נג.]; (**ז**) ס"פ כיון דאלים זכותו כרבים דמי, (**ח**) בשביל זה מטר להשביח. רש"ש, (**ט**) [ד"ה ונסתלקו אחרי ד"ה חזרה], (**י**) [במדבר כו], (**כ**) [מלכים ח ח], (**כא**) [מ"ב כז], (**מ**) [במדבר טז], (**נ**) [נ"ל בפרקא פרקי], (**ס**) [נ"ל באחד לחדש בחדש החמישי בפ' אלה מקצין], (**ע**) [נר' יקותו רמז תתכב וכן איתא בתנחומא פ' ראה], (**פ**) [נר' ברכות סג.], (**צ**) [שם ריש דקרא], (**ק**) [גם זה איתא בילקוט רמז תתלג וכן בתנחומא],

הגהות הב"ח

(**א**) רש"י ד"ה מטר כו' בא בזכותו הס"ל ומה"ד ופרנסה כו' ולפ על פי שמוריד בשביל זה מטר להשביח: (**ב**) ד"ה כי משמש כו' שוש כי בעולם אלא **באחד** מהני לשונות: (**ג**) תוס' ד"ה עשר כו' ואתה כהן שאין שדך עושה עתה מה שהיה עושה:

הגהות מהר"ב רנשבורג

[**א**] רש"י ד"ה כי משמש וכו' אלא אפי' מתורגם אדי כל"ל:

לעזי רש"י

דולוראנ"ט [דולורינ"ט]. שפתיים יגעות.

מוסף רש"י

אלא ויירא. מתגלו (ר"ה ג.). **כדדריש ר"ל.** כי גוע, מתיגע טעם הוא לדבר, שלפניו נתגלו העדה לפי שגוע אהרן, שלשון כי בד' לשונות משמש במקרא, פעמים בא במקום אם, פעמים בא במקום דילמא, שמא, פעמים בא במקום להא, שנתן טעם לדבר, פעמים בא במקום אלא וסותר את דיבור שלפניו (ר"ה ג. עי"ש וגיטין צ.).

רבינו חננאל

עשר תעשר. כלומר עשר כדי שירבה קיינך ותעשר עוד פעמים אחרים. ואמרינן, מי שרי למימר הכי, והכתיב לא תנסו את ה' אלהיכם. ושנינן חרץ מזו, שנאמר הביאו את כל המעשר וגו' ובחנוני נא בזאת וגו'. **כתיב.** אולת אדם תסלף דרכו ועל ה' יזעף לבו. כיוצא בו בתורה, דכתיב ויחרדו איש אל אחיו לאמר מה זאת עשה אלהים לנו. א"ר יוחנן **מטר בזכות יחיד.** שנאמר לתת מטר ארצך בעתו. ריש לקיש אמר מהכא, שאלו מה' מטר וגו', ותניא ומטר גשם יתן לכם [לאיש], יכול לכל השדות שלו ת"ל בשדה, יכול לכל השדה ת"ל עשב השדה. וכדר' דניאל בר רב קטינא, דהוה סייר גינתיה ואמר האי מישרא בעי מיא, והאי מישרא לא בעי מיא, ואתי מיטרא להאי מישרא דאמר בעי מיא. **פרנסה בשביל רבים שנאמר הנני ממטיר לכם לחם מן השמים וגו'.** ואקשינן, והא משה רבינו יחידי הוה, (וקומא) וקאמר] כי המן יורד בזכותו והענן בזכות אהרון והבאר בזכות מרים, וכולן כיון שמתו נסתלקו כל אחד ואחד הדבר שהיה [ב]זכותו, וחזרו בשביל משה רבינו, וכיון שמת נסתלקו הכל, שנאמר ואכחיד [את] שלשת הרועים בירח אחד. **ושנינן,** שאני משה רבינו כיון דאלים זכותיה כרבים דמי. שלשה פרנסים טובים עמדו לישראל ואלו הן, משה ואהרן ומרים, וג' מתנות נתן להם הקב"ה על ידם ואלו הן, מן ובאר ועמוד הענן כו'. **תלמידי דרבא כד נח נפשיה אתו לקמיה דרב פפא, לא הוו מסתברי להו מרמזי להדדי, חזנהו חלש דעתיה,**

תורה אור השלם

1. עַשֵּׂר תְּעַשֵּׂר אֵת כָּל תְּבוּאַת זַרְעֶךָ הַיֹּצֵא הַשָּׂדֶה שָׁנָה שָׁנָה:
דברים יד כב
2. לֹא תְנַסּוּ אֶת יְיָ אֱלֹהֵיכֶם כַּאֲשֶׁר נִסִּיתֶם בַּמַּסָּה:
דברים ו טז
3. הָבִיאוּ אֶת כָּל הַמַּעֲשֵׂר אֶל בֵּית הָאוֹצָר וִיהִי טֶרֶף בְּבֵיתִי וּבְחָנוּנִי נָא בָזֹאת אָמַר יְיָ צְבָאוֹת אִם לֹא אֶפְתַּח לָכֶם אֵת אֲרֻבּוֹת הַשָּׁמַיִם וַהֲרִיקֹתִי לָכֶם בְּרָכָה עַד בְּלִי דָי:
מלאכי ג י
4. אִוֶּלֶת אָדָם תְּסַלֵּף דַּרְכּוֹ וְעַל יְיָ יִזְעַף לִבּוֹ:
משלי יט ג
5. וַיֹּאמֶר אֶל אַחָיו הוּשַׁב כַּסְפִּי וְגַם הִנֵּה בְּאַמְתַּחְתִּי וַיֵּצֵא לִבָּם וַיֶּחֶרְדוּ אִישׁ אֶל אָחִיו לֵאמֹר מַה זֹּאת עָשָׂה אֱלֹהִים לָנוּ:
בראשית מב כח
6. יִפְתַּח יְיָ לְךָ אֶת אוֹצָרוֹ הַטּוֹב אֶת הַשָּׁמַיִם לָתֵת מְטַר אַרְצְךָ בְּעִתּוֹ וּלְבָרֵךְ אֶת כָּל מַעֲשֵׂה יָדֶךָ וְהִלְוִיתָ גּוֹיִם רַבִּים וְאַתָּה לֹא תִלְוֶה: דברים כח יב
7. וַיֹּאמֶר יְיָ אֶל מֹשֶׁה הִנְנִי מַמְטִיר לָכֶם לֶחֶם מִן הַשָּׁמָיִם וְיָצָא הָעָם וְלָקְטוּ דְּבַר יוֹם בְּיוֹמוֹ לְמַעַן אֲנַסֶּנּוּ הֲיֵלֵךְ בְּתוֹרָתִי אִם לֹא:
שמות טז ד
8. וַיָּבֹאוּ בְנֵי יִשְׂרָאֵל כָּל הָעֵדָה מִדְבַּר צִן בַּחֹדֶשׁ הָרִאשׁוֹן וַיֵּשֶׁב הָעָם בְּקָדֵשׁ וַתָּמָת שָׁם מִרְיָם וַתִּקָּבֵר שָׁם:
וְלֹא הָיָה מַיִם לָעֵדָה וַיִּקָּהֲלוּ עַל מֹשֶׁה וְעַל אַהֲרֹן:
במדבר כ א-ב
9. וַיִּשְׁמַע הַכְּנַעֲנִי מֶלֶךְ עָרָד יֹשֵׁב הַנֶּגֶב כִּי בָּא יִשְׂרָאֵל דֶּרֶךְ הָאֲתָרִים וַיִּלָּחֶם בְּיִשְׂרָאֵל וַיִּשְׁבְּ מִמֶּנּוּ שֶׁבִי:
במדבר כא א
10. וַיִּרְאוּ כָּל הָעֵדָה כִּי גָוַע אַהֲרֹן וַיִּבְכּוּ אֶת אַהֲרֹן שְׁלֹשִׁים יוֹם כֹּל בֵּית יִשְׂרָאֵל:
במדבר כ כט
11. וְאַכְחֵד אֶת שְׁלֹשֶׁת הָרֹעִים בְּיָרֵחַ אֶחָד וַתִּקְצַר נַפְשִׁי בָהֶם וְגַם נַפְשָׁם בָּחֲלָה בִי:
זכריה יא ח

רבינו גרשום

כדעבד לאבוך. שנעשה גל של עצמות. **מטר** אתי בשביל תפלת יחיד [שנאמר], ולברך את מעשה ידיך, שבשביל יחיד אתי מטר.

תלמוד לומר עשב. פי' שאם לא יהיו צריכים אלא לעשב אחד ירד על אותו עשב ועל שאר כל השדה לא ירדו:

נהילא מקמי מיטרא. פי' גשם דק וסימנך מהולתא פירוש שמתחילה יולא הפסולת ואח"כ הסולת פירוש שלא היו עושין כמו דעבדינן האידנא (ג) היו כותשין החטין במכתשת עד שנקלף כל הסובין מעל החטים וכי הוו מרקדין על גבי נפה היה הפסולת הסובין שעליו יולא לכתחילה ואחר כך היה יולא הסולת:

חריא דעיזי. פי' ריעי של עזים שבתחילה ריעי גדול וכשהיא פוסקת מתרזת זבל דק:

ואמר רבי יוחנן מעליותיו של הקב"ה כמאן כר' יהושע. פי' כרבי יהושע דאמר כל העולם כולו ממים העליונים הם שותים דאי כרבי אליעזר הא אמר מימי אוקיינוס הוא שותה:

קרי

אקרויה בחלמיה [1] ואכחיד את שלשת הרועים למחר כי הוו מיפטרי מיניה אמר להו ליזלו רבנן (ו) בשלמא: רב שימי בר אשי הוה שכיח קמיה דרב פפא הוה מקשי ליה טובא יומא חד חזייה דנפל על אפיה שמעיה דאמר רחמנא ליצלן מכיסופא דשימי קביל עליה שתיקותא ותו לא אקשי ליה ואף ר"ל סבר מטר בשביל יחיד דאמר ר"ל מנין למטר בשביל יחיד דכתיב [2] שאלו מה' מטר בעת מלקוש ה' עושה חזיזים ומטר גשם יתן להם לאיש עשב בשדה יכול לכל תלמוד לומר לאיש ותניא אי לאיש יכול לכל שדותיו ת"ל שדה אי שדה יכול לכל שדותיו ת"ל עשב כי הא דרב דניאל בר קטינא הוה ליה אקרויה. היו מקרין אותו מקרא זה בחלוס ואכחיד את שלשת הרועים בירח אחד שרוצין לעוגן בשמים משום דמכספי ליה: **קבל עליו.** רב שימי שתיקותא מלהקשות עוד: **יכול לכל.** כלומר יכול אין נותן מטר אא"כ הכל צריכין לו: **ת"ל לאיש.** אפילו בשביל אחד: **אי לאיש יכול לכל שדותיו.** כלומר אינו יורד עד שהוא צריך לכל שדותיו: **ת"ל שדה.** אפי' אינו צריך אלא בשדה אחד: **אי בשדה יכול עד שיצטרך לכל השדה ת"ל עשב.** אפילו אינו צריך אלא לעשב אחד (עשב) בשביל ירק אחד יורד עליו מטר: **וסייר.** מעיין: **משרא.** ערוגה: **עושה לו חזיז.** לכל צדיק הבא בעולם הזה להריק לו גשמים על שדותיו. בריש בעי מאי חזיזים לשון רבים והדר בעי ומאי ניהו חזיזים מאי ניהו דקרי חזיזי: ה"ג **עיבא קלישתא דתותי עיבא סמיכתא.** דתותי עיבא כלפי הארץ: **נהילא.** (ב) כמו קיטמא נהילא (חולין דף נא:) שהיא דקה. גשמים דקים כקמחא נהילא שהיא דקה הבאין תחילה למטר ואח"כ בא מטר: **אפי' מיטרא.** גשמים יורדין לרוב ואין פוסקין מהר אבל בא מטר תחילה ומתחילין דקין לבא פוסקין מיד: **מהולתא.** שמתחילה יולא קמח דק ולבסוף סובין גסין: **חריא דעיזי.** ריעי של עזים בתחילה יולאה גסה ולבסוף דקה ופוסק: **דממרי.** דבא עושין מהן: **ובבלאי לא עסקי.** כלומר יכולין הן לעסוק תמיד שיש להן מזונות בזול ובלא טורח: (ג) **מצעריס.** בשלשול דאמרו (גיטין דף ע.) תמרי משחנן ומשלשלן: **מלא לגא דסכיני בזוזא.** שמתוך שלוקחין אותו בזול אוכלין מהן הרבה ומצעריס אותן: **ממימי אוקיינוס.** כלומר ממים של מטה ולא ממים של מעלה שנאמר ואד יעלה מן הארץ ששתה בארץ ועלה: **מלוחין הן.** (ד) ואין תבואה גדילה מהן: **יזקו מטר לאדו.** רקיעין מוליאין מים לעבים: **יזקו.** כמו יאוקו. לא לעשם ויאכלו (מלכים ב ד): **השרש מים עבי שחקים.** העבים מחשרין כלומר משירין המים לארץ: **לגמדך.** אקרא דלקמן קאי: **ואומר מכין הרים** לא גרסינן הכא: (ה) **כרבי יהושע.** דאמר ממים העליונים: **ואמר רבי יוחנן מעליותיו של מעלה.** כלומר ממים העליונים. ורבי יוחנן מים העליונים אתא לאשמועינן דאי לאו רבי יוחנן הוי אמינא דהכי קאמר מעליות שהקדוש ברוך הוא עומד בהם הוא משקה אותן למטה ולעולם המים מאוקיינוס: **ור' אליעזר.** אמר לעולם מעליותיו של הקב"ה כרבי יוחנן וכו': **תהומות.** מים של מטה כדכתיב תהומות יכסיומו (שמות טו): בברייתו

ההיא גינתא כל יומא הוה אזיל וסייר לה אמר הא מישרא בעיא מיא והא מישרא לא בעיא מיא ואתא מיטרא וקמשקי כל היכא דמיבעי ליה מיא מאי ה' עשה חזיזים א"ר יוסי (ב) (בר) חנינא מלמד שכל צדיק וצדיק הקב"ה עושה לו חזיז בפני עצמו מאי חזיזים אמר רב יהודה פורחות אמר רבי יוחנן סימן למטר פורחות מאי פורחות אמר רב פפא עיבא קלישא תותי עיבא סמיכתא אמר רב יהודה נהילא מקמי מיטרא אתי מיטרא בתר מיטרא פסיק מיטרא מקמי מיטרא אתי מיטרא וסימנך מהולתא דבתר מיטרא פסיק מיטרא וסימנך חריא דעיזי: עולא איקלע לבבל חזא פורחות אמר להו פנו מאני דהשתא אתי מיטרא לסוף לא אתי מיטרא אמר כי היכי דמשקרי בבלאי הכי משקרי מיטרייהו (ג) עולא איקלע לבבל חזי מלא צנא דתמרי בזוזא אמר מלא צנא דדובשא בזוזא ובבלאי לא עסקי באורייתא בלילא צערוהו אמר מלא צנא דסכינא בזוזא ובבלאי עסקי באורייתא תניא (ד) ר' אליעזר אומר כל העולם כולו ממימי אוקיינוס הוא שותה שנאמר [3] ואד יעלה מן הארץ והשקה את כל פני האדמה אמר לו רבי יהושע והלא מימי אוקיינוס מלוחין הן אמר לו (ה) ממתקין בעבים ר' יהושע אומר כל העולם כולו ממים העליונים הוא שותה שנאמר [4] למטר השמים תשתה מים אלא מה אני מקיים ואד יעלה מן הארץ מלמד שהענגים מתגברים ועולים לרקיע ופותחין פיהן כנוד ומקבלין מי מטר שנאמר [5] יזקו מטר לאדו ומנוקבות הן ככברה ובאות ומחשרות מים על גבי קרקע שנאמר [6] חשרת מים עבי שחקים ואין בין טיפה לטיפה אלא כמלא נימא ללמדך שגדול יום הגשמים כיום שנבראו בו שמים וארץ (ו) שנאמר (ז) [7] עושה גדולות עד אין חקר וכתיב [8] הנותן מטר על פני ארץ וכתיב להלן [9] הלא ידעת אם לא שמעת אלהי עולם ה' אין חקר לתבונתו [א] (ח) (וכתיב [10] מכין הרים בכחו וגו') כמאן אזלא הא דכתיב [11] משקה הרים מעליותיו וא"ר יוחנן מעליותיו של הקב"ה כמאן כרבי יהושע ור' אליעזר כיון דסלקי להתם משקה מעליותיו קרי להו דאי לא תימא הכי [12] אבק ועפר מן השמים היכי משכחת לה אלא כיון דמדלי להתם מן השמים קרי ליה הכא נמי כיון דסלקי להתם מעליותיו קרי ליה כמאן אזלא [הא] דא"ר חנינא [13] כונס כנד מי הים נותן באוצרות תהומות מי גרם לאוצרות שיתמלאו בר תהומות (ט) כרבי אליעזר ור' יהושע ההוא בברייתו

תורה אור השלם

1. וְאַכְחֵד אֶת שְׁלֹשֶׁת הָרֹעִים בְּיָרֵחַ אֶחָד וַתִּקְצַר נַפְשִׁי בָּהֶם וְגַם נַפְשָׁם בָּחֲלָה בִי׃
זכריה יא ח
2. שְׁאֲלוּ מִיְּיָ מָטָר בְּעֵת מַלְקוֹשׁ יְיָ עֹשֶׂה חֲזִיזִים וּמְטַר גֶּשֶׁם יִתֵּן לָהֶם לְאִישׁ עֵשֶׂב בַּשָּׂדֶה׃
זכריה י א
3. וְאֵד יַעֲלֶה מִן הָאָרֶץ וְהִשְׁקָה אֶת כָּל פְּנֵי הָאֲדָמָה׃ בראשית ב ו
4. וְהָאָרֶץ אֲשֶׁר אַתֶּם עֹבְרִים שָׁמָּה לְרִשְׁתָּהּ אֶרֶץ הָרִים וּבְקָעֹת לְמִטַּר הַשָּׁמַיִם תִּשְׁתֶּה מָּיִם׃
דברים יא יא
5. כִּי יְזָרֵע נִטְפֵי מָיִם יְזוֹקוּ מָטָר לְאֵדוֹ׃ איוב לו כז
6. וְיָשֶׁת חֹשֶׁךְ סְבִיבֹתָיו סֻכּוֹת חֹשֶׁרַת מַיִם עָבֵי שְׁחָקִים׃
שמואל ב כב יב
7. עֹשֶׂה גְדֹלוֹת עַד אֵין חֵקֶר וְנִפְלָאוֹת עַד אֵין מִסְפָּר׃ איוב ט י
8. הַנֹּתֵן מָטָר עַל פְּנֵי אָרֶץ וְשֹׁלֵחַ מַיִם עַל פְּנֵי חוּצוֹת׃ איוב ה י
9. הֲלוֹא יָדַעְתָּ אִם לֹא שָׁמַעְתָּ אֱלֹהֵי עוֹלָם יְיָ בּוֹרֵא קְצוֹת הָאָרֶץ לֹא יִיעַף וְלֹא יִיגָע אֵין חֵקֶר לִתְבוּנָתוֹ׃ ישעיהו מ כח
10. מַכִּין הָרִים בְּכֹחוֹ נֶאְזָר בִּגְבוּרָה׃
תהלים סה ז
11. מַשְׁקֶה הָרִים מֵעֲלִיּוֹתָיו מִפְּרִי מַעֲשֶׂיךָ תִּשְׂבַּע הָאָרֶץ׃
תהלים קד יג
12. יִתֵּן יְיָ אֶת מְטַר אַרְצֶךָ אָבָק וְעָפָר מִן הַשָּׁמַיִם יֵרֵד עָלֶיךָ עַד הִשָּׁמְדֶךָ׃ דברים כח כד
13. בֹּצֵק כְּבַד מַי הַיָּם נֹתֵן בְּאֹצָרוֹת תְּהוֹמוֹת׃
תהלים לג ז

רבינו חננאל

אקרויה בחלמה ואכחיד את שלשת הרועים וגו'. כי הוו מפטרי מיניה אמר להו ניזלו רבנן בשלום. רב שימי בר אשי הוה מקשי לרב פפא טובא, יומא חד [חזייה] דנפל על אפיה ובעי רחמי ואמר רחמנא שזבן מכיסופא דשימי, קביל עליה שתיקותא ותו לא אקשי ליה. **עבים** הדקים נקראים חזיזים, אמר רב פפא עיבא קלישתא דתותי עיבא סמיכתא, ונקראות פורחות. **אמר רב יהודה נהילא.** פי', מטר היורד דק כמו קמח, אם הם תחלת ירידת המטר ירד מטר וסימנך נפה, שכיון שמתחלת לפלוט הדק פולטת סולת וצריד וכיוצא. אבל אם זו נהילא באחרית מטר, דע דפסק מטרא וזהו תמצית המטר, וסימנך רדיא דעיזא, כיון שאינו בא בקילוח אלא כעין שותת טפה לא נשאר בו כלום. **תניא רבי אליעזר אומר כל העולם כולו מימי אוקינוס שותה, שנאמר ואד יעלה מן הארץ והשקה. ואע"פ שמלוחין מתמתקין הם בעבים. ר' יהושע אומר כל העולם כולו ממים העליונים הוא שותה שנאמר למטר השמים תשתה מים.** והאי דכתיב ואד יעלה מן הארץ, מלמד שעניני כבוד מתגברות ועולות לרקיע ופותחות פיהם כנוד ומקבלות מטר, שנאמר יזוקו מטר לאידו, ומנוקבות ככברה ומחשרות על הארץ, שנאמר חשרת מים עבי שחקים, ובין טפה לטפה כמלא נימא כו'.

מסורת הש"ס

א) [בע"י הגיר' לשלמא ועי' ברכות סד. ומ"ק כט.], ב) [צ"ל בר'], ג) פסחים פח. ע"ש, ד) עירובין מה:, ה) [צ"ל ממתקין], ו) [בעיל ג.], ז) [צ"ל עושה גדולות ואין מקר (חיוב ה פסוק טו)], ח) [לא גרסינן הכא ע' רש"י ד"ה לגמדך אלא בעיל ב. גרס לזה שפיר], ט) [דיבור זה שייך בסמוך לאחר דיבור המתחיל ואמר ר' יוחנן],

הגהות הב"ח

(א) גמ' לאוצרות שיתמלאו בר תהומות כמאן כר"מ: (ב) רש"י ד"ה נהילא כמו קיטמא נהילא. נ"ב בפ"ק דברכות איתא הלי ליגשא אבל כאן צריך לפרש דמדמה ליה לקמח שיש בו דק וגס כמו גשמים וכמ"ש וסימנך מהולתא: (ג) ד"ה מצעריס נ"ל צערוה: (ד) תוס' ד"ה נהילא כו' כמו דעבדינן האידנא אלא היו כותשין:

גליון הש"ם

רש"י ד"ה מלוחים ואין תבואה גדילה מהן. לא ידעתי למאי צריך לזה ולא כפשוטו שאנו רואים במוש שאינם מלוחים:

הגהות הגר"א

[א] גמ' (וכתיב מכין הרים בכחו וגו') תא"מ:

רבינו גרשום

יכול לכל. כלומר, שאינו יורד גשם אלא בשביל כולם, ת"ל לאיש, שמוריד לו מטר בשביל תפלתו. נהילא. מטר דקה, סימן דאתי מיטרא. מהולתא. שבתחלה מוציא קמח דקה ולבסוף מוציא עבה. חריא דעיזי. ריעי של עזים שמוציא ריעי לבסוף דק. כמאן כר' יהושע. דאמר ממים העליונים הם. כמאן כר' אליעזר. דאמר מן הארץ עולה מטר.

בברייתו של עולם. כתיב שהיה כל העולם שטוף במים והקב"ה כינסן במקום אחד כמכנים מים בנאד (ג) שנתנם באוצרות דכתיב נותן באוצרות תהומות שם חול גבולו ואומר ליט: **משיורי המלים.** מה שנשאר בעבים אחר שתייתה: **על פני ארץ.** א"י: **בתחילה שוחה.** שם יורדין הגשמים תחילה כך שמעתי: **השרת מים והשכת מים.** שני מקראות הן חד בתהלים וחד בשמואל בודבר דוד: ה"ג **שקול כף ושדי אריש.** כלומר קח כף שבמלת חשכת וקרפו עם מלת חשרת וקרי ביה (ג) חכשרת שממתקין ומכשירין בעבים: **חשוך עניי סגיאין מימוהי.** והיינו דכתיב חשכת מים: **נהור עניי.** כשהענן קליש זעירין מימוהי ומכלל חשוך סגיאין אתה למד אבל נהור זעירין וחשרת לשון השרה כמו אין שורין דיו (שבת דף יז:) (כו') **כדדרים ליה רבי יהושע לעיל** [ט:] אבל חשכת מיבעי ליה להכי ולהכי: **במאמר הן תלוין.** אינן נחות על שום דבר אלא מכוונות ועומדות כמין בריכה ותלויות במאמרו של הקב"ה: **ופירותיהן מי גשמים.** משום לישנא דקרא נקט הכי משום דכתיב מפרי מעשיך תשבע הארץ ופירותיהם כלומר מזיעת המים שאין נחסרין כלום כדכתיב (תהלים קה) פלג אלהים מלא מים כל שעה והקרן קיימת ופירותיהן מי גשמים וכן מפורש בדראשית רבה (ד): **ונהר יולא מעדן.** (ד) סימן לדבר שגן עדן שותה מן הגשמים תחילה דכתיב ונהר יולא מעדן להשקות את הגן וגו': **אנא מתמליא בית כור.** כלי שמשקין במימיו בית כור יכולין להשקות בתמליאו שיעור זריעת תרקב שהוא אחד משסים בבית כור. והכי נמי עולם אחד משסים בגן עדן ודי לו בתמלית הענינים המשקין את הגן. (ה) גן לפני כל העולם כולו כעדן לגן: **נמלא כל העולם כליסוי קדרה.** הקטן כנגד הקדרה: **שוכנת על מים רבים רבא אורות.** בא קלן אמת בלעך (ו): **שרבו אורותיה.** שקנו עושר: **מים רבים.** שמשקין שדותיהן דבבל עמוקה מכל הארצות וגשמים מטפטפין ויורדין שם: **עפירה בבל.** עפירה היא בבל שקולרין בה תבואה בלא מטר שאינן צריכים לגשמים: **נקיטין.** דהכי (ו) חלבא בבל בלא מיטרא: **דטובעני.** היא מקום מלולה ורקק: **ולא יובשני.** שאינה יבשה: **מתני' בשלשה במרחשון שואלין את הגשמים וכו' רבן גמליאל אומר בשבעה בו בטו"ו יום אחר החג.** כלומר בשבעה במרחשון הוא טו"ו אחר החג, כדי שיגיע האחרון כו' קודם הגשמים. **ובגולה.** אין שואלין את הגשמים עד ששים בתקופה, לפי שהן במקום נמוך ואין צריכין למטר כל כך. **ציבי דטובות רישבא.** דהוה עשיר, והיו עצים שלו מונחים ליבש בשדה עד שיכנסם במרחשון. **כלפני ששים.** ואין שואלין בו, או כלאחר ששים, ושואלין בו. **עילאי בעו מיא.** רב דהוה מא"ר בעי מים בששים. **תתאי לא בעי מיא,** שמואל דהוה מבבל עד לבסוף לא בעי מיא, עד ששים ואחד. אוכלין ושותין משחשכה. שאין אוכלין מבעוד יום כיוה"כ וכתשעה באב. **שלא להפקיע את השערים.** דבני כפרים הבאים ליום הכניסה מספקים מים ומזון לאחיהן שבכרכין, וכשהן באין בחמישי לא ידעו שקבלו עליהם תענית, ואין מביאין מזון אלא לצורך השבת, ולוקחין הכל לצורך ליל חמישי לפי שהתענו בו, ומתייקר המזון לצורך השבת, אבל כשגוזרין בשני כשבאין בשני לעיר שומעין כשגוזרין תענית, וכשבאין בחמישי מביאין מזון כדי למכור לילי חמישי ולשבת. **מפסיקין בראשי חדשים.** אם אירעו בחמישי ושני.

קרי ביה חכשרת. פי' הטל הכ"ף מן חשכת ושדי עם חשרת ויהיה חכשרת כלומר שהמים בענינים ממתקרים שהענינים שותים לבסוף הם ממתקים בעבים: **טובעני ולא יובשני.** פי' מוטב להיות בארץ שהיא לחה מכשהיא יבשה:

הלכתא יום ס' כלאחר ס'. וכן עמא דבר ויוס תקופה ממחיל: **אין** גוזרין **תענית על הצבור בתחילה בחמישי שלא להפקיע השערים.** פי' שע"י שעשו הצבור תענית יקנו מזון של חמישי ושל שבת וכסבורים העם יוקר היא ויפקיעו השערים:

בברייתו של עולם ת"ר א"י נבראת תחילה וכל העולם כולו נברא לבסוף שנאמר [1] עד לא עשה ארץ וחוצות א"י (ה) משקה אותה הקב"ה בעצמו וכל העולם כולו ע"י שליח שנאמר [2] הנותן מטר על פני ארץ ושולח מים על פני חוצות א"י שותה מי גשמים וכל העולם כולו מתמצית שנאמר הנותן מטר על פני ארץ וגו' א"י שותה תחילה וכל העולם כולו לבסוף שנאמר הנותן מטר על פני ארץ וגו' משל לאדם שמגבל את הגבינה נוטל את האוכל ומניח את הפסולת אמר מר ממתקין הן בעבים מנליה דא"ר יצחק בר יוסף א"ר יוחנן כתיב [3] חשכת מים עבי שחקים וכתיב [4] חשרת מים עבי שחקים שקול כף ושדי אריש וקרי ביה (ו) חכשרת ור' יהושע בהני קראי מאי דריש בהו סבר לה כי הא דכי אתא רב דימי אמר אמרי במערבא נהור עניי זעירין מוהי חשוך עניי סגיין מוהי כמאן אזלא הא דתניא מים העליונים במאמר הם תלוים ופירותיהן מי גשמים שנאמר [5] מפרי מעשיך תשבע הארץ כמאן כר' יהושע ור' אליעזר ההוא במעשה ידיו של הקב"ה הוא דכתיב אריב"ל כל העולם כולו מתמצית גן עדן הוא שותה שנאמר [6] ונהר יוצא מעדן וגו' תנא מתמצית בית כור שותה (ז) תרקב: ת"ר (ח) ארץ מצרים הויא ד' מאות פרסה על ד' מאות פרסה והוא אחד מששים בכוש וכוש אחד מששים בעולם ועולם א' מששים בגן וגן אחד מששים לעדן ועדן אחד מס' לגיהנם נמצא כל העולם כולו ככיסוי קדרה לגיהנם וי"א גיהנם אין לה שיעור וי"א עדן אין לה שיעור א"ר אושעיא מאי דכתיב [7] שוכנת על מים רבים רבת אוצרות מי גרם לבבל שיהו אוצרותיה מליאות בר הוי אומר מפני ששוכנת על מים רבים אמר רב עתידה בבל דחצדא בלא מיטרא אמר אביי נקיטינן (ט) טובעני ולא יובשני: **מתני'** (י) בג' במרחשון שואלין את הגשמים רבן גמליאל אומר (יא) בשבעה בו ט"ו יום אחר החג כדי שיגיע אחרון שבישראל לנהר פרת: **גמ'** (יב) א"ר אלעזר הלכה כרבן גמליאל תניא חנניה אומר (יג) ובגולה עד ששים בתקופה אמר רב הונא בר חייא אמר שמואל הלכה כחנניה איני והא בעו מיניה משמואל מאימת מדכרינן ותן טל ומטר אמר להו מכי מעיילי ציבי לבי טבות (יד) רישבא דילמא אידי ואידי חד שיעורא הוא איבעיא להו יום ששים כלפני ששים או כלאחר ששים ת"ש רב אמר יום ששים כלאחר ששים ושמואל אמר יום ששים כלפני ששים א"ר נחמן בר יצחק וסימנך עילאי בעו מיא תתאי לא בעו מיא אמר רב פפא (טו) הלכתא יום ששים כלאחר ששים: **מתני'** (טז) הגיע י"ז במרחשון ולא ירדו גשמים התחילו היחידים מתענין ג' תעניות אוכלין ושותין משחשיכה ומותרין במלאכה וברחיצה ובסיכה ובנעילת הסנדל ובתשמיש המטה (יח) הגיע ר"ח כסליו ולא ירדו גשמים ב"ד גוזרין שלש תעניות על הצבור אוכלין ושותין משחשיכה ומותרין במלאכה וברחיצה ובסיכה ובנעילת הסנדל ובתשמיש המטה: **גמ'** מאן יחידים אמר רב הונא רבנן ואמר רב הונא יחידים מתענין שלשה תעניות שני וחמישי ושני מאי קמשמע לן תנינא (יט) אין גוזרין תענית על הצבור בתחילה בחמישי שלא להפקיע את השערים אלא שלש תעניות הראשונות שני וחמישי ושני מהו דתימא הני מילי צבור אבל יחיד לא קמשמע לן תניא נמי הכי כשהתחילו היחידים להתענות מתענין שני וחמישי ושני (כ) ומפסיקין בראשי חדשים ובימים

כלומר בשבעה במרחשון הוא ט"ו אחר החג: **לדי שיגיע האחרון.** כלומר קודם בילת מים לנהר פרת שהוא רחוק יותר: **גמ' ובגולה ששים.** וגבולה אין שואלין עד ששים בתקופה לפי שהוא מקום נמוך ואין צריכים מטר כל כך: **מי מעיילי ציבי לבי טבות רישבא.** שמכניסין עצים לאוצר לצורך ימות הגשמים שכן היו נוהגין לפי שהיו יודעין שזמן גשמים הוא משס ואילך ולא היו יכולין לחטוב עצים ביער: **רישבא.** לייל עופות כמו אין פורשין (כ) רשבים ליומים (ב"ק דף עט:). מצות שם אדם: **כלפני ס'.** ולא מדכרינן: **כלאחר ס'.** ומדכרינן: **עילאי בעו מיא.** העומדים בהרים צריכין יותר מים מפני שהגשמים מתגלגלים ויורדין למטה: **תתאי לא בעו מיא.** שמתכנסין כל מימי ההרים לבקעה. ה"נ רב שהיה מארץ ישראל כדאמרינן בעלמא (גיטין דף ו.) מכי אתא רב לבבל ואמרן ישראל גבוהה מכל האוצרות משום הכי אמר כלאחר ששים ובבבל בגולה מתון אינן צריכין לגשמים אין שואלין עד ס' לתקופת תשרי. וכן אנו נוהגים שכל מנהגינו אחר בני בבל: **מתני' הגיע שבעה עשר וכו'.** אוכלין ושותין משחשיכה שאין אוכלין מבעוד יום כיום הכפורים ותשעה באב: **גמ' מאי קמ"ל.** הא דקאמר שני וחמישי ושני: **פגינא.** בפירקין דלקמן (דף טו:) אין גוזרין תענית כו' שלא להפקיע את השערים אשס היו מתחילין להתענות בחמישי היו קונין למולאי התענית שתי סעודות גדולות אחד לתענית ואחד לשבת וכסבור המוכר שרעב בא לעולם ואתי לאפקועי שערים: **אפקועי.** מבטל שיעור מדה הראשונה וממעטה: **אכל יחידים נא.** שלש תעניות שהיחידין עושין קודם לצבור אין זקוקין להתחיל בשני לילה אפקעת שערים משום יחידים לחולייהו. והללו ג' תעניות דיחידים אינן בכלל י"ג תעניות דצבור תדע דקא חשיב במתני' (מ) **שלש ושלש ושבע: ומפסיקין בראשי חדשים.** שאם חל ר"ח בשני וחמישי לאחר שהתחילו להתענות פוסקין תעניתם: וכן

והיא גבוהה והן המבקשים מים, וסורא אתריה דרב והיא לגבי נהרדעא תתאה, והן אינם מבקשים מים, כלומר כיון שהם תתחיים נקרין המים בהם ומתקיימין אצלם. אמר רב [פפא] הלכתא יום [ס' כל]אחר ס'. **מתני'** הגיע י"ז במרחשון ולא ירדו גשמים התחילו היחידים מתענין. ואוקים רב הונא להני [יחידים] רבנן. ומתענין שני וחמישי ושני, ומפסיקין בראש חדש ובימים טובים הכתובים במגילת תענית.

מסורת הש"ס

(א) [כלומר כנכרין ומתמתקין ערוך], (ב) [פי' מרי וקב וסייע מלי סלה ערוך], (ג) פסחים לד., (ד) [כלומר מוטב שיהיה מטר הרבה מהיות חורב בלי מטר. ערוך], (ה) [נעיל ד:], (ו) נעיל ו. ב"מ כח., (ז) [פי' הגאון כלאחר כתיב בעלין בית אב תרגומו רב בית אבא זה ראש בית אב. ערוך ערך רבבא א], (ח) לקמן טו:, (ט) [תהלים לג], (י) [פרשה ד], (כ) [ירמיה ג], (ל) ובטפטפות דידן כתוב ניסבין ועיין בערוך ערך רבבא ב, (מ) [לקמן טו:],

תורה אור השלם

1. עַד לֹא עָשָׂה אֶרֶץ וְחוּצוֹת וְרֹאשׁ עֲפָרוֹת תֵּבֵל:
2. הַנֹּתֵן מָטָר עַל פְּנֵי אָרֶץ וְשֹׁלֵחַ מַיִם עַל פְּנֵי חוּצוֹת: איוב ה י
3. יְשֶׁת חֹשֶׁךְ סִתְרוֹ סְבִיבוֹתָיו סֻכָּתוֹ חֶשְׁכַת מַיִם עָבֵי שְׁחָקִים: תהלים יח יב
4. וְיָשֶׁת חֹשֶׁךְ סְבִיבֹתָיו סֻכּוֹת חֲשֵׁרַת מַיִם עָבֵי שְׁחָקִים: שמואל ב כב יב
5. מַשְׁקֶה הָרִים מֵעֲלִיּוֹתָיו מִפְּרִי מַעֲשֶׂיךָ תִּשְׂבַּע הָאָרֶץ: תהלים קד יג
6. וְנָהָר יֹצֵא מֵעֵדֶן לְהַשְׁקוֹת אֶת הַגָּן וּמִשָּׁם יִפָּרֵד וְהָיָה לְאַרְבָּעָה רָאשִׁים: בראשית ב י
7. שֹׁכֶנֶת עַל מַיִם רַבִּים רַבַּת אוֹצָרֹת בָּא קִצֵּךְ אַמָּת בִּצְעָרֵךְ: ירמיהו נא יג

הגהות הב"ח

(א) גמ' שנאמר עד לא עשה ארץ וחוצות א"י שותה תחילה כו' על פני ארץ וגו' א"י משקה לותה הקב"ה בעצמו וכו' ממתמלית וכו' על פני ארץ וגו' משל לאדם שמגבן את הגבינה: (ב) רש"י ד"ה בבריתו כו' כמכנים מים בנאד ונתנם באוצרות כו' ואומר ליט מה"ד שותה תחלה שם יורדין הגשמים תחלה כך שמעתי ומה"ד מתמצית משיורי מים שנשאר בעבים כו' א"י מה"ד תשרת כו': (ג) ד"ה ה"ג שקול כו' חכשרת. נ"ב ולהכי נקט רי"ש ולא נקט ש"ן דש"ן הכא והכא כתיב: (ד) ד"ה ונהר יולא מעדן כלומר סימן לדבר כו' דכתיב קרא ונהר יולא מעדן תחילה להשקות גן: (ה) ד"ה תנא כו' להשקות את הגן הכ"ד ואח"כ מה"ד גן לפני כל עולם כולו כגן עדן לעולם: (ו) ד"ה נקיטינן דהכי הוא דחצדא בבל בלא מיטרא דטובעני כו' הד"ת:

רבינו גרשום

מתמצית כור שותה תרקב. מתמצית גן עדן שותה כל העולם, דכל העולם לגבי גן עדן כתרקב לפני כור. תרקב תרי וקב, דהיינו ג' קבין. כור ל' סאין, ותרקב חצי סאה, נמצא תרקב אחד מששים בכור, וכל העולם אחד מששים בגן עדן. **דחצדא בלא מטרא.** כלומר, שקוצרת בלא מטר, כלומר שאינה צריכה מטר, שיושבת בין ביצצי המים. ע"א אצדה. **טובעני ולא יובשני.** כלומר, מיתרמי שטובעין הזרעים אבל לעולם אין מתייבשין. ר"ג אומר **בשבעה בו בחמשה עשר יום אחר החג.** כלומר דד' במרחשון הוא ט"ו אחר החג, כדי שיגיע האחרון כו' קודם הגשמים. **ובגולה.** אין שואלין את הגשמים עד ששים בתקופה. דהוה עשיר, והיו עצים שלו מונחים ליבש בשדה עד שיכנסם במרחשון. **כלפני ששים.** ואין שואלין בו, או כלאחר ששים, ושואלין בו. **עילאי בעו מיא.** רב דהוה מא"ר בעי מים בששים. **תתאי לא בעי מיא,** שמואל דהוה מבבל עד לבסוף לא בעי מיא, עד ששים ואחד. אוכלין ושותין משחשכה. שאין אוכלין מבעוד יום כיוה"כ וכתשעה באב. **שלא להפקיע את השערים.** דבני כפרים הבאים ליום הכניסה מספקים מים ומזון לאחיהן שבכרכין, וכשהן באין בחמישי לא ידעו שקבלו עליהם תענית, ואין מביאין מזון אלא לצורך השבת, ולוקחין הכל לצורך ליל חמישי לפי שהתענו בו, ומתייקר המזון לצורך השבת, אבל כשגוזרין בשני כשבאין בשני לעיר שומעין כשגוזרין תענית, וכשבאין בחמישי מביאין מזון כדי למכור לילי חמישי ולשבת. **מפסיקין בראשי חדשים.** אם אירעו בחמישי ושני.

עין משפט נר מצוה

כו א ב ג מיי' פ"ג מהלכות תפלה הלכה טו סמג עשין יט טור ש"ע ס"ח סי' קיז סעיף ג:
כז ד ה מיי' פ"ג מהל' תעניות הלכה ג ופ"ה הלכה ב טוש"ע ס"ח סי' תקעה סעיף ג:
כח ו מיי' שם פ"ה הלכה ה טוש"ע ס"ח סי' תקעב סעיף ג:
כט ז מיי' שם הלכה ט ופ"ג הלכה [ט] י טוש"ע שם סי' תקעה סעיף ז:

מוסף רש"י

ככיסוי קדרה. דבר מועט (פסחים צד.). **בג' במרחשון שואלין את הגשמים.** הכי קיס להו דהוי זמן גשמים (לעיל ד:). **הלכה כרבן גמליאל.** דמיהו שואל עד שבעה במרחשון (שם). **היחידים.** מסתיים (לעיל ו.). **שלא להפקיע את השערים.** כשרואין בעלי תעניות שקונין למולאי יום תמיהי שתי סעודות גדולות אחת ליום התענית וליל תמיהי ואחת לשבת, שכוסים שבא רעב לעולם ומייקרים ומפקיעים השער, אבל משהתחילו להתענות יודעין שאינו שלא מפני התענית (לקמן טו:).

רבינו חננאל

ארץ ישראל נבראת תחלה. שנאמר עד לא עשה ארץ וחוצות. ארץ ישראל הקב"ה משקה אותה [בעצמן] וכל העולם כולו על ידי שליח, שנאמר הנותן מטר על פני ארץ ושולח מים על פני חוצות. ארץ ישראל שותה מי גשמים וכל העולם שותה תמצית, שנאמר הנותן מטר וגו', משל לאדם מגבל גבינה נוטל מאכל ומניח הפסולת. ת"ר מצרים ארבע מאות פרסה על ארבע מאות פרסה, ואחד מששים בכוש, וכוש אחד מששים בעולם, והעולם אחד מששים בגן, וגן אחד מששים בעדן, ועדן אחד מששים בגיהנם, נמצא כל העולם כולו כסיסוי קדירה לגיהנם. א"ר יהושע בן לוי כל העולם מתמצית הגן הוא שותה שנאמר, ונהר יוצא מעדן להשקות את הגן. תנא מתמצית בית כור שותה תרקב. פי', התרקב הוא חצי סאה, והכור יש בו ל' סאין, נמצא א' מס' בכור. וכיון ששנה בחיצונה והעולם א' מס' בגן, נמצא העולם כולו חלק א' מס' חלקים בגן, ומתמציתו שותה כל העולם. דיקדק התנא [ש]מתמצית בית כור שותה תרקב, שהוא זה התרקב א' מס' בכור כמו שהוא העולם א' מס' בגן, ושותה תמציתו. **מתני'.** בשלשה במרחשון שואלים את הגשמים, (כו'), רבן גמליאל אומר בשבעה בו. א"ר אלעזר הלכה כרבן גמליאל. תנא חנניה אומר ובגולה עד ס' יום בתקופה. אמר שמואל הלכתא כחנניה. וזמן הכנסת עצים דבי טבות רישבא מן השדה הוה ס' בתקופה. ואיבעיא לן יום ס' כלפני [ס'] דאינו שואל, או כלאחר ס' ושואל. רב אמר כלפני ס', ושמואל אמר כלאחר ס'. וסימנך עילאי בעי מיא, תתאי לא בעו מיא, פי', נהרדעא אתריה דשמואל

איזהו יחיד כו' שראוי למנותו פרנס על הצבור (ד) להיות פרנס ואיזהו תלמיד כל ששואלין דבר הלכה בכל מקום וכו'. וקשה דהכא משמע דקרי תלמיד אומו שיודע להשיב כששואלין לו דבר הלכה בכל מקום ואומרה והתם אמרינן במס' שבת פרק ואלו קשרים (דף קיד.) איזהו תלמיד הראוי למנותו פרנס על הצבור כשיודע להשיב כל ששואלין (ה) דבר הלכה ואפילו במסכת כלה אלמא הראוי למנותו פרנס על הצבור הוי כשיודע להשיב והכא משמע דאותו הראוי למנותו פרנס הוי מילתא אחריתי ועוד דהכא משמע דיחיד עדיף מדקאמר בסמוך לא כל הרוצה לעשות עצמו יחיד עושה אבל הרוצה לעשות עצמו תלמיד עושה ויש לומר דיש חילוק בתלמיד דדוקא כשהרב בא אל מקום אחד וכל התלמידים אצלו זה שואל אל הרב ממה שהוא לומד וזה שואל ממקום אחר ואותו הרב יודע להשיב לכל התלמידים לכל אחד ואחד כפי שאילתו ואפילו במס' כלה זהו יחיד דעדיף מתלמיד דהכא ונקרא תלמיד התם בפרק אלו קשרים אותו ודאי ראוי למנותו פרנס על הצבור אבל אם אינו יודע להשיב אלא במסכת אלו נקרא גם כן תלמיד ומזה מיירי הכא:

ההולך ממקום שמתענין למקום שאין מתענין הרי מתענה ומשלים. ל"ש דעתו לחזור ל"ש אין דעתו לחזור הואיל וקבל עליו התענית: **למה תתראו.** כמו שמפרש אל תראו עצמכם בפני בני עשו וכו' וי"ש במדרש למה תתראו פירוש למה תהיו כחושין:

אל תרגזו בדרך. ויש מדרש אל תפסיקו מדבר הלכה:

ואין ביניהם דברי תורה ראוים לישרף דכתיב ויהי המה הולכים הלוך ודבר וגו' טעמא דאיכא דבור וכו'. ויש מדרש שהם היו מדברים דברים בטלים ומש"ה ראוין לישרף: **פסיעה** גסה נוטלת אחת מחמש מאות ממאור עיניו של אדם. ואין להקשות אם כן בחמש מאות פסיעות גסות יהיה ניטל כל מאור עיניו של אדם והא קא חזינן דלאו הכי הוה וגרלה לפרש דהפסיעה ראשונה נוטל אחת מחמש מאות והפסיעה שניה נוטל פחות מן הראשונה ששניה איהי נוטלת אלא אחד מחמש מאות הנשאריים כמו בעיסוריין דתא רבי (כתובות דף פח.) ר"ל העיסור ממה שנשאר אבל עדיין קשה דמ"ש פסיעה ראשונה דנוטלת יותר מן השניה אלא יש לומר דלא נוטלת אלא פסיעה ראשונה דוקא ומכאן ואילך כיון דדם דם אי נמי פסיעה ראשונה נוטלת טפי משום ג) דכל התחלות קשות: **לעולם יצא אדם בכי טוב.** פי' בפרק קמא דפסחים (דף ג.) [וע"ע תוס' ב"ק ס:]:

משום מעיינא. פירוש משום שהבני מעיין הוי קשה להו: אסור

ובימים טובים הכתובין במגילת תענית תנו רבנן אל יאמר אדם תלמיד אני איני ראוי להיות יחיד אלא א כל תלמידי חכמים יחידים אי זהו יחיד ואיזהו תלמיד יחיד כל שראוי למנותו פרנס על הצבור תלמיד ב) כל ששואלין אותו דבר הלכה בלמודו ואומר ואפילו במסכת דכלה תנו רבנן לא כל הרוצה לעשות עצמו יחיד עושה תלמיד עושה דברי ר' מאיר רבי ג) יוסי אומר ד) עושה וזכור לטוב לפי שאין שבח הוא לו אלא צער הוא לו תניא אידך לא ה) כל הרוצה לעשות עצמו יחיד עושה תלמיד עושה דברי רבי שמעון בן אלעזר רבן שמעון בן גמליאל אומר במה דברים אמורים בדבר של שבח אבל בדבר של צער עושה וזכור לטוב שאין שבח הוא לו אלא צער הוא לו ו ת"ר ז) מי שהיה מתענה על הצרה ועברה על החולה ונתרפא הרי זה מתענה ומשלים ח) ההולך ממקום שאין מתענין למקום שמתענין הרי זה מתענה עמהן ט) ממקום שמתענין למקום שאין מתענין הרי זה מתענה ומשלים י) שכח ואכל ושתה אל יתראה בפני הצבור ואל ינהיג עידונין בעצמו שנאמר [1] ויאמר יעקב לבניו למה תתראו אמר להם יעקב לבניו אל תראו עצמכם כשאתם שבעין לא בפני עשו ולא בפני ישמעאל כדי שלא יתקנאו בכם [2] אל תרגזו בדרך אמר רבי אלעזר אמר להם יוסף לאחיו אל תתעסקו בדבר הלכה שמא תרגזו עליכם הדרך איני והאמר ר' אלעאי בר ברכיה כ) שני תלמידי חכמים שמהלכים בדרך ואין ביניהן דברי תורה ראויין לישרף שנאמר [3] ויהי המה הולכים ל) (הולך) ודבר והנה רכב אש וסוסי אש ויפרדו בין שניהם טעמא דאיכא דיבור הא ליכא דיבור ראויין לישרף לא קשיא הא למיגרם הא לעיוני במתניתא תנא אל תפסיעו פסיעה גסה והכניסו חמה לעיר אל תפסיעו פסיעה גסה דאמר מר מ) פסיעה גסה נוטלת נ) אחד מחמש מאות ממאור עיניו של אדם והכניסו חמה לעיר כדרב יהודה אמר רב ס) דאמר רב יהודה אמר רב לעולם יצא אדם בכי טוב ויכנס בכי טוב שנאמר [4] הבקר אור והאנשים שלחו אמר רב יהודה אמר רבי חייא ע) המהלך בדרך אל יאכל יותר משני רעבון מאי טעמא הכא תרגימו משום מעיינא במערבא אמרי משום מזוני מאי בינייהו איכא בינייהו

דיתיב

וכן בימים טובים הכתובים במגילת תענית: **תלמיד אני.** ואיני חשוב כל כך ביחידים כלומר איני ראוי להתחיל תענית עם היחידים: **לא כל הרוצה לעשות עצמו יחיד.** לענין תענית: **עושה.** דגרלה מגסי הרוח ותנן (אבות פ"ג משנה י) כל שרוח הבריות נוחה הימנו כו': הכי גרסינן **התלמידים עושין עצמן.** כדאמרינן לעיל שכל התלמידים ראויין לכך ואין בהם משום גסות הרוח: **רבי יוסי אומר.** כל אדם ואפילו שאינו תלמיד עושה עצמו יחיד להתענות וזכור לטוב דצער הוא לו ולא גסות. ליישנא אחריתא גרסינן לא כל הרוצה לעשות עצמו יחיד עושה תלמיד עושה כלומר ולא כל הרוצה נמי לעשות עצמו תלמיד להתנהג עצמו במדת ו) תלמיד בחלוקו ובמנטתו ולהתנאות בסודר של תלמידי חכמים ושאר דברים עושה לכל הרוצה ליטול לו את הסם לא יטול ורבי יוסי אריש ומסתבר כי האי ליישנא מדקא מהדר רבן שמעון בן גמליאל דבר של שבח אינו עושה מכלל דאיירי בשבח: **על החולה ונתרפא.** הוא הדין אם מת החולה בעי לקיומי נדרו: **על הצרה ועברה.** מתענה ומשלים ואם לאו נראה כמתנה עם קונו אם תעבור ז) אתענה ואם לאו (לא) אתענה: **למקום שאין מתענין הרי זה מתענה ומשלים.** כל התעניות שקבלו עליהן בני עירו דנותנין עליו חומרי המקום שילא משם: **אכל ושתה.** דיעבד: **אל יתראה בפניהן.** שגרלה כחתן בין אבלים ויתקנאו בו: **ואל ינהיג עדונים בעצמו.** שלא יאמר הואיל ואכלתי כל שהוא אוכל הרבה: **אל תרגזו עצמכם.** שיש לכם חטיס הרבה ולא הלכו אלא בשביל דבר זה שלא להתראות בפני בני עשו שהיו לעוריס ולעבדים: **תרגזו עליכם הדרך.** תתעו: **לישרף באש.** דכתיב והנה סוסי אש וכתיב בההוא עניינא הלוך ודבר. ואהכי כתביה לאשמועינן דאי לאו שהיו הולכין (ח) בעומקה של הלכה לא [היו ניצולין]: **הא למגרם.** מבעי ליה באורחא אבל במלתא דמבעי ליה לעיוני לא: **כמתניתא תנא.** מאי אל תרגזו בדרך אל תזיקו עצמכם בפסיעה גסה: **והכניסו חמה לעיר.** כשאתם לנין ושוכבין בדרך בעיירות הכניסו לעיר בעוד שהחמה זורחת: **יצא אדם בכי טוב.** שימתין עד שיאור כמו וירא אלהים את האור כי טוב (בראשית א): **ויכנס בכי טוב.** בערב בעוד שהחמה זורחת שאין ליסטין מצויין. אי נמי שלא יפול בגורות ובקעיס שבעיר ושלא יעלילו עליו עלילות מרגל אתה או גנב: **הבוקר אור והאנשים שולחו המה וחמוריהם.** מיכן שילמו בכי טוב והוא הדין ליכנס בכי טוב. יש ספרים דלא כתיב בהו האי קרא אלא מילתא דרב יהודה סברא הוא ולא בעי קרא: **לא יאכל יותר ממה שאוכל בשני רעבון.** דאמר לקמן (דף יא.) שצריך להרעיב עצמו בשני רעבון: (**הכא**) (ט). תלמוד זה בבלי הוא וכי משמעי בבבל קאמר הכא וכל הא לן והא להו בבבל קאמר): **משום מעיינא.** שלא יתחלחלו מעיו של אדם ברוב אכילתו מפני טורח הדרך. יש אומרים יהיו מעיו של אדם שופכין זה לזה כעין מעיין: **משום מזוני.** שמא (ג) אין לו לאחר כו:

דיתיב

ל א ב מיי' פ"ג מהלכות תעניות הלכה ז טוש"ע א"ח סי' תקעה סעיף ז:

לא ג מיי' פ"ז מהלכות תעניות הלכה טו טוש"ע א"ח סי' תקסט סעיף ז:

לב ד מיי' שם טוש"ע א"ח סי' תקעד סעיף ג:

לג ה מיי' שם וטוש"ע שם סעיף ז:

לד ו מיי' שם הלכה [יד] טו טוש"ע שם סעיף ג [וסימן תקסח סעיף יב]:

מוסף רש"י

ששואלין אותו דבר הלכה בלמודו. מלאחר מן המקומות (קדושין מט: לג' שם: בכל מקום) בכל הש"ס (שבת קיד. לג' שם: בכל מקום). **ואפילו במסכת דכלה.** שאין עומק כה וכריתא היא וקן היא שנויה כלה בלא ברכה אמורה לנעלה כלה (קדושין שם) אי: אפילו במסכת כלה ללא רגילי בה אינני חוס נתן לבו וגרסה (שבת שם). **ויהי המה הולכים הלוך ודבר.** כדברי תורה, כאליהו וכאליעזר כתיב (סוטה מט.). **הא ליכא דיבור ראויין לישרף.** שעל מנת כן בא הרכב אש עליהם (שם). **פסיעה גסה.** יותר מאמה, פסיעה ביונית אמה (שבת קיג:). **לעולם יצא אדם בכי טוב ויכנס בכי טוב.** היינא לדרך יכנס ערבית לבית מלון בעוד החמה זורחת ולמחר יתמין עד הנץ החמה ויצא ואז טוב לו, שהאור טוב לו שנאמר באור כי טוב, ומה היא עונתו, מפני המיות ומפני הליסטים (פסחים ב. לג' שם: לעולם יכנס כו' ויצא כו').

רבינו חננאל

ת"ר לא יאמר תלמיד איני ראוי לכך, אלא כל התלמידים ראוין לכך. איזהו יחיד, כל שראוי למנותו פרנס על הצבור. ואיזהו תלמיד, כל ששואלין אותו דבר הלכה בכל מקום ואומרה. פי', בכלום מקום, כלומר [בכל] מקום מן התלמוד, ואפי' במסכתא דכלה שמתעסקין בה כל תלמיד חכם שרוצים לשנותה בכלה [של אלול או בכלה] של אדר. תניא [לא] כל הרוצה לעשות עצמו יחיד עושה, שנראה כיחידות. התלמידים עושין דברי ר' שמעון בן אליעזר. רבן שמעון בן גמליאל אומר דבר של שבח אינו עושה, דבר של צער עושה עצמו יחיד. וכן ר' יוסי אומר עושה וזכור לטוב, שאינו שבח לו התענית אלא צער הוא לו. ת"ר הרי שהיה מתענה על החולה ונתרפא, על צער צרה ועברה מתענה ומשלים. ההולך ממקום שמתענין למקום שאין מתענין וכו'. זה [שאמר] יוסף לאחיו אל תרגזו בדרך, אל תתעסקו בדרך [בדבר] הלכה, שלא תתגר עליהם הדרך. ואורקמנא לעיוני אבל במגרס לא, דא' שני תלמידי חכמים המהלכין בדרך ואין ביניהם דברי תורה ראוין לישרף, שנאמר ויהי המה הולכים הלוך ודבר והנה רכב אש וסוסי אש ויפרידו בין שניהם. **במתניתא תנא אל תפסיעו פסיעה גסה,** שנוטלת אחד מחמש מאות מאור עיניו של אדם. והכניסו חמה לעיר, כדרב יהודה אמר רב, לעולם יכנס אדם בכי טוב ויצא בכי טוב, כלומר באור היום, כדכתיב וירא אלהים את האור כי טוב, וכתיב הבקר אור והאנשים שלחו. **משום מעיינא.** פי', אם יאכל הרבה יקחהו שילשול ויבא להתאחר מן השייירא.

תורה אור השלם

1. וַיַּרְא יַעֲקֹב כִּי יֵשׁ שֶׁבֶר בְּמִצְרָיִם וַיֹּאמֶר יַעֲקֹב לְבָנָיו לָמָּה תִתְרָאוּ:

בראשית מב א

2. וַיִּשְׁלַח אֶת אֶחָיו וַיֵּלֵכוּ וַיֹּאמֶר אֲלֵהֶם אַל תִּרְגְּזוּ בַּדָּרֶךְ:

בראשית מה כד

3. וַיְהִי הֵמָּה הֹלְכִים הָלוֹךְ וְדַבֵּר וְהִנֵּה רֶכֶב אֵשׁ וְסוּסֵי אֵשׁ וַיַּפְרִדוּ בֵּין שְׁנֵיהֶם וַיַּעַל אֵלִיָּהוּ בַּסְּעָרָה הַשָּׁמָיִם:

מלכים ב ב יא

4. הַבֹּקֶר אוֹר וְהָאֲנָשִׁים שִׁלְּחוּ הֵמָּה וַחֲמֹרֵיהֶם:

בראשית מד ג

הגהות הב"ח

(א) רש"י ד"ה ליכנס בא"ש כו' שהיו הולכין בדבר של הלכה: (ב) ד"ה הכא תרגימו. בבבל תלמוד זה כו': (ג) ד"ה משום מזוני שמא לא יהי' לו לאח"כ: (ד) תוס' ד"ה איזהו כו' פרנס על הצבור ומיזהו תלמיד כו' כל"ל ומיבות להיות פרנס נמחק: (ה) בא"ד כל ששואלין אותו דבר הלכה ואפילו:

גליון הש"ס

גמ' המהלך בדרך אל יאכל כו'. עי' מג"א סי' קי ס"ק י:

רבינו גרשום

הכתוב במגילת תענית. דלא להתענאה בהון. אל יאמר תלמיד איני ראוי לכך. להתענות. ר' יוסי אומר. כל אדם נמי עושה עצמו וזכור לטוב. אפילו במס' כלה. שאין רגילין להתעסק בו. שאין שבח הוא לו. שמתענה. דבר של שבח אינו עושה. כגון חתן קורא ק"ש בלילה הראשון. של צער. מתענה. וח"ח עושה. בין של שבח בין של צער. הרי זה מתענה ומשלים. שנותנין עליו חומרי מקום שהלך לשם וחומרי מקום שיצא משם. אל יתראה בפניהם. כשהוא שבע. אל ינהיג בעצמו עידונין. שלא יאמר הואיל שאכלתי[ן] כל שהוא אוכל הרבה. והן רעיבין. מפני הרעב. שמא יזגז עליכם הדרך. שהרואה אתכם שאתם חולקין בדבר הלכה סבור נלחמים אתם ומתרגזים עליכם. בעיוני. לא עייני באורחא. משום מעיינא. שאם אוכל הרבה מתכבד במיעיו ואין יכול לילך. משום מזוני. דלא שכיחי באורחא.

מסורת הש"ס

ח) שבת קיד. קדושין מט.; ט) גי' רי"ף יהודה], י) [תוספתא פ"ח], כ) [תוספ' פ"ג], ל) [תוס' פ"ג], מ) [תוספ' פ"ב], נ) סוטה מט.; ס) [ל"הלוך], ע) ברכות מג.; שבת קיג.; פ) [פסחים מב.], צ) פסחים ג. ב"ק ס: ע"ש, ק) [ב"ב מ:], ר) [ל"ל לא אתענה], ש) [מכילתא הביאו הש"י פ' יתרו יט פ"ה],

דיתיב בארבא. איכא משום מזוני איכא משום מעיינא ליכא: **מאוונא לאוונא.** מקום מזון המגרים מכפר לכפר דמשתכחי מזוני וליכא למיחש למזוני ולמעיינא איכא למיחש: **כל פרסה ופרסה אכל ריפסה.** קסבר רב פפא הא דאמור רבנן לא ליכול טפי משום מעיינא ואיהו לא מיקתפי ממעיינא דבעל (ז) בטן הוה. ענין אחר כריסו רחבה כדאיתא בבבא מציעא (דף פד.) דקא חשיב אריה דרב פפא וכאיש גבורתו ולפיכך יכול לאכול הרבה ואינו מזיק לו: **מיפה משונה.** מת בחרב וברעב וכל מיתה שאינה בידי מלאך המות כדרך כל אדם על מטתו: **בשכר שמלער עצמו.** כשישראל בצער: **אסור לשמש מטתו בשני רעבון.** לצריך אדם לנהוג צער בעצמו: **חסורי בנים.** חסירי בנים (ח) דגרסינן במנחות (דף כט.) לגבי מנורה ומי חסיכי כולי האי (ט). שלא קיימו פריה ורביה: **שני מלאכי שרת** (י) **מונין לו לאדם.** אחד מימינו ואחד משמאלו דכתי' (תהלים לא) כי מלאכיו יצוה לך: **הנה ששון ושמחה הרוג בקר ושחוט לאכול בשר ושתות יין כי מחר נמות ונגלה באזני ה' צבאות אם יכופר העון הזה לכם עד תמותון: זו מדת בינונים.** שירלין מן המיתה כדכתיב הנה כי מחר נמות: **אתיו אקחה יין ונסבאה שכר והיה כזה יום מחר.** גדול יותר מאד: **הצדיק אבד ואין איש שם על לב.** מפני מה הוא מת. מפני הרעה נאסף הצדיק מפני שלא יצטער הוא ברעה ואחר שהיא גזרה מלפניו כי מפני הרעה נאסף הצדיק. ל"א מפני רעות של אלו הוא נאסף שאין הקב"ה רוצה שיבקש עליהם רחמים: **כפים.** חלי לביה (יא) ורגילין לתתה בין שתי נדבכי העליס: הכי גרסינן **אבריו של אדם הן מעידין בו שנאמר ואתם עדי נאום ה': מאי דכתיב אל אמונה ואין עול כשר ומשלם הוא' כך משלם לרשעים בעולם הזה.** כדי לטורדן מן העולם הבא וכדכתיב (דברים ז) ומשלם לשונאיו אל פניו להאבידו: **ואין עול.** שאין עושה (יב) דין בלא דין אמת ולבך: **צדיק וישר.** מצדיק הדין על הצדיקים לפרוע מהם ועושה טובה וישרות עם הרשעים לפרוע כל זכותם בעולם הזה כדי לטורדן: **ביד כל אדם יחתום.** כותב מעשה כל אדם ומחתים (יב) יד על כל מעשיו: **למען תצדק בדברך.** שהוא מצדיק עליו בדבריך שאתה מראה לו (יג) : (ג) **נשמואל קדוש יהיה אגדל פרע קלי.** ששערו אסור בהגאה אבל הוא עצמו לא נקרא קדוש. ולר' אלעזר חוטא דסאיב כתרגומו מאשר חטא על הנפש פשט המקרא על שנטמא במת: **וכי באיזה נפש חטא זה.** מי הרג שנקרא חוטא שאין מצוה לצער עצמו כדאמרינן לציקי (יד) מי אכלי האי עלמא (והאיך) מי סני להו במקם' הוריות (פ"ג דף י.): **נקרא קדוש.** ריפיה דקרא קא דריש בשביל שמתוך כך מתמרקין עוונותיו שמתענה:

דיתיב בארבא אי נמי דקאזיל מאוונא לאוונא רב פפא כל פרסה ופרסה אכיל חדא ריפתא קסבר משום מעיינא אמר רב יהודה אמר רב
א כל המרעיב עצמו בשני רעבון ניצל ממיתה משונה שנאמר [1] ברעב פדך ממות מרעב מיבעי ליה אלא הכי קאמר בשכר שמרעיב עצמו בשני רעבון ניצול ממיתה משונה אמר ריש לקיש ב אסור לאדם לשמש מטתו בשני רעבון שנאמר [2] ויוסף ילד שני בנים בטרם תבוא שנת הרעב תנא (ג) חסוכי בנים משמשין מטותיהן בשני רעבון תנו רבנן
ג בזמן שישראל שרויין בצער ופירש אחד מהן באין שני מלאכי השרת שמלוין לו לאדם ומניחין לו ידיהן על ראשו ואומרים פלוני זה שפירש מן הצבור אל יראה בנחמת צבור תניא אידך בזמן שהצבור שרוי בצער אל יאמר אדם אלך לביתי ואוכל ואשתה ושלום עליך נפשי ואם עושה כן עליו הכתוב אומר
[3] והנה ששון ושמחה הרוג בקר ושחוט צאן אכול בשר ושתות יין אכול ושתו כי מחר נמות מה כתיב בתריה ונגלה באזני ה' צבאות אם יכופר העון הזה לכם עד תמותון עד כאן מדת בינונים אבל במדת רשעים מה כתיב [4] אתיו אקחה יין ונסבאה שכר והיה כזה יום מחר מה כתיב בתריה [5] הצדיק אבד ואין איש שם על לב כי מפני הרעה נאסף הצדיק (ד) אלא יצער אדם עם הצבור שכן מצינו במשה רבינו שציער עצמו עם הצבור שנאמר [6] וידי משה כבדים ויקחו אבן וישימו תחתיו וישב עליה וכי לא היה לו למשה כר אחת או כסת אחת לישב עליה אלא כך אמר משה הואיל וישראל שרויין בצער אף אני אהיה עמהם בצער וכל המצער עצמו עם הצבור זוכה ורואה בנחמת צבור (ה) ושמא יאמר אדם מי מעיד בי אבני ביתו של אדם וקורות ביתו של אדם מעידים בו שנאמר [7] כי אבן מקיר תזעק וכפים מעץ יעננה דבי רבי שילא אמרי שני מלאכי השרת המלוין לו לאדם הן מעידין עליו שנאמר [8] כי מלאכיו יצוה לך רבי חידקא אומר (ו) נשמתו של אדם היא מעידה עליו שנאמר [9] משוכבת חיקך שמור פתחי פיך ויש אומרים אבריו של אדם מעידים בו שנאמר [10] אתם עדי נאם ה' [11] אל אמונה ואין עול אל אמונה כשם שנפרעין מן הרשעים לעולם הבא אפילו על עבירה קלה שעושין כך נפרעין מן הצדיקים בעולם הזה על עבירה קלה שעושין ואין עול כשם שמשלמין שכר לצדיקים לעולם הבא אפילו על מצוה קלה שעושין כך משלמין שכר לרשעים בעולם הזה אפילו על מצוה קלה שעושין צדיק וישר הוא (ז) (אמרו בשעת) פטירתו של אדם לבית עולמו כל מעשיו (ח) (נפטרין) לפניו ואומרים לו כך וכך עשית במקום פלוני ביום פלוני והוא אומר (ט) (הין) ואומרים לו חתום וחותם שנאמר [12] ביד כל אדם יחתום ולא עוד אלא שמצדיק עליו את הדין ואומר להם יפה דנתוני לקיים מה שנאמר [13] למען תצדק בדברך אמר שמואל כל היושב בתענית נקרא חוטא (ח) סבר כי האי תנא דתניא (ט) ר' אלעזר הקפר ברבי אומר מה תלמוד לומר [14] וכפר עליו מאשר חטא על הנפש וכי באיזה נפש חטא זה אלא שציער עצמו מן היין והלא דברים קל וחומר ומה זה שלא ציער עצמו אלא מן היין נקרא חוטא המצער עצמו מכל דבר ודבר על אחת כמה וכמה ר' אלעזר אומר נקרא קדוש שנאמר
[15] קדוש יהיה גדל פרע שער ראשו ומה זה שלא ציער עצמו אלא מדבר אחד נקרא קדוש המצער עצמו מכל דבר על אחת כמה וכמה ולשמואל הא איקרי קדוש ההוא אגידול פרע קאי ולר' אלעזר הא נקרא חוטא ההוא דסאיב נפשיה ומי אמר רבי אלעזר הכי והאמר ר' אלעזר לעולם ימוד אדם עצמו כאילו

אסור לאדם לשמש מטתו בשני רעבון. ואם תאמר הרי יוכבד
ב) נולדה בין החומות ואותו העת עת רעב היה וע"כ שימשו מטותיהן בשני רעבון ויש לומר דלכ"ע לא הוי אסור אלא למי שרוצה לנהוג עצמו בחסידות ויוסף לא שימש אבל אחר בני אדם שימשו:

אמר שמואל כל היושב בתענית נקרא חוטא. וקשיא דאמרינן בפ' החובל (ב"ק דף לא: ושם) החובל בעצמו רשאי אבל אחרים שחבלו בו חייבים ומפרש התם הא דקאמר החובל בעצמו רשאי אמר שמואל ביושב בתענית אלמא משמע דשמואל קאמר דיושב בתענית לא נקרא חוטא ויש לומר דודאי הוי חוטא כדאמרינן הכא מקל וחומר ממזיר ומה מזיר שלא ציער עצמו אלא מיין וכו' אבל מכל מקום המצוה שהוא עושה התענית גדול יותר מן העבירה ממה שהוא מצער נפשו דמצוה לגדור כדאמרינן (סוטה דף ב.) הרואה סוטה בקלקולה יזיר עצמו מן היין ומכל מקום יש קצת חטא מידי דהוה (ט) אמתענה תענית חלום בשבת דקורעין גזר דינו ופרעין ממנו תענית של שבת ומאי תקנתיה ליתב תעניתא לתעניתיה (ט): כאילו

תנא חשוכי בנים משמשין מטותיהן בשני רעבון. חייב אדם לצער עצמו עם הצבור, שבזמן שפורש עצמו מן הצבור שני מלאכי השמ' המלוין לו מניחין ידיו על ראשו ואומרים פלוני שפירש מן הצבור אל יראה בנחמת ישראל. אלא מיבעי ליה לצעורי עם הצבור, שכן מצינו במשה רבינו שציער עצמו עם הצבור, שנאמר וידי משה כבדים וגו', וכי לא היה לו כר או כסת לישב בה, אלא רצה להיצטער בצער ציבור. ושמא יאמר מי מעיד בו, אבני ביתו שנאמר כי אבן מקיר תזעק, ומלאכים השומרים אותו שנאמר כי מלאכיו יצוה לך וגו'. **כתיב אל אמונה ואין עול.** כשם שנפרעין לעולם הבא מן הרשעים אפילו בעבירה קלה, כך נפרעין מן הצדיקים בעולם הזה, וכשם שמשלמין שכר טוב בעולם הבא לצדיקים, כך משלמין שכר טוב לרשעים אפילו על מצוה קלה בעולם הזה. **בשעת פטירתו של אדם כל מעשיו נפרטין לפניו, אומרים לו עשית במקום פלוני והוא אומר הן, אומרים לו חתום וחותם שנאמר ביד כל אדם יחתום. ולא עוד אלא שמצדיק עליו את הדין ואומר יפה דנתוני, שנא' למען תצדק בדברך** וגו'. **אמר שמואל היושב בתענית נקרא חוטא.** סבר לה כר' אלעזר דאמר הנזיר בשביל שציער עצמו מן היין קראו הכתוב חוטא, שנאמר וכפר עליו מאשר חטא על הנפש, המצער עצמו מכל ומשהה לא כל שכן. ומפני מה כתיב בו קדוש יהיה, משום דמדכי נפשיה ז) מטומאה. ור' אלעזר פליג עליה ואמר המצטער עצמו לשם שמים, כגון הנזיר וכיוצא בו, [נקרא] קדוש, כדכתיב קדוש יהיה. אם כן מה ת"ל מאשר חטא על הנפש, בנזיר שנטמא הכתוב מדבר, ומפני שנטמא נקרא חוטא.

ז) נראה מזה דרבינו היה לו גי' אחרת בנאן ההוא דמדכי נפשיה וכ"ה גי' רבינו גרשום כאן.

א) [שון מיסור כמו נא חשבת. ערוך], ב) [ולא לדיק גמור לריך לצער עצמו עם הלבור שכן מלינו במשה רבינו שלינר עלמו וכו' כך א"י בשאלתות פ' האזינו סימן קסג], ג) חגיגה טו. [ע"ש כמה שיטיטים], ד) ג"ז שם, ה) [ל"ל מלמד שבשעת. כך א"י בשאלתות], ו) [ל"ל נפרטין וכ"א בשאלתו], ז) [ל"ל הן], ח) [שבועות מ. סוטה טו. כריתות כו.] ב"ק לא: מיר יט. כב. נדרים י., ט) גי' רש"א בשבר, י) עי' בהגהת מהרי"ף בערוך שם, כ) [ב"ב ג.], ל) [ד"ה לשמואל אחרי ד"ה נקרא], מ) [ל"ל אין], נ) [כדאי' סוטה יב.], ס) [בברכות לא: ולקמן יב.], ע) [וע"ע תוס' ב"ק לא: ד"ה אלא ותוס' מיר ב: ד"ה ומאחר],

הגהות הב"ח

(א) גמ' כל היושב בתענית נקרא חוטא (סבר כי האי תנא) תא"מ וע"ב ס"א שנאמר וכפר עליו מאשר חטא על הנפש וכי באיזה נפש חטא זה אלא שציער נפשו מן היין דתניא וכו' ולשמואל הא איקרי קדוש. ג"ב פירוש מדפליג אדשמואל אלמא דלשמואל לא נקרא קדוש אבל לר' אלעזר הקפר לא קשיא דלמא מודה דנקרא קדוש אלא דנקרא ג"כ חוטא אבל לשמואל קשיא דמשמע לדידיה לא נקרא קדוש ואע"פ דמודה שמואל דעושה מצוה בגיזרתו מ"מ לא נקרא קדוש ובתר הכי פריך אר' אלעזר הא נקרא חוטא דמדפליג אשמואל אלמא דס"ל דלא נקרא חוטא: (ב) רש"י ד"ה חסוכי בנים חסירי בנים כמו דגרסינן במנחות: (ג) ד"ה שני וכו' שמלוין: (ד) ד"ה ואין עול שאין עושה דבר בלא דין: (ה) ד"ה ביד כל וכו' ומתחתים יד **כל אדם** על כל: (ו) ד"ה למען כו' שאתה מראה לו מה"ד וכי בא"ח נפש חטא זה מי הרג שנקרא חוטא הס"ד ואמ"כ מה"ד אלא שציער עצמו וכו' שאין מצוה לצער עצמו כדאמרינן אטו לציקי אי אכלי תרי עלמא וכו' עד עוטתיו שמתענה מה"ד לשמואל קדוש יהיה וכו' לא נקרא קדוש הס"ד ואמ"כ מה"ד ולר' אלעזר וכו' שנטמא במת הס"ד:

מוסף רש"י

וכפים. חתיכת עץ כמו כפיסין בנבא בתרא (ב. חגיגה פז.). **אתם עדי.** הוא מעיד בעצמו בכל עונות שאוכיח בפניו (שם). **וכפר עליו.** בגזיר כתיב, מאשר חטא על הנפש. משמע שחטא בנפש אדם (ב"ק צא:). **המצער עצמו מכל דבר ודבר.** המסגף עצמו בתענית (שם).

רבינו גרשום

דיתיב בארבא. ליכא משום מעיינא, ואיתא משום מזוני. דאזיל מאונא לאונא. דשכיחי מזוני, משום מזוני ליכא, משום מעיינא איכא. **רב פפא.** הוי אכיל סגי. **חסוכי בנים.** ולא כולי עלמא. זו **מדה בינונית.** שהרי מזכירין יום המיתה, כדכתיב כי מחר נמות. **ההוא דמדכי בנפשיה.** כלומר, שנזיר שמצער עצמו מן הטומאה קרוי קדוש, ולא לישב בתענית. **ההוא.** אשר חטא על הנפש, דמסאב נפשיה על המת.

תורה אור השלם

1. בְּרָעָב פָּדֵךְ מִמָּוֶת וּבְמִלְחָמָה מִיַּדִי חָרֶב:
איוב ה כ
2. וּלְיוֹסֵף יֻלַּד שְׁנֵי בָנִים בְּטֶרֶם תָּבוֹא שְׁנַת הָרָעָב אֲשֶׁר יָלְדָה לוֹ אֹסְנַת בַּת פּוֹטִי פֶרַע כֹּהֵן אוֹן:
בראשית מא נ
3. וְהִנֵּה שָׂשׂוֹן וְשִׂמְחָה הָרֹג בָּקָר וְשָׁחֹט צֹאן אֹכֹל בָּשָׂר וְשָׁתוֹת יָיִן אָכוֹל וְשָׁתוֹ כִּי מָחָר נָמוּת: וְנִגְלָה בְּאָזְנָי יְיָ צְבָאוֹת אִם יְכֻפַּר הָעָוֹן הַזֶּה לָכֶם עַד תְּמֻתוּן אָמַר אֲדֹנָי אֱלֹהִים צְבָאוֹת:
ישעיהו כב יג-יד
4. אֲתָיו אֶקָּחָה יַיִן וְנִסְבְּאָה שֵׁכָר וְהָיָה כַזֶּה יוֹם מָחָר גָּדוֹל יֶתֶר מְאֹד:
ישעיהו נו יב
5. הַצַּדִּיק אָבַד וְאֵין אִישׁ שָׂם עַל לֵב וַאֲנַשֵׁי חֶסֶד נֶאֱסָפִים בְּאֵין מֵבִין כִּי מִפְּנֵי הָרָעָה נֶאֱסַף הַצַּדִּיק:
ישעיהו נז א
6. וִידֵי מֹשֶׁה כְּבֵדִים וַיִּקְחוּ אֶבֶן וַיָּשִׂימוּ תַּחְתָּיו וַיֵּשֶׁב עָלֶיהָ וְאַהֲרֹן וְחוּר תָּמְכוּ בְיָדָיו מִזֶּה אֶחָד וּמִזֶּה אֶחָד וַיְהִי יָדָיו אֱמוּנָה עַד בֹּא הַשָּׁמֶשׁ:
שמות יז יב
7. כִּי אֶבֶן מִקִּיר תִּזְעָק וְכָפִיס מֵעֵץ יַעֲנֶנָּה:
חבקוק ב יא
8. כִּי מַלְאָכָיו יְצַוֶּה לָךְ לִשְׁמָרְךָ בְּכָל דְּרָכֶיךָ:
תהלים צא יא
9. אֵל תֹּאמַינוּ בְּרֵעַ אֵל תִּבְטְחוּ בְּאַלּוּף מִשְׁכֶּבֶת חֵיקֶךָ שְׁמֹר פִּתְחֵי פִיךָ:
מיכה ז ה
10. אַתֶּם עֵדַי נְאֻם יְיָ וְעַבְדִּי אֲשֶׁר בָּחָרְתִּי לְמַעַן תֵּדְעוּ וְתַאֲמִינוּ לִי וְתָבִינוּ כִּי אֲנִי הוּא לְפָנַי לֹא נוֹצַר אֵל וְאַחֲרַי לֹא יִהְיֶה:
ישעיהו מג י
11. הַצּוּר תָּמִים פָּעֳלוֹ כִּי כָל דְּרָכָיו מִשְׁפָּט אֵל אֱמוּנָה וְאֵין עָוֶל צַדִּיק וְיָשָׁר הוּא:
דברים לב ד
12. בְּיַד כָּל אָדָם יַחְתּוֹם לְדֵעַת כָּל אַנְשֵׁי מַעֲשֵׂהוּ:
איוב לז ז
13. לֵךְ לְבַדְּךָ חָטָאתִי וְהָרַע בְּעֵינֶיךָ עָשִׂיתִי לְמַעַן תִּצְדַּק בְּדָבְרֶךָ תִּזְכֶּה בְּשָׁפְטֶךָ:
תהלים נא ו
14. וְעָשָׂה הַכֹּהֵן אֶחָד לְחַטָּאת וְאֶחָד לְעֹלָה וְכִפֶּר עָלָיו מֵאֲשֶׁר חָטָא עַל הַנֶּפֶשׁ וְקִדַּשׁ אֶת רֹאשׁוֹ בַּיּוֹם הַהוּא:
במדבר ו יא
15. כָּל יְמֵי נִזְרוֹ נָזִיר לַיְיָ תַּעַר לֹא יַעֲבֹר עַל רֹאשׁוֹ עַד מְלֹאת הַיָּמִם אֲשֶׁר יַזִּיר לַיְיָ קָדֹשׁ יִהְיֶה גַּדֵּל פֶּרַע שְׂעַר רֹאשׁוֹ:
במדבר ו ה

רבינו חננאל

והמרעיב עצמו בשני רעבון ניצל ממיתה משונה שנאמר ברעב פדך ממות. אסור לאדם לשמש מטתו בשני רעבון.

כאילו קדוש. הקב"ה (י) פירוש והא אמר לעיל שנקרא קדוש כלומר שהיושב בתענית נקרא קדוש ומשני לא קשיא:

גומל נפשו. פירוש שגומל חסד לנפשו שאינו מתענה נקרא חסיד: **אין תענית צבור בבבל אלא תשעה באב בלבד.** פירוש שהיה להם הרבה גשמים: **יחיד** שקיבל עליו **תענית אע"פ שאכל ושתה כל הלילה מתפלל תפלת תענית.** תימה אמאי נקט יחיד דלבור נמי דאמרינן במתני' (לעיל דף י.) דעושין שלשה תעניות ואוכלים משחשיכה ול"ע: **לן בתעניתו.** פירוש שהתענה היום ובלילה לא אכל ולן בתעניתו היה מכח תענית שקיבל עליו אינו מתפלל תפלת תענית ובה"ג יש אוכל ומתפלל תפלת תענית ומפרש כמו הכא דבשחרית אומר תפלת תענית אע"פ שאכל כל הלילה ויש מתענה שאינו מתפלל כמו בערבית אע"פ שלא אכל ומפרש בהלכות גדולות דאין אומרין עננו בתפלת שחרית שמא נמצא שקרן בתפלתו דשמא לא יסייס התענית ולי נראה דלא נקרא שקרן כיון שהיה בדעתו להתענות אפילו אקרי אונס אחר כך ולא מצי לעבר נפשיה לא גרע ממתענין לשעות וכן משמע מהא דתנן (לקמן דף יט.) ירדו להם גשמים קודם חצות אינן משלימין ומסתמא משמע שאמרו תפלת תענית מכל מקום אין זה ראיה גמורה דשמא לא אמרוה ומהא דלקמן (דף יב:) גבי רב הונא בריה דרב יהושע בריה דרב אידי [7] דיתיב בתעניתא מדאמרו ליה ליזוף מר וליפרע ואמר להו תענית חלום הוא אמאי לא אמר מפני שאמר תפלת תענית אין זה ראיה (כ) לדברי ה"ג דלא היה דעתו להתענות מבעוד יום ולא קבל עליו וכתב הר"מ מי שלא קבל עליו מבעוד יום דאין אומר עננו אי לאו דתענית חלום הוא ונוהגים ששליח צבור אומרו בשחרית כדי להודיע לעולם ולהזכיר התענית אבל יחיד אינו אומר עד המנחה [ובטור אורח חיים (סי' תקסה) אומר שליח צבור אומר בכל פעם שאי אפשר שלא יתענו קצת מקהל עכ"ל]: כל

כאילו קדוש שרוי בתוך מעיו שנאמר [1] בקרבך קדוש ולא אבוא בעיר לא קשיא [2] א"ה דמצי לצעורי נפשיה הא דלא מצי לצעורי נפשיה ר"ל אמר נקרא חסיד שנאמר [2] גומל נפשו איש (ל) (חסיד) ועובר שארו וגו' אמר רב ששת האי בר בי רב דיתיב בתעניתא ליכול כלבא לשירותיה אמר רבי ירמיה בר אבא [3] ב אין תענית ציבור בבבל אלא תשעה באב בלבד [3] (אמר) ר' ירמיה בר אבא אמר ריש לקיש [4] ג אין תלמיד חכם רשאי לישב בתענית מפני שממעט במלאכת שמים: אוכלין ושותין משחשיכה כו': אמר רבי זעירא אמר רב הונא [5] ד יחיד שקיבל עליו תענית אפילו אכל ושתה כל הלילה [6] ה למחר הוא מתפלל תפלת תענית [7] ו לן בתעניתו (ז) אינו מתפלל של תענית אמר רב יוסף מאי קסבר רב הונא סבירא ליה אין מתענין לשעות או דלמא מתענין לשעות והמתענה לשעות אינו מתפלל תפלת תענית אמר ליה אביי לעולם קסבר רב הונא מתענין לשעות והמתענה לשעות מתפלל תפלת תענית ושאני הכא דאיכא שעות דליליא דלא קביל עליה מעיקרא [8] מר עוקבא איקלע לגינזק בעו מיניה מתענין לשעות או אין מתענין לשעות לא הוה בידיה קנקנין של נברים אסורין או מותרין לא הוה בידיה [9] במה שימש משה כל שבעת ימי המלואים לא הוה בידיה אזל ושאיל בי מדרשא אמרו ליה [10] הלכתא מתענין לשעות ומתפללין תפלת תענית [10] והלכתא קנקנין של נברים לאחר שנים עשר חדש מותרין במה שימש משה כל [7] ימי המלואים בחלוק לבן רב כהנא מתני בחלוק לבן שאין לו אימרא אמר רב חסדא

הא

הוא: **הא דמלי מלער נפשיה.** שיכול לסבול התענית משכחו הקב"ה אבל מי שאינו יכול להתענות נקרא חוטא: **נקרא חסיד.** המתענה דכתיב גומל נפשו איש חסד מפרים עצמו ממאכל ומשתה כמו ביום הגמל את יצחק (בראשית כא) שבריר"ר בלע"ז מפי מורי. אי נמי גומל לשון תגמול שמשלים נפשו לקונו (ד): **ועובר שארו.** המתענה ומכחיש בשרו נקרא אכזר: (ו) **שממעט במלאכת שמים.** חלש הוא ואינו יכול ללמוד: **שירותיה.** סעודתו. כלבא ליכול סעודתו ולכך המתענה אינו מועיל לו אלא כמי שמתענה מפני שאין לו מה יאכל: **אין תענית לבור בבבל.** לענין איסורי חומרי תענית אמר ר' ירמיה למילתיה שהיו נוהגין בו כעין אבילות שהיו אוכלין מבעוד יום ואסורין בנעילת הסנדל אלא תשעה באב בלבד: **יחיד שקיבל עליו תענית.** מאתמול (ה) הרי אני יושב בתענית למחר אפילו אכל ושתה כל הלילה עד עמוד השחר למחר מתפלל תפלת תענית עננו: **לן בתעניתו.** באותו תענית שקיבל עליו אלא אכל במולאי תעניתו ולן כל אותו הלילה לשם תענית עד הבקר: **למחר אין מתפלל תפלת תענית.** אינו יכול להתפלל (ו) עננו קודם שיאכל כדי לאמת ידי חובת תענית של לילה אע"פ שהוא יום אחד כדכתיב (בראשית א) ויהי ערב ויהי בקר יום אחד. ולקמן מפרש ואזיל מאי קסבר רב הונא מאי טעמא אין מתפלל למחר עננו: והכי גרסינן **מאי קסבר רב הונא מיסבר קסבר אין מתענין לשעות או דלמא קסבר מתענין לשעות והמתענה לשעות אינו מתפלל תפלת תענית אמר אביי לעולם קסבר מתענין לשעות** (ז) **(ומתפלל) תפלת תענית כו'.** פירוש מאי קסבר רב הונא אין מתענין לשעות כלומר הא דקאמר למחר אין מתפלל תפלת תענית זה אינו קבלה ואינו תענית לכך אינו מתפלל דקבלת תענית זה אינו קבלה ואינו תענית כגון זה שלא קיבל תענית בשעות של לילה זה מאתמול (ו) כדקתני לן בתעניתו דמשמע מאלינו כשהחשיך ובא לשעוד עמד ולא אכל כלומר שהיה בדעתו לאכול עד שעבר מקצת הלילה שעה אחת או שתי שעות ואחר כך נמלך ולן בתעניתו או דלמא הא דקאמר רב הונא למחר אין מתפלל תפלת תענית לאו משום דאין מתענין לשעות דשם תענית עליו ואם רוצה לחזור בו ולבטוש אחר שהתחיל בתענית אינו יכול אלא להכי אינו מתפלל תפלת תענית דסבר אין תענית של שעות חשוב וחמור כל כך שיהא צריך להתפלל עליו עננו: **נעוצס קסבר.** בעלמא דמתענין לשעות והמתענה לשעות מתפלל תפלת תענית והכא מאי טעמא אין מתפלל תפלת תענית דשאני הכא היכא דהתענה אתמול ובלילה לן בתעניתו דלא קיבלה עילויה (ח) שלא קיבל עליו תענית זה בפני עצמו מאתמול כדרך שאר מתענין לשעות ואינו חשוב להתפלל עליו עננו: **מר עוקבא איקלע לגינזק** גרסינן. דאילו ר' עקיבא לא היה מסתפק לו הגך בעיי ועוד דבלשון בריתא הוה משמעי ביה מעשה ברבי עקיבא כו' ולא בגמרא (ט): **קנקנים של חרס.** שמכניסין בהן יין לקיום אסור להשתמש בהן: **במה שימש משה.** דאילו באהרן כתיב בגדי כהונה לכתיב (שמות כט) והלבשתם שבשעה שהיה משה עובד אהרן היה לבוש בגדי כהונה ועבודה דמשה גזירת הכתוב הוא ובגדי כהונה לא מצינו בו ומסתמא אין הדבר כשר שהיה עובד בבגדיו של חול שיולא בהן לשוק: **לאחר שנים עשר חדש.** הולך טעם יין נסך ומותרים בלא עירוי מים אבל תוך י"ב חדש צריך עירוי שלשה ימים מעת לעת: **בחלוק לבן.** של פשתן עשוי לשם כך: **רב כהנא מתני.** כי האי ליתנא: **בחלוק לבן שאין בו אימרא.** שפה מתרגמינן אימרא (שם כח). (עו) כלומר (ט) תחוב היה מחוט אחד כל החלוק ולא כבגדים שלנו שבתי הידים מדובקין בבגד הגוף בתפירה כדי שלא יחשדוהו שמא באותה שפה הוליא מעות הקודש משום שנאמר (במדבר לב) והייתם נקיים מה' ומישראל: הא

לאילו קדוש שרוי בתוך מעיו. כאילו כל מעיו קדוש ואסור להכחישן דהכי משמע בקרבך קדוש כלומר דאסור להתענות (ג): **בקרבך קדוש.** ריש"ה דקרא קדרים בשביל שקדוש שרוי בצער לא אבוא בעיר של מעלה עד שאבנה ירושלים של מטה ורמיזא בעלמא הוא:

הא דמלי מלער נפשיה. שיכול לסבול התענית משכחו הקב"ה אבל מי שאינו יכול להתענות נקרא חוטא: **נקרא חסיד.** המתענה דכתיב גומל נפשו איש חסד מפרים עצמו ממאכל ומשתה כמו ביום הגמל את יצחק (בראשית כא) שבריר"ר בלע"ז מפי מורי. אי נמי גומל לשון תגמול שמשלים נפשו לקונו (ד): **ועובר שארו.** המתענה ומכחיש בשרו נקרא אכזר: (ו) **שממעט במלאכת שמים.** חלש הוא ואינו יכול ללמוד: **שירותיה.** סעודתו. כלבא ליכול סעודתו ולכך המתענה אינו מועיל לו אלא כמי שמתענה מפני שאין לו מה יאכל: **אין תענית לבור בבבל.** לענין איסורי חומרי תענית אמר ר' ירמיה למילתיה שהיו נוהגין בו כעין אבילות שהיו אוכלין מבעוד יום ואסורין בנעילת הסנדל אלא תשעה באב בלבד: **יחיד שקיבל עליו תענית.** מאתמול (ה) הרי אני יושב בתענית למחר אפילו אכל ושתה כל הלילה עד עמוד השחר למחר מתפלל תפלת תענית עננו: **לן בתעניתו.** באותו תענית שקיבל עליו אלא אכל במולאי תעניתו ולן כל אותו הלילה לשם תענית עד הבקר: **למחר אין מתפלל תפלת תענית.** אינו יכול להתפלל (ו) עננו קודם שיאכל כדי לאמת ידי חובת תענית של לילה אע"פ שהוא יום אחד כדכתיב (בראשית א) ויהי ערב ויהי בקר יום אחד. ולקמן מפרש ואזיל מאי קסבר רב הונא מאי טעמא אין מתפלל למחר עננו: והכי גרסינן **מאי קסבר רב הונא מיסבר קסבר אין מתענין לשעות או דלמא קסבר מתענין לשעות והמתענה לשעות אינו מתפלל תפלת תענית אמר אביי לעולם קסבר מתענין לשעות** (ז) **(ומתפלל) תפלת תענית כו'.** פירוש מאי קסבר רב הונא אין מתענין לשעות כלומר הא דקאמר למחר אין מתפלל תפלת תענית זה אינו קבלה ואינו תענית לכך אינו מתפלל דקבלת תענית זה אינו קבלה ואינו תענית כגון זה שלא קיבל תענית בשעות של לילה זה מאתמול (ו) כדקתני לן בתעניתו דמשמע מאלינו כשהחשיך ובא לשעוד עמד ולא אכל כלומר שהיה בדעתו לאכול עד שעבר מקצת הלילה שעה אחת או שתי שעות ואחר כך נמלך ולן בתעניתו או דלמא הא דקאמר רב הונא למחר אין מתפלל תפלת תענית לאו משום דאין מתענין לשעות דשם תענית עליו ואם רוצה לחזור בו ולבטוש אחר שהתחיל בתענית אינו יכול אלא להכי אינו מתפלל תפלת תענית דסבר אין תענית של שעות חשוב וחמור כל כך שיהא צריך להתפלל עליו עננו: **נעוצס קסבר.** בעלמא דמתענין לשעות והמתענה לשעות מתפלל תפלת תענית והכא מאי טעמא אין מתפלל תפלת תענית דשאני הכא היכא דהתענה אתמול ובלילה לן בתעניתו דלא קיבלה עילויה (ח) שלא קיבל עליו תענית זה בפני עצמו מאתמול כדרך שאר מתענין לשעות ואינו חשוב להתפלל עליו עננו: **מר עוקבא איקלע לגינזק** גרסינן. דאילו ר' עקיבא לא היה מסתפק לו הגך בעיי ועוד דבלשון בריתא הוה משמעי ביה מעשה ברבי עקיבא כו' ולא בגמרא (ט): **קנקנים של חרס.** שמכניסין בהן יין לקיום אסור להשתמש בהן: **במה שימש משה.** דאילו באהרן כתיב בגדי כהונה לכתיב (שמות כט) והלבשתם שבשעה שהיה משה עובד אהרן היה לבוש בגדי כהונה ועבודה דמשה גזירת הכתוב הוא ובגדי כהונה לא מצינו בו ומסתמא אין הדבר כשר שהיה עובד בבגדיו של חול שיולא בהן לשוק: **לאחר שנים עשר חדש.** הולך טעם יין נסך ומותרים בלא עירוי מים אבל תוך י"ב חדש צריך עירוי שלשה ימים מעת לעת: **בחלוק לבן.** של פשתן עשוי לשם כך: **רב כהנא מתני.** כי האי ליתנא: **בחלוק לבן שאין בו אימרא.** שפה מתרגמינן אימרא (שם כח). (עו) כלומר (ט) תחוב היה מחוט אחד כל החלוק ולא כבגדים שלנו שבתי הידים מדובקין בבגד הגוף בתפירה כדי שלא יחשדוהו שמא באותה שפה הוליא מעות הקודש משום שנאמר (במדבר לב) והייתם נקיים מה' ומישראל: הא

ל) [ל"ל חסד], ג) [נקמן יב: ע"ש] פסחים נד: נ"ב ש, ג) [ל"ל ומאמר], ד) ע"ז לד. [נ"ש בתוס' ד"ה ר' עקיבא], ה) [עי' תוס' מגיגה ו: ד"ה מאי נ"מ ותוס' סנהדרין טו: ד"ה שור סיני], ו) [ד"ה שממעט אחרי ד"ה אין תענית], ז) [ל"ל מתענין לשעות והמתענה לשעות מתפלל], ח) [ועמ"ש תוס' בע"ז לד. ד"ה ר"ע וכו' על דברי רש"י להכא], ט) [ל"ל אלוג. יעב"ץ], י) [לפנינו איתא שזה היה רב יהושע בריי' דרב אידי],

הגהות הב"ח

(א) גמ' שנאמר גומל נפשו איש חסד אמר ר' ירמיה בר אבא אמר ריש לקיש אין ת"ח וכו' שממעטו במלאכת שמים אמר רב ששת האי בר בי רב וכו' אלא תשעה באב בלבד אוכלין כו': (ב) שם לן בתעניתו למחר אינו מתפלל: (ג) רש"י ד"ה כאילו כו' דאסור להתענות הס"ד ומה"ד בקרבך קדוש כו': (ד) ד"ה נקרא כו' שמשלים נפשו לקונו חסיד ועובר שארו כו' כל"ל והל"ל: (ה) ד"ה יחיד כו' מאתמול שאמר הרי אני יושב: (ו) ד"ה למחר כו' אינו יכול להתפלל. נ"ב פי' אינו יכול אע"פ שרוצה להתפלל בלא חיוב ונראה דלא פירש כן אלא למאי דקס"ד דאין מתענין לשעות ס"ל לרב הונא דלאו תענית הוא אבל למקצת דמתענין לשעות שם תענית עליו אפי' לן בתעניתו דאינו חשוב וחמור להתפלל עננו בתורת חיוב מ"מ הרשות בידו להתפלל עננו שהרי שם תענית עליו שאסור לו לאכול: (ז) ד"ה וה"ג מאי כו' תענית של לילה זה מאתמול. נ"ב פירוש (ח) ד"ה לעולם כו' דלא קיבלה עילויה. נ"ב ר"ל דלא קיבלו כלל מאתמול דלף בלילה לא קיבלו: (ט) ד"ה רב כהנא כו' (כלומר תחוב) תמ"מ וי"ב ס"ל כלי חשוב: (י) תוס' ד"ה כאילו קדוש הקב"ה שרוי בתוך מעיו ואסור להכחישן פי' והא אמרינן לעיל: (כ) ד"ה לן כו' אין זה ראיה דלדברי ה"ג איכא למימר דלא היה דעתו:

גליון הש"ם

גמ' הא דמצי לצעורי. עי' לקמן דף כב ע"ב תוד"ה ר' יוסי: שם למחר הוא מתפלל תפלת תענית. מדברי רש"י שכת כל ע"ל ד"ה ערבית נראה שלא היה לרש"י שם הגי' כאן מיבת למחר:

לעזי רש"י

שיבריי"ר. לגמול.

רבינו גרשום

כאילו קדוש שרוי בתוך מעיו. ולא יתענה. ר"ל אמר יושב בתענית נקרא חסיד שנא' גומל נפשו איש חסד. שפירש עצמו מליכל, כמו ויגמל. ממעט במלאכת שמים. שאינו יכול לעסוק בתורה. יחיד שקיבל עליו תענית. כראוי מבעוד יום. לן בתענית. ה"ק אם לא קבל בעוד יום, אלא בצפרא קבל עליה להתענות חצי היום, ובחצי היום קביל עליה עד לאורתא, ולן בלילה בתעניתו ולא קבל עליה כלום, והתענה אף למחר, אין מתפלל תפלת תענית, שכבר יצא בתפלת תענית דאתמול. ושאני הכא דלא קביל עליה מאורתא. כלומר, באותו יום שמתענה לשעות והמתענה לשעות אינו מתפלל תפלת תענית, עבדיה להאי תענית שני כתענית אריכא שהוא מאתמול, שעדיין לא אכל וכיון שהתפלל אתמול תפלת תענית אין צריך להתפלל היום. מתענין לשעות. שמקבלין תענית ביום, אע"ג דלא קביל עליה מאורתא. קנקנים של עובדי כוכבים. שנשתמש בהן יין. לאחר שנים עשר חודש. לאחר שנשתמשו בו עובדי כוכבים. חלוק לבן שאין לו אימרא. שאין לו שפה, כדי שלא יחשדוהו שמא באותה שפה הוליא מעות הקודש שנגנב, משום שנאמר והייתם נקיים מה' ומישראל.

ה) דכרי רבינו כמו שהם לפנינו אין לו שום ביאור כלל ועי' בר"ש כאן ותמלא ג' רבינו ז"ל ופירוש בתר הטיב. ב) הושלם ע"פ הרי"ף ועי' בריטב"א ומלחמות בשם רבינו. ג) מאוי ל"ל לעלמו להשלים התענית מתפלל תפלת תענית. ד) מאוי ל"ל נקרא תענית שעות. ה) מאוי ל"ל לעלמו להשלים התענית מתפלל תפלת תענית.

הא דאמרת מתענין לשעות והוא שלא טעם כלום כל אותו היום. כלומר לא אמרו במתענה שאכל בו ביום כגון שהתחיל להתענות עד חצי היום ואח"כ אכל דאין זה עינוי ואם אכל קודם חצות אין בכך כלום דאינו תענית של כלום אלא כשהגיעו כל היום אע"פ שלא קיבלו עליו מאתמול. ופריך אי דקבל עליו להתענות עד חצי יום והדר מתענה כל היום הא׳ תעניתא מעליא הוא ופשיטא דתענית גמור הוא ואפילו תפלת תענית נמי מתפלל עליו ולא איצטריך לאוקומי הלכה בהכי דזהו תענית גמור והא׳ מקשה סבר דהא׳ הלכה מתענין לשעות כמשמעו דיכול להתענות עד חצי היום מתענה קרינא ביה: **לא לריכנא דממליך אימנוכי.** כלומר לא היה בדעתו כלל להתענות אלא אמא ליה טרדא ולא אכל עד חצי היום וכי מטא חצי יום ממליך אמר הואיל והתעניתי עד חצי היום אתענה כל היום: **שלא שקעה עליו חמה.** שלא התענה עד אותה שעה: **אגבי משמר.** כהנים ולויים העובדין מתענין כדלקמן בפרק סדר תעניות (ו): **ולא משלימין.** לפי שהן עסוקין בעבודה ואין יכולים להשלים. אלמא אע"ג דאינו משלים מתענה קרי ליה: **לצעורי נפשייהו.** עם הצבור אבל אינו תענית לא להתפלל תפלת עננו ולא לקובעו עליו חובה כלל וכל שעה שהוא רוצה לאכול אוכל: **מבני** (מ) **סנאב בן בנימין.** משבט בנימין: **שיו"ט שלנו היה.** כדלקמן בשלשה פרקים (דף כו.) זמן עלי כהנים והעם כו' עד בחמשה באב בני פרעוש בן יהודה בעשרה בו בני (מ) סנאב בן בנימין שעל ידי מעשה קבעו להן חכמים להתנדב עליה ולהביא למערכה וכשמגיע זמנו מביאין אותן ומדליקין אותן על גבי המזבח אע"פ שהיו שם שאר עליה הרבה. משא"כ בשאר מתנדבי עליה דאין מבערין אותן בזמן שיש עליה אחריה. במסכת מנחות (דף קו:) אמרינן המתנדב עליה לא יפחות משני גזירין ועליה טעונין קמילה טעונים הגשה כו': **דאמר רבי יוחנן.** פעמים שהיה אומר אהא בתענית עד שאכנוס לביתי ואי מטי לביתיה בשתים או בג׳ שעות ביום הוה אכיל וקרי ליה מתענה: **לשמוטיה נפשיה מבי נשיאה.** דלא ליטרחוהו למיכל בהדייהו שהיה מבקש הימנו שיאכל עמו היה אומר כן שלא יטריחנו לאכול עמו ומיהו לא הוי תענית שאם היה רוצה היה אוכל מיד ואין בנדרו כלום: **ואי יתיב מאי.** מי סליק לתענית אי לא: **נמפוחא.** הוא המפוח שנופחין בו הנפחין את האור המתמלא ברוח אף זה נתמלא רוח שלא אכל בחנם: **במנחה.** בזמן המנחה ואפילו בשוק אומר בריני מחר בתענית: **בתפלת המנחה.** בסופה (ג) תוספת ריצוי ותחנונים עד שאומר בריני מחר בתענית. ודוקא נקט מנחה משום דסמוך לתחלת יום תעניתו לאפוקי תפלת יוצר ודיקא נמי מדפסיק שמואל ופליג אדרב דאמר בזמן המנחה שיעורא יתירא: **דדחיב במגילת תענית.** לפוף ימים טובים הכתובים במגילת תענית כתיב בה מקדמת דנא ייסר לעיל מינה תני אילין יומיא די לא להתענאה בהון להן כל אינים דייתי עלוהי תענית מן קדמת דנא לפני אלו ימים טובים כגון שקיבל עליו עשרה תעניות או עשרים וכנסו אלו הימים בהם: **ייסר בגלו.** בתפלה ואי לא קבליה עליה בתפלת המנחה לא דחי להנך ימים טובים. אלמא דעיקר תענית בעי לקבולי בתפלת המנחה עילויה ואי לא קבליה עילויה בתפלת המנחה לא עבר כלום: **ייסר.** לשון ואסרה אסר (במדבר ל): **בגלו.** גלותא. איכא דאמרי לשון נדר שקבל עליו להתענות כמו הרימותי ידי אל ה׳ (בראשית יד) דמתרגמינן אריימית ידי בגלו ואין רבי מודה. האי דקתני דכתיב משום דמגילת תענית היתה נכתבת לבד לזכרון נסים: **וחד אמר יאסר.** דלא הוה תני ייסר (ד) בגלו דמשמע דוקא דלאמרינן אי מקבל בתפלת המנחה אין ואי לא אלא יאסר דמשמע יהא אסור לאכול אי אתי עליה תענית מן קדמת דנא בין בתפלה בין שלא בתפלה: **מאי היא.** מאי קסבר. ומשני כדתניא יחיד שקבל עליו תענית שני וחמישי של כל השנה כולה כלומר כדמפרש בהדיא אם נדרו קודם לגזרתנו כו' ולא שנא בין בתפלה בין שלא בתפלה: **קודם גזרתנו.** קודם שגזרו חכמים ימים טובים הללו אבל משגזרו אע"פ שהתחיל תעניותיו קודם הזמנים הללו לא דמי: **עד מתי אוכל ושותה.** בלילה כשמתענה למחר בכל תעניות שהוא אוכל משתתשך ואפילו בתענית יחיד קא מיירי: **עד קרות הגבר.** אפילו פעם ראשונה קאמר מדקאמר גבי יוצא יחידי בלילה בסדר יומא (דף כא.) **עד שישלש: שלא גמר מעודו.** אבל גמר דברי הכל אינו אוכל: **אכל ועמד.** אע"פ שביכך ועמד משלחנו חוזר ואוכל ואין בכך כלום: **שלא סילק.** את הטבלא דלאו עקירה היא ולא אסח דעתיה מאכילה וכסעודה אריכתא דמיא: **איכא דאמרי אמר רבא כו'.** והלכה כאיכא דאמרי אוכל ושותה עד שישן קבע ועד שיעלה עמוד השחר כרבי: **אכל ישן.** הפסקה היא ושוב אינו אוכל: **הפס.** לאו ישן ממש אלא מתנמנם שומיליי"ר בלע"ז: מיר

כל תענית שלא שקעה עליו חמה לא שמיה תענית. פי׳ במסכת ע"ז פרק אין מעמידין (דף לד.) וכן בחלוק שאין לו אימרא פירש התם וכל הפסק דמתענין לשעות דכל תענית צריך לקבלו מבערב בתפלת המנחה בשומע תפלה ואם הוא שבת בחלהי נעור וצריך שיאמר למחר אהיה בתענית יחיד כי היכי דליכא למטעי בתענית לגבור: **התם לצעורי נפשיה בעלמא.** ואע"ג דאמרינן (ר"ה דף יח:) משחרב בית המקדש בטלה מגילת תענית והאי עובדא דרבי אליעזר בר צדוק היה לאחר חורבן דאי קודם החורבן אמרינן (שם) (ה) כיון שיש שלוש אין שם גזירות המלכות האי תנא סבר דלא בטלה: **יאסר.** פי׳ יאסר בגל"ף הוי לשון אסור שאסר עצמו וייסר הוי לשון הסרה כלומר יסור מן הגדר (ו) יהיה מותר לאכול למחר שיהיה יום טוב ואין להתענות:

ואם גזרתנו קודם לנדרו ידחה נדרו מפני גזרתנו. אומר רש"י ידחה נדרו מכל וכל ולא יעליה אותו תענית והר"י מסופק בדבר ויש להחמיר לדוקא אותו יום לא יתענה אבל יעליה אותו ליום (ז) מחר וכן יש ליזהר שלא להתענות בראש חדש ובחנוכה ובפורים דמאלו ולאי לא בטלה מגילת תענית: יס

א **הא דאמרת מתענין לשעות והוא שלא טעם כלום עד הערב א"ל אביי הא תענית מעלייתא היא** ב **לא צריכא דאימלך אימלוכי ואמר רב חסדא** (ג) ג **כל תענית שלא שקעה עליו חמה לאו שמיה תענית מיתיבי** (ד) **אנשי משמר מתענין ולא משלימין התם לצעורי נפשיה בעלמא הוא תא שמע** (ה) **דא"ר אליעזר** (ו) **(בן) צדוק אני מבני בניו של** (ז) **סנאב בן בנימין ופעם אחת חל** ט **באב להיות בשבת ודחינוהו לאחר השבת והתענינו בו ולא השלמנוהו** ד **מפני שיו"ט שלנו הוא התם נמי לצעורי נפשיה בעלמא הוא תא שמע** (ו) **דאמר רבי יוחנן אהא בתענית עד שאבוא לביתי התם לשמוטיה נפשיה מבי נשיאה הוא דעבד אמר שמואל** ה **כל תענית שלא קיבל עליו מבעוד יום לאו שמיה תענית ואי יתיב מאי אמר רבה בר שילא דמי למפוחא דמליא זיקא אימת מקביל ליה רב אמר במנחה ושמואל אמר** ו **בתפלת המנחה אמר רב יוסף כוותיה דשמואל מסתברא דכתיב במגילת תענית להן כל איניש דייתי עלוהי מקדמת דנא ייסר בהא רבי חייא ורבי שמעון ברבי חד אמר ויסר וחד אמר יאסר** (ח) **מ"ד ייסר כדאמרינן למאן דאמר יאסר מאי היא דתניא במגילת תענית כל איניש דייתי עלוהי מקדמת דנא יאסר כיצד** ז **יחיד שקיבל עליו שני וחמישי (ושני) של כל השנה כולה ואירעו בם ימים טובים הכתובין במגילת תענית אם נדרו קודם לגזרתנו יבטיל נדרו את גזרתנו ואם גזרתנו קודמת לנדרו תבטל גזרתנו את נדרו תנו רבנן** (ו) **עד מתי אוכל ושותה** ה **עד שיעלה עמוד השחר דברי רבי** (ח) **רבי אליעזר בר שמעון אומר עד קרות הגבר אמר** (ט) **אביי לא שנו אלא שלא גמר סעודתו אבל גמר סעודתו אינו אוכל איתיביה** (י) **רבא גמר ועמד הרי זה אוכל התם כשלא סילק איכא דאמרי אמר רבא** ט **לא שנו אלא כשלא ישן אבל ישן אינו אוכל איתיביה אביי** (ג) **ישן ועמד הרי זה אוכל התם במתנמנם** (י) **היכי דמי מתנמנם אמר רב אשי**

ים

ע"ז פרק אין מעמידין (דף לד.) וכן בחלוק שאין לו אימרא פירש התם וכל הפסק דמתענין לשעות דכל תענית צריך לקבלו מבערב בתפלת המנחה בשומע תפלה ואם הוא שבת בחלהי נעור וצריך שיאמר למחר אהיה בתענית יחיד כי היכי דליכא למטעי בתענית לגבור: **התם לצעורי נפשיה בעלמא.** ואע"ג דאמרינן (ר"ה דף יח:) משחרב בית המקדש בטלה מגילת תענית והאי עובדא דרבי אליעזר בר צדוק היה לאחר חורבן דאי קודם החורבן אמרינן (שם) (ה) כיון שיש שלוש אין שם גזירות המלכות האי תנא סבר דלא בטלה: **יאסר.** פי׳ יאסר בגל"ף הוי לשון אסור שאסר עצמו וייסר הוי לשון הסרה כלומר יסור מן הגדר (ו) יהיה מותר לאכול למחר שיהיה יום טוב ואין להתענות: **ואם** גזרתנו קודם לנדרו ידחה נדרו מפני גזרתנו. אומר רש"י ידחה נדרו מכל וכל ולא יעליה אותו תענית והר"י מסופק בדבר ויש להחמיר לדוקא אותו יום לא יתענה אבל יעליה אותו ליום (ו) מחר וכן יש ליזהר שלא להתענות בראש חדש ובחנוכה ובפורים דמאלו ולאי לא בטלה מגילת תענית:

הגהות הב"ח

(א) גמ' וחד אמר יאסר בשלמא מ"ד ייסר כדאמרינן אלא למאן דאמר יאסר מאי היא כדתני׳ במגילת תענית: (ב) שם מיתיביה אביי אבל ועמד הכי זה אוכל: (ג) רש"י ד"ה בתפלת המנחה בסופה אומר מוקפת ריצוי: (ד) ד"ה וחד אמר יאסר דלא הוה תני ייסר דמשמע בצלו דוקא: (ה) תוס' ד"ה התם כו' קודם החורבן אמרינן בזמן שיש שלוש אין שם צום האי תנא סבר: (ו) ד"ה יאסר כו' ויהיה מותר: (ז) ד"ה ואם כו' אבל ישלוש אותו ליום אחר וכן יש ליזהר:

לעזי רש"י

שומייליי"ר. לנמנם.

מוסף רש"י

אנשי משמר. של אותה שבת, מתענין ולא משלימין. שעדיין אינן מומרין כל כך, ובגמרא (יח.) מפרש שמא מבכר העבודה על אנשי בית אב שהיו עובדין אותו היום ובאין הם לאיסור, ואם היו מתענים ומשלימין לא היה להם כח לעמוד בעבודה (לקמן טו:). **מבני בניו של סנאב בן בנימין.** משפחה היא משבט בנימין שנפל להן גורל לקרבן עצים בי׳ באב בימי עזרא, ויו"ט היה להם לעולם כתענית בפרק בתרא דתענית (ערובין מא.). **ודחיינוהו לאחר השבת.** שהוא עשרה באב והוי יו"ט שלנו (שם).

רבינו גרשום

דקא מימלך מימלוכי. שקיבל עליו תענית בשחרית עד הצהרים, ובצהרים קבל עליו להתענות עד לאורתא. שלא שקעה עליו חמה. כלומר, שלא התענה כל היום עד לאורתא. **לצעורי נפשייהו מיכוונו.** אבל תענית לא מיקרו אלא א"כ משלים כל היום. **מפני שיו"ט (שלהם) [שלנו] היה.** שמביאין בו עצים למערכה. **התם לצעורי נפשייהו בעלמא מיכוונו.** ולא לתענית, שהרי יו"ט שלהן היה. **עד שאבא לביתי.** אלמא דאין משלימין. **התם לשמוטיה נפשיה מבי נשיאה.** שהיה מבקש ממנו שיאכל עמו, היה אומר כן כדי שלא יטריחו לאכול עמו. **במנחה.** בט' שעות ומחצה. **כל איניש דאתי עליהון.** שקיבל עליו תענית. **מקדמת דנא.** קודם שהגיעו אותן ימים שאמרו חכמים במגילת תענית שלא להתענות בהן, ואירע התענית באותן ימים. **מאי לאו ייסר עצמו בצלו.** כלומר שייסר עצמו בתענית ממה שקבל עליו בתפלת המנחה. **מאן דאמר ייסר כדאמרן.** דאפי׳ קיבל עליו התענית לאחר שנתקנו אותן ימים טובים שלא להתענות בהן, אלא שקיבל עליו קודם שהגיעו שייך בפשיה בתענית ממה שקיבל עליו תענית בתפלת המנחה. **אם נדרו קודמת לגזירתנו.** אם קיבל עליו תענית קודם שתיקנו חכמים אותן ימים טובים. **תדחה גזירתנו מפני נדרו.** דאסור באכילה, הואיל שקיבל עליו בתפלת המנחה. **אם גזירתנו קודמת לנדרו.** שתיקנו אותן ימים טובים קודם שקיבל זה עליו אלו תעניות, **תדחה נדרו מפני גזירתנו,** שאינו מתענה מפני אילו ימים טובים. **ועוד הורה,** ששמע משום אב ב"ד שבירוני׳, אם נדרו קודמת לגזירתנו, קודם שקבעו ב"ד את החדש שבו אלו ימים טובים, היינו גזירתנו קביעה חדש, תדחה גזירתנו מפני נדרו, דהואיל בשקיבל עליו תענית לא ידע באיזה יום יארע ימים טובים אלו, אבל קדם גזירתנו לנדרו, שקבעו ב"ד את החדש קודם זה שקיבל עליו תענית, וכשקיבל כבר ידע באיזה יום יארע ימים טובים אלו ואעפ"כ קבל, לפיכך ידחה נדרו, דאינו מתענה באילו ימים טובים. **עד מתי אוכל והולך.** מי שיש לו להתענות למחר. **שלא סילק.** השלחן.

לגזירתנו ידחה נדרו את גזירתנו כו׳. פי׳ כל אינש דייתי עלייהו נדר תענית מקדמת גזירה דנא להיות היום יום טוב ושיהיה אסור בתענית, יאסר באכילה ובשתייה [ו]מקיים נדרו. **הגיע ראש חדש כסלו ולא ירדו גשמים בית דין גוזרין שלש תעניות** על הצבור אוכלין ושותין משחשיכה ומותרין במלאכה וכו׳. ת"ר עד מתי אוכלין ושותין עד שיעלה עמוד השחר **דברי רבי** ר׳ שמעון בן אלעזר אומר עד קרות הגבר. **אמר רבה לא שנו** עד שיעלה עמוד השחר, אלא אם לא ישן שנת תרדמה אלא נים ולא נים, כגון זה אע"פ שמתנמנם אוכל. אלא אם ישן שנת קבע ונרדם לא היא, אלא ישן לגמרי אינו אוכל. **ירושלמי.** ישן ועמד אסור, לא שנו אלא שלא התנה, אבל התנה מותר. קיימא לן דלגבי תענית דאכיל בלילא ומפסיק, אם גמר וסילק לא יאכל, אבל אם [לא] סילק ודעתו עוד ליכל [נ"א: לאכול] אע"פ שישן עומד ואוכל. אבל בתענית שפוסק בו מבעוד יום אע"פ שפוסק חוזר [ו]אוכל עד שיבא השמש, כי הא דכת׳ באגדת איכה, ר׳ יהודה בן בתירה אזל לנציבין בערובת צומא רבא אתא ריש כנשתא לזמוניה, א׳ ליה כבר אכלי ופסקי לי, א׳ ליה אשגח עלי דלא (לימא) [לימא אינשי] ההוא ר[בי] לא אשגח עליו, אזל עמיה, ובסיפא אמרין אכל מן כל עיגול חד פתיה, ואכל מן כל תבשיל חד פת, ושתה מן כל כוס וכוס, חד כוס, ש"מ דאע"ג דפסק אכיל. ולענין מישתו מיא, היכא דאית ליה למיכל אית ליה למישתי וכו׳. וכן כתב ופירש רבינו הגאון זקו"ל ב).

ב) שיתכוון כל"ל וכ"ה בערוך. ג) עי׳ בגליון כאן שהגיה כל דברי רבינו בכאן ומכתב לאיה לדבריו ע"ש.

מד א ב מיי׳ פ"ז מהל׳ תענית הלכה יג סמג עשין ג טוש"ע ת"ח סי׳ תקסד סעיף י:

מה ג שם סעיף ח:

מו ד מיי׳ פ"ו מהלכות כלי מקדש הלכה ט:

מז ה מיי׳ פ"ז מהלכות תענית הלכה י טור שו"ע שם סעיף ה:

מח ו מיי׳ שם טוש"ע שם סעיף ו [וסימן תקסג]:

ז [מיי׳ פ"ג מהלכות נדריס הלכה ט טוש"ע ת"ח סימן תקע סעיף ח]:

מט ח ט מיי׳ פ"ז מהל׳ תענית הלכה מ סמג עשין ג טוש"ע ת"ח סי׳ תקסד סעיף ח:

רבינו חננאל

הא דאמרת מתענין לשעות, ומתפלל תפלת תענית, והוא שלא טעם כלום עד הערב. ואע"ג דאימלך אימלוכי. רב חסדא לטעמיה דאמר כל תענית שלא שקעה עליו חמה לאו שמיה תענית. **ואותבינן עליה הא דתנן** אנשי משמר מתענין [ו]לא משלימין, והא דאמר ר׳ אלעזר בר (יצחק) [צדוק] והתענינו בו [ו]לא השלמנוהו, הנה תעניותם תענית אף על פי שלא שקעה עליו חמה. ומשני התם אינה תענית [אלא] רצו להצטער גם הם בצער ציבור, ולא משום דתורת דין [תעניתן] עליהם. ור׳ יוחנן לא הוה מסכים תענית בלבו, ולא היה אומר אלא להשתמט מבי נשיאה, שלא היה רוצה לסעוד אצלם. **אמר שמואל כל תענית שלא קבלה מבעוד יום אינה תענית [וכו׳].** אימת מקבלה **רב אמר במנחה.** משעה ט) שיסכן לתפלת המנחה, ואפי׳ מתעסק במלאכתו אומר, מחר אהיה בתענית יהיה רצון שתהיה תפלתי ביום תעניתי מקובלת. **ושמואל אמר בתפלת המנחה.** כלומר צריך להיות כולל אלו הדברים בשומע תפלה (וגו׳). **אמר רב יוסף כשמואל מסתברא דכתיב במגלת תענית להן כל איניש דייתי עלייהו מן קדמת דנא יאסר. מאי יאסר עצמו בצלו.** מקודם שיקבל עליו תענית מקבל עליו בתפלתו תענית, שנמצא אוסר עצמו באכילה ובשתייה בקבלתו תענית בתפלתו. **פליגו בה ר׳ חייא ור׳ שמעון בר׳ חד תני ייסר וחד תני יאסר. מאן דתני ייסר כדאמרן.** ייסר עצמו בצלו בתפלת המנחה, ואיסור אוסר על עצמו בתפלתו. ומאן דתני יאסר כדתניא להן כל איניש דייתי עלוהי [מקדמת דנא] יאסר. כיצד יחיד שקיבל עליו תענית שני וחמישי (ושני) של כל השנה, ואירעו בהן ימים טובים הכתובים במגלת תענית, כגון שמונת ימים שמראש [חדש] ניסן וכיוצא בהן דלא להתענאה בהן, אם נדרו קודם

רבינו חננאל

הא דאמרת מתענין לשעות, והוא שלא טעם כלום עד הערב. ואע"ג דאימלך אימלוכי. רב חסדא לטעמיה דאמר כל תענית שלא שקעה עליו חמה לאו שמיה תענית. ואותבינן עליה הא דתנן אנשי משמר מתענין ולא משלימין, והא דאמר ר׳ אלעזר בר (יצחק) [צדוק] והתענינו בו [ו]לא השלמנוהו, הנה תעניותם תענית אף על פי שלא שקעה עליו חמה. ומשני התם אינה תענית [אלא] רצו להצטער גם הם בצער ציבור, ולא משום דתורת דין [תעניתן] עליהם. ור׳ יוחנן לא הוה מסכים תענית בלבו, ולא היה אומר אלא להשתמט מבי נשיאה, שלא היה רוצה לסעוד אצלם. אמר שמואל כל תענית שלא קבלה מבעוד יום אינה תענית [וכו׳]. אימת מקבלה רב אמר במנחה. משעה ט) שיסכן לתפלת המנחה, ואפי׳ מתעסק במלאכתו אומר, מחר אהיה בתענית יהיה רצון שתהיה תפלתי ביום תעניתי מקובלת. **ושמואל אמר בתפלת המנחה.** כלומר צריך להיות כולל אלו הדברים בשומע תפלה (וגו׳). **אמר רב יוסף כשמואל מסתברא דכתיב במגלת תענית להן כל איניש דייתי עלוהי מן קדמת דנא יאסר. מאי יאסר עצמו בצלו.** מקודם שיקבל עליו תענית מקבל עליו בתפלתו תענית, שנמצא אוסר עצמו באכילה ובשתייה בקבלתו תענית בתפלתו. **פליגו בה ר׳ חייא ור׳ שמעון בר׳ חד תני ייסר וחד תני יאסר. מאן דתני ייסר כדאמרן.** ייסר עצמו בצלו בתפלת המנחה, ואיסור אוסר על עצמו בתפלתו. ומאן דתני יאסר כדתניא להן כל איניש דייתי עלוהי [מקדמת דנא] יאסר. כיצד יחיד שקיבל עליו תענית שני וחמישי (ושני) של כל השנה, ואירעו בהן ימים טובים הכתובים במגלת תענית, כגון שמונת ימים שמראש [חדש] ניסן וכיוצא בהן דלא להתענאה בהן, אם נדרו קודם

נים ולא נים תיר ולא תיר. [ס] אומר רבי [ק] נים ולא נים בתוך השינה כשניעור משנתו תיר ולא תיר בתחילת השינה [ס] אך לא נראה [פ] בערבי פסחים (דף קכ:) דקאמר נתנמנמו יאכלו נרדמו לא יאכלו ואמר רב אשי ה"ד נתנמנמו נים ולא נים וכו' והתם מיירי בתחילת השינה בין נים ולא נים בין תיר ולא תיר [ר] לכנ"ל כפירוש רש"י דאי הוה אמר נים ולא נים הוה אמינא דתיר הוי טפי מנים ואי הוה אמר תיר ולא תיר ה"א דנים הוי טפי מתיר הלכך איצטריך תרווייהו וכולהו בתחילת השינה כדמפרש התם [ו] ודירושלמי מפורש גבי הך בריתא עד כמה אוכל ושותה עד קרות הגבר וה"ה עד שיעלה עמוד השחר ובד"א שהתנה אבל לא התנה ויש אינו יכול לאכול:

אביי ורבא סיימי אפנתא. פירוש במעגל שאין [ו] שוליים שול"א בלע"ז: **דאי מצי מצער נפשיה עביד אי לא מצי מצער נפשיה לא עביד.** ומשום הכי קאמר שמואל דלוה תעניתו ופורע דוקא היכי דלא מצי מצער נפשיה אבל היכי דמצי מצער נפשיה לא מצי לגוות תעניתו והכי מסקנא אם אמר הריני בתענית למחר צריך לצעוריה נפשיה ואינו יכול לגוות ופורע בחנם ואפילו אכל בשוגג ישלים אותו והר"י מסופק בדבר אם יכול לגוותו ולפרוע היכי דקביל עליה כבר להתענות והתענה עד חצי היום או רביע יום ואפילו לא מצי לצעורי נפשיה אבל לא התענה ודאי דיכול לגוות אחר בשבילו או אם טעה ואכל בשוגג יאכל וישלים יום אחר ואם התענה בשבת כגון תענית חלום דצריך לפרוע כדאמר ובלבד דיתיב תעניתא לתעניתא אם אירע שיהיה ר"ח אותו יום אז ידחה לתעניתו עד יום אחר בשבוע וכן נראה למ"ר ש"י: **מה אסיפת זקנים ביום אף צום ביום.** אבל בלילה לא תימה אמאי אוכלים ושותים מבעוד יום כל הלילה נמי היו יכולין לאכול ולשתות מה אסיפת זקנים ביום אף צום ביום אבל בלילה לא ויש לומר דלא יליף צום מאסיפה אלא לענין עשיית מלאכה דדוקא מלאכה גמרינן מאסיפה דהא לא כתיב בקרא אלא אספו זקנים וקדשו צום אבל אכילה לא כתיב בקרא:

איפוך

[ס] נים ולא נים תיר ולא תיר דקרו ליה ועני ולא ידע אהדורי סברא וכי מדכרי ליה מדכר אמר רב כהנא אמר רב יחיד שקיבל עליו תענית אסור בנעילת הסנדל חיישינן שמא תענית צבור קיבל עליו היכי ליעבד אמר רבה בר רב שילא לימא הכי [א] למחר אהא לפניך בתענית יחיד אמרו ליה רבנן לרב ששת הא קא חזינן רבנן דמסיימי מסנייהו ואתו לבי תעניתא איקפד ואמר להו דלמא מיכל נמי אכול אביי ורבא מעיילי כי מסיימי אפנתא מרימר ומר זוטרא מחלפי דימינא לשמאלא ודשמאלא לימינא רבנן דבי רב אשי נפקי כי אורחייהו סברי כי הא דאמר שמואל [ב] אין תענית צבור בבבל אלא תשעה באב [ג] בלבד אמר רב יהודה אמר רב [ד] לוה אדם תעניתו ופורע כי אמריתה קמיה דשמואל אמר לי וכי נדר קבל עליה [א] דלא סגי דלא משלם לצעורי נפשיה קביל עליה אי מצי מצער נפשיה אי לא מצי לא מצער נפשיה איכא דאמרי אמר רב יהודה אמר רב לוה אדם תעניתו ופורע כי אמריתה קמיה דשמואל אמר לי פשיטא לא יהא אלא נדר נדר מי לא מצי בעי לשלומי ומיזל למחר וליומא אחרינא [ה] רב יהושע בריה דרב אידי איקלע לבי רב אסי עבדו ליה עגלא תילתא אמרו ליה ליטעום מר מידי א"ל בתעניתא יתיבנא אמרו ליה ולזויף מר וליפרע לא סבר מר להא דאמר רב יהודה אמר רב לוה אדם תעניתו ופורע אמר להו תענית חלום הוא ואמר רבה בר מחסיא אמר רב חמא בר גוריא אמר רב יפה תענית לחלום כאש לנעורת [ו] (אמר) רב חסדא [ז] ובו ביום ואמר רב יוסף [ח] ואפילו בשבת [ט] מאי תקנתיה [י] ליתיב תעניתא לתעניתא [כ] אוכלין [ל] עברו אלו ולא נענו בית דין גוזרין ג' תעניות אחרות על הצבור [מ] אוכלין ושותין מבעוד יום ואסורין במלאכה וברחיצה ובסיכה ובנעילת הסנדל ובתשמיש המטה ונועלין את המרחצאות [נ] עברו אלו ולא נענו ב"ד גוזרין עליהן עוד שבע שהן י"ג תעניות על הצבור [ס] הרי אלו יתרות על הראשונות שבאלו מתריעין ונועלין את החנויות [ע] בשני מטין עם חשיכה ובחמישי מותרין מפני כבוד השבת [פ] [צ] עברו אלו ולא נענו ממעטין במשא ומתן בבנין ובנטיעה באירוסין ובנישואין [ק] ובשאילת שלום בין אדם לחבירו כבני אדם הנזופין למקום [ר] היחידים חוזרין ומתענין עד שיצא ניסן [ש] יצא ניסן וירדו גשמים סימן קללה שנא' [ת] הלוא קציר חטים היום וגו': **גמ'** בשלמא כולהו אית לבר (א) : **ואסור בנעילת סנדל.** שמא תענית לבור כג' [ב] לחשעות או כז' לאחרונות קיבל עליו: **קאמר רבנן לתעניתא דו'.** בתענית לבור וסברי לה כשמואל דאמר אין תענית לבור בבבל בפרק מקום שנהגו (פסחים דף נד:) [ג] דאסור בנעילת הסנדל ובכל הני: **איקפד רב ששת דלמא מיכל נמי אכלי.** ופורשים מדרכי לבור ולית ליה דשמואל. ואגן האידנא נהגינן כשמואל: **אפנתא.** איקריפי"ט: **מחלפי.** ביומא דתעניתא: **לצעורי בעלמא.** אי מצי מצער נפשיה ואי לא (ג) לא יהא אלא ע) ליומא אחרינא: **ואפילו בשבת.** יכול להתענות כדי שיתבטל לער גופו: **קדשו צום קראו עצרה אספו זקנים.** כל יושבי הארץ בית ה' אלהיכם וזעקו אל ה': **מה עצרת.** שבועות ושמיני עצרת: **אי מה עצרת.** איסור מלאכתו מאורתא: **דומיא דאסיפת זקנים ביום.** דבלילה כל אחד בביתו ואינן נאספין: **מסייע ליה לרב הונא.** הא דפשיטא לך דאסיפת זקנים ביום: **דאמר מצפרא כינופיא.** ביום תענית לבור מתקבצין ובאין לבית הכנסת מן הבקר: **מעיינין במילי דמתא.** דרישה וחקירה לבדוק במעשיהם בעסקי בני העיר אם גזל וחמס ביניהן ומפייסין אותן: (ד) **היכי עבדי.** מאי עבדי בכינופיא דמצפרא ובכוליה יומא דתעניתא: **ריבעא דיומא.** מחצות ואילך עושין ד' חלקים: **בפלגא.** דהיינו ריבעא דיומא קרו ויחל משה (ה) ומפטירין דרשו את ה' כהמצאו (ו) :

איפוך

בהו תענוג רחיצה וסיכה ותשמיש המטה אבל מלאכה צער הוא אמר רב חסדא אמר רב ירמיה בר אבא אמר קרא [2] קדשו צום קראו עצרה אספו זקנים כעצרת מה עצרת אסור בעשיית מלאכה אף תענית אסור בעשיית מלאכה אי מה עצרת מאורתא אף תענית נמי מאורתא אמר רבי זירא לדידי מיפרשא לי מיניה דר' ירמיה בר אבא אמר קרא אספו זקנים דומיא דאסיפת זקנים מה אסיפת זקנים ביום אף צום נמי ביום ואימא (מ) מטיהרא אמר רב שישא בריה דרב אידי מסייע ליה לרב הונא דאמר (נ) מצפרא כינופיא (ס) היכי עבדי אמר אביי מצפרא עד פלגא דיומא מעיינינן במילי דמתא מכאן ואילך ריבעא דיומא קרינן בספרא ואפטרתא מכאן ואילך בעינן רחמי שנא' [3] ויקומו על עמדם ויקראו בספר תורת ה' אלהיהם רביעית היום ורביעית מתודים ומשתחוים לה' אלהיהם

איפוך

ג א מיי' פ"ז מהלכות תענית הלכה י טוש"ע ש"ס סי' תקסח סעיף ו:
נא ב מיי' פ"ד מהלכות נדרים הלכה טז סמג עשין רמב טוש"ע שם סעיף ב:
נב ג מיי' פ"ז מהלכות תענית הלכה יב סמג עשין מד"ס ג טור וש"ע שם סי' רכ סעיף ב:
נג ד מיי' שם טוש"ע שם סי' תקסח סעיף ב:
נד ה ו מיי' וסמג שם טוש"ע שם סי' רפח סעיף יד:
נה ז מיי' פ"ג מהלכות תענית הלכה ג והלכה ד טוש"ע שם סי' תקעה סעיף ג:
נו ח מיי' שם הלכה ה טוש"ע שם סעיף ז:
נז ט מיי' שם הלכה ח וטוש"ע שם סעיף ז:
י [מיי' שם הלכה ט טוש"ע שם]:
נח כ מיי' פ"ז שם הלכה יז [טור א"ח סימן תקעה] טו"ע שם סי' תקעו סעיף טז:

תורה אור השלם

1. הֲלוֹא קָצִיר חִטִּים הַיּוֹם אֶקְרָא אֶל יְיָ וְיִתֵּן קֹלוֹת וּמָטָר וּדְעוּ וּרְאוּ כִּי רָעַתְכֶם רַבָּה אֲשֶׁר עֲשִׂיתֶם בְּעֵינֵי יְיָ לִשְׁאוֹל לָכֶם מֶלֶךְ:
שמואל א יב יז
2. קַדְּשׁוּ צוֹם קְרְאוּ עֲצָרָה אַסְפוּ זְקֵנִים כֹּל יֹשְׁבֵי הָאָרֶץ בֵּית יְיָ אֱלֹהֵיכֶם וְזְעֲקוּ אֶל יְיָ:
יואל א יד
3. וַיָּקוּמוּ עַל עָמְדָם וַיִּקְרְאוּ בְּסֵפֶר תּוֹרַת יְיָ אֱלֹהֵיהֶם רְבִעִית הַיּוֹם וּרְבִעִית מִתְוַדִּים וּמִשְׁתַּחֲוִים לַיְיָ אֱלֹהֵיהֶם:
נחמיה ט ג

מוסף רש"י

אהדורי סברא. דבר הבא מכינת הלב (מגילה יח:). אין תענית צבור בבבל. הואיל ואין ליכין לגשמים, אם גוזרין על דבר אחד אין אומר תענית ליבור וזהו כו לאכול מבעוד יום ולילסר במלאכה ושאר אומרי המומיס שם (פסחים נד:). עגלא תילתא. שליש לבטן, בקטנותה אינה עדיין בכחה והולך לאמון ומני אינו בריא (שבת יא.). ליתיב תעניתא לתעניתא. יתענה למחר (ברכות לא:). בשני מטין עם חשיכה. ולא טוענין ולא פומחין, ובחמישי מותרין. לפמות לגמרי (לקמן יד:). עברו אלו. י"ג תעניות שב"ד מתענין על הגשמים, ולא נענו. מן הגשמים (מגילה ה:). מצפרא כינופיא. מלקפין בני אדם וכוחקין ומזהירין אם יש בהם עבירה ויתחלו כדי שיתקבל התענית (מגילה ל:).

רבינו חננאל

אמר רב יחיד שקבל עליו תענית [וכו'] אמר רבה בר רב שילא לימא הכי מחר אהא בתענית יחיד. דאי לא, חיישינן שמא תענית צבור קיבל עליה ואסור בנעילת הסנדל כו'. ואסיקנא [ד]רבנן דבי רב אשי, באילו התעניות השניות במשנתינו, הוו (מאימא) [מסיימן] מסאנייהו כי אורחייהו ואתו לבי תענית, סברי לה כשמואל דאמר אין תענית צבור בבבל אלא ט' באב בלבד, וכך הלכה. אמר רב יהודה אמר רב לוה אדם תעניתו ופורע. פי' היכא דאיכא צערא או אונס וכיוצא בו לוה תעניתו ופורע, דאמר' לא יהא אלא נדר, מי לא פרע למחר ולימים אחרא, כך (מ)[ב]תענית. ושמעינן הא סברא מדברי שמואל דאמר צערא קיבל עליה אי מצי מצער נפשיה כו', מכלל דרב במצטער הוא דאמר. יפה תענית לחלום כאש בנעורת. ובו ביום אפילו בשבת, וכן הלכתא. ויתיב תעניתא לתעניתא, ומפורש בשבת בפרק א'. [מתני'] עברו אלו ולא נענו בית דין גוזרין שלש תעניות וכו'. ואקשינן, בשלמא רחיצה וסיכה ונעילת הסנדל וכיוצא בהן משום (תענית) [ותענוג], אלא מלאכה אמאי, צערא הוא. ומשנינן, אמר קרא קדשו צום קראו עצרה, פי' קראו עצרה לקידוש (היום) [הצום], מה עצרת אסור במלאכה אף צום אסור במלאכה. ומאימתי איסורו משעת אספה זקנים, ואימתי אספה זקנים ביום, שנאמר תקעו בציון [ו]הריעו בהר קדשי ירגזו כל יושבי [ה]ארץ כי בא יום ה'. אמר רב כהנא כינופיא מצפרא. היכי עבדינן, אמר אביי מצפרא עד פלגיה יומא מעיינינן [וכו'] ולפניא ריבעא דיומא קרינן בסיפרא ובאפטרתא, ורבעא בתרא מצלינן ומתודינן.

גליון הש"ס

תוס' ד"ה נים וכו' אומר רבי נים ולא נים בתוך השינה. בתחלת השינה. תיל ולא תיר בסוף השינה כל"ל: **בא"ד** אך לא נראה בע"פ. כאן ובע"פ כל"ל ע"ז ש"ס סי' תכל ס"ק ח:

הגהות מהר"ב רנשבורג

א) גמ' דלא סבי דלא מצלס. עי' ר"ן וריטב"א ומשמע דלא הוי זה בגירסתם וכן בפסיקתם אמי ספיר פרש"י ותוס' וא"ל למ"ש בעל הגהת עולם ושער המלך:

לעזי רש"י

אישקרפי"ט. נעל קלה.

רבינו גרשום

היכי עביד. כשקיבל עליו שיהא למחר מותר בנעילת הסנדל, דאמר למחר הריני בתענית יחיד. דילמא מיכל נמי אכיל. כלומר כי היכי דסיימי סנדל ה"נ יכולין לאכול. סיימי אפנתא.

הגהות הב"ח

(א) רש"י ד"ה יחיד כו' אם אל לבור אסור כו' הס"ד ואמ"כ מה"ד אמא מ"ל בשלש אחרונות או בשבע כו': **(ב)** ד"ה קאמר כו' בפ' מקום שנהגו דליאסר בנעילת הסנדל: **(ג)** ד"ה לצעורי כו' ואי לא מצי לא מצער נפשיה הס"ד ואמ"כ מה"ד לא יהא אלא נדר וכי אינו משלם את נדרו ליומא אחרינא: **(ד)** ד"ה היכי עבדי ל"ל קודם ד"ה מעיינין: **(ה)** תוס' ד"ה נים כו' אך לא נראה הכי בערבי פסחים: **(ו)** בא"ד ובירושלמי מפורש גבי הך בריתא. נ"ב פי' דתני הה ישן ועמד ה"ז אוכל: **(ז)** ד"ה אביי כו' שאין לו שוליס שול"א:

גליון הש"ם

תוס' ד"ה נים וכו' אומר רבי נים ולא נים בתוך השינה. בתחלת השינה. תיל ולא תיר בסוף השינה כל"ל: **בא"ד** אך לא נראה בע"פ. כאן ובע"פ כל"ל ע"ז ש"ם סי' תכל ס"ק ח:

הגהות הש"ס

(א) פסחים כד: מגילה יח: יבמות נד. נדה סב.. **ב)** לעיל יא: פסחים נד: ע"ש, **ג)** [גיר' הרא"ש בפי' יט אלא ע"ב ויוה"כ], **ד)** שבת יא. ע"ש, **ה)** [ל"ל ואמר], **ו)** [ברכות לא:], **ז)** פסחים נד.; **ח)** [לקמן יד. ושם איתא מה אלו וכן הוא גיר' ירושלמי], **ט)** [פרש"י על זה לקמן דף יד:], **י)** [מועד קטן טו.], **כ)** [לעיל ב:], **מ)** [תרגום של ממש בפהרים בטיהרא דברים כח כטן], **נ)** מגילה ל:, **ס)** [ל"ל אמצעיות], **ע)** [ל"ל ביומא אם לא דמלא אלא היא בטעות], **פ)** [שמות לב], **צ)** [ישעיה נח], **ק)** [עמ"ש הטו"ז א"ח סי' תכ"ל ס"ק ח **ר)** הגיה הכא קלת בתריסין], **ש)** [ועי' תוס' נדה סב. ד"ה ניסן],

הגהות הב"ח

(ת) רש"י ד"ה יחיד כו' אם אל לבור אסור כו' הס"ד ואמ"כ מה"ד אמא מ"ל בשלש אחרונות או בשבע כו': **(ב)** ד"ה קאמר כו' בפ' מקום שנהגו דליאסר בנעילת הסנדל: **(ג)** ד"ה לצעורי כו' ואי לא מצי לא מצער נפשיה הס"ד ואמ"כ מה"ד לא יהא אלא נדר וכי אינו משלם את נדרו ליומא אחרינא: **(ד)** ד"ה היכי עבדי ל"ל קודם ד"ה מעיינין: **(ה)** תוס' ד"ה נים כו' אך לא נראה הכי בערבי פסחים: **(ו)** בא"ד ובירושלמי מפורש גבי הך בריתא. נ"ב פי' דתני הה ישן ועמד ה"ז אוכל: **(ז)** ד"ה אביי כו' שאין לו שוליס שול"א:

איפוך אנא. דפלגא דיומא קמא הוו קרו ומפטרי וצבו רחמי ובאידך פלגא מעייני: **על מעל הגולה.** ואני יושב משומם עד מנחת הערב ובמנחת הערב קמתי מתעניתי ובקרעי בגדי ומעילי ואכרעה על ברכי ואפרשה כפי אל ה' אלהי: **ובמנחת הערב קמתי.** באידך פלגא צבו רחמי עד פגיע מכלל דפלגא קמא מעייני במילי דמתא: בנחמיה בן חכליה כתיב בעזרא ואלי יאספו. לי היו מתאספין ובאין טובים שבבן להגיד לפני על מעל וחטא הגולה להפרישם: משומם אישתורדי"ן בלע"ז. על מעלם שמתוודין עד מנחת הערב מחלות ואילך שהגל נוטה כדאמרינן במס' יומא (דף כח:) לעותיה דאברהם מכי משחרי כותלי: **קמתי מתעניתי.** לא שמתענה עד המנחה ואח"כ אוכל אלא כלומר מצער נפשיה. ובקרעי ואם שאני קורע בגדי ומעילי הייתי מתפלל כדי שאתרלה: **כל שהוא משום אבל.** כל תענית שאסרו חכמים רחילה משום אבל כגון ט' באב שהוא משום אבילות חורבן וכל שכן אבל ממש שמתו לפניו דאית ליה לערע טובא אסור בין בחמין וכו': **משום תענוג.** שמצטערין ואוסרין עצמן בתענוג: ה"ג **אמר רב אידי בר אכין אף אנן נמי תנינא ונועלין את המרחצאות וא"ל אביי ואי בצונן אסור סוכרין את הנהרות מבעי ליה למיתני אמר רב פפא באתרא דלא שכיח צונן תא שמע** [ג] כשאמרו אסור במלאכה לא אמרו אלא ביום אבל בלילה מותר [ד] וכשאמרו אסור בנעילת הסנדל לא אמרו אלא בעיר אבל בדרך מותר הא כיצד יוצא לדרך נועל נכנס לעיר חולץ [ה] וכשאמרו אסור ברחיצה לא אמרו אלא כל גופו אבל פניו ידיו ורגליו מותר וכן אתה מוצא במנודה ובאבל מאי לאו אכולהו ובמאי [ו] עסקינן אילימא בחמין פניו ידיו ורגליו מי שרו והאמר רב ששת [ז] אבל אסור להושיט אצבעו בחמין אלא לאו בצונן לא לעולם בחמין ודקא קשיא לך וכן אתה מוצא במנודה ובאבל אשארא קאי תא שמע דאמר ר' אבא הכהן משום ר' יוסי הכהן מעשה ומתו בניו של ר' יוסי בן רבי חנינא ורחץ בצונן כל שבעה · התם כשתכפוהו אבליו הוה דתניא [ו] [ח] תכפוהו אבליו זה אחר זה הכביד שערו מיקל בתער [ל] ומכבס כסותו במים אמר רב חסדא [מ] בתער אבל לא במספרים [נ] במים ולא בנתר ולא בחול אמר רבא אבל מותר לרחוץ בצונן כל שבעה מידי דהוה אבשרא וחמרא מיתיבי

איפוך אנא. פי' דיומא פלגא קמייתא דיומא מצלו וצבו רחמי ואידך פלגא מעייני במילי דמתא ומשני לא ס"ד: **אמר רב חסדא כל שהוא משום אבל בגון תשעה באב** [ו] **אסור אפילו בצונן ואבל אסור בין בחמין בין בצונן וכו'.** ירושלמי יוסף בריה דרבי יהושע בן לוי בתשעה באב וביום"כ מרחץ ידיו ומקנח במפה ומעבירה על גבי עיניו רבי יונה תרי סמרטוטי ויהיב תותי כרעיה פי' היה מניח סמרטוטו תחת הכר כדי לנחלחו ומעבירו על גבי עיניו: **וכל** שהוא משום תענוג וכו'. ועכשיו שאין תענית לצור בגבל אלא תשעה באב מותרין אפילו בחמין אפילו י"ז בתמוז ולוס גדליה כך פסק רא"י"ס ור' יואל אביו אסר לרחוץ בחמין:

ונועלין המרחצאות. פי' שהן חמין: **אטו** סוכרין נהרות כו'. כלומר אי הוה אסור בצונן מי איכא למיתני סוכרים נהרות פשיטא דלא מצי למסכר כלומר כמו כן לא תידוק מהא דקתני ונועלין המרחצאות: **טבילה** בחמין מי **איבא.** הא שאובים נינהו מדלא קאמר משכחת לה טבילה (בחמין) דכשירה בחמין כגון שהוחמו והומשכו לבריכה אלא שאמר בחמי טבריא יש להוכיח דכולו שאוב אפילו ע"י המשכה לא מהניא טבילה והא דאמר [ט] דהמשכה כולה כשירה ר"ל לענין שאינה פוסלת את המקוה כשאר מים שאובים אבל טבילה ולאי אינו עולה בהם:

וכן אתה מוצא במנודה ואבל מאי לאו אכולהו. פי' [ו] אהא דקאמרינן ובצונן מותר דאבל נמי [מ] מותר בצונן וקשיא לרב חסדא דאמר אבל אסור בין בחמין בין בצונן ומשני אשארא כלומר אשאר דינין [מא] אגעילה וסיכה אבל לא קאי אהא דבצונן: **הכביד** שערו מיקל בתער. פי' דרך תתיכה אבל לא כדרכו דרך גילוח מדקאמר מיקל ולא קאמר מגלח:

איפוך אנא. [1] ואלי יאספו כל חרד בדברי אלהי ישראל על מעל הגולה וגו' וכתיב [2] ובמנחת הערב קמתי מתעניתי ואפרשה כפי אל ה' אמר רפרם בר פפא אמר רב חסדא כל שהוא משום אבל (לא) כגון [א] תשעה באב [ב] ואבל אסור בין בחמין בין בצונן [ג] כל שהוא משום תענוג כגון תענית צבור בחמין אסור בצונן מותר אמר רב אידי בר אבין אף אנן נמי תנינא ונועלין את המרחצאות א"ל אביי ואי בצונן אסור סוכרין את הנהרות מבעי ליה למיתני אמר רב שישא בריה דרב אידי אבא הכי קשיא ליה מכדי תנן אסור ברחיצה נועלין את המרחצאות למה לי אלא לאו ש"מ בחמין אסור בצונן מותר לימא מסייע ליה [ד] כל חייבי טבילות טובלין כדרכן בין בט' באב בין ביוה"כ במאי אילימא בחמין [ה] טבילה בחמין מי איכא [א] שאובין נינהו אלא לאו בצונן וחייבי טבילות אין איניש אחרינא לא אמר רב חנא בר קטינא לא נצרכה אלא לחמי טבריא אי הכי אימא סיפא א"ר חנינא סגן הכהנים כדי הוא בית אלהינו לאבד עליו טבילה פעם אחת בשנה ואי אמרת בצונן מותר ירחץ בצונן אמר רב פפא באתרא דלא שכיח צונן תא שמע [ו] כשאמרו אסור במלאכה לא אמרו אלא ביום אבל בלילה מותר [ז] וכשאמרו אסור בנעילת הסנדל לא אמרו אלא בעיר אבל בדרך נועל נכנס לעיר חולץ [ח] וכשאמרו אסור ברחיצה לא אמרו אלא כל גופו אבל פניו ידיו ורגליו מותר וכן אתה מוצא במנודה ובאבל מאי לאו אכולהו ובמאי עסקינן אילימא בחמין פניו ידיו ורגליו מי שרו והאמר רב ששת [ט] אבל אסור להושיט אצבעו בחמין אלא לאו בצונן לא לעולם בחמין ודקא קשיא לך וכן אתה מוצא במנודה ובאבל אשארא קאי תא שמע דאמר ר' אבא הכהן משום ר' יוסי הכהן מעשה ומתו בניו של ר' יוסי בן רבי חנינא ורחץ בצונן כל שבעה · התם כשתכפוהו אבליו הוה דתניא [י] תכפוהו אבליו זה אחר זה הכביד שערו מיקל בתער [יא] ומכבס כסותו במים אמר רב חסדא [יב] בתער אבל לא במספרים [יג] במים ולא בנתר ולא בחול אמר רבא אבל מותר לרחוץ בצונן כל שבעה מידי דהוה אבשרא וחמרא מיתיבי

[1] שבת קיט. ביצה יח: יומא פח., [2] (נרכות כב.), [3] מו"ק טו:, [4] (מופסי פ"ב), [5] (מו"ק שם סמיסים נד:), [6] מו"ק יח:, [7] (נעיל יב:), [8] (עי' רש"י סמיסים נד: ד"ה בין המשנות וכו' והמג"א סי' תקנד ס"ק כג הגימו בנ"ע), [9] (פ"ק דתמורה דף יב: וע"ש בתוס' ד"ה ומין),

הגהות הב"ח

(א) גמ' כל שהוא משום אבל בגון תשעה באב. נ"ב פי' בדרבנן אית לפלוגי בין שהוא משום אבל ובין שהוא משום תענוג אבל ביוה"כ שהוא דאורייתא אע"פ שהוא משום תענוג אסור בין בחמין בין בצונן: (ב) שם מאי לאו אכולהו ובמאי עילימא בחמין כו' כל"ל ותיבת עסקינן נמחק: (ג) רש"י ד"ה ה"ג בס' כ"ע כ"ע לא בחמין: (ד) ד"ה כשאמרו אסור ברחיצה גבי תענית: (ה) ד"ה לא אשארא קאי אגעילה ומלאכה ועוד הך: (ו) תוס' ד"ה אמר כו' כו' כגון תשעה באב ואבל אסור בין כו' כל"ל ותיבות אסור אפילו בצונן נמחק: (ז) ד"ה וכן כו' פירוש דקאי אהא דקאמרינן דבצונן מותר: (ח) בא"ד כלומר אשאר דינין קאי אגעילה ומלאכה אבל לא:

גליון הש"ם

תוס' ד"ה וכו. מותר בצונן וקשי' לר"ח. ק' לי הא אדרבה כיון דמיירי בצונן ואפ"ה מני כל גופו אסור א"ו דהקושיא בהיפוך דמוכח דבתענית ג"כ אסור בצונן כל גופו וקשיא לר"מ וכמ"ש רש"י:

הגהות הגר"א

[א] גמ' (שאובין נינהו) תא"מ (ועמ"ש רבינו ביו"ד סי' לא ס"ק קכה וצ"ע):

לעזי רש"י

אישתורדי"ן [אישטורדי"ן]. המום. קרי"א [קרייד"א]. גיר.

רבינו גרשום

איפוך אנא. דמצפרא מצלי ולאורתא קרו ומפטרו. במנחת הערב [וכו'] ואמרעה על ברכי. אלמא דרביעית בתרא הוו מצלי. אף אנן נמי תנינא. דבתענית צבור אינו אסור אלא בחמין, דקתני נועלין את המרחצאות. [ב] אבל היכי אביי ליה למיתני, מי מצי למיתני סוכרין את הנהרות. א"ר שישא בר אבא רב אידי בר אבין הכי קשיא ליה מכדי קתני אסורין ברחיצה. דרחיצה משמע בחמין, למה לי למתני נועלין את המרחצאות. דמשמע נמי חמין, לאו למימר דבחמין אסור ובצונן מותר, והיינו דקאמר אף אנן נמי תנינא כרב חסדא, דבתענית צבור בצונן מותר. נימא מסייע ליה. לאביי, דשמעינן ליה דאמר תענית צבור אסור בין בחמין בין בצונן. לבולי עלמא לא. הרי לך תשעה באב [ג] שהוא תענית צבור, ודייקינן דאפילו בצונן אסור. אמר רב חנא. מהכא לא תסייעי לאביי, דלא נצרכא הא דקתני טובלין כדרכן אלא לחמי טבריא, דמצי למיטבל בהו, והכי קאמר, טובלין כדרכן בחמין אבל כ"ע לא, אבל בצונן אפי' לכ"ע שרי. כדיי הוא בית אלהינו לאבד עליו טבילה אחת. שלא יהיה טובל עליו בת"ב כלל. א"א בשלמא דת"ק אמר כל חייבי טבילות טובלין כדרכן בצונן בת"ב אבל כ"ע לא, היינו דקא פליג רב חנינא עליה דת"ק דחייבי טבילות אין טובלין בצונן, דכדיי הוא בית אלהינו לאבד עליו טבילה אחת, אלא אי אמרת בצונן שרי לת"ק, והכי קתני חייבי טבילות טובלין כדרכן בחמין אבל כ"ע לא, אבל בצונן מותר לכ"ע, וקפליג רב חנינא עליה דת"ק דלא מצי למיטבל בחמין, א"כ ליכא איבוד טבילה, דהא טביל בצונן אע"פ שאינו טובל בחמין, דהא שרי בצונן לכ"ע, אלא לאו לעולם אמר ת"ק בצונן טובלין אבל כ"ע לא, ומסייעא לאביי. א"ר פפא. לעולם אמר ת"ק טובלין כדרכן בחמין אבל לכ"ע אסור, ובצונן שרי לכ"ע, ודאמר א"כ טבילה בצונן איכא וליכא איבוד טבילה, ר' חנינא הוה קאי בדוכתא דלא שכיחא צונן, ולעולם מהכא לא תסייעי לאביי. כל [ש]אמרו אסור ברחיצה כו'. באלו תענית. מאי לאו. הא דקתני וכן אתה מוצא באבל, אכולהו, אהאי נמי דקתני בסיפא דמילתא (בהאי מסכתא באידך פירקא), כשאמרו אסור ברחיצה וכו', ורחיצה לא משמע אלא בחמין, וקשיא למאן דאמר כל שהוא משום אבל אסור בין בחמין ובין בצונן. לא אשאר. לבד מרחיצה קאמר וכן אתה מוצא באבל, אבל ברחיצה מוחלקין, דאילו בתענית קתני ברחיצה דמשמע בחמין אבל לא בצונן, ואילו באבל אסור בין בחמין בין בצונן.

ג) תוס' ד"ה ולא לר"מ. ד) לכאורה תמוה הא גם לר"מ בת"ב אסור בצונן ומפי' מיהא דאיי לאביי לא הוה גורס בדברי ר"מ כגון ת"ב ועדיין צ"ע.

תורה אור השלם

1. וְאֲלֵי יֵאָסְפוּ כֹּל חֲרֵד בִּדְבָרֵי אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל עַל מַעַל הַגּוֹלָה וְאָנִי יֹשֵׁב מְשֹׁוֹמֵם עַד לְמִנְחַת הָעָרֶב: עזרא ט ד
2. וּבְמִנְחַת הָעָרֶב קַמְתִּי מֵתַעֲנִיתִי וּבְקָרְעִי בִּגְדִּי וּמְעִילִי וָאֶכְרְעָה עַל בִּרְכַּי וָאֲפָרְשָׂה כַּפַּי אֶל יְיָ אֱלֹהָי: עזרא ט ה

מוסף רש"י

בין בתשעה באב בין ביוה"כ. ומאי"פ שאסורין בלילה (ביצה יח:). כשאמרו אסור במלאכה. גבי עבדו אלו ולא נענו (מו"ק טו:). וכשאמרו אסור בנעילת הסנדל כו' אסור ברחיצה. בתענית צבור (שם).

רבינו חננאל

[נ]תפלת התענית בשחרית לא יכלינן למימר, דכתיב ואלי יאספו כל חרד בדברי אלקי ישראל על מעל הגולה ואני יושב משומם עד למנחת הערב, ובמנחת הערב קמתי מתעניתי ובקרעי בגדי ומעילי ואכרעה על ברכי ואפרשה כפי אל ה' אלקי, ש"מ דתפלת התענית באחרית היום הוא ברביעית. אמר רב חסדא כל האחרון. אמר רב חסדא כל שהוא משום אבל כגון תשעה באב ואבל אסור ברחיצה בין בחמין בין בצונן, אבל כל שהוא משום תענוג כגון תענית ציבור בחמין אסור ובצונן מותר. ודייק רב אידי ממתני', מאחר דקתני אסורין ברחיצה למה לי למיתנא תוב ונועלין את המרחצאות, אלא רחיצה דאסרנא רחיצה במרחץ בחמין הוא דאסור אבל בצונן שרי. ואתינן לסיועיה לרב חסדא מיהא דתניא כל חייבי טבילות טובלין כדרכן בין בתשעה באב בין ביום הכיפורים, ואמר' [בחמין] ליכא לאוקומה דשאובין נינהו, אלא בצונן, ואי אמרינן לכולי עלמא רחיצה בט' באב בצונן שרי, איצטריך לאשמועינן טבילה בצונן שהיא מצוה בזמנה דשרי, אלא ש"מ רחיצה אפי' בצונן אסור, ובטבילה דמצוה שרי, ולכולי עלמא אסור. ואדחי', לעולם בצונן לכולי עלמא שרי, והא ברייתא בחמין היא, ואם תאמר מים שאובין הן, כגון חמי טבריא דמים חמין נינהו. ואקשינן, אי הכי סיפא דקתני ר' חנינא [סגן] הכהנים אומר (מים חמין) כדי הוא בית אלקינו (לעבור) [לאבד] עליו טבילה אחת בשנה, לטבול בצונן דשרי וליכא עבירה. ודחי באתרא דליכא צונן, ורחיצה בחמין אסור משום כבוד בית אלקינו שחרב, כדי הוא בית אלקינו לאבד מצות טבילה (אחת) בזמנה פעם אחת. ת"ש כשאמרו בתענית אסור ברחיצה לא אמרו [אלא] כל גופו אבל פניו ידיו ורגליו מותר. וכשאמרו אסור במלאכה לא אמרו אלא ביום אבל בלילה מותר. וכשאמרו אסור בנעילת הסנדל לא אמרו אלא בעיר אבל בדרך מותר, הא כיצד יצא לדרך נועל, הגיע לעיר חולץ הסנדל מרגלו ומהלך יחף. וכן אתה אומר במנודה ובאבל. ודחינן לא, כי קא קתני וכן באבל בנעילת סנדל ואמלאכה אבל רחיצה לא, ולעולם בחמין.

נט א מיי' פ"ב מהלכות תעניות הלכה י סמג עשין מד"ר ג טוש"ע ע"ח סי' תקנד סעיף ז:
ס ב מיי' פ"ב מהלכות אבל הלכה ד סמג עשין שם טוש"ע י"ד סי' שפא סעיף א:
סא ג מיי' פ"ג מהלכות תענית הלכה ד טור וש"ע ע"ח סי' תקעה סעיף ג:
סב ד מיי' פ"ג מהלכות שביתת עשור הלכה ב טוש"ע שם סי' תקנד סעיף ח:
ה [טוש"ע יו"ד סימן רא סעיף עה]:
סג ו ז ח מיי' פ"ג מהלכות תענית הלכה ד טור ש"ע שם סימן תקעה סעיף ג:
סד ט מיי' פ"ב מהלכות אבל הלכה ד סמג עשין ב טוש"ע י"ד סי' שפא סעיף א:
י [טוש"ע י"ד סימן שפא סעיף ד]:
סה כ מיי' שם פ"ו הלכה יג טוש"ע י"ד סי' שצ סעיף ג:
סו ל מיי' שם טוש"ע שם סי' שפט סעיף א:
סז מ מיי' שם טוש"ע שם סי' שצ סעיף ג:
סח נ מיי' שם טוש"ע שם סי' שפט סעיף א:

אין הבוגרת רשאה לנוול עצמה. אומר ר"י דהא דשאה לאו דוקא מתקשטת כדי שיקפלו עליה (ג) הא נערה שאינה רגילה להיקשת עדיין עד שתבגר דשאה דבת חיוב מצוות היא וקטנה אינה חייבת ולא כלום: **בימי אבל אביה.** אפילו אירע אבילות לאביה שמת בנו. אי נמי שמת אביה ממש אע"פ שהיא בת חיוב אבילות אינה רשאה לנוול: **אלא לאו בצונן.** ואפ"ה נערה אינה רוחצת בצונן אלמא דאבל אף בצונן אסור: **איכיחול ואפירכוס.** ולא קא מיירי בדרחיצה כלל. פירכוס בשיער כגון בגדים רחיצה בגוף: **זאת אומרת.** [ה] מדמוקמינן לה בכיחול ופירכוס הוא הדין לתכבוסת: **תפלה תעניות.** פנינו: **בין גואל לרופא.** ברכה בפני עצמה: **וכי יחיד.** תשוב כל כך שיהו מתקנין לו ברכה כפ"ע להוסיף בתפלתו: **בשומע תפלה.** שכוללה בתוך הברכה וחותם בשומע תפלה דאותה ברכה וחתימתה משמע בין לתענית בין לכל מילי: **אין בין יחיד לצבור.** גבי תענית: **שזה.** יחיד מתפלל ביום תעניתו שמונה עשרה וכולל תפלת תענית בשומע תפלה: **הטא עשרה.** דקבע ליה בין גואל לרופא. סתם תפלה קרי שמונה עשרה דברכת ומלמדינים בינה תקנוה כדאמרינן בברכות (דף כח.): **כ"ד הוויין.** (ד) בפירקין דלקמן (דף טו.) דכ"ד ברכות הוו ביומא דתעניתא והכא קתני י"ט ותו לא: **ולצבור.** אלמא יחיד קובע ברכה לעצמו כשקיבל תענית לצבור: **בקמייתא.** בג' תעניות דאשונות (ה) דליכא כ"ד דכדאמרינן בפרק סדר תעניות כילד בגמ' (שם): **דאלו מוסרין בעשיית מלאכה וכו'.** דאשונות דלא חמירי כולי האי (ו) הא לכ"ד ברכות זה וזה שוין. וקסד"ד דאיתנהו לכ"ד באמצעיות מדקתמרינן קמייתא דליכא כ"ד מכלל דבאמצעיתא איתנהו ולא היא דליתנהו אלא באחרונות כדקתני התם ומשום דהא מילתא קמייתא מס"ר פריך ליה מכ"ד דליתנהו באמצעיות (ז): **תנא ושייר.** תנא מילי דאיתנהו בין אמצעיות לראשונות ושייר. אין בין לאו דוקא הוא כדמוכח לקמן גבי אידך: ה"ג **מאי שייר דהאי שייר אלא באיסורי קא מיירי בתפלות לא קא מיירי.** ומאן דגרים שייר תיבה מוציאין את התיבה כו' שיבוש הוא דאינה אלא באחרונות כדבסמוך ומיפשט פשיטא ליה דאינה אלא באחרונות: **מאי שייר דהאי שייר.** דלא אורחא דתנא למתני כל מילי ולשיורי חדא אלא לעולם כ"ד בקמייתא ליתנהו ולהכי לא תשיב להו באין בין דבתפלה לא קמיירי: **באמצעיות נמי ליכא כ"ד.** אלא באחרונות כדאמרינן התם: **שבאלו.** האחרונות מתריעים ונועלין כדתנן נמי במתני' (ו) הא לכ"ד זה וזה שוין דבתרוייהו איתנהו:

אין הבוגרת רשאה לנוול עצמה. אומר ר"י דהא דשאה לאו דוקא (ג) הא נערה שאינה רגילה להיקשת עדיין עד שתבגר דשאה דבת חיוב מצוות היא וקטנה אינה חייבת ולא כלום: **בימי אבל אביה.** אפילו אירע אבילות לאביה שמת בנו. אי נמי שמת אביה ממש אע"פ שהיא בת חיוב אבילות אינה רשאה לנוול: **אלא לאו בצונן.** ואפ"ה נערה אינה רוחצת בצונן אלמא דאבל אף בצונן אסור: **איכיחול ואפירכוס.** ולא קא מיירי בדרחיצה כלל. פירכוס בשיער כגון בגדים רחיצה בגוף: **זאת אומרת.** [ה] מדמוקמינן לה בכיחול ופירכוס הוא הדין לתכבוסת: **תפלה תעניות.** פנינו: **בין גואל לרופא.** ברכה בפני עצמה: **וכי יחיד.** תשוב כל כך שיהו מתקנין לו ברכה כפ"ע להוסיף בתפלתו: **בשומע תפלה.** שכוללה בתוך הברכה וחותם בשומע תפלה דאותה ברכה וחתימתה משמע בין לתענית בין לכל מילי: **אין בין יחיד לצבור.** גבי תענית: **שזה.** יחיד מתפלל ביום תעניתו שמונה עשרה וכולל תפלת תענית בשומע תפלה: **הטא עשרה.** דקבע ליה בין גואל לרופא. סתם תפלה קרי שמונה עשרה דברכת ומלמדינים בינה תקנוה כדאמרינן בברכות (דף כח.): **כ"ד הוויין.** (ד) בפירקין דלקמן (דף טו.) דכ"ד ברכות הוו ביומא דתעניתא והכא קתני י"ט ותו לא: **ולצבור.** אלמא יחיד קובע ברכה לעצמו כשקיבל תענית לצבור: **בקמייתא.** בג' תעניות דאשונות (ה) דליכא כ"ד כדאמרינן בפרק סדר תעניות כילד בגמ' (שם): **דאלו מוסרין בעשיית מלאכה וכו'.** דאשונות דלא חמירי כולי האי (ו) הא לכ"ד ברכות זה וזה שוין. וקסד"ד דאיתנהו לכ"ד באמצעיות מדקתמרינן קמייתא דליכא כ"ד מכלל דבאמצעיתא איתנהו ולא היא דליתנהו אלא באחרונות כדקתני התם ומשום דהא מילתא קמייתא מס"ר פריך ליה מכ"ד דליתנהו באמצעיות (ז): **תנא ושייר.** תנא מילי דאיתנהו בין אמצעיות לראשונות ושייר. אין בין לאו דוקא הוא כדמוכח לקמן גבי אידך: ה"ג **מאי שייר דהאי שייר אלא באיסורי קא מיירי בתפלות לא קא מיירי.** ומאן דגרים שייר תיבה מוציאין את התיבה כו' שיבוש הוא דאינה אלא באחרונות כדבסמוך ומיפשט פשיטא ליה דאינה אלא באחרונות: **מאי שייר דהאי שייר.** דלא אורחא דתנא למתני כל מילי ולשיורי חדא אלא לעולם כ"ד בקמייתא ליתנהו ולהכי לא תשיב להו באין בין דבתפלה לא קמיירי: **באמצעיות נמי ליכא כ"ד.** אלא באחרונות כדאמרינן התם: **שבאלו.** האחרונות מתריעים ונועלין כדתנן נמי במתני' (ו) הא לכ"ד זה וזה שוין דבתרוייהו איתנהו:

אלא (ו) **בצונן.** וקאמר נערה דשאה כלומר דאסורה ואת אמרת דבצונן מותר וקשה לרבא דאמר דבצונן מותר ומשני כי קתני איכיחול ואפירכוס: **אלא** אמר רב **יצחק בשומע תפלה.** והכי פסק בשמעתא דתפלת תענית בשומע תפלה ואין יחיד קובע ברכה לעצמו לכך צריך כשאומר עננו בש"ת (דלריך) לאומרו קודם שאומר הברכה כשמגיע לעננו קודם שיתחיל לומר כי אתה ש"ת עמך ישראל ברחמים יאמר עננו ולא יאמרו אלא יאמר כי אתה ה' עונה בעת צרה ומושיע ואח"כ כי אתה ש"ת עמך ישראל ברחמים בא"י שומע תפלה אבל אליך שליח צבור אומר גואל ישראל וקובע ברכה ואותם: **תנא** ושייר. פי' תנא עשיית מלאכה ושייר כ"ד ברכות פי' כ"ד ברכות שבתענית היו מוסיפין ו' ברכות כדמפרש לקמן ברש"ב (דף טו.): **מאי** שייר דהאי שייר בו'. פי' דמשום חדא מילתא לא הוי (ח) לתנא לשייר ואי"ת הכא קאמר דלא תנא ושייר דהא אין בין קאמר דמשמע דאין בין זה לזה אלא אלו בנבד וקשה דהא במגילה (דף ח.) קתני אין בין נדרים לנדבות אלא שהנדרים חייב באחריותן ונדבות אינו חייב באחריותן ואנו יודעין דיש (ט) חילוק אחר בנדרים אינן באים אלא מן החולין דכל דבר שבחובה אינו בא אלא מן החולין ונדבות באות מן המעשר כדאמר (דברים מ) וזבחת שלמים ואכלת לכתיב גבי מעשר וי"ל דהתם נמי דזה וזה שוה והני מילי גבי שלמים יש חילוק והא דקתני אין בין מיירי בעולות דאין בין עולות לנדרים לעולות לנדבה אלא שהנדרים חייב באחריותן מה שאין כן בנדבה דהא אין בין עולות לנדרים לעולות לנדבות אלא חילוק זה דהא כל עולות אינן באין אלא מן החולין (י): **ותסברא** והא שייר תיבה. פי' (י) מפרש לקמן (דף טו.) שמוציאין התיבה ברחוב העיר (ט) (באמצעיות) באחרונות ותסברא דהא שייר תיבה פי' וליכא למימר דבאיסורא קמיירי דהא דמתריעין ונועלין מאי איסור איכא: לאו

ראשונות (ה) דליכא עשרים וארבע ולא והא אין בין קתני אין בין ג' ראשונות לג' אמצעיות אלא שבאלו מותרין בעשיית מלאכה ובאלו אסורין בעשיית מלאכה הא לכ"ד זה וזה שוין (ג) תנא ושייר מאי שייר דהאי שייר (ג) ותו והא אין בין קתני אלא תנא באיסורי קא מיירי בתפלות לא מיירי ואי בעית אימא (ו) באמצעייתא נמי לא מצלי כ"ד ולא והתניא (ז) אין בין ג' שניות לשבע אחרונות אלא שבאלו מתריעין ונועלין את החנויות הא לכל דבריהן זה וזה שוין וכי תימא הכא נמי תנא ושייר והא אין בין קתני ותסברא אין בין דוקא והא

לנוול עצמה, אלא רוחצין בצונן, הא נערה דשאה לנוול עצמה דאפי' בצונן אינה רוחצת, וקשיא לרבא דאמר אבל בצונן מותר. לא כי קתני. אין הבוגרת דשאי לנוול הא נערה דשאה, איכיחול, אבל בצונן מותר אפי' בנערה. **התם.** בבשרא וחמרא ליכא אלא לפכוחי פחדא, אבל ליכא תענוג, לפיכך שרי. הכא בצונן איכא תענוג, לפיכך אסור. **אלא לאו בצונן.** קאמר דנערה דשאה לנוול עצמה, [ש"מ] דאבל אסור בין בחמין בין בצונן, והוי סיועא. **לא כי קתני.** נערה דשאה לנוול בכיחול ופירכוס, אבל בצונן מותר, ולא הוי סיועא. **וכי יחיד קובע ברכה לעצמו.** [ו] יש מברך הענוה בעת צרה. **בשומע תפלה.** שכולל בשומע תפלה ואינו מברך ברכה לעצמו. **הני.** דש"ץ, **כ"ד הוויין,** כדמפרש לקמן. **וקתני שזה מתפלל תשע עשרה.** אלמא דקובע ברכה לעצמו, שמברך הענוה בעת צרה. **[ודקא קשיא לך דהא]** הוויין כ"ד ברכות, **בדקמייתא.** בשלש תעניות דאשונות קא מיירי, דליכא בהו כ"ד ולא הוי אלא י"ט, ולעולם אין היחיד קובע ברכה לעצמו. **אלא שבאלו.** אמצעיות, אסורין במלאכה, וראשונות מותרין במלאכה, הא לעשרים וארבעה זה וזה שוין, כי היכי דבאמצעיות איכא עשרים וארבעה הכא נמי איכא בראשונות כ"ד, ולא מצית לתרוצי דצבור מתפלל י"ט בש"ץ, דהא איכא כ"ד, אלא ביחיד שקיבל תענית צבור, ותיפשוט דיחיד קובע ברכה לעצמו. **הא"ג, תנא באיסורי[ו] קא מיירי.** כלומר, לעולם בראשונות ליכא כ"ד, והא דלא קתני שבאלו יש כ"ד ובאלו אין כ"ד, משום דבאיסורי קא מיירי דהוי אסור בעשיית מלאכה, ובתפלה לא מיירי, בברכות, ולעולם הא דקתני דצבור מתפלל י"ט מוקמינן בש"ץ, אבל לא ביחיד, דאין יחיד קובע ברכה לעצמו. **ואיב"א.** לעולם בראשונות ליכא כ"ד, ולהכי לא קתני שבאלו יש כ"ד ובאלו אין כ"ד, דבאמצעיות נמי אין כ"ד. (ג) ה"ג, תנא ושייר, ולא [גרסינן] נמי. כלומר, שייר כ"ד, דבשבע איכא ובאמצעיות ליכא. **והא אין בין קתני.** דמשמע דהוי דוקא, כי היכי דאמרינן דאין בין קמא דוקא, אלמא דליכא בינייהו אלא מתריעין ונועלין אבל לכ"ד שוין, אלמא דבאמצעיות איכא כ"ד.

סט א מיי' פ"ה מהלכות תענית הלכה ו' סמג עשין מד"ש ב טוש"ע י"ד סי' שפ סעיף ו' וסי' שפט סעיף ו':
ע ב מיי' שם הלכה ד טוש"ע שם סי' שפא סעיף ו':
עא ג מיי' שם טוש"ע שם סעיף ב:
עב ד מיי' פ"ב מהלכות תפלה הלכה יד סמג עשין יט טש"ע א"ח סי' תקסה סעיף ו':
עג ה מיי' פ"ג מהלכות תענית הלכה ב טוש"ע א"ח סי' תקעה סעיף ב:
עד ו מיי' שם הלכה ג טוש"ע שם סעיף ג:

גליון הש"ס

רש"י ד"ה זאת אומרת. מדמוקמינן לה בכיחול כו'. תמיהני הא מרא דשמעתא הוא ר"ח דס"ל לעיל דמשום אבל אסור בצונן וכ"ל כלל לאוקמת בפירכוס וכיחול. גם למאי צריך להוכחה מאוקימתא זו הא נשמע מברייתא דלעיל דתכפוהו אביליו מכבס כסותו במים ומוכח מזה דאבל אסור בכיחוס ופירכוס:

מוסף רש"י

אדבריה. הקהיגו ומנהיל עמו בחרוכות העיר. (ביצה כט.)

רבינו חננאל

אמר רבא אבל אסור כל שבעה אפילו בצונן ומאי שנא מבשר ומיין, דשרי ליה. ודחי, בשר ויין שרינן ליה כדי לפכוחי פחדיה, אבל רחיצה דמשום תענוג היא לא התירו. לימא מסייעא ליה אין הבוגרת רשאה לנוול עצמה בימי אבל בית אביה. אבל הנערה שרי לנוול עצמה ושלא לרחוץ אפילו בצונן, וש"מ אבל אפי' בצונן אסור. ודחי לא, הבוגרת התירו לכחול ולפרכס. תניא תכפוהו אביליו זה (אסור) [אחר] זה [הכביד] שערו מיקל בתער ומכבס כסותו במים. אמר רב חסדא בתער ולא במספריים. במים ולא בנתר. ולא בחול. אמר רב חסדא זאת אומרת אבל אסור בתכבוסת. והילכתא אסור לרחוץ כל גופו בין בצונן, שבעה בין בחמין בין בצונן, אבל פניו ידיו ורגליו בחמין אסור ובצונן מותר. ולסוך אפי' כל שהוא אסור. ואם לעבר הזוהמא מותר, לסוך שמן טוב. דרש רב יצחק יחיד שקבל עליו תענית מתפלל עננו בין גואל לרופא. ואקשינן עליה, וכי יחיד קובע ברכה לעצמו. אלא מתפלל עננו בשומע תפלה בכלל הברכה, ואינו מתפלל אותה בכנסת בפני עצמה. ומותבינן עליה מהא דתניא, מה בין יחיד לציבור אלא שזה מתפלל [שמונה] עשרה ואלו מתפללין י"ט. היכי דמי,

אילימא יחיד המתפלל בינו לבין עצמו עם הציבור, וציבור דקתני שליח ציבור היורד לפני התיבה, האי י"ט ברכות מתפלל בתענית, כ"ד מתפלל, כדתנן עמדו בתפלה מורידין לפני התיבה זקן ורגיל כו' ואומר לפניהם כ"ד ברכות. ושנינן הכי קתני, אין בין יחיד דקאי בצבור כדאמרן ליחיד המתפלל חוץ לבית הכנסת, אלא שזה היחיד העומד בחוץ מתפלל י"ח ויחיד המתפלל בכנסת מתפלל י"ט ברכות, אל[מ]א יחיד קובע ברכה לעצמו. ושני, לעולם יחיד יחיד דקאי בצבור, וצבור שליח ציבור ממש, וזה שליח ציבור המתפלל י"ט ברכות בתענית דאשונות הוא שאין בה כ"ד ברכות, לפיכך זה מתפלל י"ח וזה מתפלל י"ט. **ואקשינן,** והא תענית אמצעיות דקתני דאסור במלאכה ובדחיצה כו' ולא קתני כ"ד. **ושנינן,** האי תנא באיסורא קמיירי, כלומר אסור במלאכה ובדחיצה כו' הוא דמיירי, בתפלות לא קמיירי. **אי בעי תימא כ"ד ברכות באמצעייתא נמי ליכא.** ואקשינן, **והא תניא אין בין שלש אמצעיות לשבע אחרונות אלא שבאילו מתריעין ונועלין את החנויות, הא [לכל דבריהם] זה וזה שוין.** לעולם אימא לך באמצעיות נמי אין כ"ד ברכות בהן, ותנא מקצת מה שיש בשבע האחרונות ואינם בשלש אמצעיות ושייר אחרונות כגון הני כ"ד וכיוצא בהן.

(ה) גמ' ודקא קשיא לך ש"ל כ"ד מעלי בקמייתא דליכא כ"ד כל"ל: (ב) שם מאי שייר דהאי שייר (ותו והא) אין בין קתני: תא"מ. וכ"ב מפרש"י משמע דלא גרסינן ליה הכא וה"ט מדקאמר המקשה ולא והא אין בין קתני ומשני דתני ושייר כלומר ואין בין לאו דוקא ל"ל מאי פריך ליה תו והא אין בין קתני אבל להך שינויא בתרא דבאמצעיתא נמי לא מצלי כ"ד ל"כ הא דקתני אין בין ג' דאשונות כו' דוקא אין בין קתני ולהכי פריך בסמוך וכ"ת הכא נמי תנא ושייר והא אין בין קתני דקא"ד דהאי אין בין נמי דוקא קתני כהכוא דריש ומשני ומסבא"ל כו' כלומר ע"כ בריש קתני אין בין דוקא ובסיפא לאו דוקא הוא דהא שייר תיבה כו': (ג) רש"י ד"ה אין הבוגרת וכו' שיקפלו עליה הס"ד ואח"כ מה"ד כיבמי אבל ואח"כ מה"ד הא נערה: (ד) ד"ה כ"ד הוויין כדתנן בפיקרין לקמן: (ה) ד"ה בקמייתא בג' תעניות דאשונות הס"ד ומה"ד דליכא כו': (ו) ד"ה דאלו כו' כולי האי הס"ד ומה"ד הא כו' מדקתמרינן בקמייתא וכו' ומשום דבהא מילתא קמייתא: (ז) תוס' ד"ה אלא לאו בצונן כו' כלומר דאסורה ואין אומרים דבצונן מותר: (ח) ד"ה מאי כו' לא הוי ליה לתנא לשייר כו' אלא אלו בנבד והא במגילה דתני כל"ל ותיבה וקשה ממתק: (ט) בא"ד ואנו יודעין דיש ביניהן חילוק אחר כו' בפות מן המעשר דכתיב וזבחת שלמים ואכלת גבי מעשר וי"ל דהתם נמי לכל דבריהם זה וזה שוה והני מילי דיש ביניהם חילוק גבי שלמים והא דקתני אין בין כל"ל: (י) ד"ה ותסברא כו' פי' כדמפרש לקמן כו' ברחוב העיר באחרונות אבל לא באמצעיות הס"ד ואח"כ מה"ד ותסברא והא שייר:

רבינו גרשום

אין הבוגרת רשאי לנוול עצמה. לפי שעומדת על פרקה וראויה לינשא. אילימא בחמין. אין הבוגרת רשאי לנוול עצמה, כלומר דיכולה לרחוץ בחמין. אלא לאו בצונן. קאמר אין הבוגרת רשאה

משום דבאיסורי קא מיירי דהוי אסור בעשיית מלאכה, ובתפלה לא מיירי, בברכות, ולעולם הא דקתני דצבור מתפלל י"ט מוקמינן בש"ץ, אבל לא ביחיד, דאין יחיד קובע ברכה לעצמו. **ואיב"א.** לעולם בראשונות ליכא כ"ד, ולהכי לא קתני שבאלו יש כ"ד ובאלו אין כ"ד, דבאמצעיות נמי אין כ"ד. (ג) ה"ג, תנא ושייר, ולא [גרסינן] נמי. כלומר, שייר כ"ד, דבשבע איכא ובאמצעיות ליכא. **והא אין בין קתני.** דמשמע דהוי דוקא, כי היכי דאמרינן דאין בין קמא דוקא, אלמא דליכא בינייהו אלא מתריעין ונועלין אבל לכ"ד שוין, אלמא דבאמצעיות איכא כ"ד.

(ו) לולי ל"ל וכי יכול לנכרך וכו'. ג) נראה דל"ל ה"ג וכ"ת תנא ושייר ולא גרסינן נמי כלומר וכו'.

והא שייר תיבה אי משום תיבה לאו שיורא הוא מילי דצינעא קתני מילי דבפרהסיא לא קתני אמר רב אשי מתני' נמי דיקא דקתני מ) מה אלו יתירות על הראשונות אלא שבאלו מתריעין ונועלין את החנויות אבל בכל דבריהן זה וזה שוין וכ"ת הכא נמי ב) תנא ושייר והא מה אלו קתני ותסברא מה אלו דווקא הוא והא שייר לה תיבה אי משום תיבה לאו שיורא הוא משום דקא חשיב לה באידך פרקא השתא דאתית להכי עשרים וארבעה נמי לאו שיורא הוא דקתני לה באידך פירקא מאי הוי עלה אמר רב שמואל בר ססרטאי וכן אמר רב חייא בר אשי אמר רב בין גואל לרופא ורב אשי אמר משמיה דרבי יצאי בריה דרבי ישמעאל בשומע תפילה והלכתא בשומע תפלה: תני חדא עוברות ומיניקות מתענות בראשונות ואין מתענות באחרונות ותניא אידך מתענות באחרונות ואין מתענות בראשונות ותניא אידך אין מתענות לא בראשונות ולא באחרונות ° אמר רב אשי א נקוט אמצעייתא בידך דמיתרצון כולהו: מה אלו יתירות על הראשונות אלא שבאלו מתריעין ונועלין את החנויות: במאי מתריעין רב יהודה אמר ב בשופרות ורב יהודה בריה דרב שמואל בר שילת משמיה דרב אמר בעננו קס"ד מאן דאמר בעננו לא אמר בשופרות ומאן דאמר בשופרות לא אמר בעננו והתניא אין פוחתין משבע [א] תעניות על הצבור שבהן י"ח התרעות וסימן לדבר יריחו ויריחו שופרות הוה ותיובתא למאן דאמר בעננו אלא בשופרות דכולי עלמא לא פליגי דקרי לה התרעה כי פליגי בעננו מר סבר קרי לה התרעה ומר סבר לא קרי לה התרעה למ"ד בעננו כל שכן בשופרות ולמ"ד בשופרות אבל בעננו לא והתניא ג) ושאר כל מיני פורענויות המתרגשות כגון ג חיכוך ד חגב ה זבוב וצירעה ויתושין ושילוח נחשים ועקרבים לא היו מתריעין אלא צועקין (ו) מדצעקה בפה התרעה בשופרות תנאי היא ד) דתניא ה) ו על אלו מתריעין בשבת על עיר שהקיפוה גיים או נהר ועל ספינה המטורפת בים ר' יוסי אמר לעזרה אבל לא לצעקה במאי אילימא בשופרות שופרות בשבת מי שרי אלא לאו בעננו וקרי לה התרעה ש"מ: בשני דר' יהודה נשיאה הוה צערא

גזר

והא שייר תיבה. דבאחרונות איתא והכא ליתא כדקתני לקמן (דף טו.) סדר תעניות כילד מוליאין את התיבה כו' ומותבינן בגמרא בהדיא מתיבה דליתא אלא באחרונות ומשני כי קתני נמי מתניתין ו) בקמייתא: **מילי דציבורא.** מתריעין בבית הכנסת וכ"ד נמי בבית הכנסת: **בפרהסיא.** תיבה ברחובה של עיר: **דיקא נמי.** דלכ"ד זה וזה שוין דקתני מתניתין מה אלו יתירות על הראשונות כו' ואלו כ"ד לא קא חשיב גבי אחרונות: **והא מה אלו קתני.** דמשמע דווקא: **הא קתני לה באידך פירקין.** דמי שאינה מתניתין דהכא תנא נמי דהתם והא דלא תנא בהאי סמיך אהתם דקתני באחרונות מוליאין התיבה מה שאין כן באמצעיות: **השתא דאתית להכי.** דמשום דקתני לה באידך פירקין דאמרת דלא הוי שיור כ"ד נמי דאמרת דשוין ניהו איכא למימר דלא הוי שוין דהא אפי' שיורא נמי לא הוי דבהדיא קתני לה באידך פירקין דבאחרונות איתנהו באמצעיות לא ואיכא לתרוצי כתירוצא קמא דקמייתא דליכא כ"ד: **מאי הוי עלה.** היכן אומרה יחיד: **נקוט מצעייתא בידך.** כלומר תריץ דבשלא אמצעיות היו מתענין ומתרצת לכולהו הכי מתניתא הא דקתני בראשונות ולא באחרונות הכי דראשונות לאו דראשונות ממש ניהו אלא אמצעיות דאיכא בראשונות אבל בשבע אחרונות לא מיתענו דכיון דשבע ניהו לא מצו עוברות ומיניקות למיקם בהו והא דקתני באחרונות ולא בראשונות הכי אחרונות אמצעיות ניהו והראשונות ראשונות ממש ואין מתענין בהן דלא תקיף רוגזא כולי האי. ולאחר לשון הוא לתנא למיקרי לאמצעיות ראשונות לאחרונות ואחרונות לראשונות: **בשופרות.** היו עושין ההתרעות. ולשון התרעה כמו תרועה וסתם תרועה פשוטה לפניה ולאחריה במסכת ראש השנה (דף לד.) ואהכי מתריעין בשופרות דכתיב (במדבר י) ותקעתם בחצוצרות וגו' תוקעין בשופרות כדי שיכניעו לבם לקול השופר ויהיו נרתעים מחטאתם. ואשם ברכות שהיו מוסיפין ביום התענית היו תוקעין על כל ברכה יבבא אחת שהן י"ח התרעות: **רב יהודה אמר.** מתריעין בעננו בקול רם. היו לועקים בעננו אבינו בעננו בעננו אלהי אברהם בעננו בעננו אלהי יצחק בעננו בעננו אלהי יעקב בעננו הכל כפי שאומרים בסוף הסליחות אבל בעננו דתפלת תענית אומר אפי' בראשונות ואפי' יחיד אומרה בשומע תפלה. ותפלה קרי ליה התרעה דאי בשופרות מריעין מיבעי ליה. ומאן דמפרש בעננו של תפלת תענית משמע דהא קתני בסמוך שהן י"ח התרעות וקא פריך מן וסימן לדבר יריחו ואם איתא ליפריך בהדיא י"ח תפלות של שמונה עשרה ברכות מי איכא בשבע תעניות: **אין פוחתין מז' תעניות.** בראחרונות: **שמונה עשרה התרעות.** שהן מוסיפין ו' ברכות מי"ח עד כ"ד ולכל אחת שלש תרועות: **וסימן לדבר.** שלא תטעה אם התרעה הזו תרועה או תפלה: **יריחו.** דכתיב בה שופרות. ליאמר אחריהן סימן לדבר כלומר לך מתריעין כדי שיעבו כדרך שנעבו ביריחו על ידי שופרות דכתיב (יהושע ו) ויתקעו בשופרות וגו' וכתיב (שם) ותפול החומה תחתיה: **אלא בשופרות כולי עלמא וכו'.** דהא מתריעין דקתני הכא במתניתין דעבדינן בתעניות בשופרות: **כי פליגי בעננו.** כי פליגי במתריעין דאמרינן בעלמא על שאר פורעניות מ"ש עננו נמי התרעה והאי דקתני בעלמא מתריעין בעננו ומאן דאמר בשופרות אבל בעננו לא: **חגב.** ארבה כתרגומו: **לירעה.** עוקלת את האדם: **יתושין.** נכנסין בעיניו ובאוטמו: **חיוך.** כמו נתחכך בכותל: **הא לעקה בפה היא.** אלמא דלעקה פה לא קרי ליה התרעה: **תנאי היא.** האי תנא דשאר מיני פורעניות סבר לעקת פה לאו שמה התרעה ואידך סבר כו': **גיים.** וגרין עליה: **נהר.** המתפשט ויוצא לאוץ לשטוף את השדה ואת הבתים: **המטורפת.** כמו בילים טרופות (חולין דף סד.). שהולכת ונדה ועתידה להיטבע במים: **לעזרה.** לועקין לבני אדם שיבואו לעזרם: **ולא לצעקה.** תפלה שאין אנו בטוחין כל כך שתועיל תפלתנו לצעוק עליהן בשבת. אלמא לעקת פה קרי התרעה מפי מורי. ל"א לעזרה דקאמר תנא קמא מתריעין דמשמע בקול רם ואמר ליה רבי יוסי לעזרה שיהו מתפללין כל אחד בביתו לעזרה בעלמא:

גזר

לאו שיורא הוא דהא קתני לה באידך פירקא. והוא הדין דהוה מצי לתרוצי כדלעיל מילי דבפרהסיא לא קתני:

תני חדא מתענות בראשונות ולא באחרונות ותנא אידך מתענין באחרונות ולא בראשונות ותני אידך לא מתענין לא בראשונות ולא באחרונות (ב) נקוט מצעיתא בידך. פירש הקונטרס השלש תעניות אמצעיות בידך דבאותן תעניות עוברות ומיניקות מתענות וה"ק מתענות בראשונות פי' בראשונו' ר"ל אמצעיות דהם ראשונות לאחרונו' שהיו חמורות אבל לא באחרונות דנפיקי ולא מצו עבדי להו והא דקתני באחרונות ולא בראשונות הא' אחרונו' היינו אמצעיות וקרי להו אחרונות שהם אחרונות מן הראשונות בתחלה גחזרן שלש תעניות וכן בשניה שלש אבל אין מתענות בראשונות שהם קלות והא דקתני לא בראשונות ולא באחרונות כלומר לא בשלש הראשונות הראשונות ממש ולא בשבע האחרונות האחרונות ממש אלא דווקא באמצעיות:

ורב יהודה בריה דרב שמואל בר שילת משמיה דרב אמר עננו. אומר הר"י (ג) והאי עננו לא ר"ל עננו שבתפלת תענית אלא עניינו שאומרים בסליחות וביום הכפורים עננו אביונו עננו אבל עננו בתפלה לא קאמר דהא בשלש ראשונות נמי אמר לה:

ובהן י"ח תרועות וסימן לדבר יריחו. פירוש שביריחו עשו כן שהקיפוה ז' ימים והיו תוקעין בכל יום כמו כן תקנו בתעניות ובכל תענית מוסיפין שם ברכות ועל כל ברכה תוקעין מריעין ומוקעין א"כ היינו י"ח תרועות:

מתריעין לעזרה. פי' שיבואו לעזור העיר וכו' ומתריעין בפה פירוש והאי תרועה ר"ל מתריעין בפה דאין להתיר תרועה בשופר בשבת:

רבי

מסורת הש"ס

א) [לעיל יב: ע"ש], ב) [סוכה נד. וש"ן], ג) ב"ק פ:, ד) [ל"ל דתנן], ה) לקמן יט., ו) כ"ל ש"ל באחרונות,

הגהות הב"ח

(א) גמ' לא היו מתריעין אלא לועקין הא צעקה בפה הוא ומדצעקה בפה התרעה: (ב) תוס' ד"ה תני כו' לא בראשונות ולא באחרונות אמר רב אשי נקוט מצעיתא בידך פי' הקונטר' נקוט השלשה תעניות: (ג) ד"ה ורב יהודה כו' אומר הר"י דהאי עננו:

גליון הש"ם

גמ' אמר רב אשי נקוט אמצעייתא. כעין זה נדה דף כ ע"א:

הגהות הגר"א

[א] גמ' אין פוחתין משבע שבהן כ"א התרעות כל"ל (וע"י לחם משנה פ"ד מהלכות תעניות הלכה יז):

מוסף רש"י

כגון חיכוך. שמין שמתחכך בחלדם עליה, פרוטי"ר בלע"ז (ב"ק פ:). מתריעין. בעננו (לקמן יט:). המטורפת. מלשון ערק אבבא ומלשון ביצה טרופה (לקמן יט.).

רבינו גרשום

הא שייר תיבה. דבאחרונות איכא ובאמצעיות ליכא. אי משום תיבה לאו שיורא הוא דמילי בצינעא קתני. כגון מתריעין ונועלין, מילי דפרהסיא כגון תיבה שמוציאין לרחוב לא קתני, ולעולם איכא תיבה באחרונות ולא באמצעיות, אבל כ"ד דהוי בצנעא אם איתא דליכא באמצעיות הוה קתני שבאילו מתפללין כ"ד ובאילו אין מתפללין כ"ד, אלא ש"מ דבאמצעיות איכא כ"ד, ולא מצית לתרוצי אב"א באמצעיות ליכא כ"ד. ולעולם אמרינן הא דקתני אין בין ג' ראשונות לג' אמצעיות כו' הא לכ"ד שוין, דהיכי דבאמצעיות איכא כ"ד ה"נ איכא בראשונות. ולא מצית לתרוצי הא דתני שצבור מתפלל י"ט [בש"ץ], דהא איכא כ"ד, אלא מוקמינן ליה ביחיד שקיבל עליו תענית צבור, ותפשוט דיחיד קובע ברכה לעצמו. מתניתין נמי דיקא. דבאמצעיות איכא כ"ד. מה אילו. אחרונות, יתירות על הראשונות. דהיינו אמצעיות. שבאלו אחרונות מתריעין ונועלין, אבל לכל דבריהם זה וזה שוין, אלמא דכי היכי דאיכא כ"ד באחרונות איכא נמי באמצעיות. וכי תימא ה"נ תנא ושייר. כלומר, דה"נ איבעי ליה למיתני שבאילו יש כ"ד ובאילו אין כ"ד אלא ששיירו, הא מה אילו קתני, דמשמע דהוי דוקא, דליכא בינייהו אלא להני דתני בהדיא, אבל לכ"ד זה וזה שוין, דכי היכי דאיכא כ"ד באחרונות איכא נמי באמצעיות. אי משום תיבה לאו שיורא הוא. אלא כיון דשייר כ"ד, אלמא ש"מ דכי היכא דבאחרונות איכא כ"ד ה"נ איכא כ"ד באמצעיות. השתא דאתית להכי. דתרצת דקתני באידך פרקין, דכ"ד [נמין] לא הוי שיורא. כלומר, לעולם באחרונות איכא כ"ד ובאמצעיות לא, והא דלא קתני שבאילו יש כ"ד ובאילו אין כ"ד, משום דקתני לה באידך פירקא דבאחרונות איכא כ"ד ולא באמצעיות. והא דקתני אין בין שלש ראשונות לשלש אמצעיות וכו', אמר הא לכל דבריהם זה וזה שוין, דכי היכי דבאמצעי[ות] ליכא כ"ד ה"נ בראשונות, ומצינו לאוקמי הא דקתני שצבור מתפללין י"ט בש"צ בקמייתא דליכא כ"ד ולא ביחיד, דאין יחיד קובע ברכה לעצמו. נקוט אמצעייתא בידך. כלומר, כולהי אמרו דבאמצעיתא מתענות ולא בראשונות ולא באחרונות, בראשונות לא דאכתי לא תקיף רוגזא, ובאחרונות דקשי עלה להתענות שבעת ימים. ומתרצו כולהי. הא דקתני מתענות בראשונות ולא באחרונות היינו אמצעיתא שהן ראשונות לאחרונות, ולא באחרונות ממש, והאי דקתני מתענות באחרונות היינו אמצעי[ות] שהן אחרונות לראשונות, ולא בראשונות ממש, והאי דקתני אין מתענות לא בראשונות ולא באחרונות, היינו ראשונות ממש, היינו אחרונות ממש שהן שלש עשרה, דהאי שלש שהיחידים מתענין לא חשיב כלום. בעננו. והיינו התרעה דהוו בכיונופיא. ובהן י"ג תרועות. כדאמרן בפירקין דלקמן, דבברכה ראשונה אמר להם קודם הברכה תקעו, ולאחר הברכה תקעו ותוקעין ומריעין ותוקעין, וקודם ברכה שניה אומר להם הריעו ומריעין, ולאחר ברכות אומר להם הריעו ומריעין ותוקעין ומריעין, נמצא בברכה ראשונה מריע אחת ובשניה ג', וכן בכל אלו ז' ברכות בראשונה תרועה אחת ובשניה ג', תקיעות) [תרועות]. וסימן לדבר. דעבדינן תרועה יריחו, הא יריחו בשופרות הוות, ומדנקט סימן יריחו ש"מ דתרועה בשופר. החיכוך. שחין היה. צעקה בפה. ומדקתני לא הוו מתריעין אלא צועקין, אלמא דצעקה בפה ותרועה בשופר. לעזרה ולא לצעקה. כל אחד מתפלל בפני עצמו, אבל אין עושין כנופיא. ר' יהודה גזר תליסר תעניתא. הני דקתני במתניתין.

עין משפט נר מצוה

עה א מיי' פ"ג מהל' תעניות הלכה ה טוש"ע א"ח סימן תקעה סעיף ה:
עו ב מיי' שם הלכה ז טוש"ע שם סעיף ד:
עז ג מיי' שם פ"ב הל' יג טוש"ע שם סימן תקעו סעיף ה:
עח ד מיי' שם הלכה י טוש"ע שם סעיף ט:
עט ה מיי' שם הלכה ט טוש"ע שם סעיף ז:
פ ו מיי' פ"ח שם הל' ו טוש"ע שם סימן תקעו סעיף יג [וסימן רפח סעיף טן]:

רבינו חננאל

אמר רב אשי, הא דדייקת מתניתא דייק ממתני', דקתני מה אילו יתירות על הראשונות, אלא שבאילו מתריעין ונועלין החנויות הא לכל דבריהם זה וזה שוין. תנא מקצת ושייר מקצת, ומאי שייר דהאי שייר, [שייר] תיבה, דלא קתני ומוציאין התיבה אלא אמרינן תנא ושייר, כשם ששייר התיבה שייר כ"ד ברכות, ולעולם [אין] מתפללין באמצעיות כ"ד ברכות. ודחינן, תיבה לאו שיורא הוא, דקתני באידך פרקין סדר תעניות כיצד מוציאין התיבה, הנה מפרש אכולהי תעניות מוציאין את התיבה. ואמרינן, השתא דאתית להכי, גם זה השינויא, שני בהא נמי, ואימא מדקתני סדר תעניות כיצד וקא מפרש כ"ד ברכות, ש"מ אכולהי תעניות קא מיירי. וזו שינויא היא ולא סמכינן עליה, דהא באידך פרקין [אמרינן] דאין מוציאין התיבה אלא בשבע אחרונות. מאי הוי עלה. ואסיקנא, הלכתא יחיד מתפלל עננו לא שנא יחיד קאי בצבור ולא שנא יחיד דקאי אבלעמא, וקיימא לן דכל יחיד מזכיר עננו בשומע תפלה. תני חדא עוברות ומיניקות מתענות בראשונות ואין מתענות באחרונות, ותניא אידך מתענות באחרונות ואין מתענות בראשונות, ותניא אידך אין מתענות לא באחרונות ולא בראשונות. אמר רב ששת נקוט אמצעייתא בידך, כי מתענין בהן, דמתרצית אכולהו. פי' הא דקתני בראשונות מוקמינן לה בשלש אמצעיות, דלגבי שבע אחרונות (הני שלש אחרונות) הני שלש אמצעיות ראשונות מהני שבע נינהו. ואמצעיות דקתני מתענין באחרונות, הן שלש אמצעיות, דלגבי שלש הראשונות האמצעיות האחרונות מיקרו. ובריתא דקתני אין מתענות לא בראשונות, [בראשונות] ממש שהן שלש ראשונות, ולא באחרונות, [באחרונות ממש] שהן [ז'] האחרונות, מכלל [ד]שלש (ראשונות) [האמצעיות] מתענות, לדברי שלשתן יש לומר דכולהו מודו באמצעיות דמתענות. ירושלמי. עוברות ומיניקות מתענות בט' באב ובשלש שניות ולא בשבע אחרונות. **מתני'.** אין גוחרין תענית בתחלה בחמישי כו' עד ר' יוסי אומר כשם שאין הראשונות בחמישי כך לא השניות ולא האחרונות. **מתני'.** עברו אלו ולא נענו

בית דין גוזרין עוד כו'. מתריעין דתני במתני' כיצד הוא, רב יהודה אמר התרעה בשופר, משמיה דרב אמרו התרעה בעננו. ומותבינן [עלה] דרב, אין פוחתין משבע תעניות על הציבור ובהן שבע התרעות, וסימן לדבר יריחו, והתרעות יריחו בשופר הוו. ושנינן, בשופר דברי הכל התרעה היא, כי פליגי בעננו, רב יהודה סבר עננו לאו התרעה, ורב סבר עננו נמי התרעה היא. **ותוב** מותבינן עליה, ושאר כל מיני פורענויות המתרגשות בעולם כגון חיכוך חגב זבוב צרעה ויתושים ושילוח נחשים ועקרבים לא היו מתריעין אלא צועקים, והנה עננו צעקה היא, ואם תאמר עננו התרעה היא נמצא עננו התרעה והיא הצעקה, היכי קתני צועקין ולא מתריעין. ושנינן תנאי היא, יש תנא שקורא עננו התרעה, דתנן (בפירקין קרא) על אילו מתריעין בשבת על עיר שהקיפוה גייס או נהר ועל הספינה המטרפת בים, ר' יוסי אומר לעזרה אבל לא לצעקה, והא הכא התרעה בשופר ליכא למימר, דהא שבת היא ושופר בשבת אסור, אלא לאו בעננו, וקתני מתריעין בשבת, ש"מ דקרי לעננו התרעה, ש"מ.

רבי יהודה נשיאה גזר תליסר תעניות. על שאר פורעניות (ג) ומיהו קאמר ליה רבי אמי דאין מטריחין דהכי נמי משמע דהוה אשאר מיני פורעניות מדמייתי עלה הא דקאמר רבי יוחנן ל"ש אלא לגשמים אבל לשאר מינים וכו':

שיצאה זמנה של רביעה.

לזמן רביעה דיורה חוי במרחשון ועלא מרחשון: **שלח** להו ביחידים דמיתו. פירוש ובשומע תפלה תאמרו תפלת (ד) תענית והא דיחיד אומר ותן טל ומטר בברכת השנים אע"ג שמתפלל בעצמו הואיל וחזן לצור הוא אבל בני ניעוה הוו יחידים אפי' בתקופת תמוז צריכין למטרא:

הכל לפי השנים. אם צריכים אותה שנה גשמים שהיא שמונה ואם צריכים גשמים כבני ניעוה שואלין ותן טל ומטר בברכת השנים: אור

גזר תלת עשרה תעניות ולא איעני סבר למיגזר טפי אמר ליה ר' אמי הרי אמרו אין מטריחין את הצבור יותר מדאי אמר ר' אבא בריה דרבי חייא בר אבא רבי אמי [ה] דעבד לגרמיה הוא דעבד אלא הכי אמר ר' חייא בר אבא אמר ר' יוחנן לא שנו אלא לגשמים אבל לשאר מיני פורענויות מתענין והולכין עד שיענו מן השמים תניא נמי הכי כשאמרו שלש וכשאמרו שבע לא אמרו אלא לגשמים [א] אבל לשאר מיני פורענויות מתענין והולכין עד שיענו לימא תיהוי תיובתיה דר' אמי אמר לך רבי אמי תנאי היא דתניא אין גוזרין יותר משלש עשרה תעניות על הצבור לפי שאין מטריחין את הצבור יותר מדאי דברי רבי רשב"ג אומר לא מן השם הוא זה אלא מפני שיצא זמנה של רביעה שלחו ליה בני ניעוה לרבי כגון אנן דאפילו בתקופת תמוז בעינן מיטרא היכי נעביד ביחידים דמינן או כרבים דמינן ביחידים דמינן ובשומע תפלה או כרבים דמינן ובברכת השנים [ב] שלח להו ביחידים דמיתו ובשומע תפלה מיתיבי אמר רבי יהודה [ג] [ג] אימתי בזמן שהשנים כתיקנן וישראל שרוין על אדמתן אבל בזמן הזה הכל לפי השנים הכל לפי המקומות הכל לפי הזמן אמר ליה מתניתא רמית עליה דרבי רבי תנא הוא ופליג מאי הוי עלה רב נחמן אמר בברכת השנים רב ששת אמר בשומע תפלה והלכתא בשומע תפלה: בשני מטין עם חשיכה ובחמישי כל היום מפני כבוד השבת: איבעיא להו היכי קתני בב' מטין עם חשיכה ובה' כל היום מפני כבוד השבת או דילמא בשני מטין ובחמישי פותחין כל היום כולו תא שמע דתניא [ד] בשני מטין עד הערב ובחמישי פותחין כל היום כולו מפני כבוד השבת היו לו שני פתחים פותח אחד ונועל אחד היה לו אצטבא כנגד פתחו פותח כדרכו ואינו חושש: עברו אלו ולא נענו ממעטין במשא ומתן ובבנין ובנטיעה: תנא [ג] [ה] בבנין בנין של שמחה נטיעה נטיעה של שמחה אי זהו בנין של שמחה זה הבונה בית חתנות לבנו אי זו היא נטיעה של שמחה זה הנוטע [ד] אבוורנקי של מלכים: ובשאילת שלום: תנו רבנן [ו] חברים אין שאילת שלום ביניהן עמי הארץ ששואלין מחזירין להם בשפה רפה ובכובד ראש [ז] והן מתעטפין ויושבין כאבלים וכמנודין כבני אדם הנזופין למקום עד שירחמו עליהם מן השמים [ח] אמר ר' אלעזר [ט] אין אדם חשוב רשאי ליפול על פניו אלא אם כן נענה כיהושע בן נון שנאמר [1] ויאמר ה' אל יהושע קום לך למה זה אתה נופל על פניך ואמר ר' אלעזר אין אדם חשוב רשאי לחגור שק אלא אם כן נענה כיהורם בן אחאב שנאמר [2] ויהי כשמוע המלך את דברי האשה ויקרע את בגדיו והוא עובר על החומה וירא העם והנה השק על בשרו וגו' ואמר ר' אלעזר לא הכל בקריעה ולא הכל בנפילה משה ואהרן בנפילה יהושע וכלב בקריעה משה ואהרן בנפילה דכתיב [3] ויפל משה ואהרן על פניהם יהושע וכלב בקריעה דכתיב [4] ויהושע בן נון וכלב בן יפנה קרעו בגדיהם מתקיף לה ר' זירא ואיתימא ר' שמואל בר נחמני אי הוה אם כן נענה מתקיף לה ר' אמי דאמר ר' יוחנן לא שנו אלא בנין של שמחה דכתיב ויהושע הא והא עביד ואמר ר' אלעזר לא הכל בקימה ולא הכל בהשתחויה מלכים בקימה ושרים בהשתחויה מלכים בקימה דכתיב [5] כה אמר ה' גואל ישראל קדושו לבזה

גור תליסר תעניתא. כדאמרינן במתניתין (דף טו:) שלש רלשונות ושלש אמצעיות ושבע אחרונות ולשאר פורעניות עביד להו ולא לגשמים: **לגרמיה.** לעצמו דרש שלא אמר אלא לפי שהוא לא היה רולה להתענות: **לא שנו.** דאין גוחרים יותר משלש עשרה: **כשאמרו.** להתענות שלש רלשונות ושלש אמצעיות ושבע אחרונות: **לא מן השם הוא זה.** שאין זה (ה) טעם שאין מניחין בשביל טורח אלא שכבר יצא זמנה של רביעה של רביעה שהרי מרחשון עבר על כולן לסוף התעניות שמקצתן היו בכסליו כדקתני מתניתין. ואיכא למשמע מדרבי שמעון דבשאר מיני פורעניות דכל שעתא הוי זימנייהו למיבטלי אפילו טפי גזרינן ורבי דאמר אין מטריחין שמא אכולהו קאמר ואנא דאמרי כרבי: **ובשומע תפלה.** אמרינן לשאילת מטר ביחיד השואל צרכיו בשומע תפלה דהא דאמרינן שאלה בברכת השנים אפי' ביחיד משום דזמן גבור הוא אבל במילתא אחריתי דהוי ליחיד ולא לצבור בהכא דבתקופת תמוז לאו זמן שאילת גבור הוא בשומע תפלה הוא דמבכר ליה ולא בברכת השנים כדאמרינן במסכת ע"ז (דף ח.) ובברכות (דף לא.) אם היה לו חולה בתוך ביתו מזכיר עליו בברכת החולים ולבסוף מוקמינן והלכתא בשומע תפלה כך שמעתי: **אימתי.** הוא סדר תעניות: **בזמן שהשנים כתיקנן.** שהיה קליר בניסן וחריעה במרחשון ואין סדר השנים משתנה: **וישראל שרוין על אדמתן.** שמנהג ארץ ישראל בכך: **הכל לפי השנים.** אם צריכה אותה שנה למטר כגון שנה שמונה שצריכה לגשמים הרבה: **לפי המקומות.** כגון ניעוה דאפי' בתקופת תמוז בעו מטרא. לא גרסינן לפי הזמן שלא ילדו עדיין גשמים: [ו] **בשני מטין עם חשיכה.** ולא נועלין ולא פותחין הואיל ולאו [ז] לכבוד שבת הוא ובחמישי מותרין לפתוח לגמרי: **מטין.** שלא יראו בני אדם ויצטערו אלא לעת ערב פותחין מקצתן כדי שיהא להם מה לאכול בלילה: **או דילמא.** פותחין כל היום והכי משמע מתניתין בשני מטין ובה' היה פתוח כדרכו כל היום לגמרי מפני כבוד השבת: **איצטנא.** כסא. דהשתא אין המנעל פתוחה לרשות הרבים ואם הוא פתוח אינו נראה כל כך: **פותח כדרכו.** אפי' בשני (ט) ה"ג **בנין בנין של שמחה נטיעה נטיעה של שמחה.** בנין דקתני מתניתין לא בנין הצריך לו אלא בנין הצריך לשמחה כדבר שמחה ממעטינן: **בית חתנות.** לעשות חופתו: **אבוורנקי של מלכים.** שכך היו נוהגין כשנולד בן למלך היו נוטעין אילן לשמו ויום שממליכין אותו עושין לו כסא ממנו. לישנא אחרינא אילן גדול המיסך על הארץ לעייל המלך תחתיו ודומה לו בעירובין (דף כה:) הכוה אבוורנקא דהוה ליה לרש גלותא בבוסתניה: **של מלכים.** דרך מלכים נוטעין אותו לגל הוא נוטעו כמו כן לגל היא והיא נטיעה של שמחה: **ששאל בשלום.** תלמיד חכם מחזיר לו משום איבה ובשפה רפה: **אבל ומנודה חייבין בעטיפה.** [ח] דכתיב ועל שפם יעטה (ט) במועד קטן (דף טו.): **רשאי ליפול על פניו.** לזמות עצמו בפני הגדול שאם לא יענה יתקרפדו לו שמעתי. אלא אם כן יודעין בו שהוא חשוב כיהושע שאמר לו הקב"ה קום לך למה זה אתה נופל על פניך: **אלא אם כן נענה.** שיודעין הן שנענה כיהורם. יהורם רשע היה אלא שהתענה על רעב שהיה בימיו וענה דכתיב (מלכים ב ז) ויהי שאר סולת בשקל ושתים שעורים בשקל: **לא הכל.** נענין (י) בתפלה ולא הכל נענין בקריעה דיהושע וכלב שלא היו חשובין כמשה ואהרן לא זכו ליענות אלא בקריעה. ומקרא בעלמא קא דרש: **ויהושע בן נון.** כתיב בתריה דהוה דויפל וי"ו מוסיף על ענין ראשון: לבזה

פא א מיי' פ"ב מהל' תענית הלכה ב טור ש"ע א"ח סימן תקעו סעיף א [וסימן תקעב סעיף ו]:
פב ב מיי' פ"ב מהלכות תפלה הלכה יז טוש"ע א"ח סימן קיז סעיף ב:
פג ג מיי' פ"ג מהל' תענית הלכה י טור ש"ע א"ח סימן תקעב סעיף ט:
פד ד מיי' שם הלכה ז טוש"ע שם סעיף ד:
פה ה ו מיי' שם הל' ח טוש"ע שם סעיף ז:
פו ז מיי' פ"ב מהלכות תפלה הלכה יד טוש"ע א"ח סימן קלא סעיף ח:

מוסף רש"י

בבנין. בנין האמור כאן שאמורין, בנין של שמחה. שיוהגין עצמן כמופין וכאבלים (מגילה ה:). **נטיעה.** האמורה כאן, נטיעה של שמחה. כגון אבוורנקי, אילן שלילו נאה כגון אילן שמופפין אותו על גבי לולובות ויתדות והמלכים אוכלין אתמיו בימות החמה ומתענגין בה בימי שמחות, ובניין בית אתנות לבנו הראשון היה בונה לו בית ונוטע לו חופה בתוכו (שם). **אלא אם כן נענה כיהושע בן נון.** לגומר אלא אם נטוח במעשיו שהוא נענה בתפלתו (מגילה כב:).
הדרן עלך מאימתי

רבינו חננאל

הא דא"ר אמי אין מטריחין על הצבור יותר מדאי, ואמרינן לגרמיה הוא דעביד, כלומר לא היה יכול להתענות ובשביל עצמו [אמר] אין מטריחין. דתניא כשאמרו י"ג תעניות לפי שאין מטריחין על הצבור, לא אמרו אלא לגשמים בלבד, אבל לשאר מיני פורעניות מתענין והולכין עד שיענו. ומשני ר' אמי תנאי היא, דתניא אין גוזרין על הצבור יותר מי"ג תעניות לפי שאין מטריחין על הצבור יותר מדאי דברי רבי[ן]. רבן שמעון בן גמליאל אומר לא מן השם הוא זה, אלא מפני שיצא זמנה של רביעה. **בני** ניעוה בעו מר', אנן דאפילו בתקופת תמוז בעינן מיטרא, אנה נזכיר ותן טל ומטר, בברכת השנים, או בשומע תפלה כיחיד ששואל צרכיו בשומע תפלה. אמר להו בשומע תפלה כיחידים. **ואותבינן** עליה, א"ר יהודה אימתי שואלין את הגשמים בפרקים הללו, בזמן שהשנים כתיקונן וישראל שרוין על אדמתם, אבל בזמן הזה הכל לפי השנים הכל לפי המקומות הכל לפי הזמן, קשיא לרבי. ודחי', רבי תנא וחולק על התנאים. מאי הוה עלה. ואסיקנא, רב ששת אמר בשומע תפלה וקיימא לן כוותיה, ותוב לגבי איסורא הילכתא כרב ששת וזו איסורא היא. פיסקא. **בשני מטין עם חשכה.** ומיבעיא לן ופשטנא ממתניתא, דתניא בשני מטין לעת ערב ובחמישי פותחין כל היום מפני כבוד השבת, היו לו שני פתחים פותח אחד ונועל [אחד], היתה לו איצטבא כנגד פתחו פותח ונועל כדרכו ואינו חושש. **עברו אלו ולא נענו ממעטין במשא ומתן כו'.** בנין, זה בנין של שמחה. ירושלמי. א"ר יהושע בן לוי לא שנו אלא בנין של שמחה ממעטין, אבל אם היה גוהה סותרו ובונה. תנו **רבנן** חבירין אין שאילת שלום ביניהם עמי הארץ ששאלו מחזירין להם בשפה רפה ובכובד ראש. והן מתעטפין ויושבין כמנודין וכאבלים כבני נזופין עד שירחמו עליהם מן השמים. א"ר אלעזר אין אדם חשוב רשאי ליפול על פניו, יחיד בצבור, וכן מפורש בתלמוד ירושלמי, אלא אם כן נענה כיהושע בן נון, שנאמר ויאמר ה' אל יהושע קום לך למה זה אתה נופל על פניך. וכן אין אדם חשוב [רשאי] לחגור שק על בשרו אלא אם כן נענה כיהורם, שנאמר ויהי כשמוע המלך את דברי האשה ויקרע את בגדיו [וכו'] וירא העם והנה השק על בשרו. ואמר ר' אלעזר **משה** ואהרן **בנפילה** יהושע **וכלב בקריעה.** ומסקנא, יהושע הא והא עבד. ועוד אמר, מלכים בקימה שרים בהשתחויה.

מסורת הש"ס

א) [ברכות מח. וש"נ], ב) מגילה ב. ע"ש, ג) מגילה ה:, ד) [גי' הערוך אבוורנקין], ה) מו"ק עו., ו) מגילה כב:, ז) [ביצה זה שייך לעיל במשנה יב:], ח) ולאו לכבוד שבת הוא לא מעין כל היום שיהא בני אדם ויצטערו אלא לעת ערב כ"ל וכל זה עד לאחול בגילה הוא דיבור אחד:, ט) [ויקרא יג], י) [כ"ל בנפילה],

תורה אור השלם

1. וַיֹּאמֶר יְיָ אֶל יְהוֹשֻׁעַ קוּם לָךְ לָמָּה זֶּה אַתָּה נֹפֵל עַל פָּנֶיךָ: יהושע ז י
2. וַיְהִי כִּשְׁמֹעַ הַמֶּלֶךְ אֶת דִּבְרֵי הָאִשָּׁה וַיִּקְרַע אֶת בְּגָדָיו וְהוּא עֹבֵר עַל הַחֹמָה וַיַּרְא הָעָם וְהִנֵּה הַשַּׂק עַל בְּשָׂרוֹ מִבָּיִת: מלכים ב ו ל
3. וַיִּפֹּל מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן עַל פְּנֵיהֶם לִפְנֵי כָּל קְהַל עֲדַת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל: במדבר יד ה
4. וִיהוֹשֻׁעַ בִּן נוּן וְכָלֵב בֶּן יְפֻנֶּה מִן הַתָּרִים אֶת הָאָרֶץ קָרְעוּ בִּגְדֵיהֶם: במדבר יד ו
5. כֹּה אָמַר יְיָ גֹּאֵל יִשְׂרָאֵל קְדוֹשוֹ לִבְזֹה נֶפֶשׁ לְמֻתְעָב גּוֹי לְעֶבֶד מֹשְׁלִים מְלָכִים יִרְאוּ וְקָמוּ שָׂרִים וְיִשְׁתַּחֲווּ לְמַעַן יְיָ אֲשֶׁר נֶאֱמָן קֹדֶשׁ יִשְׂרָאֵל וַיִּבְחָרֶךָ: ישעיהו מט ז

הגהות הב"ח

(א) רש"י ד"ה לא מן השם וכו' אאין זה הטעם: (ב) ד"ה פותח כדרכו לאפילו בשני מכ"ל הלא קציר חטים וגו' ודעו וראו כי רעתכם רבה אלמא סימן קללה הוי הס"ל. וע"ב זהו פי' לסוף המשנה לעיל בדף יב ע"ב: (ג) תוס' ד"ה ר' יהודה כו' שאר פורענות ואהא קאמר ליה כו' והכי נמי משמע: (ד) ד"ה שלח כו' תפלתו תפלת מטר והא דיחיד דאומר כו' הוו יחידים דאפילו בתקופת תמוז:

גליון הש"ס

רש"י ד"ה אבל ומנודה דכתיב ועל שפם יעטה. תמוה לי הא הך קרא במלוטש כתיב ואבל נפקא לן במו"ק מדאשכר ליתקבל לא תעטה ע"ש הא אחר לריך עיטוף. ומנודה לא מייתי קרא כלל והוא מיבעיא דלא אפשיטא שם ועש"ג:

רבינו גרשום

רב אמי. דאמר אין מתענין יותר מי"ג, לגרמיה **עבד** לא הורה כהלכה. לא שנו. שאין מטריחין יותר מדאי, אלא לגשמים, אבל לשאר פורעניות מתענין והולכין עד שיענו, והאי דר' יהודה נשיאה שאר מיני פורעניות הוה. שאין מטריחין את הצבור יותר מדאי דברי רבי. אפילו בשאר מיני פורעניות, ור' אמי דאמר כר'. לא מן השם הוא זה. כלומר, לאו (ל)הכי הוא דבשאר מיני פורעניות אין מטריחין יותר מי"ג, אלא לגשמים אין מתענין יותר מי"ג, [דאי מתענין יותר מי"ג] כבר יצאה זמנה של רביעה, דבר"ח כסלו [מתחילין להתענות, ואין גוזרין בתחילה תענית על הציבור אלא בשיני, ועכשיו נימא דראש חדש כסלו] הוה ביום ראשון, וגזרו תענית בשני ובחמישי ושני דהיינו ט"ו יום בכסלו, ומתחיל השניות בשני וחמישי ושני, הרי כבר יצא כל כסליו, ועכשיו בר"ח טבת מתחילין הו' תעניות חמישי ושני בכל שבוע, הרי יצאו בו' תעניות ג' שבועות, וגוזרין (בשביעי) [השביעי] ביום שני בשבוע רביעי, הרי יצא כל טבת וי"ג תעניות, ואם היו גוזרין עוד תעניות לא היו יכולין לגזור בטבת, דאין גוזרין בתחלה אלא ביום שני, ושני דטבת כבר עבר, אלא היה להם לגזור ביום שני שבשבט, וכבר עבר מקצת שבט, ובר"ח כבר יצא זמן רביעה וכבר יצאו רוב גשמי שנה, דלהכי הוי אמר ר' אמי דאמר כר'. **לא** מן **השם הוא זה.** כלומר, לאו (ל)הכי הוא דבשאר מיני פורענויות אין מטריחין יותר מדאי, אלא לגשמים אין מתענין יותר מי"ג, דאי מתענין יותר מי"ג כבר יצאה זמנה של רביעה, דבר"ח כסלו [מתחילין להתענות, ואין גוזרין בתחילה תענית על הציבור אלא בשיני, ועכשיו נימא דראש חדש כסלו] הוה ביום ראשון, וגזרו תענית בשני ובחמישי ושני דהיינו ט"ו בכסלו, ומתחיל השניות בשני וחמישי ושני, הרי כבר יצא כל כסליו, ועכשיו בר"ח טבת מתחילין הו' תעניות חמישי ושני בכל שבוע, הרי יצאו בו' תעניות ג' שבועות, וגוזרין (בשביעי) [השביעי] ביום שני בשבוע רביעי, הרי יצא כל טבת וי"ג תעניות, ואם היו גוזרין עוד תעניות לא היו יכולין לגזור בטבת, דאין גוזרין בתחלה אלא ביום שני, ושני דטבת כבר עבר, אלא היה להם לגזור ביום שני שבשבט, וכבר עבר מקצת שבט, ובר"ח כבר יצא זמן רביעה וכבר יצאו רוב גשמי שנה, דלהכי הוי אמר ר' אמי דאמר כר'. **לא** מן **השם הוא זה.** כלומר, לאו (ל)הכי הוא דבשאר מיני פורענויות אין מטריחין יותר מדאי, אלא לגשמים אין מתענין יותר מי"ג, [דאי מתענין יותר מי"ג] כבר יצאה זמנה של רביעה, דבר"ח כסלו [מתחילין להתענות, ואין גוזרין בתחילה תענית על הציבור אלא בשיני, ועכשיו נימא דראש חדש כסלו] הוה ביום ראשון, וגזרו תענית בשני ובחמישי ושני דהיינו ט"ו בכסלו, ומתחיל השניות בשני וחמישי ושני, הרי כבר יצא כל כסליו, ועכשיו בר"ח טבת מתחילין הו' תעניות חמישי ושני בכל שבוע, הרי יצאו בו' תעניות ג' שבועות, וגוזרין (בשביעי) [השביעי] ביום שני בשבוע רביעי, הרי יצא כל טבת וי"ג תעניות, ואם היו גוזרין עוד תעניות לא היו יכולין לגזור בטבת, דאין גוזרין בתחלה אלא ביום שני, ושני דטבת כבר עבר, אלא היה להם לגזור ביום שני שבשבט, וכבר עבר מקצת שבט, ובר"ח כבר יצא זמן רביעה וכבר יצאו רוב גשמי שנה, דלהכי הוי אמר ר' אמי דאמר כר'. **לא** מן **השם הוא זה.** כלומר, לאו (ל)הכי הוא דבשאר מיני פורענויות אין מטריחין יותר מדאי, אלא לגשמים אין מתענין יותר מי"ג, [דאי מתענין יותר מי"ג] כבר יצאה זמנה של רביעה, דבר"ח כסלו [מתחילין להתענות, ואין גוזרין בתחילה תענית על הציבור אלא בשיני, ועכשיו נימא דראש חדש כסלו] הוה ביום ראשון, וגזרו תענית בשני ובחמישי ושני דהיינו ט"ו בכסלו, ומתחיל השניות בשני וחמישי ושני, הרי כבר יצא כל כסליו, ועכשיו בר"ח טבת מתחילין הו' תעניות חמישי ושני בכל שבוע, הרי יצאו בו' תעניות ג' שבועות, וגוזרין (בשביעי) [השביעי] ביום שני בשבוע רביעי, הרי יצא כל טבת וי"ג תעניות, ואם היו גוזרין עוד תעניות לא היו יכולין לגזור בטבת, דאין גוזרין בתחלה אלא ביום שני, ושני דטבת כבר עבר, אלא היה להם לגזור ביום שני שבשבט, וכבר עבר מקצת שבט, ובר"ח כבר יצא זמן רביעה וכבר יצאו רוב גשמי שנה, דלהכי הוי אמר ר' אמי דאמר כר'. **לא** מן **השם הוא זה.** כלומר, לאו (ל)הכי הוא דבשאר מיני פורענויות אין מטריחין יותר מדאי, אלא לגשמים אין מתענין יותר מי"ג, [דאי מתענין יותר מי"ג] כבר יצאה זמנה של רביעה, דבר"ח כסלו [מתחילין להתענות, ואין גוזרין בתחילה תענית על הציבור אלא בשיני, ועכשיו נימא דראש חדש כסלו] הוה ביום ראשון, וגזרו תענית בשני ובחמישי ושני דהיינו ט"ו בכסלו, ומתחיל השניות בשני וחמישי ושני, הרי כבר יצא כל כסליו, ועכשיו בר"ח טבת מתחילין הו' תעניות חמישי ושני בכל שבוע, הרי יצאו בו' תעניות ג' שבועות, וגוזרין (בשביעי) [השביעי] ביום שני בשבוע רביעי, הרי יצא כל טבת וי"ג תעניות, ואם היו גוזרין עוד תעניות לא היו יכולין לגזור בטבת, דאין גוזרין בתחלה אלא ביום שני, ושני דטבת כבר עבר, אלא היה להם לגזור ביום שני שבשבט, וכבר עבר מקצת שבט, ובר"ח כבר יצא זמן רביעה וכבר יצאו רוב גשמי שנה, דלהכי הוי אמר ר' אמי דאמר כר'. **לא** מן **השם הוא זה.** כלומר, לאו (ל)הכי הוא דבשאר מיני פורענויות אין מטריחין יותר מדאי, אלא לגשמים אין מתענין יותר מי"ג, [דאי מתענין יותר מי"ג] כבר יצאה זמנה של רביעה, דבר"ח כסלו [מתחילין להתענות, ואין גוזרין בתחילה תענית על הציבור אלא בשיני, ועכשיו נימא דראש חדש כסלו] הוה ביום ראשון, וגזרו תענית בשני ובחמישי ושני דהיינו ט"ו בכסלו, ומתחיל השניות בשני וחמישי ושני, הרי כבר יצא כל כסליו, ועכשיו בר"ח טבת מתחילין הו' תעניות חמישי ושני בכל שבוע, הרי יצאו בו' תעניות ג' שבועות, וגוזרין (בשביעי) [השביעי] ביום שני בשבוע רביעי, הרי יצא כל טבת וי"ג תעניות, ואם היו גוזרין עוד תעניות לא היו יכולין לגזור בטבת, דאין גוזרין בתחלה אלא ביום שני, ושני דטבת כבר עבר, אלא היה להם לגזור ביום שני שבשבט, וכבר עבר מקצת שבט, ובר"ח כבר יצא זמן רביעה וכבר יצאו רוב גשמי שנה, דלהכי הוי אמר ר' אמי דאמר כר'. **לא** מן **השם הוא זה.** כלומר, לאו (ל)הכי הוא דבשאר מיני פורענויות אין מטריחין יותר מדאי, אלא לגשמים אין מתענין יותר מי"ג, [דאי מתענין יותר מי"ג] כבר יצאה זמנה של רביעה, דבר"ח כסלו [מתחילין להתענות, ואין גוזרין בתחילה תענית על הציבור אלא בשיני, ועכשיו נימא דראש חדש כסלו] הוה ביום ראשון, וגזרו תענית בשני ובחמישי ושני דהיינו ט"ו בכסלו, ומתחיל השניות בשני וחמישי ושני, הרי כבר יצא כל כסליו, ועכשיו בר"ח טבת מתחילין הו' תעניות חמישי ושני בכל שבוע, הרי יצאו בו' תעניות ג' שבועות, וגוזרין (בשביעי) [השביעי] ביום שני בשבוע רביעי, הרי יצא כל טבת וי"ג תעניות, ואם היו גוזרין עוד תעניות לא היו יכולין לגזור בטבת, דאין גוזרין בתחלה אלא ביום שני, ושני דטבת כבר עבר, אלא היה להם לגזור ביום שני שבשבט, וכבר עבר מקצת שבט, ובר"ח כבר יצא זמן רביעה וכבר יצאו רוב גשמי שנה, דלהכי הוי אמר ר' אמי דאמר כר'. **לא** מן **השם הוא זה.** כלומר, לאו (ל)הכי הוא דבשאר מיני פורענויות אין מטריחין יותר מדאי, אלא לגשמים אין מתענין יותר מי"ג, [דאי מתענין יותר מי"ג] כבר יצאה זמנה של רביעה, דבר"ח כסלו [מתחילין להתענות, ואין גוזרין בתחילה תענית על הציבור אלא בשיני, ועכשיו נימא דראש חדש כסלו] הוה ביום ראשון, וגזרו תענית בשני ובחמישי ושני דהיינו ט"ו בכסלו, ומתחיל השניות בשני וחמישי ושני, הרי כבר יצא כל כסליו, ועכשיו בר"ח טבת מתחילין הו' תעניות חמישי ושני בכל שבוע, הרי יצאו בו' תעניות ג' שבועות, וגוזרין (בשביעי) [השביעי] ביום שני בשבוע רביעי, הרי יצא כל טבת וי"ג תעניות, ואם היו גוזרין עוד תעניות לא היו יכולין לגזור בטבת, דאין גוזרין בתחלה אלא ביום שני, ושני דטבת כבר עבר, אלא היה

בצבור. **מטין עם חשכה.** לא נועלין ולא פותחין, לא נועלין משום בני כפרים שבאין להספיק מים ומזון לאחיהם שבכרכין, ולא פותחין הואיל דלאו לכבוד שבת הוא. **ובחמישי מותרין.** לפתוח לגמרי. יש לו שני **פתחים.** בשני, פותח אחד לגמרי הואיל ונועל אחד. ואם אין לו אלא פתח אחד ולפניו אצטבה, פותח [ונועל] כדרכו לגמרי אפילו בשני, הואיל ויש לפניו איצטבא דיש היכר. ה"ג, **תנא בנין בנין של שמחה.** כלומר, הא דקתני ממעטין בבנין היינו בבנין של שמחה. [2] **אבוורנקי של מלכים.** שכשנולד בן נוטעין אילן אחד לשמו, וכשמעמידין אותו למלך עושין ממנו כסא מלכות. **ומנא** לן דיהושע נענה, דכתיב ויאמר ה' אל יהושע וגו'. **ויהושע.** ר' מוסיף על ענין ראשון, דהא והא עבד, בנפילה כמשה וכקריעה. לא **הכל בקימה.** כלומר לעתיד לבוא שעומדין כנגד ישראל.

ח) חולי ל"ל אחד בשבט אבל ל"ע דמ"כ שנה משנתו כב"ש ואפשר דל"ל ע"ו בשבט ול"ש. ב) חולי ל"ל ונענועה היינו נעיעה של שמחה כגון אבוורנקי וכו'

לבזה נפש למתעב גוי לעבד מושלים מלכים יראו וקמו ושרים בהשתחויה דכתיב שרים וישתחוו מתקיף לה רבי זירא ואיתימא רבי שמואל בר נחמני אי הוה כתיב ושרים ישתחוו כדקאמרת השתא דכתיב שרים וישתחוו הא והא עבוד אמר רב נחמן בר יצחק אף אני אומר לא הכל לאורה ולא הכל לשמחה צדיקים לאורה וישרים לשמחה

צדיקים לאורה דכתיב [1] אור זרוע לצדיק ולישרים שמחה דכתיב ולישרי לב שמחה:

הדרן עלך מאימתי

סדר [א] תעניות כיצד מוציאין את התיבה לרחובה של עיר [ב] ונותנין אפר מקלה על גבי התיבה ובראש הנשיא ובראש אב בית דין וכל אחד ואחד נותן בראשו הזקן שבהן אומר לפניהן דברי כבושין אחינו לא נאמר באנשי נינוה וירא אלהים את שקם ואת תעניתם אלא [2] וירא אלהים את מעשיהם כי שבו מדרכם הרעה ובקבלה הוא אומר [3] וקרעו לבבכם ואל בגדיכם עמדו בתפלה מורידין לפני התיבה זקן ורגיל ויש לו בנים וביתו ריקם כדי שיהא לבו שלם בתפלה [ג] ואומר לפניהן עשרים וארבע ברכות י"ח שבכל יום ומוסיף עליהן עוד שש ואלו הן זכרונות ושופרות [4] אל ה' בצרתה לי קראתי ויעננני [5] אשא עיני אל ההרים וגו' [6] ממעמקים קראתיך ה' [7] תפלה לעני כי יעטוף ר' יהודה אומר לא היה צריך לומר זכרונות ושופרות אלא אומר תחתיהן [8] רעב כי יהיה בארץ דבר כי יהיה [9] אשר היה דבר ה' אל ירמיהו על דברי הבצרות ואומר חותמיהן על הראשונה הוא אומר מי שענה את אברהם בהר המוריה הוא יענה אתכם וישמע בקול צעקתכם היום הזה ברוך אתה ה' גואל ישראל על השניה הוא אומר מי שענה את אבותינו על ים סוף הוא יענה אתכם וישמע קול צעקתכם היום הזה ברוך אתה ה' זוכר הנשכחות על השלישית הוא אומר מי שענה את יהושע בגלגל הוא יענה אתכם וישמע בקול צעקתכם היום הזה ברוך אתה ה' שומע תרועה על הרביעית הוא אומר מי שענה את שמואל במצפה הוא יענה אתכם וישמע בקול צעקתכם היום הזה ברוך אתה ה' שומע צעקה על החמישית הוא אומר מי שענה את אליהו בהר הכרמל הוא יענה אתכם וישמע בקול צעקתכם היום הזה ברוך אתה ה' שומע תפלה על הששית הוא אומר מי שענה את יונה ממעי הדגה הוא יענה אתכם וישמע בקול צעקתכם היום הזה ברוך אתה ה' העונה בעת צרה על השביעית הוא אומר מי שענה את דוד ואת שלמה בנו בירושלים הוא יענה אתכם וישמע בקול צעקתכם היום הזה ברוך אתה ה' המרחם על הארץ: מעשה בימי

לבזה נפש למתעב גוי לעבד מושלים. לישראל הבזוים ומתועבים ועבדים מושלין בהן: [ג] ולא הכל בקימה. לקראת ישראל לעתיד לבא מלכים ירמו וקמו שרים וישתחוו: ה"ג לא הכל לאורה ולא הכל לשמחה דכתיב אור זרוע לצדיק ולישרי לב שמחה. ישרים לשמחה דישרים עדיפי מצדיקים:

הדרן עלך מאימתי

סדר תעניות כיצד מוציאין. אפר מקלה. אפר ממש ולא עפר. אפר סתם הוא עפר דכתיב שאפר קרוי עפר דכתיב (במדבר יט) מעפר שרפת החטאת כך עפר קרוי אפר סתם. והיינו דקתני אפר מקלה אפר שריפה מי הוה תני אפר סתם הוה משמע עפר ואפר מקלה גנאי יותר מעפר סתם. ובגמרא [ג] מפרש מאי טעמא נותנין אותו: **בכובשין.** לשון עגירה כמו מכבש בלע"ז פרי"ש [ד] שכובשין את הלבבות להחזירם למוטב. ואלו הן דברי כבושין אחינו כו': **ובקבלה.** שהנביא מצוה לישראל [ה] (עמדו בתפלה). והקשה תוספות מאן דהו מאי שנא בהאי קרא דכתיב ביונה וירא האלהים את מעשיהם וגו' [ו] ולא קרי ליה דברי קבלה והאי קרא דוקרעו לבבכם קרי ליה קבלה ופריק איהו כל מקום שהנביא מצוה ומודיע ומזהיר את ישראל קרי ליה קבלה ובכל דוכתא דלא איתפקד נביא כי האי וירא האלהים שהוא כמספר והולך דילף מיניה אגב אורחיה מילתא לא קרינן ליה קבלה: **ברחובה של עיר.** בגלוי וכי הך דאמרינן במסכת מגילה (דף כה:) בני העיר שמכרו רחובה של עיר והתם מפרש בהדיא [ז] אמר ר' זירא הואיל והעם מתפללים בו בתעניות ובמעמדות: **ורגיל.** רגיל להתפלל ותפלתו שגורה בפיו ולא יטעה שכל [ג] חזן שטועה סימן רע לשולחיו [ח]: **וביתו ריקם.** משמע דהוא עני ואין לו מחיה בביתו. ובגמרא [ט] מפרש טעמא אחרינא וגופו נקי מעבירות שלא חטא ולא יצא עליו שום שם רע בשום עבירה כו': **וזרועות ושופרות.** כל הפסוקים שאומרים בראש השנה: **אל ה' בצרתה לי כו'.** כולן הן מזמורים: **ואומר חותמיהן.** על כל פרשה ופרשה אחר זכרונות תתימת זכרונות ואחר שופרות תתימת שופרות וכן אחר כולם מעין הפרשה כדמפרש ואזיל: **על הראשונה.** בפעם ראשונה הוא אומר מי שענה לאברהם כו'. בגואל ישראל היה מתחיל להאריך והולך ואומר לכולן שם ברכות: **על השניה.** זו היא ברכה ראשונה של שם ברכות כדאמרינן בגמ' [ט] והיאך דגואל ישראל זו היא ברכה עצמה של שמונה עשרה ואינה מאותן שם אלא שהיה מתחיל להוסיף ולהאריך. על הזכרונות הוא אומר זוכר הנשכחות ועל השופרות שומע תרועה והיא שניה למניה ועל אל ה' בצרתה לי והיא שלישית למנין שם שומע צעקה [ה] שלישית וכן כולן: **ומי שענה את אבותינו על ים סוף.** לפיכך אומרה בזכרונות לפי שהיו ישראל נשכחים במצרים כמה שנים ונתייאשו מן הגאולה וזכרם המקום וגאלם דכתיב (שמות ו) ואזכור את בריתי: **ובשופרות היה אומר מי שענה את יהושע בגלגל.** לפי שענה בשופרות בירימו וחזו בעוד שהיו ישראל בגלגל: **ואליהו בהר הכרמל.** כנגד אשר עיני אל ההרים וכן כולן לפי ענין המזמורים אליהו ענה בהר הכרמל מעין אשא עיני אל ההרים ושמואל במצפה דכתיבי קראי ומעין אל ה' בצרתה לי: **ממעי הדגה.** מעין ממעמקים קראתיך ה' ועונה בעת צרה שכן כתיב ביונה קראתי מצרה לי (יונה ב) ובשמואל כתיב ויזעק אל ה' (שמואל א ז) ובאליהו כתיב (מלכים א יח) ענני זו תפלה: **ועל השביעית.** מפרש בגמרא [ט] מאי שביעית. מי שענה דוד ויהי רעב בימי דוד שלש שנים שנה אחר שנה (שמואל ב כא): **ושלמה.** כשהכניס הארון לבית קדש הקדשים. אי נמי רעב כי יהיה בארץ וגו' (מלכים א ח) ולפיכך חותם מרחם על הארץ שהן התפללו על ארץ ישראל ותפלה לעני כי יעטוף על דוחק גשמים נופל וכתיב ביה (שם) בהעלר שמים: [י] **בימי רבי חלפתא בצפורי.** אביו של רבי יוסי דאמרינן בסנהדרין (דף לב:) אחר רבי יוסי בצפורי [אחר ר' חנינא בן תרדיון] בסיכני: וגומר

אור זרוע לצדיק ולישרי לב שמחה. פירוש ואין לומר כדלעיל ולישרים האי והאי שמחה ואורה (יא) א"כ דאמרינן דלישרי לב קאי אהא דלעיל כמו כן אמרינן דצדיקים קאי אהא דאבתריה כיון דסמוך לדיק לישרי לב ובודאי יש הפרש בין זה לזה דאם לא כן לערבינהו ולכתוב לצדיקים ולישרי לב אורה ושמחה אבל ההיא דלעיל לא הוו מלכים ושרים כי הדדי אלא ירמו וקמו ביניהם וכמו ירמו וקמו דהוי קודם שרים קאי על מלכים דלעיל קאי נמי אשרים דכתיב אבתריה אבל הכא אין לפרש אלא אור זרוע לצדיקים ולישרי לב שמחה [יב]:

הדרך עלך מאימתי

ואפילו

מסורת הש"ס

[א] [עי' תוספות לקמן ע"ב ד"ה ונותנין], [ב] [שייך לדף יד:], [ג] [לקמן טז.], [לקמן טז.], [ד] [נלפינו שם סתמא דגמרא הוא ולא ר' זירא אמרה], [ה] [ברכות לד:], [ו] [לקמן טז:], [ז] שייך לע"ב, [ח] [וע' תוספו' מנחות יט. ד"ה דמקרא],

---

הגהות הב"ח

(א) רש"י ד"ה כבושין כו' (שכובשין את הלבבות להחזירם למוטב) תפ"מ וג"כ ס"א שכובשין ודוחקין את הלב לעשות תשובה. תו' ענין אחר שמגלה לסם סתרי מעשיהם כמו בהדי ככבי דרמכנא כו' פר"ח ז"ל: (ב) ד"ה ובקבלה כו' לישראל והקשה כל"ל ותיבות עמדו בתפלה נמחק לא קרינן ליה קבלה מה"ד עמדו בתפלה ברחובה של עיר: (ג) ד"ה ורגיל כו' שכל ש"צ שטועה: (ד) ד"ה על הסייה כו' שומע לעקה וכן כולם כל"ל ותיבת שלישית נמחק והד"א עם ד"ה מי שענה וד"ה ובשופרות ד"ה ואליהו וכו' ושמואל במצפה כדכתיבי קראי וכו' והד"א עד בימי רבי אלפתא: (ה) תוספות ד"ה אור כו' שמתה ואורה דאם כן אמרינן דלישרי לב כו' כמו כן אמרינן דצדיק קאי אהא דאבתריה כו' ולכתוב לצדיק ולישרי לב אורה ושמחה אבל בהחיא דלעיל לא הוו מלכים ושרים כתובים אהדדי אלא כו' אור זרוע לצדיק ולישרי לב שמחה:

גליון הש"ם

רש"י ד"ה ובקבלה וכו' ולא קרי ליה דברי קבלה. עיין תוליו דף קלז ע"א רש"י ד"ה תורת משה:

לעזי רש"י

פריש"א. מכבש.

רבינו גרשום

(ו)הא והא עבוד. קימה והשתחויה. ה"ג, הכל לאורה ולא הכל לשמחה, (ו)צדיקים לאורה (ולזו) [ולא] לשמחה ישרים אף לשמחה. דישרים עדיפי מצדיקים.

הדרן עלך מאימתי

עין משפט נר מצוה

א א מיי' פ"ד מהלכות תענית הלכה ה' ב ג טוש"ע א"ח סימן תקעט סעיף ה':

ב ב מיי' שם ה"ז טור א"ח סימן תקעט:

תורה אור השלם

1. אוֹר זָרֻעַ לַצַּדִּיק וּלְיִשְׁרֵי לֵב שִׂמְחָה:
תהלים צז יא

2. וַיַּרְא הָאֱלֹהִים אֶת מַעֲשֵׂיהֶם כִּי שָׁבוּ מִדַּרְכָּם הָרָעָה וַיִּנָּחֶם הָאֱלֹהִים עַל הָרָעָה אֲשֶׁר דִּבֶּר לַעֲשׂוֹת לָהֶם וְלֹא עָשָׂה:
יונה ג י

3. וְקָרְעוּ לְבַבְכֶם וְאַל בִּגְדֵיכֶם וְשׁוּבוּ אֶל יְיָ אֱלֹהֵיכֶם כִּי חַנּוּן וְרַחוּם הוּא אֶרֶךְ אַפַּיִם וְרַב חֶסֶד וְנִחָם עַל הָרָעָה:
יואל ב יג

4. שִׁיר הַמַּעֲלוֹת אֶל יְיָ בְּצָרָתָה לִּי קָרָאתִי וַיַּעֲנֵנִי:
תהלים קכ א

5. שִׁיר לַמַּעֲלוֹת אֶשָּׂא עֵינַי אֶל הֶהָרִים מֵאַיִן יָבֹא עֶזְרִי:
תהלים קכא א

6. שִׁיר הַמַּעֲלוֹת מִמַּעֲמַקִּים קְרָאתִיךָ יְיָ:
תהלים קל א

7. תְּפִלָּה לְעָנִי כִּי יַעֲטֹף וְלִפְנֵי יְיָ יִשְׁפֹּךְ שִׂיחוֹ:
תהלים קב א

8. רָעָב כִּי יִהְיֶה בָאָרֶץ דֶּבֶר כִּי יִהְיֶה שִׁדָּפוֹן יֵרָקוֹן אַרְבֶּה חָסִיל כִּי יִהְיֶה כִּי יָצַר לוֹ אֹיְבוֹ בְּאֶרֶץ שְׁעָרָיו כָּל נֶגַע כָּל מַחֲלָה:
מלכים א ח לז

9. אֲשֶׁר הָיָה דְבַר יְיָ אֶל יִרְמְיָהוּ עַל דִּבְרֵי הַבַּצָּרוֹת:
ירמיהו יד א

מוסף רש"י

אנשי משמר. כהנים ולויים העומדין, מתענין ולא משלימין. לפי שהן עסוקין בעבודה ואין יכולים להשלים (לעיל יב.). **ואם התחילו.** שהתחילו להתענות כ' או ל' יום ונכנסו בהן ימי מעוכה או ר"ח (ערובין מא.). **שאין משלימין.** מתענית במעוכה וכ"ח להתענות כל היום (שם). **וכן תשעה באב שחל להיות בערב שבת.** נמי אין משלימין (שם).

רבינו חננאל

ואני אומר צדיקים [לאורה] וישרים בשמחה, שנא' אור זרוע לצדיק ולישרי לב שמחה. הדרן עלך מאימתי מוביריין

ואפילו בקמייתא. כלומר ואפי׳ בג׳ תעניות הראשונות וגג׳ שניות קאמר במתני׳ דמוליאין את התיבה לרחובה של עיר ואומר כ״ד ברכות כו׳ ורמינהו והתניא ראשונות ושניות נכנסין כו׳ פי׳ ומתפללין בה כדרך כל השנה כולה כלומר שיאמר י״ח ברכות כדרך שמתפללין כל השנה וקשה דהא לעיל (ד) בפ״ק (דף יג:) קאמרינן אין בין ג׳ תעניות שניות לשאר ראשונות אלא שבאלו (ה) מתפללין ומותרין בעשיית מלאכה ובאלו אסורין בעשיית מלאכה הא לענין עשרים וארבעה זה וזה שוין דבין בראשונות בין באמצעיות היו אומרים כ״ד ועוד קשה דאמרינן לעיל ואיבעיא אימא באמצעיות נמי לא מצלו כ״ד ואמאי לא מייתי לה סיועא מהא דהכא וי״ל דהא דקאמר הכא ומתפללין כדרך כל השנה לאו בעשרים וארבע ברכות קאמר אלא קאמר שמתפללין כדרך כל השנה שלא היו מוליאין את התיבה לרחובה של עיר:

ה) **ונותנין אפר על גבי כו׳.** ואותו אפר הוי מעלה אדם שהרי (ו) הוא האפר הוי לזכרון העקידה ובעקידה היה עלמות: במקום

בימי רבי חלפתא ור׳ חנניא בן תרדיון שעבר אחד לפני התיבה וגמר את הברכה כולה ולא ענו אחריו אמן תקעו הכהנים [א] ותקעו מי שענה את אברהם אבינו בהר המוריה הוא יענה אתכם וישמע בקול צעקתכם היום הזה הריעו בני אהרן הריעו מי שענה את אבותינו על ים סוף הוא יענה אתכם וישמע בקול צעקתכם היום הזה (ז) א וכשבא דבר אצל חכמים אמרו לא היינו נוהגין כן אלא בשער מזרח ובהר הבית שלש תעניות הראשונות (ח) אנשי משמר מתענין ולא משלימין ואנשי בית אב לא היו מתענין כלל שלש שניות אנשי משמר מתענין ומשלימין ואנשי בית אב מתענין ולא משלימין שבע אחרונות אלו ואלו מתענין ומשלימין דברי רבי יהושע וחכמים אומרים ב שלש תעניות הראשונות אלו ואלו לא היו מתענין כלל ג שלש שניות אנשי משמר מתענין ולא משלימין ואנשי בית אב לא היו מתענין כלל ד שבע אחרונות אנשי משמר מתענין ומשלימין ואנשי בית אב מתענין ולא משלימין ד אנשי משמר מוותרין לשתות יין בלילות אבל לא בימים ו ואנשי בית אב לא ביום ולא בלילה ז אנשי משמר ח ואנשי מעמד אסורין מלספר ומלכבס (ט) ובחמישי מותרין מפני כבוד השבת כל הכתוב במגילת תענית דלא למספד לפניו אסור לאחריו מותר רבי יוסי אומר לפניו ולאחריו אסור דלא להתענאה לפניו ולאחריו מותר ר׳ יוסי אומר לפניו אסור לאחריו מותר ט אין גוזרין תענית על הצבור בתחילה בחמישי שלא להפקיע השערים אלא שלש תעניות הראשונות שני וחמישי ושני ושלש שניות חמישי שני וחמישי ר׳ יוסי אומר י כשם שאין הראשונות בחמישי כך לא שניות ולא אחרונות (י) ב אין גוזרין תענית על הצבור בראשי חדשים בחנוכה ובפורים ואם התחילו אין מפסיקין דברי רבן גמליאל אמר רבי מאיר אף על פי שאמר רבן גמליאל אין מפסיקין מודה היה שאין משלימין וכן תשעה באב שחל להיות בערב שבת: **גמ׳** סדר תעניות כיצד מוציאין את התיבה כו׳ ואפילו בקמייתא ורמינהו שלש תעניות ראשונות ושניות נכנסים לבית הכנסת ומתפללין כדרך שמתפללין כל השנה כולה ובשבע אחרונות מוציאין את התיבה לרחובה של עיר ונותנין אפר על גבי התיבה ובראש הנשיא ובראש אב בית דין וכל אחד ואחד [ב] נוטל ונותן בראשו רבי נתן אומר אפר מקלה הן מביאין אמר רב פפא ל כי תנן נמי מתניתין אשבע אחרונות תנן: ובראש הנשיא: והדר תני כל אחד ואחד [ג] (נוטל ונותן) בראשו איני ו (והתנן) (ז) רבי אומר בגדולה מתחילין מן הגדול (ח) ובקללה מתחילין מן הקטן בגדולה מתחילין מן הגדול שנאמר ו ויאמר משה אל אהרן ולאלעזר ולאיתמר ובקללה מתחילין מן הקטן ו (דאמר מר) (ט) בתחלה נתקלל נחש ואחר כך נתקללה חוה ואח״כ נתקלל אדם הא חשיבותא לדידהו דאמרי להו אתון חשיבתו למיבעי עלן רחמי אכ״ע: (י) (כל אחד ואחד [ד] (יא) (נוטל ונותן) בראשו: אמר רב אדא) וכל אחד ואחד (יב) (נוטל ונותן) בראשו נשיא ואב בית דין נמי נשקלו אינהו ונינהו בראשייהו מאי שנא דשקיל אינש אחרינא ומנח להו אמר רבי (יג) אבא דמן קסרי (יד) אינו דומה מתבייש מעצמו למתבייש

וגומר כל הברכה. כל אותה ברכה עצמה: ה״ג **ולא ענו אחריו אמן תקעו בני אהרן תקעו.** חזן הכנסת אומר להן על כל ברכה וברכה והוא השמש ולא שליח לצבור: **לא היינו נוהגין.** שלא לענות אמן: **אלא בשער מזרח ובהר הבית.** כלומר בזמן שבית המקדש קיים כשמתפללין בהר הבית נכנסין בדרך שער המזרח. לפי שלא היו עונין אמן במקדש כדאמרינן בגמרא (לקמן דף טז:) ואין לומר לא היו נוהגין כן לתקוע אלא במקדש דודאי תוקעין בגבולים כדמוכח בכולה הך מסכת ומסכת ראש השנה (דף כו: כז.): **אנשי משמר.** של אותה שבת: **ולא משלימין.** שעדיין אינן חמורין כל כך. ובגמרא (לקמן דף יז.) מפרש שמא תכבד העבודה על אנשי בית אב שהיו עובדין אותו היום ובאים הן לסייעם ואם היו מתענים (ב) לא היה להם כח לעמוד בעבודה: **אנשי בית אב.** המשמרה מתחלקת לשבעה בתי אבות כנגד שבעת ימי השבוע בית אב ליום: **אנשי [מעמד].** אחד כהנים ולויים וישראלים הקבועים ועומדין ומתפללין על קרבן אחיהם שיתקבל לרצון ועומדים לשם בשעת עבודה דהיינו קרבנו של אדם קרב והוא אינו עומד על גביו (ג). וכולהו מפרש בפרק אחרון (דף כו.): **מוחרין לשתות יין.** לאו גבי תענית איתמר אלא אגב דמיירי בבני משמר מייתי לה: **בלילות.** אין לחוש שמא תכבד העבודה שהרי רואו מבערב שפסקו הקרבנות ולא כבדה העבודה (ד) שיביאו רוב קרבנות ולא יספיקו בני בית אב של אותו היום ולריכין אלו לסייען והרי אינן רואיין לעבודה משום שכרות: **אנשי בית אב אסורין בין ביום בין בלילה.** לפי שהיו מעלין כל הלילה אבלים ופדרים שפקעו מעל המזבח ר״ל לא גמרו ביום גומרים בלילה. אבל אנשי משמר אינן לריכין לסייע בלילה להפך במזלג בדשא אב יכול להספיק לבד היפוך המערכה: **אסורים לספר ולכבס.** משנכנסו למשמרתם כל אותה שבת אלא מסתפרין קודם לכן. וטעמא מפרש בגמרא (ה): **ובחמישי.** של משמרתן מותרים. דרך רוב בני אדם להסתפר בחמישי ולא בערב שבת מפני הטורח: **כל הכתוב במגילת תעניות דלא למיספד.** דאית יומיא דלא להתענאה ומקלתהון דחמירי טפי דלא למיספד ואותן שהן חמורים ואסורים בהספד לפניו אסור בהספד דילמא אתי למיעבד ביו״ט גופיה: **ולאחריו מותר.** דכיון שעבר יום לא חיישינן. ואותן שאינן חמורין ליאסר בהספד אלא דלא להתענאה בין לפניו כו׳: **שלא להפקיע את השערים.** כשרואין בעלי חניות שקונין למולאי יום חמישי שתי סעודות גדולות אחת (ו) לליל חמישי ואחת לשבת שבוא רעב לעולם ומייקרים ומפקיעים השער אבל משהתחילו להתענות יודעין שאינו אלא מפני התענית: **בראשי חדשים.** דאיקרי מועד (ז): **ואם התחילו.** שקיבלו תענית מקודם לכן ונכנס בהן ראש חדש אין מפסיקין דאף על גב דאקרי מועד לא כתיב ביה יום משתה ושמחה (ח): **שאין משלימין.** להתענות כל היום אלא אוכלין סמוך לערב: (ט) מגילת תענית נכתבה בימי חכמים אע״פ שלא היו כותבין הלכות והיינו דקתני כל הכתוב במגילת תענית כאילו היה מקרא: **גמ׳ אפילו בקמייתא.** מוליאין את התיבה בתמיה: **כי קתני נמי מתני׳.** סדר תעניות כילד בסדר תעניות אחרונות קא מייירי: ה״ג בגמרא **ונותנין אפר על גבי התיבה.** ולא גרסינן אפר מקלה (י). אפר שריפה עדיף משום אפרו של יאחז כדלקמן (יא): **בגדולה.** מלוה בעלמא שלא לפורענות וידבר משה אל אהרן ואל אלעזר וגו׳ (יב). הא נמי דיהבינן בראשייהו דנשיא ואב ב״ד בראשא חשיבותא הוא דאמרי להו אמתן חשיבותא לדידהו דאמרי אתון ע״ג התיבה כו׳ ועל ראש הנשיא כו׳ דמשמע על ידי אחר וגבי שאר כל אדם לא תני נותנין אלא כל אחד ואחד (יג) נוטל כו׳:

למתבייש

עין משפט נר מצוה

ג א מיי׳ פ״ד מהלכות תענית הלכה יז טור ש״ע סימן תקעט:
ד ב מיי׳ שם פ״ג ה״ב:
ה ג מיי׳ שם הלכה ג:
ו ד מיי׳ שם הלכה ו:
ז ה ו מיי׳ פ״א מהלכות ביאת מקדש הלכה ו:
ח ז מיי׳ שם הלכה יב:
ט ח מיי׳ פ״ו מהלכות כלי המקדש הל׳ יא:
י ט מיי׳ פ״א מהלכות תעניות הלכה ה טוש״ע א״ח סי׳ תקנב סעי׳ ה:
יא י מיי׳ שם פ״ג הל׳ ג והל׳ ה טוש״ע שם סי׳ תקעה סעיף ג ד:
יב כ מיי׳ שם פ״א הל׳ ז טוש״ע שם סימן תקעב סעיף ב [וסימן תיח סעיף א]:
יג ל מיי׳ פ״ד שם הלכה א טוש״ע שם סימן תקעט סעיף א:

רבינו חננאל

ואקשינן, סדר תעניות מכלל דבכולהו מוציאין את התיבה, והתניא שלש תעניות הראשונות [משניות] נכנסין לבתי כנסיות ולמדרשות ומתפללין כדרך שמתפללין כל השנה, שבע אחרונות מוציאין את התיבה לרחובה של עיר כו׳. ושני רב פפא, כי תנן מוציאין את התיבה בשבע אחרונות תנן. ואקשינן איידך, [אמאי אין] מתחילין מן הקטן. דתניא ר׳ אומר בגדולה מתחילין מן הגדול, שנאמר ויאמר משה אל אהרן (ו) ואל אלעזר ואל איתמר בניו, ובקללה מתחילין מן הקטן, דאמר מר בתחלה נתקלל הנחש ואחריו חוה ואחריה אדם. ושנינן, נתינת אפר על ראש הנשיא חשיבות היא לו, דאמרינן ליה חשיבת קמי קודשא בריך הוא למבעי רחמי אכולי עלמא. ולמה אינו נותן הנשיא ואב בית דין הם בעצמם על ראשיהם, שהמתבייש מן אחרים גדול הוא מהמתבייש [מ]עצמו. כלומר בושה גדולה היא, כדי שיכוין כל לבו.

ו) ל״ל ולאלעזר ולאיתמר לו ל״ל וידבר משה וכו׳.

מסורת הש״ס

ו) [לעיל יב.], ב) [מו״ק יד.], ג) [לקמן כט:], ד) לעיל י., ה) עירובין מא., ו) [ל״ל עוקן], ז) [ל״ל והתניא], ח) ברכות קפ., ט) [בס״ א ובקלקלה וכן בסמוך], י) [ליתא בברכות והס משלגלי הבנה], כ) [שם. עירובין יח.], ל) רש״ל מוחק זה והסיפקא מתחיל מן אידך וכל אחד ואחד וכו׳, מ) [ל״ל עוקן], נ) [ל״ל עוקן], ס) [גר׳ רי״ף אלא וגי׳ רא״ש זיל״ש], ע) [מהגדרין מב.], פ) [לקמן כז.], צ) [בימים. איביאו רוב כל״ל והוא דיבור בפ״ג], ק) [לקמן יז.], ר) [פסחים עז.], ש) [עי׳ תוי״ט], ת) [ד״ה מגלת לפני ד״ה ולאחריו], א) הס״ד ואח״כ מד״א אפר מקלה אפר כו׳. כל״ל, ב) [דף טז.], ג) [ויקרא י], ד) [ל״ל עוקן], ה) [שיך לע״א במשנה],

תורה אור השלם

1. וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה אֶל אַהֲרֹן וּלְאֶלְעָזָר וּלְאִיתָמָר בָּנָיו רְאֹשֵׁיכֶם אַל תִּפְרָעוּ וּבִגְדֵיכֶם לֹא תִפְרֹמוּ וְלֹא תָמُתוּ וְעַל כָּל הָעֵדָה יִקְצֹף וַאֲחֵיכֶם כָּל בֵּית יִשְׂרָאֵל יִבְכּוּ אֶת הַשְּׂרֵפָה אֲשֶׁר שָׂרַף יְיָ׃

ויקרא י ו

הגהות הב״ח

(א) גמ׳ אם אמתיגו על יס סוף כו׳ היום הזה וכן בכל ברכה וברכה וכשבא הדבר אצל חכמים: (ב) רש״י ד״ה ולא משלימין כו׳ ואם היו מתענים ומשלימין לא היה לסם: (ג) ד״ה אלא לתפקיע כו׳ סעודות גדולות אחת ליום התענית לגיל חמיסי: (ד) תוספות ד״ה ואפילו כו׳ וקשה דהא לעיל. ל״ג פירוש המקשה קאמר הכי לעיל ואם כן אמרי דברי המקשה אהדדי דהכא קס״ד דאין מתפללין אלא י״ח: (ה) **באד״** אלא שבאלו מותרין בעשיית מלאכה כו׳ כל״ל ותיבת מתפללין נמחק: (ו) ד״ה ונותנין כו׳ אהרי האפר הוי כו׳ כל״ל ותיבת הוא נמחק:

גליון הש״ם

רש״י ד״ה מגילת תענית נכתבה. עיין לעיל דף יב ע״א רש״י ד״ה בגלו:

הגהות הגר״א

[א] במשנה ותקעו. ל״ל תקעו (וכ״ה במשניות): [ב] גמ׳ וכל אחד ואחד עוקן כל״ל ובגמרא ונוקף: [ג] שם כל או״א עוקן כל״ל: [ד] שם כל או״א עוקן בראשו אמר כו׳ כל״ל ובגמרא מוקף:

רבינו גרשום

ואפ׳ בקמייתא. כלומר, דתני בסתם מוציאין את התיבה, דמשמע אפילו בראשונות.

למתבייש מאחרים. דאיכא עגמת נפש טפי ומשום חשיבותם הם מתביישים מאחרים אבל שאר בני אדם דלא חשיבי לא מתביישי בתענית אחרים וסגי להו בתענית עצמן: **פאר פתח אפר.** ש"מ במקום תפילין דכתיב בהו (יחזקאל כד) פארך חבוש עליך ואמרינן (ברכות דף יח.) אלו תפילין ומתרגמינן נמי טוטפתך הויין עלך והיכא מניחין תפילין במקום שמוחו של תינוק רופף: **בגיעה.** בבית הכנסת: **גיגו.** שיצאנו מכניסתנו: (ב) **גלופיגו.** תהא מכפרת עלינו: **דגלו מבי כנישתא לבי כנישתא.** איכא דרסיסא ליכא: **נחבוה בעווגינו.** וידוי: [**ולמה מתכסין**]. חוגרין שקין. תניגן בירושלמי[1] שהיו חוגרין שקין ויוצאין לבית הקברות ומתוקעין בקרנות ובעי ליה מיבעיא שקין למה ובית הקברות למה ותקיעת שופר למה: **כבהמה.** דמשער בהמה ניינהו מנוגה של עזיז: **עפר פתם.** שאינו אפר מקלה זכירת אפרו של יצחק דכתיב. פתם לא גרסינן אלא איכא ביינייהו עפר: **קברי עכו"ם.** במקום שאין קברי ישראל לנקש רחמים אפי' על עצמן ליכא כל שכן עלינו: **מאי הר המוריה וכו'.** איידי דאיירי בפלוגתא דרבי לוי ור"ח תנא נמי הא פלוגתא מאי הר מוריה דאברהם קרא למקום העקידה הר יראה וכתיב (בראשית כב) [2] אל ארץ המוריה: **חד אמר הר שילה** (ג) **הוראה.** תורה לישראל כי מציון תצא תורה (ישעיה ב) יורו משפטיך ליעקב (דברים לג) ונשכת הגזית שבה עמדו הנביאים המוכיחים לישראל: **מורא לעובדי כוכבים.** שמועין גדולת ישראל וירושלים ומתפחדים עליהם שמעתי. ליטנא אחרינא הר המוריה הר סיני מורא לעובדי כוכבים במתן תורה דכתיב (תהלים עו) ארץ ירא'ה ושקטה: **אע"ג דלאו חכם.** אלא עם הארץ בתמיהה הא ודאי חכם עדיף: **אם יש זקן והוא חכם.** אומר זקן והוא חכם: **אדם של צורה.** בעל קומה שישמעו ויקבלו דבריו להמריך את הלב: **מאי אמור.** אנשי נינוה דכתיב בחזקה דמשמע בכח וגילוח דין: (ד) **מי נדחה מפני מי.** הוי אומר לדיק מפני רשע: **אם אין אתה מרחם כו'.** כלומר כשם שאתה אומר לרחם על אלו דכתיב (תהלים קמה) ורחמיו על כל מעשיו כן תרחם עלינו: **מרים.** קורה: **בירה.** מגדל: **שיש בידו עבירה.** גזל: **ואינו חוזר בו.** לשלם את הגזל למה הוא דומה וכו': **נשא לבבנו אל כפים.** עם הכפים צריך לישא הלב לשמים כלומר שיחזור מקלקולו: **מטופל ואין לו.** יש לו טפלים ואין לו במה להתפרנס שלבו דואג עליו [והוא צריך לקרות מקרות לבו עליהן]: **ויש לו יגיעה.** שמתכוין יותר בתפלת הגשמים: **ופרקו נאה.** מפרש לקמן[4]: **ושפל ברך.** עניו: **ומרוצה לעם.** נוח לבריות ומסכימין לתפלתו: **נעימה.** בסומי קלא שמושך הלב: **ורגיל בקרות בו'.** שיהו הפסוקים של תפלה סדורין בפיו: היינו

במקום תפילין. פירוש לתת האפר במקום הפאר דאילו התפילין נקראו פאר כדכתיב לשום לאבילי ציון לתת להם פאר וגו': **איכא** בינייהו דגלו מבי כנישתא לבי כנישתא. פירוש למ"ד משום גלות איכא ולמ"ד משום פרסיא ליכא דהא בי כנישתא הוי כמו בגנעא:

אפר מקלה. פירוש אותו אפר הוה מדבר הנשרף מעצמות אדם כדי לזכור עקידת יצחק דאמלא שלא היה בא אלא כדי לומר שהרי אנו לפניך כאפר כמו כן מהני עפר סתם והיינו פירוש איכא ביינייהו עפר סתם:

יוצאין לבית הקברות. מכאן והוגין בכל מקום ליל לבית הקברות בט' באב שהרי ט"ב הוי תענית לבור כמו שהיו עושין מפני הגשמים:

הך שיצאה ממנו הוראה לישראל. י"מ (ד) דזה ירושלם שנקרא על שם אברהם שקראוהו הר ה' יראה (בראשית כב) (ד) והעיר היה נקרא כבר שלם כדכתיב (שם יד) ומלכי צדק מלך שלם ונקרא ירושלם על שם יראה ועל שם שלם לכך אין אנו נותנין יו"ד בירושלם בין למ"ד למ"ם על שם שלם והכל נקרא מוריה על שם תורה כדכתיב (ישעיה ב) כי מציון תצא תורה וכתיב (דברים לג) יורו משפטיך ליעקב והוא לשכת הגזית. המוריה זה סיני ונקרא מוריה על שם שממנו יצא מורא לעובדי כוכבים במתן תורה כדכתיב (תהלים עו) ארץ ירא'ה ושקטה מי נמי דלא לומר בירושלם נקרא מוריה על שם שיש מורא לעובדי כוכבים על גדולתה ומתפחדים:

אדם שיש לו צורה. פירוש בעל קומה כדי שישמעו דבריו ויקבלו ממנו להמריך הלב ופרקו נאה פירוש כשעמד על פרקו אפילו כשהיה בחור היה בלא שם רע: מאי

למתבייש מאחרים והיכא מנה להו אמר רבי יצחק [א] במקום תפילין שנאמר [1] לשום לאבילי ציון לתת להם פאר תחת אפר: רחוב תיבה ושקים אפר אפר קבורה ומוריה סימן: למה יוצאין לרחוב [ב] ר' חייא בר אבא אמר לומר זעקנו בצנעא ולא נענינו נבזה עצמנו בפרהסיא ריש לקיש אמר גלינו גלותינו מכפרת עלינו מאי בינייהו איכא בינייהו דגלי מבי כנישתא לבי כנישתא ולמה מוציאין את התיבה לרחובה של עיר אמר ר' יהושע בן לוי לומר כלי צנוע היה לנו ונתבזה בעווגינו ולמה מתכסין בשקים אמר ר' חייא בר אבא לומר הרי אנו חשובין כבהמה ולמה נותנין אפר מקלה על גבי תיבה אמר רבי יהודה בן פזי כלומר [2] עמו אנכי בצרה ריש לקיש אמר [3] בכל צרתם לו צר אמר ר' זירא מריש כי הוה חזינא להו לרבנן דיהבי אפר מקלה על גבי תיבה מזדעזע לי כוליה גופאי ולמה נותנין אפר בראש כל אחד ואחד פליגי בה ר' לוי [ג] בר חמא ור' חנינא חד אמר הרי אנו חשובין לפניך כאפר וחד אמר כדי שיזכור לנו אפרו של יצחק מאי בינייהו איכא בינייהו עפר סתם למה יוצאין לבית הקברות פליגי בה ר' לוי בר חמא ור' חנינא חד אמר [ד] הרי אנו חשובין לפניך כמתים וחד אמר [ה] כדי שיבקשו עלינו מתים רחמים מאי בינייהו איכא בינייהו קברי עכו"ם מאי [4] הר [ו] המוריה פליגי בה ר' לוי בר חמא ור' חנינא חד אמר הר שיצא ממנו הוראה לישראל וחד אמר הר שיצא ממנו מורא לעובדי כוכבים: הזקן שבהן אומר לפניהן דברי כבושין: ת"ר אם יש זקן אומר זקן ואם לאו אומר חכם ואם לאו אומר אדם של צורה אטו זקן דקאמרי אף על גב דלאו חכם הוא אמר אביי הכי קאמר [ז] אם יש זקן והוא חכם אומר זקן והוא חכם ואם לאו אומר חכם ואם לאו אומר אדם של צורה אחינו לא שק ותענית גורמים אלא תשובה ומעשים טובים גורמים שכן מצינו באנשי נינוה שלא נאמר בהם וירא האלהים את שקם ואת תעניתם אלא [5] וירא האלהים את מעשיהם כי שבו מדרכם הרעה [6] ויתכסו שקים האדם והבהמה מאי הוו עבדי אסרא הבהמות לחוד ואת הוולדות לחוד אמרו לפניו רבונו של עולם אם אין אתה מרחם עלינו אין אנו מרחמים על אלו [6] ויקראו אל אלהים בחזקה מאי אמור אמרו לפניו [ד] רבונו של עולם עלוב ושאינו עלוב [ח] צדיק ורשע מי נדחה מפני מי [6] וישובו איש מדרכו הרעה ומן החמס אשר בכפיהם מאי ומן החמס אשר בכפיהם אמר שמואל אפילו גזל מריש ובנאו בבירה מקעקע כל הבירה כולה ומחזיר מריש לבעליו אמר רב אדא בר אהבה [ד] אדם שיש בידו עבירה ומתודה ואינו חוזר בה למה הוא דומה לאדם [ט] שתופס שרץ בידו שאפי' טובל בכל מימות שבעולם לא עלתה לו טבילה זרקו מידו כיון שטבל בארבעים סאה מיד עלתה לו טבילה שנאמר [7] ומודה ועוזב ירוחם ואומר [8] נשא לבבנו אל כפים אל אל בשמים: עמדו בתפלה מורידין לפני התיבה זקן כו': תנו רבנן [ה] עמדו בתפלה אע"פ שיש שם זקן וחכם אין מורידין לפני התיבה אלא אדם הרגיל [ו] (איזהו רגיל) ר' יהודה אומר מטופל ואין לו ויש לו יגיעה בשדה וביתו ריקם ופרקו נאה ושפל ברך ומרוצה לעם ויש לו נעימה וקולו ערב ובקי לקרות בתורה ובנביאים ובכתובים ולשנות במדרש בהלכות ובאגדות ובקי בכל הברכות כולן ויהבו ביה רבנן עינייהו בר' יצחק בר אמי היינו

והוציא את הפר אל מחוץ למחנה, שידעו הכל חטאתו של כהן גדול. **נשא לבבנו אל כפים אל אל בשמים.** נשוה לבבנו לכף ידינו כשם שכף ידינו נקיה כך נקיה לבינו, ואחר אל אל בשמים. **שלשה** דברים מבטלין רוע גזירה, תפילה צדקה תשובה, ושלשתן בפסוק אחד נאמרו, ויכנעו עמי אשר נקרא שמי עליהם ויתפללו ויבקשו פני. ויתפללו זו תפילה, ויבקשו פני זו צדקה, שנא' אני בצדק אחזה פניך, וישובו (איש מדרכו הרעה) [מדרכיהם הרעים] זו תשובה. מה כתוב תמן, ואני אשמע (הרע) השמים.

א) נרא"ש דמסקי כאן אחה מיגות ואולי צ"ל דירושלים נקראת על שם אברהם וכו' ועי' בתוס' כאן ד"ה הר.

ולמה [יוצאין] בבית הקברות, אם נתחייבנו רעב הרי אנו רעבים מתענים, ואם נתחייבנו גלות הרי גלינו ממקום למקום, ואם נתחייבנו מיתה [הרי אנו] בבית הקברות כמתים. וקרעו לבבכם ואל בגדיכם. אם קרעתם לבבכם בתשובה אינכם קורעים בגדיכם על בניכם, כי חנון ורחום הוא מארך (חמה) [רחיה]. **תנו רבנן** אם יש שם זקן חכם ואם לאו אומר אדם של צורה, אחינו לא שק ותענית (גומרים) [גורמין] אלא תשובה ומעשים טובים גורמין, שלא נאמר באנשי נינוה וירא אלהים את שקם ואת תעניתם אלא וירא אלהים את מעשיהם כי שבו מדרכם הרעה. אפילו מי שגזל מריש ובנאו בבירה כולה ומחזיר המריש לבעליו. תנו רבנן אדם שיש בידו עבירה ומתודה ואינו חוזר בו דומה למי שיש בידו שרץ שאפילו הוא טובל בכל מימות שבעולם אין [לו] טהרה, שנאמר מכסה פשעיו לא יצליח זרקו כיון שטובל [במ"] סאה כו', שנאמר ומודה ועוזב ירוחם. **מתני'. עמדו בתפלה מורידין לפני התיבה** זקן ורגיל. **תנו רבנן** אע"פ שאמרו אם יש שם זקן חכם אין מורידין לפני התיבה אלא רגיל רבי יהודה אומר דל שיש לו טף ויש לו יגיעה בשדה וביתו ריקם, מעבירה, ופירקו נאה, שלא יצא עליו שם רע בילדותו, שפל ברך ומרוצה לעם ויש לו נעימה וקולו ערב ובקי לקרות בתורה ובנביאים ובכתובים ולשנות במדרש בתלמוד בהלכות ובאגדות ובקי בכל הברכות כולן. יהבי ביה רבנן עינייהו בר' יצחק בר אמי.

יד א מיי' פ"ד מהלכות תעניות הלכה ז טור"ע ס"ק סימן מקטע סעיף ז:

טו ב מיי' שם הלכה יח טור"ע שם ס"ג:

טז ג מיי' שם הלכה ד טור"ע שם ס"ח:

יז ד מיי' פ"ג מהל' תשובה הלכה ג:

יח ה מיי' פ"ד מהל' תעניות הלכה ג [ד] טור"ע ס"ח סימן מקטע סעיף ז [וסימן נג סעיף ד]:

תורה אור השלם

1. לָשׂוּם לַאֲבֵלֵי צִיּוֹן לָתֵת לָהֶם פְּאֵר תַּחַת אֵפֶר שֶׁמֶן שָׂשׂוֹן תַּחַת אֵבֶל מַעֲטֵה תְהִלָּה תַּחַת רוּחַ כֵּהָה וְקָרְא לָהֶם אֵילֵי הַצֶּדֶק מַטַּע יְיָ לְהִתְפָּאֵר:
ישעיהו סא ג

2. יִקָּרְאֵנִי וְאֶעֱנֶה עִמּוֹ אָנֹכִי בְּצָרָה אֲחַלְּצֵהוּ וַאֲכַבְּדֵהוּ: תהלים צא טו

3. בְּכָל צָרָתָם לוֹ צָר וּמַלְאַךְ פָּנָיו הוֹשִׁיעָם בְּאַהֲבָתוֹ וּבְחֶמְלָתוֹ הוּא גְאָלָם וַיְנַטְּלֵם וַיְנַשְּׂאֵם כָּל יְמֵי עוֹלָם: ישעיהו סג ט

4. וַיָּחֶל שְׁלֹמֹה לִבְנוֹת אֶת בֵּית יְיָ בִּירוּשָׁלִַם בְּהַר הַמּוֹרִיָּה אֲשֶׁר נִרְאָה לְדָוִיד אָבִיהוּ אֲשֶׁר הֵכִין בִּמְקוֹם דָּוִיד בְּגֹרֶן אָרְנָן הַיְבוּסִי:
דברי הימים ב ג א

5. וַיַּרְא הָאֱלֹהִים אֶת מַעֲשֵׂיהֶם כִּי שָׁבוּ מִדַּרְכָּם הָרָעָה וַיִּנָּחֶם הָאֱלֹהִים עַל הָרָעָה אֲשֶׁר דִּבֵּר לַעֲשׂוֹת לָהֶם וְלֹא עָשָׂה: יונה ג י

6. וַיַּחְבְּסוּ שְׂקִים הָאָדָם וְהַבְּהֵמָה וְיִקְרְאוּ אֶל אֱלֹהִים בְּחֲזָקָה וְיָשֻׁבוּ אִישׁ מִדַּרְכּוֹ הָרָעָה וּמִן הַחָמָס אֲשֶׁר בְּכַפֵּיהֶם: יונה ג ח

7. מְכַסֶּה פְשָׁעָיו לֹא יַצְלִיחַ וּמוֹדֶה וְעֹזֵב יֻרְחָם:
משלי כח יג

8. נִשָּׂא לְבָבֵנוּ אֶל כַּפָּיִם אֶל אֵל בַּשָּׁמָיִם:
איכה ג מא

רבינו חננאל

והיכא מחית ליה לאפר זה בראשו, במקום תפילין, שנאמר לתת להם פאר תחת אפר. **יוצאין לרחובה,** כדי לשבר הצבור לבם, כלומר צעקנו בצנעא ולא [נ]ענינו נבזה עצמנו בפרהסיא. וריש לקיש אמר שתחשב לנו גלות, כי הגלות מכפרת עון. **ולמה מוציאין את התיבה לרחובה** א' ר' יהושע בן לוי כלי צנוע היה לנו [ונתבזה]. נתינת אפר על גבי התיבה משום שנאמר בכל צרתם לו צר. ולמה מתכסים בשקים, לומר כי נחשבנו כבהמה. וכל אחד נותן אפר בראשו לומר הנה אנו כאפר, [וי"א] אולי יזכור זכות אפרו של יצחק. ופעמים שיוצאין לבית הקברות, כלומר הרי אנו כמתים, ויש אומ' שיבקשו מתים עלינו רחמים. מאי הר המוריה. הר שיצא ממנו הוראה לישראל, ויש אומרין שיצא ממנו מורא לאומות. [ירושלמי]. נותנין אפר בראש נשיא, ר' אבהו ורבנן חד אמר חטא הנשיא הגדולה במקומה, כל ישראל נשאים, חטא הצבור נדחית הגדולה. וחד אמר לפי שחטאו הלמד והמלמד, לפיכך יצאו ויתפרסמו על שם

גליון הש"ס

גמרא כדי שיבקשו עלינו רחמים. עיין סוטה דף לד ע"ב תוס' ד"ה אבותי:

מוסף רש"י

נשא לבבנו אל כפים. נשא לבבנו בתמת לנקב"ה כלומר הרוחק בנקיון כפיו שמשליך מידיו כל טינוף (איכה ג מא).

רבינו גרשום

פאר. זו תפילין, דכתיב פארך חבוש עליך. דגלו מבי כנישתא [לבי כנישתא]. למ"ד גלות הא איכא למ"ד פרהסיא ליכא. **הרי אנו חשובין לפניו כבהמה.** שהרי לובשין שק שהן של שיער בהמה. **א"ב עפר סתם.** למ"ד הרי אנו חשובין לפניו כעפר, בעפר סתם סגי, למ"ד כדי שיזכור אפרו של יצחק, מיבעי ליה אפר מקלה. **קברי (כותים) [גוים].** למ"ד הרי אנו חשובין כמתים, ה"נ מצי למיפק לך לקברי אבות של גוים, ומ"ד כדי שיבקשו עלינו רחמים איבעי להו למיפק לקברי ישראל. **מאי הר המוריה.** למה נקרא שמה הר המוריה. ג) דאברהם קראו יראה, ומלכי צדק קראו שלם, ונשה הקב"ה פשרה ביניהם וקראו ירושלם. **הר (המוריה) שיצאה ממנו הוראה לישראל.** שכן יושבין סנהדרין בלשכת הגזית ומורין הוראות. **דברי כיבושין.** דברים שאדם מכבש ללבו. מי נדחה מפני מי. כלומר דחה גזירתם מלפנינו. מריש. קורה. ועוזב. שחוזר בו. ורגיל. להתפלל, שצ"ל זכרונות ושופרות, לפי שאין זכרונות ושופרות אלא בר"ה. ואומר חותמיהן. שחותם בברכה לכל פסוק. **מיטפל (ובנין) [ואין] לו.** כלומר, שיש לו טיפול בנים ואין לו עושר. **ויש לו יגיעה בשדה.** ששדותיו זרועות שצריכין לגשמים. **וביתו ריקם.** שאין לו עושר. **שפל ברך.** עניו. **ויש לו נעימה.** שיודע לבסם קולו.

הגהות הב"ח

(א) גמ' עונב ושאינו עונב יכול ושאינו יכול לדיק וכשע כו' ומתחזר מרים לבעליו. נ"ב ממכן יהיב דמי ולא לו ליפטר ממעות: (ב) רש"י ד"ה גלינו כו' וד"ה גלותינו כו' הד"ה: (ג) ד"ה חד אמר הר שיצא ממנו הוראה לישראל תורה שנאמר כי מציון: (ד) תוס' ד"ה הר כו' הר ה' יראה ד"ה ומלכי צדק מלך שלם ואח"כ נקרא ירושלים:

גליון הש"ס

גמרא כדי שיבקשו עלינו רחמים. עיין סוטה דף לד ע"ב תוס' ד"ה אבותי:

מוסף רש"י

נשא לבבנו אל כפים. נשא לבבנו בתמת לנקב"ה כלומר הרוחק בנקיון כפיו שמשליך מידיו כל טינוף (איכה ג מא).

רבינו גרשום

פאר. זו תפילין, דכתיב פארך חבוש עליך. דגלו מבי כנישתא [לבי כנישתא]. למ"ד גלות הא איכא למ"ד פרהסיא ליכא. **הרי אנו חשובין לפניו כבהמה.** שהרי לובשין שק שהן של שיער בהמה. **א"ב עפר סתם.** למ"ד הרי אנו חשובין לפניו כעפר, בעפר סתם סגי, למ"ד כדי שיזכור אפרו של יצחק, מיבעי ליה אפר מקלה. **קברי (כותים) [גוים].** למ"ד הרי אנו חשובין כמתים, ה"נ מצי למיפק לך לקברי אבות של גוים, ומ"ד כדי שיבקשו עלינו רחמים איבעי להו למיפק לקברי ישראל. **מאי הר המוריה.** למה נקרא שמה הר המוריה. ג) דאברהם קראו יראה, ומלכי צדק קראו שלם, ונשה הקב"ה פשרה ביניהם וקראו ירושלם. **הר (המוריה) שיצאה ממנו הוראה לישראל.** שכן יושבין סנהדרין בלשכת הגזית ומורין הוראות. **דברי כיבושין.** דברים שאדם מכבש ללבו. מי נדחה מפני מי. כלומר דחה גזירתם מלפנינו. מריש. קורה. ועוזב. שחוזר בו. ורגיל. להתפלל, שצ"ל זכרונות ושופרות, לפי שאין זכרונות ושופרות אלא בר"ה. ואומר חותמיהן. שחותם בברכה לכל פסוק. **מיטפל (ובנין) [ואין] לו.** כלומר, שיש לו טיפול בנים ואין לו עושר. **ויש לו יגיעה בשדה.** ששדותיו זרועות שצריכין לגשמים. **וביתו ריקם.** שאין לו עושר. **שפל ברך.** עניו. **ויש לו נעימה.** שיודע לבסם קולו.

עין משפט נר מצוה

ולמה [יוצאין] בבית הקברות, אם נתחייבנו רעב הרי אנו רעבים מתענים, ואם נתחייבנו גלות הרי גלינו ממקום למקום, ואם נתחייבנו מיתה [הרי אנו] בבית הקברות כמתים. **וקרעו** לבבכם ואל בגדיכם. אם קרעתם לבבכם בתשובה אינכם קורעים בגדיכם על בניכם, כי חנון ורחום הוא מארך (חמה) [רחיה]. **תנו רבנן** אם יש שם זקן חכם ואם לאו אומר אדם של צורה, אחינו לא שק ותענית (גומרים) [גורמין] אלא תשובה ומעשים טובים גורמין, שלא נאמר באנשי נינוה וירא אלהים את שקם ואת תעניתם אלא וירא אלהים את מעשיהם כי שבו מדרכם הרעה. אפילו מי שגזל מריש ובנאו בבירה כולה ומחזיר המריש לבעליו. **תנו רבנן** אדם שיש בידו עבירה ומתודה ואינו חוזר בו דומה למי שיש בידו שרץ שאפילו הוא טובל בכל מימות שבעולם אין [לו] טהרה, שנאמר מכסה פשעיו לא יצליח זרקו כיון שטובל [במ"] סאה כו', שנאמר ומודה ועוזב ירוחם. **מתני'. עמדו בתפלה מורידין לפני התיבה** זקן ורגיל. **תנו רבנן** אע"פ שאמרו אם יש שם זקן חכם אין מורידין לפני התיבה אלא רגיל רבי יהודה אומר דל שיש לו טף ויש לו יגיעה בשדה וביתו ריקם, מעבירה, ופירקו נאה, שלא יצא עליו שם רע בילדותו, שפל ברך ומרוצה לעם ויש לו נעימה וקולו ערב ובקי לקרות בתורה ובנביאים ובכתובים ולשנות במדרש בתלמוד בהלכות ובאגדות ובקי בכל הברכות כולן. יהבי ביה רבנן עינייהו בר' יצחק בר אמי.

מאי שביעית שביעית לארוכה. פירוש שמתחילין להאריך ולומר בקשות ותחינות במוך ברכה של גואל ישראל אבל מ״מ אינה בכלל הנוספות בימי תענית דלא היו מוסיפין רק ששה ועל כל הברכות יש טעם על מה הם חותמות בכך הראשונה של גואל אינה מן המנין ובה אומרים מי שענה לאברהם לפי שהיה ראשון לגולין שגילו מנמרוד ובשניה שהיא ראשונה מן הששה הנוספות אמר מי שענה לאבותינו על יס סוף וחותם ברוך זוכר הברית ולפיכך אומרה בזכרונות לפי שהיו במצרים ונתייאשו מן הגאולה ועליו נאמר (שמות ו) ואזכור את בריתי וכן בשלישית שהיא שניה מן המנין שומע תרועה ביהושע שענה בירידו דהיינו בעוד ישראל בגלגל בשופרות היה אומר מי שענה ליהושע בגלגל לפי שענה בשופרות על הרביעית והיא שלישית מן המנין מי שענה לשמואל וכו׳ ובשמואל כתיב לעקה ותפלה וגבי אליהו כתיב תפלה עניי ה׳ עניי ואמרינן בגמרא לעקה גבי שמואל ותפלה גבי אליהו וי״א תפלה גבי שמואל ולעקה גבי אליהו דהא דכתיב עניי גבי אליהו הוא לעקה שמואל במצפה מעין אל ה׳ בצרתה לי לאליהו בהר הכרמל כנגד אשה עיני אל ההריס וכן כולם:

ברוך מרחם על הארץ. דגבי דוד ושלמה שייך לומר על הארץ דדוד ושלמה התפללו על הארץ דוד גבי מלחמ המות בגורן ארונה ושלמה בתפלה דקאמר רעב כי יהיה בארץ ועוד יש לומר משום דאתקין בהמ״ק בארץ ולא קשיא הא דכתיב יונה מקמי דוד אע״ג שהיה קודם משום דבעי למיתתם על הארץ דמפרש בגמרא: ויודע

היינו מטופל ואין לו היינו ביתו ריקם אמר רב חסדא [א] זהו שביתו ריקם מן העבירה: ופרקו נאה: אמר אביי [ב] זה שלא יצא [ג] (לו) שם רע בילדותו [1] היתה לי נחלתי כאריה ביער נתנה עלי בקולה על כן שנאתיה מאי נתנה עלי בקולה אמר מר זוטרא בר טוביה אמר רב ואמרי לה אמר רבי חמא אמר רבי אלעזר זה שליח צבור [ד] (היורד לפני התיבה שאינו הגון): ואומר לפניהם עשרים וארבע ברכות שמונה עשרה שבכל יום ומוסיף עליהן עוד שש: הני שש שבע הוויין כדתנן על השביעית הוא אומר ברוך מרחם על הארץ אמר רב נחמן בר יצחק מאי שביעית שביעית לארוכה כדתניא [ה] בגואל ישראל מאריך ובחותמה הוא אומר מי שענה את אברהם בהר המוריה הוא יענה אתכם וישמע בקול צעקתכם היום הזה ברוך גואל ישראל והן עונין אחריו אמן וחזן הכנסת אומר להם תקעו בני אהרן תקעו [א] וחוזר ואומר מי שענה את אבותינו על ים סוף הוא יענה אתכם וישמע בקול צעקתכם היום הזה ברוך זוכר הנשכחות והן עונין אחריו אמן וחזן הכנסת אומר להם הריעו בני אהרן הריעו וכן בכל ברכה וברכה באחת אומר תקעו ובאחת אומר הריעו: במה דברים אמורים בגבולין אבל במקדש אינו כן [ד] לפי [ו] שאין עונין אמן במקדש ומנין שאין עונין אמן במקדש שנאמר [2] קומו ברכו את ה׳ אלהיכם מן העולם עד העולם ויברכו שם כבודך ומרומם על כל ברכה ותהלה יכול על כל ברכות כולן לא תהא אלא תהלה אחת ת״ל ומרומם על כל ברכה ותהלה על כל ברכה תן לו תהלה ואלא במקדש מהו אומר ברוך ה׳ [ז] אלהים אלהי ישראל מן העולם ועד העולם ברוך גואל ישראל והן עונין אחריו ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד וחזן הכנסת אומר להם תקעו הכהנים בני אהרון תקעו וחוזר ואומר מי שענה את אברהם בהר המוריה הוא יענה אתכם וישמע בקול צעקתכם היום הזה ברוך ה׳ אלהי ישראל [ג] זוכר הנשכחות והם עונים אחריו בשכמל״ו וחזן הכנסת אומר להם הריעו הכהנים בני אהרן הריעו וכו׳ וכן בכל ברכה וברכה באחת אומר תקעו ובאחת אומר הריעו עד שגומר את כולן וכך הנהיג ר׳ חלפתא בצפורי ור׳ חנניה בן תרדיון בסיכני וכשבא דבר לפני חכמים אמרו לא היו נוהגין כן אלא בשערי מזרח ובהר הבית ואית דאמרי כדתניא אומר לפניהן עשרים וארבע ברכות שמונה עשרה שבכל יום ומוסיף עליהן עוד שש ואותן שש היכן אומרן בין גואל לרופא חולי ומאריך בגאולה והן עונין אחריו אמן על כל ברכה וברכה וכך היו נוהגין בגבולין אבל במקדש היו אומרים ברוך ה׳ אלהי ישראל מן העולם ועד העולם ברוך גואל ישראל ולא היו עונין אחריו אמן וכל כך למה לפי שאין עונין אמן במקדש ומנין שאין עונין אמן במקדש שנאמר קומו ברכו את ה׳ אלהיכם מן העולם ועד העולם ויברכו (את) שם כבודך ומרומם על כל ברכה ותהלה על כל ברכה וברכה תן לו תהלה: תנו רבנן [ה] על הראשונות הוא אומר ברוך ה׳ אלהי ישראל מן העולם ועד העולם ברוך גואל ישראל והן עונין אחריו ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד וחזן הכנסת אומר תקעו כהנים תקעו וחוזר ואומר מי שענה את אברהם בהר המוריה הוא יענה אתכם וישמע בקול צעקתכם היום הזה [ד] (והן תוקעין ומריעין ותוקעין) ועל השניה הוא אומר ברוך ה׳ אלהי ישראל מן העולם ועד העולם ברוך זוכר הנשכחות והן עונין אחריו ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד וחזן הכנסת אומר הריעו בני אהרן הריעו ואומר מי שענה את אבותינו על ים סוף הוא יענה אתכם וישמע בקול צעקתכם היום הזה והם מריעין ותוקעין ומריעין וכן בכל ברכה וברכה באחת אומר תקעו ובאחת אומר הריעו עד שיגמור את הברכות כולן וכך הנהיג ר׳ חנניה בן תרדיון בסיכני וכשבא דבר אצל חכמים אמרו לא היו נוהגין כן אלא בשערי מזרח ובהר הבית: ר׳ יהודה אומר לא היה צריך לומר זכרונות כו׳: א״ר אדא דמן יפו מאי טעמא דר׳ יהודה לפי שאין אומרים זכרונות ושופרות אלא

היינו מטופל ואין לו היינו ביתו ריקם. היינו כמו [ה] מיזהו: **ביתו ריקם מן העבירה.** שאין חמס וגזל בביתו: **ופרקו נאה.** אפילו כשעמד על בחרותו היה נאה בלי שם רע: **זה המעמיד חזן שאינו הגון לפני התיבה.** רשע שהקב״ה שונא אותו יותר מכולן והוא נותן בקולו לפניו: **שביעית לארוכה.** שביעית לאותה ברכה שהתחיל להאריך בה ואותה אינה מן התוספת אלא מי״ח ברכות היא כדתניא בגואל ישראל הוא מאריך: **הוא אומר לפניהן.** אותו הזקן הרגיל ומאריך בגאולה כדקתני מתני׳: **בד״א.** דהן עונין אחריו אמן בגבולין: **אבל במקדש.** אומר אותו הזקן לאחר הפרשיות מי שענה את אברהם הוא יענה אתכם וישמע קול צעקתכם ביום הזה בא״י אלהי ישראל מן העולם ועד העולם ברוך גואל ישראל והן עונים אחריו בשכמל״ו וכן בכל ברכות שבמקדש: **לפי שאין עונין אמן במקדש.** כדיליף לקמן מקרא: **מניין שאין עונין אמן במקדש.** דכתיב בתפלת עזרא בבית שני קומו [1] וברכו את ה׳ אלהיכם והיינו ברוך ה׳ אלהי ישראל כו׳: **וברכו שם כבודך.** היינו שעונין אחריו בשכמל״ו כך הוא הפסוק וברכו שם כבודך ומרומם על כל ברכה ותהלה: ה״ג **יכול על כל הברכות כולן תהלה אחת ת״ל על כל ברכה על כל ברכה תן לו תהלה: חזן הכנסת.** לא אותו זקן ניהו. וחוזר חזן הכנסת ואומר להן מי שענה כו׳ אע״פ שאמרו אותו זקן: כשמריעין תחלה הוא אומר להן הריעו בני אהרן וכשתוקעין תחלה הוא אומר להן תקעו בני אהרן כו׳: **וכך הנהיג.** כל מנהג זה רבי חלפתא בצפורי: **לא היו נוהגין כן.** שיהו עונין אחריו ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד אלא עונין אמן בגבולין: **ואית דאמרי כדתניא כו׳.** כלומר ואיכא דאמרי הכי: **וכן הנהיג.** מנהג זה אמקדש קאי: אלא

מן העולם עד העולם ויברכו שם כבודך ומרומם על כל ברכה ותהלה יכול על כל ברכות כולן לא תהא אלא תהלה אחת ת״ל ומרומם על כל ברכה ותהלה על כל ברכה תן לו תהלה ואלא במקדש מהו אומר ברוך ה׳ [ז] אלהים אלהי ישראל מן העולם ועד העולם ברוך גואל ישראל והן עונין אחריו ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד וחזן הכנסת אומר להם תקעו הכהנים בני אהרון תקעו וחוזר ואומר מי שענה את אברהם בהר המוריה הוא יענה אתכם וישמע בקול צעקתכם היום הזה ברוך גואל ישראל והן עונין אחריו ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד וחזן הכנסת אומר להם הריעו בני אהרן הריעו וכו׳ וכן בכל ברכה וברכה באחת אומר תקעו ובאחת אומר הריעו עד שגומר את כולן וכך הנהיג ר׳ חנניה בן תרדיון בסיכני וכשבא דבר לפני חכמים אמרו לא היו נוהגין כן אלא בשערי מזרח ובהר הבית ואית דאמרי כדתניא אומר לפניהן עשרים וארבע ברכות שמונה עשרה שבכל יום ומוסיף עליהן עוד שש ואותן שש היכן אומרן בין גואל לרופא חולי ומאריך בגאולה והן עונין אחריו אמן על כל ברכה וברכה וכך היו נוהגין בגבולין אבל במקדש היו אומרים ברוך ה׳ אלהי ישראל מן העולם ועד העולם ברוך גואל ישראל ולא היו עונין אחריו אמן וכל כך למה לפי שאין עונין אמן במקדש ומנין שאין עונין אמן במקדש שנאמר קומו ברכו את ה׳ אלהיכם מן העולם ועד העולם ויברכו (את) שם כבודך ומרומם על כל ברכה ותהלה על כל ברכה וברכה תן לו תהלה: תנו רבנן [ה] על הראשונות הוא אומר ברוך ה׳ אלהי ישראל מן העולם ועד העולם ברוך גואל ישראל והן עונין אחריו ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד וחזן הכנסת אומר תקעו כהנים תקעו וחוזר ואומר מי שענה את אברהם בהר המוריה הוא יענה אתכם וישמע בקול צעקתכם היום הזה [ד] (והן תוקעין ומריעין ותוקעין) ועל השניה הוא אומר ברוך ה׳ אלהי ישראל מן העולם ועד העולם ברוך זוכר הנשכחות והן עונין אחריו ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד וחזן הכנסת אומר הריעו בני אהרן הריעו ואומר מי שענה את אבותינו על ים סוף הוא יענה אתכם וישמע בקול צעקתכם היום הזה והם מריעין ותוקעין ומריעין וכן בכל ברכה וברכה באחת אומר תקעו ובאחת אומר הריעו עד שיגמור את הברכות כולן וכך הנהיג ר׳ חנניה בן תרדיון בסיכני וכשבא דבר אצל חכמים אמרו לא היו נוהגין כן אלא בשערי מזרח ובהר הבית: ר׳ יהודה אומר לא היה צריך לומר זכרונות כו׳: א״ר אדא דמן יפו מאי טעמא דר׳ יהודה לפי שאין אומרים זכרונות ושופרות אלא

עין משפט נר מצוה

יט א ב מיי׳ פ״ד מהל׳ תענית הלכה ד טוש״ע א״ח סימן תקצו סעיף א [וסימן נג סעיף ד]:
כ ג מיי׳ שם הלכה ו טור א״ח סי׳ תקעט:
כא ד ה מיי׳ שם הלכה טו:

מוסף רש״י

קומו ברכו את ה׳ אלהיכם מן העולם ועד העולם. בספר עזרא כתיב שכל ברכה שהיו מברכין במקדש כך היו מברכין ברוך ה׳ אלהי ישראל מן העולם ועד העולם למען אברהם וכן למחיה המתים (סוטה מ:). ויברכו שם כבודך. ואמר העם יענו ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד, שהעם עונין להלל ולהודות (שם) ומהמבך אומר ברוך ה׳ אלהי ישראל מן העולם ועד העולם, מפרש בתוספתא שתקנו מן העולם ועד העולם להודיע שאין העוה״ז לפני העוה״ב כלום אלא כפרוזדור לפני הטרקלין, כלומר שהיגיע ברכותיו בעוה״ז כדי להיות רגילים לעוה״ב שהוא ארוך (ברכות סג.).

שייך לעמוד הבא

אינו מכיר כו׳ אסור לשתות יין כל השנה. שמא עכשיו זמנו הוא ויש לחוש שמא יענה בית המקדש, רבי אומר אומר אני. אם בתוא לחוש שמא יענה אסור ביין לעולם, ואפילו הוא מכיר שאינו עכשיו זמן משמרתו, שמא יענה וכל הקודם ואשתכח עייל ועביד, אבל מה אעשה שתקנתו קלקלתו. מורכן הבית שקולקלן ועירבב סדר משמרותיהן, שהיה אותן ביין זמנו משמרתן ומתיין אלא זמנו משמרתן, הוא תיקנו עכשיו לשמות יין לעולם, דלא מיים שמא יענה פתאום (סנהדרין כב:).

כמאן שתו האידנא כהני חמרא כרבי. שהרי רוב הכהנים אינן בקיאין בזמן משמרותיהן ואסורין לעולם כרבנן (שם). **הואיל ומשמרות מתחדשות.** מתחלפות ומתחדשות בשבת, זו יוצאה וזו נכנסת, ולריך להסתפר מפני משמרת תדשה זו הנכנסת שילכו ביופי (סנהדרין כב:). **לא לירבו כלל.** ואפילו עד שלשים (שם). אמר ליה. פרע מקרי בשלשים יום, אי הוה כתיב לא ישלחו פרע. סוה משמע לא יגדלו פרע, השתא דכתיב ופרע לא ישלחו. דקאמר פרע והלל לא ישלחו, משמע פרע בשלשים יום ליהוי, אבל שלוחי טפי לא לשלחו (שם).

דומיא דשתויי יין. דסמוך ליה יין לא יסתו בנוחם וגו׳, מקיש פרועי לאם לשתויי יין, וכתיב ביין בנוחם (שם).

רבינו חננאל

היתה לי נחלתי כאריה ביער [וכו׳]. א״ר אלעזר זה שליח צבור היורד לפני התיבה, שאינו הגון. ירושלמי. ר׳ אחא בשם רב אמר אין תענית עכשיו, א״ר יוסי הדא אמרה אילין תעניתא ד[א]נן עבדין לית תמן תעניתא. אמר ליה כאן אמור רבנן כל תענית שאינה נעשית כמצותה, עליו הכתוב אומר נתנה עלי בקולה על כן שנאתיה. **אומר לפניהם כ״ד ברכות י״ח שבכל יום [ו]מוסיף עוד שש, ואילו הן זכרונות ושופרות כו׳.** ואקשינן, ותהנן על השביעית הוא אומר כו׳, הנה שבע ברכות מוסיף, ואמאי תנינן ומוסיף עוד שש. ושנינן שביעית לארוכות, כלומר מוסיף ומאריך בגואל ישראל, נמצאת ברכת גואל ישראל ארוכה שהיא מכלל י״ח ברכות, ושש מוסיפין היינו שבע ארוכות, ועלה תנן על השביעית הוא אומר. וכדתניא בגואל ישראל הוא מאריך ובחותמה אומר מי שענה את אברהם אבינו בהר המוריה ה׳ יע׳ א׳ ו׳ ק׳ צ׳ ב׳ הז׳ ב׳ גואל ישראל, והן עונין אחריו אמן, וחזן הכנסת אומר תקעו בני אהרן תקעו ותוקעין ומריעין ותוקעין, וכן בכל ברכה וברכה, באחת אומר תקעו בני אהרן תקעו, [ובאחת] אומר הריעו בני אהרן הריעו. **במה דברים [אמורים] בגבולים,** אבל במקדש אינו אומר אלא ברוך ה׳ אלהי ישראל מן העולם ועד העולם ברוך גואל ישראל, והן עונין אחריו ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד, לפי שאין עונין אמן במקדש, שנא׳ קומו ברכו את ה׳ אלהיכם, ואומר ויברכו שם כבודך ומרומם וגו׳, על כל ברכה תן לו תהלה. וכן הנהיג רבי חלפתא בצפורי, וכשבא דבר אצל חכמים אמרו לא היו עושין כן אלא בשערי מזרח ובהר הבית בלבד. **תניא אומר לפניהם כ״ד ברכות י״ח שבכל יום ומוסיף עליהן עוד שש, והיכן** אמרן הני שש ברכות בין גואל לרופא, ועונין אמן אחר כל ברכה ותוקעין על כל אחת ואחת כו׳.

מסורת הש״ס

ה) [ל״ל עליו כך ג״ר הערוך ערך פרקן], ו) [ל״ל שאינו הגון היוצל לפני התיבה וכ״ל בכרש״י ד״ה זה], ז) ברכות סג. סוטה מ:, ח) כש״ל מוחק זה, ט) [ל״ל זהו וכ״ל בכרש״י שבש״י וכ״ל בריש״ף ובכרא״ש], י) ל״ל ברכו,

תורה אור השלם

1. הָיְתָה לִי נַחֲלָתִי כַּאַרְיֵה בַיָּעַר נָתְנָה עָלַי בְּקוֹלָהּ עַל כֵּן שְׂנֵאתִיהָ:
ירמיהו יב ח
2. וַיֹּאמְרוּ הַלְוִיִּם יֵשׁוּעַ וְקַדְמִיאֵל בְּנֵי חֲשַׁבְנְיָה שְׁרֵבְיָה הוֹדִיָּה שְׁבַנְיָה פְּתַחְיָה קוּמוּ בָּרְכוּ אֶת יְיָ אֱלֹהֵיכֶם מִן הָעוֹלָם עַד הָעוֹלָם וִיבָרְכוּ שֵׁם כְּבוֹדֶךָ וּמְרוֹמַם עַל כָּל בְּרָכָה וּתְהִלָּה:
נחמיה ט ה

הגהות הגר״א

[א] גמרא (וחוזר ואומר) מת״מ: **[ב]** שם (אלהיכם) מז״מ: **[ג]** שם כרוך ה׳ אלהי ישראל. נ״כ מן העולם ועד העולם:

רבינו גרשום

שבע לארוכות. כלומר ודאי אין מוסיפין על שש, אלא הא דקתני שבע, דארוכות הן שבע, דגואל ישראל שבתפלה הוא מאריך, ומכאן ואילך אמר אילו שש שהן כמו ארוכות. **בד״א.** שעונין אמן. ו) **ברכו את ה׳ מן העולם ועד העולם.** כלומר, במקום אמן יש לענות אחר (ברכו אמרו) [הברכה ולומר] ברוך ה׳ מן העולם ועד העולם. **יכול על כל הברכות.** אין עונה אמן אלא פעם אחת, [ת״ל וכו׳]. **וכן הנהיג ר׳ חלפתא בצפורי.** לומר (ש)לאחר ברכה זו מי שענה כו׳. **לא היו נוהגין כן אלא בשערי מזרח.** במקדש, אבל בגבולין אומר העניות קודם ברכות. כדאמרן לעיל. **ואמר כל הברכות כולן.** על הסדר, וענו אחריו אמן. אחר כל ברכה וברכה. **וכשבא דבר לפני חכמים.** שאמרו העניה אחר הברכה, **אמרו לא היו נוהגין כן אלא בשערי מזרח.** במקדש, אבל בגבולין אומר העניה ואח״כ אומר הברכה, כדאמר לעיל.

ו) נראה דחסר כאן וכ״ל בד״א שעונין אמן בגבולין אבל במקדש אינו כן שנאמר קומו כו׳.

אלא בראש השנה. כדאמרינן בר"ה (דף טז.) אמרו לפני מלכיות וזכרונות וכו': **וביובל.** ביום הכפורים של יובל כדתנן התם (דף כו:) שהם היובל לר"ה לתקיעה ולברכות כו': **ובשעת מלחמה.** דכתיב (במדבר י) וכי תבאו מלחמה בארצכם על הצר הצורר אתכם וגו'. ולא ידעינן מנא אימתפרים לאומר ברכות ופסוקי מלכיות זכרונות ושופרות בשעת מלחמה: **לעקה לאליהו.** על מי שענה את אליהו חותם שומע לעקה ובשמואל שומע תפלה דכתיב ביה תפלה (שמואל א ז) קבצו את כל ישראל המצפתה ואתפלל בעדכם: **לעקה.** דכתיב (שם טו) ויחר לשמואל ויזעק אל ה' כל הלילה ואיכא למימר במצפה הוה הכא לעקה דבתר פרשם קבצו כל ישראל המצפתה כתיב בפרשם [1] נחמתי כי המלכתי את שאול וגו' כך שמעתי: **גבי אליהו.** במעשה דהר הכרמל כתיב תפלה דכתיב ענני ה' ענני דמשמע לשון בקשה ותפלה ולא לשון לעקה ומשני ענני ה' ענני לשון לעקה הוא כך שמעתי: **יונה בפר דוד ושלמה.** דהוה בימי אמליהו בסדר עולם: **דבעי למחתם.** בסוף כל ברכות ברוך מרחם על הארץ ולהכי בעי בחותם תחימה דוד ושלמה שהן התפללו על ארץ ישראל [2] כך שמעתי. אי נמי משום דאיהו תקון בית המקדש דהוא עיקר הארץ כך שמעתי: **ברוך משפיל הרמים.** היו אומרים במקום ברוך מרחם שהכניעם במטר ששבו בתשובה: **מלאן אמרו.** מדקתני הכא דאפילו אנשי משמר שלא היו עובדין באותו היום כלל אפילו הכי אסורין בשתות יין: **הן.** בזמן הזה: **המכיר משמרתו.** היודע מאיזו משמרת הוא מיהורייב או מידעיה או אחת מכ"ד משמרות שיודע שמות אבותיו ואבות אבותיו עד יהורייב ויודע איזה יום ואיזה שבת היו עובדים: **קבועין.** שיודע ודאי שבית אב שלו עובד במקדש לפי שהרבה היו מבתי אבות הכהנים שלא הוקבעו. שוב אמר לי רבי קבועין שלא נתחלו בית אב שלו להיות מגואל מן הכהונה ויודע שראוי בית אב שלו לעבוד: **אסור לשתות יין כל אותו היום.** [א] ותו לא שמא יבנה בית המקדש ותכבד העבודה ויהיה זה צריך לעבוד: **מכיר משמרתו.** שיודע איזה שבת בשנה עובדין: **ואינו יודע מאיזה בית אב.** דעכשיו אינו מכיר באיזה יום בשבת עובדין ויודע שבתי אבותיו קבועין לעבוד מותר הוא לשתות יין כל השנה ולא חיישינן שמא יבנה ושמא בית אב שלו יעבדו היום: **רבי אומר אומר אני כהן אסור כו'.** כלומר אי חיישינן לשמא יבנה יהא אסור לעולם אפי' המכיר משמרתו ומשמרת בית אבותיו דחיישינן שמא ישתנה סדר משמרות ושמא יעבדו כולם לחנוכת הבית בשת אחת ומצא זה צריך לעבוד אבל מה אעשה [3] שתקנתו קלקלתו דהוי כמה שנים שלא חזרה בירה וקלקלה זו תקנתו לשתות יין בהליל ולשמא יבנה לא חיישינן: **כשהן מנוולין.** שלא יהו סומכין על יום אחד מימי שבת ואין מסתפרין בשבת שעברה: **מסתפר בכל יום.** מצוה: **מערב שבת לערב שבת.** ולא יסתה מלגלח יותר: **ומשמרות מתחדשות.** בכל שבת ושבת ומשמרה שלא רואתהו עד עכשיו ובאה לראותו הדבר נאה שתראהו ביופיו: **לא לירבו בלל.** [ב] אלא יסתפרו בכל יום דהכי משמע ופרע דהיינו בלא שבת ומשמע דבלא שבת אלא לרבות

מכלל דרבנן אסרי. פי׳ מכלל דרבנן אסרי לשתות יין משום דשמא יבנה ביהמ״ק ובעינן כהן ראוי לעבוד וליכא ומשני אפשר דמספר ועייל:

בעינן כהנים הראויים לעבודה וליכא. וא״ת והלא בלא יין נמי מתיס ניהו וצריכין הוא ג׳ [וח׳] ואמאי אסרי להו יין וי״ל דמ״מ מותרין בעבודת צבור דטומאה הותרה בצבור: **פרועי ראש דלא מחלי עבודה.** פי׳ (ה) דלא כתיב בסמוך והבדיל וגו׳: (דבר תורה): **דבר** זה מתורת משה לא למדנו. וא״ת נילף מק״ו ומה בעל מום שמותר באכילת קדשים כדדרשינן במסכת קדושין פרק האיש מקדש (דף נג.) וכל מנחת מחבת וכל מרחשת להכהנים יהיה איש כאחיו ואפ״ה בעל מום אסור לעבוד עבודה ערל שאסור באכילת קדשים דדרשינן פרק הערל (יבמות דף ע.) בג״ש תושב ושכיר מפסח דערל אסור בו אינו דין שאסור לעבודה וי״ל דחלל יוכיח שאינו אוכל בקדשים ואפ״ה כשר לעבודה וכדאמר פרק האומר (קדושין דף סו:) מדכתיב ברך ה׳ חילו ופועל ידיו תרצה דמשמע אפילו [חולין שבו] הוא רוצה בעבודתו אי נמי מבעל מום לא מצי יליף דאיכא למיפרך מה לבעל מום שכן עשו בו קרבין כמקריבים שכל הקרבין פסולים (ו) שהם בעלי מומים כמו המקריב תאמר בערל שלא עשה בו קרבין כמקריבין דמה ערלות שייך בהמה: **שתויי** יין דמחללי עבודה. פי׳ דכתיב יין ושכר אל תשת וגו׳ ולהבדיל בין הקודש ובין הול: **מריש** ירחא (דהא) [ביה] איתוקם ועד תמניא (דהא) [ביה] איתוקם תמידא. פי׳ כדמפרש במגילת תענית [פ״ל] (ז) שהיו הביתוסים אומרים שיחיד מתנדב תמיד משום דכתיב תעשה את הכבש אחד תעשה בבקר ותעשה משמע יחיד והדרי להו את קרבני לחמי לאשי תשמרו להקריב לשון רבים:

הלכו

כרבי מכלל דרבנן אסרי מ״ט מהרה יבנה בית המקדש ובעינן כהן הראוי לעבודה וליכא הכא אפשר דמספר ועייל אי הכי שתוי יין נמי אפשר דגני פורתא ועייל [ו] כדרמי בר אבא דאמר רמי בר אבא [א] דרך מיל ושינה כל שהוא מפיגין את היין לאו מי איתמר עלה אמר רב נחמן אמר רבה בר אבוה [ב] לא שנו אלא כששתה שיעור רביעית אבל שתה יותר מרביעית כל שכן שדרך מטרידתו ושינה משכרתו רב אשי אמר [ג] שתויי יין דמחלי עבודה גזרו בהו רבנן [ד] פרועי ראש דלא מחלי עבודה לא גזרו בהו רבנן מיתיבי [ו] ואלו שהן במיתה [ה] שתויי יין [ו] ופרועי ראש בשלמא שתויי יין בהדיא כתיב בהו [1] יין ושכר אל [ד] תשת אלא פרועי ראש מנלן דכתיב [2] וראשם לא יגלחו ופרע לא ישלחו וכתיב בתריה ויין לא ישתו כל כהן בבאם אל החצר הפנימית ואיתקוש פרועי ראש לשתויי יין מה שתויי יין במיתה אף פרועי ראש במיתה ומינה אי מה שתויי יין דמחלי עבודה אף פרועי ראש דמחלי עבודה [ט] (לא כי איתקוש למיתה הוא דאיתקוש אבל לאחולי עבודה לא איתקוש) א״ל רבינא לרב אשי הא מקמי דאתא יחזקאל מאן אמרה א״ל וליטעמיך הא דאמר רב חסדא [ו] דבר זה מתורת משה לא למדנו ומדברי קבלה למדנו [3] כל בן נכר ערל לב וערל בשר לא יבוא אל מקדשי (לשרתני) הא מקמי דאתא יחזקאל מאן אמרה אלא גמרא גמיר לה [ז] ואתא יחזקאל ואסמכה אקרא הכא נמי גמרא גמיר לה ואתא יחזקאל ואסמכה אקרא [ח] (כי גמירי הלכה למיתה לאחולי עבודה לא גמירי): כל הכתוב במגילת תענית דלא למיספד לפניו אסור לאחריו מותר: תנו רבנן [ט] אלין יומיא דלא להתענאה בהון ומקצתהון דלא למיספד בהון מריש ירחא דניסן ועד תמניא ביה איתוקם תמידא דלא למיספד בהון מתמניא ביה עד סוף מועדא איתותב [י] חגא דשבועיא דלא למיספד בהון אמר מר מריש ירחא דניסן עד תמניא ביה איתוקם תמידא דלא למיספד למה לי מריש ירחא לימא מתרי בניסן ור״ח גופיה יו״ט הוא ואסור אמר רב לא נצרכה אלא לאסור יום שלפניו ושלפניו נמי תיפוק ליה דהוה ליה יום שלפני ראש חדש ר״ח דאורייתא הוא ודאוריית׳ לא בעי חיזוק דתניא [כ] הימים האלה הכתובין במגילת תענית לפניהם ולאחריהם אסורין שבתות וימים טובים הן אסורין לפניהן ולאחריהן מותרין ומה הפרש בין זה לזה הללו דברי תורה [כ] ודברי תורה אין צריכין חיזוק הללו דברי סופרים [ג] ודברי סופרים צריכין חיזוק אמר מר מתמניא ביה עד סוף מועדא איתותב חגא דשבועיא דלא למיספד למה לי עד סוף מועד לימא עד המועד ומועד גופיה יום טוב הוא ואסור אמר רב פפא כדאמר רב לא נצרכא אלא

שנאמר וספרתם לכם ממחרת השבת [פ] ניטפל להן רבן יוחנן בן זכאי וא״ל שוטים מניין לכם ולא היה אדם שהחזירו דבר חוץ מזקן אחד שהיה מפטפט בנגדו ואמר משה רבינו אוהב ישראל היה יודע שעלת יום אחד הוא עמד ותיקנה אחר שבת כדי שיהיו מתענגים שני ימים וכו׳ ודמו אותן והלכו להן ביתוסים מכח הספוקין על כרחן וחזרו בהן (ע״כ הג׳): **איתוקם תמידא דלא למיספד** גרסינן. ולא גרסינן להתענאה כדמוכח בסמוך דקתני לא נצרכה אלא לאסור את שלפניו. ומי גרסינן להתענאה א״כ היינו רבי יוסי דאמר לפניו אסור והא ליכא למימר דרבי יוסי היא דקא פריך כמאן כרבי יוסי בתמיהה מכלל דכרבנן פסיקא ליה: **עד סוף מועדא.** פסח: **חגא דשבועיא דלא למיספד.** במגילת תענית [פ״ל] מפרש מאי איתוקם: **ור״ח יו״ט הוא.** דכתיב קרא עלי מועד [ד] והוי רא״ח חודש אב [ד] בהאי מסכתא לקמן (דף כט.): לאסור

כרבי הא רבנן מיסר אסרי. אפילו שלא בזמן ביאה: ומשני **מאי טעמא כו׳ והא כו׳.** מאי טעמא תירוצא הוא כלומר דטעמא מאי גזור רבנן בין שמא יבנה כו׳ אבל גבי פרועי ראש לא גזרו דאפשר דמסתפר מיד והדר עייל לבית המקדש לעבודה: **דרך מיל ושינה כל שהוא כו׳ ושינה משכרתו.** והאי שינוי איכא בהך מיהא: **שתויי יין דמחלי עבודה.** דכתיב יין ושכר אל תשת [מ] וסמיך ליה והבדיל בין הקדש ובין הול בין עבודה קדושה לחולה דאי עבד עבודה שתוי יין חילל: **פרועי ראש.** דלא כתיב ביה חלל דלא גרמה חילול: **ואלו שבמיתה.** בידי שמים במסכת סנהדרין באלו הן הנשרפין (דף פג.): **שתויי יין.** במיתה דכתיב יין ושכר אל תשת בבואכם אל אהל מועד ולא תמותו אם תמות: **ופרועי ראש.** דכתיב ראשם לא יגלחו ופרע לא ישלחו: **אף פרועי ראש.** דלכל מילי איתקוש ותיובתא דרב אשי דאמר פרועי ראש לא מחלי עבודה: **דרב חסדא.** [ח] בפרק שני דזבחים וקא בעי התם כהן ערל שמתו אחיו מחמת מילה מהו ואמר רב חסדא כו׳ ערל לב וערל בשר: **הלכתא גמירי לה.** מסיני: [ט] **מריש ירחא דניסן עד תמניא ביה.** דכל שמונה ימים נשאו ונתנו בדבר עד שנלחו את הלדוקין ועשו לאותם יום טוב ולבר זה מפורש במגילת בפרק רבי שמעון ובמגילת תענית המצויה אצלנו: **דלא להתענאה בהון.** שכולן אסורין בתענית ומקצתהון שיש בהן קצת חמורין כ״כ שבהספד נמי אסורין: [ג] **איתוקם תמידא ואיתותב חגא דשבועיא.** בעניינים רבים חלקו ביתוסין עם חכמים ומפורשין במגילת ובמגילת תענית [פ״ל] וה״ג התם בפ׳ ר׳ שמעון [סה.] מ״ר אלין יומיא דלא להתענאה בהון ומקצתהון דלא למיספד בהון מריש ירחא דניסן עד תמניא ביה איתוקם תמידא דלא למיספד ומתמניא ביה עד סוף מועדא איתותב חגא דשבועיא דלא למיספד: **מריש ירחא דניסן ועד תמניא ביה איתוקם תמידא דלא למיספד.** שהיו הצדוקים אומרים יחיד מתנדב ומביא תמיד מאי דרוש את הכבש אחד תעשה בבקר ואת הכבש השני תעשה בין הערבים [ט] מאי אהדרו להו את קרבני לחמי לאשי תשמרו להקריבו לשון רבים הוא שיהו כולן באין מתרומת הלשכה: **מתמניא ביה כו׳ עד דלא למיספד.** שהיו ביתוסים אומרים עצרת אחר השבת הוא שהעומר מתחיל אחר בשבת

מסורת הש״ס

ל א ב מיי׳ פ״ח מה׳ ביאת מקדש הלכה ה וס״ל מהלכות תפלה הל׳ יז סמג לאוין ס טוש״ע א״ח סימן נט סעיף ב:

לא ג מיי׳ פ״ח מה׳ ביאת מקדש הלכה ח סמג שם:

לב ד מיי׳ שם הל׳ [נט] יד:

לג ה מיי׳ שם הלכה ח:

לד ו מיי׳ שם הלכה [נט] יד:

מוסף רש״י

שתויי יין דמחלי עבודה. דכתיב יין ושכר וגו׳ וסמיך ולהבדיל בין הקדש ובין הול, משמע בין עבודה קדושה לעבודה מחוללת, גזרו בהו רבנן. דומן הזה משום מהרה יבנה (סנהדרין בב:). ואלו הן שבמיתה שתויי יין. שתויי יין דבמיתה לא שמעינן לה אלא הן מכלל לאו, דכתיב יין ושכר אל תשת ולא תמותו, הא אם תשתו בבואכם אל אהל מועד תמותו (שבועות לז:). ופרועי ראש. שאינם, פרועי ראש שעברו עליהם יותר משלשים יום אלא גלחו ראשם (סנהדרין פג.). **הא** מקמי דאתא יחזקאל. ומקשינהו, מאן אמרה. פירוש מהיכא נפקא לן פרועי ראש במיתה (שם בב:). **דבר זה.** דכהן ערל פסול לעבודה (שם). **כל בן נכר** ערל לב. כהן מומר לעבודת כוכבים שהוא ערל לב ומתנכרו מעשיו לאביו שבשמים (סנהדרין פג: ובבי״ז שם בב: ויומא עא:) שנתנכרו מעשיו מתמת ערלת לבו שהוא ערל לב רשע (זבחים יח:). **וערל בשר.** שמתו אחיו מתמת מילה (יומא שם וסנהדרין שם ושם וזבחים שם) ולא רצו למולו שילוש פן יומות גם הוא כאחיו (מו״ק ה.). **לא יבא אל מקדשי.** וסייגו אזהרה מדברי קבלה בעלמא ולא נקי עלה (סנהדרין פד.). מאן אמרה. מאין למדו דבר זה, שנינו בפרק שני דזבחים (טו:) שהכהן ערל עבודתו פסולה (יומא עא:). **דלא להתענאה בהון.** אבל למספד שרי (מנחות סה.). **ומקצתהון דלא למיספד בהון.** אינם דומיין כולי האי לאיסור למספד אסירי (שם). **איתוקם תמידא.** הוקם התמיד על משפטו (שם). **עד סוף מועדא.** פסח (שם). **איתותב חגא דשבועיא.** מתיישב על דינו, שנאותן ימים עלמו תכמים את הביתוסים (שם). **ודברי תורה אין צריכין חיזוק.** לאסור לפניו ולאחריו, אבל ימי מגילת תענית דרבנן וצריכין חיזוק כי היכי דלא ליתי להתענות ביו״ט עצמו (ר״ה יט.).

רבינו חננאל

ואמאי לא גזרו בפרע כמו שגזרו ביין, אמר רב אשי שתויי יין דמחללי עבודה גזרו בהו רבנן, פרע ראש דלא מחללי עבודה לא גזרו בהו רבנן. מיתיבי אלו שבמיתה שתויי יין ופרועי ראש כו׳. ואסיקנא דאתקוש פרועי ראש לשתויי יין במיתה, ומינה מה שתויי יין מחלי עבודה אף פרועי ראש מחלי עבודה. ושקלו וטרו, ואמרינן האי [עד] דלא אתא יחזקאל וכתב ופרע לא ישלחו, וכתיב בתריה ויין לא ישתו כל כהן בבאם אל וגו׳, דגמרינן מינייהו דאתקוש [פרועי ראש] לשתויי יין מנא הוינא ידעי דפרועי ראש במיתה. ואסיקנא גמרא הוא גמירי לה דפרועי ראש איתוש לשתויי יין, ואתא יחזקאל ואסמכא אקראי, וכי גמרא גמרי לה דפרועי ראש במיתה אבל לאחולי עבודה לא גמירי גמרא. **מתני׳,** כל הכתוב **במגילת תענית די לא למיספד כו׳. תנו רבנן אילין יומיא די לא להתענאה בהון ומקצתהון כו׳. אמר מר מריש ירחא דניסן עד תמניא ביה איתוקם תמידא די לא להתענאה**[ט]. ואקשינן אמאי לא תני מתרי בניסן, דהא ראש חדש גופה לא איצטריך. ושני רב לאסור [יום] כ״ט באדר [שהוא יום שלפניו] שלפניו, ותניא ימים הכתובים במגילת תענית לפניהם ולאחריהם אסור, ואי משום ראש חדש דאורייתא איסוריה ואין דברי תורה צריכין חיזוק. וכן אקשי׳ אסיפא, דקתני מתמניא ביה ועד סוף מועדא איתותב חגא דשבועייא דילא למספד, לימא עד המועד, ומועד גופיה יום טוב הוא ולא צריך.

ט) גי׳ רבינו כמו שהיתה הגי׳ לפני התוס׳ במנחות סה ע״ש.

אסרי רבנן שתויי יין בזמה״ז, הואיל דחמור דהרי מחלל עבודה, דאמרינן התם במס׳ זבחים, כתיב בשתויי יין חוקה, וכתיב בשתויי יין ושכר אל תשת וגו׳, וכתיב בבגדי להונה חוקה דכתיב (וחבשת) [וחגרת אתם] אבנט אהרן ובניו וגו׳, מה בגדי כהונה [כ]שאינו לובשן ועובד מחל עבודה, כדאמרינן בגדיהם עליהם כהונתם עליהם אין בגדיהם עליהם [אף שתויי יין מחל עבודה]. אף פרועי ראש מחלי עבודה. וכי היכי דאסרי רבנן שתויי יין בזמה״ז הכי [נמי] ליסרו פרועי ראש. **ותרינן,** הא דדייקת מינה לא כלום הוא, דא״כ הוא עד דלא אתי יחזקאל מאן אמרה. **בן נכר ערל לב.** זה כהן משומד, בן שנתנכרו מעשיו לאביו שבשמים. **ערל בשר.** כהן שמתו אחיו מחמת מילה. **הכא נמי.** פרועי ראש מחלי עבודה גמרא גמירי לה, ואמאי לא אסרי רבנן פרועי ראש כבשתויי יין. **תריצן,** כי גמירי מה שתויי יין במיתה וכו׳, לאחולי עבודה לא גמירי, כלומר, לא דייקינן האי ומינה, אלא לעולם פרועי ראש לא מחלי עבודה, להכי לא אסרי רבנן בזמה״ז אע״ג דאסרי בשתויי יין. ה״ג, **מריש ירחא דניסן עד תמניא ביה איתוקם תמידא דלא למיספד.** שהיו אומרים מינין מתנדב יחיד תמיד, שהיו דורשין את הכבש אחד תעשה שהוא לשון יחיד, וחכמים היו אומרים אינו אלא מתרומת הלשכה, שהרי כתיב ביה לאשי, דמשמע שבא ממקום ששאר קרבנות באין, דהיינו מתרומת הלשכה. ומריש ירחא דניסן עד תמניא ביה נשאו ונתנו בדבר, והודו מינין לחכמים. **איתותב חגא דשבועייא דלא למספד.** שהיו מינין אומרין אין עצרת בא אלא [באחד] בשבת, שהיו דורשין ממחרת השבת תספרו חמשים, כלומר לאחר שבת בראשית הוי עצרת. וחכ״א כתיב חמשים יום, דמשמע בכל יום שבא חמשים יום קובע עצרת, וכתיב שבע שבתות תמימות תהיינה, דמשמע תמימות ממש מאחד בשבת לאחד בשבת, כאן שחל עצרת באמצע שבת הויין חמשים יום בלא שבע שבתות תמימות מאחד בשבת לאחד בשבת, [כאן שחל עצרת באחד בשבת]. **לא נצרכא לאסור שלפניו.** להכי קאמר דריש ירחא הוי יו״ט, לאסור כ״ט דאדר בתענית ובהספד, דאי משום מועד לא הוי אסור, דדברי תורה אין צריכין חיזוק.

מסורת הש״ס

ח) עירובין סד: סנהדרין כב: ע״ש], ב) עירובין סד: סנהדרין כב:, ג) סנהדרין שם [פג. שבועות לו:], ד) [ל״ל לא תשתו אתה ובניך ולא תמותו], ה) [כל זה ליתא בסנהדרין אלא מסיק שם קשיא ע״ש ומוקפות שם] [וגם רש״א מוחק כל זה וגרס דמחלי עבודה קשיא], ו) יומא עא: מו״ק ה. סנהדרין כב: פג. זבחים יח: כב:, ז) [כל אלו מוחק הרש״ל בסנהדרין כב:], ח) [מנחות סה. ע״ש גירסת הספרים בתוס׳ ד״ה מרים], ט) [מתיב על דינו שבאותן ימים נלחמו חכמים את הביתוסים רש״י שם במנחות], י) ר״ה יט., כ) [זבחות פה:], ל) [שם], מ) [ויקרא י], נ) גי׳ רש״י במנחות להתענאה, ס) [במדבר כח], ע) [שם], פ) [ויקרא כג], צ) [מיכה ז], ק) [במסקנא דגמ׳ זבחים יח. אלעזרין ולהבדיל בין הקודש לדרשא אחריתא ושמיני יין דמחלי עבודה ילוף הכם מג״ש דמוקם מוקם מממוסר כגבדים וקל״ק], ר) [וכ״ה בגמרא ממנחות סה. להדיא],

תורה אור השלם

1. יַיִן וְשֵׁכָר אַל תֵּשְׁתְּ אַתָּה וּבְנֶיךָ אִתָּךְ בְּבֹאֲכֶם אֶל אֹהֶל מוֹעֵד וְלֹא תָמֻתוּ חֻקַּת עוֹלָם לְדֹרֹתֵיכֶם:
ויקרא י ט

2. וְרֹאשָׁם לֹא יְגַלֵּחוּ וּפֶרַע לֹא יְשַׁלֵּחוּ כְּסֹם יְכַסֵּמוּ אֶת רָאשֵׁיהֶם: וְיַיִן לֹא יִשְׁתּוּ כָּל כֹּהֵן בְּבוֹאָם אֶל הֶחָצֵר הַפְּנִימִית:
יחזקאל מד כ-כא

3. כֹּה אָמַר אֲדֹנָי אֱלֹהִים כָּל בֶּן נֵכָר עֲרַל לֵב וְעֲרַל בָּשָׂר לֹא יָבוֹא אֶל מִקְדָּשִׁי לְכָל בֶּן נֵכָר אֲשֶׁר בְּתוֹךְ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל:
יחזקאל מד ט

הגהות הב״ח

(א) רש״י ד״ה דרב חסדא בזבחים פרק שני דקא בעי התם: (ב) ד״ה מרים ירחא כו׳ ל״ל אחר ד״ה דלא להתענאה כו׳: (ג) ד״ה איתוקם תמידא כו׳ וד״ה מרים ירחא כו׳ וד״ה מתמניא כו׳ עד על כרחן וחזרו בהן הד״ל ואח״כ מה״ד ה״ג איתוקם תמידא וכו׳ אלא לאסור יום שלפניו: (ד) ד״ה ודלא מקש כו׳ וכו׳ ר״ח אב כדאיתא בהאי מסכתא: (ה) תוספות ד״ה פרועי כו׳ פי׳ דבר תורה דלא כתיב: (ו) ד״ה דבר כו׳ כשהן בעלי מומין:

גליון הש״ם

גמרא ואתא יחזקאל **ואסמכה אקרא.** עיין יומא דף לה ע״ב ובכל״ש שם ד״ה מיתיבי:

רבינו גרשום

מכלל דרבנן אסרי. בזמן הזה ביין, ונימא דפרוע ראש בזמן הזה נמי אסור. תריץ מ״ט אסרי רבנן בזמה״ז מהרה יבנה ביהמ״ק וכו׳, אבל פרוע ראש לא אסרי. כש״כ ששינה משכרתו. ולהכי אסרי בשתויי יין דאי אפשר בתקנה, אבל פרוע ראש דאפשר בתקנה לא אסרי. **רב אשי אמר.** להכי

לאסור אם שלפניו. להכי נקט מריש ירחא דניסן לאסור את יום שלפני ר"ח בתענית כדתניא בסמוך לפניהן אסורין דאי משום ר"ח לא היה נאסר כדמפרש דדברי תורה אין לריכין חיזוק: **כמאן כו' יוסי.** דמתני' דאמר אף לאחריו בתמיהה ושבקת רבנן אי הכי דאליבא דר' יוסי מוקמת לה למגילת תענית כ"ט באדר נמי דקתרלת לעיל דאדהכי נקט ריש ירחא דניסן דהיינו יום שלשים דאדר הסמוך לניסן לעולם חסר מכ"ט יום הוא משום דקא בעי למיסר יום כ"ט תיפוק ליה דבלאו הכי הוי אסור יום כ"ט דה"ל יום דבתר כ"ח שהוא י"ט כו' ואסור יום שלאחריו כו' יוסי ואמאי נקט ריש ירחא לאסור את שלפניו: **דלא יעידון.** שלא יהו לריכין לבטל מתלמוד תורה שנצר עליהן שלא יעסקו בתורה: **הפגינו.** נעקו. כך מתרגמינן בתהלים כל לשון שועה ועקה לשון פגיעה: **אי שמים** גרסינן. אהה ה'. להקב"ה היו נועקים על אותם שנזרו עליהם גזרות קשות והיו אומרים להם לפני הקב"ה וכי לא אחיכם וכו': **לא נצרכה אלא לחדש מעובר.** בשנה מעוברת שיש בה שני (ג) אדר והאחד חסר [ד] דהשתא כי הוה אדר שני מלא הוה יום שלשים לפני ר"ח ניסן. א"נ דעבורה לאדר כגון שלא נראה החדש יום ל' דמשום יו"ט דכ"ח לא מיתסר אלא כ"ט: (ד) **רבא אמר אפילו תימא חדש חסר.** ואהכי נקט ריש ירחא דאי הוה איכא ליום כ"ט משום בתר כ"ח לא הוה אסר ליה אלא בתענית לחודיה: **דכל שלאחריו כו'.** כלומר כל שאסור משום אחר י"ט בתענית הוא דאסור הא בהספד מותר. ואהכי נקט מריש ירחא דלהוי אלא כ"ט דנקט מוטל בין שני ימים משום דאי מיתסר משום דלפני יו"ט אימור לא איתסר בהספד דהאי דנקט כל שלאחריו כו' לאו משום דלפניו נמי אסור בהספד אלא מידי דפריך דליתסר יום כ"ט משום בתר כ"ח הוא דמיהדר ליה כל שלאחריו כו': **ניחא מתענה** (ה) **ותמניא גופיה.** י"ט הוא דהא הוה ליה מהנך ימים טובים דאיתוקם בהו תמידא דלכתיב ביה מריש ירחא עד תמניא: **ה"ג דאי איקלע מילתא ובטליה לשבעה תמניא גופיה אסור דהוה ליה יומא** (ו) **דאיתותב חגא דשבועיא.** דאי איקלע מילתא שאם נגזר גזירה ולריכין להתענות תוך אלו ימים טובים דתמיד ובטלו אותן להתענות בכולן שאין לבטלה לגמרי: **אכפי יומא תמניא אסור משום חגא דשבועיא.** ואי קשיא אכתי ליתא תעניה ואפילו אם אירע מילתא דבטלי אכתי הוא אסור תמניא גופיה משום קמא יומא דחג שבועיא דהוה יום שלפניו לאו פירכא הוא דהא יו"ט גופיה בטיל ואנא ליקום וליגזור קמיה יומא דאיתותב חגא דשבועיא. וכה"ג מתרץ לקמן (ה) ביום טוריינום: **כ"ע נמי.** דתרלת לה לעיל לא נלרכה כו' להכי נקט בריש ירחא דאי איקלע כו': **ברבי יוסי.** דאמר בין לפניו בין לאחריו אסור: **בר"מ.** סתם מתניתין דקתני לאחריו מותר: **מה ר"ל בהון בהון.** דלא להתענאה בהון ומקלתהון כולי האי: **גאלי.** שם מכס: ה"ג **כי אמר רבי יוחנן הלכה אחדא להתענאה.** דימים הכתובים במגילת תענית דלא להתענאה לפניהן אסורים ולאחריו מותרין כו' יוסי ולא כר"מ דאמר אף לפניהם מותר אבל אחדא למספד אין הלכה כרבי יוסי [דאמר] לפניו ולאחריו אסור אלא כר"מ דאמר לפניו אסור ולאחריו מותר: **ומי א"ר יוחנן הכי.** דלפניו מיהא אסור כרבי יוסי: **מקדימין.** שקלאו קודש זמנה: **אלא לאסור יום שלפניו ה"ג לא נצרכה אלא לאסור יום שלאחריו כמאן כרבי יוסי דאמר בין לפניו בין לאחריו אסור אי הכי בעשרים ותשעה נמי מאי איריא דהוי יומא דמקמי יומא דמיתוקם תמידא תיפוק ליה דה"ל יומא דבתר עשרין ותמניא ביה דתניא** [ה] **בעשרים ותמני' ביה אתת בשורתא טבתא ליהודאי דלא יעידון מן אורייתא** [ו] **שפעם אחת נגזרה גזירה על ישראל שלא יעסקו בתורה ושלא ימולו את בניהם ושיחללו שבתות מה עשה יהודה בן שמוע וחביריו הלכו ונטלו עצה ממטרוניתא אחת שכל גדולי רומי מצויין אצלה אמרה להם עמדו והפגינו בלילה הלכו והפגינו בלילה אמרו אי שמים לא אחים אנחנו לא בני אב אחד אנחנו לא בני אם אחת אנחנו מה נשתנינו מכל אומה ולשון שאתם גוזרין עלינו גזירות רעות ובטלום ואותו היום עשאוהו יו"ט אמר אביי לא נצרכה אלא לחדש מעובר רב אשי אמר אפילו תימא לחדש חסר** [ז] **כל שלאחריו בתענית אסור בהספד מותר וזה הואיל ומוטל בין שני ימים טובים עשאוהו כיו"ט עצמו ואפילו בהספד נמי אסור אמר מר מתמניא ביה ועד סוף מועדא איתותב חגא דשבועיא דלא למיספד למה לי למימר מתמניא ביה לימא מתשעה ביה ותמניא גופיה אסור דה"ל יומא דאיתותב ביה תמידא כיון דאילו מקלע** (ליה) **מילתא ובטליניה לשבעה תמניא גופיה אסור דה"ל יומא קמא דאיתותב ביה חגא דשבועיא השתא דאתית להכי עשרים ותשעה נמי כיון דאילו מיקלע מילתא ובטליניה לעשרים ותמניא עשרין ותשעה גופיה אסור דה"ל יומא דמקמי יומא דאיתותב תמידא איתמר ר' חייא בר אסי אמר רב הלכה כר' יוסי ושמואל אמר הלכה כר' מאיר ומי אמר שמואל הכי והתניא רשב"ג אומר ומה תלמוד לומר בהון בהון שתי פעמים לומר לך שהן אסורין לפניהן ולאחריהן מותרין ואמר שמואל הלכה כרבן שמעון בן גמליאל מעיקרא סבר כיון דליכא תנא דמיקל כרבי מאיר אמר הלכה כרבי מאיר כיון דשמעיה לרבן שמעון** (ג) **דמיקל טפי אמר הלכה כרבן שמעון בן גמליאל וכן אמר באלי אמר רבי חייא בר אבא א"ר יוחנן הלכה כרבי יוסי א"ל רבי חייא לבאלי אסברא לך** [ח] **כי אמר ר' יוחנן הלכה כרבי יוסי אדלא להתענאה ומי אמר רבי יוחנן הכי והאמר** [ג] **ר' יוחנן הלכה כסתם משנה ותנן** [ד] **א אע"פ שאמרו מקדימין** [א] **ולא מאחרין מותרין**

הלכו והפגינו. הפיגו לשון נהי ונעקה. **אי שמים** גרסינן פירוש שמים להקב"ה היו נועקין למה יאמרו הגויים איה אלהיכם ולהם אמרו וכי לאו אחיכם אנחנו וכו': **לא נצרכה אלא לחדש מעובר.** פירוש דעבורה לאדר שלא נראה הלבנה עד יום ל' והוי ר"ח ניסן יום ל"א פירוש א"כ כ"ט לא מלינו לאוסרו [ה]משום יום שלפני ר"ח ניסן דיום ל' מפסיק בינתים משום הכי איצטריך לאוסרו משום יום שלאחר עשרים ותמניא: **דאילו אי איקלע וכו'.** שוס גזרה מריש ירחא וכו' תמניא גופיה אסור דה"ל וכו' והקשה הקונטרס אכתי ליתא תעשה ואפילו אי מיקלע שוס גזרה ובטלינא ל' ימים וכו' אכתי אסור תמניא גופיה משום דהוי יומא דמקמי יומא דאיתותב חגא דשבועיא ותירץ הקונטרס הא לאו פירכא דהא מיו"ט גופיה דתמיד מבטלינן ליה ואנא ניקום ונגזור משום קמי יומא דאיתותב חגא דשבועיא [ח] וכי האי מתרלינן לקמן ביום טוריינום: **רב אמר הלכה כר' יוסי דאמר לפניו אסור אבל לאחריו מותר.** ומ"ת כיון דאמר הלכה כר' יוסי היאך אנו מתענין לפני הפורים דאי משום דבטלה מגילת תענית מ"מ אחנוכה ואפורים לא בטלו וי"ל דהא דאמר חנוכה ופורים לא בטלו ר"ל דהיינו שלהם לעשותן י"ט ולא להתענאה בהון אבל בדיעם לפניהם בטלו עוד י"ל [ט] דכיון דיום שלפני הפורים שנתבטל מיו"ט דידהו שהיו רגילין לעשות בהן ונתבטלו יו"ט שלהם ה"נ יש לנו לומר שיבטלו משום טעם לפני הפורים דה"נ אמרינן בסמוך גבי יום שלפני נקנור וכו' וכן גבי יו"ט טוריינום דכיון דבטלו מיום [י] שלהם לא יאסרו משום יו"ט הבא אחריהם דאסורים משום יום שלפניהם כמו כן ה"נ דכיון דיום שלפני הפורים נתבטל משום עצמו ומותר להתענות לא יאסר משום יום שלפני הפורים:

הלכה

לה א מיי' פ"ג מהלכות מגילה הלכה יג:

מוסף רש"י

בעשרים ותמניא ביה. באדר קאי במגילת תענית (ר"ה יט.). דלא יעידון מן אורייתא. שלא יצטרכו לנתק עצמן מן התורה (שם). והפגינו. לעקו בשוקים ובמלוכות כדי שישמעו הסריס וילמדו עליהם (שם). אי שמים. כלומר למען הקב"ה (שם). הלכה כסתם משנה. רבי הוא קילד המשנה וכשבאה דבריו מכס ויאמרו בעינינו שנתן סתם ולא הזכיר שם אומרו עליהן כדי שלא יהו שניהן מפי יחיד ונלאין כאילו נשנו מפי המרובים ויעשו כמותן (ביצה ב:).

רבינו חננאל

ושנינן, לאסור שלאחריו, כר' יוסי דאמר ימים הללו בין לפניהם בין לאחריהם אסורין. אי הכי, רישא דתני מריש ירחא דניסן, ואוקימנא דלא תנא ראש חדש אלא לאסור יום כ"ט באדר, למה לי, תיפוק דהוה ליה יום שלאחר כ"ח באדר, ועשאוהו יום טוב משום (דכי) [דבר] בטל שמדא ואתא בשורתא טבא ליהודאי דלא יעידון מן אורייתא. ושני אביי, לא נצרכה זו וזו אלא אם יזדמן להתעבר יהיה יום כ"ט אסור בו משום שהוא יום אחר כ"ח בו, ויום ל' נמי יהיה אסור משום שהוא יום דמיקמי יומא דאיתוקם ביה תמידא. ואקשינן נמי, למה לי למימר מתמניא בניסן הימים טובים דקבעו דאיתותב חגא דשבועיא, תיפוק ליה דהוה ליה מן הימים טובים דאיתוקם בהו תמידא. ושנינן לא צריכא אלא דאי הדרי ביה רבנן ובטלי להני יומי דקבעו משום דאיתוקם תמידא, לא בטלי מנייהו אלא ז' יומי, ויום ח' אסור מכלל יומא דאיתותב בהו חגא דשבועייא. **השתא דאתית להכי כ"ט נמי דאי מיקלעא (כלל) [כול'] איתוקם תמידא ואיתותב חגא דשבועיא.** מפורש במנחות בפרק רבי ישמעאל אומר, עומר היכ כול' איתוקם תמידא שהיו הצדוקים אומרים יחיד מתנדב ומביא תמיד, דהוו דרשי אם הכבש תעשה לשון יחיד, ואהדרו להו רבנן את קרבני לחמי [תשמרו] שיהיו באין מחרומת הלשכה, ודחו דבריהם, ונתקיימו דברי רבותינו שלא יהיה תמיד בא אלא משל צבור. וכן הוו חולקים ואמרין אין עצרת חלה אלא לאחר שבת, ואהדרו להו רבנן ונדחו, ואהדרו להו רבנן לרשונו שיהיו (ה)סופרים נ' יום ממחרת יום טוב של פסח. ולפי שנדחו דברי צדוקים ונתקיימו דברי חכמים, עשאום אותם הימים טובים כימי גאולה מידי צורריהם. **רב אמר הלכה כר' יוסי.** דאמר כל הכתוב במגלת תענית די לא למיספד, בין לפניהם בין לאחריהם אסור [דר' יוסי אומר הואיל וקל כ"כ, ר' יוסי מחמיר מכ"מ, אע"פ שקל כ"כ, לפניו אסור. ת"ר אלין יומיא דלא להתענאה. כלומר כל ימים טובים הכתובים במג"ת אסורין בתענית, אבל יש בהן שאין אסורין בהספד, בתענית אבל בהספד מותרין, בין לפניו בין לאחריו [מותרין] הואיל וקל כ"כ, ר' יוסי מחמיר מכ"מ, אע"פ שקל כ"כ, לפניו אסור. ת"ר אלין יומיא דלא להתענאה. כלומר כל ימים טובים הכתובים במג"ת אסורין בתענית, אבל יש בהן שאין אסורין בהספד, ומקצתהון די לא למספד בהון, יש מהן שחמורין הרבה בהספד אסורין. עכשיו נחזור ונפרש ההלכה כסדרה. מתמניא ביה עד סוף מועדיא איתותב ביה חגא דשבועיא. למה לי למימר מתמניא ביה לימא מט' ביה ותמניא גופיה אסור. דהא אמרינן לעיל מריש ירחא עד תמניא ביה איתוקם תמידא. תריץ, להכי אצטריך למימר מתמניא, דאי מקלע מילתא לההוא יו"ט דתמידא, דלא ניבטיל אלא שבעה, אבל תמניא אסור משום דאיתותב ביה חגא דשבועיא. **השתא דאתת להכי.** דתרצת משום דאי איקלע מילתא ובטיל ליה, **עשרין ותשעה נמי.** דפרכת למה לי' למימר מריש ירחא דניסן משום לאסור כ"ט באדר, דאי איקלע מילתא ובטליניה לכ"ח כו'. **אמר רב הלכה כר' יוסי.** דאמר דאי לא למספד בין לפניו ובין לאחריו אסור. **ושמואל אמר הלכה כר"מ.** ת"ק דר' יוסי, דסתם מתני' ר"מ, וקאמר לפניו אסור לאחריו מותר. **מי אמר שמואל הכי.** דאמר לפניו אסור. **מעיקרא.** דשמעיה לר"מ דמיקל יותר מר' יוסי, דר"מ אינו אוסר אלא לפניו ור' יוסי אוסר בין לפניו בין לאחריו. **אדלא להתענאה.** דקאמר ר' יוסי לפניו אסור לאחריו מותר, ולא אדי לא למספד דקאמר אסור בין מלפניו בין לאחריו.

ה) ר"ה יט., ב) עי' תוס' מנחות סה. ד"ה אלין יומא, ג) [שבת מו. וש"נ], ד) מגילה ה., ה) [ע"ב],

הגהות הב"ח

(ה) גמ' דלא יעידון מן אוריתא דלא למספד שפשט אחת כו' ואמרו אי שמים לא אחיכם אמנתו: (ב) שם כיון דשמעיה לרבן שמעון בן גמליאל דמיקל: (ג) רש"י ד"ה לא נצרכה כו' שני אדרים והראשון חסר והשני מלא דהשתא כי הוה: (ד) ד"ה רבא אמר כו' הד"ל עם ד"ה דכל שלאחריו וכו' לא מוטל בין שני ימים והא דלא קאמר דאסור בהספד משום דהוי יום שלפניו משום דאי מיתסר כו' והאי דנקט כל שלאחריו: (ה) ד"ה ניחא מתעשה ביה ותמניא: (ו) ד"ה ה"ג דאי כו' דהוה ליה יומא קמא דאיתותב ביה חגא כל"ל והל"ל עם ד"ה אכתי וכו' ואנא ליקום וליגזור משום קמיה יומא: (ז) ד"ה הלכה כר"ש ב"ג דמדרבנן: (ח) תוס' ד"ה דאילו כו' וכה"ג נמי מתרלינן: (ט) ד"ה רב כו' ועוד י"ל דכיון דימים שלפני הפורים נתבטלו: (י) בא"ד דכיון דבטלו מיום טוב שלהם כו' הבא אחריהם דלהוי אסורים משום:

גליון הש"ם

גמ' כי אמר רבי יוחנן הלכה כר' יוסי אדלא להתענאה. וכעין זה פסחים יג ע"א ד"מ מנחות לב ע"א: **רש"י** ד"ה לא נצרכה וכו' **דהשתא** כי הוה אדר שני. עי' מג"א סי' תקסח ס"ק כ: **תוס'** ד"ה לא נצרכה. משום יום שלפני ר"ח ניסן. הלשון מגומגם דהא עיקר מה שאנו דנין דהולכינו משום יום ל' דאיו שלאחריו דיום כ"ח:

הגהות הגר"א

[א] גמ' (ולא מאחרין) תא"מ:

רבינו גרשום

כמאן כר' יוסי דאמר די לא למספד בין לפניו בין לאחריו אסור. בהספד, דאי דרבנן הא אמרו לאחריו מותר. אי הכי. כיון דמוקמת ליה כר' יוסי, עשרין ותשעה באדר נמי, מאי אייריא דהוה יומא מקמי דאיתותב תמידא, דקאמר [ד]להכי אמר מריש ירחא דניסן לאסור כ"ט באדר שלפניו, תיפוק ליה דלהכי הוה אסור דהוה ליה יומא דבתר כ"ח, דהוי יו"ט דאסור למספד, והוי כ"ט אסור, דהא אמר ר' יוסי בין לאחריו אסור. עדיין פריכנא למה לי למימר מריש ירחא דניסן לימא מתרי דניסן. **והפגינו בלילה.** כדי שישמע קולם. **אמר אביי.** להכי קאמר מריש ירחא לאסור שלפניו, לחדש מעובר דהוי ל"א, ב) (כ"ח) [ר"ח] קאסר ל' שלפניו, דאילו משום כ"ח לא הוי אסור אלא כ"ט. ה"ג, **רב אשי אמר אפי' תימא בחדש חסר.** ודפרכת כיון דמוקים לה כר' יוסי למה לי למימר מריש ירחא דניסן משום כ"ט כדי לאסור [לכ"ט] לאדר שלפניו, תיפוק ליה דהוי יומא דבתר כ"ח, תריץ כל שלאחריו בתענית אסור בהספד מותר, כלומר, האי דאמר ר' יוסי בין לפניו בין לאחריו אסור, לא אמר לאחריו אסור אלא להתענאה, אבל בהספד מותר, ולהכי איצטריך מריש ירחא דניסן כדי שיהא כ"ט מוטל בין שני ימים טובים, בין כ"ח (לכ"ח) [לר"ח], דליהוי כיו"ט עצמו דאסור אפי' בהספד וכ"ש בתענית. **נפרש** מתניתין שלא פי' לעיל, כך הורה המורה, כל הכתוב במגלת תענית דלא למספד, כלומר, אותם ימים טובים הכתובים במג"ת (שמותרין) [שחמורין] כל כך דאסור להו למספד וכ"ש להתענאה, לפניו אסור ג) בהספד ובתענית, הואיל וחמור הרבה שביו"ט עצמו אסור אפי' בהספד, לאחריו מותר בהספד ובתענית. ר' יוסי אומר הואיל וחמור [כל] כך שאסור אפי' בהספד, נחמיר נמי שבין לפניו ובין לאחריו אסור בין בהספד בין בתענית. ודלא להתענאה, כלומר ואותן ימים טובים דמג"ת שאינו חמור כל כך, שאינן אסורין אלא בתענית אבל בהספד מותרין, בין לפניו בין לאחריו [מותרין] הואיל וקל כ"כ, ר' יוסי מחמיר מכ"מ, אע"פ שקל כ"כ, לפניו אסור. ת"ר אלין יומיא דלא להתענאה. כלומר כל ימים טובים הכתובים במג"ת אסורין בתענית, אבל יש בהן שאין אסורין בהספד, ומקצתהון די לא למספד בהון, יש מהן שחמורין הרבה בהספד אסורין. עכשיו נחזור ונפרש ההלכה כסדרה. מתמניא ביה עד סוף מועדיא איתותב ביה חגא דשבועיא. למה לי למימר מתמניא ביה לימא מט' ביה ותמניא גופיה אסור. דהא אמרינן לעיל מריש ירחא עד תמניא ביה איתוקם תמידא. תריץ, להכי אצטריך למימר מתמניא, דאי מקלע מילתא לההוא יו"ט דתמידא, דלא ניבטיל אלא שבעה, אבל תמניא אסור משום דאיתותב ביה חגא דשבועיא. **השתא דאתת להכי.** דתרצת משום דאי איקלע מילתא ובטיל ליה, **עשרין ותשעה נמי.** דפרכת למה לי' למימר מריש ירחא דניסן משום לאסור כ"ט באדר, דאי איקלע מילתא ובטליניה לכ"ח כו'. **אמר רב הלכה כר' יוסי.** דאמר דאי לא למספד בין לפניו ובין לאחריו אסור. **ושמואל אמר הלכה כר"מ.** ת"ק דר' יוסי, דסתם מתני' ר"מ, וקאמר לפניו אסור לאחריו מותר. **מי אמר שמואל הכי.** דאמר לפניו אסור. **מעיקרא.** דשמעיה לר"מ דמיקל יותר מר' יוסי,

---

ה) נראה דל"ל דהוי ל' יום דנאסר ל' שלפניו וכו'. ב) הנכר ל"ע דהכי בהדיא אמר הש"ס דעל דכל שלפניו לא נאמרינו אינו אסור רק בתענית.

הלכה מתענה ומשלים. פי׳ הא דקפסק הלכה מתענה ומשליש אר״ח קאי דאי אחנוכה ואפורים אינו יכול להתענות ליום משתה ושמחה כתיב:

הדרך עלך סדר תעניות קמא

מתריעין עליהם מיד ומתענין כמו כן. ואפילו בראשונות שאומר האחרונות נוהגין בו ואם תאמר [1] הא דמתריעין משמע דמתריעין ומתענין אמאי צריך לפרש במתני׳ בסמוך אותה העיר מתענה ומתרעת כיון דסתם מתריעות משמע תרוייהו ויש לומר משום דבעי לאפלוגי ר׳ עקיבא בסיפא דקאמר מתריעות ולא מתענות: לא

מותרין בהספד ותענית אימת אילימא בני חמיסר וקא קרו ליה בארביסר ומי שרי והכתיב במגילת תענית [2] יום ארבעה עשר בו ויום חמשה עשר בו יומי פוריא אינון דלא למיספד בהון ואמר רבא [3] א לא נצרכא אלא לאסור את של זה בזה ואת של זה בזה ואלא בני ארביסר וקא קרי ליה בתליסר יום ניקנור הוא ואלא בני ארביסר וקא קרי ליה בתריסר יום טוריינוס הוא אלא לאו דקא קרו ליה בחדיסר וקתני מותר בהספד ובתענית לא בני ארבעה עשר וקא קרו ליה בתריסר ודקאמרת יום טריינוס הוא יום טריינוס גופיה בטולי בטלוהו הואיל ונהרגו בו [4] שמעיה ואחיה אחיו כי הא דרב נחמן גזר תעניתא בתריסר אמרו ליה רבנן יום טוריינוס הוא אמר להו יום טוריינוס [א] גופיה בטולי בטלוהו הואיל ונהרגו בו שמעיה ואחיה אחיו ותיפוק ליה דהוה ליה יום שלפני ניקנור אמר רב אשי השתא איהו גופיה בטלוהו משום יום ניקנור ניקום ונגזר מאי ניקנור ומאי טוריינוס דתניא ניקנור אחד מאפרכי יוונים היה ובכל יום ויום היה מניף ידו על יהודה וירושלים ואומר אימתי תפול בידי וארמסנה וכשגברה מלכות בית חשמונאי ונצחום קצצו בהונות ידיו ורגליו ותלאום בשערי ירושלים ואמרו פה שהיה מדבר בגאוה וידים שהיו מניפות על ירושלים תעשה בהם נקמה מאי [5] טוריינוס אמרו כשבקש טוריינוס להרוג את לוילנוס ופפוס אחיו בלודקיא אמר להם אם מעמו של חנניה מישאל ועזריה אתם יבא אלהיכם ויציל אתכם מידי כדרך שהציל את חנניה מישאל ועזריה מיד נבוכדנצר אמרו לו חנניה מישאל ועזריה צדיקים גמורין היו וראויין היו ליעשות להם נס ונבוכדנצר מלך הגון היה וראוי ליעשות נס על ידו ואותו רשע הדיוט הוא ואינו ראוי ליעשות נס על ידו ואנו נתחייבנו למקום ואם אין אתה הורגנו הרבה הורגים יש לו למקום והרבה דובין וארויות יש לו למקום בעולמו שפוגעין בנו והורגין אותנו אלא לא מסרנו הקדוש ברוך הוא בידך אלא שעתיד ליפרע דמינו מידך אעפ״כ הרגן מיד אמרו לא זזו משם עד שבאו דיופלי מרומי ופצעו את מוחו בגיזרין: אין גוזרין תענית על הצבור בתחלה בחמישי כו׳ אין גוזרין תענית בראשי חדשים כו׳: וכמה הויא התחלה [6] רב אחא אמר שלש רבי אסי אמר [2] אחת אמר [1] רב יהודה אמר רב זו דברי רבי מאיר שאמר משום רבן (שמעון בן) גמליאל אבל חכמים אומרים [3] מתענה ומשלים [1] דרש מר זוטרא משמיה דרב הונא הלכה מתענה ומשלים:

הדרן עלך סדר תעניות ביצד

סדר [ד] תעניות אלו [6] האמור ברביעה ראשונה אבל צמחים ששנו מתריעין עליהן מיד וכן שפסקו גשמים בין גשם לגשם ארבעים יום מתריעין עליהן [6] מפני שהיא מכת בצורת ירדו לצמחין אבל לא ירדו לאילן לאילן ולא לצמחין לזה ולזה אבל לא לבורות לשיחין ולמערות מתריעין עליהן מיד וכן עיר שלא ירדו עליה גשמים דכתיב [1] והמטרתי על עיר אחת ועל עיר אחת לא אמטיר חלקה אחת תמטר וגו׳ אותה

מותרין בהספד ובתענית. בני ט״ו [ב] קריאת מגילה דכרכין קודם זמנה כדמפרש התם [ג] בי״א בי״ג בי״ד בט״ו שהכפרים מקדימין ליום הכניסה מותרין אותן ימים שקראוה קודם זמנה בהספד ותענית: **בני חמיסר.** דהיינו כרכים המוקפין חומה מימות יהושע בן נון וקא קרי בארביסר כגון שהלך לכפר [ד] וקרא עמהן דפרוז בן יומו נקרא פרוז כדאמרינן במגילה (דף יט.): **מי שרי.** י״ד שאילו לבני ט״ו בהספד ותענית: **ואמר רבא לא נצרכא.** לכתוב במגילת תענית לגזור ההספד ותענית לבני י״ד בי״ד ולבני ט״ו בט״ו דהא קרא כתיב בהדיא להיות עושים את ימי הפוריס [ה] האלה וגו׳: **אלא לאסור את של זה בזה.** כגון בני ט״ו (דקרו) בי״ד ובני י״ד בט״ו: **בני ארביסר.** היינו כפרים ועיירות: **וקא קרי בי״ג.** כגון שחל י״ד בג׳ בשבת ומקדימין ליום הכניסה: **יום ניקנור הוא.** לקמן מפרש. ואסור בהספד ותענית: **אלא בני י״ד וקרו בי״ב.** שחל י״ד ברביעי בשבת והקדימו ליום הכניסה דהיינו י״ב: **טוריינוס.** בסמוך מפרשה: **בחדיסר.** שחל להיות י״ד באחד בשבת וכפרים מקדימין ליום הכניסה דהוו י״א ושמע מינה דאע״ג שהוא יום שלפני טוריינוס שרי בהספד ותענית: **שמעיה ואחיה.** חסידים היו ולא פירש מי הם דאותו שאכלו האריה עדיו [מ] היה ולא שמעיה [ו]: **איפרלי.** דוכוס: **לוליינוס ופפוס אחיו.** לדיקים גמורים היו: **בלודקי.** היא לוד והיינו דאמרינן בכל דוכתא (ב״ב דף י:) [ז] הרוגי לוד אין כל בריה יכולה לעמוד במחיצתן בגן עדן. וי״ש אומרין שנהרגו על בתו של מלך שנמלאת הרוגה ואמרו היהודים הרגוה וגזרו גזרה על שונאיהן של ישראל ועמדו אלו ופדו את ישראל ואמרו אנו הרגנוה והרג המלך לאלו בלבד: **אם מעמו כו׳: נתחייבנו הריגה.** על חטא חייבי מיתות בית דין: **דיופלין.** שני סריס. וכן מטרופולין של מלכים [ח] לשון סריס: **בגזירין.** מקלות כמו גזירי עליס: [ג] **שלש.** תעניות שני וחמישי ושני: **וכמה הויא התחלה.** שאינו מפסיק לאחר מכאן: רבי אחא ורבי יוסי [ד] אמוראי היינו דלאו אורחא דתנאי לאשמעויי בגמרא כי האי גוונא: **זו דברי ר״מ.** ואדברי ר״מ דמתני׳ קאי דקתני אין משלימין: **מתענה ומשליש.** עד חציכה:

הדרן עלך סדר תעניות קמא

סדר תעניות אלו. האמור בפ׳ ראשון (דף י.) שבתחילה יחידים מתענין [ט] סדר תעניות ואחר כך לבור הולכין ומתענין עד י״ג אם לא נענו: **ברביעה ראשונה.** אם עבר זמן רביעה ראשונה של יורה ולא ירדו גשמים מתענין והולכין כסדר הזה: **אבל צמחים ששנו.** שנשתנו ממנהגן תחת חטה יצא חוט תחת שעורה בשאה [י] שלא היו חטים בשבולים או שיעור אחר מתריעין עליהן מיד אפילו בראשונות שכל חומר האחרונות נוהג בהן: **אין גשם לגשם.** אין רביעה ראשונה לשניה סימן בצורת היא: **ירדו לצמחים אבל לא לאילן.** מפרש בגמ׳ [יא]: **לבורות שיחין ומערות.** [יב] בבצה בתרא מפרש מאי בור ומאי שיח ומאי מערה וכולן בית כניסות מי גשמים לשתיה: **אלא ירדו עליה גשמים דכתיב והמטרתי על עיר אחת ועל עיר אחת לא אמטיר וגו׳.** כגון שהמטיר בעיר זו ובחבירתה לא המטיר דקללה היא:

ה״ג

מסורת הש״ס

לו א מיי׳ פ״ב מהלכות מגילה הלכה יג טור ש״ע ס״ח סי׳ תלו סעיף ג:

לז ב ג מיי׳ פ״ח מהל׳ תעניות הלכה ז סמג עשין ג טוש״ע ס״ח סי׳ תקנב סעיף ב:

א ד מיי׳ פ״ב מהלכות תעניות הלכה טז יז יח טוש״ע ס״ח סי׳ תקעה סעיף ח:

תורה אור השלם

1. וְגַם אָנֹכִי מָנַעְתִּי מִכֶּם אֶת הַגֶּשֶׁם בְּעוֹד שְׁלֹשָׁה חֳדָשִׁים לַקָּצִיר וְהִמְטַרְתִּי עַל עִיר אַחַת וְעַל עִיר אַחַת לֹא אַמְטִיר חֶלְקָה אַחַת תִּמָּטֵר וְחֶלְקָה אֲשֶׁר לֹא תִמָּטֵיר עָלֶיהָ תִּיבָשׁ: עמוס ד ז

מוסף רש״י

לא נצרכא. במגילת תענית, שהרי כבר כתובין במגילת אסתר שאסור בהספד ותענית (מגילה ה:). **דיופלי.** לשון יוונית דיו סיס, פלו לשון סריס (סוכה נא:) שני סריס (מגילה ו.).

רבינו חננאל

מותרין בהספד ובתענית בו ביום שקורין בו, וליכא לאוקומה להא מתני׳ בי״ד ובט״ו, דקיימא לן אע״פ שאין קורין בהן אסורין, דתניא בהדיא ארביסר וחמיסר פוריא אינון די לא למספד. בהון, ואמר רבא לא נצרכא אלא לאסור את זה בזה ואת של זה בזה, ואפילו מי שאינו יומו ואינו קורא בו אסור. בתליסר ותריסר נמי ליכא לאוקומה, דהא יום נקנור ויום טוריינוס אינון, וימים טובים נינהו. ליכא לאוקומה אלא כגון שהיה יום הכניסה בי״א וקורין בו ביום, ואע״פ שהוא יום לפני טוריינוס, מותר בהספד ובתענית, קשיא לר׳ יוחנן דאמר הלכתא כר׳ יוסי דאוסר לפניהם. ושנינן, יום טוריינוס בטולי בטלוה כו׳. ושאר השמועה פשוטה היא. **מתני׳** אין גוזרין תענית על הצבור בתחלה בחמישי כו׳. אין גוזרין תענית בראשי חדשים בחנוכה ובפורים ואם התחילו כו׳. כמה הויא בתחלה ר׳ אחא אמר ג׳ ר׳ יוסי אומר אחת. וקיימא לן כר׳ יוסי. (ואסיקנא אם התחילו כו׳). ט׳ **באב שחל להיות ערב שבת.** פי׳, הא דתנינן בסוף בכל מערבין ומשתתפין, ט׳ באב שחל להיות בערב שבת כו׳, קבלה בידינו כי פסח של אותה שנה היה ביום חמישי, ומילאו תמוז דההיא שתא וחל ראש חדש אב בחמישי, וחל ט׳ באב להיות בע״ש, וחיסרו אב, ואלול חל להיות ע״ש, וראש השנה בשבת. דבר ברור הוא שיש לסנהדרין לקבוע חסירין זה אחר זה כפי המסורת שבידם, וכפירוש שנו בענין עצרת, שניהן מלאין ה׳, חסרין (ר׳)[ז׳], והם ניסן ואייר [ח]. ור׳ עקיבא שגמע ביצה מגולגלת, מסוכן היה, משום שהיה חולה ואמרו לו הרופאים כי גמיעת ביצה מיד בלא מלח באחרית היום היא רפואתו, וכיון שראהו ר׳ יהודה נדמה לו דסבר המתענה בערב שבת אינו משלים [ט]. ט׳ **באב שחל להיות בערב שבת.** כגון דאקלע פסח דההיא שתא בחמישה בשבת וחל ט׳ באב בערב שבת ולפי שהיה תמוז מלא וחיסרו (עוד לחדש) [אב], וחל ראש השנה להיות בשבת. **ירושלמי:** אפי׳ יחיד שקבל על עצמו תענית מתענה ומשלים. **ירושלמי:** י״ח ברכות שבכל יום כנגד י״ח מזמורים שמראש תילים עד יענך, ולמה רגשו אינו מן המנין, דברכת המינים ביבנה תקונה. וכנגד י״ח פעמים שכתוב בתורה אברהם יצחק ויעקב, גם ויקרא בהם שמי ושם אבותי בכלל. וכנגד י״ח צוויים שכתוב בתורה בפרשת המשכן שני, מואהו אהליאב עד סוף הספר. ז׳ ברכות של שבת, כנגד ז׳ קולות שכתוב בהבו לה׳ בני אלים, וכנגד ז׳ אזכרות שכתוב במזמור שיר ליום השבת. ט׳ ברכות של ראש השנה, כנגד ט׳ אזכרות הכתובין בפרשת חנה, ובסוף כתיב ה׳ ידין אפסי ארץ. כ״ד ברכות של תענית צבור, כנגד כ״ד רנה תחנה תפלה שכתובים בפרשת שלמה. **ר׳ זירא** אמר יחיד בתענית צבור צריך להזכיר עננו ה׳ עננו כו׳, ואסיקנא איכן אמרה כלילי שבת וכיומו. וקיימא לן שליח צבור אומר בין גואל לרופא חולי, יחיד בשומע תפלה. **ר׳ אחא** אמר יחיד בט׳ באב צריך להזכיר מעין המאורע, והוא רחם ה׳ עלינו ועל ישראל עמך ועל ירושלים עירך ועל ציון משכן כבודך ועל היער האבלה ההרוסה כו׳, עד ואני אהיה לה נאם ה׳ לחומת אש סביב ולכבוד אהיה בתוכה. והיכן אומרה, הכי [אמרן] ר׳ ירמיה כל דבר שהוא להבא אומרו בעבודה לשעבר אומרו בהודאה, כדתנן ונותן הודאה לשעבר וצונע לעתיד לבוא. **כל הברכות כולן אחר חותמיהן ואינו אומר ברכה פסוק.** כלומר אינו מזכיר פסוק לבדו וחותם [בו] ברכה. ואילין דאמרי צהלי ורוני יושבת ציון וחותם בברכה, אין בו משום ברכת פסוק. **ר׳ זעירא** צם תת״ק תענית ולא חשש למגלת תענית. ר׳ יעקב בר (אחא) מפקיד לספרייא ג) אין אתת בך אנשי שאיל לכון אמרון ליה בכל מתענין חוץ משבתות וימים טובים וראשי חדשים וחולו של מועד וחנוכה ופורים. והלכתא אפילו יחיד שקיבל עליו תענית בערב שבת מתענה ומשלים. **הדרן עלך סדר תעניות**

הגהות הב״ח

(א) גמ׳ ומנו מתחייבנו הריגה למקום אם אין אתה הורגנו הרבה דובין למקום הרבה דובין ואריות: (ב) רש״י ד״ה מותרין וכו׳ בני ט״ו דכרכין ובני י״ד דכפרים ועיירות שקראו מגילה קודם זמנם כדמפרש התם מגילה נקראת בי״א בי״ב בי״ג בי״ד בט״ו לא פחות ולא יותר כרכין המוקפין חומה מימות יהושע בן נון קורין בט״ו כפרים ועיירות גדולות קורין בי״ד אלא שהכפרים מקדימין ליום הכניסה: (ג) ד״ה שלש כו׳ ל״ל אחר ד״ה וכמה כו׳: (ד) ד״ה רבי אחא ורבי יוסי אמוראי היינו. נ״ב לפי הגירסא שלפנינו דגרס רבי אסי לא היה צריך לפרש דבפיעות דאמוראי היינו: (ה) רש״י ד״ה סדר תעניות כו׳ שבתאלה יחידים מתענין ואחר כך לבור הולכין ומתענין עד י״ג תעניות אם לא נענו כל״ל ותיבות סדר תעניות נמחק: (ו) ד״ה אבל כו׳ מחת שעורה בשאה או שינוי אחר כו׳ כל״ל ותיבות שלא היו חטים בשבולים נמחק: (ז) תוס׳ ד״ה מתריעין כו׳ ולא״ת כיון דהא דמתריעין משמע:

הגהות הגר״א

[א] גמ׳ אמר להו יום טוריינוס (גופיה) מז״מ:

רבינו גרשום

מותרין בהספד ובתענית. באותן שמקדימין. לאסור את של זה בזה. (ו)[ה]קורין בט״ו אסור ב״י״ד בהספד ובתענית. יום ניקנור הוא. ואין מותרין בהספד ובתענית. אלא לאו בחדיסר. וקתני מותרין אע״ג דהוי יומא דמקמי יום טוריינוס, ומי אמר ר׳ יוחנן הלכה כר׳ יוסי דלפניו אסור. **לעולם בני ארביסר דקרו בתריסר.** ולהכי מותרין דלא הוי יומא טבא. תיפוק ליה. דתריסר הוי יומא דמקמיה יום ניקנור, ולא ליהוי מותר בהספד ובתענית. דיופלי. שלוחים. בגיזרין. קופין. וכן בת״ב שחל להיות בע״ש. אין משלימין. **וכמה הויא התחלה.** דקאמר אם התחילו אין מפסיקין. **רב אחא אמר שלש.** שאם היו ג׳ תעניות קודם ר״ח ורביעי בר״ח אין מפסיקין. זו דברי ר״ג. דאמר אם התחילו אין מפסיקין אבל אין משלימין.

הדרן עלך סדר תעניות

סדר תעניות האמור. כל אילו תעניות דאמרן לעיל דאין גוזרין לאלתר. **ברביעה ראשונה.** ולא ירדו גשמים. **אבל צמחים ששנו.** שנשתנה מראה שלהן, מתריעין עליהן מיד. קודם הרביעה.

ה) מגילה ה:, ו) [מגילה ה:], ז) [בערוך ערך הרג מפרש דשמעיה ואחיו הן המה הרוגי לוד המזכיר בספרים נ. וב״ב י: ע״ש], ד) [שמחות פ״חן], ה) ג׳ ר״ף רש״י ורא״ש ר׳ אחא כו׳ ר׳ יוסי כו׳ ועי׳ מ״מ מהל׳ תענית פ״א הלכה ז, ו) [עירובין מא.], ז) [סס מא:], ח) גי׳ הרא״ש האמוראים וכ״ה ברש״י שבר״ף וכר״ן, ט) מיר. כ״ה במשנה שבמשניות וכר״ף ורא״ש, י) [מגילה ב.], כ) [לעיל. רש״ש], ל) [בתפארת ט: אם שני חימים], מ) [סנהדרין פו:], נ) [עי׳ מהרש״ל], ס) [ופסחים נ.], ע) [מגילה ו.], פ) [לקמן יט:], צ) [ל״ל בב״ק נ:],

ק) מגילת אסתר עירובין דף מ״א ד״ה ביום בשם רבינו ע״ש היטב. ב) זה נכלל במ״ש למעלה ואולי ט״ס כאן. ג) בירושלמי לפנינו הגי׳ אין אתת אינתא מישאל נכון אמרון לה וכו׳ וע״ש במפרש.

ה"ג **אותה העיר מתענה ומתרעת וכל סביבותיה מתענות ולא מתריעות.** ולפיכך מתענות (ה) שאותה העיר שלא ירדו עליה גשמים תלך לקנות התבואה באותה העיר ויהיה בה רעב: **או מפולת.** שחומותיה והבתים נופלין ברוח: **מתריעים כל"מ.** אם (ו) ירלו באספמיא מתריעין בבבל בבבל מתריעין באספמיא כדקתני טעמא בסיפא מפני שהיא מכה מהלכת אם במקום אחד היא מתריעין עליה כל השומעין כדי שלא תבא עליהן: **שדפון.** בתבואות: **ירקון.** חולי: **חיה רעה.** משכלת בני אדם: **חרב.** חיילות ההולכין להרוג ולהשחית בכל מקום: **מלא תנור.** מפרש בגמ' (ז): **לעריסה.** בא"י: **באשקלון.** בארץ פלשתים: **ועל שאלו זאביס.** שהיא חיה רעה ומכה מהלכת היא: **שנראו.** ובאו בעיר: **מתריעין.** בענני: **המטורפים.** מלשון טרף אבנא (ברכות דף כח.) ומלשון בילה טרופה (עדיות פ"ב מ"ד) כו' כדמפרש בפרק שלמעלה (דף יד.): **שמעון התימני.** מתמנה היה: **שלא תבא.** ליפנא מעליא נקט: **מרוב גשמים.** לאו כגון שירדה על עיר אחת ועל עיר אחת לא ירדה אשם ודאי שתיהן לקללה כדאמר רב יהודה (לעיל ו:) תמטר (ח) מקום מטר שמקלקל תבואה אלא כבר ירדו וטורח הם לבני אדם אבל אינן מקלקלין תבואות. וטעמא מפרש בגמרא (ט) למה אין מתריעין: **תנורי פסחים.** שהם בחלרות ושל חרס הן ומטלטלין אותן שלא ימוקו בגשמים: **גשמי בורות.** שיפוא גשמים למלאות בורות: **ונדבות.** רצון ועין יפה: **אבן הטוען.** אבן טוען היתה בירושלים וכל מי שאבדה לו אבידה כו' בבבא מציעא (דף כח:): **לנדוש.** (ו) על כבוד הרב: **מתחטא.** פורפי"ש בלע"ז: **ישמח אביך ואמך ותגל יולדתך: גמ' רביעה ראשונה ושניה נשאול.** שאף על פי שלא ירדו גשמים לא בראשונה ולא בשניה לא היו מתענין אלא שואלין. וקשיין מתני' דקתני סדר תעניות אלו האמור ברביעה ראשונה ובריתא דברייתא **הכי קאמר כו'.** (ח) וכגון רביעה ראשונה שניה ושלישית דכולי יומא דמתריעין מיד דצריך להתפלל עליה (ט) שיחזיר ביופי כתקנן: **אבל יבשו.** לא צריך דמכאן ואילך לא יועיל והוה תפלת שוא אפילו יבשו כשהן חטין עדיין דקין אפילו הכי לא מתריעין: הכי גרסינן **פשיטא** (י) שנו תנן לא צריכא דאקון מהו דתימא כו': **דאקון.** שעלו בקנה שנתקנו מעט לאחר שנתייבשו: **מהו דתימא אקנתא מילתא היא.** דהואיל ונתקנו מעט אם יתפלל מועיל להם קא משמע לן רב נחמן דאקנתא לאו מילתא. ל"א אבל יבשו לא דממילא מוחרין: **לא צריכא דאקון.** שעלו בקנה מהו דתימא אקנתא מילתא היא דכיון שעלו בקנה ועדיין לא בשלו כל צרכן ודאי אי לא מתריעין תו לא גדלי קמשמע לן דלאו מילתא היא דאף על גב דאקון אכתי גדלי טפי: **נהרא אנהרא בצורתא.** בשאין תבואה בעיר אחת ויש בעיירות אחרות ואפשר להביא מזה לזה דרך נהר בספינה: בצורתא

לא צריכא דאקון. פי' לאחר שעלו בקנה נתייבשו מהו דתימא אקנתא מילתא היא פי' דהואיל ועלו בקנה ולא נתבשלו כל צורכם ליבעי התרעה קמ"ל דלאו מילתא היא: **נהרא אנהרא בצורתא.** פי' (כ) (הכי) בשאין תבואה בעיר ויש הרבה בשאר עיירות ויכולין להביא מזו לזו היינו מקרי בצורת ולא מקרי רעב (ג) ומאחר שיכולין להביא ע"י הנהר דליכא אלא טרחא זעירא ומהאי כלומר מדבר מועט כזה אין מתריעין מדינתא אמדינתא פירוש שצריך להוליא ממדינה למדינה אחרת ע"י חמורים וסוסים ואז מתריעין דאי אפשר להביא בשפע כ"כ כמו בספינות ל"א נהרא אנהרא כלומר אם יבש הנהר זה וצריך להסב נהר אחר לכאן אי נמי צריך להמתין עד שיגדל הנהר האחר ויבא בכאן זה בצורת ולא מתריעין מדינתא אמדינתא אם יבשו כל הנהרות שבזו העיר וצריכין להביא מים מעיר אחרת כפנא וקשה דבמתני' משמע דאבצורת (מ) מתענין דקתני מתריעין עליהן מפני שהיא מכת בצורת ויש לומר דמכת בצורת דמתני' הוי כמו דכפנא כאשר פירשתי שתחת חטה יצא חוח ומשום הכי מתריעין אע"ג דעדיין אינו רק בצורת הואיל וסופו רעב מתריעין אע"ג דאכתי לא הוו כפנא אבל לעולם אין מתריעין על מכת בצורת אי לא מצי לבא לידי רעב ולהכי קאמר הכא דנהרא אנהרא דלא הוי אלא כי בצורתא ולא מתריעין: נהירנא

א אותה העיר מתענה ומתרעת וכל סביבותיה מתענות ולא מתריעות רבי עקיבא אומר מתריעות ולא מתענות ב וכן עיר שיש בה דבר או מפולת אותה העיר מתענה ומתרעת וכל סביבותיה מתענות ולא מתריעות רבי עקיבא אומר מתריעות ולא מתענות ג איזהו דבר עיר המוציאה חמש מאות רגלי ויצאו ממנה ג' מתים בג' ימים זה אחר זה (ה) הרי זה דבר פחות מכאן אין זה דבר ד על אלו מתריעין בכל מקום על השדפון ועל הירקון ועל הארבה ועל החסיל ה ועל החיה רעה ועל החרב מתריעין עליה מפני שהיא מכה מהלכת מעשה שירדו זקנים מירושלים לעריהם ו וגזרו תענית על שנראה כמלא פי תנור שדפון באשקלון ועוד גזרו תענית על שאכלו זאבים שני תינוקות בעבר הירדן רבי יוסי אומר לא על שאכלו אלא על שנראו: (ו) ז על אלו מתריעין בשבת על עיר שהקיפוה נכרים או נהר ועל הספינה המיטרפת בים ר' יוסי אומר (ז) ח לעזרה ולא לצעקה שמעון התימני אומר אף על הדבר ולא הודו לו חכמים: על כל צרה שלא תבא על הצבור מתריעין עליהן ט חוץ מרוב גשמים מעשה שאמרו לו לחוני י המעגל התפלל שירדו גשמים אמר להם צאו והכניסו תנורי פסחים בשביל שלא ימוקו התפלל ולא ירדו גשמים מה עשה יא עג עוגה ועמד בתוכה ואמר לפניו רבש"ע בניך שמו פניהם עלי שאני כבן בית לפניך נשבע אני בשמך הגדול שאיני זז מכאן עד שתרחם על בניך התחילו גשמים מנטפין אמר לא כך שאלתי אלא גשמי בורות שיחין ומערות התחילו לירד בזעף אמר לא כך שאלתי אלא גשמי רצון ברכה ונדבה ירדו כתיקנן עד שיצאו ישראל מירושלים להר הבית מפני הגשמים באו ואמרו לו בשם שהתפללת עליהם שירדו כך התפלל שילכו להן אמר להם יב צאו וראו אם נמחית אבן יג הטועין יד שלח לו שמעון בן שטח אלמלא חוני אתה גוזרני עליך (ג) נידוי אבל מה אעשה לך שאתה מתחטא לפני המקום ועושה לך רצונך טו כבן שהוא מתחטא על אביו ועושה לו רצונו ועליך הכתוב אומר טז ישמח אביך ואמך ותגל יולדתך: יז (מתני') היו מתענין וירדו להם גשמים יח קודם הנץ החמה לא ישלימו לאחר הנץ החמה ישלימו ר"א אומר יט קודם חצות לא ישלימו לאחר חצות ישלימו מעשה שגזרו תענית בלוד וירדו להם גשמים קודם חצות אמר להם ר' טרפון צאו ואכלו ושתו ועשו יו"ט ויצאו ואכלו ושתו ועשו יום טוב ובאו בין הערבים כ וקראו הלל הגדול: **גמ'** סדר תעניות האלו האמור ברביעה ראשונה ורמינהי רביעה ראשונה ושניה לשאול שלישית להתענות אמר רב (ט) יהודה ה"ק סדר תעניות האמור אימתי בזמן שיצאה רביעה ראשונה ושניה ושלישית ולא ירדו גשמים אבל ירדו גשמים ברביעה ראשונה וזרעו ולא צמחו אי נמי צמחו וחזרו ונשתנו מתריעין עליהן מיד אמר רב נחמן דוקא נשתנו (ל) אבל יבשו לא פשיטא נשתנו תנן לא צריכא (ז) (יא) דאקון מהו דתימא אקנתא מילתא היא קמשמע לן: וכן שפסקו גשמים בין גשם לגשם כו': מאי מכת בצורת אמר רב יהודה אמר רב מכה המביאה לידי בצורת אמר רב נחמן נהרא אנהרא בצורתא

עין משפט
נר מצוה

ב א מיי' פ"ג מהלכות תענית ה"ב טוש"ע א"ח סי' תקעו סעיף א וסעיף ב:
ג ב ג מיי' שם הל' ג' [א] ה [יב] טוש"ע שם סעיף ב:
ד ד מיי' שם הל' י' יא טוש"ע שם סעיף ח ט:
ה ה מיי' שם הלכה ז טוש"ע שם סעיף ו:
ו ו מיי' שם הלכה יא טוש"ע שם סעיף ח:
ז ז ח מיי' שם פ"א ה"ו ופ"ב מהלכות שבת הלכה כד סמג עשין ל טוש"ע שם סעיף יג וסי' רפא סעיף ט [וסי' שכט סעי' ח]:
ח ט מיי' פ"ב מהל' תעניות הלכה"ו טוש"ע א"ח סי' תקעו סעיף יא:
ט י מיי' שם פ"א הלכה טז טור ש"ע א"ח סימן תקסט סעיף א וסי' תקעה סעיף יא:
י כ מיי' שם טוש"ע א"ח סי' תקעה סעיף יא:
יא ל מיי' שם פ"ב הלכה טז טוש"ע א"ח סי' תקעה סעיף ח:

תורה אור השלם

1. יִשְׂמַח אָבִיךָ וְאִמֶּךָ וְתָגֵל יוֹלִדְתֶּךָ: משלי כג כה

הגהות הב"ח

(א) גמ' ג' מתים בג' ימים זה אחר זה (הרי זה דבר פחות מכאן אין זה דבר) תא"מ וכ"ג ס"א אין זה: (ב) שם ר' יוסי אומר לעזרה בדף יד ע"א: (ג) שם אלמלא חוני אתה גוזרני עליך לגדות אבל מה תעשה: (ד) שם לא צריכא דהדר אקון מהו דתימא: (ה) רש"י ד"ה ה"ג אותה כו' לפיכך מתענות מפני שאותה העיר וכו' התבואה באותה שסביבותיה ויהיו בה רעב: (ו) ד"ה מתריעים בכ"מ אם נראו באספמיא כו' שהיא מכה מהלכת ולפיכך אף אם במקום אחר: (ז) ד"ה נגדות שמנדין על כבוד הרב שהטיח דברים לאמר לא כך שאלתי הס"ד: (ח) ד"ה הכי קאמר כו' כלומר סדר תעניות אלו אמור בשביל רביעה ראשונה כשעברה מכל וכל כגון רביעה ראשונה: (ט) ד"ה דוקא כו' להתפלל עליהן שיחזרו ביופי כתקנן אבל יבשו לא צריך כו' והוא תפלת שוא הל"א ומה"ד אבל יבשו. כשהן מטין עדיין כו': (י) ד"ה ה"ג פשיטא נשתנו תנן לא צריכא דהדר אקון מהו דתימא כו' דאקנתא לאו מילתא הל"א והס"ד: (כ) תוס' ד"ה נהרא כו' כשאין כל"ל ותיבת הכי נמחק: (ל) בא"ד ולא מיקרי רעב דמאחר שיכולין כו' זעירא ומהאי מילתא לכומר כו' ע"י חמורים וסוסים כפנא פי' ואז מתריעין: (מ) בא"ד דבמתני' משמע דאבצורת מתריעין דקתני מתריעין כו' כאשר פירש"י שתחת חטה כו' אע"ג דעדיין אינו בא רעב כ"א בצורת הואיל:

גליון הש"ם

גמ' כבן שהוא מתחטא. עי' מנחות דף קו ע"ב תד"ה כנף רגליה:

הגהות הגר"א

[א] רש"י ד"ה הכי קאמר כו' ליה רביעה. נ"ב דאשאיה:

לעזי רש"י

פורפיי"ש. אתה עושה עוול.

רבינו חננאל

סדר תעניות האילו האמור ברביעה ראשונה כו'. תרצה רב יהודה הכי, סדר תעניות האילו בזמן שיצתה רביעה ראשונה ושניה ולא ירדו גשמים, אבל אם ירדו גשמים וצמחו זרעים וחזרו ושנו, כלומר כמשו, מתריעין עליהן מיד. ודוקא שנו כעין כימוש, אבל יבשו לגמרי אף על גב דהדור אקון אין מתריעין עליהן. פי' אקון, שחזרו לירוקתן, כלומר חזרו לחיותן. ורבותינו הגאונים ז' לברכה אמרו, האי אקון אקנתא לשון חזקה בלשון ארמית, ובלשון הזה הוא בגיטין בפרק (מי שאחזו קורדייקוס) [כל הגט]. (ו) (פי' פרצידה דתותי קלא. זרע תבואה שהיא תחת אבן צומחת. פי' קלא מלשון שקל קלא פתק ביה). מכת בצורת. פי' רב יהודה מכה הבאה לידי בצורת. [אר"נ נהרא אנהרא]. הוצרכו האנשים המסתפקין מים מזה הנהר לילך לנהר אחר,

ו) כל הסגור שיך לעל בגמרא דיש דף ל'.

רבינו גרשום

שלישית להתענות. ומי אמרת לאלתר ברביעה ראשונה מתענין. **אבל יבשו לא.** דכיון שיבשו לית להו תקנתא כלל, ואי מתריעין עליהן הוי תפלת שוא. **דאקון.** שנראה להן קצת תקנה. **נהרא אנהרא בצורתא.** כשצריכין להביא מים מנהר זה להשקות שדות שעל נהר אחר, לפי שאין באותו נהר אחר מים כדי סיפוק להשקות שדותיו, זהו סימן בצורת.

בצורתא. בצורת היא זו ולא רעב הואיל ויכולין ליטא בספינות: **מדינתא אמדינתא.** (ה) וצריכין להולך ממדינה למדינה על ידי חמריס: **כפנא.** רעב ורעב קשה מבצורת לפי שאי אפשר להביא בשופי מ"ר (ו). לשון אחר נהרא אנהרא אם יבש מעיין זה וצריך להסב מעיין אחר בכאן אי נמי להמתין עד שיגדל נהר אחר ויבא כאן בצורת הוא זה: **מדינתא אמדינתא.** אם יבשו כל הנהרות שבתוך העיר וצריכין להביא מים מעיר אחרת. כפנא רעב הוא זה תקיפא מבצורתא: **סאה בסלע ושביחא.** כי זבני סאה של חיטין בסלע דהיינו יוקר ומצויה לקנות בכל עת בצורתא:

מעות ביוקר. אין מעות מצויות להן: **נהירנא.** אני זוכר: **מדלית איסר.** מאין מעות: **דאתיא ניחא.** ומתרגמינן בפירקא דלעיל (דף ג:) מיטרא ניחא לפירי ולתבואה ומיטרא רזיא לאילני (ז) דאתיא ניחא לפירי ואתיא רזיא לאילנות: **בשפיכותא.** בכח גדול יותר מדאי דאינה טובה לא לזה ולא לזה. שוב אמר רבי שפיכותא מטר דק ועבה יותר מדאי לאילני לא מהניא דלאו רזיא היא לצמחים נמי לא שהגשמים מרובין באין ושוטפין אותן: **בפרום הפסח.** בימי הפסח א]. על בורות שיחין ומערות אם לא ירדו להן גשמים: [ב] **אפילו בפרום החג.** להקשות זרעים ואת בהמתם: **אם אין להם** (ח) **לשתות מתריעין וכו'.** אפילו [ג] בפרוס החג דימות החמה ניחא אפילו הכי מתריעין משום דכולן צריכות לשתות: **וכולן.** כל אלו: **בהיפרכיא שלהן.** באותו מלכות שכלו אם מי בורות שיחין ומערות: **ואסברא.** בגמל"ט בלע"ז פעמים שנקבע בתוך פיו של אדם ומת. לשון כי יסכר פי דובי שקר (תהלים סג) והיא סרוגכה מיתה משונה: **בזמן שיש בה מיפה.** שהיא (י) משלחת מהלכת ומתיס בה: **על הגובאי.** שמכלה את התבואה כל שהוא אפילו לא נראה אלא קצת בידוע שעתידין לבוא לרוב. אבל חגב כל שהוא מצוי הוא ואינו מכלה כל כך כארבה: **בשאר שני שבוע.** דשמיטה אבל בשמיטה לא דהפקר ניהו: **אפילו בשביעית.** כל שעה צריכין לשתיה ואע"פ שהגשמים מועילין לקרקע בשביעית: **רבן שמעון בן גמליאל אומר.** מתריעין על האילנות ואף על הספיחין של שביעית שאינן משודין כל כך: **לאוקין.** שיורדין בקושי מלשון ושדייס לאוקים (הושע ט): **למה הוא דומה.** פרנסתו של כל (כ) השבת כולה: **נאפה לתקנה.** שיש לו פנאי לאפותה: **פרנסתו בנה אחת.** פרנסת כל השנה וטוחן אותה ביחד: **נמצאת רחייס במה שאוכלת מן הכור הו'.** שכן דרך שמשתייר מן הקמח ברחייס. וכן כשהגשמים יורדין מרודיס ומרביעין את הארץ ומה שהיו טרשים בולעים מן (ט) הרוד בולעין מן המיעוט ומה שהרוח מנשבת ובולעת מן הרוד בולעת מן המיעוט: **נמצאת עיסה.** עריבה שלשין בה את הבצק שמשתייר בשוליה מן העיסה (מ) אף גשמים כשיורדין מעט מעט נבלעין בטרשין ואין מרביעין את הארץ: ה"ג **מימיו מרובין** (י) **אינן בלין וטיט מתגבל יפה מימיו מועטין הטיט אינו מתגבל יפה.** מים אינן בלין ויוכלו לגבל טיט הרבה כמה שירצה: **נקדימון בן גוריון.** עשיר גדול היה (ו): **ואני אתן לך י"ב מעיינות מים.** כלומר שירדו גשמים ויתמלאו כל המעיינות מים. אותן מעיינות לא היו נובעין מים כל כך ואינן מתמלאין מאליהן כשאר מעיינות: ועכשיו

נהירנא. פירוש ז) (זכור) אני: **בהפרכיא** שלהן. פי' באותו מלכות:

רבן שמעון בן גמליאל אומר אף על האילנות בשביעית מפני שיש בהם פרנסה לעניים. פי' הס הספיחים היולאין מהן ול"ל דסבר כמ"ד (פסחים דף נא:) ספיחי זרעים אסור דהיינו ר' עקיבא מדקאמר על האילנות ולא קאמר על הספיחים: נקדים

בצורתא מדינתא אמדינתא כפנא וא"ר חנינא סאה בסלע ושכיחא בצורתא ארבעה (ח) ולא שכיחא כפנא א"ר יוחנן לא שנו אלא בזמן שהמעות בזול ופירות ביוקר אבל מעות ביוקר ופירות בזול מתריעין עליה מיד דא"ר יוחנן (ט) נהירנא כד הוו קיימי ד' סאין בסלע והוו נפישי נפיחי כפן בטבריא מדלית איסר: ירדו לצמחין אבל לא לאילן: בשלמא לצמחים ולא לאילן משכחת לה דאתא ניחא ולא אתיא רזיא לאילן ולא לצמחין דאתיא רזיא ולא אתיא ניחא לזה ולזה אבל לא לבורות ולא לשיחין ומערות משכחת לה דאתיא רזיא וניחא (י) מיהו טובא לא אתיא אלא הא דתניא ירדו לבורות לשיחין ולמערות אבל לא לזה ולזה היכי משכחת לה דאתיא בשפיכותא ת"ר א מתריעין על האילנות בפרום הפסח על הבורות ושיחין [א] ומערות (ג) אפילו בפרום החג ועל כולן אם אין להן מים לשתות מתריעין עליהן מיד ואיזהו מיד שלהן שני וחמישי ושני (ג) ועל כולן אין מתריעין עליהן אלא באפרכיא שלהן ב ואסברא בזמן שיש בה מיתה מתריעין עליה בזמן שאין בה מיתה אין מתריעין עליה ג ומתריעין על הגובאי בכל שהוא רבי שמעון בן אלעזר אומר אף על החגב ת"ר מתריעין על האילנות בשאר שני שבוע על הבורות ועל השיחין ועל המערות אפילו בשביעית רשב"ג אומר אף על האילנות בשביעית מפני שיש בהן פרנסה לעניים תניא אידך מתריעין על האילנות בשאר שני שבוע על הבורות על השיחין ועל המערות אפילו בשביעית רבן שמעון בן גמליאל אומר אף על האילנות מתריעין על הספיחין בשביעית מפני שיש בהן פרנסה לעניים תניא א"ר אלעזר בן פרטא נעשו גשמים ג) צימוקין לעולם יש שנה שגשמיה מרובין ויש שנה שגשמיה מועטין יש שנה שגשמיה יורדין בזמנן ויש שנה שאין גשמיה יורדין בזמנן שנה שגשמיה יורדין בזמנן למה הוא דומה לעבד שנתן לו רבו פרנסתו בא' בשבת נמצאת עיסה נאפית כתיקנה ונאכלת כתיקנה שנה שאין גשמיה יורדין בזמנן למה הוא דומה לעבד שנתן לו רבו פרנסתו בע"ש נמצאת עיסה נאפית שלא כתיקנה ונאכלת שלא כתיקנה שנה שגשמיה מרובין למה הוא דומה לעבד שנתן לו רבו פרנסתו בבת אחת נמצאו ריחים טוחנות מן הכור (ד) מה שטוחנות מן הקב ונמצאת עיסה אוכלת מן הכור כמו אוכלת מן הקב שנה שגשמיה מועטין למה הוא דומה לעבד שנתן לו רבו פרנסתו מעט מעט נמצאו ריחיים מה שטוחנות מן הכור טוחנות מן הקב נמצאת עיסה כמה שנאכלת מן הכור אוכלת מן הקב ד"א בזמן שגשמיה מרובין למה הוא דומה לאדם שמגבל את הטיט אם יש לו מים רבים מים אינן בלין והטיט מגובל יפה אם יש לו מים מועטין מים בלים והטיט אינו מתגבל יפה ת"ר פעם אחת עלו כל ישראל לרגל לירושלים ולא היה להם מים לשתות הלך נקדימון בן גוריון אצל אדון אחד אמר לו הלויני שתים עשרה ד) מעיינות מים לעולי רגלים ואני אתן לך שתים עשרה עינות מים ואם איני נותן לך הריני נותן לך שתים עשרה ככר כסף וקבע לו זמן כיון שהגיע הזמן ולא ירדו גשמים בשחרית שלח לו שגר לי או מים או מעות שיש לי בידך שלח לו עדיין יש לי זמן כל היום כולו שלי הוא בצהרים שלח לו שגר לי או מים או מעות שיש לי בידך שלח לו עדיין יש לי שהות ביום במנחה שלח לו שגר לי או מים או מעות שיש לי בידך שלח לו עדיין יש לי שהות ביום לגלג עליו אותו אדון אמר כל השנה כולה לא ירדו גשמים ועכשיו

יב א מיי' פ"ב מהלכות תעניות הלכה טז טוש"ע א"ח סי' תקעה סעיף ח:

יג ב מיי' שם הלכה יג טוש"ע א"ח סי' תקעו סעיף ה:

יד ג מיי' שם הלכה י טוש"ע שם סעיף ט:

לעזי רש"י

בונמל"ט [בו"ן מלנ"ט]. דלקת מוגלתית בשקדים.

מוסף רש"י

נהירנא. זכוכי (רשב"ם ב"ב צא:). **מדלית איסר.** לקנות בו לחם (שם).

רבינו חננאל

בצורת, כלומר עצירת מטר. **מדינה להביא** ממדינה אחרת, **רעב.** אמר ר' יוחנן לא שנו אלא שהמעות בזול ופירות ביקר. כלומר המשא ומתן מצוי ומרויחין בני אדם, אבל מעות ביוקר מתריעין מיד. וא"ר יוחנן נהירא דהוו ד' סאין בסלע בטבריא והוו נפישי נפיחי כפן מדלית איסר. **גשמי צמחים,** הבאים בניחותא. גשמי אילן, היורדין ברזיא. לא לאילן ולא לזרעים אלא לבורות, כגון דנחתי בשפיכותא, שוטפים ויורדים בבורות ת"ר **מתריעין על האילנות בפרוס הפסח ועל מי בורות** שיחין ומערות בפרוס החג ועל כולן אין מתריעין עליהן אלא באיפרכיא שלהן. כלומר אנשי מקום בלבד. ואם אין להם מים לשתות מתריעין עליהן מיד שני וחמישי ושני. ועל האסברה כל זמן שהיא ממיתה. ומתריעין על הגובאי ועל החגב, ובאילנות ובספיחים בשביעית, מפני שיש בהן פרנסה לעניים. ר' אלעזר **בן פרטא אומר מיום שחרב בית המקדש לא ירדו גשמי ברכה ונעשו צימוקים לעולם [וכו'] שנה** שגשמיה ירדו בזמנן דומה **לעבד שנתן לו רבו פרנסתו באחד בשבת כו'. נמצאו [ריחיים]** טוחנין מן הכור כו'. מידה אחת נשארת בפי הריחיים בכור כמה שנשארת מן הקב, וכך נדבקת מן העיסה בסידקי העריבה ובסיבותיה מן המעט כמו מן הרב. וכן בהגבלת הטיט, אם יש לו מים בבת אחת כדי גיבול שופך ומגביל, ואם אין לו אלא מעט שופך מה שבידו, ועד שיבואו אחרים יבשו הללו, וכאילו לא שפך בהן כלום. ו) כך סוגיא כו'. **תנו רבנן פעם אחת עלו ישראל לחג ולא היה להם מים לשתות הלך נקדימון כו'.**

ו) פולי ל"ל כולה פוגל"ל פשוטה.

הכי והכי. ניחא ורזיא, מיהו טובא לא אתא דליהוי לבורות לשיחין ולמערות. **היכי משכחת לה.** כיון דאתא לבורות היינו רזיא, היינו לאילן. **דאתיא בשפיכותא.** דהוי טפי מרזיא, דלא ניחא לאילן אלא לבורות. **באיפרכיא שלהן.** באותן שכונות שצריכין להן. **בשאר שני שבוע אבל לא בשביעית.** הואיל ואין אוכלין פירות הגדילין בשביעית. **מפני שיש בהן צדקה לעניים.** דעניים אוכלין פירות הגדילין בשביעית. **נעשו מי גשמים מצומקין.** שאין באין בשפע. **נמצא ריחיים [כמן] שאוכלות מן הקב אוכלות מן הכור.** כלומר, שאין קולטין הריחיים מן הכור קמח יותר מן הקב, דהיינו תקנתו. **נמצאת עיסה.** שאין העריבה אוכלת מן העיסה מן הכור יותר מן הקב.

ה) ב"ב נא:, ב) [רי"ף ורא"ש ל"ג הני ד' מיניה], ג) [נ"ל בערוך ערך ספקמין], ד) ס"א מעלות, ה) [יומא פד.], ו) [גיטין נו.], ז) [נ"ל זוכר],

הגהות הב"ח

(א) גמ' ומערות בצורתא אדבעה סאין בסלע ולא שכיחא כפנא: (ב) שם ת"ר כו' ושיחין ומערות בפרוס החג **ואם** אין להם מים כנ"ל ומיבת אפילו ומיבת על כולן נמתק: (ג) שם שני וחמישי ושני וכולן אין מתריעין עליהן ומיבת ועל נמתק: (ד) שם דמיים עוחמות מן הכור כמה שטוחמות מן כו' אוכלת מן הכור כמה שאוכלת מן הקב: (ה) רש"י ד"ה מדינתא ממדינתא **דצריכין** להולך: (ו) ד"ה כפנא כו' מ"ר הס"ל: (ז) ד"ה דאתיא כו' לאילני הס"ל: (ח) ד"ה בפרוס הפסח בימי הפסח הס"ל ומ"כ מה"ל על בורות וכו' בגמיס הס"ל ומ"כ מה"ל בפרוס ומיבת אפילו נמתק: (ט) ד"ה אם אין להם **מים** לשתות מתריעין אפי' **קודם** פרוס החג: (י) ד"ה בזמן כו' שהיא **מכה** משולמת דמתים בה: (כ) ד"ה למה הוא דומה פרנסתו של כל השנה כולה: (ל) ד"ה נמצאת כו' שהיו טרשים בולעין מן המיעוט בולעין מן הרוב ומה שהרוח מנשבת ובולעת מן המיעוט בולעת מן הרוב: (מ) ד"ה נמצאת עיסה כו' מן העיסה הס"ל ומה"ל טוחנות מן הקב אף אף גמיס כו': (נ) ד"ה ה"ג מימיו מרובין **מים** אינן בלין כו' מימיו מועטין מימיו בלין והטיט אינו מתגבל:

הגהות הגר"א

[א] גמ' ומערות בפרוס החג ואם אין כו' כנ"ל (וכ"ה בריי"ף ורא"ש ובתוספתא ומלת אפי' ליתא גם בגמ' דפוס ישן): [ב] רש"י ד"ה אפילו. דשוס קו על מלה זו למתקה: [ג] שם ד"ה אם אין כו' אפי' קודם לפרוס החג. כנ"ל:

הגהות מהר"ב רנשבורג

[א] רש"י ד"ה בפרוס הפסח. בימי הפסח הוא סה"ל:

רבינו גרשום

מדינתא אמדינתא כפנא. כשצריכין להביא מים ממדינה למדינה זו הוא סימן רעב. **סאה בסלע** ושכיחא בצורתא ד' סאין בסלע ולא שכיחא. אע"ג דלא הוה יוקר, הואיל ולא שכיחא הוי כפנא. **דאתיא**

ועכשיו ירדו גשמים. בתמיה: **בוני שמו: נקדרה.** זרחה לשון מקדיר [1] שהיתה חמה קודרת בקרקע וחורחת פירטו"ל"ר בלע"ז: הכי גרסי' **נקדימון בן גוריון הא דאמרן: אפיק אחל אחל.** כתיב במלחמת יהושע (יהושע ג) אחל גדלך ובמלחמת משה כתיב (דברים ג) אחל תת פחדך מה יהושע [2] נקדמה לו חמה במלחמתו דכתיב בהדיא [3] אף משה כן. שכן דרך הכתובין למד סתום מן המפורש בדרמז בדיבור דומה לחבירו וגזירה שוה אחת מן י"ג מדות שניתנו לו למשה מסיני ובתחילת סיפרא מפורש: **שפיכן נקנה.** אקרא קאי הא דכתיב על עיר אחת אמטיר [4] ועל עיר אחת לא אמטיר [5] שניהם לקללה אותה שימטיר עליה רוב גשמים שמקלקלין את התבואה ואת שלא ימטיר אין גשמים ואין תבואה גדילה. אשר לא תמטיר עליה [6] מוסב הדבר על העב שהעב בלשון נקיבה דכתיב (מלכים א יח) הנה עב קטנה ככף איש עולה מים: **ולא אלמנה גמורה.** דהא לא כתיב אלמנה אלא היתה כאלמנה כאשה העומדת באלמנות חיות על בעלה שהלך ועתיד לחזור: **דלא מוקמי מינן רישי נהרי.** מוכסין: **גזיריפטי.** סרדיוטין. מרוב בזיון: **ונעתרות נשיקות שונא.** נעתרות לשון הפך כדאמרינן במסכת סוכה (דף יד.) ויעתר לו [7] מה עתר זה מהפך את התבואה פורק"א בלע"ז. אי נמי נעתרות לשון רבוי וייתור איגקרי"ש בלע"ז כמו העתרתם עלי דבריכם (יחזקאל לה): **בירכן בארז.** כארזים עלי מים (במדבר כד): **ארז זה אינו עומד במקום מים כו'.** ואע"ג דכתיב בקרא כארזים עלי מים ההוא לאו בלעם קאמר ליה דבלעם אמר כארזים והמלאך השיבו עלי מים וכן כולהו דבלעם אמר כנחלים דזימנין מתייבשין וקאמר ליה המלאך נטיו דאין יבשין לעולם והיינו דכתיב ויהפוך ה' אלהיך לך את הקללה לברכה [8] על ידי מלאך שהושיבו על ידי מלאך: **ואפילו כל הרוחות.** שאינן קשות: **רוח דרומית.** היא קשה כדאמרינן (ב"ב ד' כה.) אילמלא בן נץ שמעמידה אין כל בריה יכולה לעמוד מפניה שנאמר [9] המביתך יאבר נץ יפרש כנפיו לתימן: **ומטייל.** לשמות:

נזדמן

ועכשיו ירדו גשמים [6] נכנס לבית המרחץ בשמחה עד שהאדון נכנס בשמחתו לבית המרחץ נקדימון נכנס לבית המקדש כשהוא עצב נתעטף ועמד בתפלה אמר לפניו רבונו של עולם גלוי וידוע לפניך שלא לכבודי עשיתי ולא לכבוד בית אבא עשיתי אלא לכבודך עשיתי שיהו מים מצויין לעולי רגלים מיד נתקשרו שמים בעבים וירדו גשמים עד שנתמלאו שתים עשרה מעינות מים והותירו עד שיצא אדון מבית המרחץ נקדימון בן גוריון יצא מבית המקדש כשפגעו זה בזה אמר לו תן לי דמי מים יותר שיש לי בידך אמר לו יודע אני שלא הרעיש הקב"ה את עולמו אלא בשבילך אלא עדיין יש לי פתחון פה עליך שאוציא ממך את מעותיי שכבר שקעה חמה וגשמים ברשותי ירדו חזר ונכנס לבית המקדש נתעטף ועמד בתפלה ואמר לפניו רבונו של עולם הודע שיש לך אהובים בעולמך מיד נתפזרו העבים וזרחה החמה באותה שעה אמר לו האדון אילו לא נקדרה החמה היה לי פתחון פה עליך שאוציא ממך מעותיי תנא לא נקדימון שמו אלא בוני שמו ולמה נקרא שמו נקדימון (3) שנקדרה חמה בעבורו תנו רבנן [6] שלשה נקדמה להם חמה בעבורן משה ויהושע ונקדימון בן גוריון בשלמא נקדימון בן גוריון גמרא יהושע נמי קרא דכתיב [1] וידם השמש וירח עמד וגו' אלא משה מנלן אמר רבי אלעזר אתיא אחל אחל כתיב הכא [2] אחל תת פחדך וכתיב התם [3] אחל גדלך רבי שמואל בר נחמני אמר אתיא תת תת כתיב הכא אחל תת פחדך וכתיב התם [4] ביום תת ה' את האמרי רבי יוחנן אמר אתיא מגופיה דקרא [2] אשר ישמעון שמעך ורגזו וחלו מפניך אימתי רגזו וחלו מפניך בשעה שנקדמה לו חמה למשה: וכן עיר שלא ירדו עליה גשמים כו': [3] אמר רב יהודה אמר רב ושתיהן לקללה [5] היתה ירושלים לנדה ביניהם אמר רב יהודה אמר רב לברכה כנדה מה נדה יש לה היתר אף ירושלים יש לה תקנה [6] היתה כאלמנה אמר רב יהודה לברכה [3] כאלמנה ולא אלמנה ממש אלא כאשה שהלך בעלה למדינת הים ודעתו לחזור עליה [7] וגם אני נתתי אתכם נבזים ושפלים אמר רב יהודה לברכה דלא מוקמי מינן לא רישי נהרי ולא [7] גזיריפטי [8] והכה ה' את ישראל כאשר ינוד הקנה במים אמר רב יהודה אמר רב לברכה דאמר רבי שמואל בר נחמני אמר רבי יונתן [9] מאי דכתיב [9] נאמנים פצעי אוהב ונעתרות נשיקות שונא טובה קללה שקילל אחיה השילוני את ישראל יותר מברכה שבירכן בלעם הרשע אחיה השילוני כללן בקנה אמר להם לישראל והכה ה' את ישראל כאשר ינוד [1] הקנה מה קנה זה עומד במקום מים וגזעו מחליף ושרשיו מרובין ואפילו כל הרוחות שבעולם באות ונושבות בו (3) אין מזיזות אותו ממקומו אלא הולך ובא עמהן דממו הרוחות עמד הקנה במקומו אבל בלעם הרשע בירכן בארז שנאמר [10] כארזים [1] (עלי מים) מה ארז זה אינו עומד במקום מים ואין גזעו מחליף ואין שרשיו מרובין אפילו כל הרוחות שבעולם נושבות בו אין מזיזות אותו ממקומו כיון שנשבה בו רוח דרומית עוקרתו והופכתו על פניו ולא עוד אלא שזכה קנה ליטול הימנו קולמוס לכתוב בו ספר תורה נביאים וכתובים תנו רבנן לעולם יהא אדם רך כקנה ואל יהא קשה כארז [6] מעשה שבא רבי אלעזר [3] (בן ר') שמעון ממגדל גדור מבית רבו והיה רכוב על החמור ומטייל על שפת נהר ושמח שמחה גדולה והיתה דעתו גסה עליו מפני שלמד תורה הרבה

נזדמן

נקדרה. כמו מקדר בהריס (עירובין נח.) כלומר שמנקב הרקיע: **גזיריפטי.** פירוש סרדיוטין ושוטרי העם במקל: **ונעתרות** נשיקות שונא. פירוש [6] כלומר נאמנים פצעי אוהב ומילופיהן בשונא ונעתרות לשון [5] הפוך בעתר פורק"א בלע"ז שמהפכין בה את התבואה והכי פשטיה דקרא פצעי אוהב נאמנים שהוא עושה לטובה אפילו כשמכה חבירו מתכוין לטובה ונשיקות שונא הם להיפך שעושה הכל לרעה וי"מ פשטיה דקרא הכי נאמנים פצעי אוהב ונעתרות נשיקות שונא כלומר ונעתרות לשון ריבוי כלומר נשיקות שונא דומים הם למשא כלומר הם מרובות ומשא לעולם וי"מ הכי כשאוהבים עושים מריבה ושונאים זה את זה השנאה נאמנה והכי פירוש נאמנים פצעי אוהב הפצעים זהו השנאה שבין אוהבים הם נאמנות ונעתרות נשיקות שונא פי' דכששונאים עושים שלום זה לזה השלום והפשרה שביניהן אמנה וקיימת והיינו נעתרות נשיקות שונא כלומר נשיקות שונא נעתרות:

מה ארז זה. פירוש דלע"ג דכתיב ביה בקרא עלי מים ההוא לאו בלעם קאמר ליה אלא מלאך וכן כולהו בלעם אמר כנחלים ומלאך אמר נטיו דאין מתייבשים וכן עלי נהר:

נזדמן

תורה אור השלם

1. וַיִּדֹּם הַשֶּׁמֶשׁ וְיָרֵחַ
עָמָד עַד יִקֹּם גּוֹי אֹיְבָיו
הֲלֹא הִיא כְתוּבָה עַל
סֵפֶר הַיָּשָׁר וַיַּעֲמֹד הַשֶּׁמֶשׁ
בַּחֲצִי הַשָּׁמַיִם וְלֹא אָץ
לָבוֹא כְּיוֹם תָּמִים:
יהושע י יג

2. הַיּוֹם הַזֶּה אָחֵל תֵּת
פַּחְדְּךָ וְיִרְאָתְךָ עַל פְּנֵי
הָעַמִּים תַּחַת כָּל הַשָּׁמַיִם
אֲשֶׁר יִשְׁמְעוּן שִׁמְעֲךָ
וְרָגְזוּ וְחָלוּ מִפָּנֶיךָ:
דברים ב כה

3. וַיֹּאמֶר יְיָ אֶל יְהוֹשֻׁעַ
הַיּוֹם הַזֶּה אָחֵל גַּדְּלְךָ
בְּעֵינֵי כָל יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר
יֵדְעוּן כִּי כַּאֲשֶׁר הָיִיתִי עִם
מֹשֶׁה אֶהְיֶה עִמָּךְ:
יהושע ג ז

4. אָז יְדַבֵּר יְהוֹשֻׁעַ לַיְיָ
בְּיוֹם תֵּת יְיָ אֶת הָאֱמֹרִי
לִפְנֵי בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וַיֹּאמַר
לְעֵינֵי יִשְׂרָאֵל שֶׁמֶשׁ
בְּגִבְעוֹן דּוֹם וְיָרֵחַ בְּעֵמֶק
אַיָּלוֹן:
יהושע י יב

5. פֶּרֶשׁה צִיּוֹן בְּיָדֶיהָ אֵין
מְנַחֵם לָהּ צִוָּה יְיָ לְיַעֲקֹב
סְבִיבָיו צָרָיו הָיְתָה
יְרוּשָׁלַם לְנִדָּה בֵּינֵיהֶם:
איכה א יז

6. אֵיכָה יָשְׁבָה בָדָד
הָעִיר רַבָּתִי עָם הָיְתָה
כְּאַלְמָנָה רַבָּתִי בַגּוֹיִם
שָׂרָתִי בַּמְּדִינוֹת הָיְתָה
לָמַס:
איכה א א

7. וְגַם אֲנִי נָתַתִּי אֶתְכֶם
נְבָזִים וּשְׁפָלִים לְכָל הָעָם
כְּפִי אֲשֶׁר אֵינְכֶם שֹׁמְרִים
אֶת דְּרָכַי וְנֹשְׂאִים פָּנִים
בַּתּוֹרָה:
מלאכי ב ט

8. וְהִכָּה יְיָ אֶת יִשְׂרָאֵל
כַּאֲשֶׁר יָנוּד הַקָּנֶה בַּמָּיִם
וְנָתַשׁ אֶת יִשְׂרָאֵל מֵעַל
הָאֲדָמָה הַטּוֹבָה הַזֹּאת
אֲשֶׁר נָתַן לַאֲבוֹתֵיהֶם
וַיָּרֶם מֵעֵבֶר לַנָּהָר יַעַן
אֲשֶׁר עָשׂוּ אֶת אֲשֵׁרֵיהֶם
מַכְעִיסִים אֶת יְיָ:
מלכים א יד טו

9. נֶאֱמָנִים פִּצְעֵי אוֹהֵב
וְנַעֲתָרוֹת נְשִׁיקוֹת שׂוֹנֵא:
משלי כז ו

10. כִּנְחָלִים נָטָיוּ כְּגַנַּת
עֲלֵי נָהָר כַּאֲהָלִים נָטַע יְיָ
כַּאֲרָזִים עֲלֵי מָיִם:
במדבר כד ו

לעזי רש"י

פירטוצי"ר. לנקב.
פורק"א. קלשון.
אינקרי"ש. מכבידים.

מוסף רש"י

ושתיהן לקללה. אותן שילדו ואותן שלא ילדו, מפני שהוא גשמים קלקלו את תבואתם (לעיל ו:). ונעתרות. נהפכות כמו עתר שמהפך התבואה, כלומר גשמים פצעי אוהב ונהפכות מנאמנות נשיקות שונא (סנהדרין קה:).

הגהות הב"ח

(א) גמ' ועכשיו ירדו גשמים מיד נכנס לבית המרחץ בשמחה ובעוד שהאדון נכנס כו' מעיינות מים והותירו בעוד שיצא האדון כו' חזר ונכנס נקדימון בן גוריון לבית המקדש כו' אהובים בעולמך וכשם שעשית נס כן עשה מיד נשבה הרוח ונתפזרו העבים: (ב) שם ולמה נקרא שמו נקדימון שעמדה [אולי צ"ל שנקדמה] לו חמה: (ג) שם בשות ומוסבות בו (אין מזיזות אותו ממקומו) תמ"מ וי"ב ס"א אינו הולך ובא עמהן: (ד) רש"י ד"ה אמיא כו' מה יהושע נקדרת לו חמה: (ה) תוס' ד"ה ועתרות כו' פיכוס נאמנים כו' כל"ל ומיבת כלומר נמתק:

רבינו חננאל

תנא לא נקדימון שמו אלא בוני שמו. ומפני שנקדרמה לו חמה נקרא נקדימון. והמטרתי על עיר אחת ועל עיר אחת לא אמטיר. אמרו שתיהן לקללה, זו שגשמיה מרובין יותר מדאי מטשטשין הארץ ואינה עושה פירות, ומי שגשמיה נעצרים אינה מצמחת. היתה ירושלם לנדה לברכה, שיש לה היתר לבעל כנדה. היתה כאלמנה. שגער בה בעלה לא אלמנה ממש. נבזים ושפלים. לברכה, שאין מהן שרים למלחמה ולתשמישים לעבודת המלך. קנה במים, שרשיו מרובין ונזעו מחליף הולך ובא עם הרוחות כו'. תנו רבנן, מעשה ברבי שמעון בן אלעזר

רבינו גרשום

נקדה להם חמה. ונקבה בעבים. מה ההוא אחל דיהושע נקדה לו חמה, אף אחל דמשה נקדה לו חמה. וכן עיר שלא ירדו עליה גשמים. ועל האחרת ירדה, ואותה העיר שלא ירדה עליה ואותה שירדה עליה, ושתיהן מתענות. דלא מוקמי מינן גזי ריפטי. ולא מיגרו (פי') [בן]. כארזים עלי מים. הוא אמר כארזים [6] ורוח הקודש משיבה עלי מים, שגזעו מחליף.

[6] עי' תוס' ד"ה מה אחז.

נזדמן לו אדם אחד שהוא מכוער ביותר. במסכת דרך ארץ [י] מפרש דאותו אדם היינו אליהו ולטוב נתכוין כדי שלא ירגיל בדבר: **לא צריכא דנפלי מחמת גובהייהו.** פי׳ דהוו בריאות ולא היו ראויות ליפול אלא מחמת גובהן: **אמר** ליה דאיכא רב **אדא בהדן דנפיש זכותיה.** ול״ל דתרי רב אדא הוו דהא רב אדא בר אהבה הוה בימי רבא דמינו בכמה מקומות אמר רב אדא בר אהבה אמר רבא [עז] והא רב אדא בר אהבה דהכא משמע דהוה חבר לרב ולשמואל מדקאמר ליה שמואל לרב וקאמר ליה הא איכא רב אדא בהדן ואנן ידענא דרב יהודה היה תלמיד דרב ושמואל ורבא [כ] הוה גולה ביוסף שמת רב יהודה ורב אדא היה תלמיד דרבא א״כ ע״כ ל״ל דתרי רב אדא הוו [ט]: **בהכינתו.** פירוש בכיוון שמכנין אותו [י] בן אדם לגנאי בחניכתו פי׳ כינוי שם משפחתו שם לוי כמו שם חניכת אבות בגיטין עד עשרה דורות (גיטין דף פח.) כגון רבי אברהם אבן עזרא שכל בני משפחתו היו נקראים כך ודוקא לגנאי אבל לשבח מותר: אמרו

נזדמן לו אדם אחד שהיה מכוער ביותר אמר לו שלום עליך רבי ולא החזיר לו אמר לו ריקה כמה מכוער אותו האיש שמא כל בני עירך מכוערין כמותך אמר לו איני יודע אלא לך ואמור לאומן שעשאני כמה מכוער כלי זה שעשית כיון שידע בעצמו שחטא ירד מן החמור ונשתטח לפניו ואמר לו [א] נעניתי לך מחול לי אמר לו איני מוחל לך עד שתלך לאומן שעשאני ואמור לו כמה מכוער כלי זה שעשית היה מטייל אחריו עד שהגיע לעירו יצאו בני עירו לקראתו והיו אומרים לו שלום עליך רבי רבי מורי מורי אמר להם למי אתם קורין רבי רבי אמרו לו לזה שמטייל אחריך אמר להם אם זה רבי אל ירבו כמותו בישראל אמרו לו מפני מה אמר להם כך וכך עשה לי אמרו לו אעפ״כ מחול לו שאדם גדול בתורה הוא אמר להם בשבילכם הריני מוחל לו ובלבד שלא יהא רגיל לעשות כן מיד נכנס רבי אלעזר [ב] בן רבי שמעון ודרש לעולם יהא אדם רך כקנה ואל יהא קשה כארז ולפיכך זכה קנה ליטול הימנה קולמוס לכתוב בו ספר תורה תפילין ומזוזות: וכן עיר שיש בה דבר או מפולת כו׳: תנו רבנן מפולת שאמרו בריאות ולא רעועות שאינן ראויות ליפול ולא הראויות ליפול הי ניהו בריאות הי ניהו שאינן ראויות ליפול הי נינהו רעועות הי ניהו ראויות ליפול לא צריכא דנפלו מחמת גובהייהו [א] אי נמי דקיימן אגודא דנהרא כי ההיא אשיתא רעועה דהואי בנהרדעא דלא הוה חליף רב ושמואל תותה אע״ג דקיימא באתרה תליסר שנין [ג] יומא חד איקלע רב אדא בר אהבה להתם אמר ליה שמואל לרב ניתי מר נקיף אמר ליה לא צריכנא האידנא דאיכא רב אדא בר אהבה בהדן דנפיש זכותיה ולא מסתפינא רב הונא הוה ליה ההוא חמרא בההוא ביתא רעיעא ובעי לפנוייה עייליה לרב אדא בר אהבה להתם משכי׳ בשמעתא עד דפנייה בתר דנפק נפל ביתא ארגיש רב אדא בר אהבה איקפד סבר לה כי הא [ב] דאמר רבי ינאי [ג] לעולם אל יעמוד אדם במקום סכנה ויאמר עושין לי נס שמא אין עושין לו נס ואם תימצי לומר עושין לו נס מנכין לו מזכיותיו אמר רב חנן מאי קרא דכתיב [ד] קטנתי מכל החסדים ומכל האמת מאי הוה עובדיה דרב אדא בר אהבה כי הא דאתמר [ה] שאלו תלמידיו [ד] (את רבי זירא ואמרי לה) לרב אדא בר אהבה במה הארכת ימים אמר להם מימי לא הקפדתי בתוך ביתי ולא צעדתי בפני מי שגדול ממני [ג] [ו] ולא הרהרתי במבואות המטונפות ולא הלכתי ד׳ אמות בלא תורה ובלא תפילין [ד] ולא ישנתי בבית המדרש לא שינת קבע ולא שינת עראי ולא ששתי בתקלת חברי ולא קראתי לחבירי [ח] בהכינתו ואמרי לה [ט] בחניכתו אמר ליה רבא לרפרם בר פפא לימא לן מר מהני מילי מעלייתא דהוה עביד רב הונא אמר ליה בינקותיה לא דכירנא בסיבותיה דכירנא דכל יומא דעיבא הוו מפקין ליה בגוהרקא דדהבא וסייר לה לכולה מתא וכל אשיתא דהוות רעיעתא הוה סתר לה [ט] אי אפשר למרה בני לה ואי לא אפשר בני לה איהו מדידיה וכל פניא דמעלי שבתא הוה משדר שלוחא לשוקא וכל ירקא דהוה פייש להו לגינאי זבין ליה ושדי ליה לנהרא וליתביה לעניים זמנין דסמכא דעתייהו ולא אתו למיזבן ולשדייה לבהמה [י] קסבר מאכל אדם אין מאכילין לבהמה ולא ליזבניה כלל נמצאת מכשילן לעתיד לבא כי הוה [א] ליה מילתא דאסותא הוי מלי כוזא [ז] דמיא ותלי ליה בסיפא דביתא ואמר כל דבעי ליתי ולישקול ואיכא דאמרי מילתא דשיבתא הוה גמיר והוה מנח כוזא דמיא ודלי ליה ואמר כל דצריך ליתי וליעול דלא לסתכן כי הוה כרך ריפתא הוה פתח לבביה ואמר כל מאן דצריך ליתי וליכול אמר רבא כולהו מצינא מקיימנא לבר מהא דלא מצינא למיעבד משום

נזדמן לו אדם. יש ספרים שכתוב בהן אליהו זכור לטוב והוא נתכוון להוכיחו שלא ירגיל בדבר: ה״ג **מפולת שאמרו בריאות ולא רעועות שאינן ראויות ליפול ולא שראויות ליפול הי ניהו בריאות והי ניהו שאינן ראויות ליפול הי ניהו רעועות והי ניהו ראויות ליפול לא צריכא דקיימן אגודא דנהרא.** מפולת שיש שם רוח חזק שמפיל החומות (ט). מפולת שאמרו מתריעין עליהן בבריאות קאמרינן שיהו החומות בריאות ואף על פי כן נופלות מכח נשיבת הרוח אבל אם היו החומות הנופלות רעועות אין מתריעין עליהן וכשאינן ראויות ליפול מתריעין עליהן ולא בראויות ליפול: **לא צריכא.** הא דקתני שאינן רעועות וראויות ליפול אלא כגון דקאי אגודא דנהרא על שפת הנהר שאע״פ שהיא בריאה ראויה היא ליפול שהמים מפילין אותה שמקלקלין את הקרקע ושוחקין את היסוד: **כי ההיא אשיתא רעועה כו׳: נאתרה.** במקומה. אף על גב דאינה ראויה ליפול דהא קמה באתרה כולי האי אפילו הכי כיון דרעועה היא לא הוו חלפי תותה אלא היה מקיף סביבותיה: **מנכין.** ממעטין: ה״ג **לא הקפדתי בתוך ביתי** (ו) **ולא הלכתי בלא תורה.** דכל שעתא הוה גריס: **בהכינתו.** שמכניס לו בני אדם (ז) כגון שם לוי: **חניכתו.** כמו חניכת אבות בגיטין עד י׳ דורות (גיטין דף פח.): **ביומא דעיבא.** יום המעונן דהוי רוח מנשבת ומסתפי דלא תפיל חומות: **בגוהרקא.** תיבה תלויה בעגלה ושרות יושבות בהן: **וסייר.** בודק. תרגום פוקד (שמות לד) מסער. כמו האי טבחא דלא סר סכינא קמיה חכם (ח): **כי הוה ליה מילתא דאסותא רמי ליה אכוזא דמיא כו׳** לא גרסינן: **זבין ליה ושדי ליה בנהרא.** להכי זבין להו דאי הוה משתייר מידי לגגנין אזלא לאיבוד דמכמשא בשבת ומגלא מכשילן לעתיד לבא דלא מייתי ירקי לסעודת שבת: **דסמכא דעתייהו.** שנסמכין עייס לאותו ירק ואומרים אין אנו צריכין לקנות ושמא לא ישתייר שם כלום ואין להן מה לאכול בשבת: **אין מאכילין אותן לבהמה.** משום ביזוי אוכלין (ט) ומחזי כבועטן בטובה שהשפיע הקב״ה בעולם. אי נמי משום דאסור תורה על ממונן של ישראל (י): וזרק לנהר והולכין למקוס אחר ומוצאין אותם בני אדם ואוכלין אותן כך שמעתי: **מילתא דשיבתא.** מנהג שדים שמזיקין למי שיאכל ואינו נוטל ידיו. דשיבתא כהן דגרסינן במסכת יומא (דף עז:) אמר אביי משום שיבתא. והוה תלי ליה לההוא כוזא דמיא כי היכי דלימשו ידייהו מינה: **בר מהא.** חוץ מזו דכל מאן דבעי הוה עייל ואכל: משום

עין משפט נר מצוה

טו א מיי׳ פ״ב מהלכות תעניות הלכה יב טושע״ע ס״ח סי׳ תקעו סעיף ד: **ב** [מיי׳ פי״ב מהלכות רוצח ושמירת נפש הלכה ו טו״ע י״ד סימן קעו סעיף ה בהג״ה]: **ג** [מיי׳ פי״ג מהלכות ס״ק הלכה ד טוש״ע ח״מ סימן פה סעיף ג]: **ד** [מיי׳ פ״ד מהלכות ת״ת הלכה ט טוש״ע י״ד סימן רמו סעיף טז ועיין טוש״ע ח״מ סימן קנא סעיף ג]:

גליון הש״ס

גמ׳ קסבר מאכל אדם אין מאכילים לבהמה. מג״ח סימן קעא ס״ק ח:

מוסף רש״י

נעניתי לך. דכתי למולך יומר מן הראוי (ברכות כח.) דכתי יומר מדי (כתובות סז:). **מנכין לו מזכיותיו.** פומתין (שבת לב.). **קטנתי מכל החסדים.** הוקטנו ונתמעטו זכיותי בשביל החסדים אשר עשית וגו׳ (שם). **ולא הלכתי ד׳ אמות בלא תורה.** גרסתי שגורה בפי תמיד (מגילה כח.). **ולא קראתי לחבירי בהכינתו.** אם כינו אם לחבירו לגנאי (שם). **בחניכתו.** אפילו אותו כינוי שמסודר וגם לו ממשפחתו אם דופי, כמו (גיטין פז:) כתב חניכתו וחניכתה (שם).

רבינו חננאל

שפגע באחד ואמר כמה מכוער כלי זה, שמא כל בני עירך מכוערים כמותך, כיון שידע שחטא התחיל לבקש מחילה, נפק ודרש לעולם יהא אדם רך כקנה ואל יהא קשה כארז. מילתא דשיבתא. פי׳, משקה של רפואה.

רבינו גרשום

בריאות. נופלות, מתענין. דקמו אגודא דנהרא. וה״ק (רעועות) [בריאות] ולא ראויות ליפול, לאפוקי דקאי אגודא דנהרא דאע״ג דאין רעועות הואיל וראויות ליפול דאכלה להו מיא אין מתענין עליהן, והויא לה [ב] נמי בריאות ראויות ליפול. דקאי באתרא. לאחר שהיתה רעועה, דהא כיון דקם באתרא הויא כבריאה, וכיון דהויא רעועה הויא ראויה ליפול. קטנתי מכל החסדים. כלומר נתמעטו הזכיות בשביל נסים, כי במקלי וגו׳. בהכינתו. שכבר קוראין לו. ולא [ג] בחניכתי. שאני קריתי לו שם. ביומא דעיבא. ודזיקא[ג]. זבין להו. דאי יתרי ומפסדי לא הוו מייתי בערב שבת אחר. ולא אתו למיזבן. וזימנין דלא יתרי להו כלום וסמכו עליה, ולא הוה להן מאכל

מסורת הש״ם

א) [ברכות כח. וע״ש פרש״י כתובות סז:], **ב)** שבת לב., **ג)** מגילה כח., **ד)** [בע״י ליתא], **ה)** [גירס׳ הערוך בחניכתי פי׳ שלא כיתי לו אסן], **ו)** [פי׳ הערוך ערך חנך אפי׳ שם שכינו לו אחריס לא קלאתיון], **ז)** [פי׳ אם וכע״י גרס אסן], **ח)** חולין יח., **ט)** [מנחות עו:], **י)** [אפשר דבטוסאתא שהיה לפני תוס׳ היה כך אבל לפנינו ליתא], **כ)** [קידושין עב:], **ל)** [וע״ע תוספות קידושין עב: ד״ה היום ותוס׳ ב״ב כב. ד״ה אמרו],

תורה אור השלם

1. קָטַנְתִּי מִכֹּל הַחֲסָדִים וּמִכָּל הָאֱמֶת אֲשֶׁר עָשִׂיתָ אֶת עַבְדֶּךָ כִּי בְמַקְלִי עָבַרְתִּי אֶת הַיַּרְדֵּן הַזֶּה וְעַתָּה הָיִיתִי לִשְׁנֵי מַחֲנוֹת: בראשית לב יא

הגהות הב״ח

(א) גמ׳ ברבי שמעון: **(ב)** שם דקיימא באתרה מלסר שנין ולא נפלה יומא חד כו׳ ניתי מר ונקיף ל״ל: **(ג)** שם בפני מי שגדול ממני בחכמה ולא הרהרתי: **(ד)** שם הוי מלי כוזא מינה ומלי ליה: **(ה)** רש״י ד״ה ה״ג מפולת כו׳ דנהרא הס״ד ומ״ד המ״כ מה״ד מפולת וכו׳ החומות הס״ד ומה״ד מפולת שאמרו כו׳ עליהן הס״ד ומה״ד בבריאות כו׳ עליהן הס״ד ומה״ד וכשאינן ראויות כו׳: **(ו)** ד״ה ה״ג לא כו׳ ניתי הס״ד ומה״ד ולא הלכתי כו׳: **(ז)** ד״ה בהכינתו כו׳ בני אדם לגנאי כגון: **(ח)** ד״ה אין מאכילין כו׳ ביזוי אוכלין דמיחזי כבועטו: **(ט)** תוס׳ ד״ה ת״ל כו׳ אמר רבא והאי רב אדא: **(י)** ד״ה בהכינתו כו׳ שמכנין אותו בני אדם לגנאי כגון שם לוי׳ בחניכתו פי׳ כינהו בשם משפחתו דיש משפחה שמכנין בני אדם לכל המשפחה וקוראין בחניכת שם לוי כמו שם חניכת:

הגהות הגר״א

[א] גמ׳ כי הוה ליה. רשוש קו על מלת ליה:

ט) נראה מזה דרבינו היה גורס אי נמי ההיא אשיתא וכו׳ והוא נמי פירוש על בריאות וראויות ליפול ולא בסרש״י. **ז)** **ג)** רבינו בחניכתי ביו״ד בנסוף וכ״ה בערוך ערך חנך ולפיכך פי׳ רבינו שלא קריתי וכו׳ ובענין כתוב שלא כיתי לו שם ואולי דגס בדברי רבינו צריך להגיה כן וי״ע. **ג)** נראה דחסר כאן וי״ל ודזיקא הוה סיר לכלהו מתא וכו׳ וכל ירקא דהוו פייש להו לגינאי זבין להו וכו׳.

משום דנפישי בני מחוזא. דאיכא עניי טפי וקא מיכלי קרנא: **דחיקא להו.** עניות: **כי לא יהיה בך אביון.** בך בעצמך: **חיי העולם הבא.** תורה: **חיי שעה.** עולם הזה. זה סחורה: **קיימא ליה שעשא.** עתיד להתגדל ואין זמנו למות: **שמע מינה.** מדאגא שמעתיה איהדר איזיל לתותי: **עד דאתא אילפא.** ממקום שהלך שם לסחורה: **מלך רבי יוחנן.** מינוהו ראש ישיבה עליהן. מנהג הוא מי שהוא ראש ישיבה היו מגדלין אותו משלהן ומעשירין אותו כדאמרינן לגבי כהן גדול בסיפרא[ט] וביומא (דף יח.) והכהן הגדול מאחיו[י] גדלוהו משל אחיו: **אמרו לו.** אנשי המקום לאילפא: **אי [כ] אתיב מר וגרים.** אם היית יושב ועוסק בתורה היינו ממליכין אותך כמו שעשינו לר' יוחנן. דאילפא הוי גמיר טפי מר' יוחנן: **תלא נפשיה באסקריא.** כלונס עץ ארוך תקוע בלב הספינה שמניחין עליה מכסה[כא] וילו"ן בלע"ז: **דשאיל לי כו'.** כלומר אף על גב דעבדי עיסקא גריסא אנא טפי מיניה: **דבי ר' חייא ודבי ר' אושעיא.** דהוו מסדרי מתניתא על פי רבינו הקדוש שהיה רבם: **ולא פשיטנא ליה ממתני'.** דלא שכחנא משנה כוותיה דההיא ברייתא: **תנא ליה.** שנה לפניו כלומר בעא מיניה: **האומר תנו שקל לבניי.** מי שמת והניח ממונו ביד איש נאמן ואמר תנו שקל חצי סלע לבניי להוצאה בשבוע: **ורלוויין לפת להן סלע.** שיש לו בניש הרבה ואין מספקין לשבת בפחות מסלע: **נותנין להן סלע.** דאי הוה בדעתיה דלא למיתן להו אלא שקל היה מצוה אל משום דנפישי בני חילא דמחוזא אילפא ור' יוחנן הוו גרסי באורייתא דחיקא להו מילתא טובא אמרי ניקום וניזיל וניעבד עיסקא ונקיים בנפשין [1] אפס כי לא יהיה בך אביון אזלו [ל] אותבי תותי גודא רעיעא הוו קא כרכי ריפתא אתו תרי מלאכי השרת שמעיה רבי יוחנן דאמר חד לחבריה נישדי עלייהו האי גודא ונקטלינהו [מ] שמניחין חיי עולם הבא ועוסקין בחיי שעה אמר ליה אידך שבקינהו דאיכא בהו חד דקיימא ליה שעתא רבי יוחנן שמע אילפא לא שמע אמר ליה ר' יוחנן לאילפא שמע מר מידי אמר ליה לא אמר מדשמעי אנא ואילפא לא שמע ש"מ לדידי קיימא לי שעתא אמר ליה רבי יוחנן איהדר ואוקי בנפשאי [2] כי לא יחדל אביון מקרב הארץ ר' יוחנן הדר אילפא לא הדר עד דאתא אילפא מליך רבי יוחנן אמרו לו אי אתיב מר וגרים לא הוה מליך מר [ג] אזל [ג] תלא נפשיה באסקריא דספינתא אמר אי איכא דשאיל לי במתניתא דר' חייא ורבי אושעיא ולא פשטינא ליה ממתני' נפילנא מאסקריא דספינתא וטבענא אתא ההוא סבא תנא ליה [ד] [א] האומר תנו שקל לבניי בשבת והן ראויין לתת להם סלע נותנין להם סלע ואם אמר אל תתנו להם אלא שקל אין נותנין להם אלא שקל [ב] אם אמר [ה] מתו ירשו אחרים תחתיהם בין שאמר תנו בין שאמר אל תתנו אין נותנין להם אלא שקל א"ל הא מני ר"מ היא דאמר [ג] מצוה לקיים דברי המת אמרו עליו על נחום איש גם זו שהיה סומא משתי עיניו גידם משתי ידיו קיטע משתי רגליו וכל גופו מלא שחין והיה מוטל בבית רעוע ורגלי מטתו מונחין בספלין של מים כדי שלא יעלו עליו נמלים פעם אחת [היתה מטתו מונחת בבית רעוע] בקשו תלמידיו לפנות מטתו ואח"כ לפנות את הכלים אמר להם בניי פנו את הכלים ואח"כ פנו את מטתי שמובטח לכם שכל זמן שאני בבית אין הבית נופל פינו את הכלים ואחר כך פינו את מטתו ונפל הבית אמרו לו תלמידיו רבי וכי מאחר שצדיק גמור אתה למה עלתה לך כך אמר להם בניי אני גרמתי לעצמי שפעם אחת הייתי מהלך בדרך לבית חמי והיה עמי משוי ג' חמורים אחד של מאכל ואחד של משתה ואחד של מיני מגדים [ד] בא עני אחד ועמד לי בדרך ואמר לי רבי פרנסני אמרתי לו המתן עד שאפרוק מן החמור לא הספקתי לפרוק מן החמור עד שיצתה נשמתו הלכתי ונפלתי על פניו ואמרתי עיני שלא חסו על עיניך יסומו ידיי שלא חסו על ידיך יתגדמו רגליי שלא חסו על רגליך יתקטעו ולא נתקררה דעתי עד שאמרתי כל גופי יהא מלא שחין אמרו לו אוי לנו שראינוך בכך אמר להם אוי לי אם לא ראיתוני בכך [ו] ואמאי קרו ליה נחום איש גם זו דכל מילתא דהוה סלקא ליה אמר גם זו לטובה [ו] זימנא חדא בעו לשדורי ישראל דורון לבי קיסר אמרו מאן ייזיל ייזיל נחום איש גם זו דמלומד בניסין הוא שדרו בידיה מלא סיפטא דאבנים טובות ומרגליות אזל בת בהוא דירה בליליא קמו הנך דיוראי ושקלינהו לסיפטיה ומלונהו עפרא (למחר כי חזנהו אמר גם זו לטובה) כי מטא התם [שרינהו לסיפטא חזנהו דמלו עפרא] בעא מלכא למקטלינהו לכולהו אמר קא מחייכו בי יהודאי [אמר גם זו לטובה] אתא אליהו אדמי ליה כחד מינייהו א"ל דלמא הא עפרא מעפרא דאברהם אבוהון הוא דכי הוה שדי עפרא הוו סייפיה גילי הוו גירי דכתיב [3] יתן כעפר חרבו כקש נדף קשתו הויא חדא מדינתא דלא מצו למיכבשה בדקו מיניה וכבשוה עיילו לבי גנזיה ומלוהו לסיפטיה אבנים טובות ומרגליות ושדרוהו ביקרא רבה כי אתו ביתו בההוא דיורא אמרו ליה מאי אייתית בהדך דעבדי לך יקרא כולי האי אמר להו מאי דשקלי מהכא אמטי להתם סתרו לדיריייהו ואמטינהו לבי מלכא אמרו ליה האי עפרא דאייתי הכא מדידן הוא בדקוה ולא אשכחוה וקטלינהו להנך דיוראי: אי זו היא דבר עיר המוציאה חמש מאות רגלי כו': ת"ר [ה] עיר [3] המוציאה חמש מאות ואלף רגלי כגון כפר עכו ויצאו הימנה תשעה מתים בשלשה ימים זה אחר זה הרי זה דבר ביום אחד או בד' ימים אין זה דבר [ו] ועיר המוציאה חמש מאות רגלי כגון כפר עמיקו ויצאו ממנה שלשה מתים בג' ימים זה אחר זה הרי זה דבר ביום

אמרו ליה לאילפא אי יתיב מר לא הוה מלך מר. פי' [1] כלומר לא היית מולך לראש ישיבה וי"מ בגיסותא דמר קאי אר' יוחנן כלומר אי יתיב מר לא הוה מליך ר' יוחנן: יבא

תתנו להן אלא שקל והאי דקאמר תנו להן שקל ולא אמר תנו סלע משום דבעי לזרוזינהו כדאמרן בכתובות (דף ע.) כדי לזרזן במשא ובמתן כדי שיטרחו וילמדו דרך ארץ וירויחו: **אם מתו ירשו אחרים תחתיהן.** אע"ג דאמר תנו שקל ולא אמר אל תתנו אלא שקל גלי בדעתיה דלא בעי למיתב להו אלא שקל בשבת כי היכי דאי מתו ירשו אחרים תחתיהן: **אמר ליה.** אילפא: **הא מני.** דקתני אע"ג דלא ספקי בצניר מסלע לא יהבינן להו אלא שקל (ד) ר"מ היא דאמר במסכת כתובות במתני' (דף סט.): מצוה לקיים דברי המת דאי לאו מצוה מן הדין נותנין להן כל הראוי להן שהרי כל הממון שלהן הוא ואין בו לאותן אחרים כלום אלא לאמר מיתתן אם יש מותר יש להן ואם לאו לא יטלו ומתוך שרוצין אנו לקיים דבריו שירשו אחרים תחתיהם אנו מקמצין את הממון כדי שיהא שם מותר: **והיה מטתו מונחת בו.** רגלי המטה מונחין בספלים מלאים מים שלא יעלו עליו נמלים דרך רגלי המטה מפני שהיה גידם ואם היו עולים אינו יכול ליטלם בידיו ולזורקן: **דסלקי ליה.** כל המאורע לו אפילו רעה: **בא בהיא דיורא.** לן לילה אחת באותו המלון: **לספיטיה.** ארגז שלו: **לונהו.** שוליהן של ישראל: **כחד מינייהו.** כאחד משרי קיסר: **מעפרא דאברהם הוא.** כשנלחם עם המלכים: **גילי.** קשין: **ביתו.** לנו במלון: **(ה) כפר עמיקו שלשה מתים בשלשה ימים.** מת אחד בכל יום: ביום

מסורת הש"ס

ל) [שבת י. לג: ביצה טו:], כ) [כתובות סט:], ג) [עי' רש"י גיטין לב: ד"ה דתלי פי' נשען וכן בספרים קת: פרש"י ד"ה ותלי נשען ובפרש"י מגיגה טו: תלי נשען], ד) ב"ב קכט. כתובות סט: [ופוסקת כתובות פ"ו], ה) [ל"ל אם מתו], ו) סנהדרין קח: ע"ש, ז) עי' ברכות ס:, ח) [בר"ף ובכל"ש גרס בריש עיר המוציאה מ"ק וכו' ובפיפא אלף ומ"ק וכו'], ט) [אמור פרשה ב], י) [ויקרא כא], כא) בס"א: מכוסא (עי' כתובות סט:).

תורה אור השלם

1. אֲפֵס כִּי לֹא יִהְיֶה בְּךָ אֶבְיוֹן כִּי בָרֵךְ יְבָרֶכְךָ יְיָ בָּאָרֶץ אֲשֶׁר יְיָ אֱלֹהֶיךָ נֹתֵן לְךָ נַחֲלָה לְרִשְׁתָּהּ:

דברים טו ד

2. כִּי לֹא יֶחְדַּל אֶבְיוֹן מִקֶּרֶב הָאָרֶץ עַל כֵּן אָנֹכִי מְצַוְּךָ לֵאמֹר פָּתֹחַ תִּפְתַּח אֶת יָדְךָ לְאָחִיךָ לַעֲנִיֶּךָ וּלְאֶבְיֹנְךָ בְּאַרְצֶךָ:

דברים טו יא

3. מִי הֵעִיר מִמִּזְרָח צֶדֶק יִקְרָאֵהוּ לְרַגְלוֹ יִתֵּן לְפָנָיו גּוֹיִם וּמְלָכִים יַרְדֶּ יִתֵּן כֶּעָפָר חַרְבּוֹ כְּקַשׁ נִדָּף קַשְׁתּוֹ:

ישעיהו מא ב

הגהות הב"ח

(א) גמ' אזלו אותיבו תותי גודא וכו' אי יתיב מר וגרים: (ב) שם ת"ר עיר גדולה המוציאה ממנה מאות כו' ועיר קטנה המוציאה כו': (ג) רש"י ד"ה אי יתיב מר וגרים: (ד) ד"ה הא מני כו' אלא שקל הס"ד ומה"ד ר"מ היא וכו' שיהא שם מותר הס"ד ומה"ד ורגלי מטתו מונחין כו': (ה) ד"ה בימו לנו במלון הס"ד ואח"כ מה"ד כגון כפר עמיקו ויצאו ממנה שלשה מתים: (ו) תוס' ד"ה אמרו כו'. פי' בתמיה כלומר וכי לא היית:

לעזי רש"י

וילו"ן [ויילי"אן]. מפרש.

מוסף רש"י

הובא בעמוד הבא

רבינו גרשום

באסקריא דספינתא. מַשָּׁט. **נותנין להם סלע.** דאזלינן בתר אומדין דעתי', דלהכי אמר שקל אם אפשר להם לצמצם, אבל אם אי אפשר להם נותנין להם סלע. ג) כיון שאמר תנו אין נותנים להם אלא שקל, דאזלינן בתר אומדין דעתיה, דכיון דבעי דלירשו אחרים ודאי הוה ליה צר עין על בניו. א"ל הא מני ר"מ. דמתניתין. **מונחת על ארבעה ספלים.** שלא יעלו עליו הרחש. **ביום אחד.** אין זה דבר, דאקראי בעלמא הוא. **או בארבעה.** מרוחקין. **ט' מתים.** דהיינו נמי ג' מתים לג' ימים.

ג) ל"ל ואם אמר אם מתו ירשו אחרים תחתיהם בין שאמר תנו וכין שאמר אל תתנו אין נותנין להם וכו'.

עין משפט נר מצוה

א [מיי' פי"א מהלכות זכיה ומתנה הלכה כג]:

מז ב מיי' פי"ב מה' אש"ל ו טוש"ע ח"מ סי' רנג סעיף יז [וסימן רמח סעיף ב]:

יז ג מיי' פ"כ מהלכות אישות הלכה יד סמג עשין מח טוש"ע אה"ע סי' נד וח"מ סי' רנב סעיף ב:

ד [טוש"ע י"ד סימן רמז סעיף ג]:

יח ה מיי' פ"ג מהלכות תענית הלכה ה טוש"ע ח"מ סי' תקעו סעיף ב:

רבינו חננאל

אילפא ור' יוחנן דחיק להו עלמא אמרי ניקום ונעביד עיסקא [וכו'] עד דהדר אילפא מלך יוחנן. אתא אילפא תלא נפשיה, אמר אי איכא דשאיל לי מתנייתא מדבי ר' חייא ודבי ר' אושעיא ולא פשטנא ליה ממתני'. כלומר, כל מה שיש במשניות החיצונות עיקר שלהן במשנתינוא.. ואין כל חכם יודעו, לפיכך אני גדול ממנו, ולמה זכה לישב בראש ולא זכיתי אני. **ושאליה** ההוא סבא, הא דתניא האומר תנו לבניי שקל בשבת רצוה ומת וראויין לתת להן סלע, כי השקל הוא חצי סלע, אם אינו מספיק להם נותנין להן סלע, אם אמר בלשון הזה אל תתנו להן אלא שקל אע"פ שאינו מספיק להם אין נותנין להם אלא שקל, ואם אמר אם מתו יירשו אחרים תחתיהם [כו'].

שמעינן מינה דאין אדם רשאי לשנות מדברי המת. ופשט אילפא, הא מתניתא אליבא דר' מאיר היא, ששנינו במשנתנו בכתובות בפרק מציאת האשה, המשליש מעות לבתו והיא אומרת נאמן עלי בעלי יעשה שליש מה שהושלש בידו דברי ר' מאיר, ואוקימנא התם טעמא דר' מאיר משום דמצוה לקיים דברי המת ואין לשנות מדבריו. **אמרו עליו על נחום איש גם זו.** שם מקום הוא, ראיה על אמתת הדבר בדברי הימים הוא שנקרא לשם שם אחת העיירות (גם זו) [גמזו], והוא האמת [ו]. ירושלמי א"ר יוסי בן אבין בזכות ג' דברים גשמים יורדים בזכות הארץ ובזכות החסד וייסורין, וכולן בפסוק אחד נאמרו אם לשבט [אם לארצו] אם לחסד ימציאנו, שבט אלו ייסורין. מפני (ג') [ד'] דברים גשמים יורדין מלמעלה, מפני טללים הרעים ומפני בעלי זרוע ושיהא שותה העליון כתחתון ושיהו עיני הכל נשואות לשמים. בעון (ג') [ד'] דברים גשמים נעצרין, בעון עבודה זרה שנאמר ועבדתם (שם) אלהים אחרים, וכתיב בתריה ועצר את השמים. בעון גילוי עריות שנאמר ותחניפי ארץ בזנותיך, וכתיב וימנעו רביבים. בעון שפיכות דמים שנאמר כי הדם הוא יחניף את הארץ, פי' יחן אף על הארץ. (וכתיב וחרה אף ה' בכם ועצר) [ז] בעון פוסקי צדקה ברבים ואינן נותנין דכתיב נשיאים ורוח וגשם אין איש מתהלל במתת שקר. [חמשת] שמות נקרא איד [עב] ענן חזיז ונשיא. א"ר חנינא מה יעשו גדולי הדור ואין הצבור נידון אלא אחר רובו. שכן מצינו שכל ל"ח שנים שהיו ישראל כמנודין לשמים לא היה הדיבור עם משה, שנאמר ויהי כאשר תמו כל אנשי המלחמה וגו' וכתיב (ויאמר) (וידבר) ה' [אלי] לאמר. ר' אליעזר עבד תענית ולא נחת מטרא עבד ר' עקיבא תלמידיה ונחית מטרא. עאל ר' עקיבא ואמר משל למה הדבר דומה, למלך שהיו לו שתי בנות, אחת חצופה וכיון שהיתה נכנסת אצלו בבקשה הוא אומר לה בקשתה ותצא, ואחרת היתה צנועה וכשהיתה נכנסת אצלו היה מארחך רוחו עמה כדי שישמע שיחתה שהיה מתאוה לשמוע שיחתה. עשה כך ר' עקיבא בשביל ר' אליעזר רבו, כדי שלא יאמרו כי אינו הגון ונמצא חילול שמים. **כתיב** ויקבצו המצפתה וישאבו מים וישפכו לפני ה', וכי מים שפכו, אלא לבם שפכו כמים. ויאמרו שם חטאנו לה', לבש שמואל חלוקן של ישראל, אמר לפניו רבונו של עולם כלום אתה דן את האדם ג)על אמרך לא חטאתי, ואלו (חנה) [אומרים] לפניך חטאנו. **מתני',** איזו היא **דבר** עיר המוציאה ת"ק רגלי [וכו'] עיר גדולה המוציאה אלף ת"ק רגלי יוצאי צבא כגון כפר עכו, ויצאו הימנה ט' מתים בג' ימים (בג' ימים אנשים ממש) [זא"ז] הרי זה דבר, בד' ימים או ביום אחד אינו דבר.

ה) עי' בערוך השלם ערך גם זו. ו) בירושלמי לפנינו ליתא זה אך רבינו היה גורס כן בירושלמי ומביא ראיה מהך קרא דהך אף דאיכא קרא היינו שיהיה עגירת גשמים. ז) אלא על שהוא אומר לפניך לא חטאתי הנני נשפט אותך על אמרך לא חטאתי (ירמיה ב').

יבא מנה בן פרס. כלומר מוטב שיבא גדול בן הדיוט דפרס לא הוה אלא חצי מנה ואל יבא מנה בן מנה דהיינו רב חסדא דהיה מנה כלומר שהיה חשוב ופרס היינו יאחק אבוה דרב נחמן דלא מיקרי רב יאחק: [ג] **אמר** ליה זוודא אייתי בהדייהו. פירוש וכי לידה הביאו עמהם שיהו אוכלות כלומר אי אפשר שלא יאכלו התבואה והזרעים: **אמרו** ליה לרב יהודה **איכא מותנא בחזירי גזר תעניתא וכו' עד שאני חזירי דדמו מעייהו לבני אינשי.** פירוש שבני מעיו של חזיר דומין למעיס של בני אדם ויש לחוש שיהא (ט) על בני אדם מכאן נראה שאם יהיה דבר על עובדי כוכבים אין לחוש ויש להתענות הא הכא חזיזן דגזר תעניתא (י) מדבר שהיה בחזירין משום דדמו מעייהו לבני אדם וכל שכן דנכריס דדמו לישראל: **גבירה** לוקה. פי' זו ארץ ישראל:

טרפה

ביום אחד או בארבעה ימים אין זה דבר דרוקרת עיר המוציאה חמש מאות רגלי הוה ויצאו ממנה שלשה מתים ביום אחד גזר רב נחמן בר רב חסדא תעניתא אמר רב נחמן בר יצחק כמאן כר"מ דאמר [ח] ריחק נגיחותיו חייב קירב נגיחותיו לא כ"ש א"ל רב נחמן בר רב חסדא לרב נחמן בר יצחק ליקום מר ליתי לגבן א"ל תנינא רבי יוסי אומר לא מקומו של אדם מכבדו אלא אדם מכבד את מקומו שכן מצינו בהר סיני שכל זמן שהשכינה שרויה עליו אמרה תורה [1] גם הצאן והבקר אל ירעו אל מול ההר ההוא נסתלקה שכינה ממנו אמרה תורה [2] במשוך היובל המה יעלו בהר וכן מצינו באהל מועד שבמדבר שכל זמן שהוא נטוי אמרה תורה [3] וישלחו מן המחנה כל צרוע [כ] הוגללו הפרוכת הותרו זבין והמצורעים ליכנס שם אמר ליה אי הכי [ל] ניקום אנא לגבי מר אמר ליה מוטב יבא מנה בן פרס אצל מנה בן מנה ואל יבא מנה בן מנה אצל מנה בן פרס בסורא הוות דברתא בשיבבותיה דרב לא הוות דברתא סברו מיניה משום זכותיה דרב דנפיש איתחזי להו בחילמא רב דנפישא זכותיה טובא הא מילתא זוטרא ליה לרב אלא משום ההוא גברא דשייל מרא וזבילא לקבורה בדרוקרת הוות דליקתא ובשיבבותיה דרב הונא לא הוות דליקתא סבור מינה בזכותא דרב הונא דנפיש איתחזי להו בחילמא האי זוטרא ליה לרב הונא אלא משום ההיא איתתא דמחממת תנורא [כ] ומשיילי לשיבבותיה אמרו ליה לרב יהודה אתו קמצי גזר תעניתא אמרו ליה לא קא מפסדן אמר להו זוודא אייתו בהדייהו אמרו ליה לרב יהודה איכא מותנא בחזירי גזר תעניתא נימא קסבר רב יהודה מכה משולחת [ג] ממין אחד משולחת מכל המינין לא [א] שאני חזירי דדמיין מעייהו לבני אינשי אמרו ליה לשמואל איכא מותנא בי חוזאי גזר תעניתא א"ל והא מרחק אמר ליכא מעברא הכא דפסיק ליה אמרו ליה לרב נחמן [ב] איכא מותנא בארעא דישראל גזר תעניתא אמר אם גבירה לוקה שפחה לא כל שכן טעמא דגבירה ושפחה הא שפחה ושפחה לא והא אמרו ליה לשמואל איכא מותנא בי חוזאי גזר תעניתא [ג] שאני התם כיון דאיכא שיירתא דלווי ואתיא בהדיה אבא אומנא הוה אתי ליה שלמא ממתיבתא דרקיעא כל יומא ולאביי כל מעלי יומא דשבתא לרבא כל מעלי יומא דכיפורי הוה קא חלשא דעתיה דאביי משום דאבא אומנא אמרו ליה לא מצית למיעבד כעובדיה [ד] ומאי הוו עובדיה דאבא אומנא דכי הוה עביד מילתא הוה מחית גברי לחוד ונשי לחוד ואית ליה לבושא דאית ביה קרנא דהוות בזיעא כי כוסילתא כי הוות אתיא ליה איתתא הוה מלביש לה כי היכי דלא ניסתכל בה ואית ליה דוכתא [ג] דצניעא דשדי ביה פשיטי דשקיל דאית ליה שדי ביה דלית ליה [ד] לא מיכסיף כי הוה אתרמי ליה צורבא מרבנן אגרא מיניה לא שקיל [ה] ובתר דקאי יהיב ליה פשיטי ואמר ליה זיל בריא נפשך יומא חד שדר אביי זוגא דרבנן למיבדקיה אותבינהו ואכלינהו ואשקינהו ומך להו ביסתרקי בליליא

לצפרא

(דניאל ה). שאביו של רב נחמן בר רב חסדא גדול מיצחק אביו של רב נחמן מדמיתקרי בר רב חסדא ואידך רב נחמן בר יצחק מכלל שלא נסמך: **דברפא.** דבר: **בשיבבותיה.** בשכונתו: **איתחזי להו בחילמא.** להנך אינשי דסברי (מ) משום זכותיה דרב הוא: **הא זוטר ליה לרב.** גם זה קטן הוא לפי גדולת רב: **מרא.** פוסיי"ר בלע"ז: **וזבילי.** פלי"ש בלע"ז: **לקבורה.** ומשום זכותיה דקבורה מדלו בו מדה כנגד מדה: **ומשיילא לשיבבותיה.** ומשאילתו לשכונתיה לאחר שהסיקתו משלה לפיכך ממדלת השכר בה במדה: **קמלא.** ארבה שמכלה את התבואה: **לא קא מפסדא.** לא בעינן למיגזר תעניתא: **זוודא אייתו בהדייהו.** בתמיה וכי לידה הביאו עמה שלא יפסידו את התבואה: **מעייהו.** בני מעיין שלהן שאין להן כרס הפנימי כשאר בהמה. וסימן רע הוא: **בי חוזאי.** מקום במלכות בבל: **גזר תעניתא.** בעירו: **הא מרחק.** ואין לחוש שמא יבא עד כאן: **אמר להו וכי מעברא פסיק להו.** וכי מעברות ואשר מחילות מפסיקין לפני הדבר שלא יבא: **שפחה לא כל שכן.** ויש לחוש שמא ישתלח עד כאן: **הא שפחה ושפחה.** שתי עיירות של חולה לארץ כגון בי חוזאי והרלעא דשמואל: **שיירתא.** דאזלי מבי חוזאי לנהרדעא: **דלווי.** מתלוה ובא עמהן: [ו] **שלמא מרקיעא.** בת קול אומרת לו שלום עליך: **אבא אומנא.** מקיז דם: **כי הוה עביד מילתא.** כשהיה מקיז דם לבני אדם: **ודנשים לחודייהו.** לצניעותא: **דאיתי ביה קרנא.** הקרן שהוא מקיז בו ונגשים הוי מלבים לה: **ולא מכסיף.** דלאחר (מ) שהכה לא הוה ידע מאן רמי (בכסילתיה) פשיטי להתם ומאן דלא רמי: **בריא נפשך.** תבריא עצמך: **למיבדקיה.** לבדקו במעשיו: **ומך להו בסתרקי.** קיפל תחתיהן תכשיטי למר טפיד"ו בלע"ז ליתן בהן

לצפרא

ביום אחד אין זה דבר. דאקראי בעלמא הוא: ה"ג **עיר גדולה המוציאה אלף וחמש מאות רגלי** (פ) **יצאו הימנה תשעה מתים וכו'.** אלף וחמש מאות איש דהיינו פי שלשה בעיר קטנה: כפר עכו דרוקרת נ"א דיוקרת עיר שמה יו"ד והיא קטנה על שם שיו"ד קטנה באותיות: ה"ג **יצאו הימנה ג' מתים** ו) **בג' ימים: ריחק נגיחותיו.** בשור מועד קאי בבנא קמא בפרק כיצד הרגל מועדת אי זהו תם ואי זהו מועד כל שהעידו בו ג' ימים דברי ר' יהודה ר' מאיר אומר כל שהעידו בו ג' פעמים ביום אחד ר' יהודה סבר כתיב אז נודע כי שור נגח הוא מתמול שלשום ז) מתמול תרי שלשום תלת הרי ג' ימים ור"מ סבר ריחק נגיחותיו כשנגח בג' ימים זה אחר זה חייב קירב נגיחותיו שנגח ג' פעמים ביום אחד לא כל שכן: **ליקום מר להכא.** דרב נחמן בר יצחק הוה יתיב בין גברי דלא חשיבי כולי האי וקאמר ליה רב נחמן בר רב חסדא ליקום מר מהתם וליתי ליתיב גבאי: **תנינא.** תני אנא. שונה אני ברייתא זו רבי יוסי אומר כו': **לא מקומו של אדם מכבדו.** ואם אלך ואשב שם אין המקום מכבדני: **גם הלאן והנקר אל ירעו.** דמשום שכינה היה הר סיני מכובד ומקודש: **אל מול ההר ההוא.** מדכתיב ההוא משמע כל זמן שהוא בגדולתו שהשכינה עליו (ו) נסתלקה השכינה במשוך היובל וגו'. ואע"ג דהאי קרא בלוחות הראשונות כתיב לא נסתלקה שכינה עד לוחות האחרונות שניתנו ביום הכפורים וגם כל ימות החורף שעסקו במלאכת המשכן שהתה שכינה בהר ומשם ניתנו כל המצות בקולי קולות ולפידים ביום קבלת עשרת הדברות עד אחר בניסן שהוקם המשכן ונסעה וזה שכינה מן ההר וישבה לה על (ז) הכפורת ושם בתחל מועד נשנית התורה כלותיה ופרטותיה ועל אותה שעה היה מתיר להם בלוחות הראשונות לעלות כדאמרינן במסכת בילה (דף ה.) כל דבר שבמנין צריך מנין אחר להתירו ובראש קונטרס רומי אתה מולא תשובת ט) רבינו בכך: **במשוך היובל.** בסיוס השופר כשתסתלק השכינה. דרך הוא להאריך ומשוך התקיעה בשעת סיוס: **הוגללו הפרוכת.** שהיו נגללין בשעת נסיעתן (ז) היו נוסעין כולן ובאין זבים ומצורעים וכנכסין במחנה: **פרס.** חצי מנה. ולשון פרוסה כמו פרס פריסת מלכותך

נסמך: **דברפא.** דבר: **בשיבבותיה.** בשכונתו: **איתחזי להו בחילמא.** להנך אינשי דסברי (מ) משום זכותיה דרב הוא: **הא זוטר ליה לרב.** גם זה קטן הוא לפי גדולת רב: **מרא.** פוסיי"ר בלע"ז: **וזבילי.** פלי"ש בלע"ז: **לקבורה.** ומשום זכותיה דקבורה מדלו בו מדה כנגד מדה: **ומשיילא לשיבבותיה.** ומשאילתו לשכונתיה לאחר שהסיקתו משלה לפיכך ממדלת השכר בה במדה: **קמלא.** ארבה שמכלה את התבואה: **לא קא מפסדא.** לא בעינן למיגזר תעניתא: **זוודא אייתו בהדייהו.** בתמיה וכי לידה הביאו עמה שלא יפסידו את התבואה: **מעייהו.** בני מעיין שלהן שאין להן כרס הפנימי כשאר בהמה. וסימן רע הוא: **בי חוזאי.** מקום במלכות בבל: **גזר תעניתא.** בעירו: **הא מרחק.** ואין לחוש שמא יבא עד כאן: **אמר להו וכי מעברא פסיק להו.** וכי מעברות ואשר מחילות מפסיקין לפני הדבר שלא יבא: **שפחה לא כל שכן.** ויש לחוש שמא ישתלח עד כאן: **הא שפחה ושפחה.** שתי עיירות של חולה לארץ כגון בי חוזאי והרלעא דשמואל: **שיירתא.** דאזלי מבי חוזאי לנהרדעא: **דלווי.** מתלוה ובא עמהן: [ו] **שלמא מרקיעא.** בת קול אומרת לו שלום עליך: **אבא אומנא.** מקיז דם: **כי הוה עביד מילתא.** כשהיה מקיז דם לבני אדם: **ודנשים לחודייהו.** לצניעותא: **דאיתי ביה קרנא.** הקרן שהוא מקיז בו ונגשים הוי מלבים לה: **ולא מכסיף.** דלאחר (מ) שהכה לא הוה ידע מאן רמי (בכסילתיה) פשיטי להתם ומאן דלא רמי: **בריא נפשך.** תבריא עצמך: **למיבדקיה.** לבדקו במעשיו: **ומך להו בסתרקי.** קיפל תחתיהן תכשיטי למר טפיד"ו בלע"ז ליתן בהן

דשכיחי שיירתא. מבי חוזאי להכא גזר, אבל מא"י לבבל דלא שכיחי שיירתא אי לאו משום גבירתה לא הוה גזר. **אתי ליה שלמא.** מכרזי עליה שלמא מרקיעא. **דאית ביה קרני.** כלומר אתרא לקרני.

הפרוכת הותרו הזבין והמצורעין להכנס. אמר לו אבוא אני אצלך, אמר לו מוטב יבא מנה בן פרס, פי', חכם בן מי שלא היה אביו חכם, אצל חכם בן חכם. **בסורא הוה מותנא, בשיבבותיה דרב לא הות,** וכן הות דליקתא בדיוקרת, ובשיבבותיה דרב הונא לא הות. ואסיקנא דלאו בזכותייהו דהני, אלא בשביל ההוא גברא דמושיל מרא לאינשי לקבורה, ובדיל דהיא איתתא דמחממא תנורא ומושלא לשיבבתה. אמרו לר' יהודה **איכא מותנא בחזירי.** אמר כיון [דדמיין] מעייהו לבני אדם גזרינן תעניתא.

עין משפט נר מצוה

יט א טוש"ע ח"מ סי' תקעו סעיף ג:
כ ב ג מיי' פ"ב מהלכות תעניות הלכה ו טוש"ע שם סעיף ב:

מוסף רש"י

שייך לעמוד קודם חיי עולם. תורה (שבת י.). **באסקריא דספינתא.** בכלונסות לרוחם שתולים בה וילון הספינה (כתובות סט: ושם: באסקריא דמכותא, ופי' מכותא וילון). **אמר אי איכא דשאיל לי כו'.** כלומר אע"פ שהלכתי בטהורה לא שכחתי תלמודי ויש בידי לתקן כל הכריעות שקרלכו יהי מיא ורבי אושעיא בתוספתא שלהן אמינא להן סתם במשנתנו של הש"ס שסידר רבי ולהכי נקט רבי מיא ורבי אושעיא לפי שהן עיקר כדאמרינן בעלמא כל מתניתא דלא מיתניא בי ר' מיא ור' אושעיא לא תותבו מינה בבי מדרשא (כתובות סט:). **תנא** ליה. שנה לפניו ברייתא זו ושאלו למלוא לה סתם במשנה שסידר רבי (שם). שקל. תני קלא (שם). והדן ראיין לתת להם סלע. שאינו מוזן בפחות (שם). **נותנין להם סלע.** דאי הוה ידע שיתייקרו המזונות ויצטרכו לסלע, לא הוה אמר (שם). **ואם אמר אל תתנו.** הרי מיהה בידם ולא עשאן יורדים אלא בענין זה (שם). **אם מתו.** בלא בנים (שם). **אין נותנים להם אלא שקל.** שאין לו להפקיד את הנפשות אחריהם והואיל ועשה את האחריהם יורדים אחריהם ואי דווקא שקל קאמר כדי שתפול ירושה אחריהם לאותן אחרים (שם). **הא מני.** היכא דאמר להו אל תתנו להם אלא שקל אין נותנין להם אלא שקל, ואע"ג דסוף סוף כולהו נכסי דידהו מינהו לא יהבינן להו בקונטון אלא שקל בשבת והמותר יזונו מן הצדקה, וליכא לאקשויי עלה הא דאמר בפרק נערה (כתובות מח.) לאו כל כמיניה שיעשיר את בניו ויפיל עצמו על הצבור, דהתם הוא דאמר אל תקבריהו מנכסיו ונכסי דידיה מינהו הלכך לא ליתינן ליה לקובריו מן הצדקה כדי להעשיר את בניו, אבל הכא נכסי לאו דידיה דאמרי מינהו כי אם לפי טוותאן (כתובות סט:). **שרינהו לסיפטא.** התירו האחגזים והמרלופין ופתמוס (סנהדרין קט.). **וקטלינהו להנך דיוראי.** אותן בני הכפרים (שם).

רבינו חננאל

א' ליה רב נחמן בר רב חסדא לרב נחמן בר יצחק ליתי מר יקום הכא, א' ליה תנינא לא המקום מכבד את האדם אלא אדם מכבד את מקומו, שכן מצינו בסיני שכל זמן שהשכינה עליו כתיב גם הצאן והבקר אל ירעו, נסתלקה שכינה כתיב במשוך היובל המה יעלו בהר. וכן באהל מועד כל זמן שהיה נטוי כתיב וישלחו מן המחנה כל צרוע וכל וגו', הוגללו הפרוכת הותרו הזבין והמצורעין להכנס. אמר לו אבוא אני אצלך, אמר לו מוטב יבא מנה בן פרס, פי', חכם בן מי שלא היה אביו חכם, אצל חכם בן חכם. **בסורא הוה מותנא, בשיבבותיה דרב לא הות,** וכן הות דליקתא בדיוקרת, ובשיבבותיה דרב הונא לא הות. ואסיקנא דלאו בזכותייהו דהני, אלא בשביל ההוא גברא דמושיל מרא לאינשי לקבורה, ובדיל דהיא איתתא דמחממא תנורא ומושלא לשיבבתה. אמרו לר' יהודה **איכא מותנא בחזירי.** אמר כיון [דדמיין] מעייהו לבני אדם גזרינן תעניתא.

מסורת הש"ס

ה) ב"ק כל. ב"ב כח:, ג) [מנחות לה.], ג) מ"ל מאכרלא, ד) מ"ל הוה אמי ותיב"ע ולא, ה) מ"ל וכי הוי חזי אינש דלא אפסיר ליה הוה יהיב ליה כו', ו) מ"ל ביום אחד. רש"ל, ז) [שמות כא], ח) הכפורת בתחל מועד ושם נשנית התורה כל"ל. רש"ל, ט) [רבינו בחיי. מ"ל], י) [ד"ה אלמא אמרי ד"ה אבא], כ) מ"ל מ"ל שהקיה, ל) [מ"ל אמר להו],

תורה אור השלם

1. וְאִישׁ לֹא יַעֲלֶה עִמָּךְ וְגַם אִישׁ אַל יֵרָא בְּכָל הָהָר גַּם הַצֹּאן וְהַבָּקָר אַל יִרְעוּ אֶל מוּל הָהָר הַהוּא: שמות לד ג
2. לֹא תֻגַּע בּוֹ יָד כִּי סָקוֹל יִסָּקֵל אוֹ רָמֹה יֵרֶה אִם בְּהֵמָה אִם אִישׁ לֹא יִחְיֶה בִּמְשֹׁךְ הַיֹּבֵל הֵמָּה יַעֲלוּ בָהָר: שמות יט יג
3. צַו אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְיִשַּׁלְּחוּ מִן הַמַּחֲנֶה כָּל צָרוּעַ וְכָל זָב וְכֹל טָמֵא לָנָפֶשׁ: במדבר ה ב

הגהות הב"ח

(א) גמ' ל"ל מי סכי איקום אנא ואיזול לגבי מר: (ב) שם הסיא איתתא דממחמת תנורא מע"ש לע"ש ומשיילא לשיבבותה: (ג) שם מכה משולחת במין אחד משולחת בכל המינין: (ד) שם למיעבד כעובדיה דאבא אומנא ומאי הוו כו' כי סוסילתא דכי הוות כו' דלא ליסתכיל בה והוה ליה דוכתא דצניעא: (ה) רש"י ד"ה ה"ג עיר כו' ויצאו הימנה ט' מתים וכו' כגון כפר עכו אלף וחמש מאות וכו' בעיר קטנה הם"ד ואח"כ מה"ד דרוקרת נ"א יו"ד קרת עיר שמה יו"ד והיא עיר קטנה על שם כו' כל"ל ותיבות כפר עכו נמחק: (ו) ד"ה אל מול כו' שהשכינה עליו הם"ד ומה"ד נסתלקה וכו' ובראש קונטרס תשובת רומי: (ז) ד"ה הוגללו וכו' והיו נוסעין וכו' במחנה שכינה הם"ד: (ח) ד"ה איתחזי כו' דמשום זכותיה: (ט) תוס' ד"ה אמרו כו' ויש לחוש שיהא דבר על בני אדם: (י) בא"ד אדבר שהיה בחזירין. נ"ב וקשה דאמרינן דשבוע בתרי אומי לא שלמא:

לעזי רש"י

פושיי"ר [פושרי"ר]. מעדר. פלי"א [פיל"א]. יעה. וינטורש"א. כוס הקזה. טפיד"ו [טרפי"ד]. שטיח.

רבינו גרשום

ריחק נגיחותיו. שנגח בג' ימים, הוי מועד. קירב נגיחותיו. שנגח ג' ביום אחד, לא כ"ש. מעברי מפסקי. כלומר שיירות מצויין שעוברין במעברות מבי חוזאי להכא. כיון

נלפרא כרכינהו. רבנן לביסתרקי דאבא אומנא ואייתינהו לשוקא לזבנינהו: **אמרו ליה.** לאבא אומנא לשיימינהו מר והב לן דמייהו. והיו בודקין אותו אם יאבדם כגזלנין או אם יהא שם אותם פחות מכדי דמיהם: **במאי אבדתינן.** כשלקחנום: **וכסיפא.** לכו מילתא למימר לי לאלתר ליתן אותם ואהכי אתו למיגני גבאי למיעבד כולי האי: **נשקלינהו מר.** שלא היינו רוצין אלא לנסותך: **חלשא דעתיה דרבא אדאחיי.** דלרבא לא אתי שלמא אלא ממעלי יומא דכיפורי למעלי יומא דכיפורי ולאחיי כל מעלי שבתא: **אכולא לרבא.** על כל בני עירך: **רב ברוקא חוזאה.** שהיה מבני חוזאי: **דבי נפש.** מקום: **א"ל.** רב ברוקא לאליהו מי איכא בהאי שוקא כו': **מסאני אוכמי.** מנעלים שחורים (ד) שלא כמנהג היהודים: **ולא רמי חוטא.** לא הטיל ליצת בטליתו: **אמר ליה.** אליהו לרב ברוקא האי בר עלמא דאתי הוא: **קרא ליה.** רב ברוקא לההוא גברא: **וזדוקנא.** שומר בית האסורין (ה): **רמינא פורייאי כו'.** מטיל אני מטתי בין אנשים לנשים: **דיהבי נכרים עינייהו עלה.** בעלי בית האסורים: **איתרמי נערה כו'.** דהויא בבית הסוהר: **דורדיא דחמרא.** שמריס של יין האדומים כדם: **בשיפולה.** בשולי בגדיה: **דיספנא.** דרך נשים לה ומאוסה היא והוא לשון פרסי (ו): **אמר ליה.** אליהו לרב ברוקא הני נמי בני עלמא דאתי נינהו: **בדוחי.** שמחים ומשמחים בני אדם: **טרחינן.** במילי דבידוחתא ביניהו: **עד דעבדי שלמא.** (ו) שהן דבריס שאדם אוכל פירותיהן בעולם הזה והקרן קיימת וכו' הבאת שלום בין אדם לחבירו (ז) היא אחד מן הדברים שאדם אוכל פירותיהן בעוה"ז והקרן קיימת לעוה"ב הס"ד: (ו) ד"ה שדפון כו' אי נמי מעשה שהיה כך היה הס"ד: (ח) ד"ה הכי קאמר כו' והאי דקתני נראתה ביום אעיר קאי דאם נראתה בשדה אפילו ביום אינה: (ט) ד"ה כי תניא כו' דאתה לא באגם גופא דכיון דהייתו: (י) ד"ה אין לריך לומר כו' שמתריעין עליה הס"ד ומה"ד אלא כו':

בא א מיי' פ"ב מהלכות תעניות הלי' י טוש"ע א"ח סי' תקטו סעיף ט: **כב** ב ג ד ה ו מיי' שם הלכה ז ח טוש"ע שם סעיף ו ז:
כג ז מיי' שם הלכה ד טוש"ע שם סעיף ח:

הגהות הב"ח

(א) גמ' אלא דעתיה דרבא משום דאמר איתחזי ליה בחלמא אמרו ליה מסתייך: (ב) שם האי בר עלמא דאתי הוא קרא ליה ולא אתא לגביה והגו בתריס ל"ל: (ג) שם מ"ט ליה לך חוטי וסיימת מסתמי אומכי כו' דיהודאה אלא דבי הוו גזרי: (ד) רש"י ד"ה מסתמי אומכי כו' אלא כמנהג היהודים. ר"ב עי' בתוס' פרק בן סורר ומורה דף ע"ד ובפ' הסוסה דף נ"ט: (ה) ד"ה זדוקנא כו' האסורין של מלך הס"ד: (ו) ד"ה עד דעבדי שלמא. דהבאת שלום בין אדם לחבירו היא אחד מן הדברים שאדם אוכל פירותיהן בעוה"ז והקרן קיימת לעוה"ב הס"ד: (ז) ד"ה שדפון כו' אי נמי מעשה שהיה כך היה הס"ד: (ח) ד"ה הכי קאמר כו' והאי דקתני נראתה ביום אעיר קאי דאם נראתה בשדה אפילו ביום אינה: (ט) ד"ה כי תניא כו' דאתה לא באגם גופא דכיון דהייתו: (י) ד"ה אין לריך לומר כו' שמתריעין עליה הס"ד ומה"ד אלא כו':

גליון הש"ם

גמ' איכא בהאי שוקא. עיין בתוס' מייס סנהדרין דף פח ע"ב ד"ה שלמו מתם:

הגהות מהר"ב רנשבורג

א) רש"י ד"ה הכי קאמר וכו' והאי דקתני נראתה ביום אשדה וכו' נמחק מלת אשדה וכ"ב ג"ל אעיר:

לעזי רש"י

ברצו-ל. ערישה. מרשי"ק [מרישי"ק]. בְּרִיצָה, מקווה מים דרדרים.

רבינו גרשום

כרכינהו. להני ביסתרקי למזבן, ואמרי ליה כ"ע לישיימינהו מר. אמר להו הכי והכי שוו. דבעי למיהב שורי אילו בסתרקי להנהו זוגא דרבנן. א"ל. ההוא זוגא דרבנן, חשדתינן דאתינן לוותך. לישקלינהו מר. לבסתרקי, דלא בעינא להו. **מסאני אוכמי.** כנכרים, ולא רמו חוטי. ציצית. **מפני שהיא מכה מהלכת.** שלאחר שנראה כל שהוא אינו מפסיק. **שניהם אינה משולחת.**

רבינו חננאל

רבא מגנא זכותיה אכולא כרכא. א' ליה רב ברוקא לאליהו, הראיני אדם שהוא מבני העולם הבא, א' ליה זה, הלך אחריו שאלו, אמר לו שומר האסורים אני ואסרנא גברי לחוד ונשי לחוד, ולא רמינא ציצית כי היכי דלא לירגשו דאנא יהודאי, וכי שמענא דגזרה על ישראל, מהודענא להון ובעי רחמי ומבטלה. **דורדיא.** שמרים של יין. **דשתנא.** נירה, וזה הנראה בבגדיה ככתם דמיה הן. **תוב** א' ליה (ל)אליהו הני נמי [בני] עלמא דאתי נינהו, ושאלינהו ואמרי לו משמחי לב עציבי אנן, כלומר יש לנו חן שפה ודברים המסירים עצב ענן הלב, וכי חזינן נמי צערא בין גברא לחבריה אי בין גברא לאיתתיה טרחינן ועבדינן שלמא ביניייהו. **על אילו מתריעין בכל מקום על השדפון ועל הירקון כו'.** וקיימא לן כר' עקיבא דברייתא דתני על השדפון ועל (הארבה) [הירקון] בכל שהוא. ואוקימנא למתני' דלקמן דנראה באשקלון שדפון כמלא פי תנור תבואה, כלומר כשיעור פי תנור נשדפה תבואה בשדה וגזרו תענית. **ואיבעיא** לן האי שדפון דמשערינן ליה בשדה, שיעור ככיסוי פי התנור הוא, אי כשיעור דרא ריפתא דהדר לפומא דתנורא, ועלתה בתיקו. וכן נמי א"ר עקיבא, בארבה וחסיל אפילו לא נראה אלא כנף אחד בארץ ישראל מתריעין עליהן מיד. **פיסקא. ועל חיה רעה תנו רבנן חיה רעה בזמן שהיא משולחת כו'.** ואוקימנא איזו היא [שאינה] משולחת, שנראתה בעיר בלילה, אי נמי נראתה בשדה ביום אינה משולחת. ראתה שנים ורצתה אחריהן משולחת, אבל ראתה אותם ונחבאת מפניהם, אי נמי לא [נחבאת] אלא עמדה בשדה הסמוכה לאגם אינה משולחת. טרפה שנים באגם ואכלה אחד מהם משולחת, ואם לא אכלה ולא אחד מהם אינה משולחת, והני מילי באגם, אבל שלא במקום אגם אע"פ שלא אכלה אלא רצתה אליהם משולחת. **פיסקא. ועל החרב מתריעין. תנו רבנן אין צריך לומר חרב שאינה של שלום,** שודאי מתריעין, אלא אפי' חרב של שלום מתריעין, שאין לך חרב של שלום יותר מפרעה נכה, ואעפ"[כ] נכשל בה יאשיהו ונהרג,

עין משפט נר מצוה

לצפרא כרכינהו ושקלינהו וקמו ונפקו להו לשוקא ואשכחינהו א"ל לשיימיה מר היכי שוו א"ל הכי והכי א"ל ודלמא שוו טפי א"ל בהכי שקלינהו אמרו ליה דידך ניהו ושקלינהו מינך אמרו ליה במטותא מינך במאי חשדתינן א"ל אמינא פדיון שבויים איקלע להו לרבנן ואכסיפו למימר לי אמרו ליה השתא נשקלינהו מר אמר להו מההוא שעתא אסחתינהו מדעתאי לצדקה הוה קא חלשא דעתיה דרבא משום דאביי (ג) אמרו ליה מסתייך דקא מגנית אכולה כרכא ר' ברוקא חוזאה הוה שכיח בשוקא דבי לפט הוה שכיח אליהו גביה א"ל ° איכא בהאי שוקא בר עלמא דאתי א"ל לא אדהכי והכי חזא לההוא גברא דהוה סיים מסאני אוכמי ולא רמי חוטא דתכלתא בגלימיה א"ל האי בר עלמא דאתי הוא (ב) רהט בתריה א"ל מאי עובדך א"ל זיל האידנא ותא למחר למחר א"ל מאי עובדך א"ל (ד) זנדוקנא אנא ואסרנא גברי לחוד ונשי לחוד ורמינא פורייאי בין הני להני כי היכי דלא ליתו לידי איסורא כי חזינא בת ישראל דיהבי נכרים עלה עינייהו מסרנא נפשאי ומצילנא לה יומא חד הוות נערה מאורסה גבן דיהבו בה נכרים עינייהו שקלי דורדייא דחמרא ושדאי לה בשיפולה ואמרי (ה) דיסתנא היא א"ל מאי טעמא לית לך חוטי (ו) ורמית מסאני אוכמי א"ל עיילנא ונפיקנא ביני נכרים כי היכי דלא לידעו דיהודאה אנא כי הוו גזרי גזירתא מודענא להו לרבנן ובעו רחמי ומבטלי לגזירתייהו ומאי טעמא כי אמינא לך אנא מאי עובדך ואמרת לי זיל האידנא ותא למחר א"ל בההיא שעתא גזרי גזירתא ואמינא ברישא איזיל ואשמע להו לרבנן דלבעי רחמי עלה דמילתא אדהכי והכי אתו הנך תרי (ז) אתי א"ל הנך נמי בני עלמא דאתי נינהו אזל לגבייהו אמר להו מאי עובדייכו אמרו ליה אינשי בדוחי אנן מבדחינן עציבי אי נמי כי חזינן בי תרי דאית להו תיגרא בהדייהו טרחינן ועבדינן להו שלמא: על אלו מתריעין בכל מקום כו': ת"ר על אלו מתריעין בכל מקום על השדפון ועל הירקון ועל ארבה וחסיל ועל חיה רעה (ד) ר' עקיבא אומר על השדפון ועל הירקון בכל שהוא (א) ארבה וחסיל אפילו לא נראה בא"י אלא כנף אחד מתריעין עליהן: ועל חיה וכו': ת"ר חיה רעה שאמרו בזמן שהיא משולחת מתריעין עליה אינה משולחת אין מתריעין עליה (ב) אי זו היא משולחת ואי זו היא שאינה משולחת נראית בעיר משולחת בשדה אינה משולחת ביום משולחת בלילה אינה משולחת ראתה שני בני אדם ורצתה אחריהן משולחת (ג) נחבאת מפניהן אינה משולחת טרפה שני בני אדם ואכלה אחד מהן משולחת אכלה שניהן אינה משולחת עלתה לגג ונטלה תינוק מעריסה משולחת הא גופה קשיא אמרת נראתה בעיר משולחת לא שנא ביום ולא שנא בלילה והדר אמרת ביום משולחת בלילה אינה משולחת לא קשיא (ג) הכי קאמר נראתה בעיר ביום משולחת בעיר בלילה אינה משולחת אי נמי בשדה [אפילו] ביום [אינה] משולחת (בשדה בלילה אינה משולחת) ראתה שני בני אדם ורצתה אחריהן משולחת הא עומדת אינה משולחת והדר אמרת נחבאת מפניהן אינה משולחת הא עומדת משולחת לא קשיא (ד) כאן בשדה הסמוכה לאגם כאן בשדה שאינה סמוכה לאגם טרפה שני בני אדם כאחד ואכלה אחד מהן משולחת שניהם אינה משולחת והא אמרת אפילו רצתה אמר רב פפא (ה) כי תני ההיא באגמא: גופא עלתה לגג ונטלה תינוק מעריסה משולחת פשיטא אמר רב פפא (ו) ככוכי דציידי: על החרב וכו': ת"ר (ז) חרב שאמרו אינו צריך לומר חרב שאינו של שלום אלא אפילו חרב של שלום שאין לך חרב של שלום יותר מפרעה נכה ואעפ"כ נכשל בה המלך יאשיהו שנאמר **טרפה שני בני אדם אכלה אחד מהן משולחת.** והוא הדין לא אכלה אחד מהם משולחת שהרי אם אכלה שניהם אינה משולחת דהא דאכלה שניהם לא הוי מטעם משולחת אלא מטעם דהיא רעיבה והא דנקט אכלה אחד מהם רבותא הוי דאע"ג דאכלה אחד מהן הוי משולחת: כמלא

בא (ד) [גי' הערוך זנדוקא], (ה) [ר"ל דאמרא אעיר ע"ז כד: וכן גי' הערוך], (ו) ס"א אחי, (ז) [גי' רי"ף ורא"ש מ"ר על הדפוס וכו'], (ח) [גי' רי"ף ורא"ש בראתה], (ט) [גי' ע"ז כד:], (י) [פאה פ"ח מ"ח], (כ) בס"א: שכל,

בג (א) [ר"ל דאמרא אעיר ע"ז כד: וכן גי' הערוך], (ב) ס"א אחי, (ג) [גי' רי"ף ורא"ש מ"ר על הדפוס וכו'], (ד) [גי' רי"ף ורא"ש בראתה], (ה) [גי' ע"ז כד:], (ו) [פאה פ"ח מ"ח], (ח) בס"א: שכל,

כמלא תנור תבואה או דלמא כמלא תנור פת. כמלא תנור תבואה הוי פי' כמלא חלל התנור תבואה דהיינו יותר ממלא תנור פת תא שמע כמלא פי תנור פת ואם כן מיירי בפת: **ועדיין תבעי לך כמלא פי תנור כמלא ענול פי תנור.** דהיינו שורה של לחם סביבות פי התנור או דלמא כי דרא דריפתא ואהדר ליה לפומיה דתנורא שורות שורות של לחם זו למעלה מזו עד פי התנור: **וטהרו את הבשר.** פירוש לפי שנתעבלו במעי האדם ונמצאו את העצמות דלא מיעבלו: **ועל** כולן רשאי לסגף עצמו בתענית. פי' לענות נפש מתרגמינן לסגפא נפש: **ר'** יוסי אומר אין היחיד רשאי לסגף. וג"ל דהני תנאי ל"פ בהא דמיירי הני אמורמי בפרקין דלעיל (דף י"ח:) אם נקרא חוטא או נקרא קדוש וכו' דהאמורמי פליגי במי לצעורי נפשיה והני תנאי פליגי בדלא מני לצעורי נפשיה: **לאנשי** (ח) משמר. פי' דהיינו אנשי מעמד דיש בישראל שהיו נחלקים לנמעמדות להתפלל שיתפללו על אחיהם שבגולה פי' לפי שגגותיהם שוים ונימוקים מחמת גשמים: **קרן אפל.** פי' שם מקום: **אינבא.** פירוש לנד"א בלע"ז מחמת גובהו של הר:

(מ) **בלילי** רביעיות ובלילי שבתות. פי' שלא היו בני אדם הולכין בדרכים באותן לילות מפני לגרת בת מחלת כדמפרש במסכת פסחים (דף קיב:):

השולה

[1] וישלח אליו מלאכים לאמר מה לי ולך מלך יהודה לא עליך אתה היום כי אל בית מלחמתי ואלהים אמר לבהלני חדל לך מאלהים אשר עמי ואל ישחיתך (ח) מאי אלהים אשר עמי אמר רב יהודה אמר רב זו ע"ז אמר הואיל וקא בטח בע"ז יכילנא ליה (ג) [2] ויורו היורים למלך יאשיהו ויאמר המלך לעבדיו העבירוני כי החליתי מאד מאי כי החליתי מאד (ח) אמר רב יהודה אמר רב מלמד שעשו כל גופו ככברה אמר ר' שמואל בר נחמני אמר רבי (ג) (יוחנן) מפני מה נענש יאשיהו מפני שהיה לו לימלך בירמיהו ולא נמלך מאי דרש [3] וחרב לא תעבור בארצכם מאי חרב אילימא חרב שאינה של שלום והכתיב ונתתי שלום בארץ אלא אפילו (ג) של שלום והוא אינו יודע שאין דורו דומה יפה כי הוה ניחא נפשיה חזא ירמיהו שפוותיה דקא מרחשן אמר שמא ח"ו מילתא דלא מהגנא אמר אגב צעריה גחין ושמעיה דקא מצדיק עליה דינא אנפשיה אמר [4] צדיק הוא ה' כי פיהו מריתי פתח עליה ההיא שעתא [5] רוח אפינו משיח ה': מעשה וירדו זקנים מירושלים לעריהם כו': איבעיא להו כמלא תנור תבואה או דלמא כמלא תנור פת תא שמע [א] כמלא פי תנור ועדיין תיבעי להו ככיסויא דתנורא

[1] וישלח אליו מלאכים לאמר מה לי ולך מלך יהודה לא עליך אתה היום כי אל בית מלחמתי ואלהים אמר לבהלני חדל לך מאלהים אשר עמי וגו' לא עליך אני הולך היום. יאשיה ילא לקראתו למלחמה ולא נתנו לעבור בארצו ושלח לו פרעה נכה מלאכים לאמר כו': **מאן אלהים.** דקאמר ליה פרעה נכה חדל לך מאלהים אשר עמי (ח) : **מלמד.** מדכתיב ויורו היוריס דמשמע יריות רבות יורו המוריס: ג) **אמר רב יהודה אמר רב מלמד שעשו כל גופו ככברה: הא כפיב ונתתי שלום בארץ.** ולמאי הלכתא כתביה רחמנא לאידך קרא וחרב לא תעבור בארצכם אלא אפי' חרב של שלום: **שאין דורו דומה יפה.** בעיני המקום: **איבעיא להו כמלא תנור תבואה.** דהיינו שיעור גדול יותר ממלוא תנור פת דשיעור קטן הוא שאין דרך למלאות כל חלל התנור פת אלא בדפנות מדביקין אותו: **ת"ש.** דקתני חדא כי האי לישנא כמלא פי התנור דהיינו פת דאילו תבואה לא מצי קיימא על פי התנור: **או דלמא כי דרא דריפתא.** שורה של לחם הדבוקין זה אצל זה בפי התנור. אי נמי שמדביקין זה למעלה מזה עד פי התנור: **וכלנן.** כשהן שלימין: **וטהרו את הבשר.** שאינו מטמא טומאת מת דנתעבל ונתבטל תוך מעיו וכגון שהרו ימי עיכול ופירשא בעלמא הוא: **וטימאו את העצמות.** דלא מתעבלו: **מפני רוח רעה.** שנכנס בו רוח שידה ורק והולך ושמא יטבע בנהר או יפול וימות: **לסגף.** לענות נפש מתרגמינן לסגפא נפש (במדבר ל): **לצערך לגריות.** כי אין בו כח להרויח ולהתפרנס מיגיעו: **דלכיס לנפש חיה.** המייה: (ו) **חנן בן פטוש אומר אין מסריעין על הדבר.** אפי' בחול דגזירה היא: **רמי בר רב יוד.** חכם שמו יוד: **וכגולה.** בגל שהיא במגולה: **מסריעין על רוב גשמים.** שלא ירדו: **שלא יהו בתיהם קבריהן.** שעמוקה היא ונטבעים בתיהם במים: אנשי משמר ואנשי מעמד מפרש בשלשה פרקים לקמן (דף כו.): **פנו עיניכם.** התבוננו בתפלתכם בתעניות עליהם שלא ירדו רוב גשמים: **קרן אפל.** שן סלע גבוה וכך שמו: **וישכשך רגליו במים.** כלומר לעולם אין מתפללין: **והתניא ידו.** עד שישכשך ידו (ז) : **רגלו כידו.** וכיון דיכול לשכשך ברגלו אי שוחה יכול לשכשך בידו נמי: **טייעא.** סוחר ישמעאל: **ומיתחזי.** האי טייעא וגמליה ורומחא לרבה בר בר חנה דהוה על קרן אפל: **איניבא.** תולעת. ל"א כי אגבא (ט) לינדינ"א בלע"ז: **לא שכורה.** לא שתויה יותר מדאי שמטשטשין את האדם: דכתיב

[2] ויורו היורים למלך יאשיהו [וכו'] ואמר עשאוהו ככברה. ומפני מה נענש, מפני שלא נמלך בירמיהו. כך הוה ניח נפשיה שמעיה ירמיהו דהוה קאמר צדיק הוא ה' כי פיהו מריתי, פתח עליה א"(ז)הו רוח אפינו משיח ה' וגו'. ועוד גזרו תענית על שבלעו זאבים שני תינוקות בעבר היردן, והקיאום דרך בית הרעי, וטיהרו הבשר וטמאו עצמות, מאי טעמא כיון דבשר עביד ליאתעכולי כמעולד הוא, וכפרש הוא חשוב וכגללים שאין להם טומאה, אבל העצמות דאקישי טפי לא עבידי ליאתע[נ]כלי, בחזקתייהו קיימי לפיכך מטמאי. ומפורש זה כאשר אמרנו במנחות בפרק ר' ישמעאל אומר, בבעיא דרמי בר חמא בפיל שבלע כפיפה מצרית והקיאה דרך בית הרעי כו', ואמרינן תפשוט ליה מהא דאמר עולא מעשה שבלעו שני זאבים שני תינוקות והקיאום דרך הרעי כו'. על אילו מתריעין בשבת על עיר שהקיפוה גוים כו'. ואוקימנא בפרק הראשון דהתרעה זו בעננו. ר' יוסי אומר לעזרה ולא לצעקה. תנו רבנן עיר שהקיפוה גוים [אן] נהר וספינה המטורפת בים ויחיד הנרדף לפני גוים או מפני רוח רעה או מפני לסטים מתריעין עליהן בשבת. ועל כולן רשאין לסגף עצמם בתענית, ר' יוסי אומר אין היחיד רשאי לסגף עצמו בתענית שמא יצטרך לבריות ואין מרחמין עליו. ואמרי' מאי טעמא דר' יוסי, דכתיב ויהי האדם לנפש חיה, נשמה שנתתי בך החיה. שמעון התימני אומר מתריעין אף על הדבר. [משום ד"ש אמרו אין מתריעין על הדבר] כל עיקר. על כל צרה הבאה על הצבור מתריעין עליה חוץ מרוב גשמים, מעשה שאמרו בחוני המעגל התפלל אולי ירדו גשמים. עוד אמר להם צאו וראו אם נמחק אבן הטוען, פי' כדאמרן בפרק אלו מציאות, תנו רבנן אבן הטוען היתה בירושלים כל מי שאבדה לו אבדה נפנה לשם, וכל המוצא אבדה נפנה לשם, המוצא היה עולה על אותה האבן והיה מכריז מי שאבדה [לו אבדה] יבא ויתן סימניה ויקח, ומי שאבדה לו אבדה היה נותן סימניה ונוטלה. וזו היא ששנינו צאו וראו אם נמחית אבן הטוען, מלשון וימח שם כל היקום, כלומר אם כיסוה המים כאלו נמחית מן העולם. עד שראינו בירושלמי פירוש אחרת, כשם שאי [א]פשר לאבן הזה להימחות כך אי [א]פשר להתפלל על הגשמים שילכו. שלח לו שמעון בן שטח צריך אתה להתנדות אלו נגזרה גזרה בימי אליהו שנשבע שלא יבא מטר אלא לפי דברו, ונשבעת אתה שעתה מיד יבא מטר, לא לנמצאת מביא רבים לידי חטא וחילול השם, וכל המביא הרבים לידי חילול השם צריך נידוי, וכל המעכב את הרבים מלעשות מצוה צריך נידוי. מניין שאין מתפללין על רוב גשמים, שנאמר והריקותי לכם ברכה עד בלי די, ואמר רב עד שיבלו שפתותיכם מלומר די. ובגולה מתריעין על רוב גשמים תניא נמי הכי שנה שגשמיה מרובים אנשי משמר שולחין לאנשי מעמד תנו עיניכם לאחיכם שבגולה שלא יפלו עליהם בתיהם. יניבא תולעת, דגרסינן בכיסוי הדם נפל ליה לר' חייא יאניבא בכיתיניה. פי' גאון גירסא כך הוא כי נבא, ונבא זהו מין כינים, כגון הא דגרס בפרק (ר' אליעזר אומר תולין) [שמונה שרצים] הטפויין וביצי כינים, ועוד בפרק ((ב"ש אומר) [שלשה מינים] ת"ש מנבא חיה דמשתכחא בעיקבא נאבא מיתה משתכחא ברישא דמזיא, ובלשון ישמעאלי קורין אותן ציבאן. והדעת נוטה על פירוש שפירשנו אנו. שאלו לר' אליעזר עד מתי יהו הגשמים יורדין ולא יתפללו עליהם שלא ירדו גשמים, אמר להן עד כדי שישב אדם (במקום אפל) בקרן אפל וישכשך רגלו כידו במים. תנו רבנן נתתי גשמיכם בעתם לא שכורה ולא צמאה אלא בינונית שבזמן שהגשמים רבין מטשטשין את הארץ ואינה עושה פירות.

משמע פת שהוא סביב הפה. כי כיסא דתנורא. ככיסוי פי התנור, דהיינו פת אחד. וטיהרו את הבשר. שהרי נתעכל, וטמאו את העצמות. שלא נתעכל[ן]. לסגף. לענות, כדתרגמינן לענות לספא. או לא הודו לו כלל. דאין מתריעין על הדבר כלל אפי' בחול, בזמן שישנו במקום אחד. מאי טעמא. אין מתריעין על רוב גשמים. ובגולה מתריעין. על רוב גשמים, לפי שהן יושבין באגם ורוב גשמים קשה להם. תנו עיניכם. שתתפללו. אופל. הר גבוה. לשפשף במים. מילתא דלא אפשר. רגלו כידו. (למ"ה) רגלו או ידו. אינבא. לנטרא.

הגהות הב"ח

(א) גמ' ואל ישחיתך מאן אלהים אמר רב יהודה אמר רב כו' כל"ל ותיבות אשר עמי נמחק: (ב) שם ימלגא ליה וכתיב ויורו היוריס וכו' כי האליתי מאד אמר רב יהודה אמר רב עשו כל גופו וכו' כל"ל ותיבות מאי כי האליתי מאד ותיבת מלמד נמחק: (ג) שם אלוס בתר אלא אפילו חרב של אלוס כו' כי הוה קא מיתא דפפיה: (ד) שם מ"ר אחד עיר שהקיפוה נכריס: (ה) רש"י ד"ה מאן אלהים כו' אשר עמי שם ר"ל ואמ"כ מה"ל אמר יאשיהו הואיל וקא בטח פרעה בע"ז יכילנא ליה והיינו דכתיב ולא השיב יאשיהו לא השיבו כלום הס"ד ואמ"כ מה"ל כל גופו מדכתיב ויורו כו' המוריס הס"ד ואמ"כ מה"ל ה"ג אמר רב יהודה אמר רב עשו כל גופו ככברה הס"ד ותיבת מלמד נמחק: (ו) ד"ה דכתיב כו' כתייב הס"ד ואמ"כ מה"ל רבי חנן בן כו': (ז) ד"ה והתניא וכו' ודו במים הס"ד: (ח) תוס' ד"ה לאנשי מעמד פי' היינו אנשי מעמד כו'. נ"ב עי' לקמן דף כ"ז:

לעזי רש"י

לינדינ"א [לינטר"א]. ביצת-כינים.

מוסף רש"י

או נהר. המתפטם ויוצא לאוק לשטוף את הסדה ואת הכפיס (לעיל יד.). **ספינה המיטרפת בים.** מלשון טרף אבנה ומלשון ביזה טרופה (לעיל יט.) שהולכת והם ועמיה לחיטבע במים (לעיל יד.). **עד שיבלו שפתותיכם.** כלומר שייגעו, דוגלינ"ל בלע"ז (לעיל ט.).

רבינו גרשום

והכתיב ונתתי שלום. ואין צריך לומר חרב שאינה של שלום שאינה עוברת. שאין דורו דומה יפה. שאין מעשה ידי הדור יפה, שלפיכך הוא בא. כמלא תנור תבואה. כמו שהיה קרקע התנור מכוסה מתבואה. כמלא תנור פת. היינו מעט. כמלא פי תנור.

מסורת הש"ס

(א) מו"ק כח: [סנהדרין מח:], (ב) [ל"ל יונתן], (ג) מנחות קט:, (ד) לעיל יד., (ה) ומפני רוח רעה מתריעין בשבת ועל כולן. כל"ל רש"ש, (ו) [גי' רי"ף ורא"ש אמר ר' אבא אמר שמואל כפי'], (ז) לעיל ט. שבת לב: מכות כג., (ח) [לעיל ט. ובשבת ומכות אימא מתא וכן אמר רב ובכ"ר כאן דגרס יוד הוא שם מכם ל"ל דכוותא על זה דלקמן בסמוך דאמר וגבולה מתריעין וכו'], (ט) [גי' רי"ף ורא"ש ר"י אמר רב וכן גי' רש"ש], (י) [ל"ל ויניבא פי' תולעת כדאיתא בתולין פס: ר' מ"ש נפל ליה יניבא ערוך ערך אגבא], (כ) [עי' רש"י שבת"י ד"ה ס"ג וכו'], (ל) [מוד לט.], (מ) שיך לדף כ:.

(ה) **דכתיב בעמס.** זהו בלילי רביעיות ובלילי שבתות דאין טורח לבני אדם דאינם הולכין לדרכים בלילי רביעיות מפני אגרת בת מחלת בפסחים (דף קיב:): **שכן מצינו.** כלומר ושמא תאמר אין סיפק בגשמים של ב' לילות בשבת מצינו בימי שמעון בן שטח כו': **וגרו.** קשרו ואגרו: **הורדום.** סתר בנין דעזרא ובנה בנין יפה ממנו בב"ב (דף ד.): **עוגה.** שורה עגולה כמו עוגה שהיא עגולה: **דדרך שעשה חבקוק.** כדמפרש בתרגום של תפלת חבקוק (ו) על משמרתי אעמדה כמין בית האסוריס עשה וישב: **ראינוך ולא נמות.** נראה אותך ולא נמות בזיחותא. השתדל שלא נמות ברעב מפני עגירת גשמים: **פר הודאה.** להתודות עליו ועשה (ז) לו סמיכה והביאו שלמים. חוני בזמן הבית היה: **כמהין ופטריות.** בוליי"ץ בלע"ז שיצאו מלחלוח הגשמים וידעו כי של ברכה היו: **אלמלא חוני אתה.** ואדם גדול (ח): **נדודם.** שמנדין על כבוד הרב שהטיח דבריס ואמר לא כך שאלתי: **שאלמלא היו שניי אליהו.** גזירת עגירת גשמים: **ומפתח של גשמים בידו של אליהו** גרסינן: **לא נמצא שם שמים מתחלל.** בתמיה. (ט) שאליהו נשבע חי ה' אם יהיה השניים האלה טל ומטר כי אם לפי דברי (מלכים א יז) ואתה נשבע שאין אתה זז עד שירדו גשמים: **נמצא שם שמים מתחלל על ידך.** לזה אם זה בא לידי שבועת שוא: **מתחטא.** לשון חטא כלומר (י) הוי הולך וחוטא: **נשבע הגויה.** סנהדרין: **דור שהיה אפל.** מרוב לער שלא ירדו גשמים: **הושעה בתפלתך.** מן המיתה שהבאת עליהם שובע: **של אותו לדיק.** חוני המעגל היה מצטער על המקרא הזה: **שיר המעלות.** לשון עלוי: **היינו כחולמים.** כחלום נדמה גלות בבל שהיה שבעים שנה: **שבעין שני בחלמא.** בתמיה מי איתא דייש שבעין שנין בחלמיה (כ) ויש אדם ישן שבעים שנה בשינה אחת: **עד שבעין שנין.** לא טעין פירא בטעינא קמייתא: (כ) **יתיב.** חוני המעגל וקא כריך רפתא: הכי גרסי' **אנא עלמא בחרובא אשכחתיה כי היכי דשאלי לי אבהתי אנא נמי אישאיל לברתי: אהדרא ליה משוניתא.** עלתה סביבותיו שן סלע: **ואיכסי מעינא דאיגשי.** ולא אשכחוהו התם: **רמכי רמכי.** וולדי וולדות באלו השניים דייש. מעוברת זכר היתה וחזר ונא עליה והולידו: **אמר ליה.** שאל להון בנו של חוני המעגל קייש הוא: **נהירנא לן הנך שמעתא.** מוגהת לנו שמועה זו כאילו למדנוה בחייו של חוני המעגל שהיה מפרקה לנו ומגיה לנו יפה יפה: **או חברותא או מיתותא.** ולא גרסינן הכא כחברי דאיוב אנא בבבא בתרא (דף טז:) גבי מעשה דאיוב אם אין חבריו של אדם נוהגין בו כבוד כבתחילה נוח לו שימות. (ו) אי נמי משום (ז) הנך בריוני לא כתוב בספרינו: **רפיק בדברא.** עודר בשדה: לא

בעתם בלילי רביעיות ובלילי שבתות שכן מצינו (ח) בימי שמעון בן שטח (ט) שירדו להם גשמים בלילי רביעיות ובלילי שבתות עד שנעשו חטים ככליות ושעורים כגרעיני זיתים ועדשים כדינרי זהב וצררו מהם דוגמא לדורות להודיע כמה החטא גורם שנאמר [1] עונותיכם הטו אלה וחטאתיכם מנעו הטוב מכם וכן מצינו בימי הורדום שהיו עוסקין בבנין בהמ"ק והיו יורדין גשמים בלילה למחר נשבה הרוח ונתפזרו העבים וזרחה החמה ויצאו העם למלאכתן וידעו שמלאכת שמים בידיהם: מעשה ששלחו לחוני המעגל וכו': ת"ר פעם אחת יצא רוב אדר ולא ירדו גשמים שלחו לחוני המעגל התפלל וירדו גשמים התפלל ולא ירדו גשמים עג עוגה ועמד בתוכה כדרך שעשה חבקוק הנביא שנאמר [2] על משמרתי אעמדה ואתיצבה על מצור וגו' אמר לפניו רבונו של עולם בניך שמו פניהם עלי שאני כבן בית לפניך נשבע אני בשמך הגדול שאיני זז מכאן עד שתרחם על בניך התחילו גשמים מנטפין אמרו לו תלמידיו רבי ראינוך ולא נמות כמדומין אנו שאין גשמים יורדין אלא להתיר שבועתך אמר (י) לא כך שאלתי אלא גשמי בורות שיחין ומערות ירדו בזעף עד שכל טפה וטפה כמלא פי חבית ושיערו חכמים שאין טפה פחותה מלוג אמרו לו תלמידיו רבי ראינוך ולא נמות כמדומין אנו שאין גשמים יורדין אלא לאבד העולם אמר לפניו לא כך שאלתי אלא גשמי רצון ברכה ונדבה ירדו בתיקנן עד שעלו כל העם להר הבית מפני הגשמים אמרו לו רבי כשם שהתפללת שירדו כך התפלל וילכו להם אמר להם כך מקובלני שאין מתפללין על רוב הטובה אעפ"כ הביאו לי פר הודאה הביאו לו פר הודאה סמך שתי ידיו עליו ואמר לפניו רבש"ע עמך ישראל שהוצאת ממצרים אינן יכולין (ג) לא ברוב טובה ולא ברוב פורענות כעסת עליהם אינן יכולין לעמוד השפעת עליהם טובה אינן יכולין לעמוד יהי רצון מלפניך שיפסקו הגשמים ויהא ריוח בעולם מיד נשבה הרוח ונתפזרו העבים וזרחה החמה ויצאו העם לשדה והביאו להם כמהין ופטריות (ג) שלח לו שמעון בן שטח אלמלא חוני אתה גוזרני עליך נידוי [א] שאילו שנים כשני אליהו שמפתחות גשמים בידו של אליהו לא נמצא שם שמים מתחלל על ידך אבל מה אעשה לך שאתה מתחטא לפני המקום ועושה לך רצונך כבן שמתחטא על אביו ועושה לו רצונו ואומר לו אבא הוליכני לרחצני בחמין שטפני בצונן תן לי אגוזים שקדים אפרסקים ורמונים ונותן לו ועליך הכתוב אומר [3] ישמח אביך ואמך ותגל יולדתיך תנו רבנן מה שלחו בני לשכת הגזית לחוני המעגל [4] ותגזר אומר ויקם לך ועל דרכיך נגה אור ותגזר אומר אתה גזרת מלמטה והקדוש ברוך הוא מקיים מאמרך מלמעלה ועל דרכיך נגה אור דור שהיה אפל הארת בתפלתך [5] כי השפילו ותאמר גוה דור שהיה שפל הגבהתו בתפלתך ושח עינים יושיע דור ששח בעונו הושעתו בתפלתך ימלט אי נקי דור שלא היה נקי מלטתו בתפלתך ונמלט בבור כפיך מלטתו במעשה ידיך הברורין אמר ר' יוחנן כל ימיו של אותו צדיק היה מצטער על מקרא זה [6] שיר המעלות בשוב ה' את שיבת ציון היינו כחולמים אמר מי איכא דניים שבעין שנין בחלמא יומא חד הוה אזל באורחא חזייה להאוא גברא דהוה נטע חרובא אמר ליה האי עד כמה שנין טעין אמר ליה עד שבעין שנין אמר ליה פשיטא לך דחיית שבעין שנין אמר ליה (ג) האי [גברא] עלמא בחרובא אשכחתיה כי היכי דשתלי לי אבהתי שתלי נמי לבראי יתיב קא כריך ריפתא אתא ליה שינתא נים אהדרא ליה משוניתא איכסי מעינא ונים שבעין שנין כי קם חזייה להאוא גברא דהוה קא מלקט מינייהו אמר ליה את הוא דשתלתיה א"ל בר בריה אנא אמר ליה שמע מינה דניימי שבעין שנין חזא לחמריה דאתיילידא ליה רמכי רמכי אזל לביתיה אמר להו בריה דחוני המעגל מי קיים אמרו ליה בריה ליתא בר בריה איתא אמר להו אנא חוני המעגל לא הימנוהו אזל לבית המדרש שמעינהו לרבנן דקאמרי נהירן שמעתתין כבשני חוני המעגל דכי הוי עייל לבית מדרשא כל קושיא דהוו להו לרבנן הוה מפרק להו אמר להו אנא ניהו לא הימנוהו ולא עבדי ליה יקרא כדמבעי ליה חלש דעתיה בעי רחמי ומית אמר רבא היינו דאמרי אינשי או חברותא (ד) או מיתותא אבא חלקיה בר בריה דחוני המעגל הוה וכי מצטריך עלמא למיטרא הוו משדרי רבנן לגביה ובעי רחמי ואתי מיטרא זימנא חדא איצטריך עלמא למיטרא שדור רבנן זוגא דרבנן לגביה למבעי רחמי דניתי מיטרא אזול לביתיה ולא אשכחוהו אזול בדברא ואשכחוהו דהוה קא רפיק (ד) יהבו ליה שלמא ולא

תורה אור השלם

1. עֲוֹנוֹתֵיכֶם הִטּוּ אֵלֶּה וְחַטֹּאתֵיכֶם מָנְעוּ הַטּוֹב מִכֶּם:
ירמיהו ה כה
2. עַל מִשְׁמַרְתִּי אֶעֱמֹדָה וְאֶתְיַצְּבָה עַל מָצוֹר וַאֲצַפֶּה לִרְאוֹת מַה יְדַבֵּר בִּי וּמָה אָשִׁיב עַל תּוֹכַחְתִּי:
חבקוק ב א
3. יִשְׂמַח אָבִיךְ וְאִמֶּךָ וְתָגֵל יוֹלַדְתֶּךָ:
משלי כג כה
4. וְתִגְזַר אוֹמֶר וְיָקָם לָךְ וְעַל דְּרָכֶיךָ נֹגַהּ אוֹר:
איוב כב כח
5. כִּי הִשְׁפִּילוּ וַתֹּאמֶר גֵּוֶה וְשֵׁח עֵינַיִם יוֹשִׁיעַ:
איוב כב כט
6. שִׁיר הַמַּעֲלוֹת בְּשׁוּב יְיָ אֶת שִׁיבַת צִיּוֹן הָיִינוּ כְּחֹלְמִים:
תהלים קכו א

רבינו חננאל

בעתם בלילי ד' ובלילי ז'. וכן היו בימי שמעון בן שטח, עד שנעשו חיטים ככליות ושעורים כזיתים ועדשים כדינרים, וצררו מהם דוגמה לדורות להודיע כמה החטא גורם, שנאמר וחטאתיכם מנעו הטוב מכם. וכן מצינו בבנין בית המקדש, ירדו גשמים בלילות, ולמחר נשבה הרוח ונתפזרו העבים וזרחה השמש והשכימו כל אחד ואחד למלאכתן, להודיע שמלאכת שמים בידיהם. **תנו רבנן פעם אחת יצא רוב אדר ולא ירדו גשמים שלחו לחוני המעגל להתפלל התפלל ולא ירדו גשמים כו'.** מעשה דחוני המעגל דנם שבעים שנה וכו', ומעשה דאבא חלקיה בר בריה דחוני המעגל דאצטריך עלמא למיטרא, ושדרו רבנן לוותיה ואשכחוה רבנן דקא רפיק בדברא יהבו ליה שלמא כו'.

רבינו גרשום

בלילי רביעות. שאין בני אדם מצויים לחוץ מפני אגרת בת מחלת. **אם נמחל.** נתכסה. **צריך אתה להתנדות.** שמטיח דברים כלפי מעלה. ת"ר **פעם אחת וכו'.** היינו (פ"ע) [פ"א] עצמו דמתניתין. עג עוגה. (ז)צר צורה. **ראינוך ולא נמות.** בתימא, בשביל שראינוך לא נמות. **שאלו היו שנים כשני אליהו.** שאין מפתחות של מטר ביד הקב"ה. **לא נמצא שם שמים מתחלל.** שנמצאת מחלל את שבועתו. **משוניתא.** סלע. **רמכי.** ולדות. **אי חברא.** שיהא לו חבר טוב שנוהג לו כבוד.

הגהות הב"ח

(**א**) גמ' אלא להתיר שבועתך אמר לפניו לא כך שאלתי כו' אלא לאבד העולם אמר להם לא תמוהו אמר לפניו: (**ב**) שם אין יכולין לעמוד לא: (**ג**) שם דמיית שבעין שנין אל אנא עלמא בחרובא אשכחתיה: (**ד**) שם בסה"ע דהוה קא רפיק בדברא יהבו ליה שלמא: (**ה**) רש"י בריש העמוד ע"ל ד"א בעתם ותיבת דכתיב נמתק. זהו כו' דאינון טורח על בני אדם דאינם: (**ו**) ד"ה כדרך כו' תפלת חבקוק הס"ד: (**ז**) ד"ה פר כו' ועשה עליו סמיכה והביאו: (**ח**) ד"ה אלמלא כו' ואדם גדול אתה הס"ד: (**ט**) ד"ה לא נמצא כו' בתמיה **שאם אליהו היה נשבע** חי ה' וכו' אין אתה זז **משם** עד שירדו גשמים נמצא כל"ל והד"ת: (**י**) ד"ה מתחטא כו' כלומר הולך וחוטא הס"ד ומיתת הוי נמתק ואמ"כ מה"ד **בני** לשכת כו': (**כ**) ד"ה שבעין כו' שבעין שנין בחלמיה כלומר ויש אדם ישן: (**ל**) ד"ה או חברותא כו' אי נמי משום הנהו בריוני לא כתוב:

הגהות הגר"א

[**א**] **גמרא** גוזרני עליך נדוי. נ"ב ולא עוד אלא:

לעזי רש"י

בוליי"ץ. פטריות.

מוסף רש"י

ובלילי שבתות. שהכל מצויין בבתיהם (דברים יא יד). **אלמלא חוני אתה.** שיצא שמך בגדולה ובחסיבות (ברכות יט.). **גוזרני עליך נידוי.** לפי שהטרית לפני המקום על עסק גשמים לא כך שאלתי כמה פעמים (שם). **או חברותא או מיתותא.** אם אין לאדם אוהבים נוח לו שימות (ב"ב טז:).

לא אסבר להו אפיה. לא החזיר להם פניו: **בפניא.** לפנות ערב כשהלך לביתו: **דלינהו למניה.** הגביה בגדיו אחר כתיפיו כדי שלא יקרעו: **כי מיקשטא.** בתכשיטין: **לאיגרא.** עלייה: **זויפא.** זוית: **מזויפא דדביתהו.** מאותו הרוח שאשתו שם עלו העבים תחלה שהיא נענית תחלה: **לא אפגר.** לא אתבטל ממלאכתי כמו יומא דמיפגרי רבנן (שבת דף קכט:): **מ"ט דרב.** מדוע נשאת הטלית על כתף אחת ולא נתת בכתף תחת המשאו: **נהכי לא שאלה לי.** להתעטף בה: **ולהכי לא שאלה לי.** להטיל עליה קולין לקרעה: **במיא לא חזיגן.** מה דאית בה ושמא ישכנו דג או נחש: **דלא בדקיתו לי.** אם כשרים אם פריליס דאמר מר (במס' דרך ארץ רבה פ"ה) כל אדם יהי בעיניך כלקטיס: (ט) **טובא הנאה חנם.** דאינהו לא הוו קא אכלי דליכא ריפתא וקא מחזקינן בהו טובה חנם: **יונקא קאי בני כניסתא.** קמי רביה ולא אתי כולי יומא: **דאיתתא שריתא בביתא.** כל יומא וכי מיצטריך עייא מידי אזלה ויהבה (י): **ועוד דמרבא הנייתה.** שדבר אכילה היא נותנת לעני והוא בלא טורח ממה שהיתה נותנת מעות ויטריח העני עד שיקנה: **אי נמי.** אהכי קדיש עניי דידה: **משום בירויני.** בוריס עמי הארץ: **ינוקי דבי רב.** להמריץ לבו ויתכוין בתפלתו: **בשיפולי.** בשולי בגדיו: **אבא אבא.** כך רגיליס לקרותו כיתוס שאמר אבי אבי: **שאין מכירין.** בין מר ציבי אחד כתפיה וגלימא אחד כתפיה אמר להו טלית שאולה היתה להכי שאלי ולהכי לא שאלי מאי טעמא כולה אורחא לא סיים מר מסאניה וכי מטי למיא סיים מסאניה וכי מטא למתא נפקא דביתהו לאפיה כי מיקשטא כי מטא לביתיה עלת דביתהו ברישא והדר עייל איהו והדר עיילי רבנן יתיב וכריך ריפתא ולא אמר להו לרבנן (ג) תו כרוכו פלג ריפתא לינוקי לקשישא חדא ולזוטרא תרי אמר לה לדביתהו ידענא דרבנן (ג) משום מיטרא קא אתו ניסק לאיגרא וניבעי רחמי אפשר דמרצי הקדוש ברוך הוא וייתי מיטרא ולא נחזיק טיבותא לנפשין סקו לאיגרא קם איהו בחדא זויתא ואיהי בחדא זויתא קדים סלוק ענני מהך זויתא דדביתהו כי נחית אמר להו אמאי אתו רבנן אמרו ליה שדרי לן רבנן לגבי דמר למיבעי רחמי אמיטרא אמר להו ברוך המקום שלא הצריך אתכם לאבא חלקיה אמרו ליה ידעינן דמיטרא מחמת מר הוא דאתא אלא לימא לן מר הני מילי דתמיהא לן מאי טעמא כי יהיבנא למר שלמא לא אסבר לן מר אפיה אמר להו שכיר יום הואי ואמינא לא איפגר ומאי טעמא דרא ולא אסבר להו אפיה בפניא כי הוה מנקט ציבי דרא ציבי ומרא בחד כתפא וגלימא בחד כתפא כולה אורחא לא סיים מסאני כי מטי למיא סיים מסאניה כי מטא להיזמי והיגי דלינהו למניה (ו) כי מטא למתא נפקא דביתהו לאפיה כי מיקשטא כי מטא לביתיה עלת דביתהו ברישא והדר עייל איהו והדר עיילי רבנן יתיב וכריך ריפתא ולא אמר להו לרבנן (ג) תו כרוכו פלג ריפתא לינוקי לקשישא חדא ולזוטרא תרי אמר לה לדביתהו ידענא דרבנן (ג) משום מיטרא קא אתו ניסק לאיגרא וניבעי רחמי אפשר דמרצי הקדוש ברוך הוא וייתי מיטרא ולא נחזיק טיבותא לנפשין סקו לאיגרא קם איהו בחדא זויתא ואיהי בחדא זויתא קדים סלוק ענני מהך זויתא דדביתהו כי נחית אמר להו אמאי אתו רבנן אמרו ליה שדרי לן רבנן לגבי דמר למיבעי רחמי אמיטרא אמר להו ברוך המקום שלא הצריך אתכם לאבא חלקיה אמרו ליה ידעינן דמיטרא מחמת מר הוא דאתא אלא לימא לן מר הני מילי דתמיהא לן מאי טעמא כי יהיבנא למר שלמא לא אסבר לן מר אפיה אמר להו שכיר יום הואי ואמינא לא איפגר ומאי טעמא דרא מר ציבי אחד כתפיה וגלימא אחד כתפיה אמר להו טלית שאולה היתה להכי שאלי ולהכי לא שאלי מאי טעמא כולה אורחא לא סיים מר מסאניה וכי מטי למיא סיים מסאניה אמר להו כולה אורחא חזינא במיא לא קא חזינא מ"ט כי מטא מר להיזמי והיגי דלינהו למניה אמר להו (ו) זה מעלה ארוכה וזה אינה מעלה ארוכה מאי טעמא כי מטא מר למתא נפקא דביתהו דמר כי מיקשטא אמר להו כדי שלא אתן עיני באשה אחרת מאי טעמא עיילא היא ברישא והדר עייל מר אבתרה והדר עיילינן אנן אמר להו משום דלא בדקיתו לי מאי טעמא כי כריך מר ריפתא לא אמר לן איתו כרוכו משום דלא נפישא ריפתא ואמינא לא אחזיק בהו ברבנן טיבותא בחנם מאי טעמא יהיב מר לינוקא קשישא חדא ריפתא ולזוטרא תרי אמר להו האי קאי בביתא והאי יתיב בבי כנישתא ומאי טעמא קדים סלוק ענני מהך זויתא דהוות קיימא דביתהו דמר לעננא דידיה משום דאיתתא שכיחא בביתא ויהבא ריפתא לעניי (ז) ומקרבא הנייתה [ואנא יהיבנא] זוזא ולא מקרבא הנייתיה אי נמי (ד) הנהו ביריוני דהוו בשיבבותן [אנא] בעי רחמי דלימותו והיא * בעיא רחמי דליהדרו בתיובתא [ואהדרו] חנן הנחבא בר ברתיה דחוני המעגל הוה כי (ה) מצטריך עלמא למיטרא הוו משדרי רבנן ינוקי דבי רב לגביה ונקטי ליה בשיפולי גלימיה ואמרו ליה אבא אבא הב לן מיטרא אמר לפני הקב"ה רבש"ע עשה בשביל אלו שאין מכירין בין אבא דיהיב מיטרא לאבא דלא יהיב מיטרא ואמאי קרי ליה חנן הנחבא מפני שהיה מחביא עצמו בבית הכסא אמר ליה רבי זריקא לרב ספרא (ג) תא חזי [מה] בין תקיפי דארעא דישראל לחסידי דבבל חסידי דבבל רב הונא ורב חסדא כי הוה מצטריך עלמא למיטרא אמרי ניכנף (ו) הדדי וניבעי רחמי אפשר דמירצי הקדוש ברוך הוא דייתי מיטרא תקיפי דארעא דישראל כגון ר' יונה אבוה דרבי מני כי הוה מצטריך עלמא למיטרא הוה עייל לביתיה ואמר להו הבו לי גואלקי ואיזיל ואייתי לי בזוזא עיבורא כי הוה נפיק לברא אזיל וקאי בדוכתא עמיקתא דכתיב [1] ממעמקים קראתיך ה' וקאי בדוכתא צניעא (ו) ומכסי בשקא ובעי רחמי ואתי מיטרא כי הוה אתי לביתיה אמרי ליה אייתי (ח) מר עיבורא אמר להו אמינא הואיל ואתא מיטרא השתא רווח עלמא ותו רבי מני בריה הוו קא מצערי ליה דבי נשיאה אישתטח על קברא דאבוה אמר ליה אבא אבא הני מצערו לי יומא חד הוו קא חלפי התם אינקוט כרעא דסוסוותייהו עד דקבילו עלייהו דלא קא מצערו ליה ותו רבי מני הוה שכיח קמיה דרבי יצחק בן אלישיב אמר ליה עתירי דבי חמי קא מצערו לי אמר ליעבו ואיעבו אמר קא דחקו לי אמר ליעתרו ואיעתרו אמר לא מיקבלי עלי אינשי ביתי א"ל מה שמה חנה תתייפי חנה ונתייפת אמר ליה קא מגנדרא עלי א"ל אי הכי תחזור חנה לשחרוריתה וחזרה חנה לשחרוריתה הנהו תרי תלמידי דהוו קמיה דרבי יצחק בן אלישיב אמרו ליה ניבעי מר רחמי עלן דניחכים טובא אמר להו עמי היתה ושלחתיה רבי יוסי בר אבין הוה שכיח קמיה דר' יוסי דמן יוקרת שבקיה ואתא לקמיה דרב אשי

יומא

(כ) ד) חוני לאבא כסבורין עלי שאני אביהן: ה"ג **שהיה מחבא.** ולא גרסי' שהיה מחבא בבית הכסא. (ו) כי הוה בעי רחמי אמיא היה מחבא עצמו מרוב ענוה. ומאן דגרס בית הכסא כלומר מתחבא בבגדיו כשהוא נכנס להסך את רגליו מרוב נעיעות: **רב הונא ורב חסדא.** חסידי דבבל מפרסמין את הדבר ושל ארץ ישראל נוטעין ולא מודיעין שבא המטר בשבילם: **פא ליכניף אהדדי.** (מ) אלמא משום חד מייניהו לא אתי מיטרא: **תקיפי דארץ ישראל רבי יונה.** וקא חזינן (ו) דמתמתיה אתי מיטרא: **גואלקא.** טשק"א בלע"ז: **ואייתי בזוזא עיבורא.** דגן משום כפנא (פ). שאפילו לבני ביתו לא היה מודיע: **אייתי לן מר מעיבורא.** דבעית למיזבן: **רווחא עלמא.** דליהוי שובע. ואהכי לא זבני ביוקרא דהשתא: **הוו קא חלפי.** דבי נשיאה: **הפס.** עלויה מערתא דרבי יונה: **אינקוט.** נדבקו בקרקע שעל גבי מערה ולא היו יכולין לזוז ממקומן (ע) **עפירי דבי חמי.** עשירים של בית חמי: **ליענו.** יהיו עניים: **קא דחקי לי.** ליתן להן פרנסה: **לא מקבלי עלי אינשי ביתי.** אין אשתי מקובלת עלי שאינה יפה: **מגנדרא.** מתגדלת עלי מתוך גבהות יופיה. מגנדרא מלשון מקום הניחו לי אבותי להתגדר בו (חולין דף ז.): **עמי היתה ושלחתיה.** (פ) דבר זה היה בידי שכל מה שאני מבקש היו נותנין לי ועכשיו אין תפלתי מקובלת כל כך (צ): **דמן דיוקרת.** מקום: יומא

מסורת הש"ס

(א) [ב"ק נא:], (ב) [כתובות סז:], (ג) [חולין קכב. מגילה כח:], (ד) [נ"ל קוזי. הגהת יעב"ץ],

הגהות הב"ח

(א) גמ' להיזמי והיגי דלינהו למניה וסיים מסאניה כי מטא למתא: (ב) שם איתו כרוכו: (ג) שם ידענא דרבנן אמטול מיטרא קא אתו: (ד) שם אי נמי משום הנהו בריוני כו'. נ"ב ע' פרס"י בסוף עמוד ג': (ה) שם הוה מצטריך: (ו) שם אמרי ניכנף דמתי: (ז) שם וקאי בדוכתא צניעא והוה מיכסי בשקא כו': (ח) שם אמרי ליה אייתי לן מר עיבורא: (ט) רש"י ד"ה דלא כו' כלקטיס מה"ל טיבותא טובת הנאה כו': (י) ד"ה דאיתתא וד"ה ועוד הל"א: (כ) ד"ה שאין מכירין בין חנן לאביהן שבשמים כסבורין עלי: (ל) ד"ה ה"ג וכו'. בבית הכסא כלומר מתחבא כי: (מ) ד"ה תא ליכניף אהדדי אלמא בפרהסיא היו עושין ולא בצינעא ל"א נכניף אהדדי אלמא משום חד מייניהו לא הוה אתי: (נ) ד"ה תקיפי כו' וקא חזינן כו' דמתמתיה בלחוד אתי מיטרא: (ס) ד"ה ואייתי כו' דגן משום כפנא הס"ל ואמ"כ מה"ל בדוכתא עמיקתא בעמק או תחת הסלע כדי שלא יראוהו בני אדם שאפילו לבני ביתו: (ע) ד"ה אינקוט כו' לזוז ממקומן שלא הניחם לילך עד שיקבלו עליהם שלא לצער עוד את רבי מני בנו הס"ל ואמ"כ מה"ל הוה שכיח ר' מני לפני ר' יצחק בן אלישיב הס"ל: (פ) ד"ה עמי היתה ושלחתיה. נ"ב ס"ל כלומר שקבלתי עלי שלא להתפלל על ענין זה שהתפללתי קודם: (צ) בא"ד מקובלת כל כך ומפני שלא רצה להטריח לפני המקום אמר כן הס"ל:

גליון הש"ם

גמ' בעיא רחמי דליהדרו בתיובתא. עיין ברכות דף י ע"ל:

לעזי רש"י

טשק"א. תיק.

תורה אור השלם

1. שִׁיר הַמַּעֲלוֹת מִמַּעֲמַקִּים קְרָאתִיךָ יְיָ׃ תהלים קל א

רבינו חננאל

[אמאי קרי ליה חנן הנחבא וכו'] פי', קבלה בידינו היא שהיו חכמים מתעסקין למנותו פרנס על הצבור, ולא קביל והלך ונחבא, לפיכך היו קורין אותו חנין הנחבא. ומעשה דחנן הנחבא בר ברתיה דחוני המעגל דכי הוה אצטריך עלמא מיטרא שדרו רבנן ינוקי דבי רב ומנקטי ליה לגלימיה ואמרי ליה אבא אבא הב לן מיטרא אמר רבון העולמים עשה בשביל אלו שאין יודעין איזה אב נותן מטר. תא חזי, חסידי דבבל מיכנפי ובעו רחמי אולי מירצי קודשא בריך הוא, אבל חסידי ארץ ישראל כגון חנין זה וכגון ר' יונה [אבוה דר' מני] כד הוה מיצטריך עלמא למיטרא שקיל (אבוה דר' מני) גואלקי, פי' שקים, אמר איזיל איזבן חיטי, אזל קאי בדוכתיה עמיקתא מיכסי שקא בצנעא בעי רחמי ואתי מיטרא וכו'. ר' מני בריה הוו מצערי ליה דבי נשיאה, אזל אישתטח אמערתא דאבוה הוו מחלפי מהתם אינקוט כרעיה דסוסוותיהו כו'. הוה שכיח [קמיה] דר' יצחק בן אלישיב א"ל עתירי דבי חמות קא מצערו לי אמר ליענו ואיענו כו', עד חזרה חנה לשחרוריתה. תרי תלמידי הוו שכיחי קמיה, אמרו ליה ליבעי עלן מר רחמי דניחכ[ח]כם, אמר להו עמי היתה אותה תפילה ושלחתיה. ר' יוסי ב"ר אבין

רבינו גרשום

איפגר. איבטל. להכי שאלה. להתעטף, ולהכי לא שיילה למידר משאוי עלה. מחביא עצמו. מתפלל בחשאי. מחביא בבית הכסא. צנוע. לחסידי דבבל. שהיו מתפללין בפרהסיא, ותקיפי דארעא דישראל מתפללין בצינעא. קואלקא. בוצלא. דבי חמי. חמוי. לא מקבלי אינשי בית עלי. דהויא מכוערת טפי. עמי היתה ושלחתיה. כלומר, בתחילה היה לבי לכך, אבל כבר קבלתי עלי שלא להטריח את קוני.

יומא חד שמעיה. רב אשי לרבי יוסי בר אבין. ל"א יומא חד שמעיה רבי יוסי בר אבין לרב אשי. דקא גרים אמר שמואל השולה דג מן הים בשבת כיון דיבש בו כסלע אע"פ שהוא מפרכס לאחר כן ובעוד שהוא מפרכס השליכו במים חייב משום נטילת נשמה שהיא אב מלאכה דתנן (שבת דף עג.) השוחטו כו'. אמר ליה רבי יוסי ובין סנפיריו דודאי לא מי. וכשאין מחוסר לידה עסקינן כגון שנדו בתוך הסל והניחו במים לחיות כדרך שעושין הדייגין: אמרת ליה משמיה שכל האומר דבר בשם אומרו מביא גאולה לעולם[ט]: **סנפיריו.** שפורח בהן: **לא תנקטו לי בדעפייהו.** אל תתשדוני שלא הבאתי לכם מזונות עד עכשיו: **דסגאי.** שטרחתי ואיחרתי: **דהוה כריא בהולא.** סותר גדר העליס כדי להסתכל דרך הנקב: **אמר ליה רבי יוסי מאי הא.** מה אתה מעיין כאן: **אינשו.** שכחו: **טשו מפיני.** היו מתחבאים: [כ] **העבודה.** שבועה: **ביסוס ויסומה.** לזווג זה לזו: **אלנלא.** אולר של חטים: **אוהבך.** הקב"ה: **אלא לאחד מעניי ישראל.** משום דמעשה נסים הוא ואסור לאדם להנות ממעשה נסים כדאמר לעיל (דף כ:) ואם עושין לו גם מנכין לו מזכיותיו: **רבי יהודה נשיאה.** היה בנו של רבן גמליאל בר רבי: **לשמואל הרמתי.** שיורדין גשמים בשבילו דכתיב[ל] הלא קציר חטים היום ועכשיו באין כל ישראל והטילו על ר' יהודה בן גמליאל לצוות וליכא דמשגח ביה: **שנתקע.** תקוע: **והא לא קבלינן מאתמול.** בהדייהו[מ]: **גרירין.** (גריירין) גרורין ומשוכין אנו אחריהן וכמי שקבלנו עליונו: **זעירא דמן חברייא.** לעיר שביביה. והאי דקרי ליה הכי משום דאושעיא אחריינא הוה התם: **מעיני העדה.** זקנים מאירי עיני העם: **בזמן שעיניה יפות אין כל גופה וכו'.** דודאי כל גופה יפה: **אין עיניה יפות כו'.** הואיל והנהו דבי נשיאה דהוו עיני העדה רשעים דלת העם אין ראיכין לבדוק מה מעשיהם לכך לא משגחו בהו מן שמים: **אתו עבדי דריש גלותא וקא מצערו ליה.** לאושעיא: **אמרו ליה בני מתא.** לעבדי דבי נשיאה: **מצער לן.** מחרף ומגדף אותנו: **נחית קמיה.** לפני התיבה: **נשא.** כמו נשב: **נקוסטא דחיקא.** בכפר דחוק שיש בו עניות ביותר: **פירא דכווארי.** מחילות של דגים: **כל מאן דפשע.** דלא בעי [ו] מיקרי משחדינא ליה כו': **ומפדרינא ליה ומפייסינא ליה.** מתקנן כסדר:

ה"ג

השולה דג מן הים. שולה כמו מגביה כיון שיבש בו כסלע [ו] שעדיין הוא מפרכס ובשעה שמפרכס חזר והשליכו ליס חייב משום נטילת נשמה שהיא אב מלאכה דתנן (שבת דף עג.) השוחטו והמפשיטו גבי אבות מלאכות:

הש

יומא חד שמעיה דקא גרים שמואל א השולה דג מן הים בשבת כיון שיבש בו כסלע חייב א"ל ולימא מר ב ובין סנפיריו אמר ליה ולא סבר לה מר דההיא רבי יוסי בן רבי אבין אמרה אמר ליה אנא ניהו א"ל ולאו קמיה דר' יוסי דמן יוקרת הוה שביח מר א"ל ג (הין) א"ל ומ"ט שבקיה מר ואתא הכא אמר ליה גברא דעל בריה ועל ברתיה לא חס עלי דידי היכי חיים בריה מאי היא יומא חד הוו אגרי ליה אגירי בדברא נגה להו ולא אייתי להו ריפתא אמרו ליה לבריה (ד) כפינן הוו יתבי תותי תאינתא אמר תאנה תאנה הוציאי פירותיך ויאכלו פועלי אבא אפיקו ואכלו אדהכי והכי אתא אבוה אמר להו לא תינקטו בדעתייכו דהאי דנגהנא אמצוה טרחנא ועד השתא הוא דסגאי אמרו ליה רחמנא לישבעך כי היכי דאשבען ברך אמר להו מהיכא אמרו הכי והכי הוה מעשה אמר לו בני אתה הטרחת את קונך להוציא תאנה פירותיה שלא בזמנה יאסף שלא בזמנו ברתיה מאי היא הויא ליה ברתא בעלת יופי יומא חד חזיא להההוא גברא דהוה כריא בהוצא וקא חזי לה אמר לו מאי האי אמר ליה רבי אם ללוקחה לא זכיתי לראותה לא אזכה אמר לה בתי קא מצערת להו לברייתא שובי לעפריך ואל יכשלו ביך בני אדם (ה) הויא ליה ההוא חמרא כדהוו אגרי לה כל יומא לאורתא הוו משדרי לה אגרה אגבה ואתיא לבי מרה ואי טפו לה או בצרי לה לא אתיא יומא חד אינשו זוגא דסנדלי עלה ולא אזלה עד דשקלונהו מינה והדר אזלה אלעזר איש בירתא כד הוו חזו ליה גבאי צדקה הוו טשו מיניה דכל מאי דהוה גביה יהיב להו יומא חד הוה סליק לשוקא למיזבן נדוניא לברתיה חזיוהו גבאי צדקה טשו מיניה אזל ורהט בתרייהו אמר להו אשבעתיכו במאי עסקיתו אמרו ליה ביתום ויתומה אמר להן העבודה שהן קודמין לבתי שקל כל דהוה בהדיה ויהב להו פש ליה חד זוזא זבן (ו) ליה חיטי ואסיק שדייה באכלבא אתאי דביתהו אמרה לה לברתיה מאי אייתי אבוך אמרה לה כל מה דאייתי באכלבא שדיתיה אתיא למיפתח בבא דאכלבא חזת אכלבא דמליא חיטי וקא נפקא בצינורא דדשא ולא מיפתח בבא מחיטי אזלא ברתיה לבי מדרשא אמרה ליה בא וראה מה עשה לך אוהבך אמר לה העבודה הרי הן הקדש עליך ואין לך בהן אלא כאחד מעניי ישראל ר' יהודה נשיאה גזר תעניתא בעי רחמי ולא אתא מיטרא אמר כמה איכא משמואל הרמתי ליהודה בן גמליאל אוי לו לדור שכן נתקע אוי לו למי שעלתה בימיו כך חלש דעתיה ואתא מיטרא דבי נשיאה גזר תעניתא ולא אודעינהו לרבי יוחנן ולריש לקיש לצפרא אודעינהו אמר ליה ריש לקיש לרבי יוחנן הא לא קבילנא עלן מאורתא אמר ליה אנן בתרייהו גררינן דבי נשיאה גזר תעניתא ולא אתא מיטרא תנא להו אושעיא זעירא (ז) דמן חברייא [1] והיה אם מעיני העדה נעשתה לשגגה משל לכלה שהיא בבית אביה כל זמן שעיניה יפות אין כל גופה צריכה בדיקה עיניה (ח) טרוטות כל גופה צריכה בדיקה אתו עבדיה ורמו ליה סודרא בצואריה וקא מצערו ליה אמרו (ט) (ליה) בני מאתיה שבקיה דהא נמי מצער לן כיון דחזינן דכל מיליה לשום שמים לא אמרי ליה (י) מידי ושבקינן ליה אתון נמי שבקוהו רבי גזר תעניתא ולא אתא מיטרא נחית קמיה אילפא ואמרי לה רבי אילפי (יא) אמר משיב הרוח (יב) ונשא זיקא מוריד הגשם ואתא מיטרא אמר ליה מאי עובדך אמר ליה דיירנא בקוסטא דחיקא דלית ביה חמרא לקידושא ואבדלתא טרחנא ואתינא חמרא לקידושא ואבדלתא ומפיקנא להו ידי חובתייהו רב איקלע להההוא אתרא גזר תעניתא ולא אתא מיטרא נחית קמיה שליחא דצבורא אמר משיב הרוח ונשב זיקא אמר מוריד הגשם ואתא מיטרא אמר ליה מאי עובדך אמר ליה מיקרי דרדקי אנא ומקרינא לבני עניי כבני עתירי וכל דלא אפשר ליה לא שקלינא מיניה מידי ואית לי פירא דכווארי וכל מאן דפשע משחדינא ליה מינייהו ומסדרינן ליה ומפייסינן ליה עד דאתי וקרי רב נחמן גזר תעניתא בעא רחמי ולא אתא מיטרא אמר שקלוה לנחמן חבוטו מן גודא לארעא חלש דעתיה ואתא מיטרא רבה גזר תעניתא בעי רחמי ולא אתא מיטרא אמרו ליה והא רב יהודה כי הוה גזר תעניתא אתא מיטרא אמר להו מאי אעביד אי משום תנויי אנן עדיפינן מינייהו דבשני דרב יהודה (מ) כל תנויי

בנזיקין

(א) שבת קז:, ב) ל"ל הן, ג) [עי' פרש"י ותוס' חולין יב: ד"ה דמן ופרש"י שם לא. ד"ה זעירא], ד) [עי' רש"י שבת לא.], ה) [ל"ל להון], ו) [לקמן כה: ב"מ פה:], ז) [ל"ל ונשב וכן לקמן בסמוך וכן לקמן כה: וב"מ פה: פירש ונשב אמנם לפני רש"י היה הגרסא ונשא הלכך פי' רש"י הכא ונשא כמו ונשב], ח) ברכות כ. סנהדרין קו: ע"ש, ט) [ד"ה ל"ל אמרי ד"ה סנפיריו], י) [אבות פ"ו ה"ו], כ) [ד"ה העבודה אמרי ד"ה ביסוס], ל) שמואל ו יב,

הגהות הב"ח

(א) גמ' ליה לבריה כפנינן הוו יתבי: (ב) שם ואל יכשלו בך בני אדם וכן הוה הוא הוא ליה הוא אמרת: (ג) שם מד זוזא זבן ביה חיטי ואסיק כו' מאי אייתי לך אבוך אמרה: (ד) שם לא אמרי ליה ולא מידי ושבקינן ליה: (ה) רש"י ד"ה והא לא כו' בהדייהו כדאמרינן לעיל מאימתי מקבל רב אמר במנחה ושמואל אמר בתפלת המנחה הס"ד: (ו) ד"ה כל מאן דפשע דלא בעי מיקרי הס"ד ואח"כ מה"ד משחדינא ליה כווי כי היכי דגמיר הס"ד: (ז) תוס' ד"ה השולה כו' שיבש בו כסלע אע"פ שעדיין הוא מפרכס ובשעה:

מוסף רש"י

השולה דג. שהיה מיפוד ועומד מבעוד יום (שבת קז:). **כיון שיבש בו כסלע.** כרוחב סלע, חייב. משום נטילת נשמה, דמו לא מיי (שם). **אושעיא זעירא דמן חברייא.** לעיר הישיבה, ולי נראה דאושעיא זעירא היה נקרא דמן חברייא שמבני הישיבה (חולין לא. ועי"ש יב:). **עיניה טרוטות.** רכות (שבת לא.).

רבינו גרשום

שיבש בו כסלע חייב. משום צידה ומשום נטילת נשמה. אמר ליה. ר' יוסי בר ר' אבין ובין סנפיריו. א"ל. רב יוסף הא בין סנפיריו ר' יוסי היא. **כלבא.** גורן. משמואל הרמתי. שהיה מבקש ומביא מטר אפי' בימי קציר חטים, דכתיב הלא קציר חטים וגו'. **בתרייהו,** דבי נשיאה, אזלינן. וכי קבילו אינהו הוי כמו קבילו אנו. **מעיני העדה.** עיקר העדה, היינו דבי נשיאה. **קוסא אתרא.** דחיקא. **בני אדם דחוקים.**

כט א ב מיי' פי"ח מהל' שבת הל' ח סמג לאוין סה:

תורה אור השלם

1. וְהָיָה אִם מֵעֵינֵי הָעֵדָה נֶעְשְׂתָה לִשְׁגָגָה וְעָשׂוּ כָּל הָעֵדָה פַּר בֶּן בָּקָר אֶחָד לְעֹלָה לְרֵיחַ נִיחֹחַ לַיְיָ וּמִנְחָתוֹ וְנִסְכּוֹ כַּמִּשְׁפָּט וּשְׂעִיר עִזִּים אֶחָד לְחַטָּת: במדבר טו כד

רבינו חננאל

שמע לרב אשי דתני אמר שמואל השולה דג מן הים כיון שיבש בו כסלע חייב. א' ליה איהו ובין סנפיריו, א"ל רב אשי הני דבי ר' יוסי אינון, אמר ליה אנא הוא, אמר ליה רב אשי ואמאי שבקת לר' יוסי דמן יוקרת רבך, א"ל גברא דלא חס אבריה ואברתיה עלי דידי חייס. בריה וברתיה מאי היא כו'. כלבא, אוצר. ר' יהודה נשיאה גזר תעניתא ולא אתא מיטרא. אמר משמואל הרמתי שאמר הלא קציר חטים היום וגו'. וכיון שקרא בא המטר, הגיע שפלות הדור ליהודה בן גמליאל שהוא פרנס הדור וצועק ואינו נענה, אוי לו לדור הנתקע לכך, אוי מי שעלתה בימיו צרה ואין מי שראוי להתפלל ולהשיב חימה, חלש דעתיה ואתא מיטרא. **דבי נשיאה גזר תענית ולא אודועינהו לר' יוחנן ולר' שמעון בן לקיש, לצפרא אודיעינהו.** אמר ריש לקיש לא קבלנו עלינו מאתמול. א"ר יוחנן ניתיב בתעניתא דאנן בתרייהו גרירינן. **דבי נשיאה גזור תענית בעו רחמי ולא [אתא] מיטרא. תנא להו והיה אם מעיני העדה נעשתה לשגגה,** משל לכלה בזמן שעיניה יפות אין הגוף צריך בדיקה כו', כלומר פרנסי הדור הוא דלא מעלי. **רבי אילפי** ירד לפני התיבה לפני ר' אמי אמר (מוריד הגשם) משיב הרוח אתא זיקא, אמר מוריד [הגשם] אתא מטרא, אמרי ליה מאי עובדך, אמר להו בקיפא, פי' בכפר דחוק דאירנא וטרחנא ומייתינא קידושא ואבדלתא ומפקנא להו ידי חובתייהוא.. וכן ההוא שליחא דצבורא [דנחית] קמי דרבא, ושאלוהו ואמר מקרי ינוקי אנא ומקרינא לבני עניי כבני עתירי ואית לי פירא דכורי דמפרנסנא מיניה כל מאן דקרי משחדינא ליה בהו עד דקרי. ו) בימי רב יהודה מצלו ואתי מטרא, אמרי אי משום תורה כלהו תנויי

ו) נראה דל"ל אמרו ליה והא בימי רב יהודה מצלו ואתי מטרא אמר להו מאי אעביד אי משום תורה כו' כל"ל.

מ) נראה דל"ל אמרו ליה והא בימי רב יהודה מצלו ואתי מטרא אמר להו מאי אעביד אי משום תנויי אנן עדיפינן מינייהו דבשני דרב יהודה מי משום תורה וכו' כל"ל.

ל א ב ג מיי׳ פ״ד מהל׳ עבודת יום״כ הלכה ח:

ה״ג **בנזיקין הוה.** למודם לא היה גדול אלא בסדר נזיקין: **שכובשת ירק בקדירה.** במסכת ב) [טהרות] היא בפ׳ שני (מ״ח) גבי ידות מיירי דקיי״ל (עוקצין פ״ח משנה ח) כל ידות האוכלין אם נגעה טומאה בהן נטמא גם האוכל הצריך לידות דיד מכיס ומוציא כדאמרינן בהעור והרוטב (חולין דף קיח.) מכל האוכל ג) לרבות הידות וקתני התם אשה שהיא כובשת ירק בידות שלהן טהורין דכשהיא עולה אותם הידות משתבלות וא״א ליטול הירקות בידות שלהן שנשמט ונפסק האוכל מן היד מחמת כבישה: **כובשת.** שול״ץ בלע״ז עולה שיצא המשקה שלהן ויבשו. דרך אשה בכך כובשת ירק ממיים שישתמרו לזמן מרובה: **טהורין.** הבלין והקלחין: **ואמרי לה.** כי מטא לאידך בפרק שני (דעוקצין משנה ח) זיתים שכבשן בטרפיהן כתרגומו עלה טרפא (בראשית ח) עלין שלהן דהיינו ידות: **טהורין.** הידות להביא טומאה לאוכל דתו לא חזי למהוי בית יד: **הוויות דרב ושמואל.** עומק גדול. ולא הוה נהירא ליה: **תניסר מתיבתא.** שלש עשרה ישיבות איכא בהן מתא דגמרי מסכת עוקצין: **כי הוה שליף חד מסאנא.** משום עינוי: **דחזא מידי.** חס ושלום בעובדי בישי: **פרלי בריפתא.** זורקים אותה זה לזה (ג): **ניעשייה.** יעשנו שיצא לחוץ: **אכוסיפא דתמרי.** על כלי מלא תמריס או פסולת של תמריס: **קאימנא אגהר פפא.** ההוא יומא דעבד רב יהודה הכי: **חלא.** חול: **דסמידא.** סולת והן עצמן מוכרין אותו: **אמר להו מעשה נסים הוי.** וכמה דאפשר להתרחק ממעשה נסים יותר טוב וכוון ד): **דפרזינא.** מקוס: **אקרון.** הקרוני. הייתי קורא בחלומי: **נגדא.** מלקות: **איפרא הורמיז.** כך שמה. איפרא מן. ה) יופי שדים היה לה: **מאי היא.** מאי עביד להו: **אמרה ליה.** דכל אימת דבעי מיטרא: **זימנא דמיטרא הוא.** ואפילו לא בעו נמי אתי מיטרא: **שלחה ליה לרבא.** דרחמא ליה לרבא: **אכופיהו ספרו לנו פועל פעלה בימיהם בימי קדם.** שהיית מפליא להם נסים (ד): **עד דשפיך מרזבי דליפורי.** שקילחו מים מן המרזיבות עד שטופין בחולות ויורדין ושופכין: **לדיגלא.** לנהר חדקל: **אשני מטתך.** אל תשכב במטתך הלילה: **בסליני.** שרצו שדים להורגו וחתכו את מטתו. והיינו דאמרי׳ בשחיטת חולין בפרק הזרוע (דף קלג.) וליקריוה לרבא רבא מזוף היה לא מלינו לו מזיפה בכל הש״ס אלא בזה המעשה כשביקש הגשמים בתמוז שלא לצורך: הכי גרסינן **ר״פ גזר תעניתא חלש ליה טעיס מידי בעא רחמי ולא אתא מיטרא: אי שריף מר חדא פינכא דדייסא.** מלשון שורפה חיה (ע״ז דף כט:). (ה) פינכא מלא כף כמו מלחיך פינכי (פסחים דף מט.). **דייסא** טרייש״ם בלע״ז. ולחוכא קאמר ליה הכי משום דטעיס בריסא והדר בעא רחמי: **רבי חנינא בן דוסא.** תנא הוא: **כל העולם כולו בצער.** שמבקשין מיס לשדותיהן: **נכתב.** שאני יושב בביתי ואיני צריך לגשמים לפי שאין לי שדות: **מאי אהניא ליה לגופיה דהכא גדול.** כשהיה מתפלל תפלה קצרה ביום הכפורים שהיה אומר אל יכנס לפניך תפלת עוברי דרכים דר׳ חנינא מבטל ליה לגלותיה דהכא גדול שאעפ״כ שמע הקב״ה תפלתו ופסיק מיטרא: **שחונה.** חמה כמו חמותי רלתי אור (ישעיה מד) תירגם יונתן בן עוזיאל שחינת: **אם שחונה תהא גשומה.** כשהיא חמה צריכה הארץ לגשמים מאד ותדיר: **בא קול יולאת ואומרת כל העולם כולו.** ולא גרסי׳ מהר חורב: **קב תרוכים מערב שבת לערב שבת.** כל השבת היה ניזון בכך. חסר לחם היה ומתגלגל היה במרודין: **אקטרנא.** דבר שמעלה עשן כקיטור הכבשן (ו): משוס

בנזיקין הוה ואנן קא מתנינן בשיתא סדרין וכי הוה מטי רב יהודה בעוקצין ו) האשה שכובשת ירק בקדירה ואמרי לה ז) זיתים שכבשן בטרפיהן טהורין אמר הויי׳ דרב ושמואל קא חזינא הכא ואנן קא מתנינן בעוקצין תליסר מתיבתא ואילו רב יהודה כי הוה שליף חד מסאנא אתי מיטרא ואנן קא צווחינן כולי יומא וליכא דאשגח בן אי משום עובדא אי איכא דחזא מידי לימא אבל מה יעשו גדולי הדור שאין דורן דומה יפה רב יהודה חזא הנהו בי תרי דהוו קא פרצי בריפתא אמר שמע מינה איכא שבעא בעלמא יהיב עיניה הוה כפנא אמרו ליה רבנן לרב כהנא בריה דרב נחוניא שמעיה (ח) מר דשכיח קמיה ניעשייה דליפוק בפתחא דסמוך לשוקא עשייה ונפק לשוקא חזא כנופיא אמר להו מאי האי אמרו ליה אכוספא דתמרי קיימי דקא מזדבן אמר שמע מינה כפנא בעלמא אמר ליה לשמעיה שלוף לי מסאניי שלף ליה חד מסאנא ואתא מיטרא כי מטא למישלף אחרינא אתא אליהו ואמר ליה אמר הקדוש ברוך הוא אי שלפת אחרינא מחריבנא לעלמא אמר רב מרי ברה דבת שמואל אנא הוה קאימנא אגודא דנהר פפא חזאי למלאכי דאידמו למלחי דקא מייתי חלא ומלונהו לארבי והוה קמחא דסמידא (ט) אתו כולי עלמא למיזבן אמר להו מהא לא תיזבנון דמעשה נסים הוא למחר אתיין ארבי דחיטי ז) דפרזינא רבא איקלע להגרוניא גזר תעניתא ולא אתא מיטרא אמר להו ביתו כולי עלמא בתעניתייכו למחר אמר להו מי איכא דחזא חילמא לימא אמר להו ר׳ אלעזר מהגרוניא לדידי אקריון בחלמי שלם טב לרב טב מריבון טב דמטוביה מטיב לעמיה אמר שמע מינה ד) עת רצון היא מבעי רחמי בעי רחמי ואתי מיטרא ההוא גברא דאחייב נגדא בבי דינא דרבא משום דבעל כותית נגדיה רבא ומית אשתמע מילתא בי שבור מלכא בעא לצעורי לרבא אמרה ליה איפרא הורמיז אימיה דשבור מלכא לברה לא ליהוי לך עסק דברים בהדי יהודאי דכל מאן דבעיין ממרייהו יהיב להו אמר לה מאי היא בעין רחמי ואתי מיטרא אמר לה ההוא משום דזימנא דמיטרא הוא אלא לבעו רחמי האידנא בתקופת תמוז וליתי מיטרא שלחה ליה לרבא כוין דעתך ובעי רחמי דליתי מיטרא בעי רחמי ולא אתי מיטרא אמר לפניו רבונו של עולם [1] אלהים באזנינו שמענו אבותינו ספרו לנו פועל פעלת בימיהם בימי קדם ואנו בעינינו לא ראינו אתא מיטרא עד דשפוך מרזבי ה) דצפורי לדיגלת אתא אבוה איתחזי ליה בחלמיה ואמר ליה מי איכא דמיטרה קמי שמיא כולי האי ט) אמר ליה שני דוכתיך שני דוכתיה למחר אשכחיה דמרשם פורייה בסכיני רב פפא גזר תעניתא ולא אתא מיטרא חלש ליביה שרף פינכא דדייסא ובעי רחמי ולא אתא מיטרא אמר ליה רב נחמן בר [1] אושפזתי אי שריף מר פינכא אחריתי דדייסא אתי מיטרא איכסיף וחלש דעתיה ואתא מיטרא [1] ר׳ חנינא בן דוסא הוה קא אזיל באורחא אתא מיטרא אמר לפניו רבונו של עולם כל העולם כולו בנחת וחנינא בצער פסק מיטרא לביתיה אמר לפניו רבונו של עולם כל העולם כולו בצער וחנינא בנחת אתא מיטרא אמר רב יוסף מאי אהניא ליה צלותא דכהן גדול לגבי רבי חנינא בן דוסא דתנן [1] א היה מתפלל תפלה קצרה בבית החיצון [2] מאי מצלי רבין בר אדא ורבא בר אדא דאמרי תרוייהו משמיה דרב יהודה יהי רצון מלפניך ה׳ אלהינו שתהא השנה הזו גשומה ושחונה שחונה מעלייתא היא אדרבה גריעותא היא אלא [3] אם שחונה תהא גשומה וטלולה ואל יכנס לפניך תפלת עוברי דרכים רב אחא בריה דרבא מסיים משמיה דרב יהודה [3] לא יעדי עביד שולטן מדבית יהודה ואל יהו עמך ישראל צריכין להתפרנס זה מזה ולא לעם אחר אמר רב יהודה אמר רב [1] בכל יום ויום בת קול יוצאת ואומרת כל העולם כולו ניזון בשביל חנינא בני וחנינא בני דיו בקב חרובים מע״ש לע״ש הוה רגילא דביתהו למיחמא תנורא כל מעלי דשבתא ושדייא אקטרתא

מוסף רש״י

בנזיקין הוה. לא היו גדולים בכל גמרא של ד׳ סדרים אלא בתלתי בני אינו (ברכות ב.) כל הגמרא שלהן לא הוה אלא בסדר מזיקין, שלא היו מרבין כל כך לדרוש (סנהדרין קו:). **בבית החיצון.** בהיכל (יומא נב:). **עוברי דרכים.** מתפללים שלא ירדו גשמים (שם). **עביד שולטן.** עושה מלחמה (שם נג:). **וחנינא בנחת.** שאין לי זריעה בשדות (שם). **בשביל חנינא בני.** הוא ר׳ חנינא בן דוסא, וזימיו היה קול זה יוצא (חולין פו:). **דיו בקב חרובין.** מתפרנס בלעגר ובלמלוס (שם).

רבינו חננאל

בנזיקין הוה ואנן מתנינן טובא, וכי הוה רב יהודה מטי בהאשה שכובשת ירק בקדירה, ואמרי לה זיתים שכבשן בטרפיהן, זו היא משנה בעוקצין פרק ב׳, הוה א׳ הויה דרב ושמואל קא חזינא הכא, כלומר זו קושיא גדולה היא, ואנן האידנא מתנינן י״ג מתיבתא בעוקצין, אלא מה יעשו פרנסי גדולי הדור שאין דורן יפה. רב יהודה שלף מסניה למבעי רחמי אמטרא, אתחזי ליה חלמא אי שלפת אחרינא מחריב עלמא. ההוא דבעל גויה, נגדיה רב יהודה ומית, אכלו ביה קורצי. הלשינו עליו שהמית אדם. פי׳ אכלו, קראו עליו מלשינות, כדמתרגמינן קרא בגרון אל תחשוך, אכלי. בעא שבור מלכא לצעורייה כו׳. ר׳ חנינא בן דוסא הוה אזיל באורחא אתא מיטרא אמר רבון העולמים כל העולם בנחת וחנינא בצער פסק מיטרא. כי אתא לביתיה אמר כל העולם בצער וחנינא בנחת אתא מיטרא. אמר רב יוסף מאי אהני צלותא דכהן גדול, דהוה מצלי ביום הכיפורים יהי רצון מלפניך שאם תהיה השנה הזאת שחונה תהיה גשמים ואל יכנס לפניך תפילת עוברי דרכים שמתפללים לפסוק המטר, הנה ר׳ חנינא מתפלל ופסק המטר. ועוד היה מתפלל ואל יעידו עבד שלטון מדבית יהודה, ואל יהיו עמך בית ישראל צריכין זה לזה לפרנסה. בכל יום בת קול יוצאת כל העולם כולו ניזון בשביל חנינא בני וחנינא בני דיו קב חרובין מערב שבת לערב שבת.

מסורת הש״ס

ו) טהרו׳ פ״ב מ״ח, ז) עוקצין פ״ב מ״ח, ח) [ג׳ הענין ערך אחזן ח׳ דאחרוזאי פי׳ ספיעות מלאות אוזן], ד) [ברכות ח. יומא סט: יבמות עב. סנהדרין סד.], ה) [ל״ל דמחוזא וכ״ל בע״ר], ו) [גי׳ הערוך אושפרתי פי׳ הוא שם אמו של רב פפא], ז) יומא נג.; ח) יומא נב: ע״ב, ט) שם נג.; י) ברכות יז: חולין פו., כ) [ועיין בסנהדרין קו: בפרש״י וע״ע בפי׳ רש״י ברכות כ.], ל) [ויקרא יח], מ) [עי׳ לעיל כ:], נ) [וע״ע רש״י מלא כ: ד״ה איפרא ועי׳ תוס׳ גיטין י״ח. ד״ה הומטין וכו׳ הקשו על פרש״י],

תורה אור השלם

1. אֱלֹהִים בְּאָזְנֵינוּ שָׁמָעְנוּ אֲבוֹתֵינוּ סִפְּרוּ לָנוּ פֹּעַל פָּעַלְתָּ בִּימֵיהֶם בִּימֵי קֶדֶם: תהלים מד ב

הגהות הב״ח

(א) גמ׳ שמעיה דמר דשכיח: (ב) שם ואתו כולי עלמא למיזבן מיניה ואמינא להו מהא כו׳ להגרוליא גזר תעניתא בעא רחמי ולא אתא כו׳ בתעניתייכו ביתו למחר אמר להו עם כולן כו׳ עם לגון היא למבעי רחמי בעי רחמי: (ג) רש״י ד״ה פלגי כו׳ זה לזה כמשחקין זה עם זה הס״ד: (ד) ד״ה אבוהון כו׳ אבוהון פליגא לחס נסים אבל בעינינו לא ראינו כלומר עכשיו הראה לנו נפלאותיך הס״ד: (ה) ד״ה אי שריף כו׳ מלי שורפה היה אי אכיל מר חדא פינכא מלא כף: (ו) ד״ה אקטרנא כו׳ כקיטור הכבשן כדי שיהיו סבורין השכנים שאופה בתנור הס״ד:

גליון הש״ס

גמ׳ א״ל שני דוכתיך. עיין חולין דף קלג ע״א רש״י ד״ה מזוף:

לעזי רש״י

שול״ץ. מרקחת ירקות. טריי״ש. מאכל של חיטה כתושה.

רבינו גרשום

האשה שכובשת ירק בקדרה. ונגע טומאה לקלח, אין מביאין טומאה לירק, כיון דנכבשו בטיל ליה בתורת יד. **זיתים בטרפיהן.** טרפא נמי הם ידות. **אנא קיימנא.** בההיא שעתא. **דפרונאי.** מקום. **שחונה.** חמימה.

משום כיסופא. שהיו שכינותיה אופות עיסה לכבוד שבת והיא אינה עושה כלום: **אגנא.** ערינה: **מסא.** עתר שמוליאין בו הלחם. מרדה פאלי"א בלע"ז. ומרדה ומסא חדא מילתא היא (ד): **תנא אף היא להביא מרדה נכנסה.** פל"א בלע"ז על שם שרודין בה פת מן התנור(ה). שלא היתה שואלת מפני שרגילה בניסין: **חזיא.** דביתהו בחלמא: **משקל לא שקלי.** כתר דיהבי: כל היכא דתני בי שמשי היינו ערב שבת. (ו) לא שמעתי טעם(ז): **במגא דחלא.** בכלי שיש בו החומץ. ושמתי החומץ בגר ויכבה הגר: **עד שנטלו ממנו אור להבדלה.** הדליק ממנו גר אחר ליהנות בו. וגר של מעשה נסים כיבה כי היכי דעבד רב יהודה (לעיל דף כד:) בחלא דהוה סמידא: **קא מפסדי לן.** שדות: **דוכיס.** וזאבים בשדות(ח): **ולא מטו כשורי.** אין הקורות מגיעות מכותל לכותל: **איכו נימטו כשוריך.** יאריכו הקורות: **סניפין היו.** הקורות של חליות היו. במעשה נס נדבקו להן חתיכות קטנות לאורכן: **ר"א בן פדת.** אמורא היה והוא הנקרא מרא דארעא דא"י במסכת נדה (דף כ:) בעל הוראות היה והוא שימש ר' יוחנן(ט) אחרי מות ריש לקיש והיה דחוק ועני: **עבד מילתא.** הקיז דם: **גרא דשומא.** בן השוש. גלע של שוש: **חלש ליביה.** נתעלפה: **לוליתא.** גילוך: **מאפוסיה.** ממצחו: **כולי האי ואפשר.** בתמיה. כולי האי עבדת ואכתי הך ספיקא דלמא לא מיתרמינא בשעתא דמזוני: **דחיי נפישא או דחיינא.** ימי חיי שחייתי כבר הס רבים ממה שאני עתיד לחיות: **אמר דחיים.** מה שכבר חיית מרובים ממה שאתה עתיד לחיות. והיינו דקא בכי כי אמר שכינה הכי. והאי דחייך משוש י"ג נהרותא לרמוז בהן ולנטיל בהן מזה לזה: **אי הכי לא בעינא.** דמיחרביה לעלמא: **ופו לא.** וכי אין אתה נותן לי דבריס אחריס: **א"ל ולחברך מאי קא יהיבנא.** אנא מגברא דלית ליה בעינא לא גריס בספר רבי ובספר שלי כתוב: **באסקטולא אפותאי.** היינו לוליתא דנפק מיניה שמדיק אצבע לרבא עם הגודל ומכה בצפורן האצבע: **איגרו בך גירי.** כלומר הכיתי בחילי. לחדווה בעלמא אמר כן: **הא אנא והא בר ליואי.** הוא איש אחד ואני איש אחד הוא עדיף מינאי: **דחברי.** שובריס: **שיבא מטר בשבילנו.** מקבלים אתם עליכם ומסכימין לדעת אחד: **כמה עזין.** דלא כסין מצבורא: **לוי אחוי קידה.** נוען שני גודליו באחרן ושומה ונושק את הרצפה: **הא והא גרמא ליה.** אחטא גרס לו שנצלע בקידה: ואין

הא והא גרמו ליה. פי' הראב"ד הא כדעבד דאחוי הקידה קמי רבי איטלע והא דהטיח דבריס כלפי מעלה גרמא ליה דאיטלע שאני

משום כיסופא הוה לה הך שיבבתא בישתא אמרה מכדי ידענא דלית להו ולא מידי מאי כולי האי אזלא וטרפא אבבא איכספא ועיילא לאינדרונא איתעביד לה ניסא דחזיא לתנורא מלא לחמא ואגנא מלא לישא אמרה לה פלניתא פלניתא אייתי מסא דקא חריך לחמיך אמרה לה אף אנא להכי עיילי תנא אף היא להביא מרדה נכנסה מפני שמלומדת בנסים (ח) אמרה ליה דביתהו עד אימת ניזיל ונצטער כולי האי אמר לה מאי נעביד בעי רחמי דניתבו לך מידי (ט) ° בעא רחמי יצתה כמין פיסת יד ויהבו ליה חד כרעא דפתורא דדהבא (י) (חזאי) בחלמא עתידי צדיקי דאכלי אפתורא דדהבא דאית ליה תלת כרעי (יא) (ואת) אוכלת אפתורא דתרי כרעי (יב) (אמרה ליה) ניחא לך דמיכל אכלי כולי עלמא אפתורא דמשלם ואנן אפתורא דמחסר אמרה ליה ומאי נעביד בעי רחמי דנשקלינהו מינך בעי רחמי ושקלוהו תנא גדול היה גם אחרון יותר מן הראשון דגמירי דמיהב יהבי מישקל לא שקלי חד בי שמשי חזייה לברתיה דהוות עציבא אמר לה בתי (יג) למאי עציבת אמרה ליה כלי של חומץ נתחלף לי בכלי של שמן והדלקתי ממנו אור לשבת אמר לה בתי מאי איכפת לך מי שאמר לשמן וידלוק הוא יאמר לחומץ וידלוק תנא היה דולק והולך כל היום כולו עד שהביאו ממנו אור להבדלה ר' חנינא בן דוסא הוו ליה הנך עיזי אמרו ליה קא מפסדן (יד) אמר אי קא מפסדן ניכלינהו דובי ואי לא כל חדא וחדא תיתי לאורתא דובא בקרנייהו לאורתא אייתי כל חדא וחדא דובא בקרנייהו הוה ליה ההיא שיבבתא דקא בניא ביתא ולא מטו כשורי אתיא לקמיה אמרה ליה בניתי ביתי ולא קמטו כשוראי אמר לה מה שמך אמרה ליה איכו אמר איכו נימטו כשוריך תנא הגיעו עד שיצאו אמה לכאן ואמה לכאן ויש אומרין (ו) סניפין עשאום תניא פלימו אומר אני ראיתי אותו הבית והיו קורותיו יוצאות אמה לכאן ואמה לכאן ואמרו לי בית זה שקירה ר' חנינא בן דוסא בתפלתו (ז) ור' חנינא בן דוסא מהיכן הוו ליה עזים [א] והא עני הוי ועוד אמרו חכמים (ח) א אין מגדלין בהמה דקה בא"י אמר רב פנחס מעשה ועבר אדם אחד על פתח ביתו והניח שם תרנגולין ומצאתן אשתו של ר' חנינא בן דוסא ואמר לה אל תאכלי מביציהן והרבו ביצים ותרנגולין והיו מצערין אותם ומכרן וקנה בדמיהן עזים פעם אחת עבר אותו אדם שאבדו ממנו התרנגולין ואמר לחבירו בכאן הנחתי התרנגולין שלי שמע ר' חנינא אמר לו יש לך בהן סימן אמר לו הן נתן לו סימן ונטל את העזין והן הן (ט) עיזי דאייתו דובי בקרנייהו רבי אלעזר בן פדת דחיקא ליה מילתא טובא עבד מלתא ולא הוה ליה מידי למטעם שקל ברא דתומא ושדייה בפומיה חלש לביה ונים אזול רבנן לשיולי ביה חזיוהו דקא בכי וחייך ונפק צוציתא דנורא מאפותיה כי אתער אמרו ליה מ"ט קבכית וחייכת אמר להו דהוה יתיב עמי הקב"ה ואמרי ליה עד מתי אצטער בהאי עלמא ואמר לי אלעזר בני ניחא לך דאפכיה לעלמא מרישא אפשר דמתילדת בשעתא דמזוני אמרי לקמיה כולי האי ואפשר אמרי ליה דחיי טפי או דחיינא א"ל דחיית אמרי לקמיה א"כ לא בעינא אמר לי בהאי אגרא דאמרת לא בעינא יהיבנא לך לעלמא דאתי תליסרי נהרוותא דמשחא אפרסמון דכיין (י) כפרת ודיגלת דמענגת בהו אמרי לקמיה האי ותו לא אמר לי ולחברך מאי יהיבנא אמרי ליה ואנא מגברא דלית ליה בעינא מחיין באסקוטלא (י) אפותאי ואמר לי אלעזר ברי (ו) גירי בך גירי ר' חמא בר חנינא גזר תעניתא ולא אתא מיטרא אמרו ליה והא רבי יהושע בן לוי גזר תעניתא ואתי מיטרא אמר להו הא אנא הא בר ליואי אמרו ליה דניתי וניכוין דעתין איפשר דתברי ציבורא לבייהו דאתי מיטרא בעון רחמי ולא אתי מיטרא אמר להו ניחא לכו שיבא מטר בשבילנו אמרו ליה הן אמר רקיע רקיע כסי פניך לא איכסי אמר כמה עזין פני רקיע איכסי (יג) ואתא מיטרא לוי גזר תעניתא ולא אתא מיטרא אמר לפניו רבונו של עולם עלית וישבת במרום ואין אתה מרחם על בניך אתא מיטרא ואיטלע אמר רבי אלעזר (יא) לעולם אל יטיח אדם דברים כלפי מעלה שהרי אדם גדול הטיח דברים כלפי מעלה ואיטלע ומנו לוי והא גרמא ליה והא לוי אחוי קידה קמיה דרבי ואיטלע הא והא גרמא ליה רבי חייא בר לולייני שמעינהו להנך עננני דקאמרי ניתו וניתבי מיא בעמון ומואב אמר לפניו רבונו של עולם כשנתת תורה לעמך ישראל חזרת על כל אומות העולם ולא קיבלוה ועכשיו אתה נותן להם מטר שדו הכא שדיוה אדוכתיהו (יב) דרש רבי חייא בר לולייני מאי דכתיב [1] צדיק כתמר יפרח כארז בלבנון ישגה אם נאמר תמר למה נאמר ארז ואם נאמר ארז למה נאמר תמר אילו נאמר תמר ולא נאמר ארז הייתי אומר מה תמר אין

מעיינתא דמשכי אפרסמון דכייא כו', עד טרק באסקוטלא אפותאי, כלומר הכהו מלאך באצבעו במצחו, ונראת להם ההכאה כניצוצות של אש. כשכופך אדם אצבעו [על בוהנו] ופושט אותה בכח ומכה את חבירו נקראת המכה ההיא איסקוטלא. אפותא, פדחת. לוי גזר תעניתא ולא [אתא] מיטרא, אמר רבנן העולמים אינך משגיח בצער בניך ומרחם עליהם, כלומר ראוים הם להתרחם ואינך מרחם, ולפי שהטיח דברים הללו איטלע ונעשה פיסת. והיינו דאמרי בכל מקום, לעולם לא יטיח אדם דברים כלפי למעלה, שהרי אדם גדול הטיח דברים כלפי למעלה ואיטלע ומנו לוי. זה שדרשו, [צדיק כתמר יפרח] כארז בלבנון ישגה. תמר עושה פירות ואין גזעו מחליף, ארז גזעו מחליף ואין עושה פירות, לפיכך נמשלו הצדיקים כתמר לעשות פירות, וכארז להחליף גזעו.

ה) נ"א מטיבותא דגיגא לגדיקי לעלמא דאתי. ו) [נ"ל מחזא עי' רש"י], ג) [נ"ל ואיכו אפסורא גילס' ע"י], ד) [נ"ל אמר לה וכן איתא בע"י], ה) [נ"ל אמאי וכ"ה בדפו"י], ו) [עי' ערוך ערך סנף], ז) [עי' בע"י ומא"ל שם דכל זה אינו מן הגמרא מכאן עד דאייתו דובי בקרנייהו], ח) ב"ק עט:, ט) ב"ק קו., י) תיכות כפרת ולישנא ליתא בע"י, כ) [גי' הערוך אפאפוא פי' מצח], ל) ס"א אגרי [עי' פי' הערוך ערך גר], מ) מוכה נג. מגילה כב., נ) ב"ב פ:, ס) עי' שבת קיז: רש"י ד"ה מרדה, ע) [ובמתוכות קג. מפרש רש"י הטעם ועיין רש"י שבת פו: ד"ה ולימנלו וכו'], פ) בע"י: דוכי. זאבים בשדות, צ) [ב"מ פד.],

תורה אור השלם

1. צַדִּיק כַּתָּמָר יִפְרָח כְּאֶרֶז בַּלְּבָנוֹן יִשְׂגֶּה:
תהלים צב יג

הגהות הב"ח

(א) גמ' מפני שמלומדת בניסין היתה אמרה ליה דביתהו כו' אמר לה מאי נעביד אמרה ליה בעי רחמי דניתבו כו' ומאי נעביד אמרה ליה בעי רחמי כו' דגמירי מן שמיא מיהב יהבי: (ב) שם אמרי ליה קא מפסדן עייך אמר לי כו' אמרה ליה בנאי ביתי ולא קמטו: (ג) שם כמה עזין פני רקיע איכסי בעיבא ואתא מיטרא: (ד) רש"י ד"ה מסא כו' חדא מילתא היא הס"ד ואח"כ מה"ד מרדה פליא בלע"ז על שם שרודין בה פת מן התנור הס"ד ואח"כ מה"ד מגא אף היא להביא מרדה נכנסה שלא היתה שואלת כו' כל"ל:

גליון הש"ם

גמרא בעי רחמי יצאת כמין פיסת יד. עי' שמות רבה פ' נ"ב: **רש"י** ד"ה כל היכא כו' לא שמעתי טעם. עיין ברכות דף כה ע"ב רש"י ד"ה מאן שמעת ליה וש"נ: **תוספות** ד"ה הא והא וכו' **פי' הראב"ד.** הוצא עוד שמעתא דבאלא"ד מתוספות יומא דף יח ע"ב ע"ז דף לח ע"א:

הגהות הגר"א

[א] גמ' (והא עני הוי ועוד א"ח א"מ בהמה דקה בא"י) תא"מ:

לעזי רש"י

פאלי"א, פל"א [פיל"א]. יעה.

רבינו גרשום

מרדה. לרדות הפת. סניפין. שמלאכים הארוכים בחתכי קורה.

לא א מיי' פ"ה מהל' מזקי ממון הל' ב סמג עשין סז טוש"ע מ"מ סימן תט סעיף ח:

מוסף רש"י

בי שמשי. לילי שבת קרי בי שמשי בכל דוכתא מפני שבין השמשות שלו חלוק מכל ימיה והולך לזהכיכו בכמה מקומות (שבת פו:) לו: ערב שבת, ונראה בעיני לפי שבין השמשות שלו שגור בפי כל וככל חרדים שלו לגמול מלאכתן עד שלא תחשך, קרו ליה בי שמשי (כתובות קג.). סניפין. מיטוריס (ב"מ פ.). אין מגדלין בהמה דקה בא"י. משום יסוב ל"י שמבעיר את השדות, וכל שדות ל"י קתמן דישראל (ב"ק עט:). יטיח. יזרוק, לשון כמטמוי קשת (סוכה נג.). אחוי קידה. נוען גודליו ונשען עליהם ושומה עד שנוטה את הרצפה ונוקף ומתוך שאינו יכול להשען על גודליו ואין ידיו מסייעות לאחו בזקיפתו וצריך להתאמץ בתחתיו ומתוך כך נעלע בבוהק דלמעלה (מגילה כב:). קמיה דרבי. בזמנו שהיה נשיא ומכבדין אותו לשמחו שהיה דוחק תמיד בלבת ישראל ובתלוי בתלמידיו בגמרים (נ:) יומא דמחיך ביה רבי אחי פורענות לעלמא (סוכה נג.). ואיטלע. נעשה מיגר לפי שכשזוקף גופו מאליו ואינו נשען על ידיו בחזקה לחתוך גופו למעלה, ממצא כל אונס זקיפתו על מתניו (סוכה נג.). הא והא גרמא ליה. נענע בחטאת דבריס ונענע בשעת המאורע בדאמרינן במקבת שבת (לב.) נפל מוכא חדד לסכינא (סוכה נג.) לפי שהטיח ומקלקל בשעת הסקנה (מגילה כב.). אם נאמר תמר. שנעשה פירות ואין גזעו מחליף, למה נאמר ארז. שגזעו מחליף ואין עושה פירות, קשו קראי אהדדי, אם תדמהו לארז ותמר מכל וכל (רשב"ם ב"ב פ:).

רבינו חננאל

חד [בי] שימשי איחלף לברתיה ורמא חלא לשרגא דשבתא והוות עציבא, א' לה אבוה אל תעצבי מי שאמר לשמן וידליק [ואמר לחומץ וידליק], תנא (הדלק) [היה דולק] כל השבת עד דשקיל מיניה אור להבדלה. ר' אלעזר בן פדת הוה דחיק ליה עלמא, הקיז ולא הוה ליה מידי למיכל, אשכח בר תומא שדא לפומיה חלש ליביה, עיילו רבנן לשיוליה ביה ומצאוהו ישן, חזייה דבכה ואחיך ונפיק צוציתא דנורא מאפותיה, כשהקיץ משנתו אמרו ליה מאי הא, אמר להו חזאי שכינה בחלמא ואמרי קמיה עד מתי אהא בהאי דוחקא, אתאמר ליה מקמיה ניחא לך דליחרב עלמא ואבריה מרישא איפשר דמתילדת בשעתא דמזוני, אמרי קמיה כולי האי ואולי לא בעינא, [א"ל] בהאי אגרא [דאמרת] לא בעינא יהיבנא לך לעלמא דאתי י"ג

עין משפט נר מצוה

לב א מיי׳ פכ״ג מה״ג מהל׳ מגילה הלכה טו סמג עשין פב טוש״ע ח״מ סימן ריז סעיף יד:

לג ב מיי׳ פ״ד מהלכות תעניות הלכה יט טוש״ע ח״מ סימן תקעה סעיף יא:

רבינו חננאל

ואקשינן, וכי ארז גזעו מחליף, והתניא הלוקח (לולב) [אילן] מחבירו לקרץ מגביהו מן הקרקע טפח [וכו׳], בדקלים ובארזין חופר ומשרש לפי שאין גזעם מחליף. ושנינן, האי ארז דנמשלו בו הצדיקים כגון שטה והדס ועץ שמן, וכדרבא דאמר עשרה מיני ארזים הם, והללו זולתי הארז לבדו. **והא** דר׳ אליעזר דירד לפני התיבה ואמר כ״ד ברכות ולא ירדו גשמים, וירד אחריו ר׳ עקיבא ואמר אבינו מלכינו אבינו אתה ואין לנו מלך אלא אתה אבינו מלכינו רחם עלינו, ומיד ירדו גשמים, הוו מרננו כולי עלמא רבנן, יצתה בת קול ואמרה לא מפני שרבי עקיבא גדול מר׳ אליעזר, אלא ר׳ עקיבא מעביר על מדותיו ור׳ אליעזר עומד על מידותיו ואינו מעביר. **תנו רבנן עד היכן גשמים יורדים וצבור פוסקין מתעניתם כמלוא ברך המחרישה.** פי׳ כשיעור חפירת האת בחרישה, אם ירדו הגשמים כשיעור הזה. [ר׳ יהודה] אומר בחרבה טפח בבינונית טפחים בעבודה שלשה טפחים, וקיימא לן כר׳ יהודה. **תניא** אין לך טפח שיורד מלמעלה שאין תהום עולה לקראתו **טפחיים**, ואם שדה עבודה שלשה טפחים. א״ר אליעזר **בשעה שמנסכין מים בחג תהום אומר לחבירו אבע** מימך קול שני **ריעים אני** שומע. פי׳, קול שני צנורים ניסוך המים וניסוך היין הנמשכין מנקבי הספלים שעל המזבח, כדכתיב תהום אל תהום קורא לקול צנוריך. **אמר רבה בר בר חנה לדידי חזי לי הא רידיא דמיא לעיגלא תילתא.** פי׳ בת שלש שנים, וקיימי בין תהומא עלאה לתהומא תחתאה, כדכתיב הנצנים נראו בארץ (ו)עת הזמיר הגיע וקול התור נשמע בארצינו. פי׳, קול עגלא הוא קול התורה כתוב בפסוק, כי העגל הוא השור. **מתני׳, היו מתענין וירדו גשמים כו׳.** חזינן דסוגיא דשמעתין הכי סלקן קודם [חצות] לא ישלימו, והא רבנן נמי דגמרא, ר׳ אמי ור׳ יהודה נשיאה בתר דאהדדיה, דאמרי אחר חצות (עשו) [שנינן]. **ולכולי עלמא** אין אומרין הלל הגדול אלא על נפש שביעה, ואי איכא אתרא דחיישי משום שכרות, גומרין הלל הגדול ואחרי כן אוכלין. **[ואמאי]** הלל הגדול ט). דכתיב ביה מעלה נשיאים מקצה

מסורת הש״ס

ט) ואין גזעו מחליף. אם נפסק: **אף לדיק.** אין לו זכר. לדיק אין גזעו מחליף אינו בתחיית המתים: **לדיק אינו עושה פירות.** אין לו שכר לעתיד: **בסולת השקמה.** נטיעה שלא נקללה מעולם: **סדן.** שכבר הזקין טרוש״ק בלע״ז שנקלף וחוזר ומתעבה. והוא מלשון סדנא בסדניה יתיב (פסחים דף כח.): **שני טפחים.** שכבר גזעו מחליף: **מן הפקק.** קשר התחתון: **מיני ארזים שנאמר אף במדבר ארז שטה והדס וגו׳.** ובליר להו תלת וברא״ש השנה (דף כג.) מפרש הוסיפו עליהם אלונים אלמוגים: **מעשה ברבי אליעזר בן הורקנוס.** י״ג תעניות שהתענו והלכו עד שגמרו י״ג כדתנן (לעיל דף יב:) עברו אלו ולא נענו כו׳: **התחילו הלבור נלאת.** מדית הכנסת: **קבריס הקנסה.** בתמיה. אין לכם אלא לכו קברו עצמכם מפני הרעב: **נענו.** לעקו כמו אם יגעה שור על בליו (מיוס ו) הלוך וגעו (שמואל ב ו): **ויהיו הלבור פוסקין מתעניתם.** דתנן (לעיל יב:) עברו אלו ולא נענו ב״ד גוזרין עוד כו׳ אבל נענו שוב אין צריכין להתענות. והני מילי לבור אבל יחיד שהיה מתענה על החולה ונתרפא או על ברה ועברה הרי מתענה ומשלים כדאמרן לעיל (דף י:) כך שמעתי: **למלא ברך המחרישה.** אם טשטשו הגשמים בעומק הקרקע כשיעור שורת מענית המחרישה: **ברך.** הוא הכלי שחורשין בו ומבריכין אותו סמוך לקרקע כשחורשין בו. כלומר (ח) מילא התלם שיראו המים בתלם מחרישתו שקורין קולטר״ח: **בחרבה.** קרקע יבישה טפח. כיון דחרבה היא ונכנסו בה הגשמים טפח ודאי רוב גשמים ירדו: **בעבודה.** חרושה כגון שדה ניר הנכנסים בה גשמים הרבה ג׳ טפחים דאפי׳ בגשמים מועטין נכנסין בה בטפח או בטפחיים: **אין לך כל טפח.** כשנכנסו הגשמים בעומק הקרקע טפח תהום עולה ומתגבר ג׳ טפחים. ואע״ג דסומכא דארעא אלפא גרמידי בפרק החליל (סוכה דף נג:) אפ״ה רטיבותא מהגיא: **והתניא.** תהום יולא לקראתו ב׳ טפחים: **הא דקתני טפחיים ותו לא בעבודה.** דאע״ג דנכנסו טפח בקרקע פורתא הוא דנחית ואהכי לא נפיק בהו לקבליה שלשה טפחים אלא פורתא טפחיים: **בשאינה עבודה.** דכי נכנסו בה טפח טפי הוא דנחית ונפיק תהום לקבליה ג׳ טפחים: **אבע.** לשון נחל נובע ט): **קול שני ריעים.** ניסוך המים וניסוך היין: **תהום אל תהום קורא.** מים עליונים ומים תחתונים: **לצוריך.** אותן שני ספלים: **הא׳ רידיא.** מלאך הממונה על הגשמים כך שמו: **דמי לעיגלא.** ול״ג תלתא: **בין תהומא עילאה לתחתא.** בין הרקיע לאוקיינוס היכא דנשקי ארעא ורקיע: **תהומא עלאה.** מים העליונים: **חשוך מימיך.** ברקיע: **אבע מימיך.** למטה בקרקע: **הנצנים נראו בארץ.** כלומר כשמנסכין מים בחג שהיסוכין נראו בארץ שאין באין אלא משנה לחבירתה כגון זה שאינו יולא אלא משנה לשנה ועת הזמיר הגיע זמירות החג אז קול התור מלאך דומה לשור תרגום שור תור שבשעה שמנסכין מים בחג הוא אומר כן. לשון אחר כשמשמע הנצנים נראו והזמיר הגיע בשעה שקול התור נשמע: ט) **קודם הנץ החמה לא ישלימו.** דאלכתי לא חל עליהם תענית כי נחתי גשמים: **קודם חצות.** דאלות זמן אכילה היא מחצות ואילך חל התענית כיון שלא סעדו בשעת סעודה: **ועשו יו״ט.** מתוך שמתה: **הלל הגדול.** הודו לאלהי האלהים כי לעולם חסדו ט) ומפני שנאמר בו נותן לחם לכל בשר כדאמרינן בשילהי פסחים (דף קיח.): **שכן מצינו כו׳.** כלומר שאין לך אדם בעולם שאין תענית חל עליו מט׳ שעות ואילך אפי׳ בני מלכים שדרכן לאכול בט׳ שעות שעד ג׳ שעות הן ישנים במטותיהן ושוהין שם שעות ואוכלין וכדאמרינן בפסחים (דף קז:) אפי׳ אגריפס המלך שרגיל לאכול בט׳ שעות ביום לא יאכל עד שתשכן שנאמר הרמית כי נכנע אחאב מפני ואחאב לא חלה תעניתו עליו אלא מט׳ שעות ואילך ועד ט׳ שעות היה יכול לאכול שלא גמר בדעתו להתענות אלא שבא אליהו אותו היום שנכנס בכרם נבות היזרעאלי ואמר ליה הרלחת וגם ירשת וגו׳ (מלכים א כא) ילקו הכלבים וגו׳ (שם) וכתיב ויאסף שהתענה אותו היום: הכי גרסינן **שמואל הקטן גזר תעניתא וירדו גשמים קודם הנץ החמה: שבח לבור הוא.** שעדיין לא קראו וענו: **למה הדבר דומה וכו׳:** אלא

אין גזעו מחליף אף צדיק ח״ו אין גזעו מחליף לכך נאמר ארז אילו נאמר ארז ולא נאמר תמר הייתי אומר מה ארז אין עושה פירות אף צדיק ח״ו אין עושה פירות לכך נאמר תמר ונאמר ארז וארז גזעו מחליף והתניא ט) א הלוקח אילן מחבירו לקוץ מגביהו מן הקרקע טפח וקוצץ בסדן השקמה שני טפחים בבתולת השקמה שלשה טפחים בקנים ובגפנים מן הפקק ולמעלה בדקלים ובארזים חופר למטה ומשריש לפי שאין גזעו מחליף הכא במאי עסקינן בשאר מיני ארזים כדרבה בר הונא דאמר רבה בר הונא ב) עשרה מיני ארזים הן שנאמר [1] אתן במדבר ארז שיטה והדס וגו׳ ת״ר מעשה ברבי אליעזר שגזר שלש עשרה תעניות על הצבור ולא ירדו גשמים באחרונה התחילו הצבור לצאת אמר להם תקנתם קברים לעצמכם געו כל העם בבכיה וירדו גשמים שוב מעשה בר׳ אליעזר שירד לפני התיבה ואמר עשרים וארבע ברכות ולא נענה ירד רבי עקיבא אחריו ואמר אבינו מלכנו אין לנו מלך אלא אתה אבינו מלכנו למענך רחם עלינו וירדו גשמים הוו מרנני רבנן יצתה בת קול ואמרה לא מפני שזה גדול מזה אלא שזה מעביר על מדותיו וזה אינו מעביר על מדותיו ת״ר עד מתי יהו הגשמים יורדין והצבור פוסקין מתעניתם כמלא ברך המחרישה דברי רבי מאיר ג) וחכמים אומרים ב בחרבה טפח בבינונית טפחים בעבודה שלשה טפחים תניא ד) רבי שמעון בן אלעזר אומר אין לך טפח מלמעלה שאין תהום יוצא לקראתו שלשה טפחים והא תניא טפחיים לא קשיא כאן בעבודה כאן בשאינה עבודה א״ר אלעזר כשמנסכין את המים בחג תהום אומר לחבירו אבע מימיך קול שני ריעים אני שומע שנאמר [2] תהום אל תהום קורא לקול צנוריך וגו׳ אמר רבה לדידי חזי לי האי רידיא דמי לעיגלא (תלתא) ופירסא ה) שפוותיה וקיימא בין תהומא תתאה לתהומא עילאה לתהומא עילאה א״ל חשוך מימיך לתהומא תתאה א״ל אבע מימיך שנא׳ [3] הנצנים נראו בארץ וגו׳: היו מתענין וירדו גשמים קודם הנץ

תורה אור השלם

1. אֶתֵּן בַּמִּדְבָּר אֶרֶז שִׁטָּה וְהַדַּס וְעֵץ שֶׁמֶן אָשִׂים בָּעֲרָבָה בְּרוֹשׁ תִּדְהָר וּתְאַשּׁוּר יַחְדָּו:
ישעיהו מא יט
2. תְּהוֹם אֶל תְּהוֹם קוֹרֵא לְקוֹל צִנּוֹרֶיךָ כָּל מִשְׁבָּרֶיךָ וְגַלֶּיךָ עָלַי עָבָרוּ:
תהלים מב ח
3. הַנִּצָּנִים נִרְאוּ בָאָרֶץ עֵת הַזָּמִיר הִגִּיעַ וְקוֹל הַתּוֹר נִשְׁמַע בְּאַרְצֵנוּ:
שיר השירים ב יב
4. הֲרָאִיתָ כִּי נִכְנַע אַחְאָב מִלְּפָנָי יַעַן כִּי נִכְנַע מִפָּנָי לֹא אָבִיא הָרָעָה בִּימָיו בִּימֵי בְנוֹ אָבִיא הָרָעָה עַל בֵּיתוֹ:
מלכים א כא כט

הגהות הב״ח

(ח) רש״י ד״ה בכך כו׳ לכומר מלוא התלם שילהו:

לעזי רש״י

טרונ״ק. סדן, גזע.
קולטר״א. קנקן של מחרשה (היתוך הפולחת את הקרקע).

מוסף רש״י

הובא בעמוד הבא.

רבינו גרשום

מגביהו מן הקרקע. שלא יקרץ סמוך לקרקע, שיחליף גזעו. **ארז** עצמו אין גזעו מחליף, שאר מיני ארזים גזען מחליף. **כמלא (ברך) [כוך]** המחרישה. גומות של מחרישה. **כאן בעבודה.** שהיא מפורדת דרכה, וונכנסת בה מים טפח מהרה, (אין שוה) [עולה] מלמטה טפחים. וכשאינה עבודה, שהיא קשה, עד שנכנס טפח מלמעלה עולה ג׳ טפחים מלמטה. **שני ריעים.** ניסוך המים וניסוך היין. קול **צינורייך.** היינו שני ניסוכין. **וקול התור.** מכאן שהמלאך דומה לתור דהיינו עגל. **שנן[ת]ענה מט׳ שעות ולמעלה.** שהיה רגיל לאכול בט׳, שכן דרך אדם לאכול בשש, ומלך שישן עד שלש שעות אוכל [בט׳], ולפי שלא אכל בט׳ אלא בעשר חשיב תענית. **קודם חצות שגינו.** דאין משלימין, ואין צריך לו להשלים.

לבור ולשמואל הקטן שבחו של צבור היכי דמי אמר ו) משיב הרוח ונשב זיקא אמר מוריד הגשם ואתא מיטרא: מעשה וגזרו תענית בלוד כו׳: ונימא הלל מעיקרא ז) אביי ורבא דאמרי תרווייהו לפי שאין אומרים הלל אלא

החמה כו׳: ת״ר היו מתענין וירדו להם גשמים קודם הנץ החמה לא ישלימו לאחר הנץ החמה ישלימו דברי ר׳ מאיר ר׳ יהודה אומר קודם חצות לא ישלימו לאחר חצות ישלימו רבי יוסי אומר קודם ט׳ שעות לא ישלימו לאחר ט׳ שעות ישלימו שכן מצינו באחאב מלך ישראל שהתענה מתשע שעות ולמעלה שנאמר [4] הראית כי נכנע אחאב וגו׳ ר׳ יהודה נשיאה גזר תעניתא וירדו להם גשמים לאחר הנץ החמה סבר לאשלומינהו א״ל רבי אמי קודם חצות ואחר חצות שנינו שמואל הקטן גזר תעניתא וירדו להם גשמים קודם הנץ החמה כסבורין העם לומר שבחו של צבור הוא אמר להם אמשול לכם [משל] למה הדבר דומה לעבד שמבקש פרס מרבו אמר להם תנו לו ואל אשמע קולו שוב שמואל הקטן גזר תעניתא וירדו להם גשמים לאחר שקיעת החמה כסבורים העם לומר שבחו של צבור הוא אמר להם שמואל לא שבח של צבור הוא אלא אמשול לכם משל למה הדבר דומה לעבד שמבקש פרס מרבו ואמר להם המתינו לו עד שיתמקמק ויצטער ואחר כך תנו לו ולשמואל הקטן שבחו של צבור היכי דמי אמר ו) משיב הרוח ונשב זיקא אמר מוריד הגשם ואתא מיטרא: מעשה וגזרו תענית בלוד כו׳: ונימא הלל מעיקרא ז) אביי ורבא דאמרי תרווייהו לפי שאין אומרים הלל אלא

הארץ ברקים למטר עשה. דאמר ר׳ יוחנן הלל הגדול משעומדין [ב]בית ה׳(לל) עד סוף הלל דידך. **ואסיקנא,** שאין שבח לציבור אם ירדו גשמים קודם הנץ החמה, אלא אם אמרו משיב הרוח [ו]אתא זיקא, מוריד הגשם ואתא מיטרא זהו שבח ציבור, והכל פשוטה היא. ירושלמי. ר׳ אחא ור׳ אבהו בשם ר׳ יוסי בר׳ חנינא אסור להתענות עד שש שעות בשבת. א״ר יוסי ב״ר אבין מתניתין היא, קודם חצות לא ישלימו, עד כדון צפרא הוא, לאחר חצות ישלימו כבר עבר רובו של יום בקדושה. רבן יוחנן בן זכאי כד הוה בעי דייחות מיטרא הוה [אמר] לספריה אזל קום קמיה היכלא, ואימרו בגין דד׳ בעי מספרא ולית בחיילה מצטער, ומיד מיטרא נחית. רב אדא .בר אהבה כד הוה שליף מסאניה הוה מיטרא נחית, וכד הוה שליף תרווייהו, הוה עלמא טייף. **מפולת בתים הוה תמן,** והוה רב מייתי חד מן תלמידיה בביתיה עד דהוו מפנין ביתיה, וכיון דהוה נפיק מן ביתה מיד הוה נפיל. [ואית ד]אמרי (א׳) רב אדא בר אהבה הוה שלחו לו חכמים מה מעשים טובים יש בידך, שלח להם מימי לא קדמני אדם בבית הכנסת, ולא הנחתי אדם בבית הכנסת ויצאתי, ולא הלכתי ד׳ אמות בלא תורה ובלא תפילין, ולא הזכרתי דברי תורה במקום מטונף, ולא הצעתי וישנתי לא שינת עראי, ולא כיניתי שם לחבירי, ולא צעדתי בין החברים, ולא שמחתי בתקלת חבירי, ולא עלה קללת חבירי על מטתי, ולא עברתי בשוק אצל מי שהוא חייב לי, ולא הקפדתי בתוך ביתי, לקיים מה שנאמר אתהלך בתם לבבי בקרב ביתי. ג) **קבלה** ביד חכמים כי ביום שנהרג נבות בו ביום הגיעה השמועה לאיזבל, ובו ביום ירד אחאב אל כרמו לרשתו, ובו ביום אמר לו אליהו הרצחת וגם ירשת, ומיד נכנע. שנאמר ויהי כשמוע אחאב את הדברים האלה ויקרע את בגדיו וישם שק על בשרו ויצום וישכב בשק ויהלך אט. וגמירי דההיא שעתא שעה תשיעית הואי, וצם שלש שעות האחרונות מן היום ונחשב צום, דכתיב הראית כי נכנע אחאב, אבל ראיה ברורה שנתענה אחאב מתשע שעות ולמעלה ליכא. **הדרן עלך סדר תעניות**

ט) נראה דחסר וא״ל הלל הגדול לריך להתחיל ממזמור הללו את שם ה׳ שעומדים בבית ה׳ וגו׳ דכתיב ביה מעלה נשיאים וכו׳. ג) קאי אמ״ש בגמרא שכן מלינו באחאב כו׳.

אלא בנפש שבעה. מתוך שכתוב בו נותן לחם לכל בשר (תהלים קלו) נאה להאמר על השבע: **דאני גובר.** שם אדם או מקום: **דשכיח בהו.** יין ושכרות ופשעי ולא יאמרו הלל:

הדרן עלך סדר תעניות אלו

בשלשה פרקים. במוסף. מפרש בגמרא [1]: **נעילת שערים.** מפורש בברכות ירושלמי בפרק תפלת השחר [2] אימתי נעילה יש אומרים נעילת שערי מקדש וי"א נעילת שערי שמים שנועלים אותן לעת ערב בגמר תפלה. ונוהגין היו להתפלל תפלת נעילה בכל תעניתם כדרך שמתפללין ביום כ"פ: **אלו הן מעמדות.** המתענין מתפללין בעריסה שיתקבל ברצון קרבן אחיסה כדלקמן [3]: **לפי שנאמר לו את בני ישראל וגו'.** שהתמיד בא מן השקלים של כל ישראל ואי אפשר שיהו כל ישראל עומדין על גבי קרבנם ומינו מעמדות להיות במקומם: **נביאים הראשונים.** שמואל ודוד בגמרא [4] מפרש: **על כל משמר.** ארבעה ועשרים משמרות של כהנים היו שמואל ודוד תיקנום ועל כל משמר היה מעמד בירושלים שקבועין ועומדין בעיר ועומדין על קרבן אחיסה ונגד אלו הדריס בירושלים היו מעמדות בכל עיר שישראל נחלקו לכ"ד מעמדות כנגד ארבעה ועשרים משמרות כתנית בברייתא של מ"ט מדות והיינו דתנן היה מעמד בירושלים כהנים לויס וישראלים: **כהנים ולויס.** של משמר היו עולים [5] בירושלים כהנים לעבודה ולויס לשיר. ומכל המעמדות היו קבועין בירושלים לעמוד על קרבן אחיסה: **והשאר היו מתכנסין לעריסה.** ומתפללין על קרבן אחיסה שיתקבל ברצון ומתענין ומוליאין ספר תורה ביום תעניתם: **וקורין במעשה בראשית.** ובגמרא [6] מפרש טעמא: **ביום הראשון.** של שבוע: **קורין בראשית בו.** פרשה ראשונה ופרשת יהי רקיע לפי שאין בפרשת בראשית לבדה ט' פסוקים כדי קריאת כהן לוי ישראל וכן כולן: **בשני וחולא הארץ עד ויכולו.** לפי שבפרשת תולא הארץ אין בה אלא שמונה פסוקים לפיכך אומר ויכולו: **פרשה גדולה.** שבפרשיות הללו קורין אותה בשנים כגון פרשה ראשונה של בראשית יש בה חמשה פסוקים היו קורין אותה בשנים כדאמרינן בגמרא [7] יהי רקיע באחד. וביום השני יהי רקיע באחד יקוו בשנים שיש בה ה' פסוקים. ביום השלישי יקוו באחד שאין בה אלא ה' פסוקים ויהי מאורות בשנים שיש בה ו' פסוקים: **וקורין אותה על פיהן.** כל אחד בפני עצמו. ובעי בגמרא [8] מאי קאמר מעיקרא קתני פרשה קטנה כו' דמשמע דבספר תורה קורין והדר תנא על פיהם. פרשה בעולה ליכא: **כל יום שיש בו הלל אין בו מעמד** [9] **שחרית.** אותן שהיו בירושלים לא היו מתפללין על קרבן אחיסה שיש בו הלל לפי שאין להן פנאי לעשות מעמדם שקורין את הלל ומפני ההלל היו דוחין את המעמד: **קרבן מוסף.** יום שיש בו קרבן מוסף בירושלים אין [10] מעמד בעולה בירושלים. וכל שכן במנחה הסמוכה למוסף לפי שהיו טרודין במוסף שיש בו להקריב בהמות יותר מתמיד שהוא אחד אין לך מוסף בלא שתי בהמות ולא היה להם פנאי כלל שהכהנים של מעמד טרודים במוסף וישראל שבהן היו טרודים לחטוב עצים ולשאוב מים ודומה אפי' מעמד דעולה: **קרבן עצים.** בגמרא מפרש כגון אחד מט' זמנים. ואותו יום שהיה בו קרבן עצים אפילו לא היה בו מוסף היה נדחה מעמד של מנחה מפני קרבן עצים מפני שקרבן עצים קודם למנחה ודומה מעמד הסמוך לו [ולא] של נעילה: **כך היה רבי יהושע דורש קרבן מוסף אין** [11] **במנחה.** וטעמא מפרש בגמרא [12]: **ומן עלי להכנים והעם.** שמתנדבים עצים: **תשעה.** באלו הט' זמנים היו הכהנים והעם מתנדבים להביא עצים והיו מקריבים קרבן אותו היום ואפילו היו עצים הרבה למערכה היו אלו מתנדבין ומקריבין באלו תשעה זמנים: **בני ארח בן יהודה.** שכשעלו בני הגולה הם התנדבו תחילה באחד בניסן [13] וספק להם עצים עד כ' בתמוז שהתנדבו בני דוד. ארח שמואל ומשבט יהודה היה: **בני דוד.** ממשפחת דוד המלך: סגאה בן בנימין זמוא בן יהודה בני גוזבי עלי ובני קוצעי קציעות משפחה אחת הן ובגמ' [14] מפרש אמאי מיקרו הכי: **בני עדין באחד בטבת שבו בני פרעוש שניה.** ובגמרא [15] מפרש אמאי קבעו להן אלו הזמנים: **באחד בטבת.** שהיה ר"ח [ותנוכה] לא היה בו מעמד כו':

נשתברו

שאני בני מחוזא דשכיחי בהו שברות. ולהכי היו אומרים הלל הגדול קודם שיאכלו וישתו ובפסוקי דזמרה ותהגין לומר שחרית ודווקא בפסוקי דזמרה קודם התפלה אבל בשעת תפלה אין אומרים אותו אלא בנפש שבעה ובכרם מלאה:

א אלא על נפש שבעה וכרם מלאה איני והא רב פפא איקלע לבי כנישתא דאבי גובר וגזר תענית וירדו להם גשמים עד חצות ואמר הלל ואחר כך אכלו ושתו שאני בני מחוזא דשכיחי בהו שברות:

הדרן עלך סדר תעניות אלו

בשלשה [16] פרקים בשנה כהנים נושאין את כפיהן ארבע פעמים ביום בשחרית במוסף במנחה ובנעילת שערים בתעניות ובמעמדות וביום הכפורים אלו הן מעמדות לפי שנאמר [1] צו את בני ישראל את קרבני לחמי [2] וכי היאך [3] קרבנו של אדם קרב והוא אינו עומד על גביו התקינו נביאים הראשונים עשרים וארבעה משמרות על כל משמר ומשמר היה מעמד בירושלים של כהנים של לוים ושל ישראלים [4] הגיע זמן המשמר לעלות כהנים ולוים עולים לירושלים וישראל שבאותו משמר מתכנסין לעריהן וקוראין במעשה בראשית [5] (ד ואנשי המעמד היו מתענין ארבעה ימים בשבוע מיום ב' ועד יום חמישי ולא היו מתענין ערב שבת מפני כבוד השבת ולא באחד בשבת כדי שלא יצאו ממנוחה ועונג ליגיעה ותענית וימותו) [6] ה ביום הראשון בראשית ויהי רקיע בשני יהי רקיע ויקוו המים בשלישי יקוו המים ויהי מאורות ברביעי יהי מאורות וישרצו המים בחמישי ישרצו המים ותוצא הארץ בששי ותוצא הארץ ויכלו השמים [7] פרשה גדולה קורין אותה בשנים והקטנה ביחיד בשחרית במוסף ובמנחה נכנסין וקורין על פיהן בקורין את שמע ערב שבת במנחה לא היו נכנסין מפני כבוד השבת [8] כל יום שיש בו הלל אין [9] מעמד בשחרית קרבן מוסף אין בנעילה קרבן עצים אין במנחה דברי ר' עקיבא אמר לו בן עזאי [10] כך היה רבי יהושע שונה קרבן מוסף אין במנחה קרבן עצים אין בנעילה חזר רבי עקיבא להיות שונה כבן עזאי [11] זמן עצי כהנים והעם תשעה באחד בניסן בני ארח בן יהודה בעשרים בתמוז בני דוד בן יהודה בחמשה באב בני פרעוש בן יהודה בשבעה בו בני יונדב בן רכב בעשרה בו בני סנאה בן בנימן בחמשה עשר בו בני [12] זתוא בן יהודה ועמהם כהנים ולוים וכל מי שטעה בשבטו ובני גונבי עלי ובני קוצעי קציעות בעשרים בו בני פחת מואב בן יהודה בעשרים באלול בני עדין בן יהודה באחד בטבת שבו בני פרעוש שניה באחד בטבת לא היה בו מעמד שהיה בו הלל וקרבן מוסף וקרבן עצים [13] חמשה דברים אירעו את אבותינו בשבעה עשר בתמוז וחמשה בתשעה באב [14] בשבעה עשר בתמוז

נשתברו

הדרך עלך סדר תעניות אלו

בכל יום שיש בו הלל אין בו מעמד שחרית. פי' דהיינו חנוכה דבשאר יום טוב לא משכחת לה בלא קרבן מוסף:

קרבן מוסף אין בו נעילה. פירוש יום שקרבין בו מוסף אין בו נעילה לפי שטרודין הם במוסף ואין להם פנאי לומר נעילה:

קרבן עצים אין בו מנחה. משום דעד המנחה היו טרודים בקרבן העצים אבל יש בו נעילה דכל כך לא היו מאחרים עד שעת נעילה דאמר בן עזאי כך היה וכו':

מנחה

מסורת הש"ס

[1] יומא פז:, [2] [סוטה מ. ע"ש פרש"י], [3] ירושלמי ל"ג, [4] מגילה כב., [5] [יומא ד:], [6] [ע"ז], [7] [פ"ד ה"ל], [8] [דף מז:], [9] [לקמן מז.], [10] [לקמן מז:], [11] [לקמן מז:], [12] [לקמן מז:], [13] [לקמן כח.], [14] [לקמן כח:], [15] [לקמן כח.], [16] [סס],

תורה אור השלם

1. צו אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְאָמַרְתָּ אֲלֵהֶם אֶת קָרְבָּנִי לַחְמִי לְאִשַּׁי רֵיחַ נִיחֹחִי תִּשְׁמְרוּ לְהַקְרִיב לִי בְּמוֹעֲדוֹ: במדבר כח ב

הגהות הב"ח

(א) מתני' כל יום שיש בו הלל אין בו מעמד בשחרית כו' אין בו בנעילה כו' אין בו במנחה כו' כל"ל וכן בסמוך: (ב) שם בגמ"ו בו בני זמות. נ"ב ס"א זתא: (ג) רש"י ד"ה כהנים כו' היו עולים לירושלים כהנים כו' על קרבן אחיסה והשאר היו כו' כל"ל והד"ל: (ד) ד"ה כל יום כו' אין בו מעמד בשחרית אותן וכו' אחיסה ביום שיש בו הלל: (ה) ד"ה קרבן כו' אין בו מעמד בנעילה כו' שהוא אחד דאין לך מוסף: (ו) ד"ה כך היה כו' אין בו במנחה: (ז) ד"ה בני ארח כו' נאחד בניסן וספקו להם עצים כו' בני דוד אלא כך שמו ומשבט יהודה היה כל"ל ותיבת שמואל נמחק:

רבינו חננאל

בשלשה פרקים בשנה הכהנים נושאים את כפיהם כו'.

רבינו גרשום

דשכיחא ביה שברות. ולא מצי מכווני לאחר אכילה. הדרן עלך סדר תעניות בשלשה פרקים כו'. בתעניות ובמעמדות. ודאי מעמדות הן בכל יום, אלא לכך חשיב פרק בפני עצמו, דלא כל ישראל הן אלא של אותו משמר, ובתעניות יש כל ישראל.

מוסף רש"י

שייך לעמוד קודם.

אין גדעו מחליף. אם נקלף, אף צדיק ח"ו אין גדעו מחליף. אם מת אלא יולד בן כמותו ל"ל אם יפול לא יקום, לכך נאמר ארד. כדכתיב (משלי כד) כי שבע יפול צדיק וקם (רשב"ם ב"ב פ:). אף צדיק ח"ו אין עושה פירות. שאוכל לקוחיו בעוה"ז ואין לו חלק לעוה"ב, ל"ל שאין מאכילין אותו פרי מעלליו, לכך נאמר תמר. כדכתיב נמי קרא אחריתא (שעיה ג) אמרו צדיק כי טוב כי פרי מעלליהם יאכלו (ב"ב שם). מגביהו מן הקרקע טפח. דהדל ופמח ופמע"ג אלא הנים שוס גרופית (שם). בסדן. שכבר נקלף פעם אחרת וגדל (שם). בבתולת השקמה. שלא נקללה מעולם (שם). מן הפקק ולמעלה. והוא הקשר שחלב הקנה פקוק וסתום בה (ברכות כח:). לפי שאין גדעו מחליף. אם ינים ממנו חוץ לקרקע האויל ונקלף בראשו (ב"ב שם). ואמר אבינו מלכנו וגו'. וכשראו שענו בתפלה זו, הוסיפו עליה מדי יום ביום וקבעום לימי התשובה (סדור רש"י סי' קפ).

הדרן עלך סדר תעניות אלו

בתעניות. של גשמים (יומא פז:). ובמעמדות. ארבעה ימים בכל שבת שנתני משמר ישראל מתכנסין בעריהן ומתענין וקורין במעשה בראשית כדאמרינן במסכת תענית והתם מקשינן ותעניות ומעמדות מי אית בהו מוסף, ומשנינן הכי קאמר כהנים נושאין את כפיהן כל זמן שמתפללין ואפילו במנחה, לפי שאלשה פרקים הללו תעניות הם ואין שברות במנחה, אבל שאר ימות השנה אין נשיאות כפים במנחה, ויש מהן ארבע פעמים ביום (שם). והוא אינו עומד על גביו. תשמרו להקריב לי במועדו, היאך שומר אם אינו עומד על גביו (מגילה ג.). על כל משמר ומשמר היה מעמד. שבאין ועומדין בעזרה בשעת התמיד והן שלומי כל ישראל לעמוד על קרבן דכתיב תשמרו להקריב לי במועדו שהבא שמירתכם עליו בשעת הקרבתו (זבחים יט.). זמן עצי כהנים והעם. שעל ידי מעשה קבעו להם חכמים להתנדב עצים אחרים (לעיל יב.).

לד א מיי' פ"ל מהל' תעניות הלכה טז [וטוש"ע א"ח סימן תקעה סעיף יא]:

א ב מיי' פ"ו מהלכות כלי המקדש הלכה א סמג עשין קעב:

ב ג מיי' שם הלכה ב:

ג ד מיי' שם הלכה ג:

ד ה מיי' שם הלכה ו:

ה ו מיי' שם הלכה ז:

ו ז ח מיי' שם הלכה ח:

ט [מיי' שם הלכה טו]:

ז י מיי' פ"ה מהלכות תעניות הלכה ב סמג עשין מד"ס ג טור ש"ח סימן תקמט:

מנחה ונעילה דכל יומא שכיחי בהו שכרות גזרו רבנן. אפילו ביומא דתענית דלית בהו שכרות וקשיא דהכא משמע דבמנחה שייכא שכרות ובפ"ק דשבת (דף י. ושם) קאמר בהדיא דבמנחה לא שייכא שכרות וי"ל דהא דקאמר התם דבמנחה לא שייכא שכרות ר"ל לגבי ערבית שכרות דמנחה לאו כלום [ג] (לגבי שבת) דיותר שכיח שכרות בערבית (יותר) מבמנחה אבל לעולם במנחה שייך שכרות לגבי שחרית ומוסף:

ומאן דאמר נהגו אורויי נמי לא מורינן. פירשנו בפ"ק דרשת השנה (דף טו: ד"ה וכי):

והאידנא נהוג עלמא דפרסי כהני ידייהו במנחה [ד] סמוך לשקיעת החמה. ולכך לא נהגו העם לומר נשיאת כפיים במנחה ביום הכפורים לפי שמתפללין מנחה בעוד היום גדול אבל במנחה בשאר תעניות יש נשיאת כפיים אבל מכל מקום בנעילה ביום הכפורים יש נשיאת כפיים:

מי

נשתברו הלוחות [ה] ובטל התמיד והובקעה העיר ושרף אפוסטמוס את התורה [ו] והעמיד צלם בהיכל בתשעה באב נגזר על אבותינו שלא יכנסו לארץ [ז] וחרב הבית בראשונה ובשניה ונלכדה ביתר ונחרשה העיר

א משנכנס אב ממעטין בשמחה [ח] ב שבת שחל תשעה באב להיות בתוכה אסור מלספר ומלכבס ובחמישי מותרין מפני כבוד השבת

ג ערב תשעה באב לא יאכל אדם שני תבשילין לא יאכל בשר ולא ישתה יין רבן שמעון בן גמליאל אומר ישנה רבי יהודה מחייב בכפיית המטה ולא הודו לו חכמים

ד אמר רבן שמעון בן גמליאל לא היו ימים טובים לישראל כחמשה עשר באב וכיום"כ שבהן בנות ירושלים יוצאות בכלי לבן שאולין [ט] שלא לבייש את מי שאין לו [ג] כל הכלים טעונין טבילה ובנות ירושלים יוצאות וחולות בכרמים ומה היו אומרות בחור שא נא עיניך וראה מה אתה בורר לך אל תתן עיניך בנוי תן עיניך במשפחה [1] שקר החן והבל היופי אשה יראת ה' היא תתהלל ואומר [2] תנו לה מפרי ידיה ויהללוה בשערים מעשיה וכן הוא אומר [3] צאינה וראינה בנות ציון במלך שלמה בעטרה שעטרה לו אמו ביום חתונתו וביום שמחת לבו זה בנין בית המקדש שיבנה במהרה בימינו: **גמ'** בשלשה פרקים בשנה כהנים נושאין את כפיהם כו': תעניות ומעמדות מי איכא מוסף חסורי מיחסרא והכי קתני בשלשה פרקים כהנים נושאין את כפיהן כל זמן שמתפללין ויש מהן ארבעה פעמים ביום שחרית ומוסף מנחה ונעילת שערים ואלו הן שלשה פרקים תעניות ומעמדות ויום הכפורים א"ר נחמן אמר רבה בר אבוה זו דברי רבי מאיר אבל חכמים אומרים שחרית ומוסף יש בהן נשיאת כפים מנחה ונעילה אין בהן נשיאת כפים [1] מאן חכמים ר' יהודה היא דתניא שחרית ומוסף מנחה ונעילה כולן יש בהן נשיאת כפים דברי ר"מ ר"י אומר שחרית ומוסף יש בהן נשיאת כפים מנחה ונעילה אין בהן נשיאת כפים רבי יוסי אומר נעילה יש בה נשיאת כפים מנחה אין בה נשיאת כפים במאי קמיפלגי רבי מאיר סבר כל יומא טעמא מאי לא פרשי כהני ידייהו במנחתא משום שכרות האידנא ליכא שכרות רבי יהודה סבר שחרית ומוסף דכל יומא לא שכיח שכרות לא גזרו בהו רבנן מנחה ונעילה דכל יומא שכיחא שכרות גזרו בהו רבנן רבי יוסי סבר מנחה דאיתה בכל יומא גזרו בה רבנן נעילה דליתה בכל יומא לא גזרו בה רבנן אמר רב יהודה אמר רב הלכה כרבי מאיר ורבי יוחנן אמר נהגו העם כרבי מאיר ורבא אמר מנהג כרבי מאיר מאן דאמר הלכה כרבי מאיר דרשינן לה בפירקא מאן דאמר מנהג מידרש לא דרשינן אורויי מורינן ומאן דאמר נהגו אורויי לא מורינן ואי עביד עביד ולא מהדרינן ליה ורב נחמן אמר הלכה כרבי יוסי [ד] והלכה כרבי יוסי (ז) **והאידנא** מ"ט פרשי כהני ידייהו במנחתא דתעניתא [ה] כיון דבסמוך לשקיעת החמה קא פרשי כתפלת נעילה דמיא דכולי עלמא מיהת [ו] שכור אסור בנשיאת כפים מנהני מילי אמר רבי יהושע בן לוי משום בר קפרא למה נסמכה פרשת כהן מברך לפרשת נזיר לומר מה נזיר אסור ביין אף כהן מברך אסור ביין מתקיף לה אבוה דרבי זירא ואמרי לה אושעיא בר זבדא אי מה נזיר אסור בחרצן אף כהן מברך אסור בחרצן א"ר יצחק אמר קרא לשרתו ולברך בשמו מה משרת מותר בחרצן אף כהן מברך מותר בחרצן

אי

נשפכו הלוחות. בגמ' [1] מפרש: **ובטל התמיד.** לפי שגזרה המלכות גזרה מלהקריב עוד: **והועמד צלם בהיכל.** שהעמידו מנשה כדמפורש בתרגום ירושלמי בפרשת השמים כסאי וגו' (ישעיה סו): **על אבותינו.** דור המדבר. אם ירצה איש באנשים האלה הדור הרע הזה את האדמה וגו' (דברים ו): **ביתר.** עיר גדולה והיו ישראל דרין בה. במסכת גיטין פרק הניזקין (דף מז.) משקא דריספק חרב ביתר: **שבא שחל תשעה באב כו'.** שבוע: **בחמישי מותרין.** אם חל תשעה באב בערב שבת מותרין לכבס בחמישי. וכשחל ט' באב בד' בשבת לא אילטריך למיתני דמותרין כדאמרינן בגמרא [2] לא שנו אלא לפניו כו': **שני תבשילין.** [3] בשר ודגים או בשר וביצים שעליו או דג וביצה שעליו כדאמר בפרק ערבי פסחים (דף קיד:): **ישנה.** בגמרא [4] מפרש: **לפייס המטה.** על פניה ולא יישן עליה: **שאולין.** שכולן שואלות זו מזו אפילו עשירות כדי שלא לבייש כו': **טעונין טבילה.** קודם שילבשום לפי שאין כל אחת בקיאה בחברתה שמא נדה היתה: **וחולות.** כמו לחול במחולות (שופטים כא): **כמלך שלמה.** כמלך שהשלוס שלו: **אמו.** כנסת ישראל: **זה מתן תורה.** יום הכפורים שניתנו בו לוחות האחרונות: **גמ' לא זמן שמתפללין.** דהיינו שחרית ומנחה ונעילה: [5] **יש מהן ארבעה פעמים ביום.** יום הכפורים שיש בו מוסף: **לא יומא מאי טעמא לא פרשי כהני ידייהו במנחה.** דלא יומא שכיחא ביה שכרות שכבר סעד וזימנין דמשכא סעודתיה ומשתכר ופריש ידיה בהדי חמריה וכהן שתוי יין אסור ליטא את כפיו שנאמר יין ושכר אל תשת בגואלכם וגו' (ויקרא י) ונשיאת כפיים מעין עבודה דלקמן: **האידנא.** בתעניות ובמעמדות לא שכיחא שכרות ובמעמדות נמי מתענין דלקמן (דף מז:): **גזרינן.** תענית אטו שאר ימים: **נעילה דליתה בכל יומא.** אלא ביום התענית: **דדרשינן בפירקא.** הלכה כרבי מאיר דבעינן דליקוס כוותיה עלמא: **אורויי אורינן.** כרבי מאיר אי אתי לקמן אבל בפירקא לא דרשינן דלא פשיטא ליה כולי האי דתיהוי הלכה כר"מ. ומ"ד נהגו משמע הן נהגו מאיליהן אבל אינו עיקר. ומנהג משמע תורת מנהג יש בדבר ומנהג בשר הוא: **ורב נחמן אמר הלכה כרבי יוסי והלכה כרבי יוסי.** גמרא קא פסיק ומהדר סתמא ומוקי לה הלכה כרבי יוסי ואהכי קא פריך ואלא האידנא כו': **כיון דסמוך לשקיעת החמה וכו'.** שמאחרין [1] עד שקיעת החמה ומתפללין כל שעה ואינן הולכין לבית הכנסת משש שעות ומחצה ולמעלה כמו שהיו עושין בלאותן הימים: **לאפלה נעילה דמיא.** דהשתא ליכא למיגזר משום מנחה דכל יומא דמנחתא כי הא ליתא בכל יומא: **שכור מיהא אסור בנשיאת כפים.** דאפילו ר"מ לא קאמר אלא משום דהאידנא לאו שכרות הוא: **פרשה כהן מברך.** כה תברכו את בני ישראל אמור להם (במדבר ו): **מה משרת כו'.** עובד עבודה דלא מיתסר אלא שתויי יין ממש דכתיב יין ושכר אל תשת וגו' [2] הא בחרצן מותר: מאי

ה) [ר"ה יח:], ו) ימומת מנ., ז) מהדרין ע., ד) ב"ב קכח., ח) [פסחים פב. וש"ינ], ו) [עיבוזין פב. וש"ינ], ז) [לקמן כח:], ט) [לקמן כט:], ט) [כוונת רש"י בשר מלוח דשרי כדאמרינ לקמן ל. בבריית תנא אבל אוכל הוא בשר מלוח כו'], י) [לקמן ל.], כ) [ויקרא יז], ל) רש"ל מ"ז.

הגהות הב"ח

(א) במשנה ובוטל התמיד: (ב) שם והעמידו צלם בהיכל. נ"ב גי' רש"י והועמד: (ג) שם אם מי שאין לו וכל הכלים טעונין: (ד) גמ' וללכה כר' יוסי ואלא האידנא מ"ט פרסי כו' כיון דסמוך לשקיעת החמה: (ה) רש"י ד"ה ויש מכן: (ו) ד"ה כיון דסמוך כו' שמאחרים עד שקיעת החמה. נ"ב נראה ברש"י דקדק לגאר שלא יסמכו עלה להפלי להתחיל מנחה סמוך לשקיעת החמה דזה אסור אלא ר"ל כשכבר התחילו בזמנו קאמר דמתפללין כל שעה ומאחרין עד שקיעת החמה: (ז) תוס' ד"ה והאידנא כו' ידייהו במנחה כיון דסמוך לשקיעת החמה כו' בשאר תעניות יש לומר נשיאת כפיים כו' ביום"כ יש לומר נשיאת כפיים:

רבינו חננאל

ואקשינן, וכי תעניות אית בהו מוסף. ותרצינן לה הכי, בשלשה פרקים כהנים נושאים את כפיהם כל זמן שמתפללים, ויש מהם ארבעה פעמים ביום, בשחרית ובמוסף ובמנחה ובנעילה. ואלו הן שלשה פרקים, תענית[ו]ת ומעמדות ויום הכיפורים. **ופתם** מתני' ר' מאיר היא, דלא משכחת לה דנושאין כפיהם כל זמן שמתפללין אלא לרבי מאיר, דתני' שחרית ומוסף מנחה ונעילה יש בהן נשיאות כפים דברי ר' מאיר. וטעמא דר' מאיר מפורש הוא, כיון דביום הכפורים ובמעמדות ליכא שכרות, במנחה נושאין כפיהם ולא גזרינן. ור' יהודה תני, שחרית ומוסף בלבד יש בהן נשיאות כפים, דבכל יומא לית בהו שיכרות לפיכך לא גזרינן בהו. שמעינן מינה דר' יהודה, אין אדם רשאי ליכל אלא אחר תפלת מוסף. אבל במנחה דבשאר יומי אית בהו שכרות, גזרינן בהו ביום הכיפורים ובמעמדות. ר' יוסי אומר מנחה אין בה נשיאות כפים, משום דאיתא כל יומא ואתי לאיחלופי גזרינן, אבל נעילה דליתא אלא ביום הכיפורים ובמעמדות יש בה נשיאות כפים, דכיון דליתא כל יומא לא גזרינן. **ואסיקנא,** דהילכתא כר' יוסי דאמר

מסורת הש"ס

עין משפט נר מצוה

ח א מיי' פ"ה מהלכות תעניות הלכה ו סמג עשין מד"ש ג טוש"ע ס"ח סי' תקנא סעיף ח:

ט ב מיי' וסמג שם טוש"ע ס"ח סי סעיף ג:

י ג מיי' שם הלכה ז סמג שם טוש"ע ס"ח סימן תקנא סעיף ח:

יא ד ה מיי' פי"ו מהל' תפלה הלכה ח ב סמג עשין כ טוש"ע ס"ח סימן קכט סעיף ח וסימן תרכג סעיף ד וסימן תרכא סעיף ה):

יב ו מיי' שם פט"ו הלכה ד סמג שם טוש"ע ס"ח סימן קכח סעיף לח:

תורה אור השלם

1. שֶׁקֶר הַחֵן וְהֶבֶל הַיֹּפִי אִשָּׁה יִרְאַת יְיָ הִיא תִתְהַלָּל: משלי לא ל
2. תְּנוּ לָהּ מִפְּרִי יָדֶיהָ וִיהַלְלוּהָ בַשְּׁעָרִים מַעֲשֶׂיהָ: משלי לא לא
3. צְאֶינָה וּרְאֶינָה בְּנוֹת צִיּוֹן בַּמֶּלֶךְ שְׁלֹמֹה בָּעֲטָרָה שֶׁעִטְּרָה לּוֹ אִמּוֹ בְּיוֹם חֲתֻנָּתוֹ וּבְיוֹם שִׂמְחַת לִבּוֹ: שיר השירים ג יא

מוסף רש"י

שאולין. שפלפלו מי שיש לה היתה שואלת, שלא לבייש את הסולת מתמת שאין לה כדלמרינן (לקמן לח.) בת מלך שואלת מבת כהן גדול כו' (רשב"ם ב"ב קכא.).

רבינו גרשום

ויש מהן ד' פרקים ביום. (במוסף) דהיינו יוה"כ שיש בו מוסף. אמר רב נחמן זו. דקתני נושאין כפיהן בשחרית במוסף במנחה בנעילה, ר"מ היא. **כל יומא טעמא מאי.** אין נושאין כפיהן. ב) האידנא. בתענית ובמעמדות וביוה"כ (ובמעמדות) דאית בהו תענית (נמי) [לא] שכיחא שכרות, להכי נושאין כפיהן בכל ד' תפלות שבהן. **מנחה ונעילה דבשאר יומי שכיחא שכרות גזרו בהו רבנן.** בהני דלמא אתי למיעבד בשאר יומי נמי. **אבל אורויי מורינן.** כרבי מאיר למאן דבעי כמאן הלכה. **והואיל והלכה כרבי יוסי,** האידנא מאי טעמא פרסי כהני ידייהו ביום הכפורים במנחה, כיון דבשקיעת החמה פרסי, שהיו מאחרין לתפלת המנחה. **שכור אסור בנשיאת כפים.** דקתני מאי טעמא לא דשכיחא ביה שכרות. **מה(ו) משרת מותר [בחרצן].** דכתיב יין ושכר אל תשת, אבל אוכל הוא חרצן.

ב) אולי ל"ל במנחה משום שכרות האידנא וכו' דאית בהו תענית ליכא שכרות ולהכי וכו'.

שחרית ומוסף ונעילה יש בהן נשיאות כפים, מנחה אין בה נשיאות כפים. והאידנא דלא מצלו מנחה דתעניתא אלא סמוך לשקיעת החמה, כדאוקימנא דרביעית היום האחרון הוא שמתפללין בו תפילת תענית, כדכתיב ובמנחת הערב קמתי מתעניתי וגו', כנעילה דמיא ויש בה נשיאות כפים. ואע"ג דאמר רב הילכתא כרבי מאיר ודרשינן לה בפירקא, ורב הונא [אמר] מנהג [כר"מ], אורויי מורינן הכי, בפירקא לא דרשי' לה, ואף ר' [יוחנן אמר] נהגו כר' מאיר, לא דרשי' ולא מורינן כוותיה ואי עבד לא מהדרינן ליה. ודייקי, כולי. עלמא שכור אסור בנשיאת כפים, מנלן. ופשיט דכתיב לשרתו ולברך בשמו, איתקש (משרת ולו למברך) [מברך למשרת] ולנזיר, מה משרת אסור ביין שנאמר יין ושכר אל תשת, אף מברך אסור ביין ושכר, דקיימא לן כל המשכר [אסור], ומותר בחרצן.

מאי קאמר. דקא בעי מאי ניהו מעמדות ומייתי קרא את קרבני לחמי לאשי וגו'[1]: **הכי קאמר אלו הן מעמדות.** דלקמן וטעמא מאי תקון מעמדות לפי שנאמר לו את בני ישראל ואמרת אליהם את קרבני לחמי לאשי וגו': ה"ג **תנו רבנן כ"ד משמרות היו בא"י וי"ב ביריחו ר"א אומר אף בא"י וי"ב ביריחו** בתמיה **נפשי להו עוכא אלא אימא וי"ב מהן ביריחו.** בריש משמע לבד הכ"ד שבעיירות א"י היו י"ב ביריחו דהוו להו ל"ו וי"ב מהן משמע שמאותן הכ"ד היו י"ב ביריחו: ה"ג **הגיע זמן המשמר חצי המשמר עולה לירושלים וחצי המשמר עולה לירחו לדי שיספקו מים ומזון לאחיהם שבירושלים.** כלומר כילד היו י"ב ביריחו כשהגיע זמן המשמר לעלות לירושלים בשבת מתחלקים אנשי המשמר חציין הולכין לירושלים לעבודה וחציין הולכין ליריחו הסמוכה לירושלים ומתקנין שם מים ומזון לאחיהם וכך עושין כל הכ"ד משמרות נמצא י"ב ביריחו א) לשון אחר נהירא לי: **מעבכין את הקרבן.** אם אין מעמד מכולן בירושלים כדתנן (לעיל דף כו.) על כל משמר היה מעמד בירושלים של כהנים לויים וישראלים כיון דכולהו בעלים בעינן דליהוי (ג) כמוהו על גבי עבודה: **ולי שיר מעבכין את הקרבן.** פלוגתא בשילהי מסכת סוכה (דף נ:) ובערכין (דף יא.) מפורשת: **עיקר שירה בפה.** וכלי נבסומי קלא בעלמא וכיון דאיכא לוים לא מעכב משום כלי שיר: **עיקר שירה בכלי.** אבוב וכן בפרק המליל (סוכה שם): **ארבעה מאלעזר.** מבניו של אלעזר שעשה מהן ד' משמרות. וגמרא גמר לה: **המה יסד דוד ושמואל הרואה באמונתם.** ותיובתא דרב חמא דאמר שמואל העמידם על י"ו ודוד העמידן על כ"ד דהא שמעי' מינה דתרוייהו בהדי הדדי תקינהו: **מיסודו של שמואל הרמתי.** שהעמידן על י"ו בא דוד והעמידן על כ"ד. אית ספרים שכתוב בהן מיסודו של שמואל ודוד העמידום על כ"ד כלומר שניהם הועילו בדבר ושמואל העמידם על י"ו ודוד על כ"ד: **וימצאו בני אלעזר רבים לראשי הגברים מבני איתמר ויחלקו בני אלעזר לראשים לבית אבותם שמונה ואומר בית אב אחד אחוז לאלעזר ואחוז אחוז לאיתמר מאי ואומר וכי תימא כי היכי דנפישי בני אלעזר הכא נמי דנפישי בני איתמר שמונה מעיקרא ארבעה הוו ת"ש בית אב אחד אחוז לאלעזר ואחוז אחוז לאיתמר תיובתא דרב** [2] **חמא בר גוריא אמר לך רב** [3] **חמא בר גוריא היא ואנא דאמרי כי האי תנא דאמר שמונה ת"ר**[4] **ארבעה משמרות עלו מן הגולה ואלו הן ידעיה [חרים] פשחור ואימר עמדו נביאים שביניהם**

א"י מה משרת בעל מום לא אף מברך בעל מום לא. פי' כיון דילפינן ג"ם ממשרת נימא כמו משרת דמשרת בעל מוס לא אף מברך וכו' ומשני הא איתקש לנזיר וכו' מכאן נראה דבעל מוס מברך ברכת כהנים [5] מדקא חזינן דהש"ס רוצה ללמוד מברך ממשרת ולבעל מוס ולחינן ליה אם כן נראה דלענין נשיאת כפיס כהן בעל מוס נושא כפיו ומכאן יש להוכיח דכהן שהמיר דתו נושא כפיו וכשר ליטא כפיו ולקרות בתורה כמו שלא המיר ורמיה [6] מהא דכהנים שנימשו בבית חוניו לא ימשו במקדש אבל נוטלים חלק עם אחיהם כמו בעלי מומין מדקאמר שהם כבעלי מומין ממעט דכל עבודה שבעל מוס רואי לעשות יעשו וכהן בעל מוס נושא כפיו [7]: **ומאי חזית דאשקת לקולא אקיש לחומרא.** פי' מאי חזית דמקשת כהן לנזיר להקל ולומר כמו שנזיר הוי בעל מוס כמו כן כהן בעל מוס כשר ואקשת למשרת מה משרת מותר בחרגן אף כהן מברך מותר בחרגן אקשה לחומרא פירוש ונימא דכמו שנזיר אסור בחרגן אף כהן אסור בחרגן וכמו כהן משרת אסור בעל מוס אף כהן מברך בעל מוס אסור ומשני אסמכתא וכו':

מר סבר עיקר שירה בפה. ולכך הכל כשרים אפילו פסולים אפילו ממזרים לומר שירה דלא הוי אלא בפה ולמאן דאמר עיקר שירה בכלי אם כן צריך שיהו הכהים או לויים דהא הכלי זמר היה קדוש:

רב

אי מה משרת בעל מום לא אף כהן מברך בעל מום לא [8] דמקשת לקולא אקיש לחומרא אסמכתא נינהו [9] מדרבנן ולקולא: אלו הן מעמדות לפי שנאמר [1] צו את בני ישראל ואמרת אליהם את קרבני לחמי לאשי והיאך קרבנו של אדם קרב והוא אינו עומד על גביו התקינו נביאים הראשונים עשרים וארבעה משמרות על כל משמר ומשמר היה מעמד בירושלים של כהנים ושל לוים ושל ישראלים הגיע זמן משמר לעלות כהנים ולוים עולין לירושלים ת"ר עשרים וארבעה משמרות [א] (ו) בארץ ישראל ושתים עשרה בריחו שתים עשרה בריחו נפישן להו טובא אלא שתים עשרה מהן בריחו הגיע זמן המשמר לעלות חצי המשמר היה עולה מארץ ישראל לירושלים וחצי המשמר היה עולה [6] מיריחו כדי שיספקו מים ומזון לאחיהם שבירושלים אמר רב יהודה אמר שמואל כהנים ולוים וישראלים מעכבין את הקרבן במתניתא תנא ר"ש בן אלעזר (ג) כהנים ולוים וכלי שיר מעכבין את הקרבן במאי קמיפלגי מר סבר [3] עיקר שירה בפה ומר סבר עיקר שירה בכלי אמר רב [3] חמא בר גוריא אמר רב [3] משה תיקן להם לישראל שמונה משמרות ארבעה מאלעזר וד' מאיתמר בא שמואל והעמידן על שש עשרה בא דוד והעמידן על עשרים וארבעה שנאמר [2] בשנת הארבעים למלכות דוד נדרשו וימצא בהם גבורי החיל ביעזר גלעד מיתיבי משה תיקן להם לישראל שמונה משמרות ארבעה מאלעזר וארבעה מאיתמר [4] בא דוד ושמואל והעמידן על עשרים וארבע שנאמר [3] המה יסד דוד ושמואל הרואה באמונתם הכי קאמר מיסודו של דוד ושמואל הרמתי העמידום על עשרים וארבע [7] תניא אידך משה תיקן להם לישראל שש עשרה משמרות שמונה מאלעזר ושמונה מאיתמר וכשרבו בני אלעזר על בני איתמר חלקום והעמידום על עשרים וארבע שנאמר [4] וימצאו בני אלעזר רבים לראשי הגברים מן בני איתמר ויחלקום לבני אלעזר ראשים לבית אבות ששה עשר ולבני איתמר לבית אבותם שמונה ואומר [5] בית אב אחד אחוז לאלעזר ואחוז אחוז לאיתמר מאי ואומר וכי תימא כי היכי דנפישי בני אלעזר הכא נמי דנפישי בני איתמר שמונה מעיקרא ארבעה הוו ת"ש בית אב אחד אחוז לאלעזר ואחוז אחוז לאיתמר תיובתא דרב [8] חמא בר גוריא אמר לך רב [9] חמא בר גוריא היא ואנא דאמרי כי האי תנא דאמר שמונה ת"ר [10] ארבעה משמרות עלו מן הגולה ואלו הן ידעיה [חרים] פשחור ואימר עמדו נביאים שביניהם

חלקום

מאי קאמר. דקא בעי מאי ניהו מעמדות ומייתי קרא את קרבני לחמי לאשי וגו'[1]: **הכי קאמר אלו הן מעמדות.** לקמן וטעמא מאי תקון מעמדות לפי שנאמר לו את בני ישראל ואמרת אליהם את קרבני לחמי לאשי וגו': ה"ג **תנו רבנן כ"ד משמרות היו בא"י וי"ב ביריחו** בתמיה **נפשי להו עוכא אלא אימא וי"ב מהן ביריחו.** בריש משמע לבד הכ"ד שבעיירות א"י היו י"ב ביריחו דהוו להו ל"ו וי"ב מהן משמע שמאותן הכ"ד היו י"ב ביריחו: ה"ג **הגיע זמן המשמר חצי המשמר עולה לירחו לדי שיספקו מים ומזון לאחיהם שבירושלים.** כלומר כילד היו י"ב ביריחו כשהגיע זמן המשמר לעלות לירושלים בשבת מתחלקים אנשי המשמר חציין הולכין לירושלים לעבודה וחציין הולכין ליריחו הסמוכה לירושלים ומתקנין שם מים ומזון לאחיהם וכך עושין כל הכ"ד משמרות נמצא י"ב ביריחו א) לשון אחר נהירא לי: **מעבכין את הקרבן.** אם אין מעמד מכולן בירושלים כדתנן (לעיל דף כו.) על כל משמר היה מעמד בירושלים של כהנים לוים וישראלים כיון דכולהו בעלים בעינן דליהוי (ג) כמוהו על גבי עבודה: **ולי שיר מעבכין את הקרבן.** פלוגתא בשילהי מסכת סוכה (דף נ:) ובערכין (דף יא.) מפורשת: **עיקר שירה בפה.** וכלי נבסומי קלא בעלמא וכיון דאיכא לוים לא מעכב משום כלי שיר: **עיקר שירה בכלי.** אבוב וכן בפרק המליל (סוכה שם): **ארבעה מאלעזר.** מבניו של אלעזר שעשה מהן ד' משמרות. וגמרא גמר לה: **המה יסד דוד ושמואל הרואה באמונתם.** ותיובתא דרב חמא דאמר שמואל העמידם על י"ו ודוד העמידן על כ"ד דהא שמעי' מינה דתרוייהו בהדי הדדי תקינהו: **מיסודו של שמואל הרמתי.** שהעמידן על י"ו בא דוד והעמידן על כ"ד. אית ספרים שכתוב בהן מיסודו של שמואל ודוד העמידום על כ"ד כלומר שניהם הועילו בדבר ושמואל העמידם על י"ו ודוד על כ"ד: **וימצאו בני אלעזר רבים לראשי הגברים מבני איתמר ויחלקו בני אלעזר לראשים לבית אבותם שמונה ואומר בית אב אחד אחוז לאלעזר ואחוז אחוז לאיתמר.** וימצאו בני אלעזר רבים לראשי הגברים כלומר

ראשי הגברים של בני אלעזר היו רבים מאיתמר. והאי וימצאו משמע דקודם לכן היו קבועים ועכשיו הוסיפו עליהן ויחלקום ל"ו בית אב אחד אחוז שהיה מתחילה לאלעזר דהיינו ח' אחוז אחד בגורל דהיינו נמי ח' והוו להו י"ו: **ואחוז אחוז לאיתמר.** מה שהיה מתחילה אחוז לאיתמר אחוזים עתה כתחילה שלא הרבו עליהם שום בית אב: **מאי ואומר.** וכי תימא מעיקרא הוו ד' לאלעזר וד' לאיתמר: **וכי היכי דנפישי בני אלעזר הכי נמי נפישי בני איתמר.** ומיהו בני אלעזר נפישי טפי דהא לאיתמר לא אוקמיהו אלא על ח' ודאלעזר על י"ו: **תא שמע ואחוז אחוז לאיתמר.** אלמא כדקיימי קיימי. ושמע מינה דמשה תיקן להם י"ו ח' מזה וח' מזה וקשיא לרב חמא דאמר ד' וד'. והא דכתב לעיל ובשנת הארבעים וגו' המה יסד במה שהוסיפו עליהן עד כ"ד משמעי [אבל] משה תיקן להם י"ו משמרות: **תנאי היא.** דהא איכא תנא דלעיל דקתני משה תיקן להן ח' משמרות משניהן ואנא קאימנא כוותיה: **עלו מן הגולה.** בבית שני והשתא שהרבה מישראל נשתיירו ולא רצו לעלות [10]: **פשחור ואימר.** ומבעיא לי דפשחור [11] לא כתיב גבי כ"ד משמרות (דה"א כד):

חלקום

בירושלים עומדין על קרבנן, לא חייבתם התורה אלא ג' רגלים בשנה. ואם יש לומר יהיו יושבין בטילים בעריהם, הא כתיב ואספת דגנך, הנם מוזהרין לאסוף דגנם ותירושם של כל השנה כולה, התקינו הנביאים הראשונים כ"ד משמרות ועל כל משמר ומשמר היה מעמד בירושלים של כהנים ושל לוים ושל ישראל. **תנו רבנן עשרים וארבעה משמרות היו בארץ ישראל,** מהן י"ב בירחו. הגיע זמן המשמר לעלות חצי המשמר עולה מארץ ישראל וחצי משמר מירחו כדי שיספקו מים ומזון לאחיהם. כלומר, חצי המשמר הנותר מספיקין צורכי העולים, ובפנים אחרת מתחלפין, מי שלא עלה יעלה עכשיו מי שעלה כבר ישב עתה בביתו ויספק צרכי העולים. ירושלמי: תני ר' שמעון בן אלעזר ישראל והכהנים והלוים וכלי שיר מעכבין את הקרבן, שנאמר כל הקהל משתחוים, אילו ישראל, והשיר משורר אלו הלוים וחצוצרות מחצצרים, אלו הכהנים, הכל עד לכלות העולה, הכל מעכבין את הקרבן. **אמר רב חסדא אמר רב** משה תיקן לישראל שמונה משמרות ד' מאלעזר וד' מאיתמר **בא שמואל והעמידן על שש עשרה בא דוד והעמידן על כ"ד שנאמר בשנת הארבעים למלכות דוד נדרשו [וכו']**. ואותבינן עליה מהא דתניא, משה תיקן להם לישראל י"ו משמרות, ח' מאלעזר וח' מאיתמר, וכשרבו בני אלעזר על בני איתמר חלקום לכ"ד, שנאמר וימצאו בני אלעזר רבים לראשי (הגיבורים) [הגברים] מן בני איתמר ויחלקום לבני אלעזר ראשים לבית אבות(ם) ששה עשר ולבני איתמר לבית אבותם שמונה. היו ח' מאלעזר וח' מאיתמר, כגון שהיו ח' אלפים מזה וח' אלפים [מזה] כל משמר אלף (ריבוא), [רבו] בני אלעזר וכאשר דרשון נמצאו י"ו אלף, ובני איתמר ח' אלפים כמו שהיו, חלקו בני אלעזר לי"ו משמר אלף כל משמר, ובני איתמר נשארו ח' משמרות כמו שהיו, וזהו שכתב ויחלקום לבני אלעזר ראשים לבית אבות ששה עשר ולבני איתמר לבית אבותם שמונה. כלומר, כל האחוז שהיה לאיתמר מקודם הוא האחוז עתה, אבל לבני אלעזר הוסיפו ח' אחרים. תיובתא דרב חסדא דאמר משה תיקן להם לישראל ח' משמרות כו', הנה זה הברייתא תנא י"ו משמרות תיקן להם משה לישראל. **ושנינן,** תנאי היא ואנא דאמרי כי האי תנא, דתניא משה תיקן לישראל ח' משמרות ד' מאלעזר וד' מאיתמר. **אכתי** סיפא דקתני באו שמואל ודוד והעמידן על (י"ו) [כ"ד] קשיא לרב חסדא. **ושנינן הכי,** מיסוד של שמואל שהוסיף על שתיקן משה בא דוד והוסיף על מה שתיקן שמואל [והעמידום על כ"ד], שנא' המה יסד דוד ושמואל הרואה באמונתם. **תנו רבנן** ד' משמרות עלו מן הגולה. ידעיה חרים פשחור אימר. עמדו הנביאים שביניהם

א) ס"א ליריחו, ב) סוכה נא. [ובערכין יא, ע"ז מז.], ג) ס"א חסדא, ד) [גי' ר"ג וכעי"ז בר"מ מיתיבי], ה) ס"א חסדא, ו) ערכין יב:, ז) [במדבר כח], ח) [עי' יומא ט:], ט) כ"ה בתענלה כד: ע"ש, י) [מגמות דף קט. וע"ש בתוס' ד"ה לא], כ) [וע"ש תוס' סוטה נט. ד"ה כי מהדר ותוס' מגמות קט. ד"ה לא].

הגהות הב"ח

(א) גמ' ת"ר כ"ד משמרות היו בא"י כו' אלא אימא רשתים עשרה מהן: (ב) שם ר"ש בן אלעזר אומר כהנים: (ג) רש"י ד"ה משכבין כו' בעינן דליהוי כולהו על גבי עבודה: (ד) ד"ה פשחור כו' לא כתיב גבי. נ"ב פי' המעיין בדברי הימים דקתיב כ"ד משמרות ולא הגולל הראשון ליהויריב לידעיה השני כו' ולא קא מתיב פשחור ולפנ"ל יש לתרץ דכיון דבעזרא א' ב' כתוב העולים מן הכהנים היו ארבע משמרות וקא מתיב פשחור שמעינן דחזא מכ"ד משמרות היה לה עוד שם אחר א' ומי נשתנה שמה בשם הטעה כדפרש"י בתוס' בפלר פנחס אבל משפחות השבטים:

גליון הש"ם

גמ' מדרבנן ולקולא. כעין זה שבת דף פג ע"ב:

הגהות הגר"א

[א] גמ' ת"ר כ"ד משמרות. נ"ב של לוים:

הגהות מהר"ב רנשבורג

[א] רש"י ד"ה ה"ג הגיע זמן וכו' לשון אחר נהירא לי. נ"ל ולא נהירא לי:

רבינו גרשום

אף כהן מברך לא יהא בעל מום. והא קיימא לן דבעל מום מברך, אלא אם כן יהו מומין שבגלוי. הא איתקש לנזיר. מה נזיר בעל מום אף מברך בעל מום. מאי חזית דאקשית לקולא. דאקשת ליה לנזיר דבעל מום מותר, ואקשת ליה למשרת דבחרגן מותר, אקיש להומרא. ונימא מה נזיר אסור בחרגן אף מברך אסור בחרגן, ומה משרת בעל מום לא אף מברך בעל מום לא. אסמכתא דרבנן הוא. הא דמקשינן מברך לנזיר ולמשרת, מדרבנן היא. ה"ק ואלו הן מעמדות. דקתני לקמיה התקינו נביאים הראשונים כ"ד משמרות (כל) [שלן] כהנים, על כל משמר היה מעמד בירושלים, כהנים ולוים שבמשמר עולין בירושלים, וישראל שבאותו משמר מתענין וכו', ומקצתן עולין לירושלים כדי שיעמדו על הקרבנות. **אי הכי נפישי להו.** דמשמע דהוי ל"ו משמרות. כלומר מאותן עשרים וארבעה, הוי מהן שתים עשרה מיריחו ושתים עשרה מכל שאר ישראל. **כיצד הגיע זמן משמרות לעלות חצי משמר עולה מא"י וחצי משמר מיריחו.** וכן כל משמר ומשמר עולה חצי מא"י וחצי מיריחו, דהיינו שתים עשרה מא"י ושתים עשרה מיריחו, ולמה כל משמר חציו מיריחו, לפי שהן קרובין לירושלים מספקין מזון לאחיהן שאר חצי משמר הבאין מא"י ממקום רחוק ואין יכולין להביא מזון עמהן. **עיקר שירה בפה.** ואין צריך כלי שיר. **בא דוד ושמואל והעמידום בין שניהם כ"ד.** קשיא לרב חסדא דאמר שמואל תיקן י"ו ודוד כ"ד. תריץ, **הכי קאמר מיסודו של שמואל הרמתי.** שהוא העמידן על י"ו, חזר דוד והעמידן על כ"ד. **מיתיבי משה תקן י"ו משמרות.** וקשיא לרב חסדא דאמר ח' משמרות. **וכשרבו בני אלעזר חילקום לי"ו משמרות.** היינו כ"ד משמרות. **וכי תימא כי היכי דנפישי בני אלעזר [הכי נפישי בני איתמר ומעיקרא ארבע הוו.** כלומר, כשם שנתרבו בני אלעזר] כן רבו בני איתמר, ולעולם בימי משה (הוא) [הוו] ארבע מאלעזר וארבע מאיתמר, כדאמר רב חסדא, והתרבו בני אלעזר והעמידום על י"ו, נתרבו בני איתמר והעמידום על ח', והיינו דכתיב וימצאו בני אלעזר וגו'. **ת"ש בית אב אחד אחוז לאלעזר ואחוז אחוז לאיתמר.** כלומר, כל בית אב אחד של אלעזר חילקו לשנים, אבל בני איתמר כדקיימי בימי משה קיימי עכשיו, ומדכתיב ולבני איתמר לבית אבותם שמנה, אלמא דבימי משה (הא) [הוו] שמנה מאלעזר ושמנה מאיתמר, וקשיא לרב חסדא. **אמר לך רב חסדא תנאי הוא.** דאשכחן תנא דלעיל דתניא משה תיקן ד' מאלעזר וד' מאיתמר,

---

ג) דכיי רביעו אין לו ביאור לכאורה ואולי דתסר איזה מילה ול"ל ועיקר הקישא דלשרתו ולכך בשמו לענין עמידה אחי דכתיב הכא לעמוד לשרת ומאיגון מה משרת עומד וכו' כל"ל וכ"ה בסוטה ד' לח ע"ש ועי' תוס' מגמות קט. סד"ה לא וכלא"ש פ"ג דמגילה פי' יט.

מיסוד של שמואל שהוסיף על שתיקן משה בא דוד והוסיף על מה שתיקן שמואל [והעמידום על כ"ד], שנא' המה יסד דוד ושמואל הרואה באמונתם. **תנו רבנן** ד' משמרות עלו מן הגולה. ידעיה חרים פשחור אימר. עמדו הנביאים שביניהם

עין משפט נר מצוה

יג א מיי' פט"ו מהל' תפלה הל' ה סמג עשין כ טוש"ע א"ח סימן קכח סעיף ג:

יד ב מיי' פ"ג מהל' כלי המקדש הל' ג סמג עשין קפט:

טו ג ד מיי' שם [הל' ט] ופ"ד הלכה ג סמג עשין קעח:

תורה אור השלם

1. צַו אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְאָמַרְתָּ אֲלֵהֶם אֶת קָרְבָּנִי לַחְמִי לְאִשַּׁי רֵיחַ נִיחֹחִי תִּשְׁמְרוּ לְהַקְרִיב לִי בְּמוֹעֲדוֹ: במדבר כח ב
2. לְחַבְּרוֹנִי יְרִיָּה הָרֹאשׁ לַחֲבְרוֹנִי לְתוֹלַדְתָּיו לָאֲבוֹת בְּשִׁנַּת הָאַרְבָּעִים לְמַלְכוּת דָּוִיד נִדְרְשׁוּ וַיִּמָּצֵא בָהֶם גִּבּוֹרֵי חַיִל בְּיַעְזֵיר גִּלְעָד: דברי הימים א כו לא
3. כְּלָם הַבְּרוּרִים לְשִׁעָרִים בְּסִפָּים מָאתַיִם וּשְׁנַיִם עָשָׂר הֵמָּה בְּחַצְרֵיהֶם הִתְיַחֲשָׂם הֵמָּה יָסַד דָּוִיד וּשְׁמוּאֵל הָרֹאֶה בֶּאֱמוּנָתָם: דברי הימים א ט כב
4. וַיִּמָּצְאוּ בְּנֵי אֶלְעָזָר רַבִּים לְרָאשֵׁי הַגִּבֹּרִים מִן בְּנֵי אִיתָמָר וַיַּחְלְקוּם לְבְנֵי אֶלְעָזָר רָאשִׁים לְבֵית אָבוֹת שִׁשֶּׁה עָשָׂר וְלִבְנֵי אִיתָמָר לְבֵית אֲבוֹתָם שְׁמֹנֶה: דברי הימים א כד ד
5. וַיְכַתְּבֵם שְׁמַעְיָה בֶן נְתַנְאֵל הַסּוֹפֵר מִן הַלֵּוִי לִפְנֵי הַמֶּלֶךְ וְהַשָּׂרִים וְצָדוֹק הַכֹּהֵן וַאֲחִימֶלֶךְ בֶּן אֶבְיָתָר וְרָאשֵׁי הָאָבוֹת לַכֹּהֲנִים וְלַלְוִיִּם בֵּית אָב אֶחָד אֶחָז אֶחָז לְאֶלְעָזָר וְאֶחָז אֶחָז לְאִיתָמָר: דברי הימים א כד ו

מוסף רש"י

עלו מן הגולה. בימי עזרא (עזרא יב:). **ידעיה חרים פשחור ואימר.** שבמקדש ראשון היתה משמרת ידעיה קודם לחרים ומשמרת חרים קודם לפשחור ואל פשחור לאימר (שם).

רבינו חננאל

אי הכי למאי איתקש לנזיר, להכשיר בו בעל מום להיות כשר לברכה. ואמרינן, מה ראית להקישו לקולא, דקשתו למשרת להיות מותר בחרגן, והקשתו לנזיר להיות בעל מום כשר לברכה, אדרבה הקשהו לחומרא, דקשהו למשרת להיות כהן בעל מום פסול בנשיאות כפים, והקישהו לנזיר להיות אסור בחרגן. ושנינן, אסמכתא בעלמא היא. פי', דרשת סמוכין מדרבנן היא, דהילכ לקולא דרשינן. **וכתיב** נמי לעמד לשרת [ו], מה משרת עומד אף נשיאות כפים מעומד. פיסקא, אלו הן המעמדות. מה טעם תקינו מעמדות, לפי [שנאמר] צו את בני ישראל. **ירושלמי:** א"ר יונה תמידין קרבנן דכל ישראל אינון, ואם תאמר יהיו כל ישראל כל השנה כולה

רב אמר דולג. פי' הראשון קורא מראש הפרשה ג' פסוקים והשני שאין לו כי אם שני פסוקים מדלג פסוק אחד וקורא ממה שקרא הראשון וכן נמי בראשי חדשים מדלגין והקשה ה"ר יהודה בר נתן ואמאי מדלגין אמאי אינו קורא למעלה בפרשה דהא בשבת במוסיפ"מ קורא הוא מראש אתה אומר אלי (שמות נג) אע"פ שעיקר הפרשה אינה מתחלת כי אם מפסל לך (שם לד) וי"ל דמ"ה הוא קורא ראה בפרשה של מעלה לפי שכל אותה הפרשה משתעי בחד עניינא אבל פרשה דר"ח לעיל מינה לא משתעי כלל מחד עניינא ולכך אינו קורא בפרשה של מעלה אלא דולג ומזה ראיה למנהגנו אהא דלא קרינן בכל שבת ושבת פרשה של שבת כמו שאנו עושין בי"ט שאנו קורין פרשיות לפי המאורע לפי שאין בפרשה של שבת אלא פסוקים דאין לומר שנדלג לעיל דלא הוי מחד עניינא:

גזירה משום הנכנסין והיוצאין.

פי' שהנכנסין שלא ראו (ה) הראשונים שקרא ג' פסוקים וירדו השני שקורא פסוק אחד מלמעלה יאמרו שהראשון לא קרא אלא שני פסוקים והיולאין כשהראשון קורא שלשה פסוקים ואינו משייר אלא שני פסוקים איכא גזירת יולאין דסברי האי שני סגיא ליה בשני פסוקים: מה

וחלקום והעמידום על עשרים וארבעה בללום ונתנום בקלפי בא ידעיה ונטל חלקו וחלק חבריו שש וכן פשחור וכן אימר וכן התנו נביאים שביניהם שאפי' [ו] (יהוידיב) ראש משמרת עולה לא ידחה ידעיה ממקומו אלא ידעיה עיקר [ז] (ויהוידיב) טפל לו: וישראל שבאותו משמר מתכנסין בעריהן וקורין במעשה בראשית: מנהני מילי א"ר יעקב בר אחא [ח] [ט] אמר רב אסי [י] אלמלא מעמדות לא נתקיימו שמים וארץ שנאמר [1] ויאמר ה' אלהים במה אדע כי אירשנה אמר אברהם רבש"ע שמא ישראל חוטאין לפניך אתה עושה להם כדור המבול וכדור הפלגה א"ל לאו אמר לפניו רבש"ע הודיעני במה אירשנה א"ל [2] קחה לי עגלה משולשת ועז משולשת וגו' אמר לפניו רבש"ע תינח בזמן שבית המקדש קיים בזמן שאין בית המקדש קיים מה תהא עליהם אמר לו כבר תקנתי להם סדר קרבנות [א] בזמן שקוראין בהן לפני מעלה אני עליהם כאילו הקריבום לפני ואני מוחל להם על כל עונותיהם ת"ר [כ] אנשי

א) [א] משמר היו מתפללין על קרבן אחיהם שיתקבל ברצון ואנשי מעמד מתכנסין לבית הכנסת ויושבין ד' תעניות בשני בשבת בשלישי ברביעי ובחמישי בשני על יורדי הים בשלישי על הולכי מדברות ברביעי על אסכרא שלא תיפול על התינוקות בחמישי על עוברות ומיניקות עוברות שלא יפילו מיניקות שיניקו את בניהם ובערב שבת לא היו מתענין מפני כבוד השבת ק"ו בשבת עצמה באחד בשבת מ"ט לא אמר ר' יוחנן מפני הנוצרים ר' שמואל בר נחמני אמר מפני שהוא שלישי ליצירה ריש לקיש אמר מפני נשמה יתירה דאמר ריש לקיש [ו] נשמה יתירה ניתנה בו באדם בע"ש במוצאי שבת נוטלין אותה ממנו שנאמר [3] שבת וינפש כיון ששבת וי אבדה נפש: ביום הראשון בראשית ויהי רקיע: [ז] תנא בראשית בשנים יהי רקיע באחד בשלמא יהי רקיע באחד תלתא פסוקי הוו אלא בראשית בשנים [ח] (מ"ט) ה' פסוקי הויין [ט] (ותנן) [י] ב הקורא בתורה אל יפחות מג' פסוקים רב אמר [יא] ג דולג ושמואל אמר פוסק ורב דאמר דולג מ"ט לא אמר פוסק קסבר כל פסוקא [יב] דלא פסקיה משה אנן לא פסקינן ליה ושמואל אמר פוסק ומי פסקינן והאמר רבי חנינא קרא צער גדול היה לי אצל ר' חנינא הגדול ולא התיר לי לפסוק אלא לתינוקות של בית רבן הואיל ולהתלמד עשוין [יג] ושמואל התם טעמא מאי משום דלא אפשר הכא נמי לא אפשר ושמואל אמר פוסק מ"ט לא אמר דולג גזירה משום הנכנסין וגזירה משום היוצאין מיתיבי [יד] פרשה של ששה פסוקים קורין אותה בשנים ושל חמשה [טו] [ביחיד ואם] הראשון קורא ג' השני קורא שנים מפרשה זו ואחד מפרשה אחרת וי"א ג' לפי שאין מתחילין בפרשה פחות משלשה פסוקין למ"ד דולג לידלוג ולמאן דאמר פוסק ליפסוק שאני התם דאית

ליה אפשר: **פוסק.** מפסיק הפסוק לשנים ראשון קורא שני פסוקים וחצי ולוי משלים חצי פסוק אקרא הכהן עם שנים הנותרים: **ר' חנינא קרא.** שהיה בעל מקרא ויודעה בגירסא ובקי בטעמיה: **צער גדול.** הרבה טרחתי וחזרתי עליו שיתיר לי לפסוק הפסוק לשנים לצורך תינוקות שלומדים לפני שאינן יכולין לקרוא פסוק כולו: **הכי נמי לא אפשר.** גבי ס"מ. (ג) **ובדילוג לא אפשר משום הנכנסין והיולאין** אם שני דולג ומתחיל בפסוק שהסייס בו הראשון בני אדם הנכנסין שלא שמעו קריאת הראשון סבורין לומר שלא קרא הראשון אלא שני פסוקים ונפיק מיניה חורבא וכשהראשון קורא ג' פסוקים ואינו משייר אלא שנים אינא גזרת יולאין דסברי האי שני דסגיא ליה בשני פסוקים: **מיתיבי פרשה של ששה פסוקים.** אשאר יומות השנה קאי: **ויש אומרים ששה.** מפרשה אחרתי: הכי גרסינן **למאן דאמר** (ט) **דולג לידלוג למ"ד פוסק ליפסוק.** כלומר פרשה של חמשה פסוקין (יד) אמאי קורא שני ששה פסוקין בפרשה אחרת לידלוג או ליפסוק: דאית

חלקום. לכ"ד וכתבו כנוי של כל אחד ואחד בחלק: **בללום ונתנום בקלפי.** כתבו על כ"ד חתיכות קלף ראשי משמרות שחלקו מאותן ד': **בא ידעיה.** משמרה של ידעיה בא אחד מהן ונוטל חלקו וחלק ה' חתיכות קלף דהוו להו שש. ומי שהיה עולה בידו ראשון היה לשבת ראשונה שבסדר שהיו עולין בידו זו אחר זו כך היו עובדין בשבתותיהן זו אחר זו: **וכך הסנו.** שאפי' יהוייריב שהיה במקדש ראשון ראשון למשמרות עולה מן הגולה: **לא ידחה ידעיה.** הואיל ומתחלה לא עלה יהוייריב אלא כל משמרות הנעשות מידעיה קודמות לעבודה ליהוייריב ויהוייריב בא ועובד אחריהן במקום משמר אחר ושאה דידעיה עושין אותן ה' שלא להרבות במשמרות: **א"ר אסי נפי שאלמלא מעמדות.** עיסקי קרבנות שישראל עושין הן היו כלים בחטאן ומשהן כלין שמים וארץ העומדים בזכותן אין מתקיימין כו': **לאנשי דור המבול.** שמאחר שהן כלין אין העולם מתקיים. והואיל שעל עיסקי קרבן העולם עומד לכך קורין אנשי מעמד בעריהן במעשה בראשית: **כבר תקנתי להם כו' כל זמן שקורין בהן כו'.** מהיכא יליף לה להאי. גמגום: **א"ר אנשי משמר מתפללין על קרבן אחיהן.** תמידים שבכל יום: **אנשי משמר.** (ט) אותן כ"ד שהיו בעריהן: **בשני על יורדי הים.** דכתיב בשני (בראשית א) יהי רקיע בתוך המים ולריך להזכיר ולרלות על הדבר: **בשלישי על הולכי מדברות.** דכתיב ותראה היבשה תהי לראיה יבשה להולכיה שלא יזוקו מפני חיות רעות: **ברביעי על האסכרא.** שבו נתלו המאורות וכתיב ביה (שם) יהי מאורות מאדת כתיב: **ועל עוברות כו'.** דכתיב ביה (שם) ישרצו המים שרץ נפש חיה: **מפני הנוצרים.** שעושים אותו יום טוב שלהם (ט): **שלישי ליצירה.** דאדם נברא ביום ששי וכבל יום שלישי הוי חלוש דכתיב (שם לד) ויהי ביום השלישי בהיותם כואבים: **נשמה יתירה.** שנוטלין אותה ממנו והוי חלש: **נשמה יתירה.** שמרחיבים דעתו לאכילה ושתיה: **ליון שבת.** שנח ושמר את השבת: **ווי אבדה נפש.** וינפש דורש בנוטריקון ווי נפש: **בראשים בשנים.** כהן ולוי קורין ביום תענית בראשית: **הנהא פסוקי הוי.** וסגיא בהו לחד גברא: **רב אמר דולג.** הראשון קורא שלשה פסוקים והשני מתחיל בפסוק שסייס בו הראשון והשניים עמו הרי שלשה. ומשום אין משיירין בפרשה פחות משלשה פסוקים ליכא משום

ה) ל"ל יהוייריב. ו) ל"ל ויהוייריב. ז) מגילה לא.: ע"ש, ד) [ע' תוספות מגילה כא.]. ח) [מס' סופרים פי"ז ה"י ע"ש], ו) [ביצה טו.]. ז) מגילה כב., ח) [ל"מא במגילה], ט) [ל"ל ותמיד], י) ג"ז שם, כ) [מגילה שם ברכות יב.]. ל) [במגילה שם ליתא]. מ) מגילה שם ע"ש, נ) בע"י טוסף: וכי חזו דמתענין ביום חגם אמו לידי סכנה, ס) [ע' רש"י במגילה כב. ד"ה למאן וקל"ע].

הגהות הב"ח

(ה) גמ' קורין לותה בשנים ושל חמשה פסוקים הראשון קורא: (ב) רש"י ד"ה אנשי משמר שהיו בירושלים. אנשי מעמד אותן כ"ד שהיו: (ג) ד"ה ה"נ לא אפשר גבי ס"מ דבדילוג אל"א משום: (ד) ד"ה ה"ג כו' אמאי קורא שני ג'. נ"ב ע' פ"ג דמגילה דף כב ע"א פיכא איפכא משום דבריית דמייתי התם מייתי בקרא כבר ע"ש אבל בריית דהכא תנא קורא לכתחילה קשיא אמאי קורא לדלג אי ליפסק: (ה) תוס' ד"ה גזירה כו' שלא ראו את הראשון שקרא כו' וראו את השני:

גליון הש"ם

גמ' אמר רב אסי אלמלא מעמדות. ע' תוי"ט פ"א מ"ב דאבות:

הגהות הגר"א

[א] גמ' ת"ר אנשי משמר (רשום עליו אות ב') היו כו' ואנשי מעמד (רשום עליו אות א'. כלומר דל"ל להיפך):

הגהות מהר"ב רנשבורג

[א] גמ' מ"ר אנשי משמר. נ"ב נלע"ד של"ל איפכא דאנשי מעמד היו מתפללין ואנשי משמר מתכנסין לבהכ"נ וכן מוכח במתני' ובגמ"ס פ"ו מהלכות מלי מקדש הלכה א' ב' ג' ודו"ק:

מוסף רש"י

הובא בעמוד הבא

רבינו גרשום

בללום ונתנום בקלפי. שכשחלקו כל משמר לו' משמרות היה מחלוקת ביניהם, שזו אומר אני עולה תחלה וזו אומר אני עולה תחלה, מה עשו, כתבו שמות ראשי של אותן ה' משמרות שהוסיפו ממשמר ידעיה, ובא ידעיה ונטל חלקו וחלק חבריו, שהניח ידיו בקלפי, ואומר, שם אותה משמורה שעולה בידי תחלה היא עולה תחלה אחרי, וכן בשניה וכן בשלישית וכן ברביעית וכן

תורה אור השלם

1. וַיֹּאמֶר אֲדֹנָי אֱלֹהִים בַּמֶּה אֵדַע כִּי אִירָשֶׁנָּהּ:
בראשית טו ח

2. וַיֹּאמֶר אֵלָיו קֶחָה לִי עֶגְלָה מְשֻׁלֶּשֶׁת וְעֵז מְשֻׁלֶּשֶׁת וְאַיִל מְשֻׁלָּשׁ וְתֹר וְגוֹזֹל:
בראשית טו ט

3. בֵּינִי וּבֵין בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אוֹת הִוא לְעֹלָם כִּי שֵׁשֶׁת יָמִים עָשָׂה יְיָ אֶת הַשָּׁמַיִם וְאֶת הָאָרֶץ וּבַיּוֹם הַשְּׁבִיעִי שָׁבַת וַיִּנָּפַשׁ:
שמות לא יז

רבינו חננאל

וחלקום לכ"ד משמרות בללום ונתנום בקלפי בא ידעיה ונטל חלקו וחלק חבריו שש וכן חרים וכן פשחור וכן אימר וכן התנו ביניהם הנביאים שאע"פ שיהווייריב ראש משמרה עולה לא ידחה ידעיה ממקומו אלא ידעיה עיקר ויהווייריב טפל לו. עמדו ראשי [ט] משמרות וקבעו עצמן בתי אבות, משמר שהיה בו חמשה בתי אבות שלשה מקריבין [ב] שלשה [ימים] וב' מקריבין ד' ימים, ומי שהיה בו ג) ד' בית אבות כל אחד מקריב יומו וכן כולן. יש מי שקבעו עצמן לעולם, בית אב שהיה בשבת לעולם אינו מקריב אלא בשבת, ומי שהוא ביום ראשון לעולם ביום ראשון. ויש שמגדילין [ד] על כל משמר, ויש (שהוא [שהיו] מגדילין בכל שבוע וכו'. ירושלמי: ר' הוה ממני (מוציאין) [תרין מנוין] אי הוין כדי הוון מתקיימין ואין לא הוו מסתלקין, הוה מן. תרגום ויישן ויחלום ודמוך וחלם. (ר') פקיד לבריה לא תעביד כן אלא מני כולהון כחדא ומני ר' חמא בר' חנינא בראש. ולמה לא מניה ר', בגין שהשיבו ברבים. ומה שהשיבו, ר' הוה יתיב מתני, ופלטו פליטיהם והיו אל ההרים כיוני הנאיות כולם הומות, [אמר] ליה רבי חנינא כלם הומות, א"ל הן קריתיה, א"ל קומי רב המנונא דבבל, א"ל כד תיחות תמן אמור ליה בהא מניתך חכים, וידע דלא מיתמני ביומוי. מן דמך ר' אמר איני מקבל עד דתמני ר' אפס דדרומא, והוה תמן חד סב [ה] אמר [אין] ר' חנינא קדמאי אנא חניין, וקבל עליה ר' חנינא מתמנן תליתאי. שמואל ודבית שילה הוי עיילין שאלין בשלמא דנשיאה כל יומא, והוו דבית שילא עלין ויתבין קדמאי, פלגו יקר לשמואל ואותיבנא קדמאי, על רב לתמן פלג ליה שמואל יקר ואותביה קדמאי, אמרן דבית שילה אנן חניין, וקביל שמואל עלויה מיתב

חמישית, וכן עשה חרים וכו'. **שאפי' יהווייריב עולה.** שהוא לא רצה לעלות עם עזרא. **מנה"מ.** דקורין במעמדות מעשה בראשית. אמר **רב אסי אילמלא מעמדות.** כלומר קרבנות, לא נתקיימו שמים וארץ, שנא' ויאמר ה' אלהים במה אדע וגו', קחה לי עגלה משולשת וגו', דהיינו קרבנות, לפיכך קוראין במעשה בראשית כשעוסקין בקרבנות, לפי שכל מעשה בראשית אינו מתקיים אלא בשביל הקרבנות. **אנשי משמר היו מתפללין על קרבן אחיהם שיתקבל ברצון.** (שבו) [שכל] כהנים של משמר נחלק לד' בתי אבות, וכל בית אב עובד יום אחד, וביום שבית אב עובד שאר כל כהנים אנשי משמר (ד') [ו'] בתי אבות, מתפללין על קרבן שמקריבין אחיהם בית אב שביני שיתקבל ברצון. **אנשי מעמד היו יושבין ד' תעניות.** כלו', אותן ישראל של מעמד, כדאמרנו לעיל במשנתנו שמתכנסין בעריהן, יושבין ד' תעניות. **על יורדי הים.** לפי שנאמר בו (והיה) [יהי] רקיע בתוך המים. **על הולכי מדברות.** לפי שנאמר בו ותראה היבשה. **על אסכרא.** לפי שנאמר בו יהי מאורות, מארת כתיב, דמשמע מארה. **על עוברות ומיניקות.** לפי שנאמר בו ישרצו המים [שרץ] נפש חיה, דהיינו דמעוברות. **מפני הנוצרים.** לפי שיום חג שלהם באחד בשבת, ואם היו ישראל מתענין היו כועסים. **שלישי דיצירה.** שאדם נוצר בערב שבת, והוי אחד בשבת שלישי, ויש בו חולשא. **במוצאי שבת ניטלת ממנו.** ויש בו חולשא. **במוסף במנחה וכו'.** ופי' בגמ', **רב אמר דולג.** שראשון קורא ג' פסוקים, ושמואל **אמר פוסק.** שאינו דולג, משום גזרה משום הנכנסין ומשום היוצאין, שאם קורא ראשון ג' פסוקים שלמין, א' היוצא לאחר כששיים הראשון שלא נשתייר לשני לקרות אלא ב' פסוקין. וכן אם מתחיל השני בפסוק הג', הנכנס לאחר שסיים הראשון כששומע ששני קורא הג', אומר לא קרא הראשון אלא ב' פסוקים.

ו) מכאן עד וי"ש מסס שמגדילין הוא לשון התוספתא דמכילתין פ"ב ובירושלמי כאן ה"ב. ז) בתוספתא הגי' שלשה מקריבין שני ימים [וכ"ל דכל מהבתי אבות מקריבין שני ימים] ושנים מקריבין יום אחד משמר שיש בו ששה ממשה מקריבין ממשה ימים ואחד מקריב שני ימים עכ"ל התוספתא אבן בירושלמי הגי' ממש"כ רבינו וכן ל"ל גם בתוספתא ודו"ק. ג) כמדל"ל וכ"כ בתוספתא ובירושלמי. ד) בירושלמי הגי' ומגדילין וע"ש במפרש. ה) אמר לי תניא קדמאי אנא תניין אין ל' אפס דרומא אנא תניין כ"כ בירושלמי. ו) כ"ה בירושלמי.

פוסק הפסוק אחד לשנים, כל אחד קורא שלשה. רב אמר דולג, כל פסוקא דלא פסקיה משה אנן לא פסקינן ליה. וקיימא לן כרב וכבר פרשנוהו במגילה.

דאית ליה רווחא. שיכול לקרות מפרשה אחרת אבל הכא ליכא רווחא דהא לא מצי למיקרי אלא בראשית ויהי רקיע: **מה הפרש בין זה לזה.** מאי שנא דקרבן עצים דמי מעמד דנעילה ומעמד דמנחה לא דמי: **הללו דברי תורה.** מנחה כדאמרי' בברכות (דף כו:) ילחק אבינו תיקן תפלת מנחה שנאמר ויצא יצחק לשוח בשדה לפנות ערב[ג] ודנעילה מדברי סופרים. ולריכין חיזוק לא גרסינן[א] הכא: **עמדו אלו.** זמן דקתני במתני' אהכי הוצרכו למנות משום דהיא תקנה דעבוד להו הגך נביאים כי היכי דלא לידחיהו מאתרייהו: **פרוזדאות.** שומריס: **בכורים.** אדם נכנס לתוך שדהו ורואה אשכול שביכר תאנה שביכרה קושר עליה גמי ועושה אותה בכורים[ב]: **בקציעות.** תאנים יבשים כותשין אותן ועושין מהן עגולין: **ה"ג והעלי על כפיהן.** [ד] בוכיא: **במלאשה שלפנינו.** שהוא במקוש אחר [ה] לפני בסמוך. וזהו גוזבי עלי על שם שמתגנדין מן הפרוזדאות על עסקי עלי: **הן הן בני סלמאי הנתופתי.** כעין מעשה זה עשו [ב]: **הן הן בני דוד בן יהודה.** דוד מלך ישראל. ואהכי קרו ליה פחת מואב שבא מרות המואביה: **יואב בן צרויה.** שבא מרות המואביה כי צרויה אם יואב אחות דוד היתה שנאמר (דה"א ב) ואחיותיהם צרויה: **בני עדין הן הן בני דוד.** להכי קרי ליה בספר שמואל (ב כג) עדינו העצני [ה] שבשעה שעוסק בתורה מעדן עצמו כתולעת וכשיולא למלחמה מתקשה כעץ: **הן הן בני יואב בן צרויה.** פלוגתא היא [ו] (במס' חגיגה) חד אמר עדינו העצני זה דוד [ז] וחד אמר זה יואב: **ליתני שבו בני דוד שביב.** דהא קאמר ר' מאיר פחת מואב היינו דוד: **ור' יהודה.** בני עדין היינו דוד ובמתניתין קתני בהדיא בני דוד והדר קתני בני פחת מואב דלר"מ ולר' יהודה בני עדין היינו דוד שבו שביב ליה: **ור' יוסי.** דאמר פחת מואב ועדין היינו יואב שבו שביב מיבעי ליה: **נעוסס ר' יוסי ותרי תנאי אליבא דר' יוסי.** דמאן דאמר בני עדין בן יהודה היינו בני יואב בן סבר לה דבני פחת מואב היינו יואב ולהכי לא קתני שבו בני יואב שביב ולא סבירא ליה נמי דהן הן בני דוד דאם כן שבו בני דוד שביב מיבעי ליה למיתני אלא משפחה אחרת הן ומאן דאמר בני פחת מואב היינו בני יואב בן סבירא ליה דבני עדין היינו יואב אלא משפחה אחרת הן: מאי

מה הפרש בין זה לזה. כלומר מה הפרש בין קרבן מוסף לקרבן עלים דקרבן מוסף דומה מנחה וקרבן עלים לא דמי מנחה: **הללו** דברי תורה. מוסף ולהכי קדמי מנחה דהוי מדברי תורה אבל קרבן עלים דהוי מדברי סופרים והלכך לא דמיא אלא נעילה דהויא מדברי סופרים אבל לא דמיא מנחה דהויא מדברי תורה: **בני פחת מואב וכו'** הן הן בני דוד. ולכך נקראו בני פחת מואב שבא מרות המואביה:

הן הן בני יואב בן צרויה. פירוש דלרויה היתה [ט] אחות דוד כדכתיב (דה"א ב) ואחיותיהם לרויה והם בנים מזרע רות המואביה: **אי** ר"מ. דקאמר בני פחת מואב בן יהודה הן הן בני דוד בן יהודה ליתני במתניתין כי קאמר בעשרים כו' בני פחת מואב בן יהודה היה ה"ל למיתני בני דוד בן יהודה שבו שביב כמו שאומר שבו בני פרעוש שביב אי ר' יהודה דקאמר בני עדין בן יהודה הן הן בני דוד בן יהודה ליתני שבו בני דוד בן יהודה שביב אי ר' יוסי ליתני שבו בני יואב בן יהודה שביב אי ר' יוסי תרי תנאי אליבא דר' יוסי וקשיא אמאי לא מוקי אליבא דר"מ ותרי תנאי אליבא דר"מ שהרי טפי יש לן לאוקמא כר"מ דסתמא דמתני' כר' מאיר ונראה לי דלהכי מוקי לה כרבי יוסי משום דרבי יוסי נימוקו עמו ומסתברא כוותיה בכל מקום ואפילו מחבריו:

ויוס

דאית ליה רווחא: פרשה גדולה קורין אותה בשנים בשחרית ובמוסף ובמנחה קורין על פיהן כו': איבעיא להו היכי קאמר בשחרית ובמוסף קורין אותה בספר ובמנחה קורין אותה על פה כקורין את שמע או דלמא הכי קתני בשחרית קורין אותה בספר ובמוסף ובמנחה קורין אותה על פה כקורין את שמע תא שמע דתניא בשחרית ובמוסף נכנסין לבית הכנסת וקורין כדרך שקורין כל השנה ובמנחה יחיד קורא אותה על פה אמר ר' יוסי וכי יחיד יכול לקרות דברי תורה על פה בצבור אלא א כולן נכנסין וקורין אותה על פה כקורין את שמע: כל יום שיש בו הלל אין בו מעמד כו': מה הפרש בין זה לזה הללו דברי תורה והללו דברי סופרים: זמן עצי כהנים והעם כו': ת"ר למה הוצרכו לומר זמן עצי כהנים והעם אמרו כשעלו בני הגולה לא מצאו עצים בלשכה ועמדו אלו והתנדבו משלהם וכך התנו נביאים שביניהן שאפי' לשכה מלאה עצים יהיו אלו מתנדבין משלהן שנאמר [1] והגורלות הפלנו על קרבן העצים הכהנים הלוים והעם להביא לבית אלהינו לבית אבותינו לעתים מזומנים שנה בשנה לבער על מזבח ה' אלהינו ככתוב בתורה: ועמהם כהנים ולוים וכל מי כו': תנו רבנן מה היו בני גונבי עלי ובני קוצעי קציעות אמרו פעם אחת גזרה המלכות גזירה על ישראל שלא יביאו עצים למערכה ושלא יביאו בכורים לירושלים והושיבו פרוזדאות על הדרכים כדרך שהושיב ירבעם בן נבט שלא יעלו ישראל לרגל מה עשו כשרין [ח] (שבאותו הדור ויראי חטא) הביאו סלי בכורים וחיפום בקציעות ונטלום ועלו על כתפיהן וכיון שהגיעו אצל פרוזדאות אמרו להם להיכן אתם הולכין אומרין להם לעשות שני עיגולי דבילה במכתשת שלפנינו ובעלי שעל כתפינו כיון שעברו מהן עיטרום בסלים והביאום לירושלים תנא הן הן בני סלמאי הנתופתי ת"ר מה הן בני סלמאי הנתופתי אמרו פעם אחת גזרה המלכות גזירה על ישראל שלא יביאו עצים למערכה והושיבו פרוזדאות על הדרכים כדרך שהושיב ירבעם בן נבט על הדרכים שלא יעלו ישראל לרגל מה עשו יראי חטא שבאותו הדור הביאו גזיריהן ועשו סולמות והניחו על כתפיהם והלכו להם כיון שהגיעו אצלן אמרו להם להיכן אתם הולכין אמרו להם להביא גוזלות משובך שלפנינו ובסולמות שעל כתפינו כיון שעברו מהן פירקום והביאום והעלום לירושלים ועליהם ועל כיוצא בהם הוא אומר [2] זכר צדיק לברכה ועל ירבעם בן נבט וחבריו נאמר ושם רשעים ירקב: בעשרים בו בני פחת מואב בן יהודה: תנא בני פחת מואב בן יהודה הן הן בני דוד בן יהודה דברי ר' מאיר רבי יוסי אומר הן הן בני יואב בן צרויה: בעשרים באלול בני עדין בן יהודה וכו': תנו רבנן בני עדין בן יהודה הן הן בני דוד בן יהודה דברי רבי יהודה רבי יוסי אומר הן הן בני יואב בן צרויה: באחד בטבת שבו בני פרעוש שניה כו': מני מתני' לא ר' מאיר ולא רבי יהודה ולא רבי יוסי אי ר"מ ליתני שבו בני דוד בן יהודה שניה אי רבי יהודה ליתני שבו בני דוד בן יהודה שניה אי רבי יוסי ליתני שבו בני יואב בן צרויה שניה לעולם ר' יוסי ותרי תנאי אליבא דר' יוסי: באחד בטבת לא היה בו מעמד כו': אמר ליה מר קשישא בריה דרב חסדא לרב אשי

מאי

יחיה א מיי' פ"ו מהל' כלי המקדש הל' ז:

תורה אור השלם

1. וְהַגּוֹרָלוֹת הִפַּלְנוּ עַל קָרְבַּן הָעֵצִים הִכֹּהֲנִים הַלְּוִיִּם וְהָעָם לְהָבִיא לְבֵית אֱלֹהֵינוּ לְבֵית אֲבֹתֵינוּ לְעִתִּים מְזֻמָּנִים שָׁנָה בְּשָׁנָה לְבָעֵר עַל מִזְבַּח יְיָ אֱלֹהֵינוּ כַּכָּתוּב בַּתּוֹרָה:
נחמיה י ה

2. זֵכֶר צַדִּיק לִבְרָכָה וְשֵׁם רְשָׁעִים יִרְקָב: משלי י ז

רבינו חננאל

פי' בשחרית במוסף כו'. תנא בשחרית ובמוסף נכנסין בכנסת וקורא בתורה בצבור. ערב שבת לא היו נכנסין מפני כבוד השבת. **מתני'. כל יום שיש בו הלל,** ואין בו מוסף, כגון חנוכה וכיוצא בו, לא היה בו בשחרית. כלומר, לא היה בו מעמד, לא היו אנשי מעמד נכנסין בכנסת וקורין פרשיותיהן בשחרית. וכל יום שישי בו קרבן מוסף, כגון ראש חדש וחולו של מועד, אין בו לאנשי מעמד קריאה במנחה. כל יום שיש בו קרבן עצים, כגון אלו ט' ימים שאנו עתידין לפרשם, כדתנן זמן עצי הכהנים והעם תשעה, אין לאנשי המעמד תפלה בנעילה. אמר בן עזאי משום ר' יהושע, כל יום שיש בו קרבן מוסף אין מעמד [ט] בנעילה, קרבן עצים אין במנחה. ואמרינן, **מה הפרש בין זה לזה.** ופרקינן, הללו דברי תורה, כלומר הימים שיש בהן קרבן מוסף כגון ראש חדש וחולו של מועד מן התורה אסורין בתענית, ואין צריכין [חיזוק] אלא דוחין המעמד שבנעילה, ואע"פ שאינה תדירה ואינו דבר ידוע. אבל זמן עצי הכהנים שהוא אסור בתענית מדרבנן, צריך חיזוק, לפיכך אין מעמד המנחה שהוא תדיר והוא ידוע, וכיון שרואין כי דוחה את המנחה נוהגין בו יום טוב, כדתניא [במגלת תענית] ואלו ימים זמן עצי הכהנים והעם אסורין בהספד ובתענית. **תנו רבנן** למה הוזכרו זמן עצי הכהנים והעם להמנות כשעלו ישראל מן הגולה לא מצאו עצים למערכה ועמדו אלו והתנדבו משלהם. פי' גונבין עלי וקוצעי קציעות, גונבין דעת יושבי פרדסיאות באמרם להם כי התאנים הבכורות הללו אנו הולכים בהן לכתוש במכתש שלפנינו ובעלי שעל כתפינו לעשותן קציעה של דבילה. פי' עלי, יד המכתש כדכתיב אם תכתוש את האויל במכתש בתוך הריפות בעלי. דברים פשוטים הם. תנא, לפי שמסרו עצמן על המצות נזכרין לברכה, כדכתיב זכר צדיק לברכה. **זמן עצי הכהנים והעם (כ)תשעה באחד בניסן בני ארח בן**

הגהות הב"ח

(א) רש"י ד"ה בנכנסת כו' במקום אחר לפנינו בסמוך: (ב) ד"ה הן הן כו' עשו בסמוך הס"ד: (ג) תוס' ד"ה בני כו' נקראו בני פחת מואב שבאו מרות:

הגהות הגר"א

[א] רש"י ד"ה הללו. ולריכין חיזוק ל"ג. נ"ב אבל הגאונים גרסי וערע"ב:

רבינו גרשום

דאית ביה רווחא. שיכול לקרות פסוק אחד מפרשה אחרת, אבל [הכא] דלא מצי למקרי מפרשה אחרת דאית לה למיקרא למחר, או דולג או פוסק. **ובמנחה** קורין על פיהן. מה שקורין שחרית בספר כדרך שקורין כל השנה בספר. **ערב שבת במנחה לא היו נכנסין.** לקרות בפה, לפי שהן עוסקין לכבוד שבת לטרוח בסעודת שבת. והאי דקתני בששי ותצא [תוצא] וגו', היינו בשחרית בספר. **אין בו מעמד שחרית.** כלומר, אין קורין מה שקורין במעמדות לפי שעוסקין בהלל. **קרבן מוסף אין בו נעילה.** כלומר שיש בו קרבן מוסף אין בו תפלת נעילה, ואין קורין במעמדות לפי שעוסקין בקרבן, וקסבר דתפלת נעילה קודם לתפלת מנחה, ולפי שתפלת מוסף עד הערב עוסקין במוסף בשעת נעילה. **קרבן עצים אין במנחה.** כלומר ביום שמביאין קרבן עצים אין קורין במעמדות במנחה, לפי שעוסקין בקרבן עצים. **קרבן מוסף אין במנחה.** כלומר מנחה קודם לנעילה, ובשעת מנחה עוסקין במוסף ואין פנאי לקרות במעמדות. **מה הפרש בין זה לזה.** כלומר מ"ש דמוסף דוחה מנחה ואין דוחה נעילה, וקרבן עצים דוחה אפי' נעילה. **הללו.** קרבן מוסף, דברי תורה, ואין צריכין חיזוק, ואין צריך שיהא דוחה אלא מנחה שסמוך לו, אבל קרבן עצים שהן מדברי סופרים וצריכין חיזוק, לפיכך עשו בו חיזוק שדוחה אפי' נעילה שאינו סמוך לו. ועמהן. עם זתוא שהוא אחרון, **כהנים ולוים וכל מי שטעה שבטו.** שאינו יודע מאיזה שבט הוא. **שבו בני פרעוש שניה.** הן הולכין פעם שניה להביא עצים. **באחד בטבת לא היה בו מעמד.** כל היום, שהיה בו הלל בשחרית וקרבן מוסף במנחה וקרבן עצים בנעילה. **למה הוצרכו.** לקבוע הני זמנים להביא עצים למערכה. **פרדסאות.** ממונים. **בקציעות.** של דבילה. **עיטרום בסלים.** כמצוה, דכתיב ונתת בטנא. **פרקום והביאום.** עצים של סולמות לירושלים לקרבן עצים. **בני פחת מואב.** הן בני דוד, ולהכי קרי ליה מואב, משום דאתי נמי ממואביה. כן **בני יואב.** דאתי נמי ממואב, מאמו. הן **בני דוד.** ועל שם עדינו העצעני קרי ליה בני עדין. הן **בני יואב.** ועל שם דוד שהיה ראש משפחותם, קרי להו בני עדין על שם דוד. **אי ר"מ ליתני נמי שבו בני דוד שניה.** דר"מ קאמר הני פחת מואב הן בני דוד, כיון דתרוייהו קתני להו במתניתין, כדתני בני דוד איבעי להו למיתני שבו שניה, דכבר קתני דבאו פעם ראשונה, דקתני באו בני פחת מואב. **אי ר' יהודה ליתני שבו בני דוד שניה.** נמי, דהא תני במתניתין שתי פעמים בני דוד, דר' יהודה אמר דבני עדין הן בני דוד. **אי ר' יוסי ליתני שבו בני יואב שניה. תרי תנאי אליבא דר' יוסי.** דהאי תנא דאמר אליבא דר' יוסי בני פחת מואב הן בני יואב, לא אמר דר' יוסי אמר בני עדין הן בני יואב, ומאן דאמר אליבא דר' יוסי בני עדין הן בני יואב, לא אמר דר' יוסי אמר בני פחת מואב הן בני יואב, ולא תני במתניתין בני יואב אלא פעם אחת, להכי לא קתני שבו בני יואב שניה.

יהודה כו'. מני מתני' אינה לר' מאיר דאמר בני פחת מואב הן הן בני דוד בן יהודה, דאי ר' מאיר היא, כיון שהקריבו בני דוד בן יהודה (כ"ג) [כ'] בתמוז ובאו בני פחת מואב להקריב בכ' באב, היה לו לומר אם בני פחת מואב הן בני דוד בן יהודה, שבו בני פחת מואב שנייה, כמו שאמר שבו בני פרעוש שנייה. אי מתני' ר' יהודה היא, כיון דאמר בני עדיין בן יהודה הן בני דוד בן יהודה, היה לו לומר שבו בני עדיין בן יהודה שנייה. אי ר' יוסי, כיון דאמר בני (דוד) [פחת מואב] בן יהודה בני יואב בן צרויה הן, ובני עדיין הן הן בני יואב בן צרויה, היה לו לומר שבו בני עדיין שניה. ואוקמיה לר' יוסי, ותרי תנאי אליבא דר' יוסי. **באחד בטבת לא היה בו מעמד.** מפני שיש בו הלל, שהוא חנוכה, והלל דוחה מעמד של שחרית. ויש בו קרבן מוסף של ראש חדש שדוחה מעמד של נעילה וכן של מוסף, דבהדיא תנינן באחד בטבת לא היה בו מעמד כלל והוא זמן קרבן עצים, דתנן באחד בטבת שבו בני פרעוש שנייה, וקרבן עצים דוחה מעמד דמנחה.

ח) כן היתה גרסת רבינו להיפך מגרסת שלנו במתני' בדברי ר"ע ור"ש.

ויום טוב הראשון של פסח. הוא גומר הלל מכל שמונה ימי פסח לא משום דלא דמי לחנוכה וסוכות דתנוכה דינא הוא לגמור הלל דכל תמ"ל ימים היה הנס מתגדל והיה כל חד וחד יום טוב וכן בסוכות [1] כל יומא ויומא הוי י"ט לעצמו לפי שפרי החג מתמעטין והולכין אבל פסח אינו משתנה לא מקרבנות ולא מיום טוב לכך אין גומרים בו ההלל אלא יום הראשון והאידנא דגומרין תרי יומי משום דעבדינן אותו מספק הוי חד יומא לענין קריאת הלל וכן ביום שני של עצרת וכן יום של שמחת תורה ומש"ה יש לנו כ"א יום לגמור הלל:

אמר שמע מינה מנהג אבותיהם בידיהם. י"מ דאמנהג לא מברכינן [1] מהכא וכן משמע בסוכה בפרק לולב וערבה (דף מד:) דקאמר [2] אמר אביי הוה קאימנא קמיה דר' יצחק ואייתי ההיא ערבה לקמיה שקל חציא וגנזיה ולא ברך קסבר ערבה מנהג נביאים היא אלמא אמנהג לא מברכינן אבל רבינו תם פסק דמברכינן דאי איתא דלא מברכינן אם כן מאי קאמר בגמרא כיון דשמעיניהו דמלגאי ואזלי שמע מינה מנהג אבותיהם בידיהם וכי לא היה לו להכיר אי משום מנהג קרו ליה לא מברכי אי איתא דאמנהג לא מברכינן ואי מברכי לא מנהג הוא וכי תימא דלא בא בתחילת קריאת הלל הא לא אי מאי אמרת דהא רב איקלע לבבל קאמר דאי איתא דבאמצע תפלה בא הוה ליה למימר איקלע לבי כנישתא ומדלא אמר מדלא ברכי מנהג הוא שמע מינה דאמנהג נמי מברכינן והיא דסוכה דמשמע דאמנהג לא מברכינן היינו דווקא אמנהג דערבה דלא הוי אלא מנהג בטלטול בעלמא ואמנהג דטלטול לא מברכינן אבל בשאר מנהג כמו קריאת הלל ואחריני כמו אותו מנהג ודאי מברכינן וכן הלכה למעשה ולפי זה יש ליזהר שלא לדבר באמצע ההלל כיון שבירך דאם כן הוי מפסיק ונראה דאין יחיד מחויב לקרות ההלל אבל אם רוצה לחייב עצמו הרשות בידו [3]: **ואשתכח** דכתיב עליויה. על אותו יד פירוש מצאו כתוב על היד שנתכתב מן הלצם אצל אבי לאחרוני ביתיה כלומר ביתו של הקב"ה [4] אשלמא ליה כלומר וכתב נתת לו ויש מפרשים דהכתיבה הוה על הלצם השלם וה"ק אשכחי' עליה על הלצם השלם אצל אבי לאיחרוני ביתיה כלומר אתה רצית להחריב ביתו של הקדוש ברוך הוא ואידך אשלמת ליה לכך שלמתי את ידך להקדוש ברוך הוא שהתכתי:

דכתיב

מאי שנא הלל דדחי דידיה ומאי שנא מוסף דלא דחי דידיה א"ל רב אשי השתא דלאו דידיה דחי דידיה לא כל שכן אמר ליה הכי קאמינא לך לא לידחי אלא דידיה אמר ליה איכא ר' יוסי דקאי כוותך דתניא ר' יוסי אומר כל יום שיש בו מוסף יש בו מעמד מעמד דמאי אילימא מעמד דשחרית הא תנא קמא נמי הכי קאמר אלא מעמד דמוסף דידיה נמי לא דחי אלא דמנחה [א] קרבן עצים דחי אלא לאו דנעילה שמע מינה דידיה דחי דלאו דידיה לא דחי שמע מינה וליתני נמי באחד בניסן לא היה בו מעמד מפני שיש בו הלל וקרבן מוסף וקרבן עצים אמר רבא זאת אומרת הלילא דבריש ירחא לאו דאורייתא דאמר רבי יוחנן משום רבי שמעון בן יהוצדק [2] א שמונה עשר יום בשנה יחיד גומר בהן את הלל ואלו הן שמונת ימי החג ושמונת ימי חנוכה ויום טוב הראשון של פסח ויום טוב (ראשון) של עצרת [3] ובגולה עשרים ואחד יום ואלו הן [3] תשעת ימי החג [4] ושמונת ימי חנוכה [5] ושני ימים הראשונים של פסח [6] וב' ימים טובים של עצרת רב איקלע לבבל חזינהו דקא קרו הלילא בריש ירחא סבר לאפסוקינהו כיון דחזא דקא מדלגי דלוגי אמר שמע מינה [7] מנהג אבותיהם בידיהם תנא יחיד לא יתחיל ואם התחיל גומר: ה' דברים אירעו את אבותינו בשבעה עשר בתמוז כו': נשתברו הלוחות מנלן דתניא [8] בששה לחדש ניתנו עשרת הדברות לישראל רבי יוסי אומר בשבעה בו מאן דאמר בששה ניתנו בששה ניתנו ובשבעה עלה משה מ"ד בשבעה בשבעה ניתנו ובשבעה עלה משה דכתיב [1] ויקרא אל משה ביום השביעי וכתיב [2] ויבא משה בתוך הענן ויעל אל ההר ויהי משה בהר ארבעים יום וארבעים לילה עשרים וארבעה דסיון ושיתסר דתמוז מלו להו ארבעין בשיבסר בתמוז נחית אתא ותברינהו ללוחות וכתיב [3] ויהי כאשר קרב אל המחנה וירא את העגל וישלך מידיו את הלוחות וישבר אותם תחת ההר: בטל התמיד גמרא: הובקעה העיר בי"ז הוה והכתיב [4] בחדש הרביעי בתשעה לחדש ויחזק הרעב בעיר וכתיב בתריה [5] ותבקע העיר וגו' אמר רבא לא קשיא כאן בראשונה כאן בשניה דתניא בראשונה הובקעה העיר בתשעה בתמוז בשניה בשבעה עשר בו: שרף אפוסטמוס את התורה גמרא: העמיד צלם בהיכל מנלן דכתיב [6] ומעת הוסר התמיד ולתת שקוץ שומם וחד הוה והכתיב [7] ועל כנף שקוצים משומם אמר רבא תרי הוו ונפל חד על חבריה ותבריה ליה לידיה ואשתכח דהוה כתיב (ז)

אנת

מאי שנא הלל דדחי דידיה. מעמד דשחרית: **ומאי שנא מוסף דלא דחי דידיה.** דקתני יוסי שיש בו מוסף אין בו (ב) מנחה ולא קתני אין בו מוסף דלא דחי דידיה אלא דאמנחה: **הכי קאמינא.** הכי קא בעינא למימר: **אלא דידיה.** דמוסף: ה"ג **רבי יוסי אומר כל יום שיש בו מוסף יש בו מעמד.** ואמנא קמא פליג דאמר יום שיש בו מוסף אין בו (ג) נעילה ואמא ר' יוסי למימר דיש בו מעמד אע"פ שיש בו מוסף: **אלא נאו דנעילה הוא.** דאמר ר' יוסי דיש בו מעמד ואין מוסף דוחה אותו: **באחד בניסן.** דאית ביה הלל דרשאי מדש: (ד) **קרבן עצים.** (קרבן מוסף) דבני ארח בן יהודה: **זאת אומרת.** מדלא קתני נמי באחד בניסן אלמא הלל דרשאי מדש לא דחי ליה למעמד שמע מינה דלאו דאורייתא הוה א] אלא מנהגא כדלקמן: **מנהג אבותיהם בידיהן.** אבל הלל דחנוכה כגון באחד בטבת ודאי דחי דכיון דנביאים תיקנוהו שיהו אומרים אותו על כל פרק ופרק ועל כל צרה שלא תבא עליהן כשנגאלין יהו אומרין אותו על גאולתן ג) כדאורייתא דמי: **יחיד.** כלומר אפי' יחיד גומר בהן את ההלל שכל אחד ואחד חייב לגמור בו את ההלל. במסכת ערכין ד) מפורש מאי שנא דגומר כל ימי החג ובפסח לא גומר אלא יום ראשון משום דחג הסוכות חלוק בקרבנותיו וכל אחד ואחד כחג בפני עצמו דמי: **ובגולה.** שעושין שני ימים טובים משום ספיקה: **דמדלגי דלוגי.** כגון אנן דמדלגינן לא לנו ה' לא לנו ונתחיל מן ה' זכרנו יברך: **לא יתחיל.** אינו צריך להתחיל בראשון מדש: **ר' יוסי אומר בשבעה.** וטעמייהו מקרא במסכת שבת בפרק ר"ע ה): **בשבעה עלה משה.** לקבל הלוחות כלומר ודאי ליכא מאן דפליג עלה דמתני' דקתני דבי"ז בתמוז נשתברו הלוחות מכלל דכולהו סבירא להו דבשבעה עלה (ה) ואנא מקרא נפקא לן דבשבעה עלה דהאי דכתיב וישכון כבוד ה' על הר סיני ויכסהו הענן ששת ימים ויקרא אל משה ביום השביעי אימא מאן דדרים ליה במסכת יומא ו) כי אמר מתן תורה הוה: משבעה בסיון עד י"ז בתמוז איכא מ' יום כ"ד דסיון שהוא מלא וי"ו דתמוז הרי מ' יום שעמד משה בהר: **גמרא.** כך קיבלנו מאבותינו: **ומעתה הוסר התמיד ולתת שקוץ שומם וגו'.** דבעא שהוסר ונתבטל התמיד באותו היום נתן שקוץ שומם דהיינו הועמד אצל בהיכל: ה"ג **והא כתיב על כנף שקוצים.** כלומר הא כתיב קרא אחרינא דכתיב ביה שקוצים דמשמע תרי: **תרי הוו.** שהעמידן מנשה בהיכל: **ונפל חד על חבריה וקטעיה לידיה.** והנקטע לא קא חשיב והיינו דכתיב שקוץ אחד: **אשתכח דכתיב.** על הוא אצל הכי:

אנת

ומוסף לא דחי מעמד בתפלה דידיה, דקתני מוסף אין במנחה, דמשמע אבל במוסף עצמו איכא מעמד. א"ל. ומי ביא לך דמוסף דחי דידיה, השתא מנחה דלא הוה דידיה דחי ליה מוסף ממעמד, דידיה דמוסף מיבעיא. אמאי ה) דחי נמי במנחה, הא הלל לא דחי אלא דידיה, דשחרית לחודיה. ר' יוסי קאי כוותך. דמוסף לא דחי אלא מעמד דמוסף ולא דמנחה. דידיה נמי לא דחי. תמי', וכי מוסף לא דחי מעמד שבמוסף. י"ח יום גומרין את ההלל. ולא קתני ר"ח. [**סבר לאפסוקינהו.** כלומ' לאו דאורייתא הוא]. **לא יתחיל.** הלל בר"ח. **ובשבעה (עשר) [עלה].** ואותו יום לא חשבינן, אלא מכן ואילך חשיב מ' יום, כ"ג דסיון שהוא מלא, וי"ז בתמוז, הרי מ', נמצא שבמ' ירד ושבר את הלוחות. **מעת הוסר התמיד לתת שקוץ.** כלומר, ביום שהוסר התמיד הקים צלם, וכבר אמר בי"ז בטל התמיד. (דכתיב עלה לליצנותא).

ה) תסר כאן וע"ל ג"ל הכי קאמינא לך לא לדחי אלא דידיה ואמאי דחי וכו'.

יט א מיי' פ"ג מהל' מגילה ומעוכה הל' ו:
כ ב מיי' שם הלכה ז [וכ אלפס שבת פ"ב דף יא.]:
כא ג מיי' שם טוש"ע א"ח סימן תרמד סעיף ג:
כב ד מיי' שם טוש"ע א"ח סימן תרפג:
כג ה מיי' שם טוש"ע שם סימן תפח סעיף ג:
כד ו מיי' שם טוש"ע א"ח סימן תלד סעיף ג:
כה ז מיי' שם [ופי"ל מהל' ברכות הל' טז] טוש"ע א"ח סימן תכב סעיף ב:

תורה אור השלם

1. וַיִּשְׁכֹּן כְּבוֹד יְיָ עַל הַר סִינַי וַיְכַסֵּהוּ הֶעָנָן שִׁשֶּׁת יָמִים וַיִּקְרָא אֶל מֹשֶׁה בַּיּוֹם הַשְּׁבִיעִי מִתּוֹךְ הֶעָנָן: שמות כד טז
2. וַיָּבֹא מֹשֶׁה בְּתוֹךְ הֶעָנָן וַיַּעַל אֶל הָהָר וַיְהִי מֹשֶׁה בָּהָר אַרְבָּעִים יוֹם וְאַרְבָּעִים לָיְלָה: שמות כד יח
3. וַיְהִי כַּאֲשֶׁר קָרַב אֶל הַמַּחֲנֶה וַיַּרְא אֶת הָעֵגֶל וּמְחֹלֹת וַיִּחַר אַף מֹשֶׁה וַיַּשְׁלֵךְ מִיָּדָיו אֶת הַלֻּחֹת וַיְשַׁבֵּר אֹתָם תַּחַת הָהָר: שמות לב יט
4. בַּחֹדֶשׁ הָרְבִיעִי בְּתִשְׁעָה לַחֹדֶשׁ וַיֶּחֱזַק הָרָעָב בָּעִיר וְלֹא הָיָה לֶחֶם לְעַם הָאָרֶץ: ירמיהו נב ו
5. וַתִּבָּקַע הָעִיר וְכָל אַנְשֵׁי הַמִּלְחָמָה יִבְרְחוּ וַיֵּצְאוּ מֵהָעִיר לַיְלָה דֶּרֶךְ שַׁעַר בֵּין הַחֹמֹתַיִם אֲשֶׁר עַל גַּן הַמֶּלֶךְ וְכַשְּׂדִּים עַל הָעִיר סָבִיב וַיֵּלְכוּ דֶּרֶךְ הָעֲרָבָה: ירמיהו נב ז
6. וּמֵעֵת הוּסַר הַתָּמִיד וְלָתֵת שִׁקּוּץ שֹׁמֵם יָמִים אֶלֶף מָאתַיִם וְתִשְׁעִים: דניאל יב יא
7. וְהַגְּבִיר בְּרִית לָרַבִּים שָׁבוּעַ אֶחָד וַחֲצִי הַשָּׁבוּעַ יַשְׁבִּית זֶבַח וּמִנְחָה וְעַל כְּנַף שִׁקּוּצִים מְשֹׁמֵם וְעַד כָּלָה וְנֶחֱרָצָה תִּתַּךְ עַל שֹׁמֵם: דניאל ט כז

הגהות הגר"א

[**א**] גמ' אלא דמנחה ונעילה ש"מ כו'. כל"ל:

רבינו חננאל

ואוקימנא למתני' דתנא דידן סבר קרבן [מוסף] דוחה מעמד דנעילה ומעמד דמוסף, ור' יוסי פליג עליה. דתניא ר' יוסי אומר כל יום שיש בו [מוסף יש בו] מעמד, ואוקימנא יש בו מעמד בנעילה, דסבר דידיה והוא מעמד דמוסף דחי, דלאו דידיה והוא מעמד דנעילה לא דחי. דייק רבא, מדלא קתני באחד בניסן לא היה בו מעמד, והנה יש בו קרבן עצים וקרבן מוסף [והלל] כגון אחד בטבת, (ש"א) [ש"מ] הלל דחנוכה הוא כמו הלל של תורה, אבל הלל דראש חדש לאו דאורייתא הוא. דא"ר יוחנן משום רבי שמעון בן יהוצדק, י"ח ימים בשנה יחיד גומר בהן את הלל, ואלו הן, ח' ימי החג וח' דחנוכה ויום טוב הראשון של פסח ויום טוב של עצרת, ובגולה כ"א יום, ט' ימי החג וח' ימי חנוכה ושני ימים של פסח ושני ימים של עצרת. **רב איקלע לבבל,** ושמע דקרו הלל בראש חדש, בעא למיפסקינהו, כיון דשמע להן דפסקי שבק להו, אמר מנהג אבותיהם בידיהם. **תנא יחיד לא יתחיל** בברכה בזמן שקורין בהן, כגון ראש חדש וחולו של מועד [פסח], ואם טעה וברך אשר קדשנו במצותיו וציונו לקרות והתחיל, לגמור, וזהו שא' אם התחיל גומר, וקיימא לן הכי דאין חובה. **חמשה דברים אירעו את אבותינו כו'. נשתברו הלוחות מנלן,** לפי שעלה משה למרום [בו'] בסיון, [דכתיב] ויקרא אל משה ביום השביעי מתוך הענן, נמצא שעמד משה במרום כ"ד ימים תשלום סיון, וי"ו מן תמוז הרי מ' יום, כדכתיב ויהי שם עם ה' ארבעים יום. למחר ירד ושיבר לוחות, נמצאת שבירת הלוחות בי"ז בתמוז. **בטל תמיד גמרא**ה). כר' לוי דאמר אף בימי מלכות הרשעה היו משלשלין להן קופות של זהב והן היו מעלין להן שני כבשים, ובסוף העלו להן שני חזירין כו', אותה שעה גרמו העוונות ובטל התמיד וחרב הבית. **והובקעה העיר.** בחרבן השני [ב]י"ז, כדתניא בט' לחדש הרביעי הובקעה העיר [בראשונה ו]בשניה בי"ז [בו]. **שרף אפוסטמוס** בי"ז בתמוז **את התורה גמרא:** ירושלמי, היכן שרפה ג) **העמיד צלם בהיכל.** מנלן **דכתיב ומעת הוסר התמיד.** הנה בפירוש כי מעת שהוסר ובטל התמיד ניתן השיקוץ בהיכל, וכבר אמרנו בי"ז בטל התמיד.

ה) תסר כאן וע"ל ג"ל וכירושלמי ר' סימון בשם ר"י בן לוי בימי מלכות וכו' ואמר ר' אף בימי כו'. ג) נראה שחסר כאן וע' בירושלמי.

ו) ערכין י. [תוספ' סוכה פ"ג ה"ב ט ע"ש תס' סופרים פ"כ הל' ט ע"ח], ג) שבת פו: יומא ד:, ד) [עפחיס קיז.], ד) [דף י סוע"ש], ה) [דף פו:], ו) [דף ד.], ז) [הטעם מבואר להריא בגמרא ערכין י.], ח) [ל"ל אמר אייבו כו' קמיה דרבי אלעזר בר צדוק], ט) [וע"ע תוס' ברכות יד. ד"ה ר"ח ומיס' ערכין י. ד"ה ר"ח ותו' סוכה מד: ד"ה כאן],

הגהות הב"ח

(**א**) גמ' בסוה"ע ואשתכח דהוה כתיב עילויה אצל לצים לאחרובי ביתיה וידך אשלימת ליה: (**ב**) רש"י ד"ה ומ"ש מוסף כו' אין בו במנחה ולא קתני אין בו במוסף דלא: (**ג**) ד"ה ה"ג ר' יוסי כו' אין בו בנעילה ואמא: (**ד**) ד"ה באחד כו' דר"ח מה"ד וקרבן מוסף וקרבן עצים דבני ארח: (**ה**) ד"ה בשבעה כו' ס"ל דבשבעה עלה ולא בששה דמקרא נפקא לן כו' מתן תורה הוה משבעה כו' והל"ל: (**ו**) תוס' ד"ה אמר כו' לא מבריכין כדמוכח הכא וכן משמע כו' דקאמר אמר אייבו הוה קאימנא קמיה דר' אלעזר בר צדוק ואייתי ההוא גברא ערבה קמיה: (**ז**) שם ד"ה ואשתכח כו' הקב"ה וידך אשלמת וכו' להקב"ה שתכתיב ידך הס"ד:

הגהות מהר"ב רנשבורג

א] רש"י ד"ה זאת אומרת וכו' אלא מנהגא כדלקמן מנהג וכו'. נ"ב הכל דבור אחד ודו"ק:

מוסף רש"י

בששה לחדש ניתנו עשרת הדברות לישראל. דהא דכתיב ויכסהו הענן ששת ימים ויקרא אל משה ביום השביעי, סבירא להו כר' יוסי הגלילי דאמר בפ"ק דיומא (ד.) זה היה מעשה אחד עשרת הדברות, ור' יוסי סבירא ליה דמשה וכל ישראל עומדים לקבל עשרת הדברות ולא בא הכתוב אלא לחלוק כבוד למשה (שבת פו:). **ובשבעה עלה.** לקבל הלוחות ושהה מ' יום (יומא ד:).

רבינו גרשום

מ"ש הלל דדחי דידיה ומ"ש מוסף דלא דחה דידיה. התם קאי, דקתני במתניתין יש בו הלל אין בו מעמד דשחרית קרבן מוסף אין בו במנחה, ופרוך מר קשישא מ"ש הלל דדחי מעמד בתפלה דידיה דהיינו שחרית, מ"ש מוסף דלא דחה דידיה. דאמר מנחה אין בו מעמד, דמשמע אבל בנעילה יש בו מעמד. ואמר אביי הכי קאמינא לך לא לידחי אלא דידיה אמר ליה איכא ר' יוסי דקאי כוותך דתניא ר' יוסי אומר כל יום שיש בו מוסף יש בו מעמד מעמד דמוסף מעמד דנעילה נמי לא דחי אלא דמנחה [א] קרבן עצים דחי אלא לאו דנעילה שמע מינה דלאו דאורייתא הוה א] אלא מנהגא כדלקמן: **מנהג אבותיהם בידיהן.** אבל הלל דחנוכה כגון באחד בטבת ודאי דחי דכיון דנביאים תיקנוהו שיהו אומרים אותו על כל פרק ופרק ועל כל צרה שלא תבא עליהן כשנגאלין יהו אומרין אותו על גאולתן ג) כדאורייתא דמי: **יחיד.** כלומר אפי' יחיד גומר בהן את ההלל שכל אחד ואחד חייב לגמור בו את ההלל. במסכת ערכין ד) מפורש מאי שנא דגומר כל ימי החג ובפסח לא גומר אלא יום ראשון משום דחג הסוכות חלוק בקרבנותיו וכל אחד ואחד כחג בפני עצמו דמי: **ובגולה.** שעושין שני ימים טובים משום ספיקה: **דמדלגי דלוגי.** כגון אנן דמדלגינן לא לנו ה' לא לנו ונתחיל מן ה' זכרנו יברך: **לא יתחיל.** אינו צריך להתחיל בראשון מדש: **ר' יוסי אומר בשבעה.** וטעמייהו מקרא במסכת שבת בפרק ר"ע ה): **בשבעה עלה משה.** לקבל הלוחות כלומר ודאי ליכא מאן דפליג עלה דמתני' דקתני דבי"ז בתמוז נשתברו הלוחות מכלל דכולהו סבירא להו דבשבעה עלה (ה) ואנא מקרא נפקא לן דבשבעה עלה דהאי דכתיב וישכון כבוד ה' על הר סיני ויכסהו הענן ששת ימים ויקרא אל משה ביום השביעי אימא מאן דדרים ליה במסכת יומא ו) כי אמר מתן תורה הוה: משבעה בסיון עד י"ז בתמוז איכא מ' יום כ"ד דסיון שהוא מלא וי"ו דתמוז הרי מ' יום שעמד משה בהר: **גמרא.** כך קיבלנו מאבותינו: **ומעתה הוסר התמיד ולתת שקוץ שומם וגו'.** דבעא שהוסר ונתבטל התמיד באותו היום נתן שקוץ שומם דהיינו הועמד אצל בהיכל: ה"ג **והא כתיב על כנף שקוצים.** כלומר הא כתיב קרא אחרינא דכתיב ביה שקוצים דמשמע תרי: **תרי הוו.** שהעמידן מנשה בהיכל: **ונפל חד על חבריה וקטעיה לידיה.** והנקטע לא קא חשיב והיינו דכתיב שקוץ אחד: **אשתכח דכתיב.** על הוא אצל הכי:

אנת צבית לחרובי ביתא ידך אשלימת ליה בתשעה באב נגזר על אבותינו שלא יכנסו לארץ מנלן דכתיב [1] ויהי בחדש הראשון בשנה השנית באחד לחדש הוקם המשכן ואמר מר [ה] שנה ראשונה עשה משה את המשכן שניה הקים משה את המשכן ושלה מרגלים וכתיב [2] ויהי בשנה השנית בחדש השני בעשרים בחדש נעלה הענן מעל משכן העדות וכתיב [3] ויסעו מהר ה' דרך שלשת ימים אמר רבי חמא בר חנינא [ו] אותו היום סרו מאחרי ה' וכתיב [4] והאספסוף אשר בקרבו התאוו תאוה וישובו ויבכו גם בני ישראל וגו' וכתיב [5] עד חדש ימים וגו' דהוו להו עשרין ותרתין בסיון וכתיב [6] ותסגר מרים שבעת ימים דהוו להו עשרין ותשעה בסיון וכתיב [7] שלח לך אנשים ותניא בעשרים ותשעה בסיון שלח משה מרגלים וכתיב [8] וישובו מתור הארץ מקץ ארבעים יום הני ארבעים יום נכי חד הוו אמר אביי [ג] תמוז דההיא שתא מלויי מליוה דכתיב [9] קרא עלי מועד לשבור בחורי וכתיב [10] ותשא כל העדה ויתנו את קולם ויבכו העם בלילה ההוא [ז] אמר רבה אמר ר' יוחנן (לא) (אותו היום ערב) תשעה באב היה אמר להם הקב"ה אתם בכיתם בכיה של חנם ואני קובע לכם בכיה לדורות חרב הבית בראשונה (ב) דכתיב [11] ובחדש החמישי בשבעה לחדש היא שנת תשע עשרה [שנה] למלך נבוכדנצר מלך בבל בא נבוזראדן רב טבחים עבד מלך בבל ירושלם וישרוף את בית ה' וגו' וכתיב [12] ובחדש החמישי בעשור לחדש היא שנת תשע עשרה [שנה] למלך [ו] נבוכדנצר מלך בבל בא נבוזראדן רב טבחים עמד לפני מלך בבל בירושלם וגו' ותניא אי אפשר לומר בשבעה שהרי כבר נאמר בעשור ואי אפשר לומר בעשור שהרי כבר נאמר בשבעה הא כיצד בשבעה נכנסו נכרים להיכל ואכלו וקלקלו בו שביעי שמיני [א] ותשיעי סמוך לחשכה הציתו בו את האור והיה דולק והולך כל היום כולו [ו] שנאמר [13] אוי לנו כי פנה היום כי ינטו צללי ערב והיינו דאמר רבי יוחנן (ג) אלמלי הייתי באותו הדור לא קבעתיו אלא בעשירי מפני שרובו של היכל בו נשרף ורבנן אתחלתא דפורענותא עדיפא ובשניה מנלן דתניא [ח] מגלגלין זכות ליום זכאי וחובה ליום חייב אמרו א] כשחרב בית המקדש בראשונה (ז) אותו היום ערב תשעה באב היה ומוצאי שבת היה ומוצאי שביעית היתה והלוים היו אומרי' שירה ועומדין על דוכנם ומה שירה היו אומרים [14] וישב עליהם את אונם וברעתם יצמיתם ולא הספיקו לומר יצמיתם ה' אלהינו עד שבאו האויבים וכו'. פי' נאותו פסוק יש ב' פעמים יצמיתם ולא הספיקו לומר השני עד שבאו וכבשום ואומר ר"י [ט] אע"ג דאין אותו פסוק כלל במזמור שיר של מוצ"ש אירע להם כך שאמרו אותו פסוק וגירשוהו"ל בלע"ז: אמר

אמר

אמר מר [ה] שנה ראשונה עשה משה את המשכן שניה הקים משה את המשכן ושלה מרגלים וכתיב [2] ויהי בשנה השנית בחדש השני בעשרים בחדש נעלה הענן מעל משכן העדות וכתיב [3] ויסעו מהר ה' דרך שלשת ימים אמר רבי חמא בר חנינא [ג] אותו היום סרו מאחרי ה' וכתיב [4] והאספסוף אשר בקרבו התאוו תאוה וישובו ויבכו גם בני ישראל וגו' וכתיב [5] עד חדש ימים וגו' דהוו להו עשרין ותרתין בסיון וכתיב [6] ותסגר מרים שבעת ימים דהוו להו עשרין ותשעה בסיון וכתיב [7] שלח לך אנשים ותניא בעשרים ותשעה בסיון שלח משה מרגלים וכתיב [8] וישובו מתור הארץ מקץ ארבעים יום הני ארבעים יום נכי חד הוו אמר אביי [ג] תמוז דההיא שתא מלויי מליוה דכתיב [9] קרא עלי מועד לשבור בחורי וכתיב [10] ותשא כל העדה ויתנו את קולם ויבכו העם בלילה ההוא [ז] אמר רבה אמר ר' יוחנן (לא) (אותו היום ערב) תשעה באב היה אמר להם הקב"ה אתם בכיתם בכיה של חנם ואני קובע לכם בכיה לדורות חרב הבית בראשונה (ב) דכתיב [11] ובחדש החמישי בשבעה לחדש היא שנת תשע עשרה [שנה] למלך נבוכדנצר מלך בבל בא נבוזראדן רב טבחים עבד מלך בבל ירושלם וישרוף את בית ה' וגו' וכתיב [12] ובחדש החמישי בעשור לחדש היא שנת תשע עשרה [שנה] למלך [ו] נבוכדנצר מלך בבל בא נבוזראדן רב טבחים עמד לפני מלך בבל בירושלם וגו' ותניא אי אפשר לומר בשבעה שהרי כבר נאמר בעשור ואי אפשר לומר בעשור שהרי כבר נאמר בשבעה הא כיצד בשבעה נכנסו נכרים להיכל ואכלו וקלקלו בו שביעי שמיני [א] ותשיעי סמוך לחשכה הציתו בו את האור והיה דולק והולך כל היום כולו [ו] שנאמר [13] אוי לנו כי פנה היום כי ינטו צללי ערב והיינו דאמר רבי יוחנן (ג) אלמלי הייתי באותו הדור לא קבעתיו אלא בעשירי מפני שרובו של היכל בו נשרף ורבנן אתחלתא דפורענותא עדיפא ובשניה מנלן דתניא [ח] מגלגלין זכות ליום זכאי וחובה ליום חייב אמרו א] כשחרב בית המקדש בראשונה (ז) אותו היום ערב תשעה באב היה ומוצאי שבת היה ומוצאי שביעית היתה ומשמרת יהוריב היתה כו'. נלכדה ביתר ונחרשו[ה] העיר, גמרא. פי' טאשא, נתחבא.

לומר יצמיתם ה' אלהינו עד שבאו נכרים וכבשום [ט] וכן בשניה נלכדה ביתר גמרא [ו] נחרשה העיר תניא [ז] כשחרב טורנוסרופוס הרשע את ההיכל נגזרה גזרה על רבן גמליאל להריגה בא אדון אחד ועמד בבית המדרש ואמר בעל החוטם מתבקש בעל החוטם מתבקש שמע רבן גמליאל אזל טשא מינייהו אזל לגביה בצנעא א"ל אי מצילנא לך מייתית לי לעלמא דאתי א"ל הן א"ל אשתבע לי אשתבע ליה סליק לאיגרא נפיל ומית וגמירי דכי גזרי גזירתא ומית חד מינייהו מבטלי לגזרתייהו יצתה בת קול ואמרה אדון זה מזומן לחיי העולם הבא תנו רבנן משחרב הבית בראשונה נתקבצו כיתות כיתות של פרחי כהונה ומפתחות ההיכל בידן ועלו לגג ההיכל ואמרו לפניו רבונו של עולם הואיל ולא זכינו להיות גזברין נאמנים יהיו מפתחות מסורות לך וזרקום כלפי מעלה ויצתה כעין פיסת יד וקיבלתן מהם והם קפצו ונפלו לתוך האור ועליהן קונן ישעיהו הנביא [15] משא גיא חזיון מה לך איפוא כי עלית כולך לגגות תשואות מלאה עיר הומיה קריה עליזה חלליך לא חללי חרב ולא מתי מלחמה אף בהקב"ה נאמר [16] מקרקר קיר ושוע אל ההר: משנכנס אב ממעטין בשמחה כו': אמר רב יהודה בריה דרב שמואל בר שילת משמיה דרב כשם שמשנכנס אב ממעטין בשמחה כך משנכנס אדר מרבין בשמחה

אמר

(1) **דכתיב** עד חדש ימים הוו להו כ"ב בסיון. פי' משוב מעשריס ימיס של ר"ח אייר עד סופו תמצא ט' ימיס נמצא בכ' בסיון כ"ט ועד חדש ימיס הוי שלשים ימיס אם כן לפי זה תמצא מעשריס וסיס בחדש הזה אייר חדש שלם עד כ"ג דסיון וג' ימיס שנעשו מהר ה' הרי ל"ג

אמר רב פפא הלכך האי בר ישראל דאית ליה דינא בהדי נכרי לישתמיט וכו'. פירוש משום דאמר לעיל מגלגלין חובה ליום החייב: **של תפוחים.** י"מ תפוחים [1] כריח אתרוגים: **קצרי דבי רב.** פירוש כובסין הבגדים וכך קרי להו קצרי על שם שמקצרין הבגדים ע"י רחילת המים: **מי שאין לו אלא חלוק אחד מותר לכבס במועד.** [2] (ובטבול יום) ובפ' אלו מגלחין (מו"ק דף יד.) דקאמר וליטעמיך הא דאמר רבי אסי אמר רבי יוחנן מי שאין לו אלא חלוק אחד וכו' דפריך יאמרו כל החלוקים אסורים לכבס בחול המועד וחלוק זה מותר ומתרץ זה אזורו מוכיח עליו שאין לו אלא חלוק אחד וא"כ דוקא להס אבל לנו ודאי אסור אפי' אין לנו אלא חלוק אחד שאין אנו אוגדין אזור על חלוקות שלנו ולא הוי אזורו מוכיח עליו וכן צריך ליזהר שלא לכבס המצנפת בחול המועד אע"ג שאין לנו אלא אחת אבל מ"מ יש לנסיס לכבס בגדי התינוקות כדי לשכוב דהוי כמי שאין לו אלא חלוק אחד שיש רגילות להחליף בגדיהס וכל שעה צריך לו כל בגדיו ועל זה נהגו העולם לכבסס בחול המועד:

בשני ובחמישי קורין שלש ומפטיר אחד. מכאן מוכיח רבינו תס דמפטיר עולה למנין שבעה מדקאמר קורין שלש ומפטיר אחד שמפטיר אחד מן הג' דקא מיבעיא ליה במגילה (דף כג. וסס) מפטיר עולה למנין שבעה או לא משמע מהכא דעולה: ותרוייהו

אמר רב פפא [א] הלכך בר ישראל דאית ליה דינא נכרי לישתמיט מיניה באב דריע מזליה ולימצי נפשיה באדר [ב] דבריא מזליה [1] לתת לכם אחרית ותקוה אמר רב יהודה בריה דרב שמואל בר שילת משמיה דרב אלו דקלים וכלי פשתן [2] ויאמר ראה ריח בני כריח שדה אשר ברכו ה' אמר רב יהודה בריה דרב שמואל בר שילת משמיה דרב כריח שדה של תפוחים: שבת שחל תשעה באב להיות בתוכה אסורין לספר ולכבס: אמר רב נחמן לא שנו אלא לכבס וללבוש אבל לכבס ולהניח מותר ורב ששת אמר אפילו לכבס ולהניח אסור אמר רב ששת תדע דבטלי קצרי דבי רב מתיב רב המנונא (ג) [ג] בחמישי מותרים מפני כבוד השבת למאי אילימא לכבס וללבוש מאי כבוד שבת איכא אלא להניח ובחמישי הוא דשרי אבל השבת כולה אסור לעולם לכבס וללבוש וכשאין לו אלא חלוק אחד [ד] דאמר רב אסי א"ר יוחנן [ה] מי שאין לו אלא חלוק אחד מותר לכבסו בחולו של מועד איתמר נמי אמר רבי בנימין אמר ר' אלעזר לא שנו אלא לכבס וללבוש אבל להניח מותר מיתיבי [ו] אסור לכבס לפני תשעה באב אפילו להניח לאחר תשעה באב וגיהוץ שלנו ככיבוס שלהן וכלי פשתן אין בהם משום גיהוץ תיובתא [ז] שלח רב יצחק בר גיורי משמיה דרבי יוחנן אע"פ שאמרו כלי פשתן אין בהן משום גיהוץ אבל אסור ללובשן בשבת שחל תשעה באב להיות בתוכה אמר רב לא שנו אלא לפניו [ח] אבל לאחריו מותר ושמואל אמר אפילו לאחריו נמי אסור מיתיבי שבת שחל תשעה באב להיות בתוכה אסור לספר ולכבס ובחמישי מותרין מפני כבוד השבת כיצד חל להיות באחד בשבת מותר לכבס כל השבת כולה בשני בשלישי ברביעי ובחמישי לפניו אסור לאחריו מותר חל להיות בערב שבת מותר לכבס בחמישי מפני כבוד השבת ואם לא כבס בחמישי בשבת מותר לכבס בערב שבת מן המנחה ולמעלה [ט] לייט עלה אביי ואיתימא רב אחא בר יעקב אהא [י] חל להיות בשני ובחמישי קורין שלשה ומפטיר אחד בשלישי וברביעי קורא אחד ומפטיר אחד רבי יוסי אומר [יא] לעולם קורין שלשה ומפטיר אחד תיובתא דשמואל אמר לך שמואל תנאי היא דתניא [יב] [יג] תשעה באב שחל להיות בשבת וכן ערב תשעה באב שחל להיות בשבת אוכל ושותה כל צרכו ומעלה על שולחנו אפילו כסעודת שלמה בשעתו ואסור לספר ולכבס מר"ח ועד התענית דברי רבי מאיר רבי יהודה אומר כל החדש כולו אסור רשב"ג אומר אינו אסור אלא אותה שבת בלבד ותניא אידך ונוהג אבל מראש חדש ועד התענית דברי ר' מאיר רבי יהודה אומר כל החדש כולו אסור רשב"ג אומר אינו אסור אלא אותה שבת בלבד אמר ר' יוחנן ושלשתן מקרא אחד דרשו דכתיב [3] והשבתי כל משושה חגה חדשה ושבתה מאן דאמר מר"ח ועד התענית

מחגה

ניזיל בהדיה. בערבאות שלהן: [ו] **ונתפי לכס אחרים ותקוה.** מיידי דאיירי רב יהודה לעיל נקיט ואזיל: **דקליס.** להתפרנס מהן שיש מהן בגבל הרבה כדאמרינן בפ"ק (דף ט:) עולא איקלע לבבל חזא מלא לגא דתמרי כו': **לא פשקן.** לגבוס: **לא שנו.** במתני' [ח] שכל השבוע אסור לכבס: **אפילו לכבס ולהניח.** כדי שילבוש לאחר זמן לאחר ט' באב אסור דגרסה כמסיק דעשו שעוסק בכיבוס בגדיס: **אמר רב ששת תדע.** דאפי' לכבס ולהניח אסור: **קלרי.** כך שמס [ט] בלשון ישמעאל והס כובסין. שמעתי אומרים על שס שמקצרין בגדי למר כשדורסין אותן ברגליהן במים שקורין פורלוי"ר והיינו דמתרגמינן עין רוגל (שמואל ב יז) עינא דקלרא: **איתימא לכבס ולבוש.** מיד בחמישי מאי כבוד שבת איכא: **אלא.** לאו לכבס ולהניח עד השבת: **לעולם לכבס ולבוש.** מיד בחמישי (ג): **ובמי שאין לו אלא חלוק אחד.** דאין לו להחליף. ומאי מפני כבוד השבת דאי לא מכבס השתא בחמישי תו לא מצי לכבס ליה: (ג) **חולו של מועד.** שאין לו אלא חלוק אחד דלא סגיא דלא מכבס מפני הכיעה ואפי' כיבס לפני המועד מותר לכבסה במועד: **וגיהוץ שלנו.** אינו יפה אלא ככיבוס שלהן ואסור לגהץ לפני תשעה באב אפילו להניח לאחר תשעה באב. אבל כיבוס שלנו מותר: **כלי פשתן אין בהן.** ליאסר משום גיהוץ אלא בכלי מילת. ליקקיי"ר בלע"ז: **לא שנו.** שאסור ללובשו בשבוע שחל תשעה באב להיות בתוכה אלא בימים שלפני תשעה באב שאם חל ביום רביעי אסור ללובשו לאשון ושני ושלישי: **אבל לאחריו.** חמישי ושתי [א] א] ושביעי מותר: **חל להיות באחד בשבת מותר לכבס כל השבת כולה.** דהיינו לאחריו: **חל להיות בשני או בשלישי ברביעי ובחמישי כו':** **לייט עלה אביי ואיתימא רב אחא בר יעקב אהא.** המכבס בתשעה באב אפילו מן המנחה ולמעלה. ואדקאי בבריתא מפסיק לה למילתא וקאמר לייט עלה אביי כו': **חל להיות בשני כו'.** סיפא דהסיא בריתא גופה היא: **ומפטיר** (ד). מאותן שלשה אחרון מפטיר מתוך שאין מוסיפין בחול יותר מג' אנשים ולא בר"מ על ד' שאין לנו להוסיף אלא בשבת וב"ט כדמפרש במגילה (דף כא.). ולפיכך קורין ג' דזמן ספר תורה הוא ובלאו הכי הוו קרו שלשה שהוא מתקנת עזרא לקרות בשני ובחמישי כהן ולוי וישראל: **קורא אחד ומפטיר אחד.** אחד קורא והוא עצמו המפטיר. קתני מיהת לאחריו מותר תיובתא דשמואל: **וכן ערב תשעה באב שחל להיות בשבת.** [ט] אינו מפסיק סעודתו ואינו ממעט בתבשילין אלא אוכל כל צרכו ומעלה על שולחנו אפי' כסעודת שלמה בשעתו דפלוגתא היא במסכת גיטין בפרק [מי שאמרו] (דף סח:) דאיכא למאן דאמר מלך והדיוט ומלך ואיכא למ"ד מלך והדיוט כלומר כשנטרד שוב לא חזר למלכותו [י] לפיכך הוצרך לומר בשעתו בעת מולכו ותקפו שהיה אוכל הוא ושריו ס' כור סולת כו' [ט]: **ועד התענית.** אלמא דסגיא ליה לרבי מאיר לפניו אסור לאחריו מותר ורבי יהודה ורבן [יא] גמליאל סבירא להו דאפילו לאחריו נמי אסור:

מחגה

עין משפט נר מצוה

כז א טוש"ע א"ח סימן תקנא סעיף ה:

כח ב מיי' פ"ז מהל' י"ט הלכה כא סמג לאוין עה טוש"ע שם סימן תקלד סעיף ה:

כט ג ד מיי' פ"ה מהל' תעניות הלכה ו סמג עשין מד"ס ג טוש"ע שם סימן תקנא סעיף ג:

ה ו מיי' שם טוש"ע שם סעיף ד:

לא ז מיי' פי"ב מהל' תפלה הלכה טו טור א"ח סימן תקנז:

לב ז מיי' פ"ה מהל' תעניות הלכה ח טוש"ע א"ח סימן תקנב סעיף י:

לעזי רש"י

פורלו"ר [פולי"ר]. לדרוך (לשם כיבוס). לישקיי"ר. לגהץ.

מוסף רש"י

בחמישי מותרים. אם חל תשעה בתב בערב שבת מותרין לכבס בחמישי, וכשחל ע' בתב בד' בשבת לא איצטריך למימתי דמותרין, כדאמרינן בגמרא לא שנו אלא לפניו כו' (לעיל כו:). **וכן ערב תשעה באב שחל להיות בשבת.** אע"פ שאם חל להיות בחול לא יאכל שני מבשלין ולא יאכל בשר ולא ישתה יין, עכשיו שהוא שבת אוכל כל צרכו (ערובין מא.). **כסעודת שלמה בשעתו.** שהיה שעתו עומדת לו במלכותו, דמלך והדיוט הוה (שם).

רבינו חננאל

לתת (להם) [לכם] אחרית ותקוה. אמרינן משמיה דרב, אלו דקלין וכלי פשתן. **ראה ריח בני כריח שדה.** כריח שדה של תפוחין. בגדים מגוהצין אסור ללובשן בשבת שחל ט' באב להיות בתוכה, עד יום תענית, ואפילו הן בגדים של פשתן. פי' [גיהרן] בלשון ישמעאל דלק, והוא עברי חומרתא. **שבת שחל להיות ט' באב בתוכה אסור לספר ולכבס ובחמישי מותר מפני כבוד השבת.** אוקימנא בזמן שחל ט' באב בערב שבת, בה' שמקודם יום ט' באב התירו לו לכבס וללבוש כשאין לו אלא חלוק אחד, [ד]מותר לכבסו אפילו בחולו של מועד. **כיבוס**[ה] חלוקת רב נחמן ורב ששת היא, וקיימא לן בהא כרב ששת דאמ' אפילו לכבס ולהניח אחר ט' באב אסור, תדע דקא בטלי קצרי דבי רב. ומותבינן מהא [דתניא] אסור לכבס לפני ט' באב ואפילו להניח לאחר ט' באב, וגיהרן של בני בבל ככיבוס של בני ארץ ישראל, וכלי פשתן אין בהן משום גיהרן, תיובתא דרב נחמן. נמצא מיקל בכיבוס בבל. **ואסיקנא,** אף על פי שא' כלי פשתן אין בהם משום גיהרן, אבל אסור ללובשן בשבת שחל ט' באב להיות בתוכה. [שבת שחל ט"ב להיות בתוכה] אסורין לכבס ולספר ובחמישי מותרין מפני כבוד השבת, כיצד, חל להיות באחד בשבת מותרין לכבס כל השבת כולה, חל להיות ט' באב בשני או בשלישי או ברביעי או [בחמישי] לפניו אסור לאחריו מותר, חל ט' באב להיות בערב שבת מותרין לכבס בחמישי. פי', מי שאין לו אלא חלוק אחד. ואם לא כיבס בה' יכבס בערב שבת בט' באב עצמו מן המנחה ולמעלה. לייט אביי מי שהצריך ודחק עצמו לכך. **ובקריאת** הספר, קיימא לן כר' [יוסי] דאמר לעולם קורין ג' בט' באב ומפטיר אחד.

מסורת הש"ס

א) [גירסת רא"ש דתקיף מזלי'], **ב)** [לעיל כו:], **ג)** מ"ק יד. יח. מולין קז:, **ד)** [קדושין נג:] וש"נ], **ה)** [מגילה כב:], **ו)** עירובין מ:, **ז)** [ל"ל לתת], **ח)** [לעיל כו:], **ט)** [ע' כ"ק קיט: ובכת"י שם], **י)** [עי' בתה"ע בת"ח סי' תקנב ס"ק יב טוונת רש"י במ"ש אימו מפסיק סעודתו], **כ)** [עי' רש"ל גיטין סח:], **ל)** [נ"מ פ"ו:], **מ)** [ל"ל שמעון בן גמליאל], **נ)** [עי' תוס' שבת פח. ד"ה פריו קודם], **ס)** [ל"ל ומולין דף קז:],

---

תורה אור השלם

1. כִּי אָנֹכִי יָדַעְתִּי אֶת הַמַּחֲשֶׁבֹת אֲשֶׁר אֲנִכִי חֹשֵׁב עֲלֵיכֶם נְאֻם יְיָ מַחְשְׁבוֹת שָׁלוֹם וְלֹא לְרָעָה לָתֶת לָכֶם אַחֲרִית וְתִקְוָה: ירמיהו כט יא
2. וַיִּגַּשׁ וַיִּשַּׁק לוֹ וַיָּרַח אֶת רֵיחַ בְּגָדָיו וַיְבָרְכֵהוּ וַיֹּאמַר רְאֵה רֵיחַ בְּנִי כְּרֵיחַ שָׂדֶה אֲשֶׁר בֵּרְכוֹ יְיָ: בראשית כז כז
3. וְהִשְׁבַּתִּי כָּל מְשׂוֹשָׂהּ חַגָּהּ חָדְשָׁהּ וְשַׁבָּתָהּ וְכָל מוֹעֲדָהּ: הושע ב יג

הגהות הב"ח

(א) גמ' ובחמישי מותרין מפני כבוד השבת מאי מותרין אילימא לכבס כו' הוא דשרי אבל כל השבת כולה: **(ב)** רש"י ד"ה לעולם כו' מיד בחמישי ובמי שאין לו' הד"ש: **(ג)** ד"ה בחולו של מועד דבירן שאין לו אלא חלוק אחד לא סגי דלא מכבס ליה מפני הכיעה: **(ד)** ד"ה ומפטיר אחד מאותן שלשה:

הגהות הגר"א

[א] רש"י ד"ה אבל ושביעי. דשוס קו עליו למתקו:

הגהות מהר"ב רנשבורג

א] רש"י ד"ה אבל לאחריו וכו' ושביעי. נמחק מלת ושביעי:

רבינו גרשום

דבטלי קצרי. לכבס וללבוש מאי כבוד שבת איכא. במאי דלבוש בחמישי. אלא לאו להניח. וללבוש בשבת, דהיינו כבוד שבת. טעמא דבחמישי לפי שהוא קרוב לשבת, אבל שאר יומי אפילו להניח, וקשיא (לרב הונא) [לרב נחמן]. **לעולם לכבס וללבוש.** בחמישי, ודאמרת מאי כבוד שבת איכא, דלית ליה אלא אותו חלוק ולא מצי להמתין עד שבת, והיינו כבוד שבת דמכבס ליה, ולהכי שאר יומי אסור, אבל להניח לא הוי אסור, וגיהרן שלנו אסור. **לייט עלה אביי.** במאן דכביס בע"ש בט' באב מן המנחה ולמעלה. קורין ג'. הואיל וכל חמישי ושני קורין ג'. **מפטיר.** אסוף אסיפם. **תיובתא דשמואל.** הא דקתני מותר לכבס כל השבוע, ושמואל אמר לאחריו נמי אסור.

ה) גרלאה דל"ל וכבוס להניח לאחר ת"ב.

מחגה. כלומר יליף טעמא מן חגה דהיינו ר"מ שנקרא חג כדאמרי' לעיל (דף כט.) קרא עלי מועד[ו]: **הלכה כר"מ.** דלפניו אסור ולאחריו מותר: **הלכה כרבן שמעון בן גמליאל.** דאין איסור נוהג אלא באותה שבת: **תרוייהו לקולא.** כדמפרש ואזיל דבלפניו מוקי הלכה כר"מ דלפניו ולא לאחריו ובאותה שבת אבל קודם אותה שבת אפילו לפניו מותר: **משש שעות ולמטה.** כלפי השחר: **המפסיק בה.** דשוב אינו אוכל עוד מאותה סעודה ואילך: ה"ג **הילד ישנה א"ר יהודה אם הוא רגיל בו: בעשרה.** שהיו סועדין עמו לכבודו: **והא"א ישנה.** אשני תבשילין קיימי[ח] בשר ויין ימעטו: **מליח.** דג או בשר מליח דאין בו טעם כל כך אחר ששהה שלשה ימים במלח כדלקמן[ט] כשלמים והנותר מבשר זבח השלמים וגו'[י] טפי לא אשכחן דמקרי בשר: **לא שהוא משוש ט' באב.** כגון סעודה המפסיק בה: **לא שאינו משוש ט"ב.** כגון סעודה המפסיק בה בתענית צבור אי נמי סעודה שאינו מפסיק בה: ה"ג **ר' ישמעאל בר' יוסי אומר משוש אביו לא שבה שמופר לאכול מופר לרחוץ** ולא גרסינן בשר. כלומר אפי' בשעת סעודה המפסיק מותר לרחוץ הואיל ומותר לאכול: **אסור באכילה ובשתיה.** הני אין נוהגין באבל דקא חשיב נמי איסורים שנוהגין בו לבד מהני דנהיגי באבל רחילה סיכה ונעילה כו': **ואסור לקרות בתורה כו'.** דכתיב בהו[יא] משמחי לב (ג): **במקום שאינו רגיל לקרות.** דכיון דלא ידע אית ליה לערא: **עד למה.** הוי בשר גמור דלא הוי בשר מליח כל זמן שהוא כשלמים אלא שהה במלחו אלא שני ימים ולילה אחד כזמן אכילת שלמים. ולהכי נקט כשלמים דבזמן אכילת שלמים אשכחן דאקרי בשר דכתיב (ויקרא ז) [יב] והנותר מבשר זבח השלמים וגו' טפי לא אשכחן דמקרי בשר שהטעם נפסל אחרי ב' וג' ימים: **יין מגתו.** חדש ומתוק ואינו טוב כיין ישן ומשלשל ומזיק: **תוסס.** רותח: **אין בו משוש גילוי.** אין נחת שותתו כי יברח מרתיחתו: דין

מחגה ומ"ד כל החדש כולו אסור מחדשה ומ"ד כל השבת כולה אסור משבתה אמר רבא הלכה כרשב"ג ואמר רבא הלכה כרבי מאיר ותרוייהו לקולא וצריכא דאי אשמועינן הלכה כר' מאיר הוה אמינא אפי' מר"ח קמ"ל הלכה כרשב"ג ואי אשמועינן הלכה כרשב"ג הוה אמינא אפילו לאחריו קמ"ל הלכה כרבי מאיר: ערב תשעה באב לא יאכל אדם ב' תבשילין כו': אמר רב יהודה לא שנו אלא משש שעות ולמעלה אבל משש שעות ולמטה מותר ואמר רב יהודה לא שנו אלא בסעודה המפסיק בה אבל בסעודה שאינו מפסיק בה מותר [א] ותרוייהו לקולא וצריכא דאי אשמעינן בסעודה המפסיק בה הוה אמינא אפי' משש שעות ולמטה קמ"ל משש שעות ולמעלה ואי אשמעינן משש שעות ולמעלה הוה אמינא אפי' בסעודה שאינו מפסיק בה קמ"ל בסעודה המפסיק בה תניא כלישנא קמא תניא כלישנא בתרא תניא כלישנא בתרא הסועד ערב תשעה באב אם עתיד לסעוד סעודה אחרת מותר לאכול בשר ולשתות יין ואם לאו אסור לאכול בשר ולשתות יין תניא כלישנא קמא ערב תשעה באב לא יאכל אדם שני תבשילין לא יאכל בשר ולא ישתה יין רבן שמעון בן גמליאל אומר ישנה אמר רבי יהודה כיצד משנה אם היה רגיל לאכול שני תבשילין יאכל מין אחד ואם היה רגיל לסעוד בעשרה בני אדם סועד בחמשה היה רגיל לשתות עשרה כוסות שותה חמשה כוסות במה דברים אמורים משש שעות ולמעלה אבל משש שעות ולמטה מותר תניא אידך ערב תשעה באב לא יאכל אדם שני תבשילין לא יאכל בשר ולא ישתה יין דברי ר"מ וחכ"א ישנה וממעט בבשר וביין כיצד ממעט אם היה רגיל לאכול ליטרא בשר יאכל חצי ליטרא היה רגיל לשתות לוג יין ישתה חצי לוג יין ואם אינו רגיל כל עיקר אסור רשב"ג אומר אם היה רגיל לאכול צנון או מליח אחר סעודתו הרשות בידו תניא אידך כל שהוא משום תשעה באב אסור לאכול בשר ואסור לשתות יין ואסור לרחוץ כל שאינו משום ט"ב מותר לאכול בשר ולשתות יין ואסור לרחוץ ר' ישמעאל בר' יוסי אומר משום אביו כל שעה שמותר לאכול [א] בשר מותר לרחוץ ת"ר כל מצות הנוהגות באבל נוהגות בט' באב [ב] אסור באכילה ובשתיה [ג] ובסיכה ובנעילת הסנדל ובתשמיש המטה [ד] ואסור לקרות בתורה בנביאים ובכתובים ולשנות במשנה בתלמוד ובמדרש ובהלכות ובאגדות אבל קורא הוא במקום שאינו רגיל לקרות ושונה במקום שאינו רגיל לשנות וקורא בקינות באיוב ובדברים הרעים שבירמיה ותינוקות של בית רבן [ה] [ב] בטלין משום שנאמר [ו] פקודי ה' ישרים משמחי לב ר' יהודה אומר אף אינו קורא במקום שאינו רגיל לקרות ואינו שונה במקום שאינו רגיל לשנות אבל קורא הוא באיוב ובקינות ובדברים הרעים שבירמיהו ותינוקות של בית רבן בטלים בו משום שנאמר פקודי ה' ישרים משמחי לב: לא יאכל בשר ולא ישתה יין: תנא [ז] [ד] אבל אוכל הוא בשר מליח ושותה יין מגתו בשר מליח עד כמה אמר רב חיננא בר כהנא משמיה דשמואל [ה] כל זמן [ז] (שאינו) כשלמים ויין מגתו עד כמה כל זמן שהוא תוסס תנא [ח] [ו] יין תוסס אין בו משום גילוי [ז] וכמה תסיסתו ג' ימים אמר רב יהודה אמר רב [ח] כך היה מנהגו של רבי יהודה ברבי אילעאי ערב תשעה באב מביאין לו פת חריבה במלח ויושב בין

ותרוייהו לקולא. כלומר תרוייהו כדר"מ דאמר מר"ח ועד התענית וכרשב"ג דאמר אינו אסור אלא באותה שבת בלבד הלכה כתרוייהו לקולא כלומר דאינו אסור אלא באותה שבת בלבד כרשב"ג ודוקא [עד] התענית אבל לאחר התענית מותר דהלכה כר"מ דאמר דאינו אסור אלא עד התענית ואע"ג דשלחו משמיה דר' יוחנן דכלי פשתן מותר לכבס במועד מ"מ החמיר לנו מורינו רש"י לתת סדינין שלנו לכובס אותה שבוע שהיה בה ט"ב קודם התענית [ג] אבל היכא דחל ט"ב בה' בשבת מותר לכבס ולספר מחצות ואילך מפני כבוד השבת דאין להמתין עד ערב שבת מפני טורח השבת [ט]:

ערב ט"ב לא יאכל אדם ב' תבשילין. פירוש ב' תבשילין ר"ל בשתי קדירות כגון שקורין העולס אכלנו ב' מיני שקורין מייסו"ן אבל אין לאסור לאכול תבשיל שעושין מבצלים ומגביעה ומבילים דלאע"ג דאין רגילין העולס לאכול בצלים חיין כדאמר בעירובין (ד' כט.) אכל בצל והשכים ומת וכו' שקשין לכל גופו של אדם כחרבות אעפ"כ מאחר שאין עושין מהם תבשיל בעצמו אם לא ישימו[ד] או שומן או שום דבר שנותן בהם טעם אינו קרוי תבשיל כדי לאסור הבילים שמשימין עמהם אבל מן גביעה המבושל בקדירה אין משגח לאכול דכל דבר שהוא נאכל כמו שהוא אי כמו חלב כמו גביעה כמו תפוחים אין בהם תורת בשול כלל וכלל: **ואם** היה רגיל לסעוד בעשרה יסעוד בחמשה. צריך למעט בכבודו: **ואע"ג** דקאמר הש"ס דבשר מליח מותר כל זמן שאינו כשלמים. כלומר שעבר יותר מג' ימים משחיטתו אפ"ה לדידן אסור לאכול בשר אפי' מלוח מזמן מרובה כיון דאנו רגילים לאכול בשר מליח וכן צריך למעט בשתייתו שאם היה רגיל לשתות עשרה כוסות משכר או ממשקה אחר לא יפתה כי אם חמשה וצריך לשנות מקומו שהוא רגיל לאכול בו כמו שהיה מנהגו של רבי יהודה בר' אילעאי שיסב ואכל ערב ט"ב בין תנור לכירייס מקום שהיה מנוול: כל

מחגה ומ"ד כל החדש כולו אסור מחדשה ומ"ד כל השבת כולה אסור משבתה אמר רבא הלכה כרשב"ג ואמר רבא הלכה כרבי מאיר ותרוייהו לקולא וצריכא דאי אשמועינן הלכה כר' מאיר הוה אמינא אפי' מר"ח קמ"ל הלכה כרשב"ג ואי אשמועינן הלכה כרשב"ג הוה אמינא אפילו לאחריו קמ"ל הלכה כרבי מאיר: ערב תשעה באב לא יאכל אדם ב' תבשילין כו': אמר רב יהודה לא שנו אלא משש שעות ולמעלה אבל משש שעות ולמטה מותר ואמר רב יהודה לא שנו אלא בסעודה המפסיק בה אבל בסעודה שאינו מפסיק בה מותר [א] ותרוייהו לקולא וצריכא דאי אשמעינן בסעודה המפסיק בה הוה אמינא אפי' משש שעות ולמטה קמ"ל משש שעות ולמעלה ואי אשמעינן משש שעות ולמעלה הוה אמינא אפי' בסעודה שאינו מפסיק בה קמ"ל בסעודה המפסיק בה תניא כלישנא קמא תניא כלישנא בתרא תניא כלישנא בתרא הסועד ערב תשעה באב אם עתיד לסעוד סעודה אחרת מותר לאכול בשר ולשתות יין ואם לאו אסור לאכול בשר ולשתות יין תניא כלישנא קמא ערב תשעה באב לא יאכל אדם שני תבשילין לא יאכל בשר ולא ישתה יין רבן שמעון בן גמליאל אומר ישנה אמר רבי יהודה כיצד משנה אם היה רגיל לאכול שני תבשילין יאכל מין אחד ואם היה רגיל לסעוד בעשרה בני אדם סועד בחמשה היה רגיל לשתות עשרה כוסות שותה חמשה כוסות במה דברים אמורים משש שעות ולמעלה אבל משש שעות ולמטה מותר תניא אידך ערב תשעה באב לא יאכל אדם שני תבשילין לא יאכל בשר ולא ישתה יין דברי ר"מ וחכ"א ישנה וממעט בבשר וביין כיצד ממעט אם היה רגיל לאכול ליטרא בשר יאכל חצי ליטרא היה רגיל לשתות לוג יין ישתה חצי לוג יין ואם אינו רגיל כל עיקר אסור רשב"ג אומר אם היה רגיל לאכול צנון או מליח אחר סעודתו הרשות בידו תניא אידך כל שהוא משום תשעה באב אסור לאכול בשר ולשתות יין ואסור לרחוץ כל שאינו משום ט"ב מותר לאכול בשר ולשתות יין ואסור לרחוץ ר' ישמעאל בר' יוסי אומר משום אביו כל שעה שמותר לאכול [א] בשר מותר לרחוץ ת"ר כל מצות הנוהגות באבל נוהגות בט' באב [ב] אסור באכילה ובשתיה [ג] ובסיכה ובנעילת הסנדל ובתשמיש המטה [ד] ואסור לקרות בתורה בנביאים ובכתובים ולשנות במשנה בתלמוד ובמדרש ובהלכות ובאגדות אבל קורא הוא במקום שאינו רגיל לקרות ושונה במקום שאינו רגיל לשנות וקורא בקינות באיוב ובדברים הרעים שבירמיה ותינוקות של בית רבן [ה] [ב] בטלין משום שנאמר [ו] פקודי ה' ישרים משמחי לב ר' יהודה אומר אף אינו קורא במקום שאינו רגיל לקרות ואינו שונה במקום שאינו רגיל לשנות אבל קורא הוא באיוב ובקינות ובדברים הרעים שבירמיהו ותינוקות של בית רבן בטלים בו משום שנאמר פקודי ה' ישרים משמחי לב: לא יאכל בשר ולא ישתה יין: תנא [ז] [ד] אבל אוכל הוא בשר מליח ושותה יין מגתו בשר מליח עד כמה אמר רב חיננא בר כהנא משמיה דשמואל [ה] כל זמן [ז] (שאינו) כשלמים ויין מגתו עד כמה כל זמן שהוא תוסס תנא [ח] [ו] יין תוסס אין בו משום גילוי [ז] וכמה תסיסתו ג' ימים אמר רב יהודה אמר רב [ח] כך היה מנהגו של רבי יהודה ברבי אילעאי ערב תשעה באב מביאין לו פת חריבה במלח ויושב בין

אלעזר דאמר אסור לאדם שיושיט אצבעו במים בט' באב כדרך שאסור ביום הכיפורים. אע"ג דמותבינן עליה, הא משני רב פפא חמורי קתני. וגרסינן בפרק יום הכפורים משפחת היה לו לר' יהושע בן לוי, בן[ערב] יום הכיפורים מקנח בו ידיו ורגליו, למחר מעבירה על גב עיניו ואינו חושש, ערב ט' באב שורה במים ועושה כמין כלים נגובין, למחר מעביר על גב עיניו ואינו חושש. [ש"מ] מהני כולהו דרחיצת פניו ידיו ורגליו בט' באב אפילו בצונן אסור, אלא אם היו מטונפות. **תנו רבנן כל מצות הנוהגות באבל נוהגות בט' באב אסור ברחיצה וב(נ)סיכה ובנעילת הסנדל ובתשמיש המיטה.** שלח רב ד) הגאון בלשון הזה, יהא [בנ]דוי כל מי שעושה אחת מכל אילו בט' באב כל היום. **וא' לקרות בתורה בנביאים ובכתובים ולשנות במשנה בתלמוד כו'.** ה) (ר' יהודה אומר) [ו]אינו קורא אלא במקום שאינו רגיל לקרות, מפני שצער הוא לו. **וקורא באיוב ובקינות.** פי' איכה, **ובדברים הרעים שבירמיה, ותינוקות של בית רבן בטילים.** משום שנאמר פקודי ה' ישרים משמחי לב. **תניא יין תוסס אין בו משום גילוי וכמה תסיסתו שלשה ימים.** לפיכך בערב ט' באב מותר.

ל) [ל"ל וכרמיה וכסיכה וע' כר"ף וכמ"ש הלא גרסי בתמיי' ב] [גירס' הרי"ף והרמ"ש אינן בטילין בו דברי ר"מ ר' יהודה אומר אף אינו קורא במקום וכו' ותינוקות של בית רבן בטילין בו משום שנאמר פקודי ה' ישרים משמחי לב וע"ע טור א"ח ר"ס תקנ"ד], ג) [סנהדרין ע.], ד) [ל"ל שהוא וכ"א בסנהדרין ע. וכן בפרש"י דהכא ולהתם], ה) [סנהדרין ע. ע"ז ל:] [מוספתא תרומות פ"ו], ו) [מיכה ב], ז) [ויקרא ז וש"ל מבשר הזבח], ח) [תמיד יומן], ט) [ל"ל ואם האכל יאכל מבשר], י) [עי' ב"י בא"ח סי' תקנ"ח מה שתמה על דברי תוס' אלו],

הגהות הב"ח

(א) רש"י ד"ה ומכ"א ישנה אבל בשר יין: (ב) ד"ה מליח כו' כדלקמן הש"ד והשאר נמחק: (ג) ד"ה ואסור לקרות כו' משמחי לב במקום שהוא רגיל הש"ד: (ד) תוס' ד"ה ערב כו' אם לא ישימו בו שומן או:

הגהות הגר"א

[א] גמרא כל שעה שמותר לאכול (בשר) תז"מ (וכן מתקו רש"י וכן בתוספתא ליתא): [ב] שם ותינוקות של ב"ל אינן בטלין ר' יהודה כו'. כע"ל (וכ"ה בר"ף ורא"ש ובא"ז וגירסתם בא"ז דברי ר"מ וכ"ד הפוסקים שפסקו כר' יהודה): [ג] תוס' סד"ה ותרוייהו. (אבל היכא כו' עד עוכרת השבת) תא"מ (וכבר תמה הב"י ע"ז):

מוסף רש"י

כל זמן שהוא כשלמים. שלא עבר עליו זמן אכילת שלמים, שני ימיו ולילה אחד, עדיין בלחלחותו הוא ולא אקרי מליח ומשמח את הלב דכתיב (דברים כז) וחבחת שלמים ואכלת שם ושמחת, אלמא בר שמחה הוא, אבל בתר הכי הוי מליח ונחלף טעמו במלחו (סנהדרין ע.). **כל זמן שהוא תוסס.** שהוא עדיין בגרגרן ממתק שהוא ממתק (שם). **יין תוסס.** יין חדש מגיתו עד שהוא ממתק לרוות יין קרי ליה תוסס (ע"ז ל:).

רבינו גרשום

מחגה. מה חגה ח' ימים, אף מיעוט שמחה ח' ימים. **ותרוייהו לקולא.** הלכה כר"מ דאמר אין אסור אלא עד התענית, והלכה כרשב"ג דאין איסור אלא אותה שבת, והוא שלפני ט' באב. **בסעודה המפסיק,** סעודה אחרונה שמקבל עליו תענית. **אבל בסעודה שאין מפסיק.** כגון סעודה שאוכל קודם לכן, שעדיין יאכל אחריה. **כל שהוא משום ת"ב.** היינו ט' באב עצמו, כל שאינו משום ת"ב, שאר תעניות. **קורא הוא במקום שאינו רגיל לקרות.** לפי שמצטער. **כל זמן שהוא כשלמים.** שני ימים ולילה אחד, אינו אוכל בערב ת"ב, אבל אחר כן אוכל, שבטל מתורת בשר.

תורה אור השלם

1. פִּקּוּדֵי יְיָ יְשָׁרִים מְשַׂמְּחֵי לֵב מִצְוַת יְיָ בָּרָה מְאִירַת עֵינָיִם:
תהלים יט ט

רבינו חננאל

ואסיקנא, הלכתא (כר' יוחנן) כרב שמעון בן גמליאל דאמר אינו נוהג אלא אותה שבת בלבד שחל ט' באב להיות בתוכה, והלכתא כר' מאיר דאמר עד התענית, אבל לאחר התענית שאר ג) שבוע מותר. וזהו פי' הלכתא כתרוייהו לקולא. **ערב ט' באב לא יאכל שני תבשילין כו'.** ואפילו אורז ודעדשים, אבל [אוכל] תבשיל אחד, בלבד שלא יהיה אותו תבשיל בשר. ואם הוא בשר בן ג' יום מותר, דא' כל בשר שאינו כשלמים בן שני ימים ולילה אחד, כדכתיב ביום זבחכם יאכל וממחרת וגו', אינו קרוי בשר אלא מליח. ויין תוסס נמי, כגון שנסחט בתוך ג' ימים מותר, שאינו עדיין יין. **אמר רב יהודה אמר רב לא שנו [לא] יאכל בשר ולא ישתה יין בערב ט' באב, משעה שיעברו שש שעות מן היום,** כגון שקבע סעודתו משעה שביעית ולמעלה, **והני מילי בסעודה שהוא מפסיק בה, כלומר בתענית,** אבל אם בדעתו לוכל עדיין פעם אחרת, או קודם שעה ששית מותר. ג) (מתשתא מיברריי הני מילי פשוטות הן. **רבן שמעון בן גמליאל אומר אם היה רגיל [לאכול] אחר סעודתו צנון או מלח הרשות בידו. תנו רבנן כל שהוא משום תשעה באב אסור לאכול בשר ולשתות יין ואסור לרחוץ.** ג) משעה שאסור לאכול אסור לרחוץ. ואע"ג דתנינן נוהג אבל עד התענית, ואמרינן הלכתא אסור לרחוץ כל גופו בין בחמין בין בצונן כל שבעה, אבל פניו ידיו ורגליו בחמין אסור בצונן מותר, הא גרסינן בפסחים פרק מקום שנהגו אין [בין] ט' באב ליום הכיפורים [כו', מסייע] ליה לר'

לג א מיי' פ"ה מהל' תעניות הלכה ז סמג עשין ג טוש"ע א"ח סימן תקנב סעיף ח וסעיף ט:
לד ב מיי' שם הלכה י סמג שם טוש"ע שם סי' תקנד סעיף ח [וטור שם סימן תקנה]:
ג [מיי' שם הלכה יא טוש"ע שם]:
לה ד ה מיי' שם הלכה ז סמג שם [טוש"ע שם סי' תקנב סעיף ב]:
לו ו ז מיי' פי"א מהל' רוצח ושמירת נפש הלכה מ סמג עשין עט טור י"ד סימן קטז:
לז ח מיי' פ"ה מהל' תעניות הלכה ט טוש"ע א"ח סימן תקנב סעיף ו:

כל העושה מלאכה בתשעה באב אינו רואה סימן ברכה לעולם. כלומר בתוקה מלאכה שרגיל לעשות בתשעה באב אינו רואה סימן ברכה לעולם וחייב אדם לצער ולמעט בכבודו ובהנאותיו שאם היה רגיל לשכב על שני כריס לא ישכב כי אם על אחד אבל עובדות ומניקות אינן חייבות כולי האי שאינם יכולות להצטער בעצמן ואוכלין סעודה המפסקת מבעוד יום וכן נמי ביום הכפורים (נמי) צריך לסעוד מבע"י דתוספת יום הכפורים מן התורה כדכתיב (ויקרא כג) מערב ועד ערב וכתיב בעצם היום הזה (שם) אבל מכל מקום אין לאסור לשתות משאבל סעודה מפסקת ועדיין הוי היום גדול [6] כדמשמע בירושלמי דר' יוסי איקלע לצפרה אכל סעודה מפסקת אתא לגבי דריש כנישתא והוה קעיד אמר ליה הוה ריש כנישתא קעוד אגלי אמר ליה אכלית ואפסקית אמר לו אשגח עלי דלא לימרון הדין גברא לא אשגח עליה אכל מכל עיגול פתית ואכל מכל תבשיל ותבשיל חד פת ושתה מכל חבית חד כסא והכי הלכתא אם עדיין היום גדול לאחר שאכל סעודה המפסקת מותר לשתות אפילו ערב יום"כ וכל שכן ערב תשעה באב:

אמר רבא הלכה כתנא דידן ולא הודו לו חכמים. פירוש שאין צריך לכפות המטה והאידנא דחיישינן לכפיס לא עבדינן כפיית המטה ואפילו באבל:

יום שהותרו השבטים לבא זה בזה. פירוש דהיינו י"ט: **יום שבו כלו מתי מדבר.** כדאמרי' (במדרש איכה) כל ט' באב היו עושין קבריהן ושוכבין בתוכן ולמחר הכרוז יוצא הבדלו החיים ואותה השנה שכלתה הגזרה קמו כולם והיו קבורים שמא טעו בחודש עד שראו הלבנה מלאה ואז ידעו שכלתה הגזרה ועשו יו"ט ופרשב"ם (בב"ב דף קכא.) [7] כל המ' שנים לא היו מתים אלא בט' באב [8] ובכל ט' באב היו מתים [9] כ"א אלף ופרוטרוט ומפרש התם דאותו פרוטרוט עולה למ' שנים ט"ו אלף וי"מ שהיו מתים בכל יום אך רוב המתים היו לעולם בתשעה באב וחמשה עשר באב פסקה הגזרה ולא מתו כלל ועשו י"ט: תיקנו

בין תנור לכיריים ואוכל ושותה עליה קיתון של מים ודומה כמי שמתו מוטל לפניו תנן התם [6] [1] מקום שנהגו לעשות מלאכה בט' באב עושין מקום שנהגו שלא לעשות אין עושין ובכל מקום ת"ח בטלים רשב"ג אומר לעולם יעשה כל אדם עצמו כתלמיד חכם תניא נמי הכי רשב"ג אומר לעולם יעשה אדם עצמו כתלמיד חכם כדי שיתענה תניא אידך [2] רשב"ג אומר כל האוכל ושותה בט' באב כאילו אוכל ושותה ביוה"כ ר"ע אומר [3] כל העושה מלאכה בתשעה באב אינו רואה סימן ברכה לעולם וחכ"א כל העושה מלאכה בט' באב ואינו מתאבל על ירושלים אינו רואה בשמחתה שנא' [4] [1] שמחו את ירושלם וגילו בה כל אוהביה וגו'. כל שאינו מתאבל על ירושלים אינו רואה בשמחתה. וכל האוכל בט' באב עליו הכתוב אומר ותהי עונותם על עצמותם. עונותיו חקוקין על עצמותיו. ר' יהודה מחייב בכפיית המיטה ולא הודו לו חכמים. תנא מודה ר' יהודה לחכמים [בשאינו] יכול. כגון עוברות ומיניקות וכיוצא בהן, שאין כופין מיטותיהם. ומודין חכמים לר' יהודה, שכופה כל אדם מיטתו, מי שהוא יכול לישן על הקרקע. ואמר רבא הילכתא כתנא דידן דקתני לא הודו לו חכמים. מנהגו של ר' יהודה ברבי אלעאי, בערב ט' באב היה יושב בין תנור לכיריים, ואוכל פת חריבה במלח ושותה קיתון של מים, ודומה כמי שמתו מוטל לפניו. א' רבן שמעון בן גמליאל לא היו ימים טובים לישראל כט"[ו] באב וכיום הכיפורים. בשלמא יום הכיפורים משום שהוא יום שנתנו לוחות האחרונים. לפי שכן[ש]תחשוב מז' בסיון שעלה משה לקבל לוחות הראשונים מ' יום עד י"ז בתמוז, שנא' ואתנפל לפני ה' וגו', עד כ"ט באב, ומיד א' לו הקו[ב"ה] למשה עלה אלי ההרה, ועלה ביום ל' של אב עשה (ג') [מ'] יום וירד בלוחות האחרונים, והוא יום הכיפורים, לפיכך ראוי להיותו יום טוב. אלא ט"[ו] באב מפני מה [הוא] יום טוב. ואמרי', **יום שהותרו שבטים לבוא זה בזה.** דדרוש זה הדבר שכתוב בענין ולא תסור נחלה ממטה למטה אחר, לא יהא נוהג אלא באותו דור שנכנסו לארץ, ולהם נחלקה הארץ בלבד. ור' יוחנן אמר שהותר שבט בנימין, דדרוש איש ממנו לא יתן בתו לבנימין, ממנו ולא מבנינו. **רב נחמן אמר יום שכלו בו מתי מדבר.** ומצינו בפירוש בירושלמי, ר' אבון אמר שבטל בו החפירה, דא"ר לוי בכל ערב ט' באב היה משה רבינו מוציא כרוז במחנה ישראל צאו לחפור, היו יוצאין (עצמן) וחופרין קברות וכל אחד ישן בקברו, ובשחר מי שנמצא חי חזר למחנה והמתים נשארו בקבריהם, ומוצאין עצמן בכל שנה חסרים ט"ו אלף ופרוטרוט, בשנת שלשים

[1] בא מיי' פ"ה מהל' תענית הל' י סמג עשין ג טוש"ע ח"מ סי' תקנד סעיף כב:
[2] ב מיי' שם טוש"ע שם סעיף כד:
[3] ג ד טוש"ע שם סעיף כה:
[4] ה מיי' פ"ה מהל' אבל הלכה יח טור י"ד סימן שפו:

רבינו חננאל

ר' [שמעון בן גמליאל] אומר כל האוכל ושותה בט' באב כאילו אוכל ושותה ביום הכיפורים. ר' עקיבא אומר העושה מלאכה בט' באב אינו רואה סימן ברכה לעולם. וחכמים אומרים העושה מלאכה בט' באב אינו רואה בשמחת ירושלים שנאמר שמחו את ירושלים וגילו בה כל אוהביה וגו'. כל שאינו מתאבל על ירושלים אינו רואה בשמחתה. וכל האוכל בט' באב עליו הכתוב אומר ותהי עוונותם על עצמותם. עוונותיו חקוקין על עצמותיו. ר' יהודה מחייב בכפיית המיטה ולא הודו לו חכמים. תנא מודה ר' יהודה לחכמים [בשאינו] יכול. כגון עוברות ומיניקות וכיוצא בהן, שאין כופין מיטותיהם. ומודין חכמים לר' יהודה, שכופה כל אדם מיטתו, מי שהוא יכול לישן על הקרקע. ואמר רבא הילכתא כתנא דידן דקתני לא הודו לו חכמים. מנהגו של ר' יהודה ברבי אלעאי, בערב ט' באב היה יושב בין תנור לכיריים, ואוכל פת חריבה במלח ושותה קיתון של מים, ודומה כמי שמתו מוטל לפניו. א' רבן שמעון בן גמליאל לא היו ימים טובים לישראל כט"[ו] באב וכיום הכיפורים. בשלמא יום הכיפורים משום שהוא יום שנתנו לוחות האחרונים. לפי שכן[ש]תחשוב מז' בסיון שעלה משה לקבל לוחות הראשונים מ' יום עד י"ז בתמוז, שנא' ואתנפל לפני ה' וגו', עד כ"ט באב, ומיד א' לו הקו[ב"ה] למשה עלה אלי ההרה, ועלה ביום ל' של אב עשה (ג') [מ'] יום וירד בלוחות האחרונים, והוא יום הכיפורים, לפיכך ראוי להיותו יום טוב. אלא ט"[ו] באב מפני מה [הוא] יום טוב. ואמרי', **יום שהותרו שבטים לבוא זה בזה.** דדרוש זה הדבר שכתוב בענין ולא תסור נחלה ממטה למטה אחר, לא יהא נוהג אלא באותו דור שנכנסו לארץ, ולהם נחלקה הארץ בלבד. ור' יוחנן אמר שהותר שבט בנימין, דדרוש איש ממנו לא יתן בתו לבנימין, ממנו ולא מבנינו. **רב נחמן אמר יום שכלו בו מתי מדבר.** ומצינו בפירוש בירושלמי, ר' אבון אמר שבטל בו החפירה, דא"ר לוי בכל ערב ט' באב היה משה רבינו מוציא כרוז במחנה ישראל צאו לחפור, היו יוצאין (עצמן) וחופרין קברות וכל אחד ישן בקברו, ובשחר מי שנמצא חי חזר למחנה והמתים נשארו בקבריהם, ומוצאין עצמן בכל שנה חסרים ט"ו אלף ופרוטרוט, בשנת שלשים ושמונה שנה עשו כמנהג כל השנים, עמדו כולן לא מת אחד מהן, אמרו טעינו בחשבון, אינו היום ט' באב, וכן אמרו [בי'] בי"א בי"ב ובי"ג ובי"ד, כיון שהגיע ט"ו באב וראו הלבנה מלאה אמרו ודאי בטל הקו[ב"ה] אותה גזירה, לפיכך עשאוהו יום טוב.

עין משפט נר מצוה

לח א מיי' פ"ה מהל' תענית הל' י סמג עשין ג טוש"ע ח"מ סי' תקנד סעיף כב:
לט ב מיי' שם טוש"ע שם סעיף כד:
מ ג ד טוש"ע שם סעיף כה:
מא ה מיי' פ"ה מהל' אבל הלכה יח טור י"ד סימן שפו:

תורה אור השלם

1. שִׂמְחוּ אֶת יְרוּשָׁלִַם וְגִילוּ בָהּ כָּל אֹהֲבֶיהָ שִׂישׂוּ אִתָּהּ מָשׂוֹשׂ כָּל הַמִּתְאַבְּלִים עָלֶיהָ: ישעיהו סו י
2. וְלֹא יַשִּׁבוּ אֶת גִּבּוֹרִים נִפְלִים מֵעָרֵלִים אֲשֶׁר יָרְדוּ שְׁאוֹל בִּכְלֵי מִלְחֲמָתָם וַיִּתְּנוּ אֶת חַרְבוֹתָם תַּחַת רָאשֵׁיהֶם וַתְּהִי עֲוֹנֹתָם עַל עַצְמוֹתָם כִּי חִתִּית גִּבּוֹרִים בְּאֶרֶץ חַיִּים:
יחזקאל לב כז
3. זֶה הַדָּבָר אֲשֶׁר צִוָּה יְיָ לְבָנוֹת צְלָפְחָד לֵאמֹר לַטּוֹב בְּעֵינֵיהֶם תִּהְיֶינָה לָנָשִׁים אַךְ לְמִשְׁפַּחַת מַטֵּה אֲבִיהֶם תִּהְיֶינָה לְנָשִׁים:
במדבר לו ו
4. וְאִישׁ יִשְׂרָאֵל נִשְׁבַּע בְּמִצְפָּה לֵאמֹר אִישׁ מִמֶּנּוּ לֹא יִתֵּן בִּתּוֹ לְבִנְיָמִן לְאִשָּׁה: שופטים כא א
5. וַיְהִי כַּאֲשֶׁר תַּמּוּ כָּל אַנְשֵׁי הַמִּלְחָמָה לָמוּת מִקֶּרֶב הָעָם: דברים ב טז

הגהות הב"ח

(א) רש"י ד"ה שמתו כו' כי שמונים יום ולא לוס כפור השנים כנגד:

גליון הש"ס

תוס' ד"ה כל העושה וכו' כדמשמע בירושלמי. בעירובין דף מא ע"א בתוס' ד"ה אי אתם כתבו כן בשם מדרש איכה רבתי: שם ד"ה יום שבו וכו' ובכל ט"ב היו מתים. עיין תשובת הות יאיר בסוף הספר תשוב' של הגאון מוהר"ר זא"ל בסופו:

רבינו גרשום

מחייב בכפיית המטה. לכוף מטתו כאבל. עוברות ומניקות. שאי אפשר להם בלא מטות מה תהא עליהם. שאר מטות. שאינו שוכב עליה, דר' יהודה מחייב לכוף כל המטות שבבית, וחכ"א אינו חייב לכוף אלא מטתו בלבד. (כל הכלים. המשאילות זו לזו טעונות טבילה, שמא דנדה היו). יום שכלו מתי מדבר. וקבעו יום טוב לפי שחזר הדיבור למשה.

מסורת הש"ס

(ב) [ברכות יח:] פסחים נד:, (ג) [בר"ף ובכל"ש מהופכים דברי ר"ע ובר"ש ודברי רשב"ג לר"ע], (ג) גיטין מ., (ד) [נ"ב ס:], (ה) ברי"ף וכל"ש ליתא תנ"ל, (ו) מו"ק כז. גדרים ט. סנהדרין כ., (ז) בס"י מי' דקלמר ולא הודו, (ח) ב"ב קכא. ע"ש, (ט) [בב"ב קכא. איתא רב דימי בר יוסף אמר רב נחמן יום וכו'], (י) [גיר' הערוך פרוזלאות פי' שומרים וע' לעיל כח. והוסיפו פרוזלאות כו'], (כ) [גיטין פח.] [ושם הגר' פרדקיות וכן הגי' בב"ב קכא:], (ל) [ירושלמי תענית סוף"ל], (מ) [ע"ש ברשב"ם וע' מהרש"ל], (נ) תמיס מת"ר אלף בפרוטרוט כל"ל.

מקום שנהגו לעשות מלאכה בט' באב עושין מקום שנהגו שלא לעשות אין עושין. ובכל מקום ת"ח בטלים רשב"ג אומר לעולם יעשה כל אדם עצמו כתלמיד חכם תניא נמי הכי רשב"ג אומר לעולם יעשה אדם עצמו כתלמיד חכם כדי שיתענה תניא אידך [2] רשב"ג אומר כל האוכל ושותה בט' באב כאילו אוכל ושותה ביוה"כ ר"ע אומר [3] כל העושה מלאכה בתשעה באב אינו רואה סימן ברכה לעולם וחכ"א כל העושה מלאכה בט' באב ואינו מתאבל על ירושלים אינו רואה בשמחתה שנא' [4] [1] שמחו את ירושלם וגילו בה כל אוהביה שישו אתה משוש כל המתאבלים עליה מכאן אמרו [5] [2] כל המתאבל על ירושלים זוכה ורואה בשמחתה ושאינו מתאבל על ירושלים אינו רואה בשמחתה [6] תניא נמי הכי [7] כל האוכל בשר ושותה יין בט' באב עליו הכתוב אומר [2] ותהי עונותם על עצמותם: רבי יהודה מחייב בכפיית המטה ולא הודו לו חכמים: תניא אמרו לו לרבי יהודה לדבריך עוברות ומניקות מה תהא עליהן אמר להם אף אני לא אמרתי אלא ביכול תניא נמי הכי מודה ר' יהודה לחכמים בשאינו יכול ומודים חכמים לרבי יהודה ביכול מאי ביניהו איכא ביניהו שאר מטות כדתניא [8] [3] כשאמרו לכפות המטה לא מטתו בלבד הוא כופה אלא כל המטות כולן הוא כופה אמר רבא הלכתא כתנא דידן [9] ולא הודו לו חכמים כל עיקר: א"ר שמעון ב"ג לא היו ימים טובים לישראל כחמשה עשר באב וכיוה"כ: [10] בשלמא יום הכפורים משום דאית ביה סליחה ומחילה יום שניתנו בו לוחות האחרונות אלא ט"ו באב מאי היא אמר רב יהודה אמר שמואל יום שהותרו שבטים לבוא זה בזה מאי דרוש [3] זה הדבר אשר צוה ה' לבנות צלפחד וגו' דבר זה לא יהא נוהג אלא בדור זה אמר רב יוסף אמר רב נחמן יום שהותר שבט בנימין לבוא בקהל שנאמר [4] ואיש ישראל נשבע במצפה לאמר איש ממנו לא יתן בתו לבנימין לאשה מאי דרוש אמר רב ממנו ולא מבנינו [11] (אמר) רבה בר בר חנה א"ר יוחנן יום שכלו בו מתי מדבר דאמר מר עד שלא כלו מתי מדבר לא היה דבור עם משה שנאמר [5] ויהי כאשר תמו כל אנשי המלחמה למות וידבר ה' אלי אלי היה הדבור עולא אמר יום שביטל הושע בן אלה [9] פרוסדיות [9] שהושיב ירבעם בן נבט על הדרכים שלא יעלו ישראל לרגל ואמר לאיזה

בין תנור לכיריים. מקוס מנוול שבבית: **אינו רואה סימן ברכה.** מאותה מלאכה: **כל האוכל בשר ושותה יין בתשעה באב עליו הכתוב אומר ותהי עונותם על עצמותם.** בתשעה באב כלומר בסעודה המפסקת בה: **עוברות ומניקות.** שאינן יכולות ליתן על גבי קרקע: **ביכול.** שאם תשאל לו: **מאי בייהו.** כיון דזה מודה לו ביכול וזה מודה לו בשאינו יכול: **שאר מטות.** שבבית שאינו שוכב בהן. ר' יהודה דמחייב במתני' בכפיית המטה קמחייב נמי ביכול בשאר מטות ורבנן סברי מטתו כופה ולא שאר מטות וכדתניא גבי אבל: **שניתנו בו לוחות האחרונות.** שב"י בתמוז ירד משה מן ההר תחלה ושיבר את הלוחות וב"י טחן את העגל ודן את הפושעים ועלה למרום נשתהה שם שמונים יום ארבעים יום עמד בתפלה דכתיב (דברים ט) ואתנפל לפני ה' ארבעים יום וארבעים לילה וארבעים יום עמד כבראשונה תשוב מי"ז בתמוז עד יום הכפורים והוו להו שמונים יום שנים עשרה שנשתיירו מתמוז דהוא חסר ושלשים דאב ותשעה ועשרים דאלול הרי אחד ושבעים ותשעה דתשרי הרי שמונים יום ולוס (ה) השנים כנגד לילו של י"ז תמוז דלא הוה בחושבניה דהא נפק ליה כבר בשעה שעלה השתא הוי להו פ' שלמין לילה ויום ובוקר יום כפור ירד שהוא עשרה בתשרי ואותו היום נקבע ליום כפור להודיע שמחל וניחם על הרעה אשר דבר לעשות לעמו ועל כן נקבע לוס כפור בעשרה בתשרי כך שמעתי: **שהותרו שבטים לבא זה בזה.** דרחמנא אמר וכל בת יורשת נחלה וגו' (במדבר לו) וכתיב (שם) ולא תסוב נחלה ממטה למטה אחר כי איש בנחלתו ידבקו בני ישראל ועמדו והתירו דבר זה בחמשה עשר באב: **זה הדבר אשר צוה ה' לבנות צלפחד וגו'.** זה מיעוט הוא כלו' לא יהיה דבר זה נוהג אלא בדור זה בדור של בנות צלפחד: **לא בקהל.** לישא נשים לפי שנשבעו ישראל מלהישא להם כדכתיב בשופטים (כא): **ממנו.** מיעוט הוא דכתיב איש ממנו לא יתן בתו לבנימין לא גזרו אלא מהם (ממנו) אבל מבניהם לא גזרו: **שלו מתי מדבר.** דתניא [6] כל ארבעים שנה שהיו במדבר בכל ערב תשעה באב היה הכרוז יוצא ואומר אלו לחפור לחפור והיה כל אחד ואחד יוצא וחופר לו קבר וישן בו שמא ימות קודם שיחפור ולמחר הכרוז יוצא וקורא יבדלו חיים מן המתים וכל שהיה בו נפש חיים היה עומד ויוצא וכל שנה היו עושין כן ובשנת ארבעים שנה עשו ולמחר עמדו כולן חיים וכיון שראו כך תמהו ואמרו שמא טעינו בחשבון החדש חזרו ושכבו בקבריהן בגילות עד ליל חמשה עשר וכיון שראו שנתמלאה הלבנה בט"ו ולא מת אחד מהם ידעו שחשבון חדש מכוון וכבר מ' שנה של גזרה נשלמו קבעו אותו הדור לאותו היום יו"ט: **דאמר מר כו'.** לפיכך יו"ט הוא: **לא היה הדבור עם משה.** ביחוד ומיבה דכתיב וידבר ה' אלי לאמר אלי נתייחד הדיבור. ואע"ג דמקמי הכי כתיבי קראי בהו וידבר איכא דאמרי לא היה פה אל פה אלא בחזיון לילה. גמגוס: לאיזה

(א) [ברכות יח:] פסחים נד:, (ב) [בר"ף ובכל"ש מהופכים דברי ר"ע ובר"ש ודברי רשב"ג לר"ע], (ג) גיטין מ., (ד) [נ"ב ס:], (ה) ברי"ף וכל"ש ליתא תנ"ל, (ו) מו"ק כז. גדרים ט. סנהדרין כ., (ז) בס"י מי' דקלמר ולא הודו, (ח) ב"ב קכא. ע"ש, (ט) [בב"ב קכא. איתא רב דימי בר יוסף אמר רב נחמן יום וכו'], (י) [גיר' הערוך פרוזלאות פי' שומרים וע' לעיל כח. והוסיפו פרוזלאות כו'], (כ) [גיטין פח.] [ושם הגר' פרדקיות וכן הגי' בב"ב קכא:], (ל) [ירושלמי תענית סוף"ל], (מ) [ע"ש ברשב"ם וע' מהרש"ל], (נ) תמיס מת"ר אלף בפרוטרוט כל"ל.

לאיזה שירצו יעלו [ו] רב מתנה אמר יום שנתנו הרוגי ביתר לקבורה ואמר רב מתנה [ז] אותו יום שנתנו הרוגי ביתר לקבורה [א] תקנו ביבנה הטוב והמטיב שלא הסריחו והמטיב שנתנו לקבורה רבה ורב יוסף דאמרי תרוייהו יום שפסקו מלכרות עצים למערכה [ג] (תניא) רבי אליעזר הגדול אומר מחמשה עשר באב ואילך תשש כחה של חמה ולא היו כורתין עצים למערכה לפי שאינן יבשין אמר רב מנשיא וקרו ליה יום תבר מגל מכאן ואילך דמוסיף יוסף ודלא מוסיף [ד] (יאסף) [ה] (תני רב יוסף) מאי יאסף אמר רב יוסף תקבריה אימיה: שבהן בנות ירושלים כו': ת"ר בת מלך שואלת מבת כהן גדול בת כהן גדול מבת סגן ובת סגן מבת משוח מלחמה ובת משוח מלחמה מבת כהן הדיוט וכל ישראל שואלין זה מזה כדי [ו] שלא יתבייש את מי שאין לו: כל הכלים טעונין טבילה: אמר רבי אלעזר אפילו מקופלין ומונחין בקופסא: בנות ישראל יוצאות וחולות בכרמים: תנא מי שאין לו אשה נפנה לשם: [ז] מיוחסות שבהן היו אומרות בחור וכו': תנו רבנן יפיפיות שבהן מה היו אומרות תנו עיניכם ליופי שאין האשה אלא ליופי מיוחסות שבהן מה היו אומרות תנו עיניכם למשפחה לפי [ח] שאין האשה אלא לבנים מכוערות שבהם מה היו אומרות קחו מקחכם לשום שמים ובלבד שתעטרונו בזהובים אמר עולא ביראה אמר רבי אלעזר עתיד הקדוש ברוך הוא לעשות מחול לצדיקים והוא יושב ביניהם בגן עדן וכל אחד ואחד מראה באצבעו שנאמ' [ו] ואמר ביום ההוא הנה אלהינו זה קוינו לו ויושיענו זה ה' קוינו לו נגילה ונשמחה בישועתו:

הדרן עלך בשלשה פרקים וסליקא לה מסכת תענית

תיקנו ביבנה הטוב והמטיב. פירוש בברכת המזון ומש"ה תקנו יותר על היין הטוב והמטיב טפי מבשאר דברים לפי שהיו [כמו] גדר בכרם ולא נסרחו: **יום תבר מגל.** פירוש שמונעין מלכרות עצים למערכה פירוש משום שחלש כחה של חמה ומגדלין המולעים באילנות ועצים ממולעים פסולים למערכה כדאמר [במדות] (פ"ג מ"ה) שהכהנים בעלי מומין הם מנקרים העצים ומסירין העצים ממולעים שפסולות למערכה:

דלא מוסיף יאסף. פי' אותו שאינו מוסיף מן הלילות על הימים יאסף: **מאי יאסף תקבריה אימיה.** תימה וכי היה מסופק מאי יאסף אלא נראה לומר דלא מוסיף יסיף [ח] ומיהא קבעי גמרא מאי יסיף אבל לעולם הוה ידע דיאסף הוא לשון מיתה כדכתיב (בראשית מט) ויגוע ויאסף אל עמיו: **כל** אחד ואחד מראה הקדוש ברוך הוא באצבעו שנאמר הנה אלהינו זה קוינו לו וגו' נגילה ונשמחה בישועתו:

הדרך עלך בשלשה פרקים וסליקא לה מסכת תענית

מרא באצבעו. ואומר זה ה' קוינו לו ויושיענו זה ה' קוינו לו נגילה ונשמחה בישועתו:

הדרן עלך בשלשה פרקים וסליקא לה מסכת תענית

מב א מיי' פ"ב מהל' ברכות הל' ו [עור מ"מ סי' קפט]:

רבינו חננאל

רב מתנה [אמר] יום [שנתנו] הרוגי ביתר לקבורה. ובו ביום תיקנו הטוב והמטיב, הטוב שלא הסריחו והמטיב שנתנו לקבורה. יום שפוסקין בו לכרות עצים למערכה, כדתניא [ר"א] הגדול אומר מט"ו באב תשש כחה של חמה ולא היו כורתין עצים למערכה מפני שאין יבשין. וכיון שאין יבשין מתליעין. וקא', יום תבר מגל. כלומר, מעתה אין אנו צריכין מגל לחתוך בו עצים. [מכאן ואילך]. פי' מט"ו באב, מי שמוסיף מן הלילה ליום, כלומר, עומד בלילה ושונה שכבר האריך הלילה. ומי שלא יוסיף תקבריה אימיה, שאינו מן החכמים שמגדרין שינה מעיניהן בעולם [הזה] וחיים לעולם הבא.

הדרן עלך בשלשה פרקים

רבינו גרשום

יום שפוסקין מלכרות עצים למערכה. ומיכן ואילך מוסיפין לעסוק בתורה. תשש כחה של חמה. ואינה מייבשת העצים. **יום תבר מגל.** כלומר, מיכן ואילך אין צריכין המגל לכרות עצים. **ודלא מוסיף.** מלילות על הימים לעסוק בתורה, [יסיף], לפי שכבר גדולין הלילות. **[כל הכלים.** המשאילות זו לזו טעונות טבילה, שמא דנדה היין. **אפי' מקופלין.** חיישינן שמה ישבה עליהן נדה. **לעשות מחול להצדיקים.** שהצדיקים עושין מחול והקב"ה יושב באמצע,

---

[ו] ברכות מח:, [ז] ב"ב קנ:, [ח] [גיר' ע"י דמגיא], [ד] [ל"ל יסיף כך ל', בב"ב וע"ש בהש"ס], [ה] [בב"ב ליתא אלא כך בתא מאי יסיף תני רב יוסף תקבריה אימיה], [ו] [פסחים פב. וש"נ], [ז] [עי' הגי' בע"ר], [ח] כתובות נט:, [ט] [נראה ע"ל אל יהי לבבכם וגו' עי' פרש"י בתורה ובמקום יח. ובסוטה מג.], [י] [ד"ש אפילו אחרי ד"ש לריסין].

תורה אור השלם

1. וְאָמַר בַּיּוֹם הַהוּא הִנֵּה אֱלֹהֵינוּ זֶה קִוִּינוּ לוֹ וְיוֹשִׁיעֵנוּ זֶה יְיָ קִוִּינוּ לוֹ נָגִילָה וְנִשְׂמְחָה בִּישׁוּעָתוֹ: ישעיהו כה ט

הגהות הב"ח

(א) תוס' ד"ה מאי כו' דלא מוסיף יסיף ומשום הכי קבעי גמרא מאי:

לעזי רש"י

אישקרי"ן. קופסה (בעיקר לתכשיטים).

מוסף רש"י

ואמר רב מתנה כו'. ולכך שמחו שזכו לקבורה ולא הסריחו (רשב"ם ב"ב קכא:). **הטוב והמטיב.** ברכת הטוב והמטיב שבברכת המזון תקנו בתוספו היום, דמן התורה אינה אלא שלש ברכות, דכתיב לן מהאי קרא וברכת את ה' אלהיך על הארץ וגו' (שם). **שפסקו מלכרות עצים.** מיכן ועד ט"ו בכסלו היו כורתים עצים לצורך המערכה לכל השנה, מכאן ואילך אפשר כח החמה, ויש בעצים לחלותם ומעלין עשן וגם יגדל תולעת וכדאמרינן במגדלא מיכה ר' יעקב בר אחא בשם ר' יוסי אומר שבו כלה זמן קצילה למזבח שכל עץ שמצא בו תולעת פסול למזבח וכל עץ שהוא נקלף אינו עושה מלכולת, ואותו יום שפסקו היו שמחים לפי שבאותו יום היו משלימין תקופה גדולה בחמה (שם). **יום תבר מגל.** שנשכחו הקרבנות שאין צורך עוד בהן לתבוע עצים (שם). דמוסיף. מן הלילה על היום לעשות, **יוסיף.** ימים כדכתיב (דברים ל) כי הוא חייך, וכתיב (משלי ג) כי אורך ימים ושנות חיים ושלום יוסיפו לך, שמתוך שהלילות מאריכים והימים מתקצרין צריך לעסוק בלימודו גם בלילה (רשב"ם ב"ב שם). **הדרן עלך מסכת תענית**

ומראין זה לזה ואומרים, הנה אלהינו זה קוינו לו ויושיענו זה ה' קוינו לו נגילה ונשמחה בישועתו.

הדרן עלך בשלשה פרקים

אחר השלמת המסכתא יאמר זה ויועיל לזכרון בעזרת השם יתברך

*) הַדְרָן עֲלָךְ מַסֶּכֶת תַּעֲנִית וְהַדְרָךְ עֲלָן. דַּעְתָּן עֲלָךְ מַסֶּכֶת תַּעֲנִית וְדַעְתָּךְ עֲלָן. לֹא נִתְנַשֵּׁי מִינָּךְ מַסֶּכֶת תַּעֲנִית וְלֹא תִתְנַשֵּׁי מִינָּן לֹא בְּעָלְמָא הָדֵין וְלֹא בְּעָלְמָא דְּאָתֵי:

יאמר כן שלשה פעמים ואחר כך יאמר:

יְהִי רָצוֹן מִלְּפָנֶיךָ יְיָ אֱלֹהֵינוּ וֵאלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ שֶׁתְּהֵא תּוֹרָתְךָ אֻמָּנוּתֵנוּ בָּעוֹלָם הַזֶּה וּתְהֵא עִמָּנוּ לָעוֹלָם הַבָּא. **) חֲנִינָא בַּר פָּפָּא רְמִי בַּר פָּפָּא נַחְמָן בַּר פָּפָּא אַחָאי בַּר פָּפָּא אַבָּא מָרִי בַּר פָּפָּא רַפְרָם בַּר פָּפָּא רָכִישׁ בַּר פָּפָּא סוּרְחָב בַּר פָּפָּא אַדָּא בַּר פָּפָּא דָּרוּ בַּר פָּפָּא:

הַעֲרֵב נָא יְיָ אֱלֹהֵינוּ אֶת דִּבְרֵי תּוֹרָתְךָ בְּפִינוּ וּבְפִיפִיּוֹת עַמְּךָ בֵּית יִשְׂרָאֵל. וְנִהְיֶה כֻּלָּנוּ אֲנַחְנוּ וְצֶאֱצָאֵינוּ וְצֶאֱצָאֵי עַמְּךָ בֵּית יִשְׂרָאֵל כֻּלָּנוּ יוֹדְעֵי שְׁמֶךָ וְלוֹמְדֵי תוֹרָתֶךָ: מֵאוֹיְבֵי תְחַכְּמֵנִי מִצְוֹתֶיךָ כִּי לְעוֹלָם הִיא לִי: יְהִי לִבִּי תָמִים בְּחֻקֶּיךָ לְמַעַן לֹא אֵבוֹשׁ: לְעוֹלָם לֹא אֶשְׁכַּח פִּקּוּדֶיךָ כִּי בָם חִיִּיתָנִי: בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ לַמְּדֵנִי חֻקֶּיךָ: אָמֵן אָמֵן אָמֵן סֶלָה וָעֶד:

מוֹדִים אֲנַחְנוּ לְפָנֶיךָ יְיָ אֱלֹהֵינוּ וֵאלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ שֶׁשַּׂמְתָּ חֶלְקֵנוּ מִיּוֹשְׁבֵי בֵית הַמִּדְרָשׁ וְלֹא שַׂמְתָּ חֶלְקֵנוּ מִיּוֹשְׁבֵי קְרָנוֹת. שֶׁאָנוּ מַשְׁכִּימִים וְהֵם מַשְׁכִּימִים. אָנוּ מַשְׁכִּימִים לְדִבְרֵי תוֹרָה וְהֵם מַשְׁכִּימִים לְדָבָרִים בְּטֵלִים. אָנוּ עֲמֵלִים וְהֵם עֲמֵלִים. אָנוּ עֲמֵלִים וּמְקַבְּלִים שָׂכָר וְהֵם עֲמֵלִים וְאֵינָן מְקַבְּלִים שָׂכָר. אָנוּ רָצִים וְהֵם רָצִים. אָנוּ רָצִים לְחַיֵּי הָעוֹלָם הַבָּא וְהֵם רָצִים לְבְאֵר שַׁחַת. שֶׁנֶּאֱמַר וְאַתָּה אֱלֹהִים תּוֹרִידֵם לִבְאֵר שַׁחַת אַנְשֵׁי דָמִים וּמִרְמָה לֹא יֶחֱצוּ יְמֵיהֶם וַאֲנִי אֶבְטַח בָּךְ:

יְהִי רָצוֹן מִלְּפָנֶיךָ יְיָ אֱלֹהֵי כְּשֵׁם שֶׁעֲזַרְתַּנִי לְסַיֵּם מַסֶּכֶת תַּעֲנִית כֵּן תַּעֲזְרֵנִי לְהַתְחִיל מַסֶּכְתּוֹת וּסְפָרִים אֲחֵרִים וּלְסַיְּמָם לִלְמֹד וּלְלַמֵּד לִשְׁמוֹר וְלַעֲשׂוֹת וּלְקַיֵּם אֶת כָּל דִּבְרֵי תַלְמוּד תּוֹרָתֶךָ בְּאַהֲבָה. וּזְכוּת כָּל הַתַּנָּאִים וַאֲמוֹרָאִים וְתַלְמִידֵי חֲכָמִים יַעֲמוֹד לִי וּלְזַרְעִי שֶׁלֹּא תָמוּשׁ הַתּוֹרָה מִפִּי וּמִפִּי זַרְעִי וְזֶרַע זַרְעִי עַד עוֹלָם. וְתִתְקַיֵּם בִּי בְּהִתְהַלֶּכְךָ תַּנְחֶה אוֹתָךְ בְּשָׁכְבְּךָ תִּשְׁמֹר עָלֶיךָ וְהָקִיצוֹתָ הִיא תְשִׂיחֶךָ. כִּי בִי יִרְבּוּ יָמֶיךָ וְיוֹסִיפוּ לְךָ שְׁנוֹת חַיִּים: אוֹרֶךְ יָמִים בִּימִינָהּ בִּשְׂמֹאלָהּ עֹשֶׁר וְכָבוֹד: יְיָ עֹז לְעַמּוֹ יִתֵּן יְיָ יְבָרֵךְ אֶת עַמּוֹ בַשָּׁלוֹם:

יִתְגַּדַּל וְיִתְקַדַּשׁ שְׁמֵהּ רַבָּא. בְּעָלְמָא דְּהוּא עָתִיד לְאִתְחַדָּתָא, וּלְאַחְיָא מֵתַיָּא, וּלְאַסְקָא לְחַיֵּי עָלְמָא, וּלְמִבְנֵא קַרְתָּא דִירוּשְׁלֵם, וּלְשַׁכְלֵל הֵיכָלֵיהּ בְּגַוֵּהּ, וּלְמֶעְקַר פּוּלְחָנָא נוּכְרָאָה מֵאַרְעָא, וּלְאַתְבָּא פּוּלְחָנָא דִשְׁמַיָּא לְאַתְרֵיהּ, וּיַמְלִיךְ קוּדְשָׁא בְּרִיךְ הוּא בְּמַלְכוּתֵיהּ וִיקָרֵיהּ, וְיַצְמַח פֻּרְקָנֵהּ וִיקָרֵב מְשִׁיחֵהּ. בְּחַיֵּיכוֹן וּבְיוֹמֵיכוֹן וּבְחַיֵּי דְכָל בֵּית יִשְׂרָאֵל בַּעֲגָלָא וּבִזְמַן קָרִיב, וְאִמְרוּ אָמֵן. יְהֵא שְׁמֵהּ רַבָּא מְבָרַךְ לְעָלַם וּלְעָלְמֵי עָלְמַיָּא. יִתְבָּרַךְ וְיִשְׁתַּבַּח וְיִתְפָּאַר וְיִתְרוֹמַם וְיִתְנַשֵּׂא וְיִתְהַדַּר וְיִתְעַלֶּה וְיִתְהַלָּל שְׁמֵהּ דְּקֻדְשָׁא בְּרִיךְ הוּא. לְעֵלָּא מִן כָּל בִּרְכָתָא וְשִׁירָתָא תֻּשְׁבְּחָתָא וְנֶחָמָתָא דַּאֲמִירָן בְּעָלְמָא, וְאִמְרוּ אָמֵן: עַל יִשְׂרָאֵל וְעַל רַבָּנָן, וְעַל תַּלְמִידֵיהוֹן וְעַל כָּל תַּלְמִידֵי תַלְמִידֵיהוֹן, וְעַל כָּל מַאן דְּעָסְקִין בְּאוֹרַיְתָא, דִּי בְאַתְרָא (קַדִּישָׁא) הָדֵין וְדִי בְכָל אֲתַר וַאֲתַר, יְהֵא לְהוֹן וּלְכוֹן שְׁלָמָא רַבָּא חִנָּא וְחִסְדָּא וְרַחֲמֵי וְחַיֵּי אֲרִיכֵי וּמְזוֹנֵי רְוִיחֵי וּפְרָקָנָא מִן קֳדָם אֲבוּהוֹן דִּי בִשְׁמַיָּא וְאַרְעָא וְאִמְרוּ אָמֵן: יְהֵא שְׁלָמָא רַבָּא מִן שְׁמַיָּא וְחַיִּים טוֹבִים עָלֵינוּ וְעַל כָּל יִשְׂרָאֵל, וְאִמְרוּ אָמֵן: עוֹשֶׂה שָׁלוֹם בִּמְרוֹמָיו הוּא בְּרַחֲמָיו יַעֲשֶׂה שָׁלוֹם עָלֵינוּ וְעַל כָּל יִשְׂרָאֵל וְאִמְרוּ אָמֵן:

*) פי' הגון על זה תמצא בספר המיים שמיכר אחי הגאון מהר"ל מפראג בספר זכיות מ"ח פ"ג, **) בסיומא וסוף תשובת הרמ"א ז"ל וכן בסוף יש"ש בב"ק כתוב רמזים על הזכרת שמות הללו.